

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

YUNANİSTAN'IN KIBRIS'TA GENİŞLEME
POLİTİKASININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
(1931- 1974)

BÜŞRA ÜZEHAN
2502130581

Tez Danışmanı
Prof. Dr. HALİL BAL

İSTANBUL - 2021

ÖZ

YUNANİSTAN'IN KIBRIS'TA GENİŞLEME POLİTİKASININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ (1931- 1974) BÜŞRA ÜZEHAN

Bu çalışmada, 1931-1974 yılları arasında Yunanistan'ın Kıbrıs'taki yayılmacı politikası ve Türkiye'ye etkileri ele alınmıştır. Tezde Kıbrıs meselesi, Yunanistan'ın Megali İdea fikri çerçevesinde Ada'ya müdahalesi, İngiliz dönemi, Ada'nın bağımsızlığı, Türkiye'nin taraf olması, Cunta yönetiminin adaya müdahalesi ve 1974 Harekatı olmak üzere 1931 isyanından 1974 Barış Harekatı'na kadar geçen sürede adanın siyasi tarihi konu alınmıştır. Tez, üç kısımda incelenmekte olup Kıbrıs sorununu, hem Yunanistan dış politikası hem de Kıbrıs'taki Rum topluluğu yönüyle çok boyutlu olarak incelemektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu, BM'ye taşıması sonucunda Türkiye'de konuya taraf olmak zorunda kalmıştır. Papagos hükümeti, 1954'te iktidara geldiğinde sorunu BM gündemine alarak çözmeye çalışmıştır. Fakat devamında kurulan hükümetler, İngiltere ve Türkiye ile anlaşma yaparak Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti, 1959'da Zürih ve Londra Konferansları'nda alınan kararlarla kurulmuştur. Garantörlük Antlaşmasına atılan Demokrat Parti imzasıyla Türkiye, Ada'da garantör devlet olma hakkını kazanmıştır. Yunanistan, 1960 yılındaki antlaşmalarla çelişmesine rağmen Kıbrıs'a siyasi ve askeri yardım etmeye devam etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti anayasası Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının hedefi Enosis fikrine ters düştüğü için 3 yıl sürmüştür. Bu süreç içerisinde 7'ye 3 oranı üzerinde durulmuş ve Kıbrıslı Rumların ve Yunan hükümetinin itirazları ile geçen sonuçsuz antlaşmalar ele alınmıştır. 1960'lı yıllarda iki ülkedede sol muhalefet güçlenmiş ve 1965'den 1967'de Albaylar Cuntasının yönetime el koymasıyla istikrarsız koalisyon ortamı son bulmuştur. Enosis hayalini gerçekleştirmek isteyen Cunta, 1974 yılına kadar daha sert politikalar uygulayınca Türkiye'nin, Kıbrıs'a müdahalesi ile sonuçlanmıştır. 1974 ile birlikte nüfus mübadelesi ile de iki kesimli bir yönetim şekline geçmiştir.

Bu çalışmada Kıbrıs'ın Yunanistan için önemi ve Yunanistan'ın Kıbrıs'taki egemenliğini devam ettirme mücadelesi ele alınmıştır. Özellikle Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların 1931-1974 yılları arasında Girit gibi Kıbrıs'ı da, Yunanistan'a

bağlama politikası çerçevesinde hareket ettiğini görmekteyiz. Bu Megali İdea fikri sonucunda Kıbrıs meselesi birçok antlaşma konusu olmuş ancak Yunanistan'ın tutumu değişmediği için bir sonuç elde edilmemiştir. Diğer taraftan İngiltere'nin arabulucu politikası ile asıl hedef Kıbrıs'ı üs olarak kullanma planını görmekteyiz. Diğer garantör devlet Türkiye'nin de 1954 sonrası Kıbrıs politikasına yaklaşımını ele alan bir çalışma olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, Türkiye, Enosis, Zürih ve Londra Antlaşmaları, Cunta Yönetimi, 1960 Kıbrıs Anayasası, Albaylar Cuntası

ABSTRACT

EFFECTS OF GREEK POLICY OF EXPANSION IN CYPRUS ON TURKEY (1931-1974)

BÜŞRA ÜZEHAN

In this study the expansionist policy in Cyprus adopted by Greece between 1931 and 1974 and its effects on Turkey are discussed. The thesis is about political history of the island between the period from 1931 uprising to 1974 peace operation covering the Cyprus problem, intervention of Greece to the island in the framework of megali idea, the British dominance, independence of the island, Turkey's involvement as a party, intervention of junta administration to the island, and the 1974 Operation. The thesis is assessed in three sections and analyzes the Cyprus problem with its Greek foreign policy and Greek population in Cyprus dimensions. With Greece carrying the Cyprus problem to the UN, Turkey had to become a party to the issue. When Papagos government came to power in 1954, it tried to solve the problem by making it a part of the UN agenda. However, the governments that came to power later established agreements with Britain and Turkey to establish the Republic of Cyprus. The Independent Cyprus State was established based on decisions taken at Zurich and London Conferences in 1959. With Democrat Party signing Guarantee Agreement, Turkey had the right to be a guarantor state on the Island. Greece continued to give Cyprus political and military assistance contradicting 1960 Agreements. Constitution of Republic of Cyprus could stay in force for only 3 years since it was contrary to the Enosis idea of Greece and Greek Cypriots. In this process the rate of 7 to 3 was emphasized and fruitless agreements were concluded with objections of Greek Cypriots and the Greek government. In the 1960's leftist opposition gained power in both countries and unstable coalitions period started in 1965 ended with seizure of power of the Greek junta in 1967. The junta that wanted to realize its Enosis dream applied more rigid policies until 1974 which resulted in Turkey's intervention in Cyprus. With population exchange in 1974 a two-zone administration was adopted. This study covers importance of Cyprus for Greece and Greek struggle to continue its

sovereignty in Cyprus. Specifically, it is noted that Greeks and Greek Cypriots were active in 1931-1974 period to annex Cyprus to Greece just like Crete. As a result of this Megali Idea conception, Cyprus problem were subject of many agreements, however, no consequences were achieved due to unchanging standing of Greece. On the other hand, Britain comes forward with its intermediary policy while having its main target as using Cyprus as a base. The study also covers Turkey's approach to Cyprus policy after 1954 as a guarantor state.

Keywords: Greece, Turkey, Enosis, Zurich and London Agreements, Junta Government, 1960 Cyprus Constitution, Greek Military Junta

ÖNSÖZ

1931-1974 yılları arasında Yunanistan'ın Kıbrıs Politikası ve liderlerin söylemleri, tarihsel süreç içerisinde Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin dış politikasında öncelik haline gelmesi ve İngiltere liderliğinde yapılan antlaşmaların bir bütün haliyle daha önce ele alınmamış olması, lisans eğitimimi Kıbrıs'ta yapmış olmam ve Kıbrıs Türklerini ve liderlerini yakından tanımış olmam bu konuyu ele almamızda etkili rol oynamıştır. Çalışmada Yunanistan'ın ve Rum halkının Megali İdea hedefi doğrultusunda Kıbrıs'taki politikası ve bunun ile birlikte yapılan antlaşmalar ve Türkiye'nin Ada'daki siyasi tutumu ele alınarak anlatılmak istenmiştir.

Tezde birinci el kaynaklar, kitaplar, gazeteler, makaleler, birebir yapmış olduğum görüşmelerden elde ettiğim bilgiler kullanılmıştır. Tezi hazırladığım süreçte dört ay KKTC'de kalarak bilgi toplamak hedeflenmiştir. Kıbrıs Milli Kütüphane'den makaleler, Kıbrıs yazarlarının kitapları ve Kütüphanenin özel arşivinde bulunan tek nüshalı belgelerden; Girne Milli Arşiv'den TAK ajansına ait haberler, Halkın Sesi ve Kıbrıs gazetelerinden 1931-1974 yıllarına ait haberler ve Meclis Tutanakları'ndan yararlanılmıştır.

Bu çalışma, üç ayrı bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde, Venizelos döneminin Türkiye ve Kıbrıs politikasına dair olumlu bir bakış açısını görmekteyiz, 1931 yılında Kition Yunan Piskoposu Nicodimos Milanos ve Kyrenin Piskoposu'nun başkanlığında İngiliz egemenliğine karşı Rumların isyanıyla Ada'da gergin sürecin başladığını görmekteyiz. 21 Kasım 1949 yılında Yunanlılar, Enosis hedefleri için Birleşmiş Milletler'e self- determinasyon talebinde bulunmuşlardır ve böylelikle plebisit (halk oylaması) çalışmaları başlamıştır. 1950 yılında plesibit süreci ele alınmıştır. Kısaca, birinci bölümde daha çok Yunan ve Rumların Ada'daki hedefleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise, 1954 Mart ayında Yunanistan Başbakanı Papagos'un, Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler'e (BM) başvuru yapılacağını duyurulmasıyla birlikte Türk-Yunan ilişkilerinde bir gerilim döneminin başladığını görüyoruz. Bu bölümde

Yunanistan'ın iç politikası da tartışılmakta ve Papagos'un 3 yıllık hükümeti dışında Yunanistan'da 10'dan fazla hükümet değişikliği olduğu görülmektedir. Yeraltı örgütü olan EOKA'nın 1954'te kurulduğunu, örgütün yönetimine Albay Grivas'ın atandığını görüyoruz. 1 Nisan 1955'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos'un emriyle EOKA'nın ilk saldırıları yapıldı. Hedef; önce İngilizleri Ada'dan uzaklaştırıp sonra da Türkleri yok ederek Enosis hayallerini gerçekleştirmektir.

Tezin, üçüncü bölümüne baktığımızda ise Londra ve Zürih Antlaşmaları sonucunda, 16 Ağustos 1960 yılında Yunan ve Türk egemenliği altında İngilizler Cenevre'de bir Antlaşma yaparak ortak yol bulmaya çalışmışlardır. Cenevre Konferansı sırasında ortaya çıkan I. ve II. Acheson Planı yapıldığı ve bu planların ikisini de Rumların red ettiğini görmekteyiz. Bu antlaşmalar olurken Türkiye'deki azınlık Rumlara karşı 6-7 Eylül olaylarının da yaşandığını belgelerden elde etmekteyiz. Ada içindeki Rum saldırılarına karşı müdahale edilmek istenmiş ancak, 1964'ün Haziran ayı başında Başkan Johnson'un mektubu ile İnönü durdurulmuştur.

1967 yılında Yunanistan tarafından Rumlara silahlandırıldığını yeniden görmekteyiz. Askerî Cunta, 21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da darbe yapar ve iktidara Yorgi Papandreu getirilmiştir. 1971'de Cunta lideri Albay Papadopoulos, Kıbrıs'ta bir konfederasyon talebinde bulunmasına rağmen, Papadopoulos'un 1973'te devrilmesi, yerine Ioannidis'in iktidara gelmesiyle dış politika da değişiklikler olduğunu görmekteyiz. Türkiye'ye karşı sert ve Ada üzerinde bağımsız bir politika anlayışını benimsemiştir. Yunan Cuntası tarafından 15 Temmuz 1974 tarihinde desteklenen EOKA üyesi Nikos Sampson'un, Rum lideri Makarios'a darbe yapması karşısında Türkiye, Garanti Anlaşması kapsamında 20 Temmuz 1974 yılında Barış Harekatını başlattığını biliyoruz bu süreç içinde yaşanan gelişmeleri ele almaktayız.

Bu çalışmada dikkat edilen iki metoda da değinmek istiyorum. "Kıbrıs Türkü" ile "Kıbrıslı Türk" terimlerinin birbirinden farklı olduğu kanaatinde olan yazar ve akademisyenler var. Bu terimleri tek bir cümlede aynı şeyi ifade etmek için kullandım. İkincisi, metinde olayların gidişatına göre kullanılan "ada" terimi, Kıbrıs adası anlamına gelmektedir.

Tez danışman hocam Prof. Dr. Halil Bal'a tüm desteğinden dolayı, tez sürecinde beni hiç sınırlandırmadığı için, seçtiğimiz konu da bana güvendiği ve güzel kalbi için teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmada emeği olan ve doktora eğitimimin en başından bu sürece desteğini esirgemeyen bir baba gibi hep yanımda olan inanç ve azim aşılayan Prof. Dr. Cezmi Eraslan hocama minnettarım. Bu tezin içeriğinin oluşmasında yapılan yanlışların ve eksiklerin tamamlanmasında her tez izleme jürisindeki motivasyon desteğinden dolayı Prof. Dr. Ali Satan hocama çok teşekkür ederim. Araştırma sürecinde belgeleri edinmemde desteğini esirgemeyen Girne Milli Arşiv Müdürü Gökhan Şengör'e, 3. dönem Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Sayın Derviş Eroğlu'na ve tezimi yazmaya başladığım dönemde görevde olan Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'ya, özel kalemi Cenk Bey'e, Merhum Rauf Raif Denктаş'ın oğlu Serdar Denктаş'a güler yüzle ağırlayıp bilgilerini ve yaşamışlıklarını benimle paylaştığı ve birebir söyleşimizde bana yol gösterici oldukları için sonsuz teşekkür ederim. Tezimi hazırlarken faydalanmam gereken kaynaklar ve görüşmem gereken devlet büyüklerini belirlememde bana yardımcı olan çok değerli Prof. Dr. Ata Atun hocama sonsuz teşekkür ederim. Çalışmam boyunca Kıbrıs ile ilişki kurmamda ve yaptıkları yardımlar için sevgili dostum Aysel'e çok teşekkür ederim.

Son olarak bana maddi ve manevi tüm imkanlarını sunan ve uykusuz geçirdiğim zor günlerimde yanımdan hiç ayrılmayan, tezin imla hatalarından içeriğine kadar her süreçte destek veren eşim Akif Üzehan'a ve yazım aşamasında ve düzenlenme sürecinde zaman ayıramadığım oğlum Enver Üzehan'a gösterdiği destek için hayat boyu minnettarım. Eğitim hayatıma temel atan ve beni hep cesaretlendirip, teşvik eden canım babam Ali Çakmak ve annem Zübeyde Çakmak'a, ve kıymetli ablalarım Esra Erkan ve Kübra Çakmak'a çok teşekkür ederim. Tezi yazmamda oğlumun minik olmasından ötürü bakımında ve bana manevi tüm destekleri için kayınpederim Enver ve kayıinvalidem Zuhal Üzehan'a ve bana ablalık yapan Bihter Kenarcı'ya şükranlarımı sunuyorum. Bu günlere gelmeme katkısı olan tüm yakın çevreme ve Lisans, Yüksek Lisans hocalarıma da müteşekkirim.

Büşra Üzehan

İstanbul-Bakırköy, 15 Mayıs

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1930-1955 YILLARI ARASINDA YUNANİSTAN'IN KIBRIS ADASI POLİTİKASI

1.1. Atatürk ve Venizelos Dönemi Kıbrıs	19
1.2. Yunanistan'ın Yayılmacı Siyaseti ve Kıbrıs	28
1.2.1. Yunanistan'ın Enosis Fikri ve Terör Örgütleri	30
1.3. Lozan'da Kurulan Dengelerin 1931 Enosis İsyanı ile Değişim Süreci.....	32
1.3.1. Kıbrıs'ta İngilizlere Yapılan 1931 İsyanı'nın Nedenleri.....	37
1.3.2. Rum Toplumunun Ada'daki İsyen Süreci.....	43
1.3.3. İsyen Sonrasında, İngiltere'nin 1942 yılına kadar Aldığı Kararlar.....	53
1.4. II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Yunanistan'daki İç Siyasi Gelişmeler.....	65
1.4.1. 1945-1950 Yılları Arasında Yunanistan'da Hükümet Krizleri ve İç Savaş	66
1.4.2. İç Savaş Sonrası Yunanistan'ın Siyasi İstikrar Arayışı.....	76
1.5. İngiltere'nin, II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Ada'da Özerk Yönetim Talebine Rum Tarafının Tepkisi	81
1.6. 1947 Paris Barış Antlaşması'nın Kıbrıs İle İlişkilendirilmesi	82
1.7. 1950 Yılında Ada'da Rum Toplumunun Plebisit Kararı	88
1.7.1. Ada'da Plebisit Kararı Sonrası Gelişmeler	91

1.7.2. Yunanistan'ın Plesibit Kararı Sonrası Türkiye'deki Liderlerin Açıklamaları	96
1.8. Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini BM'ye Taşınması ve Enosis Girişimi	100
1.8.1. EOKA (TEDHİŞ) Örgütünün Kuruluşu.....	103
1.8.2. Kıbrıs'ta Enosis'e Karşı Türk Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı)	
111	

İKİNCİ BÖLÜM

1955-1960 YILLARI ARASINDA YUNANİSTAN'IN VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI

2.1 Yunanistan'ın Ada'daki Faaliyetlerine Karşı Adnan Menderes'in 24 Ağustos Tarihli Nutku	116
2.1.1 Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa Taraf Olması Ve Kıbrıs Türkleri	121
2.2 Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos, Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve İngiliz Dışişleri Bakanı Macmillan Arasında Geçen Londra Konferansı ve Konferansta Sunulan Tezler.....	127
2.3 6-7 Eylül Olaylarının Kıbrıs Meselesine Etkisi	137
2.3.1 6-7 Eylül Olayları Sonrası Türkiye'de Muhalefetin Kıbrıs Konusundaki Tartışmaları.....	142
2.4 Yunanistan'ın Enosis Hedefleri Sonucu Makarios'un Sürgün Dönemi.....	156
2.5 Yunan Meclis Başkanı M. Rodopoulos'un Açıklamaları Ve Türkiye'nin Kıbrıs'ı İlhak Talebi	160
2.6 II. Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Kıbrıs İçin Geliştirdiği Çözüm Planları	165
2.6.1 1947 Lord Winster Planı	166
2.6.2 1948 Jackson (Anayasa) Planı	167
2.6.3 I. ve II. Harding Planları (Kasım 1955-Ocak 1956):.....	168
2.6.4 Lord Radcliffe Planı (Radcliffe Anayasa Taslağı).....	170
2.6.4.1. Lord Radcliffe Planına Demokrat Parti Hükümetinin Tutumu ...	173
2.6.5 Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı	178
2.7 Türkiye'de 1957 Seçimleri Gölgesinde Kıbrıs Meselesi	178
2.7.1 1957 Yılında İngiltere'nin Makarios'u Serbest Bırakma Kararı.....	182

2.7.2 1957 Sürecinde Türkiye'nin Ada'da Çözüm Planı: Taksim	185
2.8 1958 Yılında İngiltere'nin Ada'da Çözüm İçin MacMillan Planı	189
2.8.1 Demokrat Parti Hükümetinin Macmillan Planı Hakkındaki Tutumu ..	190
2.8.2 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı	192
2.9 1959-1960 Yılları Arasında Zürih ve Londra Antlaşmaları.....	193
2.9.1 Zürih ve Londra Antlaşmalarının Yunanistan'a Uymayan Maddeleri..	205
2.9.2 Zürih ve Londra Antlaşmalarına Yunan Parlamentosu'nun Eski Başbakanı Papandreu ve Eski Dışişleri Bakanı Stefanopulos'un Eleştirileri ve Ankara'nın Tutumu	209
2.10 Ada'da Garanti ve İttifak Antlaşması.....	216

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1960 KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN İLANINDAN 1974 FEDERE DÖNEMİ'NE KADAR TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'IN KIBRIS POLİTİKASI

3.1 Ada'da Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi (16 Ağustos 1960-Aralık 1963).....	221
3.1.1 1960-63 Dönemi Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kriz Süreci	223
3.1.2 Cumhuriyet Sonrası Ada'nın İç Politikası	229
3.1.3 1960 Sonrası Kıbrıs'ta Askerî Düzenleme.....	232
3.2 Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi'nde Makarios'un Ankara Ziyareti.....	233
3.3 Rumların Kıbrıs Anayasa Değişikliği Girişimleri.....	235
3.3.1 Ada'da 1960-63 Yılları Arasındaki Yönetim Şekline TBMM'nin Bakış Açısı	243
3.4 1963 Bunalımı Akritas Planı ve Ada'da Terör Faaliyetleri	247
3.4.1 1963 Kanlı Noel Olayları Sonrası Makarios ile Uzlaşma Süreci.....	251
3.4.2 Rumların Bağımsız Yönetim İçin BM Güvenlik Konseyine Başvurmaları 254	
3.4.3 Londra Konferansı ile Ada'da Çözüm Arayışları	259
3.4.4 Birleşmiş Milletler Barış Gücünün Ada'ya Gelişi	267
3.4.5 Cenevre Görüşmesi ve I. Dean Acheson Planı	276

3.4.6 1964 Yılında Erenköy-Mansura Savaşları	284
3.4.7 II. Dean Acheson Planı.....	286
3.4.8 Acheson Sonrası Türk-Yunan İkili Görüşmeleri	289
3.5 Türkiye'nin Ada'ya Müdahale Girişimi ve Johnson Mektubu	291
3.5.1 Johnson Mektubunun Türk Siyasetine Etkileri	300
3.6 1961-1967 Yunanistan'ın İç Politikasında İktidar Değişikliği Süreci ve Kıbrıs 303	
3.7 1967'de Albay Papadopoulos liderliğinin Askeri Darbeye Yol Açması ve Kıbrıs Politikası.....	307
3.7.1 Keşan Dedeoğlu Görüşmeleri, 1967 Krizi ve Cyrus Vance Girişimi ...	309
3.7.2 Cunta Yönetiminin İktidara Gelmesi	313
3.7.3 Cunta Yönetimi Sürecinde Yunanistan'ın İç Politikası	315
3.7.4 Albaylar Cuntası Döneminde Yunanistan'ın Ada'ya Yaklaşımı	317
3.8 1968-1974 Toplumlararası Görüşmeler ve Harekât'tan Önce Yaşanan Gelişmeler	322
3.8.1 1974 Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı.....	330
3.8.2 Birinci ve İkinci Cenevre Konferansları	337
3.8.3 1974 İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı ve Federe Devletin Kurulma Süreci 343	
SONUÇ.....	351
KAYNAKÇA	362
EKLER.....	410
ÖZGEÇMİŞ.....	515

KISALTMALAR LİSTESİ

AKEL:	Kıbrıs Rum Komünist Partisi
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AB:	Avrupa Birliği
a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.g.:	Adı Geçen Gazete
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
BCA:	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
BM:	Birleşmiş Milletler
BOA:	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Bkz:	Bakınız
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DAÜ:	Doğu Akdeniz Üniversitesi
DPMGGMZ:	Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları
DP:	Demokrat Parti
DR:	Doktor
DIKO:	Demokratik Parti (GKRY)
EAM:	Ethniko Apeleftherotiko Metopo (Ulusal Kurtuluş Cephesi)
EAS:	Ethnikos Apeleftherotikos Synaspismos (Ulusal Kurtuluş İttifakı)
EOKA:	Kıbrıslı Savaşçıların Milli Organizasyonu (Etniki Organosis Kibriyon Agoniston)
ELAS:	Ulusal Kurtuluş Ordusu
FCO:	Foreign and Commonwealth Office
GKRY:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KATAK	Kıbrıs Türk Azınlığı Kurumu
KTC:	Kıbrıs Türktür Cemiyeti
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
KTMD:	Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KIBRIS'TA İSYAN: Kıbrıs'ta İsyân: Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyânı ve Kıbrıs

Türklerine Etkisi

KMTB: Kıbrıs Milli Türk Birliğı

KMTHP: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi

MAAD: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

PEON: Birleşik Kıbrıs Enosis Gençlik Teşkilatı

RMM: Rum Milli Muhafız

RMMO: Rum Milli Muhafız Ordusu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğı

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

UNFICYP: Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü

YAY: Yayıncılık/Yayınları/Yayını

GİRİŞ

Konum bakımından 34° 33' – 35° 41' kuzey enlemi ve 32° 20' – 34° 35' doğu boylamı arasında bulunan Kıbrıs Adası, 9251 km²lik yüzölçümüyle Akdeniz'deki en büyük adalar olan Sardunya ve Sicilya adalarından sonraki en büyük üçüncü adadır. En yakın Türk Sahiline (Anamur Burnu) 71km., Mısır sahiline 370 km., Suriye sahiline 100 km., Rodos Adasına 400 km. ve Yunanistan sahiline (Pire-Arnavut Burnu) 800 km. uzaklığı bulunmaktadır.¹ Kıbrıs adası bulunduğu coğrafik yapısı ve konum açısından çok önemlidir. İngiliz siyaset adamı Benjamin Disraeli, bu önemi İngiliz Kraliçesi Victoria'ya şöyle dile getirmiştir: “Kıbrıs, Ön Asya'nın anahtarıdır”. Kıbrıs Doğu Akdeniz'deki en büyük ada ve Toros dağları etrafında olan Çukurova ile Amanos dağlarının etrafında olan Hatay bölgesi arasındaki adadır. Ayrıca Hatay ile Anadolu kıyıları arasında yer alan İskenderun Körfezi'ni kontrol edecek stratejik bir konuma da sahiptir.² Böylece, hem zaman zaman bölgedeki siyasi ve askeri çekişmenin yer aldığı bir bölge, hem de Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ticaret yollarını bir araya getiren buluşma noktasıdır. Diğer yandan Asyalı, Avrupalı ve Mısırlı uygarlıkların eserlerini barındıran Ada'dır. Eski tarihlerden bu yana Akdeniz dünyasına hâkim olma mücadelesi veren milletlerin odak noktası olmuştur. Stratejik konum gereğince asırlardır bölgenin güç dengeleri ile kurulan medeniyetlerin kültürünü, ticaretini, muhtelif dinlerle birlikte dillerin etkisinde kalan bir Ada'dır.³ Kıbrıs'ın Güney Anadolu ve Suriye kıyılarına neredeyse dip dibe bir konumda olması da dış güçlerin hedefi haline getirmiştir. Kıbrıs'ta 1571 senesine kadar; Mısır, Hitit, Aka, Dor, Fenikeli (bazı kolonileri itibariyle), Asur, Pers, Roma, Arap, Bizans, İngiliz, Tapınak Şövalyeleri, Lüzinyanlar, Cenevizli, Memlûklü ve Venedikli egemenliğinde kalmıştır. Kıbrıs, Venedik'in hüküm sürdüğü dönemde, Osmanlı İmparatorluğu için tehlike ve tehdit unsuruydu.⁴ Stratejik yönden önemli olan bu Ada'da korsanlar Osmanlı

¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH.UMVM 123/134, 3 Za 1333. Ayrıca bkz. Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Kıbrıs Lefkoşa 1988, s. 23.

² Günay Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Coğrafyası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s. 12. Ayrıca bkz. Cemal Arif Alagöz, “Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1971, s. 27-28.

³ BOA, Dahiliye Nezareti DH. H.MŞ. 23/62, 25 N 1330.

⁴ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C:2, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, s. 38.

donanmasına taarruzu, keza Ada'yı egemenliği altında bulunduran Venedikliler'in Osmanlı İmparatorluğu'na düşmanca tavır sergilemesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun bakışını Kıbrıs'a çevirmesini sağlamıştır. Lala Mustafa Paşa'nın komuta ettiği 60.000 kişilik süvari ve piyade ile Osmanlı ordusu, Limasol'a 2 Temmuz 1570 tarihinde hiçbir orduya karşı savaşımadan çıkmıştır.⁵ Osmanlı Ordusu, Tuzla'nın 3 Temmuz'da ele geçirilmesinin ardından Lefkoşa'yı kuşatmak için harekete geçmiştir ve 9 Eylül 1570 tarihinde fethetmiştir.⁶ Ada halkının önemli bir desteğiyle Lala Mustafa Paşa, Girne'yi fethetmiştir. Girne'den sonraki şehirlerin fethi için hareket eden Osmanlılar, Mağusa'da direnişle karşılaşmıştır. 1570 Eylül'ünde başlayan direniş, Mağusa Kalesi komutanı Baragadino'nun 5 maddeden oluşan anlaşması sonucu kaleyi terk etmesiyle sonbulmuş ve 4 Ağustos 1571 yılında fetih gerçekleşmiştir.⁷ Ada'nın fethedilmesiyle birlikte Osmanlı hakimiyeti, diğer bir ifade ile Türklerin Kıbrıs egemenliği başlamıştır.⁸ Kıbrıs Adası, 1571'de Osmanlı yönetimi altına girmiş ve 1878 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten, İngiltere hakimiyetine geçici verilmesine kadar, 308 sene aralıksız bir şekilde, Osmanlı yönetimi altına girmiştir.⁹ 7 Mayıs 1572'de, II. Selim'in çıkarmış olduğu Kıbrıs Kanunnamesinde (23 Zilhicce 979) Kıbrıs'ta yaşayan insanların huzurla yaşamaları sağlanmış oldu.¹⁰ Bu Kanunnameyle Venedik idaresi sırasında toplanmış olan verginin çoğunluğu da kaldırılmış oldu. Hristiyan halka ait vergileri Dragoman isimli saray tercümanı topluyordu. Dragoman, devletle Hristiyan vatandaşları arasındaki bağı sağlamaktaydı.¹¹ Osmanlılar, himayelerinde bulunan farklı dini topluluklara, "millet" politikası kapsamında özerklikler vermesiyle, bu toplulukların dini yetkililerine "temsil yetkisi" vermiş oluyordu.¹²

⁵ BOA, Dahiliye Nezareti DH.HMŞ, 15/48, 29 Ş 1330.

⁶ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Tarihi*, Kema Matbaası, Lefkoşa 1988, s. 14.

⁷ Ahmet Gazioğlu, "Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri", *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Lefkoşa, 2002, s.17.

⁸ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları MV 201/16, 17 Ca 1334; BOA, MV 203/77, 6 Za 1334.

⁹ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Tarihi*, s. 32.

¹⁰ Nuri Çevikel, *Kıbrıs: Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası 1570-1878*, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.38.

¹¹ BOA, Dahiliye Nezareti DH.MB.HPS.M 7/9, 23 L 1330.

¹² BOA, DH.HMŞ 15/41, 28 Ra 1330.

Bu bağlamda Osmanlılar, Kıbrıs'taki Ortodoks Hristiyan olan halka, üç asırdır Latin Katolik egemenliği altında olan Ortodoks Kilisesi'ne sahip olma hakkı verdi. Bu dönemde Ortodoks Başpiskoposluğuna tüm haklar iade edilmiş ve böylece Lüzinyan ve Venedik dönemlerinde yerli halktan alınan dinsel özgürlükler iade edilmiştir.

Türklerin Kıbrıs'ı fethettiği dönemde sürgündeki Ortodoks Kilise Başpiskoposu, sürgünden Lefkoşa'ya getirilerek Ortodoks Kilisesi'ne tayin edildi. Diğer yandan Lüzinyanlar döneminde ilk kez Bizans İmparatoru Zeno (MS 474-491) tarafından verilen kırmızı mürekkepli imzalama ve asa taşıma hakkı Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposuna 1660 yılından sonra verilmiştir. Buna ilaveten Başpiskopos, Ada'daki Rumların sözcüsü olarak kabul edildi. Hristiyanlardan vergi toplama hakkı da Başpiskoposluğa verilmiş oldu.¹³ Bu sayede Rum Ortodoks Kilisesi, sosyal gücüne ekonomik bir gücü de ekledi. Kendilerine tanınan hak ve özgürlükler neticesinde Ada'yı Rum halkı arasında yönetme fikrini oluşturdu. Başpiskopos, Ada'daki ikinci siyasi ve etkili kişi olma hakkına ulaştı ve Başpiskopos'a "Ulusal Lider" anlamındaki "ETNARH"¹⁴ kelimesiyle hitap edilmeye başlandı.¹⁵

Başpiskopos, Rumların milli temsilci olarak sayılan ve Osmanlıların gelenekselleşmiş millet düzenine göre “millet başı” sözcüğünün karşılığı olan “Kocabaş” unvanı ile anıldı.¹⁶ Bu kuvvet artışını, İngiliz tarihçi ve arkeolog olan Franz George Maier şu kelimelerle dile getiriyor; “Kıbrıs, sözde Kaptan Paşa'nın atamış olduğu bir bey yönetimiyle birlikte, gerçekte Rum Başpiskopos ve yardımcı piskoposlar eliyle

¹³ Halil Fikret Alasya, “Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar”, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara, s.132.

¹⁴ Etnarh kelimesi, milletin başı veya toplumun önde gelen lideri anlamındadır. Sözcük aslında Osmanlı'nın adayı yönettiği dönemde başpiskoposlara verilen unvandır. 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra asırlardır kilisenin en yüksek organı konumundaki Etnarhia Konseyi, Makarios'un kararıyla son bulur. Makarios, tüm Kıbrıs'ı Cumhurbaşkanı (bir tür Etnarh) sıfatıyla yöne tebilmeyi planlamıştır.

¹⁵ Başpiskopos'a "Ulusal Lider" anlamına gelen "ETNARH" ünvanıyla hitap edilmesini sayın Prof. Dr. Ata Atun hocadan öğrenmişimdir. Ata Atun, *Mülakat*, 22, Ocak, 2017, saat 14.00.

¹⁶ Kıbrıs Ortodoks Kilisesinin, adada 1571-1878 yılları arasındaki 308 yıl Türk yönetimi içinde Rum halkı en güçlü olduğu dönemi yaşamıştır. 1571 yılında Kıbrıs, Türk yönetiminin eline geçtiği süreçte Ortodoks Rum halkı ve kilisesi, Lâtin yönetimin baskı ve zulmünden kurtulmuş, daha saygın ve etkin bir statüye kavuşmuştur. 1878'de İngilizler, Ada'nın yönetimini devraldıklarında Kilisenin etkin ve güçlü oluşunu ve halk üzerindeki egemenliğini hayretle karşılamıştır. Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, ss.10-24.

yönetim sağlanıyordu”. Bir diğer araştırmacı olan Harry Luke ise şu kelimelerle dile getiriyor; “Ortodoks Başpiskoposu'nun başkanlığını yaptığı Kıbrıs Başpiskoposunun, on yedinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar 300 yıllık yenilginin ardından Türkler tarafından yeniden canlandırılması, en yüksek gücü ve kudreti ele geçirmesi şaşırtıcı bir tarihsel durumdur. Bir süreliğine de Türk Paşasın'dan daha büyük bir etkiye sahipti”.¹⁷ Bu etkiden yararlanarak nüfusu artan Başpiskoposlar, Ada'nın sakinlerini hükümete vergi ödememeye ve isyan başlatmaya çalışmışlardır. Kıbrıs Rum Kilisesi Başpiskoposu ile papazları 1799 yılında İngilizlerin Mısır'ı işgalinden güç alarak Ada'da Türklere karşı hareket etmeye başladılar, İngilizlerin "Türk boyunduruğuna" son vereceği ve nefretlerini güçlendireceği yönünde kamuoyuna açıklamalarda bulunmuşlardır. Kendilerinin kötü yönetimlerinin faturasını Türkleri kesmek için çaba sarf etmişlerdir. "Megali İdea (Büyük Ülkü)" ¹⁸ eski Bizans İmparatorluğu'nun toprakları olan Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs ve Anadolu topraklarında İstanbul'un başkenti olduğu düşünülen Büyük Yunanistan'ın kurulması idealidir. Bu ideali ilk olarak Rum Rigas Velestinlis Ferreros dile getirmiştir. Ferreros tarafından Bükreş'te hazırlanan ilk Megali İdea haritası 1796 yılında Viyana'da yayınlanmıştır. Megali İdea Fikri'nin kuşaktan kuşağa saklanması ve aktarılmasından Rum Ortodoks Kilisesi ve Patrikliği sorumlu tutulmuştur.¹⁹ Kilise'nin bu amaç ve eylemleri uygulamak amacıyla Osmanlı Devleti'nin engin hoşgörüsünden yararlandığı yadsınamaz bir gerçektir. 1818'de Kıbrıs ve Mısır'dan sorumlu Filiki Etheria üyesi Demetrius Hypatros, örgüte Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos'u kaydetmiştir. Kiprianos, mali olarak değilse bile en azından manevi yardım sağlamaya söz vermiştir.

¹⁷ Diakiriksi tou Pagkupriou Sinedriou 3 Fevrouariou 2002, AKEL Resmi Sitesi, <https://www.akel.org.cy/tr/kurulus-ve-ilk-mucadeleler/> , Erişim Tarihi 02.05.2018.

¹⁸ Megali İdea Yemini; Yunanistan'ın Büyük Helen İmparatorluğunu kurma yönündeki büyük hayaline verilen isimdir. “ Yunan milletinin tam istiklalinin temini, Batı Trakya ve Selanik'in, Ege Adaları'nın, on iki Ada'nın, Girit Adası'nın, Batı Anadolu'nun, , Kıbrıs'ın, İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı, Pontus Rum Hükümeti'nin kurulması, İstanbul'un işgal edilerek, Doğu Roma İmparatorluğu'nun kurulmasıdır.” Bugüne kadar, Megali İdea'nın beş maddesi bütünüyle gerçekleşmiş ancak altıncı madde olan Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı Kurtuluş Savaşı ile sonuçsuz kalmıştır”. Bkz. Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo (Megali) İdea, Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s.11.

¹⁹ İdruetai to AKEL- antifasistikos agwnas, AKEL Resmi Sitesi, <http://www.akel.org.cy/tr/?p=360> Erişim Tarihi 06.03.2018

1821 Mora Ayaklanması, Rumların, Kıbrıs'a dair Enosis fikirleri için harekete geçmesine neden olmuştur. Devlete borç verip Doğu Akdeniz ticaretini yürüterek Yunan milliyetçiliği güçlendiren Ortodoks Kilisesi ve Rum burjuvazisinin önderliğinde, 1821 yılındaki Mora İsyanı ile bağımsızlık savaşını başlatmışlardır.²⁰ Bu ayaklanmanın sonuçlarının Kıbrıs'ta olmayacağı düşünülemezdi. Bu nedenle 19 Haziran 1821 tarihinde Filiki Eterya'nın liderlerinden Constantine Kanaris, Kıbrıs'a gelerek Kıbrıs'ta Etniki Eterya'nın şubelerini açmıştır. Kıbrıs Başpiskoposu Kiprianos, Hypatros'a verdiği söze sadık kalmış, isyan hazırlıklarına başlamıştır.²¹ O tarihe kadar Kıbrıs'a gelen ve giden piskoposlar arasında yabancı tarihçiler tarafından "en iyi ve en yetenekli başpiskopos" olarak kabul edilen Kiprianos (1810-1821), toplumda büyük sevgi ve saygı kazanan bir piskopos idi. Başpiskopos, hükümete karşı bu eylemleri organize ederken Rusya, Fransa ve İngiltere'den büyük destek ve ilgi gördü. Bab-ı Ali, Ada'daki isyan hazırlıkları hakkında bilgi edindi, Rumların silahlandırılmasına karşı tedbir almasına dair emri Ada Valisine bildirdi. Suriye'den Ada'ya yaklaşık 3.000 asker gönderildi. Diğer yandan "Dimitri" adında, Ayanni (Aydın) köyünden bir Rum, mektup yazarak Kıbrıs Valisi Mehmet Emin Paşa'ya (Küçük Mehmet) ayaklanma hazırlıklarını bildirdi. Bu ihbarla isyan henüz hazırlık yapılırken engellendi.²² Bu ihbar mektubu, Türkleri Kıbrıs'tan çıkarmayı amaçlayan Enosis'in özünü net bir şekilde anlatan tarihi bir belgedir. Bu bağlamda, sürgündeki bazı rahipler 1821'in sonunda Roma'da toplanmış ve tarihteki ilk "Enosis Deklarasyonu" nu yayınlarak Hristiyan krallardan Enosis'i gerçekleştirme konusunda yardım istemişlerdir.²³ Bu durum Osmanlı Devleti'ne karşı Avrupa'da büyük bir tepki oluşturdu, aynı tepkiler Kıbrıs'ta görüldü. Rumların İntikamı, Lefkoşa'daki Faneromani Kilisesi (Bugün Ara Bölgede

²⁰ Ali Satan, "Türkiye 'Artık KKTC Vaktidir' Demeli", *Derin Tarih*, Sayı: 76, 2018, s. 75. Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, Çeviren: Orhan Azizoglu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995, s. 44.

²¹ Rumlar, Megali İdea fikrini anayasal zeminde ilk dönemler uygulayamayacaklarını anlayınca gruplanmışlardır. Yunanistan'a ilhakı amacıyla 1921'de Milli Meclis adını verdikleri siyasi örgüt kurmuşlardır. 1930 yılında bu grubun adı Milli Örgüt olmuştur. Üyeleri içinde Başpiskopos, piskoposlar ve Yasama Konseyi'nin Rum üyeleri vardır ve Kıbrıs Rum halkının kilise çevresinde örgütlenmeleri sağlanmıştır. Bkz. Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, Çeviren: Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 67-68. Ayrıca Rum kaynaktan yararlanmak için bkz. Elli Skopetea, *To Protipo Vasileo Ke I Megali Idea*, Politipo Yayınları, Atina, 1988, s. 46.

²² İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Hazırlayan: İrfan Kaya Ülger, Ertan Efegil, Ankara, 2001, ss.10-11.

²³ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, 10 bs., İmge Yayınları, Ankara 2002, s. 125.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altındadır. Fakat ibadet maksadıyla Rumların kullanımına verilmiştir.) 1821 olayıyla Ada'daki başpiskopos ve piskoposların hâkimiyeti bir süre sonra sona erdi.²⁴ Yunanistan'ın 1830'da Osmanlı Hükümeti tarafından egemen güç olarak kabul edilmesi, Kıbrıslı Rumların, Enosis amacındaki kilisenin hedeflerini yeniden yeşertmiş ve Ada'yı Yunanistan'a bağlamak için yeni girişimlere yol açmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra Yunan ordusu içinde "Filiki Eterya" adını "Ethniki Eterya (Yunan Milli Cemiyeti/Büyük Milli Birlik)" olarak değiştirmiştir.

Megali İdea fikrini benimseyen bu teşkilat, Girit'in Yunanistan'a bağlanmasında etkili olmuştur.²⁵ Ethniki Eterya Örgütü'nün yayınladığı 17 maddeden oluşan ilk bildirgenin ilk maddesinde "Türkler ezeli ve ebedi düşmanımızdır" olarak belirtildi. Son madde olan, madde 17'de ise (Bağlayıcı yemin maddesi); "Tanrı'nın yardımıyla Megali İdea kesinlikle gerçekleşecek" ifadesiyle sona eriyor.²⁶ Şimdiye kadar ki bölümlerden de anlaşılacağı üzere, Osmanlı idaresi altındaki Rum Ortodoks Kilisesi, hem Kıbrıs halkının temsilcisi niteliğini kazanmış hem de Ada'nın ekonomik bakımdan en önemli merkezi haline gelmiştir. Osmanlı İdaresi kiliseyi Rum Cemaatinin lideri ve bağımsız bir dinî kurum olarak tanımıştır ve kilise, ekonomik ve sosyal gücünü giderek arttırmıştır.

XII. yüzyıldan itibaren ticaretle uğraşmaları engellenen Ortodoks Hristiyanlar, Osmanlı Yönetimi ile ticaretin önünü açarak bu alanda kendilerini geliştirmişler, ilk defa Osmanlı idaresi altındaki Ada'da yerel burjuvazi oluşturmuşlardır.²⁷ Ticaret ve tefecilik yerli Rum burjuvazisini henüz İngiliz dönemi başlamadan oluşturmaya başlamıştır. İngilizler, 1878 yılında Kıbrıs'ı devraldığında çok zengin ve kendi başına

²⁴ Erdal Açıkses, - Ayhan Cankut, "Kıbrıs Meselesini Doğuran Sebepler, Megali İdea ve Enosis", *Türk Dünyası Araştırmaları*, No:161, 2009, ss. 72-73.

²⁵ Megali idea ideolojisi kapsamında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını anlatmaktadır. Bkz. Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 1998, s. 9.

²⁶ Alexander Anastasius Pallis, *a.g.e.*, s. 52.

²⁷ Zafer Çakmak, "Megali İdea'nın Ortaya Çıkışı ve Yunanistan'ın Genişleme Siyasetine Etkisi", *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu Tarihten Günümüze Dış Tehditler*, No:4, Bildiriler, Elazığ, F.Ü. Basımevi, 2004, ss. 216-217.

hareket eden temsili bir kilise ve büyüyen bir Rum burjuvazisinin önderlik ettiği bir Ortodoks Rum çoğunlukla karşılaşmışlardır. Ada İngiliz egemenliğine girdikten sonra İngilizlerin bütün gayretlerine rağmen Kilise'nin gücünün azalmadığı görülecektir.²⁸ II. Abdülhamit'in 4 Haziran 1878 tarihinde kabulü ile imzalanarak Kıbrıs idaresinin İngilizlere verilmesini öneren Türk-İngiliz Savunma Anlaşması, Kıbrıs tarihinde önem taşıyan bir anlaşmadır.²⁹ İngiliz Akademisyen Beckingham'a göre; "Rumlar, Yunanistan'a katılma yolunda ilk adım olarak Ada'nın İngiliz yönetimine bırakılmasını memnuniyetle karşıladılar."

Ada'nın ilk İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet Wolseley, 1878 yazında Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu önderliğindeki Yunan heyeti tarafından beklendiğini gördü.³⁰ Karşılama töreninde Başpiskopos, konuşmasında şu sözlere yer verdi: "*Söz konusu yönetim değişikliğini memnuniyetle karşılıyoruz. Daha önce İngiltere'nin Yunan Adaları'na verdiği gibi Kıbrıs'ı Anavatanımız Yunanistan'a teslim edeceğinden eminiz.*" Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine verilmesine mutluluk ve umutla tepki veren Rumların beklentileri kısa sürede şikâyet ve hayal kırıklığına dönüştü. İngilizlerin, özellikle Rum Ortodoks Kilisesi ile din adamlarının Osmanlı idaresinde elde edilen ayrıcalıklara karşı çıkması ve bunları sona erdirecek tedbirler alması Rum Cemaati'nde büyük tepkilere yol açtı.³¹ İngiliz ve Rum Ortodoks Başpiskoposları, özellikle vergi tahsilatı konusunda en başından beri anlaşmazlık içindeydiler. Rumlar, 1879 ve 1881 yıllarında İngiliz Hükümetine verdikleri muhtıralarla uyuşmazlıklara ilişkin şikayetlerini dile getirdiler.³² Muhtıra sayesinde daha geniş haklara sahip

²⁸ İngiliz Dönemi, "KKTC" Tanıtım Ana Sitesi,

http://www.metu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_edn48 , Erişim Tarihi 17.02.2017

²⁹ Ali Satan, "İki İmparatorluk İki Kıbrıs Dosyası: 1919 Yılında Osmanlı ve İngiltere Diplomatlarının Çantalarındaki Kıbrıs Evrakı", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 1/2, 2018, s.109. Ayrıca bkz. Nasim Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçiş ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1973, s. 32.

³⁰ Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması: Adanın İngiltere'ye Devri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 11.

³¹ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Tarihi*, s.38. Ayrıca bkz. Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878-1960*, C:1, İstanbul, Ekin Basımevi, 1960, s. 9- 16. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan* (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 24.

³² Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, 2. bs., Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000, s. 17.

oldular. Bu amaçla 1879 yılında ilk kez muhtıra verirler ve bunda kaymakamlıklardan nüfus oranına göre en çok yerel halkı tezahür ettirecek bir meclis kurmalarını talep ettiler.³³

Nüfus oranına göre temsili sistem kurmanın amacı, nüfusun çoğunluğunun Rumların elinde olması, böylece yönetimde sözlerinin daha fazla duyulması ve böylece en etkili unsur haline gelmesiyle birlikte zaman içinde yasama yetkisini sağlamaktır. Bu nedenle, sömürge idaresinde etkili olabilmek amacıyla 1881 yılında Meclis-i İdare'de seçilen bütün Rum üyeler, Başpiskopos Sopronios ve piskoposların istekleri doğrultusunda görevlerinden ayrılmışlardır.³⁴ Başpiskoposlar ve piskoposlar, 6 Aralık 1881 tarihinde bu istifaların nedenlerini açıklamak için Yüksek Komiser Biddulph'u ziyaret etti. Türkler de taleplerini İngiliz idaresine bildirmiş olsalar da, 23 Mart 1882'de yayınlanan Kraliyet Konseyi Kararı'na göre, Rumların talepleri doğrultusunda Kıbrıs Yasama Meclisi'nde yapılacak değişiklik, nüfus oranına göre seçilmekte olacak şekilde kanunlaşmıştır.³⁵

Başpiskopos Sopronios, talepleri doğrultusunda yapılan değişiklikten memnun, İngiltere Sömürge Bakanı Lord Kimberley'e telgraf göndermiş, hükümetin Anayasa'daki taleplerini kabul ettiği için Kraliçe'ye teşekkür etmiştir. Kıbrıslı Türklerin önderleri ile Osmanlı hükümeti, İngiliz Hükümeti'nin Türklere yönelik şikayetlerine son vermesi için İngiliz Hükümeti'ne başvurmuştur. Yapılan girişimler sonuçsuz kaldığı için Türk toplumu yeni durumu kabul etmek zorunda kalmıştır.³⁶

³³ 1878 yılı İngiliz idaresi döneminde Ada'daki toplam nüfusun %44'ü Türk nüfusu idi. Vakıflar idaresinin malı olan topraklarla Türklerin Ada'da sahip olduğu pay %50'nin üzerindeydi. Adada İngiliz idaresi döneminde 68 Türk, 83 Rum okulu vardı. İsmail Bozkurt, "Yunan Yayılmacılığı ve Kıbrıs (1821-1974)" *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu*, Yakın Doğu Üniversitesi Lefkoşa 2002, ss. 38-39.

³⁴ Faruk Bekarlar, *Kıbrıs Sorununun Doğuşu: Menderes Dönemi Türk – Yunan İlişkileri*, Arayış Yayınları, İstanbul 2006, s.63.

³⁵ Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş (1878-1919)*, KKTC Cumhurbaşkanlığı Basımevi, Lefkoşa, 1997, ss. 135-136.

³⁶ Türklerin kadı ve müftüsüne maaş ödenip Rumların ruhani liderlerine hükümetçe maaş ödenmesinin eşitliğe uygun olmadığını gerekçe göstererek söz konusu makamları boşaltmıştır. Kıbrıs Türk Konsolosluğunun hazırladığı ve Türk Dışişleri Bakanlığına sunulan rapor için bkz. B.C.A., 030.10/124.886.18.1, 15.05.1937. Storrs'un yönetimi esnasında Kıbrıslı Türklerin kültürel benliklerinin güvenceye alınmasında, Atatürk reformlarının Kıbrıs'ta hayata geçirilmesinde sorunlar çıkartılmıştır.

İngiliz idaresi sürecinde Türkler, gittikçe Ada'nın yönetiminden ve etkili konumlarından uzaklaştırılmışlardır. Ada Türkleri, Rumlar tarafından zaman zaman maksatlı olarak çıkarılan söylentiler kapsamında, Ada'nın Yunanistan'a verileceği kaygısına kapılmışlardır. Bunun gerçekleşme ihtimaline karşı İngiliz hükümetini desteklemişlerdir. Fakat İngiliz hükümeti, Türklerin bu tavrına karşı onları ikinci plana iten duruşlarından hiç vazgeçmemişlerdir.³⁷

Osmanlı Yönetimi'nin Kıbrıs'taki 308 yıllık döneminde çeşitli toplumların mensupları arasında din, dil ve ırk ayrımcılığı nedeniyle çatışma yaşanmıştır.³⁸ Ancak 1890'larda Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumları arasında çatışmalar başlamış ve bunlar bazen iki toplum arasında çatışmalara dönüşmüştür. Kıbrıs'taki Türk varlığı devam ettikçe Enosis hayalinin gerçekleşmeyeceğini fark eden Rumlar, İngiliz idaresinin ilk yıllarından başlayarak kilise ve okullarında Türklere karşı açık düşmanlık aşılamışlardır.³⁹ Türk düşmanlığı ilk olarak Kilise ve okullarda verilen eğitimle başlamıştır. 1894 yılında Baf ilçesinde Türklere yönelik fiziksel şiddetin gerçekleştiğini görmekteyiz ve bunun sonucunda da ilk olaylar başlamıştır. Benzer provokasyon, sindirme ve korkutma Tahtakale, Vadili ve Paşaköy'de de devam etti. Bunun yanı sıra Afanya, Hamid Mandıraları ve Limassol'da da aynı şekilde görüldü.⁴⁰

Rumların saldırılarına karşı gerekli önlemlerin alınması için Türk Cemaati liderleri tarafından çeşitli zamanlarda İngiliz yönetimine çeşitli başvurular yapılmıştır. 1898 yılında Girit'in Avrupa devletleri tarafından Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması ve Ada'nın yönetimine Rum hükümdar atanması, Kıbrıs'taki Enosisçilerde heyecan yarattı. Ancak dönemin İngiliz Yüksek Komiseri Sir WF Haynes Smith, 27 Aralık

Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s. 47.

³⁷ Nazım Beratlı, *İngiliz Dönemi Başlarına Kadar Kıbrıs Türklerinin Tarihi*, *Kimliğin Kökenleri*, C:1, 1. bs., Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1993, s. 219

³⁸ Tabitha Morgan, *İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi*, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013, s. 28.

³⁹ Ahmet C. Gazioğlu, "Kıbrıs'ta Türk Yönetiminin Hoşgörülü Davranışı ve Hristiyan Toplumlara Tanınan Haklar", *Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslar arası Sempozyumu*, *Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları*, (G. Mağusa 28 Ekim-2 Kasım 1991), Ankara 1993, s. 218.

⁴⁰ İsmail Sabahattin, *Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, Lefkoşa, Şubat 2000, s. 105.

1898 tarihinde Koloniler Bakanı Chamberlain'e bir telgraf gönderdi: “Kıbrıs Rum Toplumu, Girit'teki gelişmelerin etkisi altındaydı, bu nedenle Rum Kilisesi önderliğinde Ada'da çeşitli gösteriler yapıldı ve kişisel görüşüme göre aynı sonuca ulaşmak için Kıbrıs Yurtseverler Birliği⁴¹ adı verilen bir örgüt kuruldu ve Kıbrıs'ta birçok şube açıldı.” şeklinde mektup ifade ediyordu.⁴² İngiliz Sömürge Bakanlığı Müsteşar ve meclis üyesi Winston Churchill'in 1907 yılında Ada'ya ziyareti, Kıbrıs'ın yakın tarihindeki önemli olaylardan biridir. Churchill'in ziyareti sırasında iki toplumun girişimleri, sunduğu muhtıralar ve Churchill'e verdiği cevaplar, Kıbrıs'taki siyasi atmosferi ve bu bağlamda Türkler ile Rumlar arasındaki derin görüş ve fikir ayrılıklarını yansıtmaları açısından da önemlidir.⁴³ Kıbrıs Ortodoks Kilisesi liderliğindeki Kıbrıslı Rumlar, Enosis'i hayata geçirmek için bu ziyareti büyük imkân olarak gördüler. Bundan en uygun biçimde yararlanmak amacıyla gayret sarf ettiler. Bu amaçla Kavanin (Yasama) Meclisinin dokuz Rum üyesinden⁴⁴ altısı toplanarak hükümete verilmek için bir muhtıra hazırlamışlardır.⁴⁵ Muhtıra altı maddeliktir ve ilk maddede Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesini, bir diğer maddede parlamentodaki üye sayısının Rumlar lehine artırılması gerektiğini söylemişlerdir.

⁴¹ Ahmet Gazioğlu, “Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri”, Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceği İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, s.17.

⁴² 1902 yılında, İngiltere Kralı Edward'ın görev alma töreninde Kıbrıslı Yurtseverler Derneği bir kutlama telgrafı göndermiş ve “Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini” istediklerini belirtir.

Ayrıca Kavanin Meclisi seçimlerinde megali idea fikrini savunan hareketlerde bulunmuşlardır. Rum adayları kazanması önemli etken olmuşlardır. Sir George Hill, *The History of Cyprus*, Cambridge University Press, C: IV, 1940, p. 79.

⁴³ Ali Satan, “Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, No:6, 2012, s. 58. Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, 1992, s.29. Ayrıca bkz. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri: İngiliz yönetiminde Türk-Rum ilişkileri ve ilk Türk-Rum kavgaları*, Akdeniz Haber Ajansı, 2000, s.183, 212

⁴⁴ Kavanin Meclisi'ne seçilen ilk Kıbrıslı üyeler şunlardır: Çok köklü Kıbrıslı aileye mensup ve geniş nüfuza sahip ailenin bireylerinden Mustafa Fuat Efendi, tüccar Rum Glyks, çok zengin ve Kıbrıs'ta yaşayan İtalyan asıllı Mattei'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi- İngiliz Dönemi (1878 -1960)*, s. 59.

⁴⁵ BCA, 30.10.0.0,124.886.14, s.4, 4-5.11.1936.

Yasama Meclisi'nin 12 Ekim'deki toplantısında, Rumlar, 9 Ekim 1907 tarihinde Ada'ya gelen Churchill'e ilhak talep eden muhtıralarını teslim etmişlerdir.⁴⁶ Bu oturumda Churchill, konuşmasında; "Enosis'in gerçekleşmesi demek Türkiye ile olan anlaşmanın feshedilmesini doğuracağından ve toplumun tüm kesimleri arasındaki anlaşmanın sona ermesi halinde, sürekli ve tehlikeli bir karşıtlık oluşur, ancak Kıbrıslı Rumlardan anavatan Yunanistan ile birliği kucaklayan duyguya saygı duyarım" demiş ve İngiliz Hükümeti tarafından Müslümanların duygularına saygı duyulduğunu, Kıbrıs'taki İngiliz işgalinin Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasına, padişahın egemenliğine son vermeyeceğini ifade etmiştir.⁴⁷

Churchill, Rumların ilhak taleplerini onaylamadığını açıklaması, Ada'daki Türkler kendilerine destek verilmesi olarak algılamıştır. Mirat-ı Zaman Gazetesi bu konuşmaları 17 Ekim 1907 tarihli yayınında yayımlayarak, "Yaşasın İngiliz hükümeti, Türklerin eski ve sadık dostu! Yaşasın bu hükümetin güçlü ve saygın temsilcisi Churchill Hazretleri" diyerek Churchill'e minnettarlığını ifade ettiler. Ancak İngiltere, kendi ulusal çıkarlarına uygun bir denge politikası izlemiştir.⁴⁸ 1907'de kabul edilmeyen bu talepleri 1911 ve 1912'de Başpiskopos önderliğinde İngiliz Hükümeti'nden hazırladıkları yeni muhtıralarla tekrarlayan Rumlar, İngiliz Sömürge Bakanlığı tarafından yine kabul edilmemiştir.⁴⁹ Yasama organının Rum üyeleri ve piskoposlar İngilizlere sunulan bir muhtıra hazırlamıştır. İngilizlerin reddetme nedeni olarak 1878 İngiliz-Osmanlı Savunma Antlaşması ile Ada üzerindeki Türklerin haklarını ifade etmesi, Ada'daki gerilimi giderek arttırmıştır.⁵⁰

⁴⁶ BOA, A.MTZ.KB 3/114, 23 N 1332.

⁴⁷ BOA, Sadaret Evrakı A)MTZ.KB 3/55, 19 C 1330.

⁴⁸ Ali Satan, "Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, No:6, 2012, s. 57. Ayrıca bkz. Ali Kemal Meram, *Belgelerle Türk İngiliz İlişkileri Tarihi*, İstanbul, 1969, s. 42.

⁴⁹ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, s. 61.

⁵⁰ Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: 12, No:24, 2012, ss: 17-18, 22.

1912 yılı, Ada'da Rum isyanlarının arttığı, Türklere yönelik saldırıların ölümle sonuçlandığı bir yıl olmuştur. Bunun nedeni Türklerin Trablusgarb Savaşı ve Balkan Savaşları'ndaki yenilgisi ve Ada'daki iki toplumu yukarıda anlatıldığı gibi birbirine düşüren İngilizlerin politikasıdır.⁵¹ Osmanlı İmparatorluğu bu provokasyonların yanı sıra Trablusgarb Savaşı'nın izlerini silmeden Balkan ülkeleri tarafından saldırıya maruz kalmıştır. Bu durumdan yararlanan, bunun Balkan ordularının devam etmesine izin vereceğini düşünen Kıbrıslı Rumlar, Enosis oluşumu için Mayıs 1912'de yeni provokasyonlar yapmıştır.⁵²

Mayıs ayı içerisinde bir Cuma günü Hamit Mandıraları'nda (bugünkü Hamitköy) yaşayan Kıbrıslı Türklere "Enosis ve Yaşasın Yunanistan" diye saldırmışlardır. 1912 olayları olarak adlandırılan olayda dört kişi hayatını kaybetmiş ve 100'ü aşkın kişi yaralanmıştır. Bu saldırı, Rumların Türklere karşı ilk kanlı saldırısıdır.⁵³ Balkan Savaşları'nın sona ermesinin ardından 3 Haziran 1914 tarihinde İyonya Adaları'nın Yunanistan'a teslim olmasının 50. yıldönümü vesilesiyle Başpiskopos, piskoposlar ve Yasama'nın Rum üyeleri tarafından coşkulu bir Enosis mesajı hazırlanıp imzalandı. İngiliz Kralına, Rum Topluluğu adına bildirmek için Yüksek Komiser'e teslim edildi.⁵⁴ Mesajda "*Büyükanneniz, İyonya Adaları'nı Yunanistan'a bırakan İngiliz Kraliçesi'nin yüce ve asil davranışlarına, geleneksel Yunan dostluğunuza uygun, ebedi ve güçlü istek ve arzulara uygun olarak saygı ve minnettarlığımızı göstermektedir. Helen krallığı ile bir araya gelmekten memnuniyet duyacağınıza inanıyoruz*" demiştir. Yüksek Komiser Rumlara cevabında, Balkanlar'da meydana gelen olayların üstlendikleri sorumlulukları değiştiremeyeceğini söylemiştir.⁵⁵ Bu açıklamada, İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde Kıbrıs'ı Osmanlı toprağı olarak gördüğünü vurgulamıştır. Birkaç ay sonra İngiltere'nin savaşa dahil olmasıyla bu

⁵¹ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları MV 201/16, 17 Ca 1334

⁵² Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, s. 214.

⁵³ *Mirad-ı Zaman Gazetesi*, 5 Mayıs 1912.

⁵⁴ Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, ss. 56-57

⁵⁵ Herkül Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 170-171.

tavrın değiştiğini ve daha sonra Osmanlıların da kendilerini Almanların baskısıyla savaşın etkisi altında olduklarını görmüşler ve İngilizler, 1878 Kıbrıs Sözleşmesi'ne aykırı olarak 5 Kasım 1914'te Ada'yı tek taraflı ilhak etmiştir.⁵⁶

İngilizlerin kararı, Rum Cemaati ve Kilise tarafından "Enosis'e giden yoldaki son engeli kaldırmak" olarak memnuniyetle karşılanmıştır. O zamana kadar İngiliz Yönetimi, 1878 Antlaşması'nı gerekçe göstererek Ada'da Osmanlı egemenliğinin devam ettiğini ve Ada'yı geçici olarak yönettiklerini iddia ederek Rum toplumunun ilhak taleplerini reddetmiştir. Nitekim İngiliz Hükümeti'nin, Ada'nın hala Osmanlı idaresi altında olduğu ve Türklerin rızası olmadan Kıbrıs'ta hiçbir karar alınamayacağı iddiası değerini yitirmiştir.⁵⁷ Sonuç olarak Kıbrıs'ın İngiltere egemenliğine dahil olmasından sonra Kilise, Rum Cemaati ve Yunanistan'ın Ada'nın Yunan egemenliğine bağlanmasına yönelik faaliyetleri ve siyasi oyunları ivme kazandı. Birinci Dünya Savaşı'nın İngilizler ile müttefikleri lehine sonuçlanacağı, savaşa son dakikada dâhil olan Yunanistan'ın galip ülkeler içinde yer alacağı ve Osmanlı Devleti'nin Almanlarla birlikte yenileceği kesindi.⁵⁸ Osmanlı'nın savaşta yenilmesi ve müttefiklerle Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından yapılacak barış anlaşmasında müttefikler, Osmanlı'yı kendi istekleri doğrultusunda bölmenin yollarını belirlemek için Paris Konferansı'nı düzenlemişlerdir.⁵⁹ Paris Konferansı'nı Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına hazırlanmak için kaçırılmayacak imkân olarak değerlendiren Başpiskopos Krillos ve diğer Rum liderler harekete geçmiştir. Kilisenin öncülüğünde, Enosis kararını veren Ada'nın hemen her bölgesinde halka açık toplantılar düzenlediler. Enosis'in perde arkasına geçmek için Londra ve Paris'e heyetler göndermişlerdir. İngiltere Başbakanı, Rum heyetinin 14 Kasım 1919'da Londra'daki yeni önerisine cevabında, "Ortadoğu'daki durum henüz karmaşık ve net değil, bu nedenle Kıbrıs sahnesinde bu konuda karar alınamaz" demiştir. Lloyd

⁵⁶ Foreign Office (İngiltere Dış İşleri Bakanlığı Arşivi) 161186/123/3,1916. Ayrıca bkz. İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, ss. 16-17.

⁵⁷ Erten Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, Yorum Yayınları, Lefkoşa 1991, s. 24.

⁵⁸ Nevzat Altay, *Nationalism Amongst Turks of Cyprus: The First Wave*, Oulu University Press, Finland 2005, s. 72.

⁵⁹ George Hill, *Kıbrıs Tarihi*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 68.

George'un bu tepkisi Yunan heyetinde umutsuzluğa neden olmuştur.⁶⁰ Bu arada Paris'te Yunanistan Başbakanı Venizelos'a gelen üç kişilik heyete, Paris'teki görüşmelerinin hayal kırıklığı yarattığını söylemiştir. Paris'te bir araya geldiği İngiltere Dışişleri Bakanı Curzon, ona İngiliz Kabinesinin Kıbrıs'ı İngiliz yönetiminde bulundurmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Daha sonra 26 Ekim 1920'de Sömürgeler Bakanı Müsteşarı Amery ile görüşen Londra'daki heyete İngilizlerin verdiği açıklamada; "*İngiltere'nin Ada'nın Yunanistan'a ilhak talebini kabul etmeye hazır olmadığı ve Türk toplumunun Ada nüfusunun dörtte birini oluşturan görüşlerinin de dikkate alınması gerektiği*" belirtmiştir.⁶¹

Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Yunan isyanının 100. yıldönümü olan 25 Mart 1921 tarihinde Kilise liderliğindeki Kıbrıs Rumları, provokasyonlarının dozunu artırdılar. Kiliselerdeki toplantılarında sözde "İlk Enosis⁶² Plebisiti"ni yapmış ve ilhak kararını onaylamışlardır.⁶³ İngiliz yönetimine başvurdular ve Enosis'i talep ettiler. Başpiskopos Kirillos, 22 Aralık 1922 tarihinde Sömürgeler Bakanı'na ilettiği muhtıradan Ada'da bağımsız idare kurulmasını ve Ada halkının Yasama Meclisi, Yürütme Konseyi ile idari diğer mekanizmalarına nüfuslarıyla orantılı olarak temsil yetkisi istediler. Bu durumda nüfus oranları esas alınacağı için her türlü idari ve siyasi otorite çoğunluk olarak Rumların elinde olacaktır.⁶⁴ Enosis gerçekleşene değin bağımsız idareye bu şekilde kavuşacaklardı. Sömürge Müsteşar Yardımcısı C.H. Hartt Davis, 6 Şubat 1923 tarihinde muhtıraya verdiği yanıtta, "muhtıradan öne sürülen bağımsız yönetim başvurusu, Kıbrıs halkının talep ettiği rahat siyasi özgürlüklerden yararlanacak siyasi olgunluğa sahip olmadığı için kabul edilemez" demiştir. 1922 Türk Kurtuluş Savaşı zaferinden sonra 6 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi imzalandı , ardından

⁶⁰ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, s.64.

⁶¹ Tabitha Morgan, İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2013,ss. 43-44.

⁶² Enosis, Megali İdea hedefinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını belirtmektedir. "İlhak" anlamına gelen Enosis, Megali İdea haritasının ilk kez çizildiği 1791'den itibaren gündemdedir. Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, 2.B., Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000, s. 22.

⁶³ 4 Şubat 1950'de Ada'da Yunanistan'ın tahrikiyle kilise tarafından Enosis için gayri resmi bir plebisit yapılmış ve katılan 224.700 Rum'dan 215.000'i Enosis lehine oy kullanmıştır. Arif Hasan Tahsin, *Kıbrıs: Türk-Yunan Hesaplaşmasının Rehinesi*, Birikim Yayınları, 1995, s.41.

⁶⁴ Halil Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s. 84.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Lozan'da barış müzakerelerine çağrıldı.⁶⁵

Lozan Barış Antlaşması, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandı ve yeni Türk Devleti'nin bağımsızlığı "Misak-ı Milli" sınırları içinde tanındı. Lozan kentindeki çetin geçen görüşmeler esnasında yeni Türk Devleti'nin egemenliğini istemeyen devletler ile Misak-ı Milli sınırları içine girmeyen topraklar için yapacak hiç bir şey yoktu. TBMM Hükümeti tarafından imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi uyarınca Kıbrıs'taki İngiliz hâkimiyeti hukuken tanındı. Lozan Barış Antlaşması'nın 16., 20. ve 21. maddeleri doğrudan Kıbrıs'a dair maddelerdir.⁶⁶ Bu maddeler özetle; 16. madde "Türkiye sınırları dışında kalan tüm araziler ve karaya dayalı adalar açık bir anlaşma ile, her koşulda sahip olduğu bütün hukuk ve dayanaklardan vazgeçtiği" ifadesi yer almaktadır. Madde 16, Yunanistan'a göre, Türkiye artık Kıbrıs ile ilgili hiçbir bir bağ olmadığı hususunda tezler ileri sürmüştür.⁶⁷ Halbuki Türkiye, Lozan'da yaptığı görüşmelerde, Ada üzerinde söz sahibi olmasını engelleyen 16. maddesinde; "Türkiye kendi sınırları dışında kalan arazi ve adalar ile ilgili ilhak, istiklal ve herhangi bir yönetim şekli hakkında alınan ve alınacak olan tüm kararları kabul ve tasdik eder" dile getirilen cümlelere karşı çıkmıştır. Adalar, bağımsızlık veya herhangi bir yönetim ile alınan veya alınacak tüm kararları kabul ediyor ve onaylıyor ifadesine itiraz ederek, bu topraklarla ilgili gelecekteki kararları kabul etme taahhüdünde bulunamayacaklarını ve önceden bir karşı madde ile sunmuştur.⁶⁸ Çetin tartışmalardan sonra söz konusu maddeye "Bu topraklar ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından kararlaştırılmıştır ve kararlaştırılacaktır" ifadesi getirilmiştir. Böylelikle ilgili taraf olan Türkiye, Misak-ı Milli sınırları dışında kalan yerlerin geleceği

⁶⁵ M.Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Ankara 1997, s. 26-27.

⁶⁶ Lozan Sulh Muahedenamesi, Madde 20, İstanbul, Ahmed İhsan Şürekası Matbaacılık, 1339, s. 10. Lozan Konferansı'nda Kıbrıs'la ilgili 3 madde bulunmaktadır: 16, 20 ve 21. maddeler. Abdülhalûk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s. 22.

⁶⁷ Lozan Barış Antlaşması'nın 16, 20 ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir. 16. madde Türkiye'nin, belirlenen sınırları dışında kalan tüm topraklar (ve kendi egemenlik hakkının bulunduğu dışındaki adalar) üzerindeki haklarından vazgeçtiğini; 20. madde İngiltere'nin 5 Kasım 1914'teki Kıbrıs'ı ilhakının Türkiye tarafından kabulünü ve 21. madde Kıbrıs'taki Türk uyrukluların İngiliz uyruğuna geçmeleri hakkındaki düzenlemeleri içermektedir. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000. ss. 99-100.

⁶⁸ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Takım II, C: II, 2. bs., 8.kitap, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, ss. 54-56.

hakkında karar verme hakkını karşı taraflara benimsetmişlerdir. 16. Madde orijinal haliyle kabul edilmiş olsaydı, Kıbrıs sorununun tarihsel seyri değişecekti ve Ada muhtemelen İngilizler tarafından Rumlara veya Yunanistan'a devredilecekti. Türkiye, Londra Konferansı'na, 1955 yılında İngilizler tarafından davet edilmiş ve Kıbrıs meselesinde bundan sonra Türkiye taraf olarak görülmüştür. Bununla beraber 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti devleti içinde garantör olma hakkı kazanmıştır.⁶⁹ Madde 20, "Türkiye, İngiliz hükümeti liderliğinde Kıbrıs'ın ilhakını tanıdığını 5 Kasım 1914'te kabul eder" maddesinde de Kıbrıslı Türklerin hakları İngilizlerin ve Rumların vicdanına bırakılmış oldu.⁷⁰ Vatandaşlık haklarından bahseden 21. maddede ise, "Kıbrıs Adasına 5 Kasım 1914 tarihinde yerleşen Türk vatandaşlarının yerel kanun hükümleri çerçevesinde İngiliz vatandaşlığı alacakları ve Türk vatandaşlığını kaybedeceklerini" belirtiliyor. İki yıl içinde Türkiye'ye göç etmek isteyenler için hak veriliyordu.⁷¹ Türkiye'ye göç eden Türkler vatandaşlık hakkını kazanacaktı. Bu süreç sonucunda Anadolu'ya yoğun bir göç yaşandığı biliniyordu.⁷²

Nüfusun çoğunluğuna dayanarak, Enosis mücadelesinde ivme kazanan Rumlara karşı, amacı Kıbrıs'ın her tarafında başarı sağlamak isteyen Türkler, Kıbrıs'tan umutlarını yitirmiştir. Sahip oldukları mülkleri değerinden az fiyata elden çıkartıp Türkiye'ye göç etmişlerdir.⁷³ Kral V.George tarafından 10 Mart 1925 tarihinde imzalanan imtiyaz belgesi ile Kıbrıs, İngiliz Kraliyet Kolonisi ilan edilmiş, Yüksek Komiser kaldırılarak Kıbrıs Başkomutanı şeklinde de bilinen "Valilik Makamı" getirilmiştir. 1920'den itibaren Kıbrıs'ta yüksek komiserlik yapan Sir Malcolm Stevenson, vali olarak atandı ve "Kıbrıs'ın ilk İngiliz Valisi" unvanını aldı. Kıbrıs'ın Kraliyet Kolonisi statüsünü kazanması sonucunda anayasa değişiklikleri yapılmış ve 1 Mayıs 1925 tarihinde Lefkoşa Sarayönü'nde (Bugün Atatürk Meydanı) bir tören düzenlenerek vatandaşlara

⁶⁹ Eski KKTC Cumhurbaşkanı Dr. Derviş Eroğlu, *Mülakat*, 21.05. 2017.

⁷⁰ Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.26.

⁷¹ Mehmet Demiryürek, "Lozan Sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç (1923-1926)", *Toplumsal Tarih Dergisi*, No:115, 2003, s. 91; Fahriye Engilli, "Kıbrıs'tan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Basınına Yansımaları", *Journal of Black Sea Studies*, Issue 29, 2013, ss. 122-123.

⁷² Seha L. Meray, a.g.e. s. 58. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, No:36, Erzurum 2008, s. 215.

⁷³ Fahriye Engilli, a.g.m., pp. 128-129.

duyurulmuştur.⁷⁴

Başpiskopos ile Rum liderler, Ada'nın Kraliyet Kolonisi statüsünü alması ile yeni Anayasanın açıklanmasının ardından tepkilerini dile getirdiler. Zira yeni Anayasa'da parlamentodaki Rum üye sayısının artmasına rağmen toplam resmi üye sayısının da artması nedeniyle İngiliz Valisi eşit oylarla Meclis Başkanı sıfatıyla ayırt edici oy hakkını kullanacak, böylelikle Rum konsey üyeleri azınlıkta kalacaktı. Ayrıca yeni anayasa, Rumların Enosis taleplerine uymayan İngiliz hükümetine kayıtsız şartsız sadakat veriyordu. Bu koşullar sonucunda Başpiskopos ve Rum liderler ayaklanma başlattı. Sarayönü'nde 1 Mayıs 1925'te düzenlenen Taç Kolonisi İlan Töreni'nde Başpiskopos Kirillos, Lefkoşa Valisi Hart-Davis'e Sömürgeler Bakanlığı'na ithafen "Ada'nın sürekli ve ebedi arzusu, anavatan Yunanistan ile birleşmektir ve hep böyle olacaktır" yazılı bir reddetme mektubu iletiltiler.⁷⁵

Başpiskoposun protestosuna cevap, Sömürgeler Bakanlığının valiye verdiği talimat doğrultusunda, bu mektuptan yirmi gün sonra 21 Mayıs'ta yapıldı. Vali adına Sömürge Müsteşarı Başpiskoposu Kirillos'a, 12 Haziran'da "Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi konusu sonsuza dek kapandı." ifadeleri içeren cevap verildi. Sir Ronald Storrs, 1926'da ilk vali Stevenson'un yerini almak üzere atandı. Ortalama altı yıl süren Storrs'un valilik süreci, Kıbrıs'ın gelişmelerinde ve tarihinde önemli bir yere sahiptir. Yeni vali bir Yunan sempatzanı olduğuna dair tahminleri olan Rumların, İngiliz Hükümeti'nin Kilise ve Rumlara karşı tutumuna ilişkin öngörülerini değiştireceği ve Enosis'i gerçekleştirme umutları yeniden tesis edileceğini düşünmüşlerdir.⁷⁶ 1928'de Rumlar tarafından sunulan Enosis'in talebi üzerine bir muhtıradan, Sömürgeler Bakanı Amery, 1 Ağustos 1928 tarihinde "ilhak meselesi bitti" cevabını vermişti.⁷⁷ Times Gazetesi'nin aynı tarihte yayınladığı bir yazıda aşağıdaki cümle zikredildi: "Kıbrıs ve Rodos'u

⁷⁴Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, ss. 17, 19.

⁷⁵Ertuğrul Önalp, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁷⁶Taçgey Debeş, *Sir Ronald Storrs'un Kıbrıs Anıları (1926-1932)*, Mez-Koop Bankası Kültür Yayınları, Mağusa, 1993, s. 32. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi)*, s. 78.

⁷⁷Mustafa Haşım Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Milli Arşiv Yayınları, No:1, KKTC, 2000, s. 71.

Yunanistan ile birleştirme fikri unutulmaya mahkumdur."⁷⁸

1930 yılında, Yunanistan'ın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız oluşunun 100. yıldönümüydü. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Rumlar, Ada'da pek çok aşırı kutlama düzenlemiştir. 1930 yılının Mayıs ayında bu kutlamaların bir parçası olarak Kilise önderliğinde Rumlar, İngiltere'ye beş yüzü aşan imzalı bir dilekçe, "Kıbrıs Rum nüfusunu Yunanistan'a katma kararını İngiltere'ye bildiren bir mektup" yazmışlardır. 23 Temmuz 1930 tarihli bu mektuba cevabında Lord Passfield, "Daha önce verdiğim cevaplara ek bir cevabım yok. Majestelerinin Yunanistan'a katılma isteğine boyun eğmez." demiştir.⁷⁹ Lozan Antlaşması'ndan 1950'li yıllara kadar Kıbrıslı Türkler, İngiliz yönetimi tarafından bastırılmış ve son yıllarda Rumların gözdağı politikaları ve eylemleriyle zor anlar yaşamıştır. Lozan'dan sonra İngilizler Ada'nın statüsünü Kraliyet Kolonisi'ne yükseltti ve buna göre bir vali atamıştır.⁸⁰ 1923 yılında 18 kişilik bir yasama meclisi kurulmuş ve bu meclis sayısal olarak 9 kişi Rum halkından, 3 kişi Kıbrıslı Türklerden ve 6 kişi de İngilizlerden oluşacak şekilde atanmıştır. 1925 yılında zaten sayısal olarak azınlıkta kalan ve adaletsizliğe uğrayan Türkler için yasama meclislerinin sayısı 12 Rum, 9 İngiliz ve 3 Türk olarak değiştirilerek adaletsizlik daha da artmıştır. İngiliz yönetiminin Rumlara karşı tavrına rağmen, Rumların, Yunanistan ile birleşme konusunda her zaman harekete geçmişler ve protesto etmişlerdir. Sonunda 1931'de bir ayaklanma başlatmışlardır.⁸¹

⁷⁸ The Times News, 1 Ağustos 1928. (Milli Arşiv Araştırma Dairesinden ulaşılmıştır).

⁷⁹ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Tarihi*, s. 43. Ayrıca bkz. İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C: 3, 1997, ss.211-212.

⁸⁰ Karolos Zahariadis, *Kıbrıs*, Çeviren: Yusuf Alp, Birikim Yayınları, İstanbul, 1979, s. 63.

⁸¹ Kavanin Meclisi'ndeki üye sayısında düzenleme yapılmıştır. İngiliz yönetiminden 6 üye, Kıbrıs Türk toplumundan 3 üye ve Rumlardan 9 üye. *The Colonial Office List, Historical and Statistical Information*, Harrison and Sons, London, 1889, p. 294. Ayrıca bkz. Gürhan Yellice, *a.g.m.*, s. 23.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1930-1955 YILLARI ARASINDA YUNANİSTAN'IN KIBRIS ADASI POLİTİKASI

1.1. Atatürk ve Venizelos Dönemi Kıbrıs

Atatürk ve Venizelos'un liderliği ile birlikte uzun yıllar kötü giden anlaşmazlık daha ılıman bir sürece sokmuştur. Türkiye'nin, Kıbrıs'ı dış politika gündemine alana kadar bu yumuşama dönemi devam etmiştir.

Venizelos, 1928'de yeniden yönetime geldi ve Türkiye'yle tekrar savaşa başlamanın hem ekonomik olarak hem de uluslararası arenada zarar verecek düşünce ve tavırlara karşılık Türkiye ile bir dostluk sergilemeye başlamıştır. Bu politikası için Venizelos, Doğu Akdeniz'de tehdit gördüğü Türkiye ve İtalya ile olumlu ilişkiler kurmaya dikkat etmiştir.⁸² Yüz yıllık süreçte ilk kez Türk- Yunan dost iki ülke olarak söz edilir olmuştur. Söz konusu yakın siyasetleri 1930'lu yıllarda karşılıklı yapılan anlaşmalarla doruk noktasına ulaşmıştır.⁸³ Venizelos'un iktidara gelmesi Türk-Yunan yakınlaşmasının açıklanmasında büyük önem taşımaktadır; ancak asıl sebep olarak Avrupa'nın ve Balkanların siyasi durumunda oluşan değişimler gösterilebilir.⁸⁴

Bu yıllarda İtalya lideri Benito Mussolini, Almanya lideri Adolf Hitler'in emperyalist bir dış politika benimsemiş olmaları ve özellikle de İtalya'nın Akdeniz'deki nüfuz sahasını genişletme çabası, Yunanistan ve Türkiye'de gerginlik yaratmıştır.⁸⁵ İtalya 1930'a kadar bir Akdeniz Paktı kurma çabası içine girmiş ve 1930'ların ortalarına doğru da bu ülkeleri tedirgin edecek politikalar gerçekleştirmiştir. Türkiye ise Trakya ve Boğazlar aracılığıyla Akdeniz'deki kıyı şeridine sahip olmasından dolayı On iki

⁸² Damla Demiröz, *Savaşın Barışa Giden Yolu: Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 22,24.

⁸³ Hasan Şanlı, *Kıbrıs 1878-1934*, Ankara 1967, s. 49.

⁸⁴ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.* ss.72-73.

⁸⁵ Ertuğrul Önalp, *a.g.e.*,s. 52. Ayrıca bkz. Söz, 15 Kasım 1929.

Ada'ya sahip olan İtalya'nın Akdeniz'deki siyasetinin Türkiye'ye zarar vermesinden korkmuştur.⁸⁶ Diğer taraftan Yunanistan, batıda Adriyatik'e bakan uzun kıyı şeridinde ve Akdeniz'e sahip olmasından dolayı İtalya'yı tehdit unsuru olarak görmüştür.

Bir diğer tehdit unsuru şeklinde görünen Balkanlarda revizyonist politika yürüten ülke Bulgaristan'dır. Bulgaristan Balkanlarda revizyonist bir politikayı savunan, Yunanistan ile Batı Trakya ve Makedonya sorununu gündeme getirmiştir. Bulgaristan'ın, Makedonya üzerindeki emelleri Trakya'dan ötürü öncelikle Yunanistan'ı ilgilendirmiştir. Bu durum Yunanistan'ı Türkiye'ye yakınlaştırmıştır.⁸⁷

Türkiye ise Trakya'nın bu dönemde askerden arındırılmış her hangi bir tehdit unsuru olmayan konumu nedeniyle bu bölgede Bulgaristan'ın askerî bir harekât düzenleyebileceği endişesine kapılmıştır. Ayrıca bu dönemlerde Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik durumun iç açıcı olmaması ve aynı zamanda iç politikasında çok karışık bir dönem geçiriyor olması Türkiye ile rekabet etmesini engellemiştir.

Türkiye ve Yunanistan bu tehlike unsurlarına karşı sadece savunma teşkilatlarını birleştirerek güçlerini artırmayı düşünerek yakınlaşmamıştır. İki ülke de iç politikalarında yaşananlar nedeniyle herhangi bir savaşa hazır değildir. Türkiye'de bazı inkılâplar gerçekleştirilmiş, Yunanistan'da ise Kralcılar ile Venizelos arasında çekişmeler yaşanmıştır.⁸⁸ Bu durum dış politikada gerginliğin azaltılmasını gerektirmiştir.

1923-1928 arasında Yunanistan, göçmenlerden kaynaklı sosyo-ekonomik sorunlar, askeri darbeler, siyasi krizlerle meşgul olmak durumunda kalmıştır. Ülke içinde meydana gelen yönetsel karmaşa sonucunda cumhuriyet kurulmuş, monarşi kaldırılmış ancak Yunanistan 1927 yılına kadar anayasal cumhuriyetin

⁸⁶ BOA, A.MTZ.KB 3/106, 3 B 1332. Ayrıca bkz. Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matmaacılık, Ankara, 1975, ss.140-141.

⁸⁷ BCA, 30.10.0.0.202.380.3.5.4.1339.

⁸⁸ Gürhan Yellice, *a.g.m.*, s.20.

kurumsallaşmasını tam olarak sağlayamamıştır. 1928 yılında Venizelos Avrupa’da yaşamış ama Yunanistan’da ki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu dönemde Yunanistan’a geri dönmesi için ikna edilmiş ve seçimlerde yeniden Başbakan olarak Yunan siyasetinde kendini göstermiştir. Öte yandan, Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye’nin, modern bir yapıya dönüşmesi için siyasi, kültürel ve sosyal değişiklik ve reformlar yapmıştır. ⁸⁹ Bu yeniliklerden Atatürk’ün getirdiği önemli dış politik vizyonun söylemsel sembolünü oluşturan ‘yurtta sulh cihanda sulh’ politikası çerçevesinde Balkanlarda da barış ve huzuru sağlayacak siyasi hedefler belirlenerek uygulanmaya çalışılmıştır.⁹⁰

İki ülke arasındaki ilişkileri hızlandıran, Atatürk ve Venizelos’un bu pragmatik dış politik vizyonları ve karşılıklı dostça söylemleri tarafları ikili antlaşmalar yaparak somut projeler ortaya koymalarına sebep olmuştur.⁹¹ Ankara Antlaşması 10 Haziran 1930 yılında imzalanarak, nüfus mübadelesinden kalan sorunlar iki ülke arasında çözüme kavuşturulmuştur:

*"Yerleşim tarihleri ile doğdukları yer fark etmeksizin bütün İstanbullu Rumlar ile Batı Trakyalı Türkler "etabli" açıklamasına dahil edildi ve her iki ülkenin azınlıklarına ait mülklerle ilgili birçok düzenleme yapıldı. Bundan dolayı 6-7 yıldır süren anlaşmazlığının sonuna gelindi."*⁹²

1930'da imzalanan antlaşma bir başka dönem başlattı. İçten bir ilişkinin zeminini kurmak amacıyla Türk hükümeti adım attı, Yunanistan Başbakanı Venizelos, "İttifak'ı yeni bir dönemin başlangıcı olarak görüyorum" diyerek siyasi görüşünü dile getirdi.

⁸⁹ Mehmet Ali Gökdel, "19 Mayıs Atatürk ve Kıbrıs Türkü", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Lefkoşa 1991, Sayı 13, s. 18.

⁹⁰ Mehmet Kaya, "Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği", *Atatürk Dönemi (1923-1938) Türkiye- Kıbrıs*, Hazırlayan: Çelik, Duygu T., Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2016, ss. 42-43.

⁹¹ Mehmet Gönlübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997, s. 65.

⁹² Yusuf Halaçoğlu, "Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti ve Balkanlar", *I. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri*, Hazırlayan: Nimetullah Hafız, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2001, s. 31-32. Ayrıca bkz. Tevfik Rüştü Aras, *Görüşlerim*, Cilt.2, Yörük Matbaası, İstanbul, 1968, s. 189.

Türk hükümetinin daveti ile Yunanistan Başbakanı Venizelos, 27-31 Ekim 1930 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir.⁹³ Ziyarete *"Dostluk ve Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması"* ile *"Deniz Kuvvetlerinin Kısıtlanması ve İkamet, Ticaret ve Seyahat Anlaşması Protokolü"* imzalanmıştır. 1931 yılının Ekim ayında Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Yunanistan'ı ziyaret etmiş ve gösterilerle karşılanmıştır. On yıl öncesinde iki devletin savaşarak geçirdiği süreci Atatürk ve Venizelos dönemi değiştirmiş ve onları barış içinde yaşayabileceklerine inandırmış ve bu barışa ulaşmak için ilk adımı attıklarını tarihe kaydetmiştir. Afet İnan, bu adımı şu cümlelerle aktarır: *"Atatürk, Ankara Palas'ta Venizelos'u karşılıyor. Girişte durup orada toplanıyorlar. Ama hareket yok. Atatürk Venizelos'un arkasından geçip alkışlamaları için işaret ediyor ve alkışlıyorlar. Çünkü halk, gerçekten Venizelos dendiğinde çekingenlik göstermekte. Venizelos'u gördüğümde nasıl konuşacağımı bilmiyordum. Sonra karşılıklı Venizelos ve eşiyle sohbet ettik."*⁹⁴

Bu antlaşmanın imzalanmasının ardından Yunanistan Başbakanı'nın notları: *"Türk-Yunan dostluğu artık bir dilek değil, gerçektir. Bugün bu dostluk her iki halk kamuoyunda perçinlendi. Politikam, Türkiye ile her zaman dostluk kurmak olacaktır."*⁹⁵ Öte yandan 30 Ekim 1930'da Atatürk ve Venizelos, Yunan gazetecilerin talebi üzerine Ankara Türk Ocağı'nda düzenlenen Cumhuriyet Balosu'nda Türk-Yunan ilişkilerine ilişkin şu açıklamayı yaptı: *"Milletler arasında vasi bir çalışma sahası vardır. Şahsen ben iki millet arasındaki çalışma sahasına tam anlamıyla taraftarım."*⁹⁶

⁹³ BCA 30.10.0.0.254.712.27; Şükrü S. Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1923)*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s. 41; Nikos Svoronos, *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*, s. 92.

⁹⁴ Afet İnan, "Atatürk'ün Bazı Özellikleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: 1, Kasım 1984, s. 98-99. Ayrıca bkz. Enis Tulça, *Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003, s. 37.

⁹⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C: 3, 5. bs., Ankara, 1997, s. 129

⁹⁶ E. Semih Yalçın, *Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti*, Berikan Yayınları, 2010. s. 273; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s. 129. Ayrıca bkz. Cumhuriyet, 29 Ekim 1930, s. 4.

Atatürk ve Venizelos döneminde gerçekleşen bu antlaşma basit bir dostluk antlaşmasından ziyade iki ülke arasındaki uzun zamandır devam eden çatışmayı sonlandırmıştır. Çünkü yapılan Lozan Antlaşması sonrası ve 1930 Ankara Antlaşması'nın imzalanmasından önce Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek sorunları çözebilmek için gayret etmişlerdir. Bu dönemde, her iki liderde ülkeleri için Akdeniz'de dengenin korunması sorununu diğer anlaşmazlıkların önüne çıkarmışlardır.⁹⁷ Yunanistan hükümetinin resmi görüşü 1932'de Yunanistan'dan İngiltere'ye gönderilen belgede Yunanistan'ın Türkiye'ye bakış açısı ile dış politikadaki öncelikleri ifade edilmektedir. *"Akdeniz'deki asıl büyük tehlike İtalya'dan geliyor. Oniki Adalar, İtalya'nın Türkiye dezavantajlı duruma düşürecek üslerdir. İngiltere, Türkiye'yi de Yunanistan gibi yanına alabilir. Yunan-Türk Antlaşması ile iki ulusun duygularını yansıtan bu belge, aslında İtalya yüzünden yapılabilmıştır"*.⁹⁸

İtalyan tehdidi karşısında ortak bir sorunu paylaşan bu iki devlet, Akdeniz'deki statükonun devamı lehine siyaset izleyen Türkiye ve Yunanistan'ı birbirine yaklaştırdı. Bunun sonucunda Balkan Antantı adıyla bilinen antlaşma meydana geldi. Yunanistan ve Türkiye 1927'den beri Balkan Birliği fikrini kendi düşünceleriyle netleştirmek istemişlerdir.

14 Eylül 1933 yılı Türkiye ve Yunanistan'da ortak sınırlarını güvence altına alan "İçten Anlaşma Paketi" ile imzalandı. 9 Şubat 1934 tarihinde Atina'da yapılan bir toplantıda Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye, "Balkan Antantı'nın kurulmasını içeren antlaşmayı imzalamışlardır. ⁹⁹ Üç maddeden oluşan "İçten Anlaşma Paketi", söz konusu devletlerin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliği yapmalarına izin vermenin ötesinde imzacı devletlerin sınırlarını birbirlerine karşı güvence altına almış, Balkanlar'daki mevcut toprak düzenini korumayı amaçlamıştır. Ayrıca bir Balkan devleti olarak, bir saldırı durumunda birbirleriyle işbirliği yapmayı taahhüt

⁹⁷ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, s. 65.

⁹⁸ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s. 32.

⁹⁹ BCA., 30.10.234.577.12, 28.11.1931.

etmişlerdir.¹⁰⁰

Ancak Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yapılması planlanan hiçbir girişime dâhil olmayacağını bildirmesi ve Arnavutluk ve Bulgaristan'ın Balkan birliğinden uzak durması, Yunanistan'ın da “*Yunanistan, Paktın bir gereği olarak, hiçbir durumda büyük devletlerden birine savaş etmez*” ifadesiyle bir şart getirmesi paktın hedeflerinin bütünüyle gerçekleşmesine engel olmuştur.¹⁰¹ Bu antlaşmayla birlikte aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan çok yanlı bir antlaşmanın da ortak iki ülkesi olmuştur ve ilişkilerde iyiye doğru giden savaş ortamından uzaklaşmış bir dönemin de başlangıcını göstermektedir.¹⁰² Her ne kadar pakt ülkeler arası ilişkilere yeni bir ivme kazandırsa da Atatürk'ün isteklerinin tamamen uygulanmasını mümkün kılamamıştır.¹⁰³ Atatürk, söz konusu pakt sayesinde İtalyan tehdidine bölgesel savunma oluşturmak isterken Bulgaristan'dan gelecek bir saldırıyı da engellemeyi hedefliyordu. 1934-1941 tarihlerine kadar Balkan Paktı varlığını sürdürmüştür ve pakt Bulgaristan'ın yayılmacı siyasetine engel olmuştur.

Bu yıllarda Yunanistan ve Türkiye'nin, Avrupa'daki siyasi gelişmelerde izlediği politikaların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Yunanistan Başbakanı Venizelos, 12 Ocak 1934 tarihinde Norveç'in Oslo kentindeki Nobel Ödül Komitesi Başkanı'na ve Nobel Ödül Komitesi başkanlığına kaleme aldığı mektupta, Nobel Barış Ödülü'ne Atatürk'ü aday olarak önermiştir. Venizelos'un söz konusu jest yapmasının önemli iki nedeni bulunmaktadır.¹⁰⁴ Bunların ilki Venizelos'un, Atatürk'ü Balkanlar'da

¹⁰⁰ Tito, Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılmasından sonra, Yunan komünistlerine askeri yardımını kesmiştir. Bu duruma neden olan, Zahariadis'in (Yunan komünistlerinin lideri) Moskova'ya yakınlığıdır. Yunanistan Yugoslavya sınırının kapatıldığını 10 Temmuz'da açıklamıştır. çöküşünde en büyük rolü, Yugoslavya'nın yardımlarını kesmesi Yunanistan'daki komünistlerinin batmasına sebep oynamıştır. Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, pp. 102-103. Ayrıca kitabın Türkçesine bakmak isterseniz: Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çeviren: Dilek Şendil, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 135-136

¹⁰¹ Lowel Clucas, *The Byzantine Legacy in the Modern Greek World: The Megali İdea*, Edited by: Richard Clogg, *Anatolica Studies in the Greek East in the 18th and 19th Centuries*, Hampshire 1996, pp. 254- 258.

¹⁰² Mehmet Kaya, *a.g.m.*, s. 51.

¹⁰³ M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s. 68-69. Ayrıca bkz. Sabahattin İsmail, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri 1919-1938*, Lefkoşa 1989, s. 20.

¹⁰⁴ Ekte belgeye yer verilmiştir. Elefterios Venizelos'un Mustafa Kemal Atatürk'ü "Nobel Barış

Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekleşen barışın asıl mimarı olarak düşünmesidir.¹⁰⁵ Venizelos'un diğer nedeni Türkiye ile ilişkileri ilerletme isteğidir.¹⁰⁶

Venizelos'un, Mustafa Kemal'i Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermek amacıyla 12 Ocak 1934'te kaleme aldığı üç sayfalık Fransızca mektubun Türkçesi aşağıda verilmiştir:

“Bay Başkan yaklaşık yedi yüzyıldır Orta Avrupa ve Yakın Doğu'nun büyük bölümü kanlı mücadelelerin mekânı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ve sultanların mutlakiyetçi yönetimleri bu durumun başta gelen nedenidir. Hristiyan milletlerin İmparatorluğa bağlanması ve bu nedenle Salibin Hilâle düzenlediği çatışmalar, kurtulma arzusuyla bu milletlerin isyanları, Osmanlı İmparatorluğu sultanların yönetiminde bulunduğu zaman içinde sürekli tehlike oluşturacak bir durum ortaya çıkarıyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın düşmanlarına düzenlediği millî harekâtın zaferle sonlanmasının ardından 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, belirsiz durumu bitirdi. Bir milletin hayatında böyle kısa zamanda bu kadar kalıcı değişim ender gerçekleşmiştir. Teokratik rejimle yaşayan, hukuk ve dinin birbiriyle iç içe geçtiği çöküş aşamasındaki imparatorluk yerini hayat ve güçle dolu millî ve modern bir devlete bırakmıştır. Büyük devrimci Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı hızla mutlakiyetçi padişahların yönetimi son bulmuş, laik bir devlet kurulmuştur. Millet bütünüyle çağdaş medeniyetlerin önünde bulunmak amacıyla iştiaqla ilerleme yolunda atılım meydana getirmiştir. Barışı desteklemek girişimi seçkin ve yeni Türk devletine bugünkü hâlini veren bütün iç reform adımlarıyla sürmüştür. Türkiye yabancılarla yaşanan şehirlerden ayrılmakta şüphe yaşamamış, antlaşmalarda söylendiği gibi kendi milli sınırlarıyla içtenlikle yetinerek Yakın Doğu'da barışın hakiki savunucusu olmuştur. Kanlı mücadeleler sebebiyle yıllar boyunca Türkiye ile düşman olarak yaşayan kalan biz Yunanlılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini alan bu ülkede gerçekleşen kalıcı değişimin etkilerini gören ilk kişiler olduk. Anadolu faciasının ardından kendini yenileyen Türkiye'ye bir anlaşma imkânını fark ederek elimizi uzattık. Türkiye, uzanan bu eli içtenlikle kabul etti. Ciddi anlaşmazlıklarla ayrılan milletlerle içten bir barış örneği gösteren bu yakınlaşmadan iki ülkenin yanı sıra Yakın Doğu barışı için de faydalı sonuçlar meydana gelmiştir. Barışın borçlu olduğu bu değerli katkının sahibi Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'dır. Bundan dolayı 1930'da Yunan Hükümet Başkanı unvanıyla ben Türk-Yunan Paketi'nin imzalanmasıyla Yakın Doğu'da barışa doğru yeni bir dönem başlarken Mustafa Kemal Paşa'yı Yüksek Nobel Barış Ödülü'ne aday olarak önermekle şeref kazanırım. Yüksek

Ödülü'ne aday göstermek için Oslo Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na gönderdiği 12 Ocak 1934 tarihli Fransızca Mektup. Bkz., Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938, C. II, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 242.

¹⁰⁵ Ahmet Eyicil, "Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: 20, No:59, 2004, ss. 346-247

¹⁰⁶ Andreas G. Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Bilgi Yayınları, 1988, ss.101,104.

arzumun Kabul edilmesini rica ederim,

Bay Başkan. E.K. Venizelos”¹⁰⁷

Yunanistan'ın yaptığı gibi Türkiye’de İngiltere ile Akdeniz’de ortaya çıkan gerilimler nedeniyle 1936 yılının Ocak ayında bir ittifak anlaşması imzalamıştır. Akdeniz Antlaşmaları adıyla da bilinen antlaşmayla iki devlet 1935 Habeşistan Savaşından sonra Milletler Cemiyeti şartlarına katılmayı onaylamıştır.¹⁰⁸ 27 Temmuz 1936’da kaldırılmasına rağmen, her iki ülkenin dış politikalarının yakınlığının ortaya çıkarılması açısından önemliydi.¹⁰⁹

Yunanistan’ın da katıldığı Montrö Boğazlar Konferansı 22 Haziran - 20 Temmuz 1936 tarihlerinde yapılmıştır. İtalya’nın katılmadığı konferansta Boğazların yalnızca Türkiye’nin hâkimiyet ve denetimine verilmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu dönem içinde Türkiye’de hükümet değişiklikleri olmuştur. Gelen her hükümet Yunanistan ile yakın dış politika içinde olmayı seçmiştir.¹¹⁰ Dönemin Yunan Başbakanı Yoannis Metaksas, kısa bir sürenin ardından Türkiye’yi ziyaret etmiştir. 27 Nisan 1938 tarihinde Türkiye’de başa gelen Başbakan Celal Bayar ve Yunan Başbakanı Yoannis Metaksas “*Türkiye ile Yunanistan Arasında 1930 yılında Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması ve 1933 yılında İçtenlikle Antlaşma Paktına Ek Antlaşma*”sını imzalamıştır.¹¹¹

¹⁰⁷ BCA, 30.10. 124.886.18.1,15.05.1937 , Ayrıca bkz. Atatürk’ün Millî Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938, s. 243.

¹⁰⁸ Fatih Mehmet Sayın, “Solution of The Cyprus Problem and Turkish Position”, Journal of Qafqaz University, Number 24, 2008, p. 54.

¹⁰⁹ Yusuf Halaçoğlu, *a.g.m.*, s. 37.

¹¹⁰ Yılmaz Altuğ, “Atatürk’ün Dış Politikası”, *Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı Tebliğleri* (10-11 Kasım 1980), C: 2, 1981, ss. 488-489. Ayrıca bkz. Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, Filiz Kitabevi, 1995, s. 764.

¹¹¹ Sadi Irmak, “Atatürk’ün Dış Politika ilkeleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: 3, No:9, 1987, ss.492-493. Ayrıca bkz.Damla Demiröz, *a.g.e.*, ss. 75, 153.

Yunanistan ve Türkiye'nin imzaladığı 1930 ve 1933 antlaşmaları güçlendirildi ve genişletildi. İtalya ve Bulgaristan'ın gittikçe artan revizyonist tavrı, bu anlaşmanın imzalandığı tarihlerde Yunanistan ve Türkiye'yi güçlü bir dayanışmaya götürmüştür.¹¹² Nitekim İkinci Dünya savaşı sırasında iki ülkenin de dönemin konjonktürüne bağlı olarak tarafsızlık politikası izlemesi bunun göstergesidir. Türkiye ile Yunanistan arasında görülen yaklaşık 30 yıllık yumuşama döneminde dış dinamiklerin yanı sıra, Venizelos ve Atatürk'ün göstermiş olduğu kişisel çabaların önemi büyük olmuştur.

Ankara'da imzaladığı anlaşmalar için Yunanistan Başbakanı Venizelos, Yunan parlamentosundaki onay görüşmelerinde muhalefetin olumsuz eleştirileriyle karşılaştı. Muhalefet temsilcileri, Venizelos'un Ankara ziyaretiyle "Yunanistan'ın itibarının feda edildiğini" iddia etti. Venizelos'un bu iddiaya cevabı şu oldu:

*“Yunan ordusunun Anadolu'da yaptığı kurbanları unutarak Ankara'ya gitmekle suçlandım. Ama efendiler, her iki taraf da 'bu davayı unutmaya' karar vermedikçe, el ele verip gerçek bir dostluk kurmak mümkün olur muydu? Haydarpaşa'yı Ankara yaylasından ayıran mesafeyi geçme cesaretim olduğu için zor anlar yaşadım. Ama şunu hatırlatmak isterim ki Türkiye'nin bu acıları unutmaya bizden daha fazla ihtiyacı bulunmaktadır. Çünkü bütün bu yaylalar yakıldı, meydanlar yıkıldı ve tüm alan savaş gibi çöktü. Öyleyse, eğer Türk dostlarımız, içeriden biri olmayı taahhüt ettiğimiz tüm bu yıkımı unuttuysa, geçmişte yaptığımız fedakârlıkları unutmamamızın sebebi nedir?”*¹¹³

Megali İdea politikasını desteklememiş olması Venizelos'un Yunanistan'da yönetimi kaybetmesinin nedenleri arasında en önemli olanıdır. Özellikle Kıbrıslı Rumların Ada'yı 1931'de Yunanistan'a eklemek amacıyla başlattığı isyan esnasında Venizelos, "Yunanistan ile İngiltere arasında Kıbrıs sorunu olmadığını" ilan etmiş, buna göre davranması büyük oy kaybına yol açmıştır.¹¹⁴ 5 Mart 1933'te Yunanistan'da yapılan

¹¹² Charles William James Orr, *Cyprus Under British Rule*, London 1918, p. 37.

¹¹³ BCA, 30.10.0.0.254.712.2; Atatürk'ün Millî Dış Politikası..., C:II, s. 187; Enis Tulça, *a.g.e.*, s. 43.

¹¹⁴ Sabahattin Özel, "Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Türkler*, Hazırlayan: Hasan Celal

seçimlerden sonra 10 Mart 1933 tarihinde yönetim değişmiştir. Bu seçimlerin ardından Elefterios Venizelos¹¹⁵ yönetimi kaybetmiş ve Panagis Tsaldaris'in önderliğinde yeni hkmet kurulmuştur.¹¹⁶

1.2. Yunanistan'ın Yayılmacı Siyaseti ve Kıbrıs

Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlık kazanmış olduğu 1829 yılından şu ana kadar olan dönemde topraklar bütünlüğünü doğu yönüne doğru üç kat genişletmiş olması yayılmacı (irredentist) bir siyaset takip etmeye başladığını göstermektedir. Bu gerçeklere göz önünde dururken Yunanistan, ulusal güvenlik politikalarında sürekli tehdidin “doğudan” geldiğini vurgulamaktadır.¹¹⁷

Yunanistan'ın bağımsızlığının 1829 yılında onaylanmasının ardından Patrikhane'nin desteğiyle kökleri İstanbul'un fethedilmesine değin uzanan Büyük Yunanistan lks (Megali İdea) ifade edilmiştir.¹¹⁸ Eski Eğitim Bakanı Prof. Dr. Luvaris tarafından yazılan makalede *"Bu fikir bir yandan Yunanistan'ın coğrafi olarak yeniden yapılandırılması ve Yunan halkının yaşayabileceği eski küçük devletleri yeniden inşa edilmesi fikrinden doğdu."* ifade etmiştir.¹¹⁹ Meşhur filozof S. Markezinis'e göre, Megali İdea fikri şudur: *"Yunan Krallığı, Yunanistan değildir, sadece Yunanistan'ın en küçük ve en fakir bölgesidir. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır. Atina kraliyetin merkezidir. İstanbul başkenttir. Tüm Yunanlıların umutları ve hayallerinin şehridir."*¹²⁰

Güzel, Kemal iek, Salim Koca, C:19, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 647.

¹¹⁵Sabahattin zel, a.g.e., s. 647.

¹¹⁶ Nikos Svoronos, *ağdaş Hellen Tarihine Bakış*, s. 102.

¹¹⁷ Aleksandris Aleksis, Thanos Veremis, Panos Kozakos ve diğerleri, *Türk-Yunan İlişkileri 1923- 1987*, 2. bs., Gnosi, Atina, 1991, s.98. (Αλέξης Αλεξανδρής, Θάνος Βερέμης, Πάνος Καζάκος, κ.α., Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Δετερη Εκδοση, Γνωση, Αθήνα, 1991, σ.98.)

¹¹⁸ Andreas C. Chrysafis, *Who shall Govern Cyprus- Brussels or Nicosia?*, Evandia Publishing, London 2003, pp. 57-58. Ayrıca bkz. Yusuf Sarımay-Tahir Sümbül, *Emperyalizm ve Büyük Hayal*, Ankara, Günce Yayıncılık, 1999, s. 47.

¹¹⁹ Michael Llewellyn Smith, *Yunan Dş*, eviren: Halim İnal, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002, s. 22.

¹²⁰ Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, s.63 -64. Ayrıca bkz. Fikret Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, İstanbul, Kutsun Yayınevi, 1978, s 42.

Megali İdea fikrini gerçekleştirmek için kurulan en önemli dernek olan Etniki Eteryia Derneği'nin amaçları şu şekildedir: Yunan ulusunun tam bağımsızlığını sağlamak; Selanik, Batı Trakya, Batı Anadolu, Girit, Ege Adaları, İmroz, Kıbrıs ve Bozcaada'dan Yunanistan'a kadar olan kısmı ilhak etmektir. Ayrıca Pontus Rum Devleti'nin yeniden canlanması, nihayet İstanbul'u işgal ederek Bizans'ı tekrar kurmaktır.¹²¹ Ortodoks Kilisesi Yunan milliyetçiliğinin en önemli temsilcisidir ve Rahipler yüzyıllardır Yunan milliyetçiliğinin rehberleri olmuştur. Yunanlılık, emperyalistlerden, milliyetçilerden, liberallerden, sosyalistlerden, Protestanlardan ve hatta bazen Katolik Kilisesi'nden yaygın desteğini alan bir örgüttür.¹²²

Yunanistan, II. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren Kıbrıs meselesiyle ilgilenmiş, Kıbrıs'ı ilhak etmek amacıyla uğraşmıştır. Yunan komünistleri ve sağcılarının iş birliği yapmasıyla özellikle 1947 yılından beri Yunan kamuoyu Kıbrıs meselesine eğilmiştir.¹²³ İtalya, Paris'te 10 Şubat 1947 tarihinde imzalanan barış antlaşması neticesinde 1911-1912'de işgal ettiği Oniki Adalar'ı Yunanistan'a vermiş, bu durum Yunan Megali İdeası'nda tahrik edici neden olmuştur. Oniki Adalar'ı ele geçiren Yunanlılar gözlerini Kıbrıs'a çevirdi. Yunanistan'ın 1952 ile 1954 yılları arasında Kıbrıs'ın kendisine verilmesi yönündeki her girişimi İngiltere tarafından reddedildiği için, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs sorununa ilgisizliği 1954 yılına kadar devam etmiştir.¹²⁴

1930'lardan itibaren denizdeki karasularını genişleten, 1947 Paris Antlaşması'yla Oniki Ada'yı elde eden, sonraki amaç olarak 1950'lerden itibaren Kıbrıs'ın ilhak edilmesi için uluslararası düzeyde destek arayan Yunanistan olmuştur. 1960'lardan

¹²¹ Erdal Açıkses-Ayhan Cankut, "Kıbrıs Meselesini Doğuran Sebepler, Megali İdaea ve Enosis", *Türk Dünyası Araştırmaları*, s. 89.

¹²² Michael Llewellyn Smith, *a.g.e.*, s. 68.

¹²³ G. Nikos Apostolidis, *Anamniseis apo tin Kwn/poli*, Troxalia Yayınları, Atina 1996, s. 75.

¹²⁴ A. Michael Attalides, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, St. Martin's Press, New York 1979, p. 94. Ayrıca bkz. Barış Görgüç, "The Emergence Of Cyprus Problem Between 1945-1954", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.9.

itibaren Ege adalarını antlaşmalara aykırı olarak silahlandıran, kıta sahanlığı sorununu sürekli gündemde tutan da Yunanistan'dır.¹²⁵

Türkiye ve Yunanistan arasındaki Lozan dengesini lehine kullanmaya çalışan Yunanistan, söz konusu siyasetini gerçekleştirirken kendisinin ve Türkiye'nin özellikle Soğuk Savaş döneminde, Batı dünyası yanında yer alma stratejisini sürdürmüştür. Türkiye, Kıbrıs konusunda Batı bağlantılı politikalar etrafında hareket etmişse de, ulusal çıkarları ve Ada'daki Kıbrıslı Türklerin varlığı söz konusu olduğunda da ona uygun bir strateji çizmiştir. Örnek vermek gerekirse; 1974 Kıbrıs Harekâtı ile savunma amaçlı bir tutum sergilediğini görmekteyiz.

1.2.1. Yunanistan'ın Enosis Fikri ve Terör Örgütleri

1950 yılında Fener Patrikhanesi tarafından Makarios'un Başpiskopos olarak görevlendirilmesi, Yunanistan ile birleşme (Enosis) arzusunu artırmış ve Ada Rumlarının eylem siyasetinde başka bir dönem başlatmıştır. Makarios, önce Yunanistan'dan Albay Grivas'ı¹²⁶ getirdi ve Rum Gençlik Örgütü'nü kurarak gençlerin askerî ve siyasi eğitim almalarını sağlamıştır. Kıbrıs'ta İngilizlere yönelik terör saldırılarının en yoğun dönemi, Grivas ve Makarios'un beraber çalıştığı dönemdir.¹²⁷

Başpiskopos olan Makarios, Kıbrıs konusunu uluslararası platforma taşımak için çok çalıştı, Yunanistan'ı ziyaret etti ve şahsen Yunanistan'dan Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmak amacıyla Birleşmiş Milletler'e başvurmasını istedi. Siyasi çabalar başarısız olunca, Kıbrıslı Rumlar, Ada'da şiddet eylemlerine başvurarak İngiltere'yi Kıbrıs sorununa

¹²⁵ Clement Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Palgrave Macmillan, Londra 2010, p. 68.

¹²⁶ Anti-komünist bir örgütü yöneten General Georgios Grivas, Chi olarak bilinen, Kıbrıs doğumlu bir Yunan Subaydır. 1955 Nisanı'nda sivil bir başkaldırı kampanyası başlatmıştır. Bu grubun adı, EOKA terör örgütüdür ve Kıbrıs Başpiskoposu III. Makarios da onların destekçisi olmuştur., EOKA'nın dağılmasından sonra Grivas Yunanistan'da generalliğe terfi ettirilmiştir. BCA, 030.01.64.394.29. Richard Clogg, *a.g.e.*, p.184,

¹²⁷ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara, ODTÜ Yayınları, 2001

çözüm bulmak için arabulucu olmaya ikna etmişlerdir.¹²⁸ Makarios, Grivas'tan daha önce Yunanistan'da kurduğu KHI yeraltı teşkilatı gibi Yunan Gençlik Örgütü PEON'u¹²⁹ da örgütlemesini istedi. 1951 yılında Makarios'un direktifleriyle kurulan PEON, KHI örgütünün kurallarına göre 2 yıl çalıştı, ancak bazı eylemler nedeniyle Haziran 1953'te hükümet tarafından kapatılmıştır. Ancak faaliyetlerini gizlice sürdüren PEON, EOKA'nın temelini oluşturmuştur.¹³⁰ Nitekim 1952 yılında Atina'da EOKA'nın kurulması için ilk gizli görüşmeler düzenlenmiş, daha sonra 1953 yılında Grivas'ın da dâhil olduğu bir toplantıyla hazırlıklar tamamlanmış ve silahlı mücadeleye başlamaya karar verilmiştir.

Faaliyetler sürerken, Ada'ya silah sevkiyatı da Yunan Genelkurmay Başkanlığı tarafından başlatılmıştır. Bu bağlamda gelişen örgütsel hareketler, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos'un onayının ardından 27 Mart 1955'te Grivas'ın emriyle faaliyete geçirilmiştir. Grivas, aldığı emrin ardından eylemlerin başlangıcını 1 Nisan günü ve saat 00.30 olarak belirlemiştir. Bu tarihte atılan bombalarla saldırılar başlatılmıştır. 1955'in son 9 ayında bombalama, ateşleme, pusuya düşürme ve arkadan insanları gizlice öldürmenin yol açtığı hasar çok büyük oldu, 30 kişi öldü, 291 kişi yaralandı ve 1260 bina hasar görmüştür.¹³¹

EOKA başlangıçta İngilizlere'ye karşı harekete geçme izlenimi verse de asıl hedefin Kıbrıs Türkleri olduğu anlaşılmıştır. 21 Haziran 1955 itibarıyla Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılar açıkça başlamış, EOKA yüzlerce Türkü öldürmüştür. EOKA, Rumların Türklerle konuşmasını, alışveriş yapmasını, Türklere arazi ve mülk satmasını ve Türk otobüsleriyle seyahat etmesini yasaklamıştır.

¹²⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:030,01,Kutu No:102,Dosya No:635,Sıra No:8,05.07.1952. Ayrıca bkz. Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genelkurmay Basımevi, İstanbul, 2008,s. 76.

¹²⁹ Pancyprian National Youth Organisation: Kıbrıs Birliği Ulusal Gençlik Teşkilatı

¹³⁰ Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, s. 71.

¹³¹ Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, Çeviren: Alparslan Yılmaz, Özyurt Matbası, Lefkoşa 2003, s.144. Ayrıca bkz. Hannes Lacher, *Reflections on the Cyprus problem : A Compilation of Recent Academic Contributions*, Cyprus Policy Center, Gazimagusa 2006, p.139.

1.3. Lozan'da Kurulan Dengelerin 1931 Enosis İsyanı ile Değişim Süreci

1931 İsyanı ile Kıbrıs Sorunu'nun 1955 veya 1963'te başlayan bir mesele olmadığını görüyoruz. Bu sorun, Rum Ortodoks Kilisesi tarafından önderlik edilen Rum isyanı ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakının başladığı andan itibaren vardır.¹³² Ada'nın Yunanistan'a katma isteği (ENOSİS), hem Rumlar ve Türkler hem de Ada'da olmayan Yunanistan ve Türkiye arasında "Kıbrıs Uyuşmazlığı" adı verilen mücadeleyi ve çatışmayı meydana getirmiştir. Kıbrıs, 1878'de fiilen ve resmi olarak 1923 tarihinde İngiliz egemenliğine girmiştir. Ada'nın bu durumunu değiştirmek isteyen Rumların 1925-1959 yılları arasında çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır.¹³³ Ada'daki Yunan konsolosları, kışkırtıcı ve tahrik edici davranışlarla mevcut düzeni bozmaya çalıştı. İngiliz sömürge yönetimini, zor bir duruma sokmak için halkı kışkırtmışlardır.¹³⁴

İngiliz yönetimi, Ada'da düzeni sağlamak için 1928'de Yunanistan'dan Ada'ya gelen beş gazetenin satışını yasaklamıştır. 1931 ayaklanmasında, Kıbrıslı Rumların ayaklanmaya katılmaları için Pire'de gönüllü bir komite kuruldu. "Kıbrıs Merkez Komitesi", eski Yunanistan Cumhurbaşkanı Amiral Paul Kunduriotis'in önderliğinde Atina'da kurulmuştur.¹³⁵ Ardından "Kıbrıs Dostluk Derneği ve Kıbrıs Ulusal Bürosu" kuruldu. Bu örgütlenmelerin en önemli nedeni Kıbrıs Adası'nda İngiliz yönetimine karşı çıkan muhalefetin isyanıdır. İngiliz Devlet Komitesi'nin, dokuz Rum, altı İngiliz ve üç Türk tarafından seçilen bir "Yasama Meclisi" vardı. 1925'e gelindiğinde Yasama Meclisi üye sayısı artırılmıştır. Kıbrıslı Türk temsilcilerin sayısı aynı kalırken, Ada'daki Kıbrıslı Rum nüfusun fazla olması nedeniyle Kıbrıslı Rum temsilcilerin sayısı on ikiye çıkarılmıştır. Ayrıca İngiliz temsilci sayısı da dokuza yükseltilmiştir.¹³⁶

¹³² Fazıl Küçük ve Arkadaşları Tarafından Hazırlanan Notlar, Kıbrıs'ta Türk Davası ve Rum Vahşeti, Lefkoşa, 1999.

¹³³ Christopher Hitchens, *Cyprus*, London, Quartet Books, 1984, p. 67.

¹³⁴ Harid Fedai, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, İstanbul, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 103.

¹³⁵ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, s. 92. Ayrıca bkz. Yusuf Sarımay-Tahir Sümbül, *a.g.e.*, s. 59.

¹³⁶ Turgay Bülent Göktürk, *Enosis'in Doğuşu ve Düşünceden Eyleme Geçiş (1931 İsyanı)*, Ajans

Böylece Kıbrıslı Rumların koltukların çoğunu alması engellenmiştir. 1931 isyanı sonucunda, Kıbrıslı Rumların statü ve sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır.

İngiliz sömürge yönetimi sürecinde gerçekleşen isyan öncesinde Ada'daki hayat düzeyi de çok iyi bir durumda olmadığını bakır ve asbest madenlerindeki binlerce işçi işten çıkartılmasıyla, tarım ürünlerinin fiyatlarının düşmesiyle ve borçların artmasıyla görmektedir. Bununla birlikte yönetim, artan bütçe açığını kapatmak amacıyla vergileri artırmaya devam etmiştir. 1931 yılında çiftçilerin %82'si borçluydu, toplamda 1.800.000 sterlin borçları vardı. Bu nedenlerle, hem Rum tarafı hem de Kıbrıslı Türkler, ekonomik ve sosyal reform için İngiliz sömürge yönetiminden yüksek beklentilere sahip olamazlardı.¹³⁷

İngiliz egemenliği altında yaşayan Kıbrıslı Rumlar, Ada'daki siyasal statükoyu değiştiremeyeceğini anladığından istedikleri her düzeni baskı yaparak gerçekleştirmeyi amaç edinmişlerdir. Bunun sonucunda bir dizi siyasal örgüt kurmuşlardır. Bunlardan en etkilisi 1922'de kurulan " Milli Örgüttür" tür.¹³⁸ Örgütün amacı, Kıbrıslı Rum erkek nüfusun tamamını Enosis için savaşıma seferber etmektir. Organizasyon başkanı III. Cyril, örgütün üç bölge sorumlusu olarak Baf, Kition ve Girne piskoposlarını atamıştır. Yönetim Kurulunda; Meclis, Yasama Meclisi başpiskoposu, üç piskopos ve on iki Kıbrıslı Rum üyeden oluşmaktadır.¹³⁹ İşçi Partisi 1929'da iktidara geldiğinde, Rumlar mevcut anayasada değişiklik yapmak ve Ada'daki Rum üstünlüğünü kazanmak için Londra'ya bir heyet gönderdiler, ancak bu öneri daha sonra reddedilmiştir.¹⁴⁰ 1930-1931 yıllarında, gençleri milliyetçi ideallere

Yayımları, Gazimağusa, 2009, s. 27. Ayrıca bkz. *Ahmet Gazioğlu, İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878-1960*, ss. 9- 10

¹³⁷ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi)*, s. 90. Ayrıca bkz. İsmail Sabahattin, *Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavga, Lefkoşa, Şubat 2000*, s. 112.

¹³⁸ Richard Clogg, *a.g.e.*, pp. 77-78.

¹³⁹ Rumlar, enosisi anayasal düzende uygulayamayacaklarını anlamış ve kendi aralarında örgütlenmiştir. Megali idea fikrini gerçekleştirebilmek amacıyla 1921'de Milli Meclis adında siyasi bir örgüt kurmuşlardır. Üyeleri arasında Başpiskopos, piskoposlar ve Yasama Konseyi'nin Rum üyeleri vardı. Böylece Kıbrıslı Rumların kilise etrafında örgütlenmeleri sağlanmıştı. Doros Alastos, *Cyprus in History*, Zeno Publishers, London, 1955, ss. 24-25.

¹⁴⁰ Ahmet Gazioğlu, "Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri",

yönlendirmek için Kıbrıs'ın her yerinde "Milliyetçi Gençlik Kulüpleri" kurulmuştur. 23 ve 24 Teşrinievvel tarihli gazeteler 1931 tarihli haberlerinde; .Eastern Telgraf Şirketi, Larnaka dışındaki bölgelerde bürolarını kapatmak zorunda kaldığını bahsetmişlerdir.¹⁴¹

1931 isyanı sırasında Meclis liderlerinden Kition Piskoposu Nikodemos, 18 Ekim'de parlamentoya Yunan milletvekillerine sunulmak üzere toplantı çağrısında bulunduğu bir bildiri okumuştur.¹⁴²

Bu açıklamada; *“Yürümemizin tek amacı vardır. Gün ışığında Enosis bayrağını çekerek vatanımız Yunanistan ile birleşecek ve ulusal kurtuluşumuzu sağlayacağız. Tanrı ve asırlık vatanımız Yunanistan, Megali İdea adına halkın sesidir. Her konuda tek kurtuluşumuz milli özgürlüğümüzdür. Bu, Yunanistan ile birleşmekle mümkün olacaktır. Herkes ileri. Hele bu yolun rehberleri, öncü gençler... İleri. Kendilerine ve yasadışı kanunlarına uymak zorunda olmadığımız yabancı yöneticiler ülkemizi terk etsin.”* ifade edilmiştir.¹⁴³

Bu bildiriye baktığımızda anlayacağımız üzere Piskoposun Kıbrıslı Rumları isyana teşvik ediyor olduğunu görmekteyiz. Kıbrıslı Rumların büyük çaplı bir ayaklanmasını desteklemek için açılan destek verici örgütler de isyan öncesinde kurulmuş oldu.

20 Ekim'de Kavanin Konseyi'nden ayrılan Nicodemos, Limasol'da yaptığı bir spor konuşmasında Yunanistan'ın ilhakından bahsetti ve *"kötülük ve ahlaksız İngiliz rejiminin yasadışı yasalarına saygı ve itaat göstermeyeceğiz"* kelimelerini ifade etmiştir. İsyanı başlatma şifresi olarak da "Yabancılar, milli duygularımızı ve eğitim anlayışımızı ve Yunan bayrağı altında özgürce yaşamamız gerektiğini göstermenin

Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, s.17.

¹⁴¹ Hacer Göl, “1931 Kıbrıs İsyanı ve Ulusal Basında Yankıları”, Tarihte Kıbrıs II , Hazırlayan: Osman Köse, İmak Yayınları, İstanbul, 2017, s.1215

¹⁴² İzzet Öztoprak, *a.g.m.*, s. 214.

¹⁴³ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi)*, s. 105.

zamanı geldi. İLHAK yaşasın" diye seslenmiştir. Bu haberler merkezde geniş yankı uyandırdı. Konsey üyeliğinden istifa eden Kition Piskoposu'nun ardından Rum üyeler de kendi istekleriyle görevlerinden istifa etmişlerdir. 1931 bütçe müzakerelerinde, Yasama Konseyi'nin Yunan delegeleri, Vali Storrs tarafından hazırlanan devlet memurları için vergi tasarısını reddetmişlerdir.¹⁴⁴

Vali Storrs daha sonra "Order in Council"e başvurmuş ve aralarında Kition Piskoposu Nicodemus Mylonos ve Yasama Meclisinin iki eski üyesi ve Ulusal Radikal liderlerinin de bulunduğu Girne Piskoposu Kykkotis de dahil olmak üzere Ada'dan ihraç edilmiştir.¹⁴⁵ Komünist Partilerin özgürlükleri tehdit eden birçok yasa çıkarıldı. Siyasi partiler kapatıldı, sansür uygulanmıştır.¹⁴⁶

29 Ekim 1931 Yunanistan Başbakanı Venizelos, Yunanistan'ın Türkiye'nin Atina Büyükelçisine şu sözleri söylemiştir; *"İngiltere'nin Kıbrıs'ı er ya da geç Yunanistan'a bırakacağına eminim. İşçi Partisi Avam Kamarası'nda mutlak çoğunla sahip olursa, Kıbrıs işçi hükümeti Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakırdı."*¹⁴⁷ Ayrıca muhafazakâr kesimde *Kıbrıs'ın Yunanistan'a devrine taraftırlar*". Diğer yandan Rum ayaklanması sırasında da İstanbul'daki Rum Ortodoks ruhani reisliğinin gizli faaliyetleri olduğunu ortaya çıkarmıştır.¹⁴⁸

Yılda bir kez Atina'da yayınlanan "Megas Engiglopedikos Kazamias" adlı 1931 takviminin 24. sayfasında, *"Tesrinisani döneminde bu yıl 12 ada ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına ilişkin bir hareketin gerçekleşeceği belirtiliyor. Adanın bu şekilde ilhakı için bir gösteri olacağını"* yazıyor.¹⁴⁹ 5 Kasım 1931'de Atina'da

¹⁴⁴ Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 119. Ayrıca bkz. Akşam, 30.11.1931

¹⁴⁵ Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, İstanbul, Anka yayınları, 2004, s. 41. Ayrıca bkz. Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, s. 92.

¹⁴⁶ Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, ss.63 - 64

¹⁴⁷ Charles Foley, *The Struggle for Cyprus*, Hoover Institution Press, California 1975, p.148.

¹⁴⁸ Nazım Beratlı, *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun*, Khora Yayınları, Lefkoşa, 1991, s. 56.

¹⁴⁹ Stelya, Nikolaos, *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti: Kıbrıs Sorununu Yeniden Okuma: Kıbrıslı*

yayınlanan "Patris" gazetesinin ilk sayfasındaki bir resimde, "Protosingelos" un Rum Ortodoks ruhani liderinden sonra en büyük üyesi olan Alaşehir metropolü Maksimos'un son olduğu belirtilmiştir. Kıbrıs devrimcisi ve ulusal şair Libertis, Kıbrıs Yunan konsolosu Alexi Kiro, Mustafi mebusu Lanitis ve belediye başkanı Hacı Pavlo'nun fotoğrafı, Fener Başpiskoposu'nun son Kıbrıs ayaklanmasına işbirliği yaptığını kanıtlıyor.¹⁵⁰

Kıbrıslı Rumlar, "Danışma Konseyi" ne seçilen Rum üyeleri hain ilan ettiler ve eski anayasanın daha da geliştirilmesini¹⁵¹ ve Kıbrıslı Rumlara daha fazla yetki verilmesini talep etmişlerdir. Kıbrıslı Türklerin toplum teşkilatı mevcut bile olmaması Ada'da adaletli bir siyasetin varlığından söz edemeyiz.¹⁵²

Bu süreçte Kıbrıslı Türklerin İnönü'ye gönderdiği mektuplardan anlaşılmaktadır. *"Kıbrıs'ta İngiliz Hükümeti'nin idaresi altındayız. Durumumuz iyi ve mutlu değiliz çünkü eski Halifelik yönetiminden kalan kişileriz. Ancak Ada'da mahsur kalan biz Türkler, Türk karakterini bozmadık ve kanlarına yabancı kanı karıştırmadık. Bunun için vatan sevgimizi hiç unutmadık. Zaten Anadolu'nun kollarında olduğumuzu biliyoruz, duygu ve maneviyat açısından aramızdaki farklılıklar olmasa da ancak yönetim noktasından ayrı olsakta kabul etmiyoruz."* demişlerdir.¹⁵³

Bu durumlara baktığımızda Ada Türklerinin, Yunanlıların artan şiddet eylemlerine karşı İngiltere'yi bile karşılarına alabileceklerini ve Ada'yı Yunanistan'a bağlayabileceklerini, yani Enosis fikrini gördüler. Ancak ne İngiliz hükümetine karşı

Türk Basını EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu 1955-1959, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, 2013, s. 34.

¹⁵⁰ Glen D., Camp, "Greek-Turkish Conflict over Cyprus", *Political Science Quarterly*, Vol.95, No.1, 1980, p.49.

¹⁵¹ Alexis Heraclides, *Yunanistan ve Doğu'dan Gelen Tehlike Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*, Çeviren: Mihalis Vasilyadis – Herkül Millas, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, ss. 117-118

¹⁵² Bayram Küçüköğlu, "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması", *Atatürk Yolu Dergisi*, No:48, 2011, ss.797-798

¹⁵³ M. Murat Hatipoğlu, *a.g.e.* s. 83.

ne de Rum halkına karşı herhangi bir baş kaldırı yapacak güce ve nüfusa sahip olmadığını bilmektedir. Kıbrıslı Türkler'in bu dönemde İngiltere'nin siyasi yapısını tehlikeye sokacak herhangi bir ayaklanma yada düzeni bozacak bir yaptırımında bulunmadıklarını görmekteyiz.

1.3.1. Kıbrıs'ta İngilizlere Yapılan 1931 İsyanı'nın Nedenleri

Kıbrıs Rumları, Ada içinde isyana sürükleyen sebep olarak ekonomi gösterilmiştir. İngiliz memurlarının maaşları çok yüksek olması, Ada halkı üzerinde büyük yük olmaya başlamıştır. Ancak asıl sebebi olan ilhak isteği her sene Kıbrıs Meclis açılışı sırasında Rum Mebuslarının Yunanistan ile birleşme arzusu dile getirilmiştir. Fakat İngilizler tarafından bu durum çok da önemsenmemiştir.¹⁵⁴

1931 isyan hareketi, 1878'den beri Enosis'i gerçekleştirmeyi amaçlayan propaganda, eylemler, girişimler ve provokasyonların sonucuydu. 1931 isyanı, Kıbrıs'taki ilk şiddet girişimidir.¹⁵⁵ Rumların 1931 isyanı, Yunanistan ve Fener Başpapazlığı'nın desteğiyle gerçekleşmiştir. Kıbrıs'ta o dönem görev yapan İngiliz Vali Sir Ronald Storrs, 1930'dan beri Londra'ya gönderdiği gizli mesajlarla endişelerini dile getirmiştir.¹⁵⁶

Ada'da başgösteren bu hareketin ele başları arasında İngilizler'in Kıbrıs'ı 1914'de ilhak etmeleri üzerine İngiliz yönetimini kabul etmeyerek Larnaka'dan ayrılmış olan doktor Zannotis ile Rumların davasını savunmak için İngiltere'ye giderek orada yerleşmiş olan Roddidis adlı kişilerin olduğu bilinmektedir. İngilizler tarafından 1931 isyanı hakkında; Rumların silahpara ve mühimmatlarının yeterli olmadığı gerekçesiyle ve hiçbir teşkilatlarının bulunmadığı ve bu nedenle de isyanın endişe

¹⁵⁴ Hacer Göl, a.g.e., s. 1217.

¹⁵⁵ Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8/18-19, 2009, s.167. Ayrıca bkz. Sadi Somuncuoğlu, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Boyut Tan Matbaa, Ankara, 2002, s. 49; Akşam, 21.11.1931, s. 5. Ayrıca bkz. İzzet Öztoprak, a.g.m. s. 218.

¹⁵⁶ BCA 030.10.109.727.4.

verici boyutta olmayacağı tahmin edilmiştir.¹⁵⁷

Kıbrıs'ta Kyrou'nun olduğu dönemde, Ada'daki Enosis fikrine bazı Yunanlı subayların doğrudan dahil olduğu ve Ağustos 1931'de üç Yunan subayının Kyrou ve Başpiskopos ile görüşmek için Ada'ya geldiği biliniyordu. Okullarda İngilizlere karşı açık bir düşmanlık değil, aktif bir Helenleştirme girişimi vardı. Bütün Rum eğitim kurumlarında Yunanistan'da hazırlanan ve Kıbrıs Eğitim Komisyonu tarafından onaylanan "Analitik Program" adlı bir sistem kullanılmıştır.¹⁵⁸ Atina seçim komitesi tarafından onaylanan kitaplar dışında herhangi bir yabancı kitabın kullanımı reddedilmiştir. Her bölgedeki Spor Salonları ve Öğretmen Koleji, Yunanistan Eğitim Bakanlığı tarafından tanınmış, kendi kuralları ve emirleri uyarınca çalışmıştır. Dersleri İngilizce değildi, Yunan Kralı Konstantin, Kraliçe Sofhie ve Venizelos'un fotoğrafları ile Yunanistan'ın ayrıntılı ve büyük haritaları vardı.¹⁵⁹

Türkiye'nin Dışışleri Bakanı tarafından yazılan Kasım 1931 tarihli yazıda;

“Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı hakkındaki son isyanla Fener Baş Papazlığının da alakadar olduğu hakkında. Yüksek başvekalet Yunanistana iltihak maksadiyle Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyan hareketinde, aynı zamanda İstanbul'daki Rum Ortodoks Ruhani reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu, aşağıya naklonulan malumattan istidlal olunmaktadır. Atina'da senede bir defa intisar eden “Megaz Engiglopedikos Kazamias” unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24 üncü sahifesinde münecim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadisat meyanında bu sene Teşrinisani zarfında Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu meyanda on iki adanın da bu suretle ilhakına bir numayış yapılacağını yazmakla bu faaliyeti teyit etmekte ve aynı zamanda Atina'da muntedir “Patris” gazetesinin 5 Teşrinisani 931 tarihli nüshasının birinci sahifesinde dercedilen bir resimde Rum Ortodoks ruhani reisinden son en büyük

¹⁵⁷ Hacer Göl, a.g.e., s. 1216.

¹⁵⁸ Tweedy Owen, “Enosis: The Outbreak in Cyprus”, *Fortnightly Rewiew*, No:130, 1931, p.766.

¹⁵⁹ İzzet Öztoprak, a.g.m.,s.214.

“Protosingelos” rutbei ruhaniyesine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşehir metropolidi Maksimos’un son Kıbrıs ihtilalini ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan milli sair Libertis ve Mustafa mebus Lanitis ve Kıbrıs’ın Yunan konsolosu Aleksi Kiro ve belediye reisi haci Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son Kıbrıs isyanı ile fener başpapazlığının da alakadar olduğu kanaatine takviye etmekte olduğunu arzeylerim efendim.

Dahiliye Vekili”¹⁶⁰

Söz konusu durum isyanın daha önce tasarlandığını, bu plana Rum Ortodoks Ruhani Liderliğinin dâhil olduğunu göstermiştir. Yunan yelkenlilerinin kaçak olarak Yunan adalarından, Kıbrıs’a mitralyöz ve silahlar getirdikleri İngilizler tarafından açıkça bildirilmiş. İsyân sonrasında edinilen bilgilere göre, 350000 kişilik Ada’nın 75 bini Müslüman nüfusa sahipti ve sadece bu isyana 15 bin kişi katılmıştır. Yunanistan her ne kadar isyana destek vermediğini söylese de Kıbrıslı Rumlara yelkencilerle mühimmat yardımıyla bulunmuştur.¹⁶¹

Belgeler, Kıbrıslı Rumların Yunanistan’la Enosis ideali için oldukça kararlı biçimde çabaladıklarını açıklamıştır. 1931 İsyânı’nın ana nedeni ekonomik nedenlerden kaynaklanıyor gibi görünse de Rum toplumunun Ada’nın Yunanistan’a ilhakı için ilköğretim seviyesinden başlayarak uzun yıllardır eğitilmesidir. İngiltere’nin Ada’daki valisi sıfatıyla görev yapan Sir Ronald Storrs’un 11 Şubat 1932 tarihinde Koloniler Bakanı’na gönderdiği rapordaki ifadeleri, gençlerin okullarda Enosis fikri ile yetiştirildiğini anlatmaktadır. Yeni nesillere ve Rum okullarında yetişen her meslekten gençlere idareye sadakatsizlik aşılayan kampanya özenle yürütülmüştür.¹⁶² Rum Ortodoks topluluğu, spor ve sosyal kulüpler bu Enosis hareketine dahil olmakla beraber İzcilik kurumu da bu hareketin hedefindedir.¹⁶³

¹⁶⁰ BCA 030.10.109.727.4. İzzet Öztoprak, *a.g.m.*, s. 223.

¹⁶¹ Hacer Göl, *a.g.e.*, s. 1217.

¹⁶² Maria, Hadjipavlou, “The Cyprus Conflict: Causes and Implications for Peacebuilding”, *Journal of Peace Research*, No:44, p. 352.

¹⁶³ Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs’ta Rumlaştırma Hareketleri*, s.71

1929'da başlayan ve 1931'e kadar devam eden büyük ekonomik krizin etkilediği bölgelerden biri de Kıbrıs'tır. Olumsuz koşullara ek olarak 1931 yılı bütçe tartışmalarında hükümet, yıllık bütçe açığını kapatmak amacıyla ek bir tarife getirmeye çalışmış ve sonuç olarak Ada'da isyanlar çıkmıştır. Bütçe Komisyonunun gümrük vergisinin artırılmasına ilişkin kanun tasarısı 28 Nisan 1931 tarihinde Parlamento'da oylamaya sunulmuş, Kıbrıslıların Konsey'deki temsilcileri vergiyi reddetmişlerdir.¹⁶⁴

Gümrük Yasası'nın parlamentoda reddedilmesi üzerine, İngiliz hükümeti valinin önerisi üzerine 11 Ağustos 1931 tarihinde "Order in Council" (Kraliyet Konseyi Kararı) çıkarılmış, valiye vergi toplama hakkı vermiştir.¹⁶⁵ 9 Eylül'de Ada'da bu kararın açıklanmasının ardından Ada yönetimine karşı direniş süreci daha da netleşmiştir. Kıbrıs'ta Yasama Meclisi kararı ile onaylanmayan bir yasa tasarısı, Londra'da hazırlanan Kraliyet Konseyi Kararı ile Kıbrıs halkına zorla kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Yani bu durumda parlamento halkının iradesini ihlal etmek için ve mevcut yönetime isyan etmek ve ulusal hedeflere ulaşmak için uygun fırsatlar doğmuştur.¹⁶⁶ Bu da Rumların hedefleri için iyi bir olanak sağladığını göstermektedir. Yasama Meclisi Üyesi ve Kitiom Piskoposu Nicodemos Milonas, Limasol'da 11 Eylül'de yaptığı konuşmasında ilk işaretleri vererek Kıbrıs halkını İngiliz yönetimine vergi vermekten uzak durmaya ve İngilizleri Ada'dan sürmeye çağırmıştır.¹⁶⁷ Ertesi gün Milonas, Mecliste görevli Rum liderleri Trodos dağlarındaki dinlenme yeri olan Saita'da bir toplantıya davet etmiş ve bir bildiri hazırlamaya başlamıştır. Rum üyeler topluma çok fazla vergi ödememeye karar verdiler ve Milli Komite de onaylarsa İngiliz mülkiyetini protesto etmeyi kararlaştırmışlardır. Milli Komite, milliyetçi bir kuruluştur ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin desteğine sahiptir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Fikret Kürşad, Mustafa Altan, Sabahaddin Egeli, *Kıbrısta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 101.

¹⁶⁵ Fikret Kürşad, Mustafa Altan, Sabahaddin Egeli, *a.g.e.*, s. 101.

¹⁶⁶ Cyprus Mail, 6 Haziran 1931

¹⁶⁷ Glen D. Camp, *a.g.m.*, p. 49.

¹⁶⁸ İzzet Öztoprak, *a.g.m.*, s. 312-313.

17 Ekim toplantısından bir gün sonra Kitum Piskoposu Milonas, Kıbrıslı Rum aktivistler ve ulusal örgütten rahiplerle "Ulusal Radikalistler Birliği'ni kurdu ve Phaneromeni Kilisesi liderliğinde deklarasyonunu açıkladı. Bu deklarasyon diğer meclis üyelerinin bilgisi olmadan hazırlanmıştır. Bu manifesto ile Vali Storrs'a ilettiği mektubu, Yasama Meclisinden ayrıldığını ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ilan ettiğini belirten mektubu gazetelere dağıtmıştır. Aynı gün Larnaka'da halka yaptığı konuşmada *"Bu ülkenin yararı için, o ülkede geçerli yasalara saygı göstermemeliyiz. İngiltere'nin bir donanması olduğu için korkmayın. Hepimiz ilhak için çabalamalıyız ve gerekirse bu amaçla kanımızı dökmeliyiz."*¹⁶⁹ İfadesiyle isyanın ekonomik sebeplerle değil ilhak için başlatıldığını onaylamıştır.

Rum Meclis Üyesi Aitio Mitropoliti Nikodimos Milanos tarafından hazırlanan 17 Ekim 1931 tarihli Manifestoda Kıbrıs Rumlarının tek kurtuluşunun milli hürriyetle olacağını anlatmıştır. Manifesto'da;

Yunanlı kardeşlerim !

53 yıllık İngiliz istilası bazı gerçekleri yeterince ortaya koymuş ve bazı kanaatlere yol açmıştır.

a) Esir milletler, Diktatörlerin idaresinde uyum sağlamamaya çalışmakla asla hürriyetlerine kavuşamazlar. '

b) Diktatörlere boyun eğen ve idareleri karşısında pasif kalan milletler her zaman için esir yaşamağa mahkumdur. Bu tür milletlerin kurtuluşu dikta rejimlerine ve diktatörlere karşı baş kaldırdıkları ve kırıp dökme yakıp-yıkma eylemlerine geçtikleri zaman büyük bir cesaret kazanırlar ki bu da dikta rejimine ve diktatörlere verebilecekleri, nihai cevap olabilir.

c) Her ne pahasına olursa olsun, kurtuluşumuzun ve istiklâlimize kavuşmamızın yegane çaresi, aramızda bulunan yabancıların çıkarlarını ve bizler her zaman için sömürmekte olduklarını hatırdan çıkarmamamız gerekir.

Manifestoda ayrıca:

¹⁶⁹ BCA, 30.10.124.886.18.4.

Bütün bunları göz önünde tutarak yürüyeceğimiz bir tek dar yol vardır o da, ENOSİS bayrağını gün ışığında çekerek Milli Kurtuluşumuzu Ana Vatan Yunanistan'la birleştirerek elde etmiş olacağız. Tanrı ve asırlık vatanımız Yunanistan MEGALİ İDEA adına, Halkın Sesi - Hakkın Sesidir, güçlüde olan odur. Zorbalığa karşı, Hakkın (!) muzaffer olacağına ruhen inanalım! Zorbalığa karşı haklarımızı savunalım ki sonunda muzaffer olabilelim. Esarete daima karşı olan ve karşı çıktığı her engeli mağlup eden, çelikten yapılmış Ruh gücümüzdür. Artık zorbalara karşı uyanalım! Kulağımıza gelen sesler, asırlarca bu vatan için kemiklerini vatanın her köşesinde bırakan ölülerimizin mezarlarından yükselen sesleridir. Milli Kurtuluşumuz için canlarını feda eden bu insanlara,zorbalara itaat etmekle onlara ihanet etmiş oluruz! Herkes ileri! Bilhassa bu yolun rehberleri öncü gençler! İnsanları hür olarak yaratan Tanrı da bizimledir,ileri!

17 Ekim 1931

*KITIU NIKODİMOS*¹⁷⁰

Vakit gazetesi de isyanların gelişme sürecini tarihe bağladığı yazısında şunları ifade etmiştir;

Kıbrıs Rumlarının, Yunanistan ile birleşme isteği yeni değildi. 15-20 seneden beri, Kıbrıs Parlamentosu'ndaki Rum Mebuslar her sene fırsat buldukça özellikle parlamentonun resmi açılışlarında Yunanistan'la birleşme için çeşitli kararlar verirler ve İngiliz Müstemlekat Nezaretine gönderirlerdi. Bu birleşme kararının eylemsel bir hareket olmadığı sepete atıldığını söylemeye gerek yoktu. Yalnız Dünya Savaşı sırasında iktidar mevkiinde bulunan Lloyd George Yunanistan'ın Dünya Savaşı'na katılmasına karşılık Kıbrıs Ada'sını teklif etmiş, o zamanki Yunan kabinesi de tarafsızlığını korumak için bu teklifi reddetmiştir. Lyold George tarafından yapılan bu teklifin Yunanistan'ı İtilaf Devletleri lehinde harbe sokmak için bir tuzak olup olmadığı bilinmez. Yalnız

¹⁷⁰ Kıbrıs Türk Milli Arşivi, Yunanca Belgeler Koleksiyonu 1931 İsyanı, Efimeris, 04 Mart1950.

şu kadarı söylene bilir ki o zaman Lyold George tarafından yapılan ve Kral Konstantin'in nazırları tarafından reddedilen bu teklif bugün Yunanistan Cumhuriyetçilerinin elinde kraliyet taraftarlarını siyaseten yere vurmak için iyi bir araç olarak kullanılıyor. Kıbrıs Rumları bugüne kadar Yunanistan'la birleşme lehinde verdikleri kararları kuvvetle desteklemediler. Son zamanlarda çeşitli İngiliz müstemlekelerinde kalkan gösterdiği milli istiklal ve ayrılmak temayülleri Londra'da hüküm süren iktisadi ve siyasi buhran, Kıbrıs Rumlarına cesaret vermiş, onları elde silah İngilizler aleyhine ayaklanmaya teşvik etmiştir.”¹⁷¹

1.3.2. Rum Toplumunun Ada'daki İsyan Süreci

20 Ekim 1931 tarihinde Limasol ve Lefkoşa'da Milonas, önce stadyumda, ardından Enosis adındaki spor kulübündeki konuşmada *"Tanrı ve halk adına, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını ve ahlaksız, yüz kızartıcı ve utanç verici bir rejimin yasadışı kanunlarına uyulmaması ve itaat edilmemesi gerektiğini ilan ediyorum. Her Kıbrıslı Rum'u fedakârlık yoluna çağırıyorum. Milli duyguların Helenist bayrağı altında özgürce yaşamasını istediğimizi yabancı yöneticilere gösterme zamanı. Kahrolsun rezil ve yüz kızartıcı rejim! Yaşasın Enosis!"* açıklamalarıyla kamuoyuna seslenerek yönetimle ilişkisini tamamen bozmuştur.¹⁷² Lanitis, bu olayları milliyetçilik yarışında lider olmak için 21 Ekim'de Lefkoşa'daki Rum Ulusal Meclisi Milli Teşkilatın sekreteri Ahilleas Emilyanidis'e abartılı bir telgrafla bildirmiştir. Bu telgraf; *"Çok büyük ve coşkulu bir kalabalığa yapılan konuşmaydı ve kasaba halkı bugüne kadar görülmeyen coşku ve övgülerle cevap verdi"* gibi abartıların yer aldığı bu telgraf haberi, Lefkoşa'daki Rum toplumu içinde hemen yayılmıştır. Sonuç olarak istifa etmek için çok erken olduğunu düşünen Yasama Meclisinin diğer sekiz Rum üyesi, kilise ve aşırı milliyetçilerin desteklediği bu eylem karşısında zor durumda kalarak parlamento üyeliğinden istifa etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Sekreter Emilyanidis, 21 Ekim

¹⁷¹ "On Beş Sene Evvel Vermek İstemişlerdi. Fakat Şimdi?.. Kıbrıs..", Vakıf, 13 Teşrinisani, 1931, s. 7.

¹⁷² Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 109.

1931'de Lanitis'in telgrafını kopyalayıp, Ada içinde tüm kulüp ve kuruluşlara dağıtmıştır ve Halk Ticaret Kulübü binası önünde toplanma çağrısı sonucunda üç binden fazla Rum halkı toplanmıştır.¹⁷³

İlhak kararına destek veren Limasol'daki Yunan konsolosu isyan ile ilgili açıklaması;

“Baf Piskoposu tarafından mağrur ve muhteşem bir ihtilal haçı büyük bir mitingten sonra refedilmiştir. Haç Ada'nın diğer bölgelerine de taşınmış ve anavatan ile ittihat için yapılan mukaddes ihtilal şimdi her yere sirayet etmiş bulunuyor. Piskopos ihtilali Limasol'da başlattıktan sonra Ada'ya devre çıkmış halkı İngiltere aleyhine kıyama teşvik etmiştir. Sona kadar mücadele için halk yemin etmiş bulunuyor”

Bu açıklamasından sonra Yunan hükümeti tarafından acilen geri çağrılan Konsolos'a İngiltere verdiği mezuniyeti geri almıştı. 26 Teşrinievvel'de bazı piskoposlar ve meclis azaları tutuklanması¹⁷⁴ halk arasında tepkiye yol açmıştır. Bu olaylar üzerine Selanik'te büyük bir miting yapma kararı alınmıştır. Atina Gazeteleri hükümetin Kıbrıs olaylarına tarafsız kalmasına tepki göstermiştir.¹⁷⁵

Yasama Meclisi'nden ayrılan bazı Rum üyeler konuşmalarında valinin ertesi gün Ada'yı terk edip tatil için İngiltere'ye gideceğini duyurunca kalabalığın sesi "Vali Konağına" doğru çevrilmiştir. Lefkoşa'daki Phaneromeni kilisesinin başpiskoposu Dionisos Kikkotis elinde Yunan bayrağını sallayarak devrim ilan etti.¹⁷⁶ Siviller, rahipler ve onlara önderlik eden gençlerle birlikte yürüdü, Vali Konağı'nın önüne geldi. Vali Storrs, Vali Köşkü önündeki göz korkutucu kalabalığın durumunu şöyle anlatıyor:

¹⁷³ Fikret Kürşad, Mustafa Altan, Sabahaddin Egeli, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁷⁴ Tutuklananlar arasında Rum kavanin Azasından M. Theodotu, M. Hacipavis, Baf piskoposu Nicomedius Milanus, Girne Piskoposu da vardır. Laizidis adlı bir avukat, Kıryakidis, Lonidis ve Rossidisde son tevkif edilenler arasındadır.

¹⁷⁵ Hacer Göl, *a.g.e.*, s. 1225.

¹⁷⁶ Münir N. Ertegün, *The Cyprus Dispute*, Oxford University Press, Oxford, 1981, pp. 12-13.

“Akşam yemeği için giyinirken, Malta'dan Stenograf bana karşı bir kalabalığın hükümet konağına yaklaştığını bildirdi. Hemen Koloni Müsteşar Yardımcısı ve Lefkoşa Komiseri'ni aradım ve kısa süre içinde yanıma gelmelerini sağladım. Bu arada, Hükümet Dairesi önünde artan sayıda binlerce insan birikmişti. Bahçe kapısı yoktu. Limasol toplantısı ve telgrafından habersiz olduğumuz için bu karışıklığın nedenini bilmiyorduk. Bu sırada güneş batmıştı ve akşam oldu. Polis komutanının hemen toplayabildiği sekiz atlı ve on iki sopalı yaya polisi, taş ve sopalarla saldırıya uğradı. Liderler, insanları geçerek, polislere ulaşp seslerini duyurdular. Sürekli alkışlar, bağırışlar ve Enosis sesleri vardı.”¹⁷⁷

Lefkoşa kaymakamı (komiser), Sömürge Müsteşarı ve polis komutanı göstericilerin liderleriyle konuşmuş, olayları yatıştırmaya çalışmış ve taşkınlık yapılmazsa valinin kendileriyle görüşebileceğini belirtmiştir. Bu ifadeler göstericilerin seslerinden anlaşılmamış ve Meclis görevinden ayrılan üyelerden Feodotu, “Vali bizi görmeyi reddediyor” seslenişiyile göstericileri coşturmuştur.

Bunun ardından konağın pencereleri taşlanmış, göstericilerden bazıları binaya tırmanarak konağın çatısına bir Yunan bayrağı dikmiştir. Olaylar karşısında, karakoldan takviye olarak istenen 40 ve ardından 22 polis, bu ayaklanma karşısında etkili olamamıştır. Yapının ön girişi ile pencerelerini kıran göstericiler içeri girmiş ve can ve mal güvenliği olmadığını düşünen polis müfettişi Lefkoşa Kaymakamlığından ateş açması için izin istemiştir. Kalabalığın önünde öğrenci olması nedeniyle buna müsaade edilmemiştir. Kuvvetlerin yeterince tepki vermediğini düşünen kalabalık daha da cesaretlenmiş, polislerin takviye kolluğuna ait dört araçtan üçünü ve Koloni Müsteşar Yardımcısının aracını yakmışlardır. Daha sonra Vali Konağı'nın kırık pencerelerinden ateşle tahta sopalar atmaya başladılar ve polisin binayı terk etmesini

¹⁷⁷ Adadaki polis gücü 1931 yılında 762 kişiydi. Bu sayının yarısı Türk, diğer yarısı ise Rum'du. Ayrıca: 4 İngiliz, 8 Türk ve 10 Rum'dan oluşan 18 polis subayı, 8'i Türk, 6'sı Rum 14 Başçavuş, 10 Rum ve 10 Türk çavuş ve 10 Türk, 23 Rum onbaşı görev yapıyordu. D. George Kousoulas, “Greek Politics”, *Balkan Studies*, No:8, 1967, p. 411. Ayrıca bkz. Taçgey Debeş, *Sir Ronald Storrs'un Anıları*, KKTC 1993, s. 109.

önlemek için taş atmaya devam ettiler. Konağın yanmasından korkan Lefkoşa Kaymakamı ateş emri verdi. Önce gösteri kanunu (isyan kanunu) Rumca okundu ve ateşin açılacağına dair uyarı verildi. Göstericiler, boru uyarısını duyarak biraz geri çekildi. Ateş açılmayınca tekrar binaya yaklaştılar ve binaya yanan odun parçaları attılar. Bunun üzerine boru tekrar çalındı ve 12 polis göstericilerin ayaklarına ateş etmeye başladı ve isyancılar paniğe kapılıp kaçmaya başladı. Çatışmada yedi gösterici yaralandı ve biri öldü.¹⁷⁸

Bu sırada konakta perdelerin yanmasıyla yangın başlamış, tüm yapıyı sarmış ve ahşap bina kısa sürede kullanılmaz hâle gelmiştir. Vali Storrs ve yetkilileri tarafından atlatılan yangın, binanın tamamen yanmasıyla saat 23.00'te sona erdi. Tüm bu olaylara karşı Lefkoşa'nın Rum kesimindeki gösteriler sabaha kadar sürdü.

İlk önlem olarak göstericilerden kurtulan Vali Storrs, Mısır'daki İngiliz askeri komutanından uçakla acil destek göndermesini ve Akdeniz'deki İngiliz deniz komutanından bir uçak gemisi göndermesini istemiştir.¹⁷⁹ İlk müdahale olarak İngiltere, Nicosia'ya 7 İngiliz teyyaresi ile Mısır piyade ve teyyare kuvvetlerinden ayrılmış 150 asker getirtmiştir. Malta'da bulunan Mısır'daki İngiliz işgal kuvvetlerinin Başkumandanı General Stuart, Kıbrıs'taki vaziyet ve ileride alınacak tedbirleri Ada'nın Valisi Sir Storrs ile görüşmek üzere teyyare ile Kıbrıs'a gelmiştir. Hatta isyan bastırıldıktan sonra da Ada'da 3 bölük İngiliz askeri bırakmıştır. Asıl İngilizleri endişe ettiren, Girit ve Yunanistan'dan, Ada'ya kaçak silah getirilmesidir. 1931 yılında İngilizlere ait Sahil Muhafaza Teşkilatı'nın olmaması da asayişin tam anlamıyla sağlanamadığını göstermektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Turgay Bülent Göktürk, , "Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Merkezi*, Sayı: VII-16-17, 2008, ss. 344-345. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 113, 115.

¹⁷⁹ Kıbrıs Olayları Kronolojisi, Ahmet Akyol Sitesi, <http://www.ahmetakyol.net/kibris-olaylari-kronolojisi/> , Erişim Tarihi: 17, 09.2017.

¹⁸⁰ Hacer Göl, a.g.e., s. 1217. Ayrıca bkz. "Kıbrıs'ta Vaziyet- Mısır İşgal Kumandanı Kıbrıs'a Gitti", *Akşam*, 18 Teşrinisani 1931, s.5. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 121.

Ayrıca gelişmekte olan durum hakkında İngiliz Sömürge Bakanı'na telgrafla bilgi verildi ve Ada'daki tedbirler kapsamında Telgraf Dairesi tarafından sansür için gönderilen tüm telgraflar gözetimine alındı, halk gün batımına kadar dışarı çıkmadı ve beş kişi bir araya gelmesi yasaklandı. Ayrıca kimsenin üzerinde silah bulundurmaması emredilmiştir.¹⁸¹ Kıbrıs'ta hayatın öncekine benzemeyeceğinin ciddi işareti olarak Yasama Meclisi ile okullar kapatıldı, normal çalışma hayatı bir süreliğine askıya alındı.¹⁸² Bütün tedbirlere rağmen Rumlar Kıbrıs'ın pek çok bölgesinde toplanmaya, yakıp yıkmaya devam etmişlerdir.

Kıbrıs Türk Konsolosluğunun 1931 isyanlarına karşılık Türk hükûmetine bilgilendirmek için gönderdiği raporda, “...*Hükümet tarafından neşrolunan 5/11/1931 tarihli beyannamede isyandan mütevellit zarar ve ziyanın tazmini için memurlar müstesna olmak üzere, Rumlardan cizye tarhedileceği ve tarzı tahsilin de bilahare yapılacak bir kanun ile tevzi ve tayin kılınacağı ilan edilmiştir.*” demiştir. Ada’da yaşayan Kıbrıslı Türkler, isyandan hemen sonra isyanın sadece İngilizlere yönelik bir eylem olduğunu düşünmüş ve Türklere yönelik bir ayaklanma olmadığı kararına varmışlardır.¹⁸³

Mısır’dan acele Kıbrıs’a gönderilen İngiliz askeri ile Rumlar arasındaki ilk çarpışma 29 Teşrinievvel’de Amohosto civarında meydana geldi. Paraliman bölgesindeki çatışmalarda 15 ölü 50 yaralı ve İngiliz askerlerinden de 10 kişi yaralanmıştır. Rumlarda ölen sayısının yüksek olmasının nedeni İngiliz askerleri mitralyöz ve makinalı tüfek kullanmış olmalarıdır. Glorya Teyyare gemisi, London, Ahati, Akasta, Colombe kuruvazörleri ile 8 torpido muhribi Kıbrıs sahilinde bulunmuşlardır.

¹⁸¹ Doros Alastos, *Cyprus Guerilla: Grivas, Makarios and the British*, Heinemann Press, London, 1960, pp. 89,92

¹⁸² 26 Nisan 1937 tarihli Kıbrıs Türklerinin durumunu anlatan, Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi’nden Necati Özkan, A.Said ve Söz Gazetesi sahibi M.Remzi Okan imzasıyla, TC.Başbakanı İsmet İnönü’ye yazılmış bir mektuptur. BCA 1.24.8.86.19.3. Amaç: Kıbrıs’taki Türklerin Türkiye ile olan kültür bağıni koparmaktır. Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Ankara, Demircioğlu Matbaacılık, 1991, s. 78

¹⁸³ BCA 030.10.234.577.11

Sahillerden silah ve mühimmat gelmesini engellemek için karakol vazifesi görmüşlerdir. Lefkoşa'da hükümet dairesi ve Osmanlı Bankası binası kuvvetle korunmuştur. Yunan konsolosu da isyanlardaki etkisi sebebiyle Ada'dan sınır dışı edilmiştir.¹⁸⁴

Kıbrıs ihtilalinin ilk günlerinde tutuklanarak hapsedilmiş olan ihtilalcilerden Dimitriolis, Filipos, ve Larnaka Başpiskoposu Divan-ı Harb ile yargılanmışlardır. Milliyet Gazetesi Kıbrıslı Rumların isyanlarını değerlendirirken isyandan 2 hafta evvel 3 Teşrinievvel'e Kavanin Meclisi'nin Rum üyelerinden çoğunun başpiskoposun evinde toparlandıklarını ve aldıkları kararlar şunlardır;

- 1- Hükümete vergilerin verilmemesi
- 2- İngiliz emtiasına karşı boykot yapılması
- 3- Kavanin azası tarafından mecliste hükümete obstrüksüyon yapılması ve Meclis azası Rum üyelerin istifa etmesi.¹⁸⁵

22 Ekim 1931'de Larnaka, Gazimağusa ve Limasol'da ayaklanmalar devam etmiştir ve Kitiom Piskoposu'nun Limasol'daki kışkırtıcı konuşmasından sonra bir grup, İngiliz askerlerine yiyecek gıdaları götüren araçların tümünü engellemeye çalışmışlardır. Bu gelişmeyi Valiye bildiren telgrafı göndererek eve gitmekte olan İngiliz Kaymakamı'nın arkasında kalabalık bir grup, "Enosis" sloganları atarak binaya saldırmıştır. Eşi, kızı ve iki hizmetçisiyle zor durumda kalan komiser, kalabalığa seslenmiş, eylemcileri sakinleştirmek istemiş fakat binayı taşılayan, camları kıran ve elektrik kablolarını kesen isyancılar benzin döküp ve evin arka kapısını ateşe vermişlerdir. Alevlerin artmasıyla, komiser ailesiyle birlikte ön kapıdan plaja koşmuş ve kayıkla oradan kaçmıştır. Yangına giden bir polis aracını yolda göstericiler yakmıştır. Lefkoşa'da kilise çanlarıyla toplanan 6 bin kişi de resmî binalara zarar vermiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Hacer Göl, a.g.e., s. 1223.

¹⁸⁵ A.g.e., s.1224.

¹⁸⁶ "Kıbrıs Hadiseleri", Akşam, 26 Teşrinievvel 1931, s. 4.

İngiliz Müstemlekat Nazırı M. Thomas, Kıbrıs kargaşalıkları hakkındavaziyete hakim olduklarını ve endişelenecek bir durum olmadığını söylese de Kıbrıs Valisi'nden gelen bir telgraf ile Phares'de yeniden kargaşalıklar ve Limasol'da arbedeler çıktığı bildirilmiştir. Acasta ve Shropshir Harp gemileri Ada'ya gelince asayiş sağlanmıştır.¹⁸⁷

Vali Storss'un istediği destek kuvvetleri, 23-26 Ekim tarihlerinde Ada'ya ulaşmıştır. London zırhlısı Larnaka, Colombo zırhlısı Magosa'ya ve Shropshire zırhlısı da Limasol'daki iskeleye demirlenmiştir. London gemisindeki askerlerden 200'ü Limasol'a, 100'ü Larnaka'ya destek amacıyla gönderilmiştir. Savaş gemilerinin ve takviye kuvvetlerinin gelişine rağmen olaylar 24 Ekim'de Larnaka, Baf ve Lefkoşa'da farklı biçimlerde sürmüştür.¹⁸⁸ Vali Storss, İngiltere'nin onayıyla tutuklama kararını başlatmıştır. *“Kitiom Piskoposu ve diğer elebaşları serbest bırakıldığı müddetçe, daha kötü olaylar olabilirdi. Taraftarları tutuklanırlarsa hapishaneye baskın yapmakla tehdit ettiğinden dolayı, isyancıları savunma yasasıyla Ada'dan göndermenin daha iyi olacağına karar verdim. Hedefleri belirlenene kadar hepsi bir savaş gemisinde kalacaktı. Hiç şüphe yok ki, ertesi gün gerçekleştirecekleri hain planlarının düşüncesiyle uyudular. Ordu ve polis de oldukça dikkatli bir plan hazırlamıştı. Küçük polis ve asker grupları, piskoposların ve diğer siyasetçilerin hanelerini kuşattılar, onları sabah olunca birer birer tutukladılar ve onları Larnaka ve Limasol iskelelerinde demirlenen Shropshire ve London gemilerine götürdüler. Kitiom piskoposu da dahil olmak üzere isyanı planlayan liderleri Ada'dan ihraç ettiler.”*¹⁸⁹

İngiltere bu isyanlarla ilgili Vali Sir Ronald'ın ve asker ile polisin görevini yerine getirdiğini ve iki isyanı da çıkaranların reislerinin tutuklandığını ve Kıbrıs'da sükun sağlandığını açıklasa da Famagosta'da tayyarelerin uçtuğunu, Ada'nın çeşitli

¹⁸⁷ Hacer. Göl, a.g.e., s. 1217.

¹⁸⁸ Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, s. 69-70,74.

¹⁸⁹ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi)*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s. 76.

yerlerinde özellikle Salam'da askeri mevkilerin yakıldığı söylenmiştir. İngiltere, 1931 isyanındaki Rumların Hindistan'daki milletperverlerin lideri Gandi'yi örnek aldıklarını ve taklit ettiklerini ileri sürmüşlerdir.¹⁹⁰

Valinin anılarında dile getirdiği üzere Limasol ve Lefkoşa halkı, özellikle Kitiom Piskoposunun tutuklanarak Shropshire savaş gemisinde tutulduğu öğrenildikten sonra, eylemciler piskoposluk binalarında gösteri yaptı ve polise saldırdı. Her iki kargaşa da birer gösterici ölmüştür.¹⁹¹ 24 Ekim'de Lefkoşa'ya giden ve güvenlik güçleri tarafından şehre girişi engellenen piskopos, Lefkoşa'ya gitmesine izin verilmediği için Girne'ye dönünce halka kışkırtıcı bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada; *"Lefkoşa'ya gittim ama şehrin girişi süngülerle kapatıldı. Burası bir Rum ülkesi ve Yunanistan'a verilmesi gerekiyor. İngilizler despot ve kötü insanlar. Şimdi olması gereken yerde Yunan bayrağını çekeceğim."* demiştir.¹⁹² Direğe çekilen İngiliz bayrağı indirilmiş, yerine Yunan bayrağı çekilmiş ve göstericiler tarafından İngiliz bayrağı yırtılmıştır. Olay yerine gelen Girne Komiseri olayları sonlandırmak için halktan evlerine gitmelerini ve Yunan bayrağını indirip tekrar direğe İngiliz bayrağını göndere çekmiştir.¹⁹³

Lefkoşa'da hükümet görevlilerinin halkın kin ve saldırılarından korunmak için etrafı dikenli tel örgüler çektirilmiş bir kampa yerleştirilmiştir. Lefkoşa'da kiliseler devamlı suretle çan çalmakta ve papazlar havada saliplerini sallayarak halkı isyana teşvik etmiştir. İsyana haaketinin liderlerinden Metropolidi Nikodimos Rum halkını ilhak için harekete davet etmiştir.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Hacer Göl, a.g.e., s. 1222.

¹⁹¹ Taçgey Debeş, a.g.e., s. 32. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyana (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), ss. 122-123.

¹⁹² "Kıbrıs Adasında Yeniden Şiddetli Müsademeler Başladı", Akşam, 5 Teşrinisani 1931, s. 1

¹⁹³ Kasım 1931 tarihinde çıkarılan "Bayrak Yasağı" ile Britanya İmparatorluğu'na ait olmadığı sürece Ada'da herhangi bir bayrak, flama, pankart ve buna benzer şeylerin asılması yasaklandı. Böylece okullarda Rumlar gibi, Türklerin de Türk Bayrağı'nı ve Atatürk'ün portrelerini asması engellendi. *The Cyprus Gazette*, Number 2181, Monday 30th November 1931, s. 1043. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyana (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 125.

¹⁹⁴ "Kıbrıs'ta Yeniden Çok Mühim Hadiseler Oldu", Akşam, 28 Teşrinievvel 1931, s. 2.

24 ve 25 Ekim tarihlerinde, olayların en yoğun yaşandığı bölge Gazimağusa şehri olmuştur. 24 Ekim'de bölgenin başpiskoposu din adamı olan Arhimandrit, sekiz bin kişinin katıldığı mitingde halkına hedeflerini anlatan konuşma yapmıştır. 25 Ekim'de Colombo Kruvazörü Gazimağusa limanına yanaşmış, destek askerler indirilmiştir. Gazimağusa'daki gösterilerde bir Yunan gösterici hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁵ Bu gösteriler ve eylemler birçok köyde 29 Ekim'e kadar devam etmiştir. Orta Doğu'daki İngiliz Ordusu Karargahından Ada'ya gönderilen birkaç savaş uçağı, ayaklanmaya dâhil olan köyler üzerinde ihtar uçuşları yapmış ve Ekim ayı sonunda hükümet durumun tam kontrolünü ele geçirmiştir.¹⁹⁶

Yunanistan Başbakanı M. Venizelos, Kıbrıs'ta yaptığı açıklama ile Ada'da meydana gelen isyanları tasvip etmediğini açıklamıştır. Hatta bu konu da Yunan gazetecilerini de ihtiyatlı bir lisan kullanmaları konusunda uyarmıştır. Venizelos durumun uluslararası bir boyuta ulaşp, dışilişkilerini bozmasından endişe duymuştur. Rum Ortadoks Kilisesinin Tahriki, Yunanistan'dan gelen öğretmenlerin teşvikiyle, Kıbrıs'ta Enosis fikrinin gün geçtikçe güçlenmesini sağlayan Yunanistan, İngiltere'ye karşı ilhak talebini açık bir dille ifade edememiştir.¹⁹⁷

26 Teşrinievvel 1331 tarihli Hakimiyeti Milliye haberine göre; Venizelos'un Kıbrıs Hadisesi hakkında Etnos Gazetesi muhabirine bir beyanatta bulunmasına neden olmuştur. İngiltere ile Yunanistan arasında bir Kıbrıs meselesinin mevcut olmadığı, fakat İngiltere Hükümeti ile şimdiye kadar hukukunu talep için kanuni yollara

¹⁹⁵ 21 Teşrinievvel'de Ada Kavanin Meclisi'ndeki Rm azalar hep birlikte istifaya başlamışlar ve Emborigi Lezhi denilen yerde toplanan kalabalığa karşı nutuklar arzetmişlerdir. Bu kalabalık arasında Ada Başpiskoposu ve Ada Rum Ekabiride görülmüştür. Bu nutuklardan sonra 4-5 bin kişilik bir topluluk gece saat 8'de vilayet dairesine doğru hareket etmiş, valiyi görmek istemişlerdir. O sırada valiyle yemek yiyen Lefkoşa komiseri Mister Har Deyvis dışarı çıkmış topluluğa üç kişilik bir heyet seçmelerini istenilen şeyin bunlar vasıtasıyla Vali'ye bildirilmesini söylemiştir. Kalabalık bunu kabul etmemiş Vali konağının pencerelerini taşlamış ve orada bulunan İngilizler'e ait 4-5 otomobili ateşe vermişlerdir. İhtilalcilerden bir kısmı Valiliğin damına çıkarak İngiliz bayrağını indirip Yunan bayrağını asmışlardır. Bundan sonra da konağı ateşe vermişlerdir. Böyle bir durumla karşılaşacağını tahmin etmeyen vali Baf kışlasına sığınmıştır. "Kıbrıs İçin Atina'da Yeni Tezahürat", Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1331, s. 3.

¹⁹⁶ Turgay Bülent Göktürk, a.g.m, s. 347.

¹⁹⁷ Hacer Göl, a.g.e., s. 1217.

müracaat etmiş bulunan Kıbrıslı Rumlar arasındaki ihtilaf solayısıyla halkın son günlerde polis ve asker kuvvetlerine karşı silahlı hücum ve mukavemet hareketlerinde bulunmuş olduklarını söyleyen Venizelos, bu hareketlerin İngilizlerin hoşgörüsünü rencide ettiklerini, meydana gelen hadiselerden dolayı üzüntü duyduğunu belirtmiştir.¹⁹⁸

Yunan Hükmeti'nin yaptığı politik açıklamalara rağmen, Yunanistan halkı hiç politik davranmamıştır. Yunan halkı Kıbrıs ile birleşmek ve oradaki isyancıları desteklemek için sayısı gün geçtikçe artan mitingler yapmıştır. Kitiu Metropolitidi'nin ve bazı mebusların tutuklanıp, Divan-ı Harbe verilmesi nedeniyle Atina'da İngilizler aleyhine gösteriler yapılmıştır.

29 Ekim'de Selanik'teki İngiliz Konsolosluğuna yönelik, Yunanistan destekli Kıbrıslı Rumlar çok sayıda mitingler düzenlemişlerdir, Dışişleri Bakanlığı'nın Başbakan'a yazdığı 9 Kasım tarihli yazıda, bunu öğreniyoruz. 1931 yılındaki yazı aşağıda sunulmuştur;

“Ankara ... II/ ... 1931 Hulasa Kıbrıs hadisesi münasebetile Selanik İngiliz konsoloshanesi önünde yapılan nümayiş hakkında Yüksek Başvekalet 29/10/1931 günü, öyle üstü, milli fırkaya mensup birkaç yüz kişinin Selanik İngiliz Konsoloshanesi önüne iki defa gelerek Kıbrıs Rumları lehine numayışte bulunduğ, mahiyeti meseleyi bilmeyen İngiliz Konsolosu'nun balkona çıktığı lakin derhal içeriye kaçtığı, numayışçilerin ise her iki defasında da polis ve jandarma kuvvetleri marifetile dağıtılmış olduğu mahalli mezkur Konsolosluğumuzdan bildirilmiştir. Arz olunur efendim Hazretleri.

Hariciye Vekili N.”¹⁹⁹

¹⁹⁸ “M. Venizelos ve Kıbrıs Hadisesi”, Hakimiyeti Milliye, 26 Teşrinievvel 1931, s. 2. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyan (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), ss. 144-145.

¹⁹⁹ Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 347.

Cumhuriyet Gazetesi haberine göre; Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesini isteyen Rum toplumunun 1931 isyanı ile amaçlarına ulaşmak istediğini, bu zaafiyetin İngiliz memurlarının müsamasından ileri geldiğini ve Harbi Umumiye'ye kadar bu Ada'nın idaresinde gösterilen ihmalin neticesi olduğu vurgulanmıştır. 1915'te İngiltere Hükümeti, Kıbrıs Adasını, Yunanistan'a Türkiye aleyhine hareket etmesi karşılığında mükafat olarak teklif etmiş ve bu ihtiyatsız hareketiyle Yunanistan'ı cesaretlendirmiştir.²⁰⁰

1.3.3. İsyân Sonrasında, İngiltere'nin 1942 yılına kadar Aldığı Kararlar

Vali Storrs'a göre, 1931 yılında Kıbrıs'taki köy sayısının 72'si Türk olmak üzere toplamda 670 idi. Rum ve Türk-Rum karışımı 598 köyden 389'u hiçbir şekilde müdahale etmedi. Yetmiş yakın köyde devlet binalarına ve tesislere zarar vermişlerdir.²⁰¹ Bu sebeple Limasol, Larnaka, Lefkoşa, Gazimağusa, Baf, Girne gibi beldeler ve 209 köy ayaklanmaya aktif olarak katılmıştır. Storss'un yine açıklamalarına göre olaylarda güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucunda isyancılardan altısının öldürüldüğünü, otuz kişinin yaralandığını ve yaralı polis sayısının otuz sekiz olduğunu görüyoruz.²⁰² İngiliz Sömürge Bakanı, 30 Ekim'de valiye bir telgraf göndererek, *"Mevcut anayasanın sağladığı özgürlükler sadakatsiz politikacılar tarafından kullanıldı. Bu nedenle, Majesteleri Kraliçe Hükümeti sizinle işbirliği içinde anayasayı yeniden gözden geçirmekle yükümlüdür."* siyasi hayatın artık eskisi gibi olmayacağını göstermiştir. Katolik Yunanlılar Birliği ile Katolik Gençler Teşkilatı bütün Katoliklere özellikle de İngiltere'ye hitaben Rumların giriştikleri mücadelenin bütün dünya

²⁰⁰ "Kıbrıs İçin Atina'da Yeni Tezahürat", Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1931, s. 3.

²⁰¹ George Georghallides, *Cyprus and The Governorship of Sir Ronald Storrs: The Causes of the 1931 Crisis*, The Cyprus Research Center, Nicosia 1985, pp. 417,419.

²⁰² Babası Kıbrıslı bir Rum olan konsolos Kyrou "Kıbrıs halkının Rum çoğunluğunun, Kıbrıs'ın Girekistan'a birleşmesini istediğini" söylemiş, "bu meseleyi kendi deyişi ile 'dost ve müttefik' İngiliz hükümetiyle görüşerek halletme kararında olduğunu, bu yönde bir sonuç alınmazsa, mahkemeye (Birleşmiş Milletler'e) başvurabileceklerini" bildirmiştir: Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi*, Lefkoşa, 1973, s.50.

tarafından anlayışla karşılanmaya layık olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁰³

Öncelikle isyanı düzenleyenler arasından bazı liderler tutuklanmış ve İngiliz savaş gemilerinde tutulan 10 kişi, 3 Kasım günü İngiltere ve Cebelitarık'a sürgüne gönderilerek ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır.²⁰⁴ Hükümetin açıklaması olarak 2 bin kişi adliyeye sevk edilmiş ve isyan sırasında işledikleri suçlardan dolayı cezalandırılmıştır. Bu arada Yunan Konsolosu Alexi Kyrou, Ada'ya geldiği ilk günden beri halkı ayaklanmaya zorlayan faaliyetlerde bulunmuş ve Enosis için açık bir şekilde çalışmıştır. Hiçbir yerde görev yapmasına izin verilmemesi şartıyla istenmeyen adam ilan edilmiştir. Sonrasında Yunanistan'a geri dönmek zorunda kalmıştır.²⁰⁵

13 Kasım'da yürürlüğe giren *"Yasama Meclisi kaldırıldı ve tüm kanun yapma yetkilerinin valiye verildiğini"* bildiren Kraliyet Konseyi Kararı (Order in Council) yayınlanmıştır. Olayla ilgili bilgi ve yayın kararı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiş sonrasında da Başbakan'a bildirilmiştir. Alınan karar; Kıbrıs ayaklanmasına ilişkin Yüksek Başvekalete ek, 22.11.1931 ve 23153/688 sayılı yazısıdır:

"Kıbrıs isyanı hakkında Yüksek Başvekalete 22.11.1931 tarih ve 23153/688 numaralı tezkereye zeyildir: Kıbrıs Meclisi kavaninin 13/11/1931 tarihinde lağvolunduğu ve hükümet tarafından neşrolunan evamir mukarreratın yeni bir nizamname ile tevhit edildiği Kıbrıs Konsolosluğumuzdan isar olunmaktadır. Bu hususta hükümetin resmi gazetesi olan The Cyprus Gazette'in fevkalade nüshasında intisar eden fermanın bir sureti mutercemesi ile ahiren neşrolunan Nizamnamenin türkçe bir nüshası merbuten Yüksek makamlarına arz ve takdim

²⁰³ Hacer Göl, a.g.e., s. 1222.

²⁰⁴ "Sürgüne gönderilen on kişinin kimlikleri; 1. Nikodemus Milanos (Kitium Piskoposu), 2. George Hacıpavlu (İstifa eden Yasama Meclisi Üyesi), 3. Dionisos Kikkotis (Ulusal Radikalistler Birliği Üyesi), 4. Teofanis Çangarides, 5. Tepfanis Feodotu (İstifa eden Yasama Meclisi Üyesi), 6. Teodoros Kolokassides (Gazeteci), 7. Makarios Miriantheus (Girne Piskoposu), 8. Valitiotis (Komünist Partisi Lideri), 9. Savvas Loizides, 10. Kostas Skeleas." Sabahattin İsmail, , *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa 2001, s. 163.

²⁰⁵ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri -İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, s.119.

*kılınmıştır efendim. Hariciye Vekili 13 Teşrinisani 1931 tarihli ve 2176 numaralı Kıbrıs Ceridei Resmiyesi nüshai fevkaladesinin tercümesidir. Zati Hz.Kralı tarafından istar edilen fermanların tasdike iktiran edip bunlar mucibince Meclisi Kavaninin ilga ve kanun yapmak selahiyetinin Valiye bahşedildiğinin berayi malumatı umumiye ilanını Zati Hz. Vilayetpenahı emreyler. Bu Fermanlar tedbiri acile olarak telakki edilmelidir. Kıbrıs müstakbel kanunu esasisi meselesinin hepsinin bundan sonra tahdi teemmüle alınması icap edecektir. Fermanlar, usulu vechile temhir edildikten sonra mevkii meriyete vaz'edileceklerdir.*²⁰⁶

13 Kasım 1931 tarih ve 2176 sayılı Kıbrıs Ceridei Resminin olağanüstü nüshasının tercümesidir. Parlamentonun kaldırıldığıнын kamuoyuna duyurulması ve kanun yapma merciinin onaylanması neticesinde Valiye verilmiştir. Vali. Hz. Vilayetpenah'ı emrediyorlar. Bu Ferman tedbiri acil bir durum olarak değerlendirilmelidir. Kıbrıs'ın gelecekteki yasasının temelleri meselesinin tamamı o zaman çözülmek zorunda kalacak. Kararnameler usulüne uygun olarak ifşa edildikten sonra yerleri miras alınır."²⁰⁷

Vali Sir Ronald Storrs, 1 Aralık 1931'de Kraliyet Konseyi Kararı ile kendisine verilen geniş yetkilere dayanan üç yasa çıkarmıştır. Bunlardan ilki "bayrak" yasasıdır. Bayrak kanununa göre, yabancı bayrakların konsolosluk dışında izinsiz kullanılması ve sergilenmesi yasaktır. İkincisi, halka heyecan getirmek için kilise çanlarının kullanılmasını yasaklayan "kiliseler ve çanlar" yasadır. Diğer bir yasa da "köy yöneticileri" yasasıydı. Bu kanunla muhtarların atama yetkisi valiye verilmişti. Türk döneminde uygulanan "millet" sistemine dayanan özerklik kaldırılmış, köy halkının muhtar seçme hakkına son verilmiştir.²⁰⁸

²⁰⁶ Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 349. Ayrıca bkz. BCA 030.10.234.577.15.

²⁰⁷ BCA 030.10.234.577.15. Ayrıca bkz. Hakimiyet-i Milliye, 02.11.1931. ayrıca bkz. Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 349, Zafer Çakmak, a.g.e, s.136.

²⁰⁸ George Georghallides, a.g.e., s. 419.

Storrs'ın üç yasa hakkındaki yorumu; “... Olaylar, birçok köy muhtarının köyde kanun ve düzenin işleyişine, kayıtlara ve vergi tahsilatına müdahale etmesine izin verdiğini ve görevlerine ihanet ettiğini kanıtladı. Aynı şekilde, Yunan bayrağı asayiş bozdu ve kilise çanları, düzensizleri şiddete davet etmenin bir işareti haline geldi. Böylelikle gerekli yasalar çıkarılmış ve muhtarların seçim yerine hükümet tarafından atanması sağlanmıştır. Aynı şekilde, kaza komiserinin izni olmadan Yunan bayrağının asılması ve kilise çanlarının çalınması da yasaktı”.²⁰⁹

21 Aralık'ta çıkarılan "Tazminat Vergisi Kanunu", hasar gören mülklerin tazminini veya aynen tekrar onarılmasını, kısaca suçlu köy ve kasabalardan zarar gören malların tazmin edilmesini amaçlanmıştır. Bu yasaya göre sorumluların ödenmesi için belirlenen zarar miktarı 34.315 sterlin olarak kararlaştırılmış, en yüksek para cezası olarak Lefkoşa Belediyesi 20.000 sterlin ödenmesine karar verilmiştir. İngiliz yönetiminin aldığı diğer önlemler aşağıda verilmiştir. Siyasi partiler kapatıldı, bütün yürüyüş, miting, siyaset yasaklandı. Basına sansür uygulandı. Okullarda Yunan ve Türk tarihi öğretimi sona erdi. Ulusal kahramanların resimlerinin asılması ve bulundurulması yasaklandı.²¹⁰

Ada'da basın özgürlüğü kısıtlanmıştır. Hükümet, yayınları korkuya, tahrik edici ve yalan haberlere neden olan gazeteleri kapatma yetkisine sahip olacaktır. Basındaki yasaklamalar sebebiyle Kıbrıs'ta özellikle Türk basınında uzun süre haber yapılamamıştır. İsyen hareketinin ardından çıkarılan 26/1934 sayılı basın yasası sömürge yasasına benzemektedir, Kıbrıs'ta bir gazete yayınlamak ya da kapatmak için Koloniler Müsteşarlığı karar veriyordu. Bu emperyalist düzene dayanamayan birçok gazete kapatmak zorunda kalmış ve 1942'de Dr. Fazıl Küçük'ün "Halkın Sesi" gazetesi

²⁰⁹ George Georghallides, a.g.e., pp. 96-97. Akşam, 22.11.1931, s. 8.

²¹⁰ Kıbrıs Türk Konsolosluğunun Türkiye'ye gönderdiği raporda, “Hükümet tarafından neşrolunan 5/11/1931 tarihli beyannamede isyandan mütevellit zarar ve ziyanın tazmini için memurlar müstesna olmak üzere, Rumlardan cizye tarhedileceği ve tarzı tahsilin de bilahare yapılacak bir kanun ile tevzih ve tayin kılınacağı ilan edilmiştir.” Kıbrıs Türk halkı, 1931 isyanı sonrası kendileri için tehditin ortadan kalktığı düşüncesine kapılmışlardır. BCA 030.10.234.577.11.

ile ilk Kıbrıslı Türk basını Ada da yerini almıştır. 1947'de yeni bir basın yasası çıkarılıncaya kadar sansür devam etmiştir.²¹¹

1931 sonrası baskı döneminin en çok görüldüğü alanlardan biri de eğitim olmuştur. Kıbrıs'a Vali olarak atanan Sir Richmond Palmer döneminde Ada'da baskı daha da artmıştır. Getirdiği uygulamalar;²¹²

- Bütün ilkokullar doğrudan sömürge yönetiminin kontrolüne girmiş,
- Ortaokulların idari işlerine ve faaliyetlerine sınırlama getirilmiş,
- Doktorlara mesleklerini icrada sınırlama getirilmiş,
- İngiltere dışında eğitim görmüş avukatların Ada'da çalışmaları yasaklanmış,
- Ortaokullarda öğretmenlik yapabilmek için, sömürge yönetimi tarafından verilen bir lisans belgesine sahip olma şartı getirilmiş,
- Kıbrıs'ta bulunun bütün ticari birlik, kurujmve kuruluşlar kapatılmıştır²¹³

Rum Ortaokulları, Vali tarafından Rumlardan atanan dokuz kişilik bir komisyon tarafından yönetilirken, Türk Ortaokulları, Türk Vakfı Murahha ve diğer iki kişiden meydana gelen üç kişilik komisyonun idaresine bırakılmıştır. Bu oluşumu Türk Cemaati önderleri protesto etmiştir.

²¹¹ Rukiye Maden, "Dr. Fazıl Küçük'ün Siyasi Hayatı", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 27. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyen (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 138.

²¹² Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, Lefkoşa 2000, ss. 69-70.

²¹³ Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyen (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 139.

Ada'nın Yunanistan'a ilhak edilmesini isteyen Baf Piskoposu;

"Hristiyan Kıbrıs Adası Yunanistan'a ilhak edilmeli, Çünkü İngiliz Hükümeti bize yabancı bir hükümettir. Bizi ağır vergilerle ezmektedir. Yeni bir gümrük kanunu tatbik edilmek üzeredir. Rum azalar bu kanunu reddetmiştir. Fakat bu red kararına rağmen Londra'nın emri üzerine tatbik ediliyor. Şimdi size vergi tahsili için hükümetin tahsildarları gelecektir. Vergi vermeyiniz. Menkul eşyamızı satsınlar ve vergiyi bu yolla tahsil etsinler. İngiltere gibi kuvvetli bir bir devlete karşı silahla mukabele edemeyiz. Ancak halk kendi kendini müdafaa etmelidir. Bu alçak İngilizleri Ada'dan atmalıyız. Bunlar İngiltere'den aç olarak geliyorlar ve yüzlerce İngiliz lirası kazanarak memleketlerine dönüyorlar..." diyerek halkı isyana teşvik etmiştir.²¹⁴

İngiltere 1935'te yeni bir eğitim yasası çıkarmış ve bu yasaya göre; Okul kitapları hükümet tarafından belirlenecek ve Eğitim Konseyi ve kaza komisyonları üyelerini hükümet atayacaktı. Eğitim vergileri hükümetin kontrolünde bulunacak ve eğitim giderlerinin karşılanması için Türklerin ve Rumların arazi vergilerinin artırılmasına karar verilmiştir.

Eğitim İdaresi 1935-1936 öğretim yılında ilkokullar için yeni bir müfredat hazırlamış ve uygulamıştır. Sonuç olarak Türkiye'den ve Yunanistan'dan getirilen okul kitaplarında okutulması yasaklanmıştır.²¹⁵ Kıbrıs'ta yalnızca alfabetik bir okuma kitabı hazırlanabildiği için diğer derslerin "kitapsız öğretim" yapılmasına karar verilmiştir. Anavatandan getirilen ders kitaplarının öğretilmesi yasaklanmış, Türk ve Rum çocuklarının Yunanistan ve Türkiye tarihini öğrenmesi engellenmiştir.

İngiliz yönetiminin yaptığı pek çok benzer girişimden sonuç alamayan Rum ve Kıbrıslı Türkler, baskı döneminde Yunanistan ve Türkiye'ye sorunlarını anlatmanın bir yolunu

²¹⁴ Hacer Göl, a.g.e.,s. 1224.

²¹⁵ Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 352. Ayrıca bkz. KTFD Enformasyon Dairesi Belge Yayınları No 10, *Kıbrıs'ta Barışa Gerçek Engel ENOSİS*, Lefkoşa, 1982,s. 10.

bulmaya çalışmışlardır. Bu amaçla 26 Nisan 1937'de A. Said ve M. Necati Özkan tarafından imzalanan rapor Kıbrıs Türk Milli Kongre Komite Merkezi adına Başbakan İsmet İnönü'ye gönderilmiştir. Toplamda dokuz maddeden oluşan raporun ilk altı maddesinde, Ada'nın İngiliz İdaresi'ne verildiği 1878'den bu yana hem İngiliz Yönetimi hem de Yunan Cemaati'nden Ada'daki Türk toplumunun sorunları net bir şekilde anlatmış ve örnekler vermiştir.²¹⁶ Yunanlıların desteği ile Rum toplumunun Enosis hayallerini gerçekleştirmek amacıyla İngiliz yönetimiyle silahlı ve silahsız mücadele etmiş, Türkler, İngiliz yönetiminin yanında yer aldığı ve yönetimin bütün talimatlarına uyduğu hâlde İngilizler, Rumlara imtiyazlar tanımıştır.²¹⁷

Bu problemlerin çözüme kavuşması amacıyla farklı zamanlarda İngiliz yönetimine başvurularının cevap bulmadığını bu raporda görmekteyiz. Yedinci ve dokuzuncu maddelerde Türkiye'den yapılması gerekenleri sıralamışlardır;

“7- Bu cezirede yeniden nefes alıp yeniden hayata gelmemiz için istediğimiz şey, umumi bir tabir ile milli hissiyatımıza hükümet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi, ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinin, Rum cemaatine nispeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır. Bu noktayı berveçhi ati tafsil ediyoruz:

- I. 1 Mayıs 1931 tarihinde içtima eden umumi milli kongrenin müftülük makamı hakkında ittifak-ı ara ile verdiği kararın hükümetçe tanınması ve binaenaleyh kongrenin intihap eylediği Hoca Said'in müftü olarak kabul edilmesi ve maaşının Kıbrıs Evkaf-ı İslamiye sandığından verilmesi.
- II. Müftünün riyaseti altında azaları serbest kimselerden olmak üzere cezirede dokuz azadan müteşekkil bir cemaat-i İslamiye teşkiline müsaade edilmesi ve o gibi bir teşkilin hükümetçe tanınması.
- III. İlk mekteplerden lağvedilenlerin yeniden açılmaları ve muallimlerinin tekrar tayini

²¹⁶ Necati Özkan Mısırlızade'nin liderliğinde 1930 yılın öncesin de Kıbrıs Türkleri, Milli Cephe Partisi'ni kurmuşlardır. Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 354.

²¹⁷ Harid Fedai ile yapılan görüşme 14. 09. 2016. Michael Llewellyn Smith, a.g.e., pp. 85-86.

ile beraber bundan evvel olduğu gibi ilk mekteplerde Türkiye ilk mektep programının takip edilmesi ve kitapların Türkiye'den getirilmesi ve binaenaleyh şifahi tedarisat usulünün ortadan kaldırılması.

- IV. Türk Lisesinin başına evvelki gibi daima Türkiye'den bir Türk müdür getirilmesi ve bununla beraber lise heyet-i idaresinin evvelki gibi intihap ile taayyün eden kimseler tarafından teşkil edilmesi ve programının da Türkiye lise programlarını ihtiva eylemesi, yani lise mezunlarının Türkiye darülfünunlarına kabul edilecekleri tarzda bir program takip edilmesi.
- V. 1 Mayıs 1931 kongresinin kararı mucibince teşekkül edecek ve balada (B) fıkrasında gösterilen cemaat-i İslamiye azasının seneden seneye tensip edeceği altı aza tarafından Kıbrıs evkaf-ı İslamiye bütçesinin senede bir defa tetkik ve tasdik edilmesi.
- VI. Bugün mevcut şeri mahkemelerde meriyülicra olacak ve muhit ile ihtiyaçlarımıza tetabik edecek ahkâmın yeniden tedvin edilmesi ve bu yolda bir kanun-u medeni tanzim olunması.
- VII. Ecnebi bir idarede kahir ve mutaassıp bir ekseriyet içinde ekalliyette kalan bir cemaatin canlı bir halde devam eylemeleri iktisaden kuvvetli bulunmaya vabeste olduğundan burada iktisadi sahada ve sai mikyasta muavenette bulunulması ve binaenaleyh Türkiye İş Bankası'nın burada Lefkoşa'da bir şube açmasına himmet ve delalet edilmesi ve başta İş Bankası olmak üzere burada ticari faaliyetlere germi verilmesi ve bu suretle Kıbrıs'ın Türkiye ile olan ticari muamelatinin azami nispette inkişaf ettirilmesi.²¹⁸

Rapordan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs Türk Toplumu, İngiliz Sömürge İdaresi'nin ağır baskısı altında, anavatanlarının uluslararası arenada zor duruma bırakmak istemediği için sabırla ortamın uygun hale gelmesini beklemiştir. Hem İngiliz Yönetimine hem de Yunanlılara karşı mücadelesini tek başına sürdürmüştür. Bu konuda güçlkle sonuç alabileceklerine inanmış ve yaşananların uluslararası ortamda sorunlara çözüm bulmaya uygun olduğunu düşünerek Türkiye'ye Ada yaşamı ile ilgili gelişmeler anlatılmıştır. Bu amaçla yazılanlardan biri Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş tarafından Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen Kıbrıs İlk Islah Milletvekillerinden Necati

²¹⁸ BCA,030.10.124.886.19.

Özkan'ın Türkçe ile ilgili açıklamalarını içeren rapordur.²¹⁹

Bu raporda eğitim, vakıflar ve siyasi konuları içeren asıl sorunlar ile çözüm önerileri yer almaktadır:

"Ada Türklerinin şikâyet ettiği durumlar:

a) Eğitim alanı: Rumların okulları her yıl artırılmasına rağmen Türk okulları azalmaktadır. 1935'te 42, 1936'da 39 Türk okulu kapatıldı. Rum okullarına müdahale olmamakla birlikte Türk lisesine müdahale edilmektedir. Önümüzdeki yıl bir lise üniversiteye dönüştürülecek ve başına İngiliz müdür yerleştirilecek. 1931 isyanına katılan Rum öğretmenler dahi sadece mahkeme kararıyla ihraç edildi, ancak milliyetçi Türk öğretmenler asılsız bahaneler ve idari kararlarla görevden alındı. Şu anda Sümerbank'ta çalışan Tagi, bir örnektir. Yunan okulları için Yunanistan'dan kitaplar getirilmiş ve okunmuş olmasına rağmen, Milli Eğitim Bakanlığı'nın önerisiyle, yerel yönetimin teşvik ve himayesiyle oraya gönderilen Türk Lisesi müdürü ancak duygu uyandırmayan tek bir metin içermeyen kitapları okutuluyor.

b) Vakıflar: Finans alanında Türk toplumuna güçlü destek olabilecek Evkaf, Lozan Antlaşması hukukuna aykırı ve Kıbrıs Vakfı temsilcisi Münür'ün beyanıyla İngiltere Kralı adına tescil edildi. Bununla birlikte, Rum vakıfları özgürdür ve topluluğa aittir. Rum vakıfları delegeler tarafından halk tarafından yönetilse de, Türk vakıfları hükümet tarafından atanan bir Türk ve bir İngiliz memur tarafından yönetilmektedir.

c) Siyasi alan: 1931 Devrimi'nden bu yana, parlamento toplantıya davet edilmedi. 1928'den beri müftü lağvedildi. Böylelikle Türk toplumunu temsil edecek ve hükümet iddialarını savunacak kimse yok. İnsanlar sıradan değil. Ancak, sadece hükümetle koordinasyonlarını sağlamak için müftü avukat Said'i seçtiler. Ancak hükümet bunu tanımadı. Yunanlılar ise despotlara sahipler ve hükümetin yanında Yunan toplumunun temsilcisi olarak hareket ediyorlar. Devlet bütçesinden maaş alan Türk toplumu görevlilerinin maaşları kesildi. (Mahakimi kolluk kuvvetleri) Necati Özkan ve arkadaşları, bu şekilde ezilmekten kaçınmak ve haklarını korumak için yerel yönetim

²¹⁹ Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 356.

nezdinde verimsiz girişimlerde bulundu. Ada Türkleri bu krizden kurtulmanın tek çözümü olarak göçü görüyorlar. Ancak 65.000 Türk'ün 63.000'inin kendi partisinin üyesi olduğunu söyleyen bu halkın temsilcisi Necati Özkan ve arkadaşları hükümetin ilk noktasını öğrenmeden Ada'yı tahliye etme sorumluluğunu üstlenmek istemiyor. Türklerin Kıbrıs'ta kalması gerekiyorsa önce ekonomik olarak güçlendirilmesi gerektiğini söylüyorlar. Nuri Özkan, bu soruna ulaşmak için aşağıdaki yolları tavsiye ediyor: Gümrük ve Mirasçılar Bakanlığının Mısır'daki gibi Kıbrıs'ta da sigara fabrikası kurması. Yunanlıların Ada'da 5 sigara fabrikası var. Mumaileyh, soruşturmasına göre açılacak bir Türk fabrikasının 100.000 kilo Türk tütününü işleyebileceğini beyan ediyor.

İkinci; Devletinizin yardımıyla Türk dilinin gelişmesi için tam kadrolu bir lise açılmasını sağlamak. Bu lise için Ada'dan ücret karşılığında 1.500 İngiliz lirası toplanabileceğini ifade ediyor. Üçüncüsü politik alanda, hükümetimiz, İngiltere ile gelişen yakınlığından yararlanmak için yerel yönetimi dostça bir girişimle Türk toplumuna davet ediyor. Türklerin Ada'dan göçü başlarsa, bir an önce anavatana nakledilmesinin mümkün olup olmadığını soruyor ve şimdi anavatanına dönerse birçoğunun onsuz yaşayacak kadar servete sahip olduğunu söylüyor. Lefkoşa'nın komisyon üyesi olarak görünme tehdidine rağmen ülkenin arz durumuna geri dönemeyeceği tehdidine rağmen, denetçilerle ilgili tüm bu konularda mumaileyh'tan talimat almak istiyor.

4-5 Teşrinisani 1936”²²⁰

Kıbrıs Türklerinin Kıbrıs'taki zorluklarını gün yüzüne çıkaran en önemli resmî belgeler içinde yer alan mektup Kıbrıs Türk Konsolosluğunun Türkiye'ye 1937 yılında gönderdiği mektuptur.²²¹ Bu yazıda da Ada Türkleri ve sorunları hakkında açıklamalar yapılmış ve 1931'deki ayaklanma için şu sözler söylenir: “1931 senesinde Rumların Ada'nın Yunanistan'a ilhakını talep ederek isyankar hareketlerde bulunmaları ve bu

²²⁰ BCA 030.20.124.886.14. Ayrıca bkz. Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 357. William M. Hale, ve John D. Norton, “Turkey and the Cyprus Crisis,” *The World Today*, Vol. 30, No. 9, 1974, pp. 369-370.

²²¹ BCA 030.10.124.886.18. Ayrıca bkz. Ali Nesim, *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*, KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa 1990, s. 26. Ayrıca bkz. Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 357.

arada Lefkoşa'daki Vali Konağı'nı yakmaları üzerine hükümet, Ada'nın idare şeklini tebdil ederek müntehap olan Kavanin Meclisini ilga etmiş ve Belediye azasının halk tarafından intihap edilmeyerek hükümetce tayini usulünü vaz eylemişti. Bu vaziyette Türklerin intihap eyledikleri mümessillerin mahrum olmalarını intac eylemiştir”.

Londra'da çıkan Near Cast Gazetesi'nin haberinde, İngiltere Hükümeti, Garbi Trakya'nın, Kavala'dan Türk hududuna kadar olan kısmını yani Karaağaç ve Dedeağaç limanlarını Bulgaristan'a ter edecek olursa, İngiltere Hükümeti'nin de Kıbrıs Adasını, Yunanistan'a vermeye razı olacağından bahsetmiştir. Bu konuyu ulusal gazete olan Akşam gazetesi konu almıştır.²²²

Rapor, Kıbrıslı Türklerin Türk İnkılaplarına yaklaşımını şu şekilde açıklıyor:

"Kıbrıs'ta sakin olan Türkler, genel olarak Türk Devrimi'nin ilkelerini kabul ettiler ve Ada'nın idari konumunun sağladığı imkânlarla bunları uyguladılar."

Raporun bazı önemli kısımları;

Para ikraz eden sermayedarlar hemen tamamıyla Rum olduklarından Rumlara ait olan arazi yine Rumlara geçerek cemaatin umumi servetinin eksilmemesine mukabil, Türk emlaki de yine Rumların eline geçmekte ve Türk emlakı miktarı azalmaktadır. İngiliz işgalinden sonra uzun müddet Türk memurlar bilhassa Gümrük, Tapu, Polis gibi dairelerde ekseriyeti teşkil etmekte idiler. Bugün bile Türk memurların adedi, nüfuslarına nisbeten fazladır. Bugün Türk Üniversitelerinde ve yüksek mekteplerinde okuyan bir çok Kıbrıslı gençler, tahsillerini ikmal ettikten sonra adaya dönmeyerek Türkiye'de bir vazife kabul eylemeği veya serbest çalışmayı tercih ediyorlar. Bunların bu hareketlerinde milli bir idare altında serbest ve müstakil yaşamak arzusunun da müessir olması tabii görülmekle beraber, Kıbrıs'ta fakirleşen cemaatlerinin kendilerini

²²² “Kıbrıs'ta Vaziyet”, Akşam, 11 Teşrinisani, 1931, s. 2.

besleyememesi hakikatinin amil olduğunu da kabul etmek icap eder.

*Hülasatan denilebilir ki, Kıbrıs'taki Türk Cemaati bir çok cihetlerden zayıflamakla beraber bugüne kadar milliyetini ve hüviyetini muhafaza etmiş, Ada'da ihmal edilmez bir kuvvet olarak kalmıştır. Fakat son senelerde iktisaden çok düşmeğe başlamış ve ayrıca harici kuvvetler benliğini unutturmak için faaliyet sarf etmekde bulunmuşlardır. Kıbrıs'ta Türkler'in şuurlu bir kitle olarak idamesi arzu edildiği takdirde iktisaden tealisini temin edecek tedbir almak ve ayrıca Türklük hislerini idame ettirecek çareler aramak lazımdır."*²²³

Ada'nın İngiliz yönetiminin baskıları sırasında ve 1931'de yaşanan isyanın da ardından Türkiye, Kıbrıslı Türklerle ilişkilerini sürdürmüştür. Yunanistan'ın açıktan Helenizm baskısı, Enosis propagandası, İngiliz Hükümeti girişimine rağmen, Türkiye dengeli bir politika yürütmüştür. İngilizleri kışkırtan ve Ada'da Türk milliyetçiliğini açıkça destekleyen eylemlerden kaçınmışlardır.

Kıbrıslı Rumlar sözde haklı davalarını dünyaya duyurmak ve savunmak için 1931 isyanını gerçekleştirdiklerini ileri sürmüşlerdir. Kıbrıs'ta isyanda ölenlerin ruhu için Atina'da Meoroussi'deki kiliselerde dualar okunmuştur. İngiltere'nin isyan sonrasında sıkıyönetim ilanına Atina, tüm dünya'ya hitaben bir protesto beyannamesi hazırlamıştır. Bütün Yunanistan Ticaret Odaları, Atina ve Selanik Ticaret Odaları aracılığıyla İngiltere Ticaret Odaları'na gönderilen beyannameler ile Kıbrıs Rumları lehine müdahalede bulunmasını rica etmiştir. Yunanistan'daki halk İngiltere'nin, Kıbrıs'a hürriyetini iade etmesini istemişlerdir.²²⁴

²²³ BCA 030.10.124.886.18. Ayrıca bkz. Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 358; Gürhan Yellice, a.g.m., ss. 25- 26.

²²⁴ Hacer Göl, a.g.m., s. 1225. Ayrıca bkz. Zafer Çakmak, Kıbrıs'ta İsyân (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi), s. 152.

1.4. II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Yunanistan'daki İç Siyasi Gelişmeler

II. Dünya Savaşı, Yunanistan'da ekonomik sorunların yaşandığı, çok sayıda nüfus kaybettiği bir dönem olmuştur. Alman işgali Yunan ekonomisini dışa bağı hale getirmiştir, tarım politikaları işlevini kaybetmiş ve Yunanistan'da 1941'de "Büyük Açlık"²²⁵ olarak isimlendirilen bir dönem başlamıştır. ²²⁶ Savaş sırasında ve sonrasında Yunanistan'da ciddi bir düzen bozulması yaşanmış ve komşu ülkesi Türkiye'de gıda ve giyecek yardımlarında bulunmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı esnasında 1942'de Yunanlılar çeteler kurarak örgütlenmiş, Almanlara sabotaj operasyonlarına başlamıştır. Söz konusu örgüt gruplarının bir bölümü Komünist EAM ve onun silahlı gücü ELAS'tan²²⁷, diğer kısmı ise milliyetçi gruplardan oluşmaktadır.²²⁸ Savaş döneminde iç politika da gruplanmaların olmasına ve komünist grupların güçlenmesine sebep olmuştur. Ancak İngiltere iç politikada ki bu düzensizliği ortadan kaldırmıştır. Ancak komünist grupların gizlice sürdürdüğü mücadele Yunanistan'ı zor bir duruma sokmuştur. Aralık 1944'te ülkede iç savaş çıkmıştır.²²⁹

Bu ortamda Yunanistan, II. Dünya Savaşı'ndan sonra iç politikadaki düzensizliği yoluna sokmaya çalışırken İngiltere, Fransa ve ABD gibi batı ülkeleriyle ilişkilerini

²²⁵ Ulvi Keser, *Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi* ve Türkiye, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, ss. 167-168 Ayrıca bkz. Katsurides, Yiannos, *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi, Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu*, Çeviren: Kıyal Eresen, Khora Yayıncılık, Lefkoşa, 2014, s. 76.

²²⁶ İşgal döneminde gerçekleşen ölümlerin sayısı toplam 620.000 olarak geçmektedir. Bunlardan açlıktan ölenler 360.000 ve geri kalanlar ulusal direniş kayıpları ile savaş ve infaz kayıplarıdır. Niyazi Kızılyürek, *Glaftos Klerides: Tarihten Günümüze Bir Kıbrıs Yolculuğu*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 71.

²²⁷ Yunanlı partizanlar 15 günlük bir askeri eğitim sonrasında silah kullanmayı öğreniyor ve mücadeleye başlıyor. 1941 Haziran ayında Naziler tarafından Sovyetler Birliği'nin işgal edilmesiyle komünistler Sovyet topraklarının savunulmasına katkıda bulunmuşlardır. Yunanistan içindeki faşist işgale karşı direnişe geçmiştir. 1941 Eylül ayında Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM)'i kurmuşlardır.

²²⁸ D. Volkan, Vamık, Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar / Çatışan Komşular*, s. 154; Ayrıca bkz. İkinci Dünya Savaşı döneminde Yunanistan, İtalyan ve Alman işgali altında kalmıştır ve bu dönemde Türkiye Yunanistan'a askeri, sağlık, giyecek, yiyecek olmak üzere savaş sonuna kadar yardım etmiştir. Bkz. Ulvi Keser, Yardım Et Komşu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri, Ankara, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 2005, ss. 213-214.

²²⁹ BCA, 030.18.01.02.107.15, Birgül Demirtaş Coşkun, "Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri", Hazırlayan: İhsan Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, ss. 246-247.

geliştirme yolunu benimsemiştir ve bununla birlikte Moskova ile ilişkileri sürdürmeye çalışmıştır. Dış politikasında iyimser olan Yunanistan, iç politikasında komünist çetelerle savaşımaya devam etmiştir. İngiltere, Yunanistan'ın bu süreç içerisinde çok büyük destek vermiş ve iç politikasında aktif rol oynamıştır.²³⁰ Savaşın sonra ülkedeki ordu, belediye işleri ve ekonomik meseleleri düzeltmek için çabalar sarf edildi. Kısaca II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunanistan, liderlik kavgası, iç savaş, ekonomik problemler ve siyasi istikrarsızlık alanlarında zorluklar yaşamıştır.

1.4.1. 1945-1950 Yılları Arasında Yunanistan'da Hükümet Krizleri ve İç Savaş

Yunanistan'da 1943 yılında hükümet ile komünist örgütler arasındaki anlaşmazlıklar silahlı bir şekle dönmüştür. Yunan hükümeti lideri olarak George Papandreu²³¹ (Nisan 1944-Ocak 1945) görevdeydi, Yunanistan'ın II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz askerlerini Yunanistan'da görevlendirmiştir. Aslında komünistler, Almanların çekilmesinden sonra Papandreu'nun başbakan olmasıyla kurulan koalisyon hükümetine de katılmışlardır. Ancak komünist üyeler, hükümetin çeteleri feshetme kararına uymadı ve hükümetten çekilmişlerdir. O dönemde bir ayaklanma planlayan komünistler, Yunanistan'daki İngiliz askerlerinin varlığını ve olası bir müdahalenin olabileceğini düşünerek bunu yapmaya kalkışmamışlardır. Liderleri Nikos Zahariadis olan komünistler ülkenin dörtte birini oluşturmuştur.²³²

²³⁰ II. Dünya Savaşı'nda Müttefik devletler Yunanistanı savunmuştur. 1821-27 Bağımsızlık Savaşı sırasında Yunanistan dış borç almak istemiştir. Sonuç olarak, 1830 yılında Yunanistan, bağımsızlığını İngiltere, Rusya ve Fransa'nın egemenliği altında elde etmiştir. W. Jones Byford, *Grivas and the story of EOKA*, Robert Hale, Londra 1959, p. 79.

²³¹ Yorgo Papandreu, Yunanlı liberal siyasetçi üç dönem başbakanlık yapmıştır. 1942 yılında (İkinci Dünya Savaşı Dönemi) Almanlar tarafından yakalanarak hapsedilmiştir. 1944 yılında kaçarak Kahire'ye gitmiştir ve Nisan 1944 ile Ekim 1944 yılları arasında Alman ordusunun Yunanistan'dan çekildiği sürece kadar koalisyon hükümetinin başkanlığını yapmıştır. 1944 yılı Aralık ayında iç savaş ile birlikte görevden ayrılmıştır. 1945-1952 arasında çeşitli hükümetlerde bakanlık yaptıktan sonra partisini Liberal Parti'yle birleştirmiştir. 1961'de sol görüşü savunanlarla birlikte Merkez Birliği'ni kurmuştur. Bkz. <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/441882/Georgios-Papandreu>

²³² 1931-1956 yılları arasında Yunan Komünist Partisi Lideri olan Nikos Zahariadis Yunan İç Savaşı'nın en önemli isimlerindendir.

1944'te EAM, bir genel ayaklanma ve büyük bir mitinge hazırlanmışlardır. Ancak gösteriler sırasında Albay Grivas²³³ liderliğindeki sağcı gruplar, Aralık ayında EAM grubuna karşı silahlı saldırılar düzenlemiş ve büyük oranda ölümler gerçekleşmiştir. EAM'ye karşı yapılan saldırılardan sonra ELAS da devlet binalarına saldırmıştır. Churchill'in 5 Aralık'ta verdiği kararıyla İngiliz birlikleri komutanı Ronald Scobie Yunanistan'da olağanüstü hâl ilan etmiştir.²³⁴ Yunan İç Savaşı, bir yandan İngiliz Kuvvetleri ve Yunan Hükümeti, diğer yandan EAM ile onun silahlı kuvvetleri ve çetelerinin saldırılarıyla başlamıştır. İç Savaş sebebiyle Papandreu, 1945 yılının Ocak ayında hükümet başkanlığı görevinden istifa etmiştir ve göreve General Nikolaos Plastiras getirilmiştir. O da aynı yıl içinde Ocak ayından Nisan ayına kadar görevde kalabilmiştir. Plastiras'ın başbakanlığındaki İngiliz kuvvetlerinin silahlı üstünlüğüyle önemli bir gelişme yaşanmış, 11 Ocak'ta da ELAS ateşkesi kabul etmek zorunda kalmıştır. Ateşkesin ardından Atina'nın Varkiza bölgesinde anlaşma yapılmış ve ELAS silahsızlanmayı kabul etmiştir. Plastiras siyasi suçlara af, demokratik özgürlükler için hak, seçim sonrası monarşi referandumunu kabul etmiştir.²³⁵ Yunan İç Savaşı kontrol altına alınmış gibi görünse de, sağcı grupların baskılarıyla tekrardan bozulmuştur.

Plastiras hükümeti Nisan 1945'te çekilmiş ve sağcı ve solcu grupların anlaşmazlıkları devam etmiştir.²³⁶ Yunanistan'ın üç komünist devlete komşu olması ve Sovyetlerin de destekleriyle komünist çetelerin tekrardan iç düzeni bozmasına zemin hazırlamıştır.²³⁷ Ülke içindeki bu kaos ortamında Amiral Petros Voulgaris yeni başbakan olarak görevi devralmış ve 1945 yılının Nisan ayından Ekim ayına kadar görevde bulunmuştur.²³⁸

²³³ Alman-İtalyan-Bulgar işgali esnasında Georgios Grivas, Organizasyon X kurumunu kurmuştur. Yunan iç savaşında hükümet güçlerini EAM/ELAS militanlarına karşı örgütlemiştir. Daha sonra Grivas Kıbrıs'ın bağımsızlığı üzerine yoğunlaşmıştır. Yunanistanla birleştirme (Enosis) fikrini benimsemiştir. 1954 yılında EOKA örgütünü kurdu. Trodos Dağlarında gerilla güçlerini örgütledi. 27 Ocak 1974'te kalp yetmezliğinden ölmüştür. Bkz. Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 102.

²³⁴ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Çeviren: Hakkı Devrim, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1974, s. 118.

²³⁵ Richard Clogg, "The Byzantine Legacy in the Modern Greek World: The Megali Idea," Derleyen: Lowell Clucas, *The Byzantine Legacy in Eastern Europe içinde*, Boulder: East European Monographs, 1988, pp. 253-256.

²³⁶ Richard Clogg, *a.g.e.*, pp. 49-62

²³⁷ R. Rauf Denktaş, *Kıbrıs: Elli Yılın Hikayesi*, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2008, s. 72.

²³⁸ Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa,

EAM ve ELAS grupları, Mayıs 1945'te komünist Bulgar hükümeti sıkı bir ilişkiye girmiştir ve Yunan hükümetine yönelik eylemlerini hızlandırmıştır. Yunanistan'daki siyasi düzensizliğin en önemli göstergesi çok sık değişen başbakanlar olmuştur. Bunun sona ermesi gerektiği ve kalıcı bir siyasi güce ihtiyaç duyulduğu düşünülmüştür. Mayıs ayında, her bir partiyi temsil eden bir siyasi hükümet için çeşitli siyasi parti üyeleri tarafından müzakereler başlatılmıştır.²³⁹

1945 yazında, parti liderleri yeni bir hükümet kurmak istemiş ve bunun sonucunda başa Yunan Regent Damaskinos'a getirilmiştir. Komünist Parti'nin baskısı hükümete karşı devam ederken, aynı yıl içinde İngiltere'nin yanında ABD'nin de Yunanistan'a desteği hissedilmeye başlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin amacı Demokrat Parti'yi ön plana çıkararak Yunanistan'da savaşa neden olan sol görüşü ve Komünist Partiyi etkisiz hale getirmektir. Yunan Naip Damaskinos, başta İngiltere olması ile beraber Fransa ve ABD liderleriyle sürekli iletişim içinde olmuşlar ve Yunanistan, iç karışıklıklarını düzeltmek için çaba sarf etmiştir.

Ekim 1945'te Yunan siyasi gündeminde seçimler ve seçim tarihleri olmuştur. Vularis hükümeti liberallerin ve kralcılarının saldırısı karşısında istifa etmiştir ve Başbakan geçici olarak Naip Damaskinos tarafından yönetilmiştir.²⁴⁰ İngiltere, Yunanistan'daki ekonomiyi refaha erdirmek için büyük çaba sarf etmiştir. 1 Kasım günü bir Yunan kabinesi kurulmuş ve Muhafazakâr Parti lideri Panagiotis Kanellopoulos başbakan olmuştur.²⁴¹ Göreve gelen Kanellopoulos 1 Kasım ile 22 Kasım arasında görevini sürdürebilmiştir.

1992, s.92.

²³⁹ Mary Henderson, *Xenia-A Memoir; Greece 1919-1949*, The Bath Pres, Londra, 1988, p.162

²⁴⁰ Dominique Eudes, Kapetanios, *Yunan İç Savaşı 1943-1949*, İstanbul, Belge Yayınları, 1985, s. 11, 14 ve 34.

²⁴¹ Kanellopoulos Panagiotis, yazar, politikacı ve Yunanistan başbakanıdır. 1963 yılında Ulusal Radikal Birliği'nin lideri olmuştur. 3 Mart 1967 yılında başbakanlık görevine gelen Panagiotis, 21 Nisan 1967 yılında Cunta yönetimi ile düşürülmüştür. Ioannis Grigoriadis, *Korkunç Belgeler, İç Savaş 1946-1949*, C:1, s.112-113.

Kasım 1945'te İngiltere'nin etkisiyle Liberal Parti lideri Hemistoklis Sofulis (Kasım 1945-Nisan 1946) yeni Yunan kabinesini kurmuş, Kasım 1945'ten Nisan 1946'ya kadar görevde kalmıştır.²⁴² Sofulis görevdeyken, iç siyasetteki gerilimi azaltmak için genel af ilan etmiş, sol gruplara yönelik çok sayıda suçlama ve davayı kapatmıştır. Seçimlerin 31 Mart 1946 tarihinde yapılacağını duyurmuştur. Bu seçim, 1936'dan beri Yunanistan'da yapılacak ilk seçim olmuştur.²⁴³ Diğer bir problemde krallık için plebisit meselesi bulunmaktaydı. İngiltere, Naip Damaskinos'tan politik kargaşaya neden olmamak ve bunu 1948'de yapmak için bunu ertelemesini istemiştir. Bu talep Kralcılar tarafından olumsuz bir şekilde eleştirilmiş ve Kralcılar İngiltere'ye, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Fransa'ya protesto yaparak seslerini duyurmak istemişlerdir.²⁴⁴

Bu arada ABD Yunanistan'la yakından ilgilenmeye başlamış ve yaklaşan seçimleri özellikle takip etmiştir. Fransa ve İngiltere, Yunanistan'a temsilci gönderirken Sovyetler Birliği hiçbir temsilci göndermemiştir. Sofulis hükümetinin bazı üyeleri ve sol partiler seçimlere katılmamaya karar vermişlerdir. Bu arada, Sofulis hükümeti ile sol kanat unsurları ve EAM'ler arasındaki gerilim arttı ve EAM, bu seçimleri ertelemek için harekete geçerek tepki göstermiştir. Bütün eleştirilere ve karşı çıkmalara karşın seçimlerin 31 Mart'ta yapılması kararı değişmemiştir.

İngiltere'nin baskıları, Fransa ve ABD'nin desteğine rağmen Yunanistan'da yapılacak seçimler yeni bir iç savaş çıkacağını da göstermiştir, ancak solcuların 31 Mart'taki muhalefeti Naip Damaskinos ve hükümetin seçimleri düzenleme ısrarı solcuların buna karşı çıkması durumu iç siyaseti tamamen çıkmaza sokmuştur. EAM'ler düzeni korumaya çalıştı ve Yunan askeri ordusunda karşı önlem için harekete geçmeye başlamıştır.

²⁴² Konstantinos Svolopoulos, Yunan Dış Politikası 1945-1981, C:2, Estia, Atina, 2007, s.49. (Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Η Τετραετής Εξωτερική Πολιτική 1945-1981, Τόμ.Β', Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2007, σ.32.).

²⁴³ Richard Clogg, *a.g.e.*, pp. 49-62

²⁴⁴ Yunanistan Parlamento Arşivi: ΦΕΚ Ν.638/26 τεύχος Α' 137 02.08.1946. Ayrıca bkz. Konstantinos Svolopoulos, *H Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945*, 9. bs., Estia, Atina, 2002, p. 15.

Bu engellere rağmen seçimler 31 Mart 1946'da sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiş fakat sol partilerin olmayışı Liberaller, sağcı Halk Partisi ile onların Kralcı destekçileri ve merkez sağ partileri arasında yapılan seçim süreci olmuştur. Popülist parti 354 sandalyeli parlamentoda 206 sandalye kazanmıştır. Venizelos, Papandreou ve Kanellopoulos üçlüsü 68 sandalye kazanırken Sofulis 48, Napoleon Zervas liderliğindeki Ulusal Parti 20 sandalye kazanmıştır.²⁴⁵ Nisan 1946'da Halk Partisi ve Konstantin Chaldaris göreve gelmiştir²⁴⁶ ve seçimlerle göreve gelen bu hükümet Ocak 1945'ten itibaren sekizinci hükümet olmuştur.²⁴⁷ Nisan 1946 yılında göreve gelen Chaldaris, Ocak 1947 de görevden ayrılmıştır. Kısa süreli başkanlı sürelerinden de anlaşılacağı üzere siyasi istikrarsızlık devam etmiştir. Sol gruplar seçimlerden mutlu ayrılmaya da, ELAS silahlı eylemlerine devam etmiştir. Sol gruplar, toplumsal özgürlüklerin gerçekleştirebilmek için artık yalnızca silahlı mücadele ile sağlanabileceğini savunmuş ve Kuzey Yunanistan'da Mayıs 1946'da başlayan çatışmanın Kasım ayında tüm ülkeye yayılmıştır. Bu çatışmalarda Çaldaris'in sol gruplara karşı aldığı sert tedbirlerin payı büyük olmuştur.²⁴⁸

1946'nın son aylarında komünistler, devleti ele geçirmek için tüm güçleriyle savaşa başlamış ve geniş toprakları ele geçirdikten sonra yeni liderleri Markos Vaphiyadis'in etrafında kuzey bölgesinde hükümet kurmuşlardır. Bundan dolayı Ulusal Hükümet Yunanistan içinde komünizmi yasadışı ilan etmiştir.²⁴⁹ Ve İç Savaş daha şiddetli bir şekilde devam etmiştir. İç Savaşın ve sol grupların ayaklanmalarının içinde Çaldaris, İngiltere'nin baskıcı politikasına karşın bir kararla Eylül ayı içinde referandum yapılmasını istemiştir. 1 Eylül 1946'da Cumhuriyet için yapılan oylamayla Kralın

²⁴⁵ Dimitris Kitsikis, *Ellas kai Ksenoi 1919-1967*, Bibliopoleion tis "Estias", I. D. Kollarou, Atina 1977, p. 58.

²⁴⁶ Mark Mazower, *Inside Hitler's Greece; The Experience of Occupation 1941-1944*, Yale University Press, Londra 1993, p. 265.

²⁴⁷ P. Panagiotakos Konstantinos, *Kypros: O Fakellos tis Megalis Prodosis*, 2. bs., Ekdoseis Filippoti, Athina, 1986, pp. 87-88.

²⁴⁸ Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, s. 115.

²⁴⁹ Leften S. Stavrianos, "The Greek National Liberation Front (EAM): A Study in Resistance Organization and Administration", *The Journal of Modern History*, Vol. 24, 1952, pp. 44-46.

lehine oylar % 68 artmıştır.²⁵⁰ Sonuç olarak Yunan Kralı II. Georges, 27 Eylül'de Yunanistan'a dönmüştür.²⁵¹ Fakat altı ay sonra 1947 yılının Nisan ayında hayatını kaybetmiş, kardeşi Paul I tahta çıkmıştır.

Yunanistan'da siyasi istikrar, 1946 seçimleri yada referandum kararı ile sağlanamamıştır.²⁵² Çaldaris, iç kargaşadan ve solcu grupların isteklerinden daha fazla dış siyasetle ilgilenmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan'dan, verilen zararı telafi etmeye çalışırken, Arnavutluk'un Kuzey Epir bölgesinde pay iddia etmiştir. Ancak istikrarsızlık devam etmiş ve bu konularda başarı sağlanamamıştır.²⁵³ Chaldaris'in görevdeyken 12 Ada'nın Yunanistan'a devredilmesini sağlayarak büyük bir başarı elde etmiştir.²⁵⁴ Tüm bu gelişmelerden sonra Çaldaris Hükümeti 25 Ocak 1947'de istifa etmiş, Çaldaris istifa etmeden hemen önce yapılan eylemlere karşı büyük tedbirler alınmış ve bu konu da operasyonlar başlatılmıştır. Yunan Hükümeti 21 Ocak günü Selanik'te geçici seferberlik ilan etmiştir.²⁵⁵ Yunanistan İçişleri Bakanlığı belgelerine göre Lehova bölgesinde Ocak ayı içinde bu gruplarla büyük çatışmalar yaşanmış ve eylemciler 21 Yunan askerini rehin almıştır. Öte yandan Yunan Jandarma teşkilatı, 12 eylemciyi çatışma esnasında öldürmüştür.²⁵⁶

Yunan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Gonatsa ve beş bakan, Çaldaris'in yeni hükümette görev almasını istememiş ve Kral yeni hükümetin başına geçerek Venizelos ve Kanellopoulos'un talepleri ile Sofulis'i iktidara getirmesini istemişlerdir.²⁵⁷ Yeni kurulacak olan hükümet kadrosu daha önceden planlanan bir koalisyon hükümeti

²⁵⁰ P. Panagiotakos Konstantinos, *a.g.e.* pp. 92-93. Ayrıca bkz. Mary Henderson, *a.g.e.* p.164.

²⁵¹ Glen D.,Camp, *a.g.m.*, p.51.

²⁵² Yunanistan Parlamento Arşivi: ΦΕΚ Α 37 – 19.02.1947.

²⁵³ Cyprus Veterans Association World War II, 50th. Anniversary of the Antifascist Victory 1945-1995; Participation and Contribution of Cyprus in The Second World War, Nicosia, 1995, p. 28.

²⁵⁴ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-50-60-70)*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2006, s.123.

²⁵⁵ Nicos Mouzelis, - George Pagoulatos, "Civil Society and Citizenship in Post-War Greece", *Citizenship and the NationState in Greece and Turkey*, Routledge, Oxon, 2005., pp. 85-87.

²⁵⁶ Solon Grigoriadis, *Korkunç Belgeler, İç Savaş 1946-1949*, C: 1, Fitrakis, Atina, 2010, s.92. (Σόλων Γρηγοριάδης, Τα Φοβερά Ντοκουμέντα, Ο Εμφύλιος 1946-1949, Τομος Α', Εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα, 2010, σ.92.)

²⁵⁷ Douglas Dakin, *The Greek Struggle for Independence*, Batsford, London 1973, p.46. Ayrıca D. Glen, Camp, *a.g.m.*, p.52.

olarak kurulacaktı. Ocak ayında, Chaldaris hükümeti de yeni koalisyon hükümeti için şu sözleri söylemiştir:

“Siyasi partiler, popüler bir birlik hükümeti oluşturmak için birbirleriyle işbirliği yaparlar. Venizelistler, Liberaller, Papandreu'nun sosyal demokratları, Zervas'ın milliyetçileri, Kanelopulos'un müttefikleri ve Aleksandris'in reformistleri, Başbakan Chaldaris'in inisiyatifiyle bir araya gelerek, özenle hazırlanmış program hükümlerini izleyerek yeni bir hükümet kurmak için ilk başlarda onlarla anlaştılar. Kralın kendisi Başbakanı kendisi atayacaktır. Konstantin Chaldaris, parlamentoya daha geniş ilkeler üzerine yeni bir koalisyon hükümetinin kurulduğunu duyurdu. Chaldaris hükümeti resmen istifa edecek ve kurulacak yeni ulusal birlik hükümeti meclise sunulacak. Yeni başbakanın Dimitrios Maksimos olacağı kesin.”²⁵⁸

İngiltere de halkı memnun etmek için Yunanistan'da yeni kurulacak bu koalisyon hükümetini desteklemiş, ancak ekonomik olarak önemli bir destek sağlayamamıştır. Chaldaris hükümetinin çöküşünün önemli bir sebebi, ekonomik durumun istikrar sağlayamamış ve artık ABD'ye ihtiyaç duyulmasıydı. Chaldaris başbakan olduğu dönemde ABD'yi ziyaret etmiş, bu sebeple ekonomik yardım edeceğini ümit etmiştir. Ayrıca ABD heyeti koalisyon hükümetini destekleyerek koalisyon hükümetinin kurulmasını daha güvenli hale getirmiştir.²⁵⁹

Dimitrios Maksimos 1947 yılının Ocak ayında başbakan olmuş ve bir koalisyon hükümeti kurulmuş olmasına rağmen ülkede iç savaş devam etmiştir. Hükümet devlet içinde yeni önlemler almış ve General Zervas, Kamu Düzeni Şefi olarak atandı.²⁶⁰ Zervas sadık bir milliyetçiydi ve sert kararlar alacağı öncesinden de biliniyordu. Türk kamuoyu da bu konuda desteğini o dönem göstermiştir. Örneğin Cihad Baban'ın

²⁵⁸ Kapetanios Dominique Eudes, *a.g.e.*, pp. 53-54.

²⁵⁹ Cyprus Veterans Association World War II, 50th. Anniversary of the Antifascist Victory 1945-1995; Participation and Contribution of Cyprus in The Second World War, Nicosia, 1995, p. 29. Ayrıca bkz. Ulvi Keser, Yardım Et Komşu; İkinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri, s. 124.

²⁶⁰ Tozun Bahcheli, *Greek-Turkish Relations Since 1955*, Westview Publishing. Boulder, CO 1990, p. 59.

"General Zervas İşbaşında" adlı makalesinde Zervas'ı komünist düşman şeklinde tanıtmış, bu göreve atanmasının iyi bir karar olduğunu belirtmiştir:

*"İsyancılarla savaşarak ülkede barışı ve huzuru sağlamak için kararlı bir karar alan hükümet, son tedbirleri uyguluyor. Yetkisiz kullanım süresi ayarlıyor. O tarihe kadar silahlarını bırakanlar affedilecek ve isyan kararı verenlerin yargılanması devam edecek. Dün gazetelerde eski Başbakan Chaldaris'in bu konudaki açıklamasını gördükten sonra bugün General Napolyon Zervas'ın Kamu Güvenlik Bakanlığı'na atandığını okuduk. Zervas'ın bu konuma gelmesi durumu aydınlattı."*²⁶¹

Tasvir'de yer alan bir başka makalenin, General Zervas'ın bulunduğu görevi hoş karşılarlarken aynı zamanda ülkede sert önlemler alacağı da düşünülüyordu. Yazıda şöyle deniyor: *"General Zervas'ın genel güvenlik bakanı olarak atanması ile güvensizliği sona erdirmeye yönelik uzun mücadelede yeni bir aşama açıldı. Yunanistan örneğinde, başka bir şansı yok gibi görünüyor. Kayıpları telafi etmek çok zor. Bu durumda, baharın başlamasıyla birlikte Yunanistan'daki çetelere karşı mücadelenin son aşamasına tanık olunacağı şimdiden öngörülebilir."*²⁶² Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Türk kamuoyu Yunanistan Hükümetinin benimsediği siyasi tutumunu desteklemiştir. Hükümet ve aldığı önlemler ile Yunan İç Savaşı'nın bir an önce sona ermesini istemiştir. Bu durum bir taraftan Türkiye sınırının güvenliği açısından diğer taraftan Yunanistan'da yaşayan Türklerin durumu açısından önem teşkil etmiştir.

Alınan önlemlerle Yunan hükümeti İç Savaş'ta başarı elde etmeye başlamış, ancak bu başarıyı devam ettirebilmesi için Yunan hükümetinin elindeki ekonomik ve askerî koşullar yeterli gelmemiştir ve ABD yardımına ihtiyaç duyulmuştur. Truman Doktrini, 12 Mart 1947'de ilan edilmiş ve Yunanistan açısından dönüm noktası olmuştur. Mayıs ayında uygulanmaya başlamış, önemli askerî ve ekonomik destek almıştır. Bunun

²⁶¹ Cihad Baban, "General Zervas iş başında", Tasvir, 25 Şubat 1947.

²⁶² Cihad Baban, Tasvir, 27 Şubat 1947.

akabinde Haziran ayında Marshall Planı ile yardımlar devam etmiştir.²⁶³

Bu yardımlardan elde edilen güçle 10 Nisan 1947'de eylemcilere karşı toplu bir saldırı başlatılmıştır ve operasyon Teselya ve Batı Makedonya kapsayacak kadar geniş bir alana yayılmıştır. Bunlar örgütlü eylemcilerin ana ve toplu eylem alanlarıdır. Operasyon kara ve hava yoluyla gerçekleştirilmiş ancak Yunan Hükümeti operasyonun kısa sürede gerçekleştirilemeyeceğini fark etmiştir.²⁶⁴

1947 yılında Komünist eylemcilere yönelik operasyonlar yoğunlaşmış, ancak çeteler geri adım atmamıştır ve 1947 yılının yaz aylarında eylemcilerin saldırıları artarak devam etmiştir.²⁶⁵ Amerikan yardımı, Yunan iç siyasetine olumlu yansımıştır. Nitekim Tsoucalas, Maksimos'tan hemen sonra 1947 yılının Ağustos ayında yeniden Başbakanlığa gelen Çaldaris, ABD'nin Yunanistan'a yaptığı yardımların kesintiye uğraması konusunda uyarılmış ve baskılar sonucu istifa ettirildiğinden bahsetmiştir ve Kasım ayında da Sofilis başbakanlık görevine ABD'nin desteği ile geldiğini iddia etmiştir.²⁶⁶ Yunanistan'a yardım programının uygulanması, ülkenin kötüleşen ekonomisinin hızla toparlanmasına yardımcı olmuştur. 1950-1952 yılları arasında ülke nüfusunun hızla artmasıyla bölge ekonomisinde buna paralel bir artış gözlenmiş ve kademeli bir iyileşme eğilimi görünmüştür. Savaş döneminde ciddi bir düşüş yaşayan Yunanistan'ın nüfusu 1951 yılında 7.630.000 kişiye yükselmiştir. Nüfusun artması ve çalışma gücünün artmasıyla sağlanan yardımlarla ekonomide hızlı bir toparlanma

²⁶³ 12 Mart 1947 günü Başkan Truman Amerikan Kongresine bir mesaj göndermiştir. Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılmasında etkilidir. Bu mesajda Türkiye ile Yunanistan'ın durumlarının birbirine bağlılığı şöyle ifade edilmiştir: Yunanistan azınlık altına düşmüştür. Bu durum Türkiye için çok önemlidir. Truman Doktrinin yanı sıra Marshall Planı yapılmıştır. Yunanistan'a 1947 ile 1960 yılları arasında 1.7 milyar dolar ekonomik, 1.3 milyar dolar askeri yardım yapılmıştır. Andreas D., Mavroyannis, "Kıbrıs Sorununun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi," Hazırlayan: Semih, Vaner, *Türk-Yunan Uyuşmazlığı*, Çeviren: Süleyman Aksoy, İstanbul, Metis Yayınları, 1990, ss.132-133.

²⁶⁴ Glen D. Camp, a.g.m., p. 52.

²⁶⁵ Constantine Tsoucalas, *The Greek Tragedy*, Penguin Books, Baltimore 1969, p. 85.

²⁶⁶ Konstantinos Svolopoulos, Yunan Dış Politikası 1945-1981, C:2, Estia, Atina, 2007, s.52. (Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Η Τυλληνική Εξωτερική Πολιτική 1945-1981, Τομ.Β', Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2007, σ.52.).

gözlenmiştir.

Liberal Parti ve Sofulis, 7 Kasım 1947 tarihinde merkez ve sağ partileri içinde barındıran koalisyon hükümetinin lideri olmuş, iç savaşın sonuna doğru 1949 yılına kadar görevine devam etmiştir. Bu hükümet uzun süredir iktidarda olan tek hükümet olmuştur ve ABD'nin etkisi altında olduğunu göstermiştir. Bu iki yıllık süreçte önemli krizler yaşanmış ve İç Savaş'ın yoğunluğunun arttığı gözlenmiştir. 1948'de komünist çetelerin baskınlarını arttırmasıyla olayların çıkmaza dönüştüğünü görüyoruz. Eylül 1948'de Teselya'nın Larissa kentine 500 kişilik bir çete baskın düzenlemiş ve ABD'nin Yunanistan'da bulunan birçok yardım kuruluşları olayların şiddetini engellemiştir.²⁶⁷

Ancak bu hareketler ABD'nin desteğini artırmış ve Yunanistan'ı savaş planları ve askeri yönetimi konusunda desteklemeye başlamıştır ve sonuç olarak Mareşal Papagos²⁶⁸ Şubat 1949'da ordu komutanı görevine gelmesiyle katı önlemler alınmış ve iç savaşın bitmesine yardımcı olmuştur.

Kararlı operasyonların ardından 16 Ekim 1949'da Komünist Parti radyosunun yaptığı açıklama ile ateşkes kararı alınmıştır.²⁶⁹ ABD, Yunanistan'da komünist iktidara ve etkili bir komünist varlığa müsaade etmeyeceğini göstermiştir. Yardımlar diğer ülkelere de yapılırsa da, zor siyasi ve ekonomik durumda olan, komünist şiddetinin büyük oranda hissedildiği ve ABD açısından önemli bir konuma sahip olan Yunanistan, yardımın odağı olmuştur.

²⁶⁷Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 156

²⁶⁸ Alexandros Papagos, 1952-1955 arasında başbakanlık yapan Yunanlı asker ve devlet adamı. Yunan İç Savaşı esnasında komünistlerle çarpışan birlikleri yönetti. 1949'da mareşal oldu. 1951 yılının Mayıs ayında ordudan ayrılarak kısa zamanda ülkenin en önemli siyasi gücü olan Yunan Canlanışı adlı partiyi kurdu. Papagos, 1952 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerde partisinin çoğunluğu kazanmasıyla başbakan oldu. Görevini yürütürken öldü. Encyclopedia Britannica, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/441800/Alexandros-Papagos>.

²⁶⁹ Hadjipavlou-Trigeorgis, "Cyprus. An Evolutionary Approach to Conflict Resolution" *Journal of Conflict Resolution*, C:37, 1993, p. 357.

İç savaşın sona ermesinin diğer nedenleri olarak, Rusya ile arası açılan Yugoslavya 1948’de Kominform’dan atılmıştır ve komünist gruplara yardımların kesilmesiyle Yunan devletinin güvenliği büyük oranda sağlanmıştır. Hükümet güçleri komünist çeteleri sona erdirmiş çünkü Yunan Milli Kuvvetleri bu cepheden çekilme fırsatı bulmuş, İngilizler ABD yardımı rağmen hala Yunan Ulusal Ordusunu silah ve parayla destek olmuş ve ayrıca Yunan halkı zulüm nedeniyle komünistlere destek vermemesi olarak sayabiliriz. Komünistler çocuk kaçırmalarından dolayı halk arasında sevilmemeye ve desteklememeye başlanmıştır. Küçük çaplı çatışmalar 1950’ye kadar devam etmiş olsa da 1951 yılında bütünüyle sona ermiştir.²⁷⁰

1.4.2. İç Savaş Sonrası Yunanistan’ın Siyasi İstikrar Arayışı

İkinci Dünya Savaşı’nın ve şiddet içeren İç Savaşın Yunanistan üzerindeki sosyal ve ekonomik etkileri büyük oranda güç kaybına sebep olmuştur İç Savaş yaşanırken yaklaşık 40 bin kişi yaşamını yitirmiş, 200.000 kişi de kaybolmuştur. Bu rakam ölenler ile sınır komünist ülkelere sürgüne gönderilenleri gösteren sayısal değerlerdir.²⁷¹ Saldırıların yoğun yaşandığı bölgelerde yaşamlarını sürdüren insanlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Ülkedeki binaların beşte birini oluşturan tahmini 350.000 bina yıkılmış, uzun yıllar açlık halk sağlığında kötü bir etki yaratmıştır. Tarım ve sanayide üretim savaş öncesi dönemden daha fazla gerilemiş ve kişi başına düşen miktar üçüncü dünya devleti olarak adlandırılan ülkelerin seviyesine kadar düşmüştür.²⁷² Bu durum, Yunan halkının normal güçleri altında gelişmesini imkânsız kılmış ve büyük miktarda dış yardıma ihtiyaç duymuştur. Bu destek yardımları 1947’de başlamış ve sonraki yıllarda artmaya devam etmiştir.²⁷³ 1949-1954 yılları, ABD’nin de yardımıyla, ülkenin

²⁷⁰ Solon Grigoriadis, *Modern Yunanistan Tarihi: 1941-1974* – C:3, Atina, H.K.Tegopoulos Basımevi, 2011, s. 122. (Γρηγοριάδης Σόλων, Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος: 1941-1974 - Τόμος 3: Από Τον Λίβανο Στη Βάρκιζα, Χ.Κ.Τεγόπουλος Εκδόσεις, Αθήνα, 2011.)

²⁷¹ J.M. Wagstaff, *Greece: Ethnicity and Sovereignty 1820-1994*, Atlas and Documents, Archive Editions Cambridge 2002, p.109.

²⁷² Hristos Agouridis, Nikos Vasilatos, Maria Gioni ve diğerleri, *Yunanların Tarihi, Modern Yunanistan 1944-1974*, C:17, Domi, Atina, 2006, ss.162-163. (Χρήστος Αγουρίδης, Νίκος Βασιλάτος, Μαρία Γκιώνη κ.α., Ιστορία των Ελλήνων, Η Σύγχρονη Ελλάδα 1944-1974, Τόμος 17, Εκδόσεις Δομή, Αθήνα, 2006, s.162-163.)

²⁷³ Solon Grigoriadis, *Korkunç Belgeler, İç Savaş 1946-1949*, ss.96-96. (Σόλων Γρηγοριάδης, Τα Φοβερά Ντοκουμέντα, Ο Εμφύλιος 1946-1949, Τομος Β΄, Εκδόσεις Φυτράκη, Αθήνα, 2010, σ.96-97.)

ekonomik koşullarının iyileşmesine ve rasyonel bir ekonomik kalkınma için gerekli olması gereken bir istikrar ve güven atmosferinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Şubat 1950'de sıkıyönetim kaldırılırken ekonomik ve sosyal durum hala normal seviyelere gelmemiştir ve 1946'dan bu yana ilk defa farklı bir seçim kararı verilmiştir. Seçimlerden sonra 250 sandalyenin 62'sini Çaldaris kazanmasına rağmen, üç merkezin parti liderleri Venizelos, Plastiras ve Papandreou toplam 136 sandalyeye sahip bir koalisyon hükümeti kurmuşlardır.²⁷⁴ Nikolaos Plastiras başbakanlık görevine getirilmiştir. Fakat bu koalisyon kısa sürede dağılmış ve yeni lider Sofoklis Venizelos olmuştur.²⁷⁵ (Ağustos 1950-Kasım 1951). Venizelos'un Halk Partisi'nden aldığı destek çekilince görev süresi kısa sürmüştür. Ağustos 1950'den Kasım 1951'e kadar görevde kalan Venizelos'tan sonra Eylül 1951'de yeniden seçimler yapılmıştır. İstikrarsız koalisyon hükümetlerinin hala devam ettiği Yunanistan da yeni seçimlerin yapılmasına karar verilmiştir. Bu seçimlerin iki önemli noktasının altını çizmek gerekirse birincisi General Papagos ve Yunan Birlik Partisi'nin desteğiyle siyasete girdiğini duyurması, diğeri yasaklı Komünist Parti dışında Birleşik Demokratik Sol Parti iktidara gelmiştir. Bu parti üyelerinin tamamı komünist olmayan taraftarlardan oluşmuştur.²⁷⁶ Papagos oyların çoğu olan 114 sandalyeyle kazanmasına rağmen orantılı çoğunluk sistemi Papagos'un tek başına iktidara geçmesini engellemiştir.

Bu arada ABD, siyasi düzensizlikten rahatsız olmuş ve Yunanistan'a düzen getirmek için geri adım atmaya karar vererek desteğini göstermiştir ve hatta zaman zaman yardımlarını azaltarak onu korkutmuştur. Yunanistan'daki ABD'de elçisi John Peurifoy, orantılı temsilden basit çoğunluk düzenine geçilmesini önermiş ve bu yapılmadığı takdirde ABD yardımının daha çok düşebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Plastiras'ın hastalık sürecinde geçici olarak başbakan olarak görev yapan Venizelos, ABD'nin bu tavrını eleştirse de, yaptıkları yardımlardan da vazgeçilecek bir fırsat olmadığını da

²⁷⁴ Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 156.

²⁷⁵ Kathimerini Gazetesi, 13 Ekim 1950, Girne Arşinden ulaşılmıştır. Ayrıca bkz. Caroline Wenzke, Lindley Dan, *Dismantling the Cyprus Conspiracy: The United States Role in the Cypriot Crises of 1963, 1967, 1974*, University of Notre Dame Working Paper in Progress, 2011, s. 93.

²⁷⁶ J.M. Wagstaff, *a.g.e.*, p. 115.

bilmektedir ve Kasım 1952 seçimlerinin mutlak çoğunluk sistemiyle yapılmasına karar verilmiştir. Üçüncü genel seçimler iki yıl içinde 16 Kasım 1952'de yapılmıştır ve Papagos oyların %49,2 almıştır. Fakat seçim sisteminde yapılan yeni değişikliklerle meclisteki sandalyelerin %82,3'üne Papagos sahip olmuştur.²⁷⁷ 19 Kasım'da yemin ederek hükümeti kurmuştur.²⁷⁸

Sağcı görüşlü hükümet ABD'nin de desteği ile iktidarın sahibi olmuştur ve liberallerin eski gücü kalmamıştır. Bu durum özellikle solcu gruplar için büyük oranda bir darbe olmuştur ve komünizm, eski gücünü büyük oranda tüketmiştir ve Papagos ile umudu hiç kalmamıştır. Papagos bundan sonra yaklaşık üç yıl başbakan olarak görev yapmış ve beraberinde Yunanistan'da uzun süredir yaşanmayan bir istikrar sürecini geri getirmiştir.²⁷⁹ Papagos dönemi, iç gelişmeler ve dış politika konularında Yunanistan açısından çok önemli olmuştur.

Papagos, self-determinasyon talebini bir çözüm planı olarak savunmuştur. BM Genel Kurulu'nun 814'te Karar no ile Yunanistan'ın kendi kaderini tayin talebini *"Kıbrıs'ta etnik açıdan farklı iki toplumun varlığından dolayı bu ilke uygulanamaz" olduğu ortaya çıktı. Kıbrıslı Rum lider Makarios'un Papagos'un kendi kaderini tayin etme anlayışı üzerine yaptığı açıklama; Tarih, Kıbrıs'ın eski çağlardan beri Yunan olduğunu kanıtlamıştır. Yunan Hükümeti bizim adımıza Birleşmiş Milletlere başvurdu. Bizim vakamız, tüm dünya vakalarının en gerçek ve en doğrusudur. Hedefimize ulaşacağımızdan hiç şüphemiz yok. Her zaman hak ve özgürlük bayrağını elimizde taşıyacağız ve bu haklı sebep için sonuna kadar savaşacağız. Yaşasın Yunanistan, çok yaşa ilhak!*"²⁸⁰

²⁷⁷ 1952-1955 arasında yılları arasında Alexandros Papagos, Yunanistanın başbakanlığını yapmış ve askeri işlerini de yürütmüştür. Yunan İç Savaşı döneminde komünist halka karşı olan birliklere komuta etmiştir. 1949'da mareşalliğe yükselmiştir. 1951 yılının Mayıs ayında ordudan istifa etmiştir. O yıl ülkenin en önemli siyasi gücü olan "Yunan Canlanışı" adlı partiyi kurmuştur. Papagos 1952 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerde başbakan olmuştur. Görevini yürütürken vefat etmiştir. Encyclopedia Brittanica, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/441800/Alexandros-Papagos>.

²⁷⁸ Constantine Tsoucalas, a.g.e., p. 93.

²⁷⁹ İhsan Sakarya, "Yunanlılar, Yunanistan ve Yunanistan'ın Güvenlik Sorunu ile Dış Politikasında İzlediği Yol", *Stratejik Etüt Bülteni*, No:8, 1990, ss.41-42.

²⁸⁰ ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ :ΦΕΚ Ν.2073 τεύχος Α' 103/18.04.1952

Ülkede ekonomik gelişmeler ve yeni düzenlemeler yaşanırken, II. İkinci Dünya Savaşı rakamları sürecindeki milli gelirin üstüne çıkılmış, enflasyon durdurulmuş ve 1953'teki devalüasyon ile istikrarın sağlandığı anlaşılmış ve son olarak halk devlete güvenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sayesinde özel sektörde artış gözlenmiş, ekonomik büyüme başlamıştır.²⁸¹ Dış politikada oldukça önemli gelişmeler olmuştur. NATO üyeliği bu dönemde gerçekleşmiştir. Papagos döneminde Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya ile ilişkiler yeniden düzene konulmaya başlanmıştır. Yunan-Türk-Yugoslav anlaşmasıyla kurulan Balkan Paktı ile Yugoslavya ile ilişkiler de önemli rol oynamıştır. Yıllar içinde Yunan dış politikasının temel sorunlarından biri hâlinde gerçekleşen, Yunan-Türk ve Yunan-İngiliz ilişkilerine büyük oranda etki eden Kıbrıs meselesi, Papagos hükümeti sürecinde başlamıştır. Tüm bu özellikleriyle, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Papagos dönemi Yunanistan açısından dönüm noktası olarak anılmaktadır. Yunanistan için ekonomik refah ve hayat standartlarının yükselmesinden sonra Papagos, Ekim 1955'te hayatını kaybetmiş ve göreve Kral Paul'un desteklemesiyle Konstantin Karamanlis gelmiştir.²⁸²

Karamanlis, Batı ile iyi ilişkilerde bulunan bir siyasetçi olmuştur. Karamanlis'in ilk eylemi, Yunan Birlik Partisinin ismini Ulusal Radikal Parti olarak değiştirmesi olmuştur. Konstantin Karamanlis dönemi, Ekim 1955- Haziran 1963 yılları arasında siyasi olarak istikrarlı bir süreçte göreve başlamıştır. Ulusal Radikal Parti (ERE-Elliniki Rizospastiki Enosis) adındaki partinin lideri olarak başbakanlığa gelmiştir. Ekonomik alanda büyük gelişmeler kat edilmiş ve ilk 5 yıllık planın uygulanması

²⁸¹ Aleksandris Aleksis, *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974*, Center for Asia Minor Studies, Athens, 1983, p.128. H. Rider Haggard, "Our Position in Cyprus", *Contemporary Review*, Vol: 51, 1887, pp. 879-880.

²⁸² Karamanlis siyasette ilk kez, 1935-1936 yıllarında muhafazakâr Halk Partisi'nde milletvekili olarak girmiştir, ancak Metaksas darbesi ve savaş sonrası işgal yüzünden bir süreliğine politika hayatına ara vermek zorunda kalmıştır. Mart 1946 yılında seçimlerle aynı partiyle politikaya geri dönerek bakan olmuştur. 1952-1955 yılları arasında Mareşal Papagos'un Yunan Uyanışı hükûmetinin halkla ilişkiler bakanlığında görev aldığını görmekteyiz. 1955 yılında Papagos vefat edince kral tarafından başbakanlık görevine getirilmiştir. Radikal Ulusal Parti adı altında tekrar göreve başlamıştır. 1955'ten 1963'e dek 8 yıl başbakanlıkta kalmıştır. Maurice Genevoix, *The Greece of Karamanlis*, Doric Publications, Londra, Western Printing Services, 1973, s. 128.

1955'te başlamıştır.²⁸³ Yunanistan'da gerekli bir durum olarak görülen Sanayileşme ön plana çıkmıştır. Karamanlis, Şubat 1956'da Meclis'te 165 sandalyeye sahip olarak ve Mayıs 1958 seçimlerinde sandalye sayısını çoğaltarak iktidarda gücünü arttırmıştır.²⁸⁴

Sol Parti 1958-1959'da Karamanlis'i özellikle Kıbrıs meselesi konusunda NATO'nun desteğini alamadığı için eleştirmiş ve Kıbrıs konusunda mecliste ciddi baskı yapmıştır. Karamanlis, Kıbrıs için devamlılığı olmayan çözümler üretmiş fakat zorluklara karşın 1963'e değin görevde kalmayı başarmıştır. 1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları nedeniyle Yunan Parlamentosu'ndaki muhalefet tarafından ağır şekilde eleştirilmiştir.²⁸⁵

Yunanistan II. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lara kadar birçok konu da büyük gelişme göstermiştir. Büyük ekonomik ve siyasi buhranla başlayan dönem, her iki konuda da belli bir istikrara kavuşmuştur. Bunların hepsinde ABD desteği büyük öneme sahip olmuş ve Yunanistan'ın ikili ilişkilerinde de etkili olmuştur. Yunanistan, Balkan komşularıyla ilişkilerini geliştirmesine rağmen, Kıbrıs sorunu Türk-Yunan ilişkilerini hep kötü etkilemiştir. Dış politikada da, NATO üyesi olarak güvenlik garantisi altına alınmış oldu ve aynı zamanda Kıbrıs konusu dış politika gündeminde yer almaya başlamıştır.

²⁸³ Birinci beş yıllık kalkınma planının ana hatları şunlardır: “a) Mahalli kaynakları işletmek suretiyle enerji istihsalinin geliştirilmesi ve mebzul ve ucuz enerji temini. b) Turizmin, münakale ve muhabere şebekelerinin geliştirilmesi c) Büyük zirai dönüşüm projelerinin tatbiki suretiyle sulanan arazinin ve imkân nispetinde ekilebilir arazinin artırılması, su baskınlarının önlenmesi, su kaynaklarının daha geniş ölçüne kullanılması, teksifi ziraatın tatbiki. d) Bazı ana sanayilerin kurulması ve devletin büyük ölçüde mahallinde istihsal edilen hammaddeyi işleyecek hususi fabrikaların kurulmasına yardım etmesi; sanayileşmenin, maden zenginliklerinin işletilmesi ile müterafik olarak yürütülmesi.” Maurice Genevoix, *a.g.e.*, s.132.

²⁸⁴ Maurice Genevoix, *a.g.e.*, s.132.

²⁸⁵ Georgios P. Malouxou (26.11.2006). Atina, Lefkosia, Simaxoi, Kathimerini Gazetesi, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_columns_206807_26/11/2006_206704, Erişim Tarihi 12.04. 2017

1.5. İngiltere'nin, II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Ada'da Özerk Yönetim Talebine Rum Tarafının Tepkisi

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ada'da düzenin sağlanması için özerk bir yönetime dayalı sistem ile gerçekleşeceğini düşünmüştür. Rum Başpiskoposluğu, özerk yönetim önerisine en başından beri karşı çıkmış ve asıl hedeflerinin ilhak olduğunu, Enosisi engelleyen her türlü öneriye karşı çıkacaklarını her defasında belirtmişlerdir.²⁸⁶ Ada'da Ortodoks Kilisesi, Yunanistan desteği ile özerk yönetime şiddetle karşı çıkmıştır.

Rumlar, seslerini duyurmak için Ada'da, Rum Millî Örgütü kurulmuş ve lideri Başpiskopos III. Kirillos olmuştur. Bununla beraber Yunanistan liderliğinde, Millî Gençlik örgütleri kurulmuş ve AB ülkelerine Kıbrıs'ın bir mesele olduğunu duyurmak için Londra'da bir temsilci açmışlardır.²⁸⁷ 1931 yılında Ada halkına siyasi ve sosyal sınırlamalar koyan İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yasakların bir kısmını kaldırmıştır. AKEL Partisi²⁸⁸, güç elde etmek için Enosis fikrini benimsemiş ve bu amaçla Rum Ortodoks Kilisesi ile birlikte hareket etmiştir. Yunanistan II. Dünya Savaşı'na İngilizlerle birlikte savaşa girdiği için, Rum halkı, Enosis fikrine olumlu bir cevap vereceklerini düşünmüşlerdir.²⁸⁹

1943 yılında Rumlar, özerk bir yönetim fikrinin Enosis'ten vazgeçmek anlamına geldiğini iddia etmişlerdir. 1947 yılında özerklik planı'nın Ada'da çözüm getireceğine inanan Vali Lord Winster, 12 Ağustos 1948 yılında Danışma Konseyi'ni kaldırmış ve kilisenin ilhak hareketlerine hız vereceği düşüncesiyle özerklik faaliyetlerini

²⁸⁶ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 90-91.

²⁸⁷ "Cyprus Shops Closed", The Times, London, July 05, 1952; p. 5;

²⁸⁸ 1926'da kurulan Kıbrıs Komünist Partisinin devamı niteliğinde 1942'de AKEL kurulmuştur.

²⁸⁹ Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 134. Ayrıca bkz. Yiannos Katsurides, *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi, Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu*, s. 92.

engellemiştir.²⁹⁰ Solcu Rumlar, Özerk Yönetim fikrini savunurken, kilise ve sağcı örgütler Enosis taleplerinden vazgeçmemişlerdir.

1.6. 1947 Paris Barış Antlaşması'nın Kıbrıs İle İlişkilendirilmesi

II. Dünya Savaşı devam ettiği sürede Yunanistan, Rodos ve Oniki Adayı egemenliği altına almak için bazı girişimlerde bulunmuştur. 23 Ekim 1943 yılında, New York şehrinde Oniki Ada Temsilcileri, Yunanistan ile birleşmek için bir beyan yayınlayıp seslerini duyurmak istemişlerdir. Yunanistan, Adaların Yunan egemenliğine verilmesi gerektiğini açıklamıştır. 13 Mayıs 1945 yılında Yunan Başbakanı Amiral Voulgaris, Churchill'a bir telgraf çekmiş ve bu telgrafın içeriğinde Oniki Ada'nın ve Rodos'un tartışmasız Yunanistan'a verilmesini iletmıştır.²⁹¹ Barış konferansından önce İngiltere, Rodos, Oniki Ada ve Meis'in Yunanistan'a verileceğini Yunanistan'a söylese de Paris Barış konferansından önce ABD'nin prensiplerine uymadığı için Barış Antlaşması öncesi herhangi bir açıklaması bulunmamaktadır.

Yunanistan'ın o dönemdeki Kralı Naibi Damaskinos, Oniki Ada, Rodos ve Meis adalarının Yunan egemenliğine dahil olması için büyük çaba sarf etmiştir. Kral Naibi Damaskinos'un ilhak politikasının bir benzerini de Kıbrıs Rum lideri Makarios'da görmektediriz. Kıbrıs Adasının Yunanistan ile birleşmesi için hem siyasi hem din adamı ünvanını kullanan Rum lideri Makarios, Oniki Ada'da Kral Damaskinos'un uyguladığı politikayı benimsemiştir.²⁹² Oniki Ada'nın Yunanistan'a Etnarh ünvanı ile

²⁹⁰ Turgay Bülent Göktürk, *1974 Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 29.

²⁹¹ Mehmet Bastıyalı, *Rodos ve Oniki Adalar Tarihi*, 1. Baskı, Arkadaş Matbaacılık, İzmir, 1999, s.117.

²⁹² Mehmet Bastıyalı, a.g.e.,s. 119. Ayrıca, bu çalışma için sayın Prof. Dr. Ata Atun hocam ile görüşmem esnasında Etnarh ünvanının önemine değindik ve 1974 yılında atılan imzalardan geri dönülememesinin asıl sebeplerinden Makarios'un hem siyasi hem dini lider ünvanına sahip olmasından kaynaklı olduğu bilgisini edindim.

bağlandığını düşünen Makarios, aynı strateji ile Kıbrıs Adasının da ilhak edileceğine inanmıştır.

Yunanistan, Oniki Ada, Rodos ve Meis Adalarını egemenliği altına almak istediği sürede, Arnavutluk ve Bulgaristan ile sınır problemleri yaşamakta, iç politikasında komünist-cumhuriyetçi çatışmaları yaşamakta, bir taraftan da açlık ile mücadelesi yaşamaktadırlar. Yunanistan'ın Megali idea politikasından hiçbir dönem vazgeçmediğini görmekteyiz.²⁹³

Paris Barış Antlaşması için görüşme başlamadan önce Amerika'da bulunan Yunan lobisi New York bölgesinde On İki Adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi için gruplar kurup eylemler gerçekleştirmişlerdir.²⁹⁴ II. Dünya savaşı sona erdiği süreçte, Amerika, İngiltere, Sovyet Rusya ve Fransa Dışişleri Bakanları liderliğinde savaştan mağlup çıkan devletler ile barış antlaşması düzenlemek için "Dışişleri Bakanları Konseyi'ni" kurmuşlardır. Kurulan konsey ilk görüşmesini 11 Eylül 1945'te Londra'da gerçekleştirmiş, dikkatle üzerinde durulan en mühim konulardan biri İtalya ile barış antlaşması ve Oniki Ada meselesi olmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanı James F. Byrnes, başkanlığında İtalya ile antlaşma politikası yürütülmüştür.²⁹⁵

25 Nisan 1946 yılında söz edilen dört büyük ülkenin Dışişleri Bakanı İtalya ile barış antlaşmasını gerçekleştirmek üzere Paris'te toplanmışlardır. Türkiye bu antlaşmaya katılmamıştır. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, müttefikler nezdinde konferansa katılım gösterip göstermeyeceğini dönemin hükümet liderlerine sorduğunda, "savaşa katılmadığımız için hiçbir istekte bulunulmaması hususunda" cevap vermiştir.²⁹⁶

²⁹³ Oğuz Kalelioğlu, "Türk- Yunan İlişkileri ve Megali İdea", *Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S.41, Mayıs 2008, s.108.

²⁹⁴ Şerafettin Turan, "Rodos ve On iki Ada'nın Türk hâkimiyetinden çıkışı", *Belleten*, 29(113), 1965, s. 117. 117Ayrıca bkz. Necdet Hayta, "İkinci dünya savaşı yıllarında Ege Adaları sorunu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(36), 1996, s. 833

²⁹⁵ Mehmet Postacıoğlu, "Ege Adalarının Dünü-Bugünü", *Güncel Konular*, No. 8, 1987, s. 137.

²⁹⁶ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 yıl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 488.

Türkiye'nin temsilcisi bulunmadığı bir antlaşmada İngiltere'nin tasarısıyla, Paris Barış Antlaşması'nın 14. Maddesinin birinci fıkrasında, Meis ve Oniki Adanın İtalyan egemenliğinden, Yunanistan'a devredilmesine karar verilmiş ve ikinci fıkrada da Adaların askerlerden temizlenerek Yunan egemenliğine teslim edilmesi kararlaştırılmıştır.²⁹⁷

Adaların askerden temizleneceğini ele alan anlaşmanın 13. maddesi ekinin D fıkrasında; "İşbu Antlaşma amacıyla" askerden arındırma (de militarisation) ve "askerden arındırılma" (demilitarise) terimleri ile ülke üzerindeki ve ilgili karasularındaki bütün deniz, kara ya da hava tesisleri ve istihkâmları ile kara, deniz ya da hava yapay engellerinin, silahların, kara, deniz ya da hava birliklerince üslerin kullanılmasının ya da bu birliklerce sürekli ya da geçici olarak kalınmasının, her türlü askeri eğitimin ve savaş malzemesi üretiminin yasaklanması biçiminde anlaşılması gerekmektedir. Bu yasaklama sınırlı sayıda içe yönelik görevleri yerine getirecek ve bir tek kişi tarafından taşınabilen ve kullanılabilen silahlarla donatılmış iç güvenlik personeli ile bunlar için gerekli askeri eğitimi içermemektedir"²⁹⁸

Antlaşma metninden de anlaşılacağı üzere Rodos, Oniki Ada ve Meis'i, Yunan egemenliğine vermekle kalmayıp adaların silahsızlandırılarak 31 Mayıs 1947 yılında askeri idaresini de Yunan birliğine vermiştir.²⁹⁹ 1947 yılında, Oniki Ada'nın yönetimi resmi olarak Yunanistan'ın kontrolüne geçmiştir. Yunanistan Oniki Ada'nın kontrolü için askeri valiliği kurmuştur. Ancak daha sonra 11 Şubat 1948 yılında askeri idare kaldırılmıştır. Meis ve Oniki Ada genel valiliği kurularak yönetimi sağlanmıştır.³⁰⁰ Lozan'da İtalya'ya verilen Rodos, Meis ve Oniki Ada'nın kontrolü İngiliz baskısı ile Yunanistan'a devredildiği söylene de, ABD'nin de bu konuda Yunanistan'a destek

²⁹⁷ Barış Görgüç, "The Emergence Of Cyprus Problem Between 1945-1954", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 30

²⁹⁸ Mehmet Bastıyalı, *a.g.e.*, s.132.

²⁹⁹ BCA. 30.01.40.240.19. 6

³⁰⁰ BCA. 30.01.40.240.19. 6

verdiği görülmektedir. Paris konferansında İngiltere ve ABD'nin karşısında Sovyetler Birliği'nde Adaların kontrolünün Yunanistan'a devredilmesine karşı çıkmıştır.

Yunanistan ise 14. maddedeki “Oniki Ada” teriminden sonra bu adaların isimlerinin sayılmasını istemiştir. Buna dayanak olarak Lozan'ın 15. maddesini göstermiştir ki, söz konusu adaların isimleri teker teker sayılarak İtalyan Barış Antlaşması tasarısının 14. maddesine yazılmıştır. Yunanistan Paris antlaşmasının 14. Maddesinde “On İki Ada” şeklinde adlandırılmasına karşı çıkmış ve bu adaların isimlerinin açıkça maddede yer almasını öne sürmüştür. Bu konuda Lozan'da 15. Madde de açıkça adaların isimlerinin geçiyor olmasını öne sürmüştür. Bunun sonucunda Adaların isimleri 14. Maddede yer almıştır. İtalya'nın Yunanistan'a devrettiği adaların isimleri şu şekilde maddede yer almaktadır; Stampalia (Astrapalia), Rodos, Kalki(Kharki), Scarponta, Kasos, Piskopi, Misiros (Nysiros), Kalimnos, Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Coş (Kos), ve Castellerizo (Meis) ile bunlara bitişik (adjacent) adacıklar.³⁰¹ Adaların Yunan egemenliğine geçerken alınan kararlar sadece Yunanistan ve Birleşik Krallık tarafından belirleneceği karar verilmiştir. Tüm bu süreçten 90 gün içinde de yabancı askerlerin ismi geçen Adalardan çekilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu alınan kararı Yunanistan, Adaların nüfusuna bağlamaktadır. Adalarda çoğunlukta halkın Rumlardan oluştuğunu ileri sürmektedir. Ancak diğer taraftan baktığımızda Lozan Barış Görüşmelerinde Batı Trakya'da halkın %80'ni Türk vatandaşlardan oluşmasına rağmen Yunanistan'a verildiği görülmektedir. 1947 Paris Antlaşması'nda Adalar hakkında Türkiye'nin hiçbir görüşü alınmadan bu karar verilmiştir.³⁰²

³⁰¹ Kadir Yıldırım, *Hukuksal ve Tarihsel Boyutuyla Oniki Ada ve Meis*, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2020, s. 394.

³⁰² Hazal Papuççular, *Türkiye ve Oniki Ada 1912- 1947*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 247.

1950'lerden sonra Kıbrıs'ta şiddet eylemlerinde hız kazanan Yunanistan, 1960'lı yıllarda tüm Doğu Ege Adaları'nı silahlandırmaya başlamıştır. Yunanistan 1974 yılına kadar inkâr ettiği silahlandırma politikasını, 1974 yılından sonra Ege Adaları'nı silahlandırma hakkına sahip olduğunu açıkça savunmaya başlamıştır.³⁰³ Yunanistan'ın özellikle 1974 ve sonraki dönemde daha sert bir tavır içine girdiği aşıkardır. Buna örnek vermek gerekirse; 1 Temmuz 1964'te Türkiye'nin Adaların silahlandırılması hakkındaki sorularına karşı verdiği cevapta antlaşmalara uyduğunu belirterek inkar politikası gütsede, 1974 sonrasında inkâr etmeyerek açıkça adaları silahlandırıdığını gizlememiştir.

Şunu açıkça söyleyebiliriz ki 1974 Barış Harekâtını öne sürerek İngiltere ve ABD'nin de desteğini alarak Adaları silahlandırıdığını hatta bunu açıkça dile getirdiğini söyleyebiliriz. 1947 yılında On İki Ada'nın Yunan egemenliğine verilmesi Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda da cesaretlendirdiğini söyleyebiliriz. İngiltere'nin desteği ile Paris Antlaşmasında Yunanistan'a tanınan imtiyazın Kıbrıs Adasında da sağlanacağına inanmakta ve bu konuda her defasında baskı yapmaktadır. Tez çalışmasının "1.6. 1950 Yılında, Ada'da Rum Toplumunun Plebisit Kararı" başlığında da 1947 Paris antlaşmasının Plebisit ile bağlantılı Yunan politikasını ele alan kısım yer almaktadır.

Görüldüğü üzere Oniki Ada, Rodos ve Meis adalarını ilhak etmek için öncesinde ülkelere birçok defa telgraf yolu ile ya da basın yolu ile sesini duyurmak isteyen Yunanistan, savaş döneminde kendinin mağdur duruma düşürüldüğünü öne sürmüştür. Ayrıca, bu dönemde ülkenin iç politikasının karışık ve ekonomik gücünün bitmiş olmasına rağmen baskıları hiç bitmemiştir. Hatta bu dönemde Türkiye'nin, komşu ülkesi olarak gördüğü Yunanistan'a yardım ettiğini literatür kaynaklarında görmekteyiz. Ancak Yunanistan bu dönemde, Türk basınına baskı yaparak komşu olduklarını halkı olumsuz etkilememeleri için basın konusu etmemeleri için baskı yapmıştır. Aynı politikanın benzerini Kıbrıs'ta da görmekteyiz. Her dönem nüfusu öne

³⁰³ Mehmet Bastıyalı, *a.g.e.*, s. 129.

sürerek Ada'nın Yunanistan'a ilhak edilmesi için BM'ye birçok kez başvuru da bulunmuş ve her dönem İngiltere'nin desteği ile birçok taviz edinmiştir. Bunlara en büyük örnek Annan planına hayır diyen Yunanistan'ın AB üyesi olmasıdır. Megali idea fikrinden vazgeçmeyen Yunanistan, Kıbrıs'ta da Enosis için mücadelesine devam etmektedir.

Türkiye'de, Oniki Ada, Rodos ve Meis adalarında sessiz kalmayı tercih etmiştir. İngiltere ve Yunanistan, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin taviz vermeyeceğini anladığından garantör devlet olarak kabul etmiştir. Türkiye'de yaşayan genç üniversite öğrencileri tarafından yapılan mitinglerde Kıbrıs Adasının, Oniki Ada gibi olmayacağını ve bu konuda asla ödün vermeyeceklerini her defasında vurgulamışlardır. Dönemin Başbakanı Menderes, Kıbrıs Anayasası'nı onayladığını ve 21 Aralık 1956 yılında "Kıbrıs'ın yeni Anayasasını Ankara müsait karşıladı"³⁰⁴ açıklamasıyla Oniki Ada'da sessiz kalınan tavırdan vazgeçildiğini kanıtlamaktadır.

1947 Paris Antlaşmasında sessiz kalmayı tercih eden Türkiye, Kıbrıs adası üzerinde alınacak her türlü antlaşma masasında yerini almıştır. Buna örnek vermek gerekirse 16 Aralık 1956'da Başbakan Adnan Menderes ve İngiliz Koloniler Bakanı Lennox-Boyd arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. 17 Aralık günü Cumhuriyet Gazetesi yayınında dostane bir ortamda müzakere edildiğini ve sonrasında İngiliz Bakanı'nın açıklamalarında "*Türk devletinin adaya tarihi bir bağlılığının bulunduğu*" ifade etmekteydi.³⁰⁵ Bu açıklamalarında da anlaşılaacağı üzere Oniki Ada, Meis ve Rodos Adaları hakkın da yapılan müzakerelerde Türkiye yer almamış ve Kıbrıs Adasında olduğu gibi adı geçen Adalarda da tarihi bir bağı olduğu gerçeği görmezlikten gelinmiştir. Bununla beraber adı geçen Adaların kontrolünün Yunanistan'a geçmesi hakkında Türkiye'de herhangi bir ayaklanma yada hükümet baskısı görülmemektedir. Yunanistan, İngiltere desteği ile aynı Oniki Ada'da sağladığı başarıyı, Kıbrıs'ta da

³⁰⁴ İsmail Bozkurt, a.g.e., s. 37.

³⁰⁵ Süleyman Seydi, "Oniki Adanın Yunanista'a Devrinde İngiltere'nin Rolü", *Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi*, Sayı: 140, 2005, s. 54.

elde edeceğini düşünerek Enosis politikasından vazgeçmemektedir. Kıbrıs meselesi hakkında sayısız yapılan antlaşmaların her birinde Yunanistan, nüfus oranını öne sürerek AB üyelerine sesini duyurmaya çalışmaktadır.

1.7. 1950 Yılında Ada'da Rum Toplumunun Plebisit Kararı

1947 yılında, Kıbrıs Rum Başpiskoposluğu lideri için düzenlenen seçimlerde, Rum halkı bunu fırsat bilmiştir. Rum halkı, Yunanistan'ın da desteği ile ilhak talebi için seçim sürecinde halka sesini duyurmaya çalışmışlardır. Seçimin sonucunu Enosis fikrini savunan Baf Piskoposu Leondios kazanmıştır. Ancak Başpiskopos Leondios iki ay sonunda hayatını kaybedince, seçimler yenilenmiştir. Yerine Enosis taraftarı Girne Piskoposu Miriantheus gelmiştir. II. Makarios adı ile göreve başlamıştır. Ancak bu süreçte, Ada'da Rum Komünist Partisi AKEL ile sağcı-milliyetçi Rum örgütleri, kendi aralarında Enosis mitinglerinde üstünlük göstermeye çalışmışlardır.³⁰⁶

Sağcı-Milliyetçi Rumlar, Lefkoşa, Baf ve Girne'deki belediye seçimlerinde başkanlıklarını kazanırken diğer taraftan Mağusa, Limasol ve Larnaka bölgelerini solcu Rum kesimi almıştır. Her iki grubunda asıl hedefi plebisit ile Enosis hedefine ulaşmak olduğundan halkında bu fikre destek olduğunu görmekteyiz. Yunanistan ve Rum kesimi, Birleşmiş Milletlerin temel prensibi olan self-determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesini öne sürerek Enosisi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Enosis hedefini öncelik edinmiş AKEL partisi ile, Kıbrıs Rum Kilisesi Enosis muhtırasını gerçekleştirmek için New York'a bir heyet göndermişlerdir.³⁰⁷

³⁰⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı*, CYREP Yayınları, Lefkoşa 2000, ss. 427-428.

³⁰⁷ Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 5, Sayı. 1, 2004, s.104.

Bu mücadelede kazanmak isteyen AKEL grubu, Rum toplumunun, Enosis talebini gerçekleştirmesi için "Kendi Kaderini Tayin"³⁰⁸ hakkının tanınması amacıyla 21 Kasım 1949 tarihinde BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'ne başvuru yapmışlardır. Bu yazılı başvuru talebi sonrasında din adamları da 15 Aralık 1950'de birkaç ay sonra Başpiskopos seçilecek olan Kitium Makarios Piskoposu başkanlığında Sen Sinod Konseyi'ni toplamıştır ve bu toplantı da bir karar alınmıştır. Bu kararda, Enosis için Plebisit yapmak ve Rum toplumunun istekleri doğrultusunda hareket etme kararını almıştır.³⁰⁹

15 Ocak 1950 tarihinde düzenlenen plebisit oylamasında, 18 yaş ilhak talepleri için evet oyu kullanmıştır. Sonuca göre evet oyu kullananlar seçmen nüfusun % 95.70'ini oluşturmaktaydı³¹⁰ Bu plebisit sürecinde Rum halkının %96'sı Enosise evet oyu verdi. Ancak Sömürge Valisi Sir Andrew B. Right, Rum toplumu lideri Başpiskopos II. Makarios'a, plebisit için yapılan seçimleri kabul etmediğini ve halka baskı yolu yapılan bir seçim olduğunu ileri sürmüşlerdir.³¹¹

Plebisit için hazırlanan muhtırayı duyurabilmek için Atina, Londra ve New York'a heyetler göndererek mitingler yapmışlardır. Sömürgeler Bakanı James Griffiths, Ada içinde herhangi bir siyasi değişikliğin olmayacağını bundan ötürü de bu konuda

³⁰⁸ Self-determinasyon kelimesi ulusların kendi kaderini belirleme hakkı şeklinde tanımlanmaktadır. Baskın Oran, "Self Determinasyon – Self Government" Kutusu, Hazırlayan: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C:I, 11. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 594.

³⁰⁹ Self-determinasyon, kendi geleceğini belirleme hakkıdır. 15 Ocak 1950 tarihinde 224.700 Rum'un katılımıyla yapılan Plebisit'in ardından Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin ayrı bir halk değil, yalnızca azınlık şeklinde düşünülmesi gerektiğini uluslararası ortamlarda savunmasıyla başka bir anlama sahip olmuştur. Yunanistan Başbakanı Papagos'un desteğiyle Yunanistan'ın BM daimi delegesi Kıbrıs halkına Self-Determinasyon hakkı verilmesini içeren öneriyi Birleşmiş Milletler'e sunar. Birleşmiş Milletlerin bu öneriyi isteyeceğini, tüm önlemleri almaya, güvence vermeye hazır olduğunu bildiren Yunanistan verilecek garantilerin BM tarafından belirlenmesine hazır olduğunu ifade eder. Rumlarla eşit konumdaki Türklerin azınlık şeklinde nitelenmesine itiraz eden Türkiye kendi geleceğini belirleme hakkının Kıbrıs Türklerine de verilmesini ister. 24 Eylül 1954'teki toplantıdan sonra 17 Aralık 1954'te 8 çekimser oya karşılık 50 oyla Kıbrıs konusunun şimdilik Birleşmiş Milletlerde görüşülmemesi kararı çıkar. Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 34.

³¹⁰ Halil Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s. 11. Ayrıca bkz. Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 36

³¹¹ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)*, s. 458-460; Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, Loris Stavrinides Press, Nicosia, ss.27-28

görüşmelerin neticesiz kalacağını söylemiştir. Rum heyeti de BM Genel Merkezi olan New York’a giderek seslerini duyurmak istemişlerdir. Yunan Parlamentosu 28 Şubat 1947 ve 26 Temmuz 1950 yıllarında Rum heyetleri’nin self- government talebini kabul etmiştir.³¹²

16 Aralık 1952’de, BM Genel Kurulu, 637 sayılı bir karar alarak, sömürgeci devletlerin egemenliğinde olan halkların self-determinasyon hakkında faydalanabileceği söyleniyordu. 637 sayılı karar ile enosis fikrine yaklaştığını düşünen Başpiskopos Makarios, ABD’nin destek vermesi açısından New York’a gitmiştir. Fakat İngiltere, Ada’da self-determinasyon fikrine izin verildiği takdirde Enosis kapılarının açılacağını düşünmüştür. Bu durum karşısında İngiltere, Ada üzerindeki kontrolünü sarsacağından karşı çıkmıştır.

Başbakan Papagos’un isteği üzerine, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stefanopulos, 16 Ekim tarihinde Yunanistan’da görev yapan İngiliz Büyükelçisi Sir Charles Peake’e, plebisit isteklerini dile getiren bir muhtıra yayınlamışlardır. Ancak İngilizler, 1954 yılında Enosis fikrine imkan tanımayacaklarını dile getirmişlerdir.³¹³

10 Şubat 1947 Paris Antlaşmasıyla İtalya, Osmanlı Devletinden Trablusgarp Savaşı sonucu geçici olarak almış olduğu On İki Adayı, Türkiye’nin görüşünü almadan harp tazminatı olarak Yunanistan’a vermiş olması, Ada’nın Yunanistan’a ilhakı ve Enosis’i gerçekleştirme umudunu arttırmıştır.³¹⁴ II. Dünya Savaşı sonrası Batılı Devletlerin hazırladığı “Atlantik Beyannamesi’nde” “self - determinasyonun” yer alması Rumları daha da cesaretlendirmiştir.³¹⁵ Bu aşamadan sonra Yunanistan Kıbrıs’ı kendi

³¹² Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 36.

³¹³ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosise Karşı Taksim ve Egemenlik Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara, 1998, ss. 19-25.

³¹⁴ Makarios Druşotis, *EOKA, Karanlık Yön, (EOKA: Dark Direction)*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2007, s. 63.

³¹⁵ Eftal İrkıçıtıl, “İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde Taksim Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere’nin Self Determinasyon Teklifi,” *Historie Stuties*, 2012, ss. 197-198. Ayrıca bkz. Nihat Erim, a.g.e., s. 197.

topraklarına katma hesabını gözden geçirmiş ve 28 Şubat 1947’de Yunan Meclisi Ada’nın Yunanistan’a ilhak edilmesi kararını almıştır. İngiliz Limasol Komiseri Enosis aleyhine oy verenler aforoz edilecektir açıklaması yapmıştır.³¹⁶

AKEL’in basın yazarı Neos Demokradis bu süreçte şu sözleri kaleme almıştır: *“Önümüzde önemli bir dava olsa da kilise herhangi bir anlaşmaya rıza göstermiyor ve solculara karşı çıkıyor. Her şeyden önce birlik, mücadele ve çalışma gerekiyor. Ulusal davamızı ve haklarımızı hükümete karşı korumanın tek yolu budur. Şu anda bir işçi cephesinin varlığı en önemli ihtiyaçlarımızdan biridir. Daha fazla gecikmeye gerek yok. Bir araya gelelim ve savaşalım.”*³¹⁷

1.7.1. Ada’da Plebisit Kararı Sonrası Gelişmeler

Türkiye’nin, Ada’da gerçekleşen Plebisit kararına karşı siyasetçilerin bazı açıklamaları olmuştur. Bunlardan ilki; Son Saat Gazetesi muhabiri, Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak’a, Ada ile ilgili sorusuna, *“Biz Kıbrıs meselesi diye bir şey bilmiyoruz”* cevabını vermiştir. TBMM’de Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı’nın hükümete verdiği bir soru önergesine, TC Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak 23 Ocak 1950’de verdiği yanıtta Kıbrıs konusundan bahsediyor ve TBMM’nin Kıbrıs meselesindeki fikrini de herkesin içinde aksettirmiş oluyordu.³¹⁸ Sadak; *“...Kıbrıs diye bir mesele yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere’nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere’nin bu Ada’yı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük*

³¹⁶ II. Dünya Savaşı sonunda İngiliz ekonomisi büyük bir bunalıma girmiş ve İngiltere, 21 Şubat 1947’de ABD’ye biri Türkiye, diğeri Yunanistan’la ilgili olmak üzere iki nota vererek bu iki devlete yapılan İngiliz yardımlarının 1947 Mart’ından sonra kesileceğini açıklamıştır. Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Kıbrıs Cumhuriyeti*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 81.

³¹⁷ Dimitris Kitsikis, *Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973*, Estia, Atina, 1981, s.32. (Δημητρίης Κιτσίκης, Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981, σ.32.)

³¹⁸ Sinop Milletvekili Cevat Kerim İncedayı’nın Necmettin Sadak’a verdiği soru önergesinde Kıbrıslı gençlerin bu hareketlerinin sebebinin memleketlerinin Türkiye sınırlarına eklenmesinden kaynaklandığını belirtmiş, CHP arşivinde bulunan bu belgenin Anıtkabir’in inşasında kullanılması istenmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, B: 31, O: 4, 18.01.1950; TBMM Zabıt Ceridesi, B: 33, O: 4, 23.01.1950, s. 288. Ayrıca bkz. Fuat Aksu, *Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara, 2001, s.13

bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz” sözleriyle İngiltere’nin kendi egemenliğindeki Kıbrıs’ı başka bir devlete devretme düşüncesinde olmadığı için Türkiye açısından da Kıbrıs diye bir konu bulunmadığını belirtiyor ve hem Kıbrıs’ta hem Türkiye’de Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesine karşı çıkan, verilecekse de gerçek sahibi olan Türkiye’ye verilmesi maksadıyla miting yapan gençlerin boş yere heyecana kapıldıklarını, bu mitinglerin fayda sağlamayacağı gibi devlete zararının bile olabileceğini belirtiyordu.³¹⁹

Plebisit sonrası hükümetin bu görüşüne karşın Türkiye basınında Hürriyet, Vatan, Cumhuriyet, Ulus, Yeni Sabah, Zafer gibi okunan basın organlarının plebisitin Enosis’e hukuki dayanak oluşturmak üzere yapıldığını, ilhaka karşı olduklarını ve Ada’nın İngiltere tarafından terk edilecekse eski sahibi Türkiye’ye devredilmesi gerektiğini işlemeye devam etmişlerdir. Türk milleti de Kıbrıs Türklerine bu süreçte sözlü destekte bulunmuşlardır.³²⁰ 18 Ocak’ta Ankara’da, 22 Ocak’ta İzmir’de genç grupların yaptığı mitinglerde “*Yeşilada’nın asla yabancı ellere bırakılmayacağı*” bu başlık üzerinde durulmuştur.

Türkiye’de 14 Mayıs’ta yapılacak genel seçimlerin iç siyasete etkisi ve bu seçimlerin Cumhuriyet Halk Partisi’nin 27 yıllık idaresinin sona erdirdiği düşüncesi, Kıbrıs konusunda yapılan yorumların arka plana atılmasına neden olmuştur. Başpiskopos’un gönderdiği referandumun sonuçlarını Kabul etmeyen Kıbrıs Valisi, Başpiskopos’a cevabında, “*İngiltere Kıbrıs sorununu kapalı bir mesele olarak görmektedir. Kıbrıs’ta statü değişikliği yoktur.*” diyerek İngiltere savunduğu düşüncayı yinelemiştir. İngiltere’nin bu tutumundan şikâyetçi olan Kilise, plebisitin seçim sonuçlarını herkese bildirmiş ve self-determinasyon kararıyla asıl isteğine Enosis’e daha da yaklaştığını düşünmüştür. Girne Piskoposu Kiprianos başkanlığındaki Etnarhia delegeleri kurularak, Atina, Londra ve ABD’de lobi faaliyetlerini yürütmüşlerdir.³²¹

³¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C:23, Toplantı 4, 33. Birleşim, 23-1-1950, s. 288.

³²⁰ Sir George Hill, *a.g.e.*, s. 105.

³²¹ Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkiler*, s. 74.

Önce Atina'ya, ardından Londra'ya giden heyet, bütün taleplerine karşın Koloni Bakanı tarafından kabul edilmemiştir. Bunun ardından kurulan heyet ABD'ye giderek referanduma ilişkin hazırladıkları bülten ve belgeleri 26 Eylül 1950 tarihinde BM Sekreterliği'ne teslim etmiştir. 2 Aralık 1950 tarihinde New York'tan dönerken Atina'ya kısa süreliğine gelen Ethnarhia heyeti, Atina Hükümeti'ni daha çok çalışması için baskı yapmıştır ve “*Yunan hükümetinin davaya karşı görevini yerine getirme cesaretini göstereceğini umuyoruz*” şeklinde eleştirmiştir. Nitekim Rum Kilisesi ve Enosis mücadelesini benimseyen kurumların o dönemde Yunan meclisindeki liderlerin Enosis mücadelesine gerekli önemi göstermediğini söyleyerek yargılamış ve baskı yapmışlardır. Yunanistan'daki Kiliseler ve hükümet karşıtı liderlerin, bu durumu daha da abartarak iç politikada eleştiri malzemesi haline getirmiştir.³²²

1950'lerin başında Kıbrıs'taki yönetim şeklini değiştirmeyeceğini açıkça ilan eden İngiltere ile kötü olmak istemeyen Yunan hükümetleri aynı zaman da Kilise ve muhalefetle de bir olarak Enosis taleplerini sık sık dile getirmiş, Enosis fikrinin uluslararası alanda duyulmasını istemiştir.³²³ Yunanistan Başbakanı'nın Revue De Athens dergisinde yayınlanan makalesinde, “*Yunanistan'ın toprak ele geçirme iddiası yok. Haklı sebeplere bakılmaksızın, Yunanistan toprak talep etmek yerine sınırları içinde kalkınmaya karar vermiştir.*” Şeklinde açıklamada bulunmuştur.³²⁴

Atina'daki Ethnarhia temsilcisi N. Kranidyodis, Makarios'un baskısıyla karşı çıkarak Başbakan'a gönderdiği resmi bir yazı ile konuya açıklık getirmesini istemiştir. Israrlar karşısında; “*Bu ifade, saf Yunan olan Kıbrıs hakkında değildir. Bugün, uluslararası nedenlerden ötürü, Pan-Helenistik arzu ve iddiamız daha güçlü ve daha şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Yunan Hükümeti, bu sorunun kesintiye uğramadan sempati ve eski görüşünden geri dönmeden devam edeceğini savunmuştur*” Yunanistan

³²² Beratlı, Nazım, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, 2. bs., Lefkoşa, Galeri Kültür Yayınları, 1999, s. 217. Ayrıca bkz. Tufan Erhürman, *100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2007*, s. 115.

³²³ Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve Papazlar: Kıbrıs'ta Hegemonya*, 2. bs., İstanbul 2011, ss. 92-93.

³²⁴ Zenon Stavrınides, *a.g.e.*, p. 82.

Başbakanı Kranidyodis'e bu cümlelerle cevabını vermiştir.³²⁵ 1950 yılında Yunanistan'ın Atina şehrinde kurulan ve Yunan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Spiridon'a "Kutsal Mücadelenin Lideri" olarak atanan "Pan Helenik Enosis Komitesi" de Yunan Hükümeti'nin aktif politikasını izlemiştir. 1950'ler de Enosis kampanyasını yürütmekte ve netice kazandırma konusunda önemli bir rol oynamıştır.³²⁶ Venizelos, Yunan hükümetinin, Ada'nın Yunanistan'a bağlanması için tüm çabayı sarf edeceğine ve gerekirse Birleşmiş Milletlere bu konuda başvuracağına söz vermiştir.³²⁷

Yunanistan Başbakanı Sfokles Venizelos, Yunanistan Parlamentosunda, diğer parti liderlerinin sorusuna ve Atina Başpiskoposunun suçlamalarına yanıt olarak, 16 Şubat 1951'de, daha önce Girit'te yapılan işlerin aynısı olarak, babası Elefterios Venizelos'un politikasının aynısını uygulayacağına ve bunun için emek vereceğine açıklamıştır. Bu cümleleri şu şekilde dile getirmiştir; *"Kıbrıs Adası'nın ilhakını bugün değil, 1915'ten beri defalarca talep ettik. O zamandan beri iktidara gelen tüm Yunan hükümetleri bu talebi tekrarladı. Yeni bir başvuru yapmadıysak, bu işten vazgeçtiğimiz anlamına gelmemeli. Sessizliğimiz, siyasi izlenimimizin vazgeçilmez bir tezahürüdür. Aslında Kıbrıs'ı istemekten asla vazgeçmeyeceğiz "*.³²⁸

Sfokles Venizelos konuşmasında Kıbrıs, Yunanistan'a bırakılırsa, bu Ada'da ABD ve İngiltere'ye askeri üsler sağlayabileceklerini ve bunun sonucunda da bu ülkelerin desteğini alabileceklerini de savunmuştur. Bu gelişme üzerine Kıbrıslı Türkler o dönem görevde olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gizli mektup yazmış, Yunanistan'ın Ada'yı açık bir dille istediğini ve Kıbrıs'ı *"Türk tarihinde ikinci Hatay"* yapma çabalarını vurgulamışlardır. İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Sir C. Norton, 16 Şubat 1951'de İngiltere Dışişleri Bakanına ulaştırdığı gizli telgrafta aynı konuyu dile getirmiş ve *"Yunan halkının 1915 yılından bu yana ilhak talebinde bulunduğunu ve herhangi bir şüpheye yer vermemek için bu talebi bir kez daha ifade etmekten mutluluk*

³²⁵ Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve Papazlar: Kıbrıs'ta Hegemonya*, s. 95.

³²⁶ Aydın Olgun, *a.g.e.*, s. 117.

³²⁷ B.C.A. 030.01.102.635.8,05.07.1952

³²⁸ Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve Papazlar: Kıbrıs'ta Hegemonya*, s. 96. Ayrıca bkz. Tufan Erhürman, *100 Soruda Kıbrıs'ta Federasyon*, s. 117.

duyuyoruz." demiştir. Gizli mektubun ilk satırında elçi bu konuşmanın tam metnini belirtirken, ikinci satırında Atina Başpiskoposu Venizelos'u "Pan Hellenic Enosis Komitesi Başkanı" ünvanıyla anmasından sonrada Venizelos'u tebrik etmek için bir heyet göndermiştir. Venizelos gelen heyete yaptığı konuşmada, *"Yunanistan Başbakanı olarak görevini yerine getirmekten başka bir şey yapmadığını, Kıbrıs sorununun yeni bir aşamaya geleceğini"* söylemiştir.

Burada üzerinde durulması gereken bölüm, Kilise'nin ve başpiskoposların Ada siyasetindeki aktif gücünün Kıbrıs'ta hüküm süren iki toplumla kısıtlanmaması ve ayrıca farklı dış güçlerinde Kıbrıs meselesi üzerinde etkili bir rol oynadığı görülmüştür. 1950'de halk oylaması düzenleyen II. Makarios'tan sonra aynı göreve Başpiskopos olan III. Makarios gelmiştir. Yeni gelen lider plebisitin dünya kamuoyuna yansımaları ve bu alanda başarı sağlamak için yoğun çalışmalar yapmıştır. II. Makarios'un heyetinden diğer üyelerle birlikte yapılacakları planlayarak bir yol belirlemişler ve göreve başlar başlamaz planları yoğun biçimde faaliyete geçirmiştir. Makarios III, önce Ada Valisine 1950 Plebisit'in herkes tarafından onaylanmasını veya yeni bir referanduma gidilmesi için ortamın hazırlanması için izin istemiştir.³²⁹ Vali Sir Andrew Wright, Türklerin şiddetle karşı çıktığı bu talebe cevap vererek, *"Başpiskopos'un hiçbir önerisini kabul etmeyecek, İngiliz Hükümeti Kıbrıs'ta hükümet değişikliği istemiyor ve konu kapandığını"* ifade eden bir cevap iletmıştır.³³⁰

Makarios III, Mart 1951'de Atina'ya gitmiş ve Yunan Hükümeti'nden ilhak konusunda İngiltere ile müzakere etmesini istemiş ve bu konuda bir fikir birliği olmazsa konuyu BM'ye taşımalarını talep etmişlerdir. 1931 Ayaklanması'ndan sonra sınır dışı edilenlerden Savvas Loizides'e göre "Kıbrıslı Rum liderler ve Kilise, gerekirse Yunanistan'dan başka bir üye devlet aracılığıyla meseleyi BM gündemine alması için başvuruda bulunmasını isteyeceklerdi."³³¹

³²⁹ Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, 2. bs., Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 1999, s. 134.

³³⁰ David French, *Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus, 1955-1959*, Oxford University Press, Londra 2015, pp. 77-78.

³³¹ Charles Foley, *General Grivas: Hayatım*, Çeviren: Cumhur Atay, Khora Yayınları, 2012, s. 241

Görüldüğü üzere Yunanistan'ın Rum toplumu ile birlikte yönetimin değiştirilerek, Plesibit kararı ile bağımsız bir devlet istemlerine hız vermişlerdir. Bunun tüm uluslararası kamuoyunda da duyurulması için BM'ye başvurmuş ve bu konu da baskı yapmıştır. Ancak İngiltere ne Rum toplumunun ne de Yunanistan'ın bu bağımsız devlet fikrinin olmayacağını dile getirerek Ada'da yaşayan Kıbrıslı Türklerin panik olmamasını sağlamaya çalışmışlardır. Ada'da Plesibit uğruna yapılan baskılardan korkan Kıbrıslı Türkler, Türkiye'ye bir çok defa bu konuyu dile getirse de Türkiye, İngiltere'nin Ada'yı başka bir devlete teslim etmeyeceğine güvenerek dış politika gündemine tam olarak almamıştır. Çünkü bu dönemde Türkiye'de kendi hükümet değişiklikleri ile ilgilenmekteydi.

1.7.2. Yunanistan'ın Plesibit Kararı Sonrası Türkiye'deki Liderlerin Açıklamaları

Yunanistan'da gerçekleştirilen mitingler karşısında Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde de Türk gençleri mitingler, gösteriler düzenleyerek durumu protesto etmeye başlamışlardır. O döneme kadar Kıbrıs konusu³³², Yunanistan gibi Türkiye tarafından da yasal bir problem olarak siyasal zemine getirilmemiştir. Bununla ilgili ilk olarak CHP hükümetinin son Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın, 23 Ocak 1950'de TBMM'deki konuşmasında *“İngiltere'nin Ada'yı bir başka devlete vermek niyetinde bulunmadığını, bu nedenle gençlerin beyhude yere heyecana kapıldıklarını”* söyleyerek fikrini ortaya koymaktadır.³³³

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 tarihinde seçimlerin sonucunda yönetime gelmiş ve 20 Haziran 1950'deki DP Grup toplantısında Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü; *“Kıbrıs sorunu şimdilik ittifakımızın konusu değil. Çünkü Yunan Hükümeti resmen Kıbrıs*

³³² İngiliz Sömürge Yönetimi altında olan Kıbrıs, bağımsız devlet statüsünde olmadığından, üçüncü ülkeler konsolosluk açamamışlardır. Ancak Kıbrıs'ta Konsolosluk düzeyine yakın temsilciler göndermiştir.

³³³ T.B.M.M.Z.C. B: 33, O: 4, 23.01.1950, s. 288

sorunuyla meşgul değildir. Dolayısıyla Dışişleri Büromuz böyle bir olayın varlığından resmen haberdar değildir” ve Türkiye’de hükümet değişikliğinin, dış politika gündeminde Kıbrıs meselesini ön plana almaya yetmemiştir. Köprülü, 1951 bütçe müzakerelerinde TBMM’de aynı görüşleri yinelemiştir.³³⁴

Bu görüşmelerde muhalefet, Demokrat Parti’nin Kıbrıs politikasını veya politikasızlığını eleştiren konuşmalar yapmıştır. Mardin Milletvekili Aziz Uras; *“Acaba hükümet; Yunanlılarla İngilizler arasında, Kıbrıs Adası üstünde herhangi bir ilhak, muhtariyet veya her hangi bir şekilde siyasi bir müzakerenin cereyanından haberdar mıdır? Eğer böyle bir şeyden haberi varsa ve siyasi bir mahzur yoksa bunu açıklamasını talep ediyorum.... Böyle bir müzakere varsa bizim buna alakamızın derecesi nedir?.. Eğer böyle bir müzakere yoksa işi kökünden kesmek varsa, memleketimizin hayati menfaatleriyle alakalı olan bu meseleden hükümetin alaka derecesini öğrenmek elbette lazımdır”* şeklinde hükümetin gelişmeler karşısındaki ilgisizliğini gündeme getirmiştir.³³⁵

İzmir Milletvekili Cihad Baban ise Yunan Meclisi’nde Enosis’i destekleyen Kıbrıs ile ilgili görüşlere, dostluğa uygun olmadığı şeklinde görüş bildirmiştir.³³⁶ Tekirdağ Milletvekili Zeki Erataman da; *“Biz Yunanlılara, Yunanlıların bize dost olduğu kadar dost kalacağız. Ne bir santim fazla ne bir santim noksan”* ifadeleriyle hükümetin Yunanistan’ın da Kıbrıs’la ilgilenmediği görüşünü eleştiriyordu.³³⁷ Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü bu sert eleştirilere yanıt olarak daha önce savunulan kararı yenilemiş, Kıbrıs meselesinde basından yansıyanlar dışında başka bir bilgiye sahip olmadığını, Doğu Akdeniz’in bugünkü konumundan farklı bir değişikliğin mümkün olmayacağını dile getirmiştir. Ayrıca, Yunanistan’la Türkiye’nin kader birliği ettiklerini ve iki ülke arasındaki dostluğun bozulması maksadıyla değişik kaynaklardan gösterilen çabaların

³³⁴ T.B.M.M Tutanak Dergisi, Dönem X, C:5, İçtima 1, 51. İnkat, 27-2-1955, s. 915.

³³⁵ Faruk Sönmezoglu, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu: 1945- 1986*, s. 149.

³³⁶ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2001, s. 196.

³³⁷ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919- 1973)*, Ankara, 1974 s. 85. Ayrıca bkz. Mehmet Ertuğ, , *Birth of a State, Postal History of The Turkish Cypriot Posts*, Lefkoşa 2001, s. 85.

bu devletlerin idaresindeki yöneticilerin iyi niyetleri nedeniyle olumsuz bir etki yapmayacağından Yunanistan'ın da, Türkiye'nin de Kıbrıs konusuyla ilgilenmediğini belirtmiştir.³³⁸

Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler temsilcisi Loukis Akritas, 17 Aralık 1951'de BM İnsan Hakları Komisyonu'na yönelik sözlerinde; İngiltere'yi Ada'nın Yunanistan ile birleşmesini engellememesi için 1950'de Ada'da yapılan referandumda uyardı; *"Halkın % 90'ı Yunanistan ile birleşmek için oy kullandığını ve buradaki nüfusun neredeyse % 81'inin Rum olduğunu"* iddia etmiştir.³³⁹ Bu arada, 1953 yılında Türkiye'nin Rodos ve Batı Trakya ile birlikte Kıbrıs'ta da "Türk varlıklarının korunması" maksadıyla 1953 yılı bütçesine 250.000 lira koyduğunu görmekteyiz.³⁴⁰

Aynı yıl TBMM'deki bütçe görüşmelerinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin; *"Kıbrıs ve Yunanistan'dan bahsederek, yapılan yardımların küçük olduğunu söylemiştir. Kıbrıs'a yapılan yardım sadece para yardımı değildir, Türk mektepleri için onların bizden istediği öğretmenlerin maaşlarını vermek ve mezun addetmek şartıyla memleketteki öğretmenlerden ve arzu edenlerden sicili en temiz ve en muktedit olanları seçmek suretiyle gönderdik ve Kıbrıs'taki vatandaşlarımız bundan çok memnun oldular"* şeklindeki sözleri ile Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk okullarına öğretmen gönderdiğini bu sözlerle öğrenmekteyiz.

1954 yılında Türkiye'de muhalefet "tarafsız" suçu ile itham etmiş ve Kıbrıs meselesinin Türk kamuoyu gündeminde en üst sıralara taşımıştır. Zonguldak Millet Partisi Milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller, Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs'ın ilhakına yönelik çabaları ve BM'ye getirilecek konuyla ilgili olarak Dışişleri Bakanı tarafından cevaplanmak üzere yazılı bir soru hazırlamıştır. Önergede, *Yunan Hükümeti'nin ve*

³³⁸ Fahir Alaçam, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler*, 15. bs., İstanbul, Reyo Yayınevi, 1990, s. 93.

³³⁹ Faruk Sönmezoğlu, *"Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975"*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmüası, C:38, 1984, ss. 233-234.

³⁴⁰ Salahi R. Sonyel, "İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşı (1878-1960)", *Belleten*, C:59, No:224, 1995, ss. 157-158.

*bazı Yunan vatandaşlarının Türk - Yunan dostluğunu olumsuz etkileyeceği kesin olan Kıbrıs'ın ilhakı konusunda faaliyet gösterdikleri ve konuyu Birleşmiş Milletler'e intikal ettirilmesi hususunda resmi ve özel girişimlerde bulunduklarının tespit edildiği belirtilmektedir.*³⁴¹ Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'ın ilhakı konusundaki görüşü soruluyor ve Yunan devlet adamlarının Türkiye'yi ziyaretleri ile Türk devlet adamlarının Yunanistan'ı ziyaretlerinde yapılan siyasi konuşmalarda konunun mutabakata varılıp varılmadığı sorularak hükümetin bu konudaki görüşlerinin açıklanması istenmiştir.³⁴²

Dışişleri Bakanı Köprülü söz konusu önergeye verdiği yazılı yanıtta; Yunanistan müttefikimiz olup devlet adamlarıyla gerçekleştirilen müzakerelerde Kıbrıs'la ilgili bir görüşme olmadığını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da Türkiye'nin Kıbrıs sorunu olmadığı, Kıbrıs'ın hala İngiltere'ye ait bir Ada olduğunu söylemiştir. İngiltere Ada'da olduğu sürece Yunanistan ile ikili görüşme planlanmasının mümkün olmayacağını dile getirmiştir. Ek olarak cevap verirken elbette Kıbrıs meselesi İngiltere ile bir gün müzakereler meselesi olursa Ada üzerinde bulunan Türk nüfusu adına Türkiye'ninde söz hakkını hatırlatmıştır. Ada'nın bugünkü konumunda herhangi bir yönetim değişikliği istememişlerdir. Türk Hükümeti'nin bilinen Kıbrıs görüşünde herhangi bir değişiklik olmadığının altını çizmiştir.³⁴³ Başbakan Adnan Menderes, aynı yıl Kıbrıs'la alakalı yapılması planlanan mitinglere, o dönemde hükmünü kaybeden Balkan Paketi'na zarar vereceğini düşünerek olumsuz yaklaşmıştır.

³⁴¹ Cem Eroğul, *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971- Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s. 86.

³⁴² T.B.M.M.Z.C., Dönem IX, C:28, İçtima 4, 48. İnikat, 23-2-1954, s. 762.

³⁴³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 104.

1.8. Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini BM'ye Taşınması ve Enosis Girişimi

6 Nisan 1954'te Yunan Dışişleri Vekâleti Londra'daki Büyükelçisi Vassilis Mostras'dan Kıbrıs'la ilgili bir rapor almıştır. Alınan raporu değerlendiren Yunan Dışişleri Vekili Stefanopulos, plesibitin hiçbir netice vermediğini söylemiş ve Yunan Hükümeti bu vaziyet dâhilinde Kıbrıs meselesini önümüzdeki Eylül ayında BM Genel Kuruluna götüreceğini açıklamıştır.³⁴⁴ Ayrıca 14 Mayıs 1954'te Mecliste beyanatta bulunan Dışişleri Vekili Stefanopulos'un verdiği haberde, Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi hususundaki müzakerelerini İngiltere daima reddetmiştir diye şikâyetle bulunmuştur.³⁴⁵ 6 Ağustos 1954'te Yunanistan'ın Arjantin elçisi Costartin Vatikiotty, Arjantin'den Yunanistan'ın Kıbrıs hakkında talebi Eylül ayında BM'lere geldiğinde desteklenmesini istemiştir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için 12 Ağustos'ta genel greve davet etmişlerdir.

Davete milliyetçi ve komünist ticaret birlikleri, esnaf teşekkülleri ve çiftçiler birliği imza atmıştır. Bununla beraber milli konular üzerinde kilise ile komünist gruplar birlikte çalışmışlardır. Grev beyannamesinde; “*Bu protesto, insan haklarını ihlal eden kanunlara karşıdır*” sloganıyla çıkmıştır. Baş Piskopos Spiridion'un başkanlığında 10 Ağustos 1954'te Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını temini için Yunan komitesi aracılığı ile düzenlenen önemli bir miting için Yunan Hükümeti müsaade etmemiştir.³⁴⁶

Atina ile Yunan Hükümetinin Kıbrıs Meselesini BM'ye sunacağı 20 Ağustos'ta mitingler yapılacağı planlanmıştır.³⁴⁷ 20 Ağustos 1954'te Yunanistan'ın BM'deki daimi delegesi Palamas, söylemlerine başlarken Kıbrıs meselesinin Yunanistan ile

³⁴⁴ Soyalp Tamçelik, “BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)”, *Turkish Studies*, ss.1246.

³⁴⁵ F. Robert Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Oxford University Press, Oxford 1998, p. 137. Ayrıca bkz. Michael Attalides, *Cyprus: Nationalism and International Politics*, p. 121.

³⁴⁶ Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmüası*, ss. 238-239.

³⁴⁷ Suat Bilge, *Güç Komşuluk*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992, s. 332.

İngiltere sömürge heyetini alakadar eden bir mesele olduğunu, bunun İngiliz halkı ile herhangi bir alakası bulunmadığını söylemiştir. “*Kıbrıs halkının %80’den fazlası yani 400.000 kadarını Yunanlılar teşkil ediyor. Zannederseniz kimse Yunanlıların hürriyetlerine kavuşmak hakkından mahrum edemez. BM meselenin gündemine alınacağından şüphe etmiyoruz. Ayrıca bizi destekleyeceklerine dair hiçbir ülkeden söz almış değiliz fakat hürriyeti seven bütün milletlerin bizi takviye edeceklerini umuyoruz*”.³⁴⁸

Hiçbir ülkeden destek istemediğini söyleyen Yunanistan 6 Ağustos’ta Arjantin’den destek istemiştir. Yunanistan’ın Amerika’dan bir destekleme isteyip istemediği sorusunu Palmas şöyle yanıtlamıştır: “*Dileğimiz doğru ve adil olduğu için Amerika Hükümetinin ona layık olduğu değeri vererek destekleyeceğini ümit ediyoruz*” demiştir. Bizim isteğimiz Kıbrıslıların hürriyetidir demesine, bu sözlerin Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı manasını taşıdığı sorulduğunda, bu Kıbrıslıların bileceği bir şeydir demiştir.³⁴⁹ Bu arada 22 Ağustos 1954’te Kıbrıs’ta Makarios’un daveti üzerine Ada’nın çeşitli bölgelerinden 10.000 civarında köylü Ortodoks kilisenin etrafına toplanmışlardır. Ada’nın biran evvel Yunanistan’a bağlanmasını isteyen Makarios; “*Milli savaşıma ölünceye kadar sadık kalacağız ve hiçbir zaman uzlaşma kabul etmeyeceğiz*” diye hitap etmişti.³⁵⁰ Makarios göreve geldiğinde de aynı cümleleri dile getirmiş ve bu emelinden vazgeçmediğinin altını çizmiştir.

5 Eylül 1954’te Kıbrıs’a gelen İngiliz işçi mebusu Tom Criberg’in Kıbrıs hakkında Makarios’un görüşlerini sormuştur. Makarios’ta “*Kıbrıs Yunanistan’a ilhak edildiği takdirde, askeri tesisler meselesi müttefikler arasında karşılıklı bir anlaşma ile halledilir. Yunanistan’ın BM’ye müracaatı ne neticeye varırsa varsın, Kıbrıs’ın Yunan halkı mücadeleye devam edecektir*”.³⁵¹ Her türlü anayasa şeklini ve onu takip edecek şartlar ne olursa olsun, prensip itibarıyla reddediyoruz. Ada’nın Yunanistan’a

³⁴⁸ James Ker-Lindsay, *Britain and the Cyprus Crisis 1963-1964*, Bibliopolis Publisher, Almanya 2004, pp. 56-57.

³⁴⁹ Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s. 109.

³⁵⁰ Keith Kyle, *Cyprus in search of Peace*, Minority Rights Group Publications, Londra 1997, p. 112.

³⁵¹ Ahmet An, a.g.e, s. 68.

verilmesini yegâne hal çaresi olduğu” kanaatindeyiz. 8 Eylül 1954’te Yunanistan’ın Birleşmiş Milletler daimi temsilcisi Christian Palamas, bütün dünya Hristiyanlarını Kıbrıs’ın İngiliz hâkimiyetinden kurtularak hürriyete kavuşması için yardıma davet etmiş ve bunda da kısmi olsa da başarı sağlamışlardır.³⁵²

İngiltere Devlet Vekili Selwyn Lloyd, BM Genel Kurulunda İngiliz heyetine başkanlık etmek üzere Londra’dan, New York’a hareket ederken basına verdiği beyanatta; *“Birleşmiş Milletlerin, bir İngiliz toprağının hükümrانlığını müzakereye yetkisi yoktur, bu müzakereler ancak dost ülkeleri birbirinden ayırır”* demiştir. Ayrıca ertesi gün 22 Eylül’de New York’ta gazetecilere verdiği demeçte; *“Kıbrıs meselesinin gündeme alınmasına heyetinin itiraz edeceğini, bu mesele üzerinde Birleşmiş Milletlerin bir karar hakkına sahip olmadığını söylemiştir. Ayrıca müttefik devletlerin arası açılacağına ve hür dünya cephesini zayıflatacağını da ilave etmiştir”*. Yunanistan, Kıbrıslı Rumların self – determinasyon (kendi geleceğini tayin) haklı olduğunu savunarak konuyu 23 Eylül 1954’te BM’ye götürmüştür.³⁵³

Yunan delegesi hükümetinin Kıbrıs meselesinin neden Genel Kurulun gündemine alınmasını istediğini, haklıların kendi geleceklerini tayin etmeleri esasını BM Anayasası’nın II. Maddesinin II. Paragrafına istinat ettirildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda hükümetinin Kıbrıs hakkında nihai çare bulmak için İngiltere’ye müracaat ettiklerini, fakat bundan hiçbir netice çıkmadığını öne sürmüşler ve ilave ederek; *“Meseleyi BM’ye aksettirmek için elimizden geleni yaptık. Bugün kanaatimizce Kıbrıs meselesi BM önlemesi gereken tehlikelerden biri mahiyetini almıştır”* demiştir.³⁵⁴ Yunan delegesinden sonra konuşma sırasını İngiliz delegesi Selwyn Lloyd alarak, öncelikle bu çözümsüzlüğün Genel Kurulda gündeme getirilmesine karşı çıkmıştır. Ve bunu sözlü olarak şu sözlerle ifade etmiştir; *“Yunanistan’ın bu meseleyi BM’ye arz etmekle bugün giriştiği harekete çok esef ediyoruz. Böyle bir talep barışın*

³⁵² Aydın, Olgun, Kıbrıs Gerçeği (1931-1990), Ankara 1991, s. 162.

³⁵³ Sabahattin İsmail, Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları, s. 124.

³⁵⁴ Michael Llewellyn Smith, a.g.e., p. 104.

zayıflamasına yol açabilir” demiştir. Ardından da Kıbrıs’ın kısa tarihçesine değinerek Ada’nın hiçbir zaman Yunanistan’a ait olmadığını belirtmiş ve “*BM Anayasası gereğince bir memleketin içişlerine müdahale edilmeyeceğini*” de hatırlatmıştır.³⁵⁵ Bununla yetinmeyen İngiliz delegesi “*Hakikatte Yunanistan kendi lehine bir toprak değişikliği istemekte*” olduğunu da söylemiştir. Yunanistan’ın BM’ye götürdüğü talep 17 Aralık 1954’te reddedilmiştir. BM Kurulu’nda yapılan görüşmelerde İngiltere’nin BM Temsilcisi Selwyn Lloyd, Yunanistan’ın İngiltere’nin içişlerine karıştığını ve Kıbrıs’ın İngiltere için stratejik önemde olduğunu belirtmiştir.³⁵⁶

Bu gelişme Kıbrıs konusunun uluslararası bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Adnan Menderes Hükümeti, İngiltere’nin yanında yer almış ve Kıbrıs’ın İngiltere’ye ait olduğunu belirtmiştir. Yunan tezinin onaylanmaması Kıbrıs’ta kitlesel gösterilerin yapılmasına ve gizli silahlı örgütler kurulmasına yol açmıştır. Yunanistan her zaman bir fırsat aramış ve diplomatik yolları denese de, silah zoru ile ilhakı gerçekleştirmek istemiştir.

1.8.1. EOKA (TEDHİŞ) Örgütünün Kuruluşu

1950 yılında Fener Patrikhanesi kararıyla Makarios'un Başpiskopos olarak atanması, Yunanistan ile birleşme (Enosis) fikrini daha da güçlendirmiş ve Ada’daki Rumların politik faaliyetlerinde yeni bir dönem oluşturmıştır. Yunanistan Albay Grivas'ı Ada’ya göndermiş ve Rum Gençlik Örgütü’nü kurarak gençlerin askerî ve siyasi eğitim almalarına imkân tanımıştır. Ada’da İngilizlere yönelik saldırıların en etkili dönemi, Makarios-Grivas ikilisinin birlikte görev aldığı dönem olmuştur. Makarios, Başpiskoposluk görevine geldikten sonra Kıbrıs meselesini uluslararası alana taşımak için yoğun bir şekilde çalışmış, Yunanistan'a giderek, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi için Birleşmiş Milletler'e gitmesini istemiştir.³⁵⁷ Daha önce de belirtildiği

³⁵⁵ Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, s. 89.

³⁵⁶ William Mallinson, *A Modern History: Cyprus*, Tauris & Co Ltd, Londra 2005, p. 146.

³⁵⁷ BCA, 030.01.64.400.1. Ayrıca bkz. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, s.716-718.

gibi, siyasi çabalar başarısız olunca, Kıbrıslı Rumlar Britanya'yı meseleye bir çözüm bulması için baskı yapmaya başlamışlardır. 1951'de Makarios, Yunan subay Grivas'ı Ada'ya davet etmiş, ona Rum Gençlik Örgütü PEON'u düzenlemesi için görev vermiştir. Ancak bu teşkilat, faaliyetleri ve kışkırtıcı tavırları nedeniyle İngiliz hükümeti kararıyla kapatılmıştır. PEON örgütü daha sonra EOKA adı altında Makarios komutasında gizli bir örgüt olarak varlığını sürdürmüştür.³⁵⁸

Makarios, 10 Mart 1953 tarihinde Kıbrıs'ın kendi kaderini tayin isteğini (self-determinasyon) tekrar ileri sürmek amacıyla BM genel merkezinden dönüşünde Atina'ya gitmiştir. Komite toplantısı Gerasimos Konidaris'in evinde yapılmış, Enosis yemini edilmiştir. ENOSİS hedefinde şu ifadeler bulunmaktadır: “Enosis davasına bağlı kalacağıma yemin ederim, işkence görsem veya hayatımda Enosis davasıyla ilgili tüm ifadelerimi veya öğrendiklerimi bir sır olarak saklayacağım ant içerim.” Bu yeminde General Nikos Papadopoulos, Av. Attonis, Makarios, E. Tsatsomiros, Prof. Yerasimos Konidaris, Prof. Demotrios Vezanis, Yorgos Sokratis, A. Savvas, Sokratis Loizidis, Yorgos Grivas, Stavropoulos ve Albak Aleksoupoulos'un imzaları vardır.³⁵⁹ Grivas anılarında yemini şu cümlelerle dile getirir: “İncil'i masaya koydum ve özünü henüz bilmediğimiz mücadele için yemin etmeye kalktık. Makarios elini göğsüne koydu ve bizlerde İncil kitabının üzerine elimizi koymuştuk. Makarios yeminini okudu ve bizlerde ardından her kelimeyi büyük bir coşkuyla tekrarladık.”³⁶⁰

8 Eylül 1954'teki konuşmasında Makarios, şunları söylemektedir; “Bizans İmparatorluğu döneminde, din karşıtı barbar kesimin Küçük Asya'dan akın ettiğinde, tanrımıza sığınmıştık. Konstantinopolis'teki Ayasofya Kilisesi'nde ayini yarıda kesip çanları susturduklarında yeniden tanrımıza sığındık. Bugün, esaret altındaki Yunan Kıbrıs'ımızın özgürlük kazanması için Tanrımıza yeniden sığınıyoruz. Tarih, Kıbrıs'ın

³⁵⁸ Charles Foley, *Guerrilla Warfare and EOKA Struggle*; General Grivas, Longman Yayınları, Londra, 1964, p. 109.

³⁵⁹ Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi'nin Enosis Kararı (10 Mart 1953), Lefkoşa 1979, KTFD Enformasyon Dairesi Yayınları, No: 1, s. 15.

³⁶⁰ Dimitris Kitsikis, Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973, s.107.(Δημητρίης Κιτσίκης, Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981, σ.107.)

her zaman Yunan olduğunu kanıtlamıştır. Yaşasın Yunanistan, çok yaşa ilhak!”³⁶¹

2 Mart 1954 tarihinde Grivas, Kıbrıs'a ilk silah sevkiyatına başlamıştır; İkinci sevkiyat Ekim ayında yapılmıştır. İlk iki silah sevkiyatı, Baf'ın Hloraka sahilinde gerçekleştirilmiştir. Atina'da Savvas Loizidis ve Valvis, Kıbrıs'ta Azinas ve Sokratis Loizidis silah taşımacılığı yapanlar arasındaydı. Bunlar Makarios ve Yunan Hükümeti'nin bilgisi içinde gerçekleştirilmiştir. Silahların temininde kilise maddi destek sağlanmıştır. Gelen silahlar arasında el bombası, mayın, tomson, sten, tabanca ve mermiler vardı. Ada'da terörist hareketleri başlatmakla görevli Sokratis Loizidis ile birlikte, silahlar, 25 Ocak 1955 tarihinde sevkiyatta çıkarılmadan önce İngiliz sahil güvenliği tarafından ele geçirilmiştir. Loizidis'in çantasındaki özel bir belgede Kıbrıs'taki savaşın EMAK (Kıbrıs Kurtuluş Cephesi) militanları tarafından olacağı belirtilmiştir. Terör eylemleri başlamadan önce EMAK'ın adı EOKA olarak değiştirilmiştir. Haziran 1954'te Grivas, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne vize başvurusunda bulunmuş, ancak İngiliz İstihbarat Teşkilatı'nın topladığı istihbarat nedeniyle vize başvurusu reddedilmiştir. Grivas gizlice Kıbrıs'a gitmiştir.³⁶²

Kıbrıs'ın Başpiskoposu Makarios, Atina'da büyük bir gösteriyle karşılanmıştır. Yunan-Rum çiftinin Birleşmiş Milletler 'deki beklentilerinin neticesiz kalmasından sonra Enosis'i tüm yöntemleri kullanarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Yunanistan ve Kıbrıs'ta, Rum Toplumu Başkanı Makarios, Yunan Albay Georgios Grivas ile gizli toplantılar düzenleyerek ortak bir teşkilat kurma konusunda anlaşmışlardır. EOKA adında bir terör örgütü kurulmuş ve Yunanistan'dan gizlice Ada'ya silah askeri kuvvet

³⁶¹ Umut Arık, “Kıbrıs Krizi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:2:1, European University of Lefke 2011, ss. 3-21.

³⁶² Kıbrıs Gazetesi 10 Mart 1959 tarihinde yaptığı bir konuşmada İngiltere Muhafazakar Parti milletvekili John Hall, Grivas'ı şöyle anlatır; “Korkakça düzenlenmiş pek çok vahşi cinayetin işlenmesinde son derece başarılı ancak Enosis ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması konusunda tamamiyle başarısız olmuş ismarlama bir suikastçi.” W. Jones Byford, *a.g.e.*, p. 87, Halük Bayülken, *Cyprus Question And The United Nations*, Ankara, 1983, s. 7. Ayrıca bkz. Charles Foley, *The Memoirs Of General Grivas*, Suffolk, Longans 1964, s. 22; Pierre Oberling, *The Road To Bellapais*, New York, 1982, s. 97. Ayrıca Türkçe kaynaktan yararlanmak isterseniz: Pierre, Oberling, *Bellapais'ye Giden Yol: Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü*, Çeviren: Mehmet Erdoğan, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1987, s. 116.

getirilmiştir. 1955 yılı Ocak ayında Baf kasabasında EOKA'ya getirilen silah ve mühimmat dolu Aya-Yorga gemisinin ele geçirilmesi sonucu Yunanistan ve Rum toplumunun hazırlıkları ortaya çıkmıştır.

1948 yılında Grivas, Kıbrıs'ta İngilizlere yönelik silahlı saldırı yapmak istediğini ve fikrini, 1950 yılında X (Hi) örgütündeki Etnarhia üyesi Homeros Papadopoulos, Hristodoulos Papadopoulos'un ve diplomat Ahilleas Kyrou'ya söylediğini belirtmiştir. Kosmas, Mareşal Papagos'a güvenen ve bu nedenle planladığı saldırı için resmi destek alabileceğine inanan bir komutandı. 27 Ocak 1951'de Grivas'a cevabında Kosmas, Kıbrıs meselesine destek olacağını açıklamıştır.³⁶³ 1950 yılında Makarios ile yaptığı konuşmada Socratis Loizidis ise İngilizlere karşı silahlı eylem konusunu tartışmıştır. Loizidis, Atina Milli Lider Konseyi üyelerinden Savvas, ve Prof. Dimitrios Vezanis Prof. Yerasimos Konidaris'le konuşmuştur. Grivas, Yunanistan'da emekli Savaş Bakanı Yorgos Stratos ile iletişime geçti ve Kıbrıs'ta başlatacağı eylem hakkında niyetini belirtmiştir.³⁶⁴ Stratos ve Savvas-Sokratis Loizidis kardeşlerin önerileriyle Grivas Ada'da başlatılacak eylem hareketinin başına getirilmiştir. Grivas teklifi tek bir şart ile kabul etmiştir. Grivas'ın Kıbrıs'a gitmesi, Ada'daki meseleyi incelemesi ve eylemin zamanına kendisinin karar vermesi istediği şartlarındandır.³⁶⁵ Makarios, uluslararası kendi kaderini tayin (self- determinasyon) talebine taraf olurken, Grivas bu düzene karşı gerilla faaliyetleri yürütmek için "X (Hi)" standartlarında bir örgüt kurmuştur. İki lider arasında fikir ayrılığı olmuştur.

1 Nisan 1955'te EOKA, sabotaj hareketleriyle ilk saldırılarına başlamıştır. İlk dönemlerde sadece İngilizleri hedef gören EOKA, sonrasında Kıbrıslı Türkleri de Ada'da hedef görmeye başlamıştır.³⁶⁶ Buna tepki olarak İstanbul'daki "Kıbrıs Türk'tür

³⁶³ Tozun Bahcheli, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993, s. 119.

³⁶⁴ Işıl, Tuna, "Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği", *1950-1960 Yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları*, Hazırlayan: Çelik, Duygu T, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2016, s.105.

³⁶⁵ Tozun Bahcheli, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, s. 121.

³⁶⁶ Alexis Heraclides, *a.g.e.*, p.223. Ayrıca bkz. İsmail Bozkurt, *Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, s. 98.

Cemiyeti'nin" Genel Merkezi, 2 Nisan 1955'te yayınladığı bir bildiride özetle şöyle demiştir: "Küçük komşumuz Yunanistan'a hatırlatmak isteriz ki, şımarıklıkta ileri giden çocuklar şayet nasihatle uslanmazlarsa hakları kötüdür. Oysaki Yunanistan Türk köteğinin de yabancısı değildir".³⁶⁷

Kıbrıs Adasının dört bir yanında örgütlenen EOKA, sadece Türklere ve İngilizlere değil, ilkelerini kabul etmeyen Kıbrıslı Rumlara da el koyma ve saldırılar düzenlemiştir.³⁶⁸ Kıbrıslı Rumların ayaklanmaları karşısında İngilizler, Türk polis kadroları oluşturmaya başlamıştır. Bir Türk polis memurunu İngiliz yönetimi altında bir Rum'un öldürmesi sembolik biçimde toplumlar arasında çatışmanın başlamasına neden oldu. Öte yandan Makarios, şiddet politikası yerine masa üstü bir politika izleyerek amacına daha rahat ulaşacağını söylese de açıklamasının hemen ardından silahlı eylem politikasını izlemiş, girişimlerini bu yönde hızlandırmıştır. Bir gazetecinin Makarios'un EOKA saldırıları sorulduğunda, "EOKA halk tarafından yapılıyor. EOKA'yı halkın iradesine karşı kınamak doğru değil." cevabını vermiştir. Yunan gazetelerinde EOKA'ya, destek göstermişlerdir.³⁶⁹ Atina radyosu da Kıbrıs'taki Rumları Enosis hedefleri doğrultusunda isyan konusunda desteklemekten ve teşvik etmekten geri kalmamıştır. EOKA'nın tedhiş hareketlerine karşı kurulmuş olan Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti, silahlı saldırıların durmayacağını bildiklerinden, teşkilatlanmaya ve faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.³⁷⁰

Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanapulos'un onay vermesiyle 27 Mart 1955'te Grivas'ın emriyle Enosis fikri Ada'da eyleme dönüşmüştür. Bu emir ile Grivas, 1 Nisan saat 00: 30'da eylemin başlama zamanını belirlemiş ve atılan bombalarla saldırı başlatılmıştır. 1955'in sonunda 9 ayda bombalama, ateş etme ve öldürmenin yol açtığı hasar çok büyük olmuş, 30 kişi öldürülmüş, 291 kişi yaralanmış ve 1260 bina hasar

³⁶⁷ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 249.

³⁶⁸ Makarios Druşotis, *EOKA: Karanlık Yön (EOKA: Dark Direction)*, s. 67.

³⁶⁹ Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA), TMT Arşivi. Dosya. No. 1188/37 ve 298/007

³⁷⁰ "Atina Radyosu durmadan kışkırtıyor", *Dünya*, 7 Nisan 1955, s. 2,5.

görmüştür. Ana hedefin Kıbrıslı Türkler olduğu böylelikle ortaya çıkmıştır.³⁷¹

Bu ilk ziyarette Grivas, Makarios'la iki farklı görüşme anılarında şöyle bahsetmektedir:

“Ada’ya geldikten hemen sonra Makarios ile görüştim ve ona başarı şansımızın yüksek olduğunu ilettim. Sorunun tamamını tartıştık. Kıbrıs’ta bir gerilla savaşı olasılıkları üzerinde çalıştığımı söyledim. Çekinceleri ve şüpheleri var gibiydi. Nitekim onu bir ay sonra tekrar gördüğümde ciddi şüpheleri olduğu ortaya çıktı. Söylediğim her şeyde yüzeysel olarak aynı fikirde değildi, ancak tam olarak ve gerçekten ikna olmadığı izlenimini edindim. Makarios’un bu tavrının dışında Kıbrıs’ta gördüklerimden de başarı sağlayacağımız ortadaydı. Silahlı eylemin iki düzeyde gerçekleştirilebileceğine karar verdim: Dağlarda sınırlı miktarda eylemle hareket edecek gerilla grupları ve birçok askeri hedefi olan kasabalarda hareket edecek sabotajcılar.”

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere 21 Haziran 1955’den sonra Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılar açıkça başlamış, yüzlerce Türk EOKA saldırılarında hedef olmuştur. EOKA teşkilatı, Rum halkının Türklerle iletişim kurmasını, alışveriş yapmasını, Türklere arazi ve mülk satmasını ve Türk araçlarıyla seyahat etmesini yasaklamıştır.³⁷²

³⁷¹ Beratlı, Nazım, Kıbrıslı Türklerin Tarihi, 2. bs., Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa 1999, s. 163.

³⁷² Kıbrıslı Rumların asla İngiliz malı almamaları, Türklerle alışveriş yapmamaları hususunda Kıbrıslı Rumlar sürekli uyarılırlar. EOKA’nın bildirilerindeki tek fark bu uyarının dışında hareket edenlerin tehdit edilmeleri ve bu kişilerin kimi zaman ölümle cezalandırılmalarıdır;

"Kıbrıslılar, 1. Her yıl 200.000 Kıbrıs lirasından fazla paranın damgalı çikolata ve şekerleme için harcandığını, bizim ülkemizde çok daha iyilerinin üretildiğini, 2. En iyi şarapları ve içecekleri üretmemize karşın, rafından ihraç edilsin veya edilmesin satın alan kimsenin İngiliz idaresine şişe başına 100 Mils vergi ödediğini, 3. Ayakkabı üreticilerimizin yurt dışından, özellikle İngiliz mal ayakkabıları aldığımız için işsiz olduklarını biliyor musunuz? Mademki her Kıbrıslı yukarıdakileri biliyor, bizleri esir olarak tutmayı sürdüren, bizleri kullanan ve yönetenleri sarsmak, Kıbrıslı üreticilere destek olmak ve Kıbrıslı işçilere iş imkânlar sağlamak için; a) İngiltere’den şekerleme benzeri ürünler almamalıyız. Bunlardan biri alınırsa bunları boykot etmeli ve mahalli olarak bölgemizde üretilen

EOKA tarafından dağıtılan ilk bildirilerde “İki düşmanımız var. Birincisi İngilizler, ikincisi Türkler. İngilizleri Ada’dan çıkaracağız sonra da Türkleri yok edeceğiz. Hedefimiz Enosis. Misyonumuz ne pahasına olursa olsun bu hedefe ulaşmaktır ” ifade etmişlerdir. Kıbrıs'ta her gün kan akan ve tırmanan terörizme çözüm bulamayan İngiltere, Türkiye'nin de konferansa katılacağı ve Yunanistan ile meseleyi siyasi olarak çözüme kavuşturmak amacıyla harekete geçmiştir.³⁷³

Makarios, 22 Eylül 1955'te Kıbrıs konusunda "pasif bir politika" izleyeceğini ve bundan sonra şiddet politikasına son vereceğini duyurmuştur. Makarios'un hazırladığı yeni plana göre vergi ödemeyecekler, bu durumda İngiliz Hükümeti mallarını satışa çıkaracak ama Hükümet'in sunduğu malları almaya kimse cesaret edemeyecektir. Öğretmenler, bir süre sonra öğretmenler okula gitmemiş, öğrencilere özel eğitim vermişlerdir.³⁷⁴ Üst düzey yetkililer daha sonra istifa edecek, küçük memurlar genel greve gidecek ve polis görevlerinden istifa etmiştir. Bu plana uygun biçimde Kıbrıs Yürütme Konseyinin Rum üyeleri, Kıbrıs Valisi Sir Robert Armitage'ye 22 Eylül 1955'te, Britanya Hükümeti'nin hükümetin egemenlik talebini asla kabul etmeyeceği gerekçesiyle bir istifa mektubu sunmuştur. Bu olaylar, Türkiye ile Yunanistan arasında ciddi bir çatışmaya dönüşmüştür. Taraflar, İngiliz Hükümeti'nin Ağustos ayında yaptığı üçlü konferans çağrısına olumlu yanıt vermiş, ancak Ada'daki şiddete çözüm getirmemiştir.³⁷⁵

şekerlemeleri satın almalıyız. b) İngiltere'den alkollü içecek ithal etmemeliyiz. Kıbrıs şarap üreticilerini desteklemek için burada yapılanları içmeliyiz c) Mühürlenmiş şişelerde satılan her içecekten Kıbrıs'taki tiran rejimini desteklemek için İngilizlere vergi verilmesi nedeniyle mühürlenmiş şişelerde satılmayan mahalli içecekleri içmeliyiz. d) Kıbrıs'ta yapılan ayakkabılan giymeliyiz. Bir atasözü "Böyle bir ayakkabının yamalı olup olmadığını göz önüne almadan kendi ülkende yapılan ayakkabıyı giy. Haydi Kıbrıslılar! Bütün Kıbrıslı vatanseverler zorba yönetimi sarsın. Bu şekilde bütün Kıbrıslı Rumlar mücadele eden oğullarıyla beraber mücadelede yer alacaklardır. İyi bir başlangıç olarak silahlı mücadeleyi kazandığımız gibi pasif mukavemet mücadelesini de kazanacağız ve zaferle taçlanmış bir sona erişeceğiz. Yalnızca yukarıdaki emirlere uymak değil ayrıca diğerlerine tavsiyelerde bulunmak ve onların da uymalarını sağlamak her Kıbrıslı Rum'un görevidir. Diğer emirler de yakında gelecektir." EOKA'nın 6 Mart 1958 tarihinde Lefkoşa'da dağıttığı Yunanca bildiri. KTMA EOKA Bildirileri Dosyası No: 1318 ve 1319. Ayrıca bkz. Aydın, Olgun, Kıbrıs Gerçeği (1931-1990), Ankara 1991, s. 81.

³⁷³ Mehmet Ertuğ, *a.g.e.*, 79.

³⁷⁴ M. Fazıl Küçük, *The Voice of Cyprus*, Lefkoşa 1956, p. 104.

³⁷⁵ David French, *Fighting EOKA; The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus 1954-59*,

Türk hükümetinin Kıbrıs sorununa yaklaşımı, Ada'daki mevcut durumu korumak olmuştur. Bu öneri, Yunan Delegasyonunun sert tutumu nedeniyle İngiliz Hükümeti tarafından reddedilmiştir. Kıbrıs sorununun çözülmesi ve burada Türkiye için bir konferans fikrinin yapılması, Kıbrıs Rumlarını terörizme etmesi çağrısında hareketliliğin artmasına neden oldu. Basına yansımaları üzerine Türkiye'nin Yunanistan'daki Atina Büyükelçisi Settir İlksel, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopulos'u ziyaret ederek Kıbrıs politikası için nota verdi.³⁷⁶ 4 Ekim 1955'te Türk-Yunan ilişkilerinde büyüyen krizin zirvesinde hastalanan Papagos, vefatından sonra oyların çoğunluğunu Stefanopoulos'un alması beklenirken yerine Yunan kralının desteğiyle Konstantin Karamanlis başbakan olmuştur.³⁷⁷

Ada'da yapılan eylemlerle İngiltere'nin ikna edilmesi ve ardından Türklerin bastırılması hedeflenmiştir. Bu faaliyetler, Kıbrıs'ı ilk kez Türk basınında kamuoyunun gündemine taşıyan Hürriyet gazetesinde yayınlanmıştır; *“EOKA örgütü tüm şiddetiyle terör hareketini sürdürüyor. Dün Ada'nın farklı yerlerinde 8 bomba daha patladı. Ada Türkleri adına Kıbrıs Türk Birliği Başkanı Dr. Fazıl Küçük, bugün BM Genel Sekreteri'ne telgraf göndererek Rum ekçilerin öldürülmesini protesto etti.*³⁷⁸ Küçük'ün Adnan Menderes'e yazdığı mektup da Ankara'yı harekete geçirdi. Hükümet, halkın can ve mal güvenliğini korumak için acil tedbirler talep edecek, diğer yandan bu olayların asıl sorumlusu olan Yunanistan'a protesto notu gönderilecek” demiştir.³⁷⁹ EOKA'nın 1955 senesinden itibaren başlattığı şiddet eylemlerine karşı Kıbrıslı Türkler de kendilerini savunmak amacıyla örgüt kurmak istemiştir.

Oxford University Press, Oxford 2015, p. 110.

³⁷⁶ Clement Dodd, *Storm Clouds Over Cyprus*, The Eothen Press, Cambridgeshire 2001, p.83.

³⁷⁷ Yunanistan'da ciddi siyasi krizin oluşunu, muhalefet problemleri, sağlık durumunun kötü olmasından ötürü ötürü Papagos'un hükûmetine yüklenmiştir. Papagos Stefanopoulos'un, ülkeyi idare edemeyecek durumda olduğundan, başbakan yardımcılığına atanmıştır. 6 Ekim 1955 tarihinde Papagos görev değişikliği belgesini imzalamasının ardından vefat etmiştir. Kral, yeni hükûmeti kurma görevini, Kamu İşleri Bakanı Konstantinos Karamanlis'e vermiştir.

³⁷⁸ Jones Byford, *a.g.e.* p. 106.

³⁷⁹ BCA, 490.01/609.113.1.2, 13.12.1949.

1.8.2. Kıbrıs'ta Enosis'e Karşı Türk Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı)

1956 yılının başlarında Volkan, 1957 tarihinde ise Türk Mukavemet Teşkilatı adıyla Türk direniş örgütleri kurmuşlardır.³⁸⁰ Kıbrıslı Türkleri Ada'da kendilerinin de söz sahibi olduklarını ve yapılan haksızlıklara karşı sessiz kalmayacaklarını göstermişlerdir. Birinci Volkancılar'a göre Volkan Teşkilatı'nın kurulma amacını; "Var olmak lazımsa kan akıtmamak niye" kelimelerinin ilk harflerinden anlamaktayız.³⁸¹ Dr. Fazıl Küçük, örgütün idare ve sevk işlerinde görev almıştır.³⁸² Ancak Volkan Örgütü'nün EOKA'nın saldırılarına karşı yeterince savunma yapamadığı anlaşıldığında kimi Kıbrıslı Türk gençleri, Volkan Örgütü'ndeki aktif görevlerinden tamamen ayrılmadan 9 Eylül Cephesi'ni kurmuşlardır. Bu dönemde Lefkoşa'nın bir ilçesinde silahsız eylemler yapan Kara Çete adında bir örgüt kurmuşlardır. Bu arada EOKA'nın 3 Eylül 1956'ya kadar 153 kişinin öldürüldüğü bunların Türk, İngiliz, Rum ve yabancı uyruklu olduğu bilinmektedir, 413'ünü de yaralandığı belirtilmiştir."³⁸³

Türk halkı düzenlediği mitinglerde, Yunanistan destekli yapılan eylem ve girişimlere dayanamadıklarını, ilhak talepleri ile Türkleri azınlık durumuna düşürmek istediklerini ve Ada üzerinde Yunanistan'ın tek egemen güç olma isteğinin kabul edilemez olduğunu söylemişlerdir. Türk halkının son nefesine kadar Enosis'e karşı çıkacağını, Ada'da egemenlik değişikliği yapılacaksa, asıl sahibi olan Türkiye'ye verilmesinin doğru olacağı belirtilmiştir. 1931-1943 yıllarında, Ada'da saldırıların olmadığı bir

³⁸⁰ Ek Türk Direniş Örgütü'nün yasaklanması ve kapatılmasını talep eden muhtıra, Gizli Belge, 28 Mayıs 1958. MAAD,FCO, 142-4408- 3, Turkish Underground Organisations

³⁸¹ EOKA örgütüne karşı Kıbrıslı Türkler "VOLKAN" isimli bir örgüt kurmuşlardır. Ancak bu süreçte Türkiye "Volkan" adlı örgüte destek vermemiştir. 21 Aralık 1955 yılından itibaren Kıbrıslı Türk gazetelerinde Volkan örgütü ile haberler yer almaya başlamıştır. Kıbrıslı Türklerden Rum toplumu ile olan bütün ilişkilerini bitirmelerini istemişlerdir. Arif Hasan Tahsin, *a.g.e.*, s.56. Stelya Nikolaos, *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti, (Kıbrıs Sorununu Yeniden Okuma: Kıbrıslı Türk Basını EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu 1955-1959)*, ss.37-38.

³⁸² Rukiye Maden, "Dr. Fazıl Küçük'ün Siyasi Hayatı", Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s.1.

³⁸³ Andreas Varnavas, *İstoria Tu Apelefterotiku Agona Tis EOKA 1955-1959 (EOKA'nın Bağımsızlık Mücadelesi 1955-1959)*, Nicosia 2002, s. 70.

dönem olduğu için atılan Kıbrıslı Türkü de örgütlenmeye başlamıştır. Böylece Türkiye de dahil olmak üzere teşkilatını denizaşırı ülkelere hızla duyurmaya başlamıştır. Özellikle Enosis'e karşı eylemlerinin bilinmesini istemişlerdir. Nitekim Türkler daha önce Kıbrıslı Rumların faaliyetlerine boş durmamışlar ve örgütleri düzenlemeye çalışmışlar ve bu örgütler Dr. Küçük binasında alınan kararlarla kurulmuş ve asıl adı Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi olmuştur.³⁸⁴ 23 Nisan'da yapılan oylamada Yönetim kuruluna Genel Sekreter Dr. Küçük, Faiz Kaymak, Eczacı Münür, A. Pertev, Siret Bahçeli seçilmiştir. Aynı gün yaptığı toplantıda mücadele amaçlarını belirleyen parti, 29 Nisan 1944'te Halkın Sesi gazetesinde duyurmuştur.³⁸⁵

Niyazi Dağlı'nın başkanlığında 12 Kıbrıslı Türk, Rum sendikalarından ayrılmış ve ilk Türk Amele Birliği'ni kurmuşlardır. 1943 yılında farklı mesleklerden yeni katılımcılar gelmiş, sendikanın ismi "Yapıcı ve Amele Birliği" olarak değiştirilmiştir.³⁸⁶ Bu birliği perde arkasında Milli Parti Genel Başkanı Dr. Küçük desteklemiştir. Ayrıca 1944 yılının Ağustos ayında Kıbrıs'ı ziyaret eden ve Kıbrıslı işçilerin Enosis'i istediği iddiasında bulunan Sir Cosmos Parkinson'a Enosis lehine bir muhtıra veren PEO sendikasının Türk işçileri de 22 Ağustos'ta bu sol sendikadan ayrılmıştır. 1944'te protesto için "Güneş Türk İşçi Sendikası"nı kurmuşlardır.³⁸⁷

Niyazi Dağlı başkanlığındaki Türk işçileri de bu sendikaya katılmış, 1000'e yakın Türk işçi tek çatı altında toplanmıştır. Sonradan "Lefkoşa Türk Birliği" adını alan birliğin amacı, Kıbrıs'taki tüm Türk işçilerini bir araya getirmek, Kıbrıs Türk Sendikaları Siyasi Partisini kurmak ve Kıbrıs'taki bütün örgütleri tek çatı altında birleştirmektir.

³⁸⁴ 23 Nisan 1944 tarihinde kurulan Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi, Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Türk halkını bu parti içinde toplamayı hedeflemiştir. Parti, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesine karşı çıkmış, Türk Cemaati için kullanılan "Müslüman" tanımlamasının kaldırılarak yerine "Türk Müslüman" diye çağrılmasını talep etmiştir. Parti, Kıbrıslı Türklerin kamu dairelerinde yapılan atamaların kolaylaştırılmasını ve sayısının artırılmasını istemiştir. Bir süre sonra ismini değiştirerek "Kıbrıs Türk'tür Partisi" olmuştur. Kıbrıs Türkleri'nin haklarını savunmuştur.

³⁸⁵ MİLLÎ Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD), Kıbrıs Milli Türk Birliği (KMTB) Nizamnamesi, Kuruluş 23.10.1949, Lefkoşa, Hür Söz Basımevi, 1949, s. 2 . Ayrıca bkz. Bayram Küçükkoğlu, Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012, s. 27. Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s. 24.

³⁸⁶ Berath, Nazım, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, 2. bs., Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa 1999, s. 162.

³⁸⁷ Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler*, s. 117.

Tek bir vücut olarak Enosis'e karşı mücadele etmek hedeflenmiştir. Sonraki dönemde çeşitli bölgelerde ve farklı şubelerde yeni sendikalar kurulmuş, 1945 yılında çatı altında toplayan 20 civarında sendikayı örgütleyen Kıbrıs Türk İşçi Sendikaları Teşkilatı kurulmuştur. Sendikalar Birliği'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, tüm kurumları tek çatı altında toplama girişimleri başlamıştır ve Sendikalar, Milli Parti, Çiftçiler Birliği ve Kıbrıs Türklerinin çağrısıyla bir araya gelen KATAK³⁸⁸, 23 Aralık 1945'te Enosis'e karşı mücadele etmiştir. Bütünlük içinde savaşmak için Kıbrıs Türk Kurumsal Birliğini kurmuşlardır.³⁸⁹ Birlik birtakım sebeplerle 6 ay sonra feshedilmiş ve daha sonra Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu kurulana kadar örgütler faaliyetlerine bağımsız olarak devam etmiştir.³⁹⁰

Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği'nin dağılmasının ardından Enosis ile mücadele bir müddet kesintili bir şekilde devam etmiştir. Ancak artan Enosis faaliyetlerine karşın farklı birçok örgütle çalışmanın Türk halkına başarıya getirmeyeceği görülmüş, karışıklığa son vermek için birleşen bütün kurum ve kuruluşlar üst teşkilat kurmaya karar vermiş ve 1949 yılında "Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu" kurulmuştur.³⁹¹ Mevcut partiler "Kıbrıs Türk Milli Birliği" ismiyle toplanmışlardır. 1949'dan beri birbirleriyle iletişim içinde olan iki merkezi teşkilat Türk halkının nabzını tutmuş ve Enosis'e karşın çalışmalarını arttırmıştır. Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu ve Türk Milli Heyeti Türkiye'yi ziyaret ederek defalarca dünyanın en önemli merkezlerine

³⁸⁸ Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu. 1942 yılında Kıbrıs Türkleri arasında bu adla birlik sağlandı ve başına Avukat Fadıl Korkut getirildi. KATAK, hem İngiliz sömürge yönetimine karşı hem de Rumların Enosis heveslerine karşı mücadele etmiştir. Nuri Çevikel, a.g.e, s. 342

³⁸⁹ 1931 İsyanı sonrası İngilizler tarafından koyulan kısıtlamaların 1940'larda yumuşamaya başlaması üzerine, bu durumdan istifade eden Kıbrıs Türk halkı, Dr. Fazıl Küçük, Fadıl Korkut, Necati Özkan gibi isimlerin önderliğinde KATAK (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu)'ı kurmuştur. Kurucuları tarafından esas anlamı (K) Kemal (A) Atatürk (T) Türk (A) Adası (K) Kıbrıs olarak benimsenen ancak o zamanki koşullar nedeniyle Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu olarak tescil edilmek zorunda kalınan bu kuruluşun esas amacı ise Kıbrıs Türklerinin haklarını aramak, ilmi ve iktisadi seviyelerini yükselterek, menfaatlerini temin etmeye çalışmak olmuştur. Mehmet Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır*, Türker Yayınları, Ankara, 2000, s.150.

³⁹⁰ Lefkoşa Milli Kütüphane Arşivi, Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Tüzüğü, s.5-6; "Federasyon Anayasası", KTFK Bülten, ss. 2-3. Ayrıca bkz. Ahmet C. Gazioğlu, *Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo- Ekonomik Durum 1958- 1960*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 2000, ss. 97-98.

³⁹¹ İhsan Tayhani, "Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol", Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, *Uluslararası Sempozyum*, Çağlaş ve Oğulları Ltd., C:I., Lefkoşa, 2009, s.158.

gitmiş, Türk halkının görüşlerini etkili biçimde anlatmıştır.³⁹² Türkiye'deki siyasi partilerin, siyasetçilerin, hükümetin, medyanın, Türk kamu kurum ve kuruluşlarını teşvik edilerek Kıbrıs konusunda tutarlı bir şekilde sahip çıkılması sağlanmıştır.³⁹³

Türk Direniş Teşkilatı (TMT) 1 Ağustos 1958'de kurulmuştur, çünkü bu döneme açılan tüm dernek, kurum ve kuruluşlar EOKA'nın saldırılarını durduracak güce sahip değildir. Manga, bölük, tabur ve alay sırasına göre oluşturulmuş ulusal bir organizasyon olan TMT'nin amacı; Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğini ve huzurlarını korumak olmuştur.³⁹⁴ Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıları önlemek, EOKA örgütü ile mücadele etmek, Kıbrıs Türk vatandaşlarının haklarını İngilizlere ve Rum halkına karşı savunmak, Türkiye ile ilişkileri geliştirmek amaçları arasında olmuştur. Ayrıca Rum ve İngilizlere karşı Kıbrıs idealine ulaşmak için yapılan Enosis ideolojisinin yaygınlaşmasını engellemek ve Türkiye ile vatan bağlılığını sürdürmektir.³⁹⁵

TMT'nin oluşturulmasında önce Kıbrıs Türk liderlerinden Rauf Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük birçok kez Türkiye'ye giderek Türk yetkililerle görüşmelerde bulunmuş ve Kıbrıs Türk Halkının EOKA karşısında kendini savunabilmesi için örgüt kurulmasını istemişlerdir. TMT'nin Kıbrıs'ta kurulmasını benimseyen ilk siyasilerin başında

³⁹² “Kıbrıs Türk Kurumlarının Faaliyetleri”, *Hür Söz*, 22 Haziran 1949, s. 3. Ayrıca bkz. Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Bülteni, No:6- 7, 29 Kasım 1952, s. 2.

³⁹³ Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu”, *Halkın Sesi*, 24 Aralık 1945, s. 1.

³⁹⁴ TMT'nin kuruluşuna basında şöyle yer verildi: “Yakın zamanda Türk güvenlik şefi öldürülmesiyle Türkler arasında başlayan hoşnutsuzluk Kıbrıslı soydaşlarımızın büyük oranda teşkilatlanmasına sebep olmuştur. Kıbrıs'ın bazı kentlerinde 30 Kasım 1957'de Türk halkının yayınladığı beyannamelerde Volkan ve 9 Eylül Cephesi adlarında çalışmalarını devam ettiren kimliğini saklayan örgütlerin bundan sonra ‘Türk Mukavemet Teşkilatı’ adıyla girişimlerine devam edeceği bildirilmektedir. Beyannameler şu konuları belirtmiştir: “TMT Adanın her yanından haberdardır. Düşmanlarınız sizi gafil avlamasın. Düşmanlara yapılacak faaliyetleri TMT organize edecektir. Türkler, Milli Menfaatleri gereği, TMT'nin emirlerine tamamen uymalıdır. Adadaki bu zor dönemde heyecana kapılmayıp ılımlı hareket etmelidir. Beyanname “Emirlerimizi bekleyin” cümlesiyle son buluyordu.” *Milliyet*, 1 Aralık 1957, s. 1. Dikkat çeken bir rastlantı olarak 30 Kasım günü, İngiltere temsili lideri Allen Glynn Ankara'ya geldi ve İşçi Partisi'nin self-determinasyon karşısı konuştu, Türkiye iktidarı Kıbrıs meselesindeki hassasiyetini önem verdiğini gösterdi. *Milliyet*, 1 Aralık 1957, s. 1.

³⁹⁵ Metin Akar, *Kıbrıslı Semenderler TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) Mücahitleri*, İstanbul, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 2009, s. 23; Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, Başbakanlık Basımevi, 1992, s. 25.

Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu gelmektedir.³⁹⁶ Kıbrıslı liderler Zorlu ile sık sık görüşerek sorunları aktarmışlar, Zorlu da Kıbrıslı Liderlerin isteklerini Başbakan Adnan Menderes’e ileterek desteğini ve onayını almışlardır.

³⁹⁶ İsmail Tansu, “TMT Nasıl Kuruldu”, *Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları, 1955- 1983*, Hazırlayan: Ali Satan, Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2012, s. 506.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1955-1960 YILLARI ARASINDA YUNANİSTAN'IN VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI

2.1 Yunanistan'ın Ada'daki Faaliyetlerine Karşı Adnan Menderes'in 24 Ağustos Tarihli Nutku

Kıbrıs'ta Rumların aktif faaliyetleri ve Yunanistan'ın Megali İdea amacıyla eylemleri Türk kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmaya başlanmış ve medyanın bu baskısı karşısında hükümet yetkilileri sorumluluk almak zorunda kalmıştır. 24 Ağustos 1955'te Başbakan Adnan Menderes bir basın toplantısında Türk hükümetinin Kıbrıs hakkındaki resmi tezini duyurmuştur.³⁹⁷ Adnan Menderes konuşmasında önce İngiltere'ye bir gün önce verilen notaya değinmiş ve buradaki amacın Kıbrıslı Türklerin güvenliği konusundaki endişelerini dile getirmek olduğunu, Türkiye'nin Ada'da bu sürece kadar aktif bir politika seçmemesinin nedenini Türk-Yunan dostluğuna verdiği önem olduğunu belirtmiştir.³⁹⁸

28 Ağustos günü Menderes, İngiltere'yi EOKA'nın Kıbrıslı Türkler için bir katliam planladığı konusunda uyardı ve yerel yönetimin yetersiz kalması durumunda Kıbrıslı Türklerin ani olaylara karşı savunmasız olmayacağını belirtmiştir. Bu söylemle artık Türkiye'nin gerekirse konuya dahil olacağını bir işareti olarak algılanabilirdi.³⁹⁹ Yunanistan'ı daha anlayışlı olmaya davet eden Adnan Menderes, dostluğun bozulmasının diğer ülkelere fayda sağlayacağını ve Kıbrıs sorununda ortaya konan nüfus sorununun nedenlerinin yetersiz olmasını ifade etmiştir. *Dedi ki; “Mutlak ve tek fail olarak ülkelerin sınırlarının ırk temelinde çizilmediğine günümüz dünyasında yüzlerce örnek vermek mümkündür. Bakıp da görsünler: “Ülkemizde Rum*

³⁹⁷ Ali Satan, Yeni Türkiye'nin Yeni Kıbrıs Politikası, <http://yekvucut.com/tahlil/yeni-turkiyenin-yeni-kibris-politikasi/> Erişim Tarihi: 17. 08.2018.

³⁹⁸ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırılmalı İnceleme)*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s. 102. Ayrıca bkz. Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, Eğitim Vakfı Yayınları, Kıbrıs 1994, s.76.

³⁹⁹ Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, s. 137. Ayrıca bkz. Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, s.78.

vatandaşlarımızla ne ölçüde kardeşlik içinde ve aynı ülkenin çocukları olmanın mutluluğu içinde yaşıyoruz. Bugün provokasyonların istendiği Ada'da, aşırı nüfus ilkesini tek hamlede çürütmek mümkün görülmektedir." Geçmişte, Garbi Trakya için Lozan'da referandum istiyorduk. Buna kesinlikle karşı çıkan Yunanistan'dı. Bunun ötesinde tarihsel olayların akışına bakarak bu noktaya dikkat çekmek gerekiyor. Dün Ankara'ya nüfusun çoğunluğuna sahip oldukları için mi geldiler? İzmir, Aydın, Denizli, Eskişehir'deki işleri neydi? Ulusların kendi kaderini tayin etme ilkesi olan tayin kuralını yerine getirmek için orada ilahi bir misyonu var mıydı? Tamamen silahsız olduğumuz Birinci Dünya Savaşı'ndan eşi görülmemiş felaketlerinden çıktık. Milli birliğimizi kaybettiğimizde dahi, bizi tehlikeye atan olayları, geleceğimize ve milletimize mal olacak ölçüde Atatürk ve Venizelos'un gerçekçi görüşlerine uygun unutmak ve kale almamak istiyoruz. Ancak bugünün manzarası bize milli varlığımız için yaptığımız bitmek bilmeyen özverileri ve yaşadığımız oldukça tehlikeli ve acı dolu yılları hatırlatıyor."

Başbakan Menderes konuşmasında Yunanistan'ın bir tür emperyalist politika tercih ettiğini ifade etmiştir. *"Girit alındı, farklı yerler alındı. Daha birçok yerin alınacağı düşünülüyordu. Ankara'ya kadar gidildi ve olaylar, Türklerle yüzyıllardır yan yana yaşamış olan ırklarının eşi benzeri görülmemiş bir şekilde tasfiye edilmesiyle nihayet sona erdi. Kıbrıs'ta Girit alma yöntemlerinin tekrarlanıyor olması, Türklerin, Yunanlıların başından beri nasıl bir yol izleyeceğini hatırlamaya sevk ediyor."*⁴⁰⁰ Başbakan söylemlerine Türkiye'nin güvenliğiyle devam ederek, Türkiye'nin kıyılarının düşman devletlerle çevrili olduğunu fakat Kıbrıs bölgesinin verimli bölge olduğunu söyleyerek, Kıbrıs sorununun Türkiye'nin kararı olmadan çözülemeyeceğini ve Türk halkının iyi niyetli olduğunu ifade etmiştir. *"Bu ülke, Kıbrıs'ın statükosunda bugün ve hatta yarın ülke aleyhine olabilecek hiçbir değişikliğe tahammül edemez"* diye ifadesini sürdürmüştür.⁴⁰¹

⁴⁰⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:30 1 0,Kutu No:36,Dosya No:219,Sıra No:2,27.08.1955

⁴⁰¹ BCA, 30-01-01-00-1-8-19-1, Başbakan Menderes'in Fatin Rüştü Zorlu'ya gönderdiği telgraftır., 27.8.1955.

Reha Parla, *Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri*, Tezel Matbaacılık, Lefkoşa 1985, s.236.

Yunanistan'ın Türkiye'nin uyarılarına aldırmadan Kıbrıs'ın ilhakı peşinde koşmaya devam etmesi Başbakanın şiddetli tepkisine yol açmıştır. Başbakanı böyle sert diplomatik bir dil kullanmaya sürükleyen diğer bir sebep, Kıbrıs Türklerinin 28 Ağustos 1955'te soykırıma uğratılacağı haberinin yayılmasıydı. Adnan Menderes demecinin başında bu soykırım haberine temas ederek üstü kapalı bir şekilde, Kıbrıs'a müdahale edilebileceği imasında da bulunmuştur.⁴⁰² Başbakan Menderes: *"Azmettirenlerin tavrı ve Kıbrıs hakkında dile getirilen ifadeler bizi meşru kaygılara götürdü. 28 Ağustos'un Kıbrıs'taki soydaşlarımız için bir zulüm günü olacağını ilan ediyorlar. Yıllardır devam eden şiddetli provokasyonlar neticesinde Ada'daki Rumların tahrik olduğu ve bu kişilerin silahlanma ve hareketlerinin çok ilerlediği söyleniyor. Ada'daki halkımız yakın zamana kadar tahrik edilmiş ve silahlı bir çoğunluk karşısında masum, hareketsiz ve silahsız bulunabilir. Ancak çok ilgili ve heyecanlı bir şekilde Kıbrıslı akrabalarımızı memnun etmek ve güvenli olmasını isteriz."* şeklinde ifade etmiştir.⁴⁰³ Adnan Menderes, demecinde *"Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak için ileri sürdüğü self-determination hakkındaki görüşünü şöyle dile getirdi: "Herhangi bir bölgenin kaderini nüfusun çoğunluğuna göre belirleme ilkesi bu dünyada ve böylesine parçalı bir şekilde yerini bulamamıştır."*⁴⁰⁴ Sözleri ile konuşmasına devam etmiştir.

Adnan Menderes daha sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs politikasını şöyle açıklamaya devam etmiştir: *"Kıbrıs, Anadolu'nun devamı ve güvenliğinin temel noktalarından biridir. Bu bakımdan mevcut durumunda bir değişiklik olursa teknik esaslara göre değil, daha önemlisi onu savunacak. Asgari koşullarla birlikte statükoyu korumak, her türlü çatışmayı önleyecek bir durumdur"*⁴⁰⁵

⁴⁰² B.C.A., 030.10/101.654.16, 18.11.1925

⁴⁰³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:30 1 0,Kutu No:36,Dosya No:219,Sıra No:2,27.08.1955. Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983, s. 105.

⁴⁰⁴ T.B.M.M.Z.C., Dönem X, C:15, İçtima 3, 22. İnkat, 28-12-1956, s.333-334.

⁴⁰⁵ B.C.A., Fon No:030 01,Kutu No:38,Dosya No:227,Sıra No:1,06.1956, s.1,24

Türkiye kıyılarının önemli bir bölümünün diğer devletlere ait gizli dinleme ve tehdit cihazları ile donatılmış olduğunu belirtmiştir. Sadece Kıbrıs bölgesinin güvenli olduğunu, “*Kıbrıs, Anadolu'nun bir uzantısından oluşmaktadır*” ve bunun güvenliğinin ana noktalarından biri olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Kıbrıs bugün el değiştirecekse, buna etnik değerler esasında değil, çok daha önemli gerçekler üzerinden karar verilmesi ve Türkiye'ye verilmesinin doğru olacağını söylemiştir. Londra'ya gidecek heyetin asgari şart olarak statükonun devamını savunacağını belirtmiştir. Kıbrıs'ın mevcut durumunda bugün ve yarın ülkemiz aleyhine olabilecek hiçbir kararı bu ülkenin hoş görmeyeceğini göstermiştir.⁴⁰⁶

Halkın Sesi gazetesine göre Başbakan Adnan Menderes, konuşmasında “*Ada'daki kardeşlerimize yapılması tasarlanan katliamla ilgili endişe ve telaşa düşmemelerini çünkü kendilerini himaye edecek ve koruyacak kuvvetin var olduğunu bildirdi. Girit sorunundan buy ana süren Helen irredantizmi davasını ele alarak yaklaşık yüz yıldır tatbikatı ve dayandığı prensiplerle alt üst etti. Türk Başvekilinin "Sanki Girit yaygaraları ile başlayarak Ankara önlerine kadar imtidat etmiş olan bu dava her iki millete ve bilhassa Yunanistan'a fayda mı vermiştir*” sözleri Ada'nın dış politika da önem arz ettiğini göstermektedir.⁴⁰⁷ Başbakanın söylevini Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti, İşçi Sendikaları Birliği, TMTF ve İstanbul Gazeteciler Cemiyeti gibi kuruluşlar övmüş, telgraflar çekmiş ve desteklerini açıklamıştır.⁴⁰⁸

Başbakan Menderes, Londra Konferansı öncesinde Liman Restaurant'ta, gerçekleştirdiği önemli konuşmasında, “*Yunanlılar Polatlı'nın önünde ne arıyorlardı? Tarihten öğrenmediler mi? Gerekirse tekrar öğreteceğiz*” sözleri İngiltere'yi fazlasıyla panik etmiştir. Londra Konferansı'na gelecek heyet üyelerinden Semih Günver, “*Bu sözler heyetimizin Londra'ya gitmesini zorlaştırdı çünkü İngilizleri korkuttu.*” Günver'in konuşmasının devamında “*İngiltere Hükümeti, Türkiye'yi Kıbrıs*

⁴⁰⁶ B.C.A., 030. 01.38.227.1.24.06.1956.

⁴⁰⁷ Hüseyin Metin, *Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış*, Lefkoşa, Halkın Sesi Basımevi, 1959, s. 93. Ayrıca bkz. Başvekilin Kıbrıs'a Dair Beyanatı”, *Zafer*, 10 Eylül 1954, ss.2-3

⁴⁰⁸ A. Suat Bilge, *Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s. 198.

meselesinde Yunanistan ile çatışır hale getirmekte kendine çıkar ummuştu."⁴⁰⁹ Ancak Türkiye için NATO üyesi iki devlet olan Yunanistan ve Türkiye'nin ilişkilerinin bozulup savaş çıkmasını Türkiye asla istemiyordu. Eğer böyle bir durum gerçekleşirse kendi kararıyla savaş çıkacak, NATO'nun, hatta Amerika'nın müdahalesine sebep olacaktır.⁴¹⁰

Başbakan Adnan Menderes'in Kıbrıs çözümüne dair Milli görüşünü belirten bir konuşma yapması Atina'da endişe yaratmıştır. Amerika Dışişleri Bakanı Dulles ise Türk liderlerinin düşüncesiz hareketlerinin takdire şayan olduğunu ifade etmiştir.⁴¹¹ İngiliz Müsteşar Yardımcısı Lennox Boyd, Lord Radcliffe'in Kıbrıs için Anayasa Bildirisi vesilesiyle şunları söyledi: *"Majesteleri Hükümeti, bu kadar çeşitli insanlarda kendi kaderini tayin uygulamasının olası tercihlere göre düzenin bir parçası olduğunu kabul ediyor. Majesteleri Hükümeti, konunun uluslararası cephesinde Yunan ve Türk Hükümetleri ile yakın teması sürdürecektir."*⁴¹²

CHP Başkanı İsmet İnönü, Kıbrıs'taki Türklerin güvenliğini dış güçlerden korumak amacıyla Hükümetin fikirlerini desteklediğini belirterek, *"Hükümet Kıbrıs davasında bize ciddi bir görev gösteriyor. Kıbrıs'taki kardeşlerimiz geçtiğimiz günlerde genel bir tacizi resmen bildirildi. Hükümetin alacağı tüm önlemlerde birlikteyiz Kıbrıs'ta haklarımızı korumak ve kurtarmak için tüm çabalarında Hükümeti destekliyoruz."*⁴¹³ Kıbrıs Konferansında, *bu konuya dikkatimizi yoğunlaştırmak görevimizdir. Dış politikamızın Kıbrıs'la meşgul olacağını ve iç politikamızın atmosferinin Kıbrıs dolu olduğunu dünyaya göstermek görevimizdir.*"⁴¹⁴

⁴⁰⁹ T.B.M.M.Z.C.Devre XI, C:7, İçtima 2, 39. İnikat, 18.2.1959, s.255-256. Semih Günver, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1985, s. 73.

⁴¹⁰ Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey. V. XVI, s.

⁴¹¹ Faruk Sönmezoglu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler, Der Yayınları*, İstanbul, 2000, s. 117.

⁴¹² B.C.A., 30.01.38,,227.3.19.12.1956

⁴¹³ Faruk Sönmezoglu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler*, s. 119.

⁴¹⁴ T.B.M.M.Z.C., Dönem X, C:15, İçtima 3, 22. İnikat, 28-12-1956, s.338..

“Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti” Genel Başkanı Hikmet Bil Başbakanın cevabında ülkede ve Ada’da oluşturduğu düşünce için; “*Beyanata muhalefet liderlerimizin de fikir beraberliği göstermeleri sevinç huzur ve imanımızı bir kat daha arttırmıştır. Milli davaya bu kadar içten inanan bir milletin bir güzel Kıbrıs’ın şanlı sancağını dikeceğine şüphe yoktur*” demiştir. Türk halkı ve dönemin hükümeti bu önem teşkil eden gelişmelerle Ada’yı tamamı ile destek vermeye çalışmıştır.⁴¹⁵

28 Ağustos günü Ada’da Kıbrıslı Türklere yönelik bir baskın yapacakları basına yansımıştır. Bunu haber alan Kıbrıslı Türklerin önderi Dr. Fazıl Küçük, “Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti” Genel Başkanı Hikmet Bil’e 13 Ağustos 1955 tarihinde kaleme aldığı mektupta yardım talebinde bulunmuştur; “*Sizden ricam, erken bir zaman vaziyetten bütün şubeleri haberdar ederek harekete geçmelerini temin etmenizdir.*⁴¹⁶ *Bana öyle geliyor ki, Anavatan’daki mitinglerin büyük faydası olacaktır. Çünkü bunlar 28 Ağustos’ta umumi bir toplantı yapacaklar, ya o gün veya üçler toplantısı bittikten sonra bize saldırmak isteyeceklerdir. Malum, onlar silahlı biz de ise hiçbir şey yok*”.⁴¹⁷

2.1.1 Türkiye’nin Kıbrıs Sorununa Taraf Olması Ve Kıbrıs Türkleri

Bir kesim Menderes Hükümetinin ülkedeki ekonomik durgunluktan Türk kamuoyunu uzaklaştırmak için Kıbrıs konusunu bir milli mesele haline getirdiği bazı kaynaklarda görölse de bunu kanıtlayıcı çok da belge olmadığını görmekteyiz. Türk dış politikasının 1950’lerin başına kadar bir Kıbrıs politikası olmadığı söylenerek sık sık dile getirilir ve yazılır. Ancak biz Türkiye ve Türk milletinin meselesi olarak gördüğü Kıbrıs politikası tarihi bir geçmişe dayanmaktadır.⁴¹⁸ Kıbrıs Adası’na verilen önem Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana stratejik nedenlerden ötürü devam etmiştir. Lozan Barış Antlaşması maddeleriyle İngiliz egemenliği altına giren

⁴¹⁵ Meltem Onurkan Samani, a.g.e., s. 54.

⁴¹⁶ Filiz Besim, *Tarihe Sözüm Var: Kıbrıslı Türklerin Toplumsal ve Siyasal Tarihine Kısa Bir Yolculuk*, İstanbul Galata Yayınları, 2011, s. 68.

⁴¹⁷ B.C.A., 030. 01. 62.381.28. 20.12.1956

⁴¹⁸ Nikos Kranitiotis, *Zor Yıllar*, KKTC Enformasyon Dairesi Yayını, Lefkoşa, 1985, s. 74. Ayrıca bkz. Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Üçgeni*, Nadir Kitapevi, Lefkoşa, 1982, s. 106.

Kıbrıs Adası, Türkiye'nin dış politikasındaki önemini her zaman korumuştur.

Türkiye'nin batı ve güneybatı kıyıları Ege ve Akdeniz'deki adalarla çevrilidir. Bu nedenle, bu adaları batı sahiline yönelik olası bir taarruz operasyonunda üs ve lojistik destek olarak kullanmak mümkündür. Yunanistan, Kıbrıs Adasını ele geçirirse batı kıyılarında sahip olduğu imkâna güney kesimlerinde de sahip olacak; Türkiye, Akdeniz'in çevrelediği Yunan sınırlarına girme imkânı sağlayacaktır. Türkiye'nin 70 km. ötesinde güney kıyılarında bir Yunan askeri üssünün varlığı Türkiye'yi ne kadar tehlike içine sokacağı aşîkârdır.⁴¹⁹

Bu nedenle büyük önder Atatürk, Ada'nın Türkiye için stratejik değeri ve önemine Cumhuriyetin ilk yıllarında bile dikkat çekmiştir. 1930'larda Akdeniz bölgesinde askeri kararlar alınırken yetkililere, *"Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede direndiğini"* varsayalım diye soru sormuştur. Atatürk, yetkililerin cevaplarını ve fikirlerini dinleyip beklediği cevabı alamayınca, duvardaki haritaya uzanıp Kıbrıs Adasını göstermiştir ve *"Efendiler Kıbrıs, düşmanın elinde olduğu sürece. Bu bölgenin yolları üzerinde engeller oluşmuştur. Kıbrıs'a dikkat edin, bu Ada bizim için önemli"* demiştir.⁴²⁰

Kıbrıs'ın, İngiliz egemenliğine verilmesinin ardından İngiliz vatandaşlığını onaylamayan Kıbrıslı Türklerin anavatanına göç etmesine cevaben Atatürk, geleceği düşünerek Ada nüfusunun azalmaması için *"Kıbrıs'tan göçün durdurulması"* emrini vermiştir.⁴²¹ Ancak daha sonraki dönemde, Yunanistan'ın Kıbrıs davasını BM gündemine getirirken dönemin hükümeti ve muhalefetin Ada ile ilgili bir kararı yada fikri olmadığı görülmektedir. Çünkü Türkiye, Kıbrıs ile egemenlik ilişkisini Lozan

⁴¹⁹ Aydın, Olgun, *Kıbrıs Gerçeği (1931-1990)*, Ankara, Demircioğlu Matbaacılık, 1991, s. 123.

⁴²⁰ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005, ss. 73-74.

⁴²¹ İsmail Soysal, "Atatürk'ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:2, No:4, 1985, ss. 113- 114. Ayrıca bkz. Hikmet Öksüz, "Lozan'dan Sonra Kıbrıs Türklerinin Anavatanına Göçleri", *Tarih ve Toplum Dergisi*, C:32, No:187, 1999, ss. 35-36; Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II Enosis Çemberinde Türkler*, s. 12.

Antlaşması ile kesin olarak sonlandırmış olarak görmüştür.⁴²²

1948 yılından bu yana, Kıbrıs konusunda halkı bilinçlendirmek için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde mitingler ve toplantılar düzenlenmiştir. Bu mitinglere örnek vermek gerekirse; İstanbul Beyazıt Meydanı'nda 8 Haziran 1958 Pazar günü düzenlenen miting İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği tarafından tertip edilmiştir. 12 Haziran 1958 Perşembe günü Dr. Fazıl Küçük'ün katılımıyla Ankara'da düzenlenen miting, İzmir Yüksek Tahsil Gençliği tarafından, Bornova Spor sahasında 15 Haziran'da, düzenlenen mitinglere ek olarak; 9 Haziran Adapazarı; 14 Haziran Antakya, Kayseri, Ordu; 15 Haziran Adana, Hatay, Kırıkkale; 16 Haziran Malatya; 17 Haziran Erzurum; 19 Haziran Antalya, Samsun ve Elazığ; 21 Haziran Eskişehir, Balıkesir ve Maraş; 22 Haziran Konya, Bursa ve İskenderun mitingleri gerçekleşmiştir.

Ayrıca, Kıbrıs'tan Türkiye'ye Ada'daki Türklerin durumu ve eylemleri hakkında hükümetin bilinçlendirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Dr. Küçük imzalı 28 Kasım 1948 tarihli İsmet İnönü'ye gönderilen telgrafta Lefkoşa'da on beş bin Türk'ün düzenlediği Ayasofya toplantısında, *"Kıbrıslı Rumların Yunanistan'a ilhak ve özerklik taleplerinin bir kez daha şiddetle reddedildiğine oybirliğiyle karar verildi. Kıbrıslı Türkler bunun bir ilhak olduğuna inanıyor. Özerklik Türklüğü tamamen yok edecek ve Ada'nın düzenini bozacaktır."* şeklinde ifade etmiştir.⁴²³

Türk gazeteciler, herhangi bir baskı olmaksızın, Türk hükümetini Ada'nın refahı için harekete geçmeye çağıran makaleler yayınlamaya başlamışlardır. Ancak, bu yazıların çoğu yalnızca *"SSCB'yi ve Komünistleri sorumlu tutmak"* için yazılmıştır. Örneğin 25 Aralık 1948'de Ankara'da Yüksek Öğrenim Gençliği tarafından düzenlenen mitingde konuşmacılardan biri fikirlerini şöyle dile getirmiştir; *"Bu kızıl felaket, girdiği her yerde ocakları söndüren bu kâbus, tüm dünyayı ve özellikle Türk toplumunu tehdit*

⁴²² Halil İncalcık, "Helenizm, Megali İdea ve Türkiye", *Doğu Batı: Düşünce Dergisi*, No:31, 2005, ss. 15- 16.

⁴²³ B.C.A., 030.01.40.241.14.2, 28.11.1948. Genel katip tarafından Başbakanlığa Telgraf metni iletilmiştir. B.C.A., 030.01.40.241.14.1, 2.12.1948; Yenigazete, 28.12.1948

etmeye cesaret ediyor. Bugün kızıkların kurbanı olan milyonlarca Türk inliyor. Şimdi kızıl afet Kıbrıs'ı işgal etmeye çalışıyor. Yeşil Ada'nın kızıl emperyalistlere sunulmasına asla müsamaha göstermeyeceğiz". Bir diğer konuşmacı görüşlerini şu sözlerle anlatmaktadır; "Kıbrıs'ın bize katılması konusunda ısrar etmiyoruz. Bu nedenle bu Ada'yı Yunanistan'a verilmesi, komünist Rusya ve uyduları için Akdeniz'in ortasında bir üs bırakmak anlamına geliyor." Bu, Batı dünyasının ve Türkiye'nin tehlikeyle karşı karşıya kalacağı anlamına geliyor." ⁴²⁴ Böylelikle Türk siyasetçilerinin ve diplomatlarının gündeminde olan Kıbrıs Meselesi, zaman zaman farklı "sloganlar" çerçevesinde Türkiye tarafından savunulmuştur.

1950'lerde Kıbrıs meselesi, Türkiye gündeminde "Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır" sloganıyla öne çıkarken, 1960'larda "Ya Taksim Ya Ölüm" sloganı savunulmuştur. 1950'ler ve daha öncesindeki Türkiye, Yunanistan ile ilişkilerini tehlikeye sokmamak için Kıbrıs davasını dış politika gündemine almadığını görüyoruz. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın 17 Aralık 1949 tarihinde yaptığı açıklamada, "Kıbrıs Adası çevresinde yapılacak yaygaralar karşısında Yunan devlet adamlarının rasyonel uyarıları çok yerindedir. İngiltere'nin Kıbrıs'tan ayrılacağına dair en ufak bir adım atılmaması ve Yunan hükümetinin bu konuyu resmi olarak ele almamış olması, Türk hükümetinin bu konudaki eylemsizliğinin nedenini ortaya koymaktadır". ⁴²⁵

Bu dönemde Enosis'in görünen kısmında Kıbrıs Rumları varken, Yunan Hükümeti ise arka planda yönetmeyi tercih etmiştir. Örneğin Vatan gazetesi genel yayın yönetmeni Ahmet Emin Yalman, Yunanistan'ın Rumlara destek olmadığını Enosis fikrini hedeflemediğini belirterek, "Bu durumda neden Kıbrıs sorunu var?" diye soruyor ve ekliyor. "Açıkkas kızıl bir Moskof kundağı önündeyiz. Kıbrıs'ta bir İngiliz yönetiminin varlığı ve bunun Amerikalıların katılımıyla demokrasi dünyası için bir güvenlik üssü olarak kullanılması, en erken fırsatta Akdeniz'e inmeye hazırlanan Moskofluların gözünde bir dikendir. Türk-Yunan işbirliğini aşacak herhangi bir hareket, iki milletin

⁴²⁴ Kasım Ertenoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, November Yayınları, Lefkoşa, 2006, s. 30

⁴²⁵ Filiz Besim, *a.g.e.*, s. 81. Ayrıca bkz. Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993, s.94.

hayati çıkarlarına yönelik bir saldırı olarak görülmelidir".⁴²⁶ Burada Yalman Kıbrıs'a yönelik Yunanistan'ın bir tehlike içermediğini ilişkilerin bozulmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Demokrat Parti'nin (DP) ilk Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Fuat Köprülü, 20 Haziran 1950'de Meclisin grup toplantısında Kıbrıs'a dair gelen soruya cevaben "*Kıbrıs Sorunu diye bir şey yoktur*" demiştir. Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos'un 16 Şubat 1951 tarihinde Enosis isteklerini ilk kez belirttiği açıklaması bile Türkiye'nin Ada'yı dış politika gündemine alması için yeterli olmamıştır.⁴²⁷

Fuat Köprülü, Venizelos'un açıklamasından sekiz gün sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yaptığı konuşmada, "*Bu iki memleket arasındaki dostluğun bozulması için muayyen membalardan sarf edilen gayretlerin her iki devletin başında bulunan insanların iyi görüşleri ve niyetleriyle hiçbir tesir yapmayacağından eminim*" ifade etmesi Türkiye'nin halen Kıbrıs konusunu gündemine almadığını göstermektedir.⁴²⁸ Ancak Afyon Milletvekili General Ali İhsan Sabis Paşa'nın, Dışişleri Bakanlığı'ndan Kıbrıs sorununa Parlamento kürsüsünde açıklama istemiştir. 1952 yılında Atina ve Pire'deki Yunan Devlet ve Hükümet Başkanlarına Kıbrıs ile ilgili başvurular yapılmış, bu konulara Kıbrıs ve Atina'nın başpiskoposlarının da dahil olduğu görülmüştür. Ali İhsan, "*Türkiye, Kıbrıs Adası'nın gerçek sahibi*" olduğu üzerinde durmuştur.⁴²⁹ 1950'lerin başından itibaren Ada'daki gelişmeler ve Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşme istekleri Kıbrıslı Türklerin varlığını tehdit etmeye başlamıştır ve İngiliz yönetimi Yunanistan'ın ve Rum halkının Enosis isteklerine karşı Türkiye'yi de Kıbrıs meselesinde taraf olarak görmek istemiştir.

İngiltere, Bağdat Paktına karşı olan Arap ülkelerinin reaksiyonlarının şiddetlenmesi, Süveyş'in tahliyesi dolayısıyla Orta-Doğu'daki durumunun zayıflaması ölçüsünde Kıbrıs'ın öneminin artması, Kıbrıs'taki İngiliz üslerine yönelik terörizm faaliyetlerinde

⁴²⁶ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1945-1970)*, C:4., İstanbul, Rey Yayınları, 1970, s.326. Ayrıca bkz., Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Üçgeni*, s.135.

⁴²⁷ The Greek Aid Program, *United States Government Printing Office*, Department of State Publication, Washington, 1947, p. 7. (Girne Milli Arşiv ve araştırma Dairesi)

⁴²⁸ Prof. Dr. Fuad Köprülü, "Bir Yabancı Radyoya Cevap", *Kudret Gazetesi*

⁴²⁹ Esra Sarıkoyuncu Değerli; "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Akademik Bakış*, C:6, No:11, Kış 2012, s. 99.

önem kazanmıştır. ⁴³⁰Kıbrıs konusunun Türk -Yunan ilişkileri üzerinde olumsuz etki yapacağının anlaşılması ve nihayet Türkiye'nin Kıbrıs'ta meşru menfaatlerinin bulunduğu bilincine varmış olması gibi hususları dikkate alarak politikasında önemli değişiklikler yapabileceğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Kıbrıs'ın geleceğini sadece Yunanistan ile ikili planda görüşmek yerine işe İngiltere'nin Kıbrıs politikasına Türkiye'yi de katarak konuyu tamamen çıkmaza sokmak suretiyle öncelikle Kıbrıs'ın tamamını bu mümkün olmadığı takdirde bazı bölgeleri üs şeklinde elinde tutmak ana hedefini oluşturmuştur. Kıbrıs konusunda tarihi dönüm noktalarından birisi Londra Konferansı'dır. ⁴³¹ İngiltere'nin Türkiye'yi Yunanistan ile birlikte Londra'da yapılacak uluslararası konferansa davet etmesi Türkiye'nin uluslararası alanda Kıbrıs ile ilişkisi açısından son derece önemlidir. Çünkü Türkiye Kıbrıs meselesinde Yunanistan ve İngiltere ile birlikte üçüncü devlet olarak ortaya çıkmıştır. Yunanistan, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda bugüne kadar dikkate almamaya özen göstermiş ve Kıbrıs meselesini sürekli olarak İngiltere ile çözmeye çalışmıştır.

Londra Konferansı öncesinde Türk hükümetinde yaşanan bu önemli değişiklik, dış politikaya çok dikkat edileceğinin ve Türkiye'nin çıkarlarını korumak için daha cesur adımların atılacağına bir kanıt olarak değerlendirildi. ⁴³² Türkiye ise taraf devlet sıfatını kabul ettirmek ve görüşlerini açıklamak için konferansı bir fırsat olarak görmüştür. Kıbrıs'la ilgili düzenlenecek olan Londra Konferansı için Daily Telegraph'ta şu satırlara yer verilmiştir: *“İngiliz hareket tarzı konferansa iştirak edecek diğer iki tarafın hareket tarzı gibi inhina etmez. Böyle olsaydı konferanstan hiçbir şey beklenemezdi. Kıbrıs'ta inşasına başladığımız üs üzerindeki hükümranlığı ne kadar dost olursa olsun diğer memlekete terk edemeyiz. Kıbrıslıların istikballerine kendilerinin şekil vermelerini istiyoruz. Yunanistan'dan Enosis'i terk etmesi beklenemez, fakat taşkın tahriklerin güvenliğini temelinden sarsmakta olduğu hususunda onu iknayı ümit edebiliriz.”*⁴³³

⁴³⁰ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954- 1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, s. 74.

⁴³¹ Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, 2. bs., Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 1999, s. 117.

⁴³² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 102.

⁴³³ Rauf R Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 141-

Henüz Londra Konferansı toplanmadan Ada'da tahrikçiler karışıklıklar çıkartmaya, Kıbrıslı Rumların konferans toplanmadan Ada'daki tüm Türkleri katledeceğinin propagandalarını yapmaya başlamıştır. Başbakan Adnan Menderes ise henüz konferansa gitmeden yaptığı konuşmalarda Ada'da en kötü şartta mevcut durumun korunmasının, aksi halde Ada'nın Türk Devletine iade edilmesinin savunulduğunu, bu sırada yapılan propagandalardan Türk Devleti'nin korkmadığını, Kıbrıs'ın Anadolu'nun her parçası gibi himaye göreceğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 24 Ağustos'ta Limasol Doğan Türk Birliği Konseyi'ni kabul etmiş ve Konsey üyelerine; *"Rumların Ada'daki Türklere hiçbir şey yapamayacakları konusunda güvence verdiğini, katliam yapma imkânlarının olmadığını ve sorunun uluslararası hukukun üstünlüğü ile çözülmesi gereken önemli bir sorun haline geldiğini"* belirtmiştir.⁴³⁴

Bu konferansın Kıbrıs tarihinde çok önemli bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz. İngiltere için büyük bir diplomatik güç kazandığını ve Kıbrıs sorununun kendi kaderini tayin meselesi olarak BM platformuna gelmesini engellediğini görmekteyiz.

2.2 Yunan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos, Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve İngiliz Dışişleri Bakanı Macmillan Arasında Geçen Londra Konferansı ve Konferansta Sunulan Tezler

İngiliz Hükümeti tarafından 20 Haziran 1955'te duyurduğu "Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın Güvenliği" konulu Londra Konferansı, 29 Ağustos 1955'te faaliyetlerine başlamıştır. Önce İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan konferansta görüşlerini dile getirmiştir.⁴³⁵ 30 Ağustos Londra Konferansı oturumunda söz alan İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan; *"bu konferansın öncekiler gibi resmi bir konferans olmadığını belirtti. İngiltere'nin Kıbrıs ile bağlarının tarihsel sürecini söyledikten sonra, Kıbrıs'ta*

142.

⁴³⁴Vamık D. Volkan, *Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 54-55.

⁴³⁵ Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı ve İçyüzü*, İstanbul, İtimat Kitabevi, 1976, s. 51.

*yaşanan terör olaylarından duyduğu üzüntüyü dile getirerek, İngiltere'nin Kıbrıs'ın durumunu ve tarafların haklarını dikkate aldığını” ifade etmiştir.*⁴³⁶

İngiltere Dışişleri Bakanı Macmillan yeni bir liberal anayasa hazırlamış ve Kıbrıs halkına bu anayasa altında geniş özerklik verilmesi için bir teklifte bulunmuş ve Yunanistan'dan Enosis hareketlerinden vazgeçmesini istemiştir. Ayrıca Kıbrıs'ta NATO savunması için İngiliz yönetiminin gerekli olduğu vurgulanarak, Ada'da NATO kontrolünde İngiliz, Türk ve Yunan savunma grubu kurulması önerisi getirilmiştir.⁴³⁷

31 Ağustos 1955'teki oturumda Yunanistan Dışişleri Bakanı Stephanopoulos; Kıbrıs halkına geleceklerini belirleme hakkı verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu hakkın tanınmasına karşın İngiltere Kıbrıs'taki üslerini talep edebilir, Kıbrıs'taki Türk azınlığa eğitim, din ve ekonomik özgürlük alanında eşit konum verileceği ve eğer Türkiye isterse özel bir vatandaşlık rejimi ve askerlik hizmeti verilecektir şeklinde Yunan hükümetin görüşünü açıklamıştır.⁴³⁸ Konferansın 1 Eylül 1955'teki oturumunda, Yunanistan, Türkiye'nin Lozan Antlaşması'na karşı davrandığı iddialarına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü cevap vermiş, Kıbrıs'ın coğrafi ve ekonomik bakımdan Anadolu'ya bağlı bulunduğunu belirtmiş ve Türkiye'nin güvenliği bakımından öneminden söz etmiştir.

⁴³⁶ Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü , Londra Konferansında Türkiye adına bir konuşma yapmıştır. Öncelikle Ada, Türkiye için stratejik öneme sahip olduğunu dile getirmiştir. Kıbrıs'ın statüsünde herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığı üzerinde durmuştur. İngiltere adadan mutlaka gidecekse adanın eski sahibi Türkiye'ye verilmesini, eğer o da olmazsa bu şartlar altında adanın taksim edilmesini vurgulamıştır. Faruk Sönmezoğlu, *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu*, s. 152.

⁴³⁷ Nancy Crawshaw, *a.g.e.*, pp. 48-49.

⁴³⁸ Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 149. Ayrıca bkz., Rauf Raif Denktaş, *Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 119.

31 Ağustos'ta Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanos Stephanopoulos'un konuşmasında üzerinde durduğu konu, taleplerini İngiltere ve Türkiye'nin istisnasız itiraz ettiği Enosis temelinde ifade etmek yerine örtük olarak halkın kendi kaderini belirlemeye çalıştığı belirtilmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ı topraklarına dahil etme niyeti olmadığını belirten Stephanopoulos, Kıbrıs halkının kararlarına saygı duyulmasını söylemiştir. Kıbrıs'taki Türk ve Rum nüfusun oranı dikkate alındığında Stephanopoulos'un anlattıklarının hangi anlama geldiği ve bu yönde karar vermenin nasıl bir sonucu olacağı tartışmasız belliydi.⁴³⁹ Stephanopoulos'un anlattıklarında özellikle üzerinde durulması gereken kısım, Kıbrıs'ın İngiltere'nin bir sorunu olduğunu belirten Macmillan'ın önceki oturumdaki sözlerinin değerlendirilmesiydi. Yunan diplomat, Ada üzerinde egemenlik mücadelesi olduğunu belirten, Kıbrıslılara verilen kendi kaderini tayin vaatlerinin tutulmadığını belirterek, İngiltere'nin Ada'daki üslerinin özerkliğe geçiş sayesinde daha güvenli olacağını belirtmiştir.⁴⁴⁰ Bu durumdan Türkiye'nin de yararlanabileceğini belirten Stephanopoulos, kendi kaderini belirleme (self-determinasyon) hakkı vesilesiyle Ada'da hayatını sürdüren Kıbrıslı Türklerin azınlık haklarından yararlanacağını, kültür ve eğitim açısından ilerleme şansına sahip olacağını savunmuştur. Yunan diplomat, Kıbrıs sorununun Yunanistan tarafından gündeme getirildiği iddialarını reddederek Kıbrıs halkının konuya bağımsızlık açısından baktığını, bunun yalnızca temel ve uluslararası güvence altına alınmış bir özellikle gerçekleştirilebileceğini ileri sürmüştür.

“Türkiye sadece kendisinden Kıbrıs'a tahsis edilen arazinin kaderini kesin olarak belirlemekle kalmadı, aynı zamanda anlaşmanın imzalandığı tarihte kaderi henüz bilinmeyen topraklarda gelecekteki taahhütlerde bulunmayı da reddetti. Bu Ada'nın kaderi ancak Türkiye ile İngiltere arasında belirlenebilir. Kıbrıs'la ilgili devletler, bir yandan Türkiye, diğer yandan İngiltere'ydi. Çünkü bu Ada'yı yönetme hakkını terk etmiş bir devlettir. Diğer Ada'yı kendine katan devlettir. İngiliz egemenliği Kıbrıs'ta kaldığı sürece bizim durumumuz sözleşmeler nedeniyle değişmeyecektir. Ancak Kıbrıs Adasının statüsünün bir

⁴³⁹ A. Suat Bilge, *Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, s. 106.

⁴⁴⁰ Tozun Bahcheli, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, s. 118.

şekilde değiştirilmesinde herhangi bir sorun varsa, Türkiye önce bu konuda kendisini alakalı kabul edecektir. Türkiye'nin Kıbrıs'tan vazgeçmesi ve Kıbrıs'a fedakârlığı İngiltere lehine olduğundan ve belirli koşullar altında bu durum değiştirilecekse, Türk hükümeti bu feragattan önce duruma rıza gösterecektir. Türkiye, Lozan gereği İngiltere lehine haklarından feragat etti. Yani Ada başka bir egemenliğe girerse ve kaderi söz konusuysa, koşullar değişmiş olacaktır. Kıbrıs Adası, Türkiye ve komşu doğu ülkelerinin kaderi ile yakından ilişkili bir devletin elinde olmalıdır. Yani Türkiye veya Ortadoğu ülkeleri Türk askeri anlaşmalarıyla savaşa girerse, Kıbrıs'ta onlarla savaşta olmalıdır. Bu alanın savunması ve yenilenmesi başka türlü değerlendirilemez. Bir savaş durumunda, Türkiye'nin savunma gücü, ancak Akdeniz'in batı ve güney limanları vasıtasıyla dışarıdan beslenebilir. Bu Ada'nın hükümdarı aynı zamanda batı adalarının da hükümdarı ise, Türkiye adeta kuşatılmış olacaktır. Ne kadar dost ve müttefik olursa olsun hiçbir ülke tüm güvenliğini tek bir devlete bağlayamaz".⁴⁴¹

Özetle, Londra Konferansında Kıbrıs meselesine dair Türk tarafının tezinde şu önemli hususlar üzerinde durulmuştur:

- a) Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği ve savunması bakımından önemi: *"Türkiye'nin bir harp vukuunda, müdafaa, kuvvet ve kudretinin idamesini Kıbrıs'ı hesaba katmaksızın düşünmek bile imkânsızdır."* diyen Zorlu, Kıbrıs idaresinin 1878'de İngiltere'ye devrinin dahi bu sebepten yapıldığını belirtmiştir.
- b) Kıbrıs meselesi ancak Türkiye ile İngiltere arasında bahis konusu olabilir. Zira Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs'ı ilgilendiren hükümler sadece Türkiye ve İngiltere arasında derpiş edilmiştir.
- c) Lozan Antlaşması'nın açık hükümlerine rağmen, Kıbrıs'ın mukadderatı tayin edilecek bir ada telakki etmek, bu Antlaşmanın kurduğu bütün bir sistemi ve düzeni

⁴⁴¹ Semih Günver, *a.g.e.*, ss. 79-80.

değiştirmek demek olur ki, böyle bir hal çok şümullü sonuçlar doğurabilir.

d) Yunanistan'ın Lozan Antlaşması'yla Kıbrıs üzerindeki tüm haklarından vazgeçtiğı iddiası sağlam bir temel bulamıyor. Çünkü Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan parçalardan bütünüyle kopmamıştır. Nitekim Lozan Antlaşması'nın 16. maddesi Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan toprakların kaderinin ilgili taraflarca belirleneceğini belirtmektedir. Ancak o dönemde müttefiklerin önerdiği taslak maddede bu cümle yer almadı ve Türkiye'nin bu toprakların veya adaların devri, geleceğı veya başka bir şekilde alınan veya alınacak kaderi kabul eder ifade ediliyordu.

Türk heyeti Lozan'da bu durumu onaylamamış ve şöyle cevap vermiştir: *“Türkiye’den istikbalde alınacak mukadderatı tanınması ve kabul etmesi isteniyor. Şurası muhakkaktır ki, Türkiye mahiyetini ve şümulünü bilmediğı mukarreratı kabul etmek taahhüdüne giremez.”* Türkiye Lozan'da Kıbrıs'la ilgisinin sonlandırılmasını onaylamamıştır.

e) Türkiye, Kıbrıs sorunu gibi bir konunun varlığını kabul etmek istemiyordu. Çünkü Lozan sisteminin böyle bir konunun kabul edileceğı şekilde değiştirilmesi gerekiyorsa, Türkiye'de bir takım haklı taleplerde bulunacak ve bu Yunanistan için iyi olmayacaktır.

f) Kıbrıs, coğrafi bakımdan Anadolu'nun bir devamından ibarettir. Nitekim tarih içinde Anadolu'ya hâkim olan medeniyetler tabii bir sevkle Kıbrıs'a hâkim olmuşlardır. Keza, Ada'nın ekonomik yapısı da onu Anadolu'ya bağlamaktadır.

g) Stratejik sebeplerle de Kıbrıs Adası Türkiye için gereklidir. Kıbrıs Adası, komşu doğu ülkelerinin kaderi kadar Türkiye ve Türkiye ile de yakından ilişkili bir devletin elinde olmalıdır. Bir savaş durumunda, Türkiye'nin savunma gücü yalnızca Akdeniz'deki güney ve batı limanlarından beslenebilir. Türkiye'nin batı limanları, potansiyel düşmanın güçlü bir etki alanı içindedir ve bir savaş durumunda, Türkiye ancak güney limanlarından beslenebilir. Bu durum 2. Dünya Savaşı'nda belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ada'nın hükümdarı batı adalarının hükümdarı olursa,

Türkiye'yi fiilen kuşatacaktır. Ne kadar dost ve müttefik olursa olsun hiçbir ülke tüm güvenliğini tek bir devlete bağlayamaz.

h) Self-Determination prensibi, her zaman, her yerde uygulanması mümkün olan bir prensip değildir. Bu prensibin uygulanmasında çok daha önemli faktörler rol oynamaktadır. Diğer taraftan ahalisinin çoğunluğu İsveçli olan Aaland adaları Finlandiya'ya, ahalisinin çoğunluğu Türk olan Batı Trakya Lozan Antlaşmasıyla Yunanistan'a bırakılmıştır. Hatta Lozan Konferansı esnasında Venizelos, self-determination prensibinin bir toprağın bir devlete verilmesi için her zaman birinci planda bir prensip teşkil edemeyeceğini söylemiştir.

i) Kıbrıs'a muhtariyet verilmesi meselesine gelince, böyle bir rejimin uygulanmasına geçmeden önce Yunan Hükümetinin ve Ortodoks Kilisesinin kışkırtmış olduğu asayişsizliği gidermek, sulh ve sükûnu sağlamak gerekir. İkinci olarak böyle bir rejimde Kıbrıs Türklerinin mukadderatı, can ve mal güvenliği garanti altına alınmalıdır.

j) Nihai Türk görüşü; Kıbrıs'ta statüko sürdürülmelidir. İngiltere Ada'dan çekilmemeli. Bu statüko bozulacaksa Ada Türkiye'ye verilmelidir.⁴⁴²

Türk delegelerinin açıklamalarını Yunan heyeti hoş karşılamamış, 2 Eylül'deki toplantılarda İngiltere'nin talebi üzerine konferans 6 Eylül'deki toplantıya ertelenmiştir. Bununla beraber Stefanopolis Atina'ya dönmüş ve Yunan basını şunları yazmıştır: Yunan heyeti, Zorlu'nun açıklamalarına karşı başarısız oldu üzerinde durmuşlardır. Durumu daha da olumsuz değerlendiren bazı basın mensupları, konferanstan çekilme olasılığını gündeme taşımıştır.⁴⁴³

Diplomatik çevrelerin iyimser görüldüğü konferansta İngiltere arabulucu rolünü üstlenmektedir. Asgari şartlarda statükonun korunmasını isteyen Türkiye, İngiltere'nin

⁴⁴² T.B.M.M.Z.C., Dönem XI, C:1, İçtima 2, 46. İnikat, 25-2-1958, s.615-616

⁴⁴³ Erol Manisalı, *a.g.e.*, s. 152. Ayrıca bkz. Resul Babaoğlu, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 36, 2018, s. 336.

Yunanistan'a herhangi bir tavizde bulunması ihtimaline karşılık bu sefer statüko yerine Ada'nın kendisine verilmesini isteyecektir. Yunanistan ise asgari şartlarda plebisit ve Kıbrıs halkının arzusunun tanınmasını isteyecektir.

İngiltere'nin planı ise şöyledir:

- a) Atina tahrikçilerin teşvikine son versin.
- b) İngiltere hemen bir Kıbrıs Anayasası hazırlayacak ve ileride Ada'ya hâkimiyet vermek hususunda müzakerelere girişecek.
- c) İngiltere, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını müzakere etmeyecektir.

Başbakan Menderes, Zorlu ve ekibi tarafından hazırlanan ve kendisinin de katkıları ile son şeklini alan Türk Tezinin arkasında sonuna kadar kararlı bir biçimde durmuş ve süreci yakından takip etmiştir. 4 Eylül 1955 tarihinde İzmir'de, Ege Üniversitesi'nin temelini attıktan sonra İstanbul'a dönen Menderes, ertesi günü Dışişleri'nden özel bir kuryenin Zorlu'nun Londra'daki temasları ile ilgili gizli raporlarını okumuşlardır. Anılan raporda yer alan; *"Size arz edilen Türk Tezini, 26 sayfalık bir metin halinde hukuki ve mantıki bir üslup içinde konferansta anlattım. Konuşmamdan sonra Mc Milan, bizzat yanıma gelerek beni tebrik etti. Ayrıca görüşünüzü sağlam bir temel üzerine oturtmuşsunuz"* dedi. Tezimiz Yunanlılar üzerinde soğuk düş etkisi yapmıştır.⁴⁴⁴

Türk Heyeti, Yunanlılara verilebilecek hiçbir tavizin onaylanmayacağını kuvvetle vurgulamıştır. Fatin Rüştü Zorlu, söz konusu görüşmeyi ve Londra'daki hava durumunu şifreli telgrafla Menderes'e ayrıntılı biçimde bildirmiştir. Fatin Rüştü Zorlu'nun telgrafının son kısmında; *"Açıklamalarımızla haklarınıza uygun hareket edeceğimiz konusunda tetikte olduğumuzu düşünsek de bu alanda çok çalışma yapılması gerektiğini anlıyoruz. Bu nedenle hem biz hem de gazetecilerimiz bu konuda çaba sarf ediyoruz. Taraf Devletlerden bu konuda ilgililere verilecek emirlerin çok*

⁴⁴⁴ Mehmet Gönübol, ve Haluk, Ülman, "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945- 1965," Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:21, 1966, ss. 152- 153.

faydalı olacağını saygıyla rica ediyorum. " bilgileri geçmektedir. Konferansta konuşulan konular hakkında Ankara'yı sürekli bilgilendiren Zorlu'dan, Menderes bir başlık üzerinde durmasını istemiştir; "Bizim için önemli olan, statükonun sürdürülmesi veya değişecekse de Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi ilkesinin herhangi bir zaafa uğramadan korunmasıdır".⁴⁴⁵

Londra Konferansı, ülkeler için Kıbrıs meselesinin çözüme ulaşması konusunda beklentilerin çok fazla olduğu bir konferans halini almıştır. Toplanacak olan bu üç devlet Doğu Akdeniz'in sulhu ve istikrarını sağlayabilecek önemdeydi. Ayrıca NATO'da da birbirleriyle müttefik olan bu devletlerin birtakım ortak noktaları bulunmaktaydı. İngiltere ile Türkiye aynı zamanda Ortadoğu'nun güvenliğinden de sorumlu iki devlettir. Kıbrıs'ın Türkiye'nin güney sahillerine 64 km. kadar yakın bir mesafede olması ve Ada'daki nüfusun beşte birini Türklerin oluşturması itibarıyla Türkiye'nin de Kıbrıs sorunuyla ilgili arenada yerini alması gerekirdi. İşte tüm bu sebeplerden dolayı konferansa katılan üç ülkenin de Kıbrıs meselesine gerçekçi bir ruh ve dostluk havasıyla yaklaşması gerekmektedir. Fatin Rüştü Zorlu İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki sömürgecilik iddialarını asla doğru bulmadığını söylemiş, İngiltere Kıbrıs'ta dünya barışını ve Türk-Yunan dostluğunu koruduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁶ Zorlu, asıl sorunun Ada'da devam eden tedhişçiliği sonlandırmak ve bir din adamının istekleri doğrultusunda Ada'nın barış ve güvenliğini tehlikeye sokmak olarak nitelendirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Yunan ve İngiliz gazetecilerine 5 Eylül 1955'te verdiği demeçte başlıca self-goverment Kıbrıs'ın savunması, konferansın devam edip etmemesi hakkındaki soruları cevaplandırmıştır. Birinci soru hakkında; *"self-government" öncelikle Kıbrıs'taki tedhiş ve münferit havasının bütünüyle zail olması gereklidir. Ayrıca belirtiyim ki "self-goverment" onaylamamız Kıbrıs'taki Türklerin diğer unsurlarla tam "partnership" durumunda*

⁴⁴⁵ Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları (D.P. M.G.G.M.Z., Dönem: XI, C:222, 22 Mayıs 1958, s. 92-95.

⁴⁴⁶ Besim, Filiz, a.g.e.,s. 110.

bulunmaları ve Ada'yı yönetmede eşit haklarda olmaları gerekir. Öteden beri birkaç bomba patlamak ya da bir rahibin kışkırtmalarından etkilenecek bu icraatın ve hakların hilafına bir şey yapılacağını sananlar yanıılıyorlar” demiştir.

Bir gazetecinin “Londra Konferansının uzamasına taraftar mısınız? Sorusuna karşılık olarak Fatin Rüştü Zorlu; “Hayır taraftar değilim. Çünkü konferans neticesini vermiştir. Şimdi bu neticeleri ifade edip, işi bitirmek lazımdır. Bence konferans ondan beklenen en mühim neticeyi verdiği için muvaffak olmuş sayılır. Filhakika üç tarafın görüşlerini ve durumlarını açıkça, dostça birbirlerine anlatmaları ve bu suretle mesuliyetlerin açıkça taayyün etmesi lazımdı. Londra Konferansı ile bu temin olunmuştur. Bundan sonra Yunanistan Hükümeti Kıbrıs'ta karışıklık istemek suretiyle ne gibi neticeler tevhit edeceğini görmüş ve binaenaleyh mesuliyetlerinin çevresini iyice tespit etmiş bulunuyor. Büyük ehemmiyet ve kıymet verdiğimiz Türk-Yunan dostluğu, ittifak ve işbirliği bakımından Yunanistan'ın bir seçim yapması lazım gelmektedir. Yani ya Kıbrıs üzerindeki haksız iddialarında ısrar edecek yahut da Türk dostluğunu tercih edecektir”⁴⁴⁷ demiştir.

Zorlu, düzenlediği basın toplantısında Yunanistan'ı Kıbrıs'ta İngiliz idaresine karşı girişilen tedhiş hareketinin durdurulmasına yardıma davet etmiştir. Zorlu, Kıbrıs'ta İngiliz idaresine karşı yapılan tahrikin birçoğu Yunanistan'dan gelme tedhişçinin eseri olduğunu ve Atina hükümetine başvurularak, tahrikçilerin Yunanistan'dan Kıbrıs'a geçmelerinin önlenmesini ve halkı İngiltere aleyhine kışkırtan düşmanca radyo yayınlarının durdurulmasını istemiştir. Bundan sonra üçlü konferansın bir hafta içinde sona ereceğini söyleyen baş delegemiz, Türkiye'nin ancak Kıbrıs'taki Rumlarla Türklere eşit haklar tanınması halinde Ada halkına iç işlerinin sevk ve idaresinde daha geniş bir muhtariyet vermeyi öngören bir İngiliz planını kabul edebileceğini söylemiştir.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ T.B.M.M.Z.C., Devre XI, C:8, İçtima 2, 50. İnikat, 4.3.1959, s. 28

⁴⁴⁸ Mehmet Gönübol, ve Haluk, Ülman, “Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945- 1965,” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, ss. 155-156.

Self Government fikrindeki İngiltere'nin bu talebini Türk heyeti şu sebeplerle onaylamamıştır:

- a) Gerçekleşen olaylar Ada'daki iki toplumun arasını açtığı ve Self Government iyi geçinen toplumlara uygulanabileceği için bu durum şu an mümkün değildir.
- b) Rumlar ilhak düşüncesinden vazgeçmediği sürece bu durum ilhak isteyenleri gittikçe cesaretlendirecek ve girişimlerine uygun ortam sağlayacaktır.⁴⁴⁹

İki kesimin iddialarını dinleyen İngiltere, Ada'ya kendi kontrolü altında özerklik vermeyi önerdi ancak Yunanistan ve Türkiye İngiltere'nin teklifini reddetmiştir. 6 Eylül günü tren garından Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile konuşan Menderes, Zorlu'nun beş yıllık moratoryum önerisine öfkeleni ve “*Fatin Bey, ne diyorsun? Bu artık milletin sorunu haline geldi. İstanbul yanıyor, ne moratoryumu ne de başka bir şeyi kabul etmiyorum. Gel, konferanstan ayrıl*” dedi.⁴⁵⁰ İstanbul, İzmir ve Ankara'da yapılan mitingler konferansın neticesiz kalmasına ve görüşmelerin sona ermesine neden olmuştur.

İngiltere, Türkiye ve Yunanistan devletlerinin delegeleri ile süren Londra Konferansı, 7 Eylül 1955'te herhangi bir anlaşmaya varılmadan feshedilmiştir. Zorlu başkanlığındaki Kıbrıs Konseyi, 8 Eylül akşamı Londra'dan bir sonuç almadan dönmüştür.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1958: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, s. 302.

⁴⁵⁰ D.P.M.G.G.M.Z., Dönem: XI, C:222, 22 Mayıs 1958, s.137-138. Ayrıca bkz. Türker Sanal, *Menderes Hükümetleri (22 Mayıs-1950-27 Mayıs 1960)*, Ankara, Sim Matbaacılık, 2000, s. 76.

⁴⁵¹ Ahmet Şükrü, Esmer, “Londra Konferansı”, *Ulus Gazetesi*, 27 Ağustos 1955.

2.3 6-7 Eylül Olaylarının Kıbrıs Meselesine Etkisi

6- 7 Eylül olayları 27 Ağustos 1955'te Londra Konferansı'nın yarıda kesilmesine neden olmuştur. Yunan radyolarında 6- 7 Eylül olaylarını İngiliz diplomasisinin planladığı söylenmiştir. İstanbul Ekspres gazetesinin "Atamızın Evi Bomba ile Hasara uğradı" başlığıyla haber yapması, Türk tarihine "6-7 Eylül olayları" olarak geçmektedir.⁴⁵² Dışişleri Bakanı Zorlu olaylar karşısında şunları söylemiştir; *"Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu eve ve konsoloshanemize vaki tecavüzü bizde büyük bir teessürle öğrenmiş bulunuyoruz. Bu hadise Kıbrıs davasında ne kadar haklı olduğumuzu ispat etmiş bulunmaktadır. Tecavüz hadisesi karşısında hükümetimizin gerekli tedbirleri alacağı hususunda en ufak bir şüpheyi düşmemek lazımdır"*.⁴⁵³

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 7 Eylül'de İstanbul'da basına verdiği demeçte, meydana gelen hadiselerin esef verici olduğunu söylerken, asayişin sağlayabilmek için vatandaşların hükümete destek olması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁵⁴ Milli bir felaket olarak adlandırdığı bu olayların ancak zararlarının bu yolla telafi edilebileceğini söylemiş ve sözlerine devam etmiştir; *"Dün gece, 6-7 Eylülde İstanbul'da gerçekleşen olaylar çok esef, elem verici olmuştur. Şimdi vatandaş olarak vazifemizi iyi niyetle ve temiz yürekle yerine getirmek lazımdır. Milli bir felaket durumundaki bu olayın zararları yalnızca böyle giderilebilir. Gazetelerimiz ve aklı başında her vatandaş esef ve üzüntüyü dile getirmeli, sakinlik önermelidir. Hükümetin güvenlik ve sükûnu sağlaması, gerçekleri hızla ortaya koyması için herkes resmi makamlara yardımcı olmalıdır"*.⁴⁵⁵

⁴⁵² Melek Fırat, "6-7 Eylül Olayları", Hazırayan: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C:I, 11. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 602.

⁴⁵³ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, No:12, 2012, ss. 211-212.

⁴⁵⁴ Önay Yılmaz, "Tanıklarla 6-7 Eylül Olayları", *Milliyet Gazetesi*, 06.09.2005.

⁴⁵⁵ Şerif Demir, "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 12, 2010, ss. 56- 57.

İstanbul ve İzmir’de yaşanan olayların ardından 8 Eylülde sükûnet tamamen sağlanmıştır. Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nin merkez ve şubeleri mühürlenmiş, evrak ve paralarına el konmuştur. Yunanistan’da ise emniyet önlemleri arttırılmıştır.⁴⁵⁶

DP hükümeti de olayların ağır bir komünist rejim ve yıkım olduğunu açıklamıştır. *"Kıbrıs meselesi etrafında meydana gelen olaylar nedeniyle Selanik'teki aziz Atatürk'ün evine ve konsolosluğumuza suikast düzenlendi. Kısmen maksatlı ve haince, kısmen de idrak ve bilinçten yoksundur. Azmettirenlerin etkisiyle, büyük kitlelerin gösteri hareketlerine neden oldu. Bu arada çoğu Rum vatandaşlarımıza ait olan dükkân ve mağazalara girerek büyük bir zarar verildiğini en derin duygularımızla ifade etmek istiyoruz. Hiç şüphe yok ki bu vatandaşların uğradıkları zararlar hızlı bir şekilde tazmin edilecek ve bu şart yerine getirilecektir. Şiddetin ihlal ettiği bu olayların huzuru ve güvenliğini sağlamak için gerekli tüm tedbirler derhal alınmış ve alınacaktır. Şimdiye kadar birçok tahrikçi yakalandı ve aleyhine yasal işlem başlatıldı."*⁴⁵⁷

Başbakan Adnan Menderes 6-7 Eylül olaylarının arka planında farklı merkezler olabilme ihtimalinden bahsetmiştir.⁴⁵⁸ Tek partili dönem de 6-7 Eylül olaylarının hükümete, özellikle dış politikada varlık vergisi adında güç bir politik yasa tasarısı getirmiştir. Türkiye dış politikasında zorlu bir döneme girmiştir. Kıbrıs meselesinde uzlaşma atmosferinin bir süre daha askıya alınmasına neden olmuştur.⁴⁵⁹

Başbakan Menderes, Meclisteki konuşmasında gerçekleşen olaylarda güvenlik güçlerinin suçlamasının haksızlık olduğunu belirtirken, bir gençlik hareketi olarak başlayan bu olayların aniden büyümesi karşısında ne yapacaklarını şaşırtdıklarını

⁴⁵⁶ "Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Zor Günleri", *Bozkurt Gazetesi*, 09.09.1955. ss. 2-3.

⁴⁵⁷ Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s. 68.

⁴⁵⁸ Sefa Kaplan, "50 Yıl Aradan Sonra 6-7 Eylül Olayları", *Hürriyet*, 7 Eylül 2005, s. 7

⁴⁵⁹ T.B.M.M.Z.C, Devre X, C 8, İN. 14, İç. 1, s.251-255. Başbakan Menderes, Kıbrıs ile ilgili görüşlerini ulusal veya uluslararası düzeyde her fırsatta belirtmiş, özellikle 6/7 Eylül Olayları’nın yarattığı atmosferde Türk tezlerini dünya kamuoyuna anlatmıştır.

belirtmiş, bu olayları 31 Mart Hadisesi'ne benzetmiştir; “*Memleketin yüksek menfaatleri için işbirliği halinde bulunmamız memnuniyetle kaydedilecek bir husustur. Arkadaşlar emniyet kuvvetlerinin hiçbir suretle ve hiçbir yerde vazifesini yapmadığını söylediler. Bu doğru değildir. Polis vazifesini yapmadı da bu adalet huzuruna çıkarılan tahrikçileri kim ele geçirdi, kim yakaladı. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ve talebe cemiyetleri bir takım muzır şahısların meşruiyet kisvesi altındaki faaliyetlerine alet oluyorlardı. Haberimiz vardı. Fakat o kadar aniden büyüdü ki buna bir baskın demek ve milletçe hakiki bir baskına uğradığımızı ifade etmek yerinde olur*”.⁴⁶⁰

İngiltere'nin de olaylar üzerinde etkisi olduğunu görmekteyiz. İngiltere, o dönemde Akdeniz'deki egemenliğini ve istikrarını sürdürmekte Kıbrıs'a ihtiyaç duymuştur. Fakat Kıbrıslı Rumlarla baş edememiş ve komşusu ve müttefiki Yunanistan ile sorunsuz bir dış politika güden Türkiye'nin aynı zamanda önem verdiği Balkan Paktı nedeniyle İngiltere, Ada'da Yunanistan ve Rumların politikaları ve eylemleri karşısında yalnız kalmıştır. Bu durumu sonlandırmak ve Ada'daki haklarının devamlılığını sağlamak amacıyla İngiltere'nin Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışma yaratmasının Ada'da varlığını devam ettirme hususunda faydalı olacağını düşünmüştür. Bunun sonucunda Yunanistan ve Rum toplumu daha kontrollü hareket etmek zorunda kalacak ve İngiltere Kıbrıs'taki üslerini daha rahat tutabilecektir. Gelişmeler doğrultusunda İngiltere 6-7 Eylül olayları öncesinde bu kadar büyük bir olaya sebep olacağını bilemese de Türk-Yunan ilişkilerini kendi istekleri doğrultusunda hareket ettirebilmek için bazı planlar yapmıştır. Öte yandan Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos'un Yunanistan'ın Kıbrıs ile bütünleşme niyetinden sapmayacağını özetleyen açıklaması, 6-7 Eylül olaylarının başlama nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

⁴⁶⁰ Hıfzı Topuz, “6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşanın Yasakları”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, No:81, Tarih Vakfı, 2000, ss. 39-40.

6-7 Eylül olayının sebebini araştırdığımda bazı kaynaklar komünistlerden bahsederken bazıları Beyoğlu'nda o gün Rumların bile olaylara dahil olduğunu ama asıl nedenin İngiltere'nin II. Dünya savaşından zaferle çıkamamış olması ve Kıbrıs Adasında ki üstlerini kaybetme korkusu olduğunu göstermektedir.⁴⁶¹

6-7 Eylül 1955 olaylarında Yunanistan'ın İstanbul Başkonsolosu olan büyükelçi Viron Teodoropulos'a göre, o dönemde yazdığı ve gizli tuttuğu “Eylül Olayları” başlıklı yazısına göre; “*Menderes, Patrikhane heyetine olayların beş yıl önceden planlandığını ve organize edildiğini söyledi.*” ifadesi yer almıştır. Yazının devamında, 6-7 Eylül olaylarına sebep olan gelişmeler aslında 1952 yılında başlamış, İngiltere'nin Ada üzerindeki stratejisinde Kıbrıs meselesini Türk-Yunan ilişkileriyle farklı bir boyut kazandırma ve bu bağlamda, İngiliz basın ataşesi, İstanbul Kulübü'nde Türk gazetecilere bilgi bile verdiği ifade edilmiştir.⁴⁶²

Türkiye ve Yunanistan 1951 yılında NATO'ya birlikte girmiş, 1952'de ise Balkan Paketi'nin gerçekleşmesi için iki ülke arasındaki askerî birlikteliği kuvvetlendirmiştir ancak Yunanistan'ın Türkiye ile olan dış politikasının arkasında Kıbrıs Adasında da Rumlarla Kıbrıslı Türkleri Ada'dan göndermek için uğraşmaktadır. 1952 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan'ı ziyaret ederken Kral Paulos Türkiye'ye ziyarette bulunmuş, görüşmelerde Kıbrıs konusu görüşülmeden sorunsuz sona ermiştir. Ayrıca bu yılda Gümölcine'de Celal Bayar Lisesi açılmıştır. Ancak 1953 yılında İngiltere tarafından Demokrat Parti hükumetine Kıbrıs meselesini dış politika gündemine almaları için baskılar başlamıştır.⁴⁶³ Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün

⁴⁶¹ Ulus, 15 Aralık 1954. Bu konuda bir diğer iddia ise olayları İngilizlerin tertiplelediğidir. Dönem içinde Kıbrıs meselesinde Yunanlılarla anlaşmazlık içinde olan İngilizler, Türklerle Yunanlıların iş birliğinden rahatsız oldukları ve iki toplumun birbirine karşı çatışma içinde olması için böyle bir olay tasarladıklarıyla ilgili arşiv belgelerinin var olduğu öne sürülmüştür. İngilizlerin böl-yönet sistemini Kıbrıs politikasında da uygulamak istemiştir. Foti Benlisoy, “6/7 Eylül Öncesinde Basında Rumlar”, *Toplumsal Tarih*, 13/81, 2000, ss. 31-32.

⁴⁶² Resul Babaoğlu, “6/7 Eylül Olaylarının Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *International Journal of Social Science*, C:6, No:2, Şubat 2013, ss.1357-1358. Ayrıca bkz. Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, s. 92-93.

⁴⁶³ Mehmet Arif Demirer, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1995,ss. 401-404.

Dışışleri bakanlığından görevden alındıktan sonra göreve gelen Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs davasının Türkiye için öncelikli bir dış politika gündemi olması için sebeplerini araştırmış ve bu konu da İngiltere'nin baskılarının sebebini öğrenmek istemiştir.⁴⁶⁴

Yunanistan iç savaşını bitirdikten sonra daha istikrarlı bir siyasi düzen kazanmış ve İngiltere'den Kıbrıs'ın yönetimini kendi egemenliklerine teslim etmesini istemiştir.⁴⁶⁵ 1953 yılında Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletler'e yansıtarak konu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Kıbrıs sorununun çözümünde inisiyatifi kaybetmek üzere olan İngiltere, Kıbrıs sorununa taraf olmak, öncelikle sömürge suçlamalarını zayıflatmak, meseleyi başka bir tarafa çekmek amacıyla Türkiye'yi konuya dâhil etmiştir.

Kısaca 6-7 Eylül olaylarının oluşmasında İngiltere'nin rolünü görmekteyiz. Buna örnek vermek gerekirse İngiliz istihbarat örgütü MI6 ajanı olan Ian Fleming'dir. 6-7 Eylül gecesi, tesadüf sonucu büyük olayların gerçekleştiği Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde görülmüştür. Haber gün yüzüne çıkınca *"İstanbul'a Interpol toplantısına katılmak için"* Türkiye'ye geldiğini söylemiştir.⁴⁶⁶

6-7 Eylül hadiselerinin akabinde İngiliz Dışışleri Bakanlığı Haber Bürosu, *"6-7 Eylül Olaylarında İstanbul'da İngiliz mallarının tahrip edilmesi ve İngilizlerin yaralanmasıyla ilgili haberler özellikle vurgulanmalıdır.."* emrini verdiği bilinmektedir. 1955'de Kıbrıs'ta İngilizler için önemli bir dönüm noktası olmuş, bu

⁴⁶⁴ 1955 yılına değin Türkiye'nin Kıbrıs Türklerinin hakkını korumak için bir şey yaptığı görülmez. DP'nin Dışışleri Bakanı Köprülü, 20 Haziran 1950'de "Türkiye'nin Kıbrıs diye bir meselesi yoktur" diyordu. Mehmet Arif Demirel, 6 Eylül 1955 Yassıda 6/7 Eylül Davası, s. 404; Melek Fırat, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Hazırlayan: İsmail Soysal, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 556.

⁴⁶⁵ 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayestefanos Antlaşması'ndan sonra Rusların ilerlemesini önlemek için İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yardım teklifinde bulunmuştur. Karşılığında Kıbrıs'ın yönetiminin geçici olarak kendisine devrini talep etmiştir. 4 Haziran 1878'de İngiliz elçisi Ostan Henry Layard ve Hariciye Nazırı Safvet Paşa, Yıldız Sarayı'nda 2 maddelik nihai antlaşma imzalanmış ve yıllık 92.986 sterlin icar karşılığında Kıbrıs'ın yönetimi İngiltere'ye verilmiştir. İngiliz hükümetinin adayı devralmasıyla pek çok Yunan, İngiltere'nin adanın yönetimini Yunanlara devredeceği düşünmüş ve Rum Ortodoks Kilisesi İngiliz idaresine yazılı şekilde başvurmuş, Kıbrıs'ın, Yunanistan'a ilhakını istemiştir. Ulvi Keser, Kıbrıs, s.369-370, Ayrıca bkz. Sir George Hill, *a.g.e.*, s.212.

⁴⁶⁶ Uygur Kocabaşoğlu, "6/7 Eylül Olaylarından Sonra 'Hasar Tespit Çalışmaları' Üzerine Birkaç Ayrıntı", *Toplumsal Tarih*, No:81, Eylül 2000, s. 45

olaylar sonrası Rumların Ada'daki hedef rotası Türkler olmuştur. İngiliz gizli servisinin Fletcher Fitch gibi ajanları, bu tarihten itibaren Kıbrıs'a gelmeye başlamıştır. Aynı yıl, eski İmparatorluk Şefi Mareşal Sir John Harding, Kıbrıs'taki İngiliz Hükümeti Valisi olarak atanmıştır. 1955'te, İngiliz Kolonileri Bakanlığı Özel Temsilcisi Philips Tay, polis istihbarat birimi Özel Şube (Special Branch) birimini kurmak amacıyla Ada'ya gelmiştir. Beraberinde Mekanize Polis Birliği de kurulmuştur.⁴⁶⁷

2.3.1 6-7 Eylül Olayları Sonrası Türkiye’de Muhalefetin Kıbrıs Konusundaki Tartışmaları

Kongrede 6/7 Eylül olayları konusu açılmadan önce Adnan Menderes, Demokrat Parti milletvekilleriyle müzakere ederek Örfi İdare fikrine onay vermelerini istemiştir. Menderes, gerçekleşen maddi ve manevi zararın sadece Kıbrıs meselesinden dolayı gerçekleşmediği ve gerçekleşen her zararın komünist darbecileri tarafından tasarlandığını, bu hareketin karşısında olduklarını ifade ederek, bu harbedenin sebebi olarak komünistleri hedef belirlemiştir.⁴⁶⁸ Buna ek olarak, milletvekillerinden bu mevzuyu gündeme getirmelerinin ulusal çıkarlara zarar vereceğini belirtmiştir. Mecliste, Eylül 1955 tarihinde, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında İstanbul, Ankara, İzmir’de Örfi İdareye geçildikten sonra Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 86. maddesinin içeriği doğrultusunda toplanmıştır.⁴⁶⁹

Muhalefet lideri İsmet İnönü meclis konuşmasında, işbirliği ve eşitlik doğrultusunda meselelerin masaya getirilmesini isteyerek, tahribatın giderilmesi için neler yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Milletin maddi kayıplarının önemli boyutta olmasını ve

⁴⁶⁷ Sibel Akgün, “İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türk Toplumunun Tepkisi”, *2011’de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, “Fırsatlar ve Tehditler”*, Sempozyumu Bildirileri, Ekoavasya, Ankara, Ocak 2012, ss. 36- 37.

⁴⁶⁸ Dilek Güven, “6-7 Eylül Olayları ve Failleri”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, No:141, İstanbul, Tarih Vakfı, 2005 ss 41-43

⁴⁶⁹ Elçin Macar, “6-7 Eylül’ Tanıklıklar”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, No:141, Tarih Vakfı, İstanbul,2005, ss. 54-55.

halkın milli gelirinin büyük ölçüde zarara uğradığını, kaybetilen servetin tekrar yerine konması için milletimizin güçlü bir fedakârlıkta bulunmasını belirtmiştir.⁴⁷⁰ İnönü'nün fikrine göre ülkede ehemmiyet teşkil eden ilk işin ülkede güvenliğin sağlanmasıdır. Ayrıca, 6/7 Eylül meselesi hakkında yaşanan olayların sebeplilerinin bulunması ve üçüncü yapılması gereken olarak, meclis toplantısının bu konu üzerinde durmasıdır. Meclisin bir güç olarak birarada olması, iç ve dış politika konusunda millete güven ve huzur verecek büyük bir etken olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷¹

Başbakan Adnan Menderes, olaylardan kafasının karıştığını belirterek, ayaklanmaların gerçek sebebini ortaya çıkarmak için tüm imkânları sağlayacağını açıklamıştır. Yunanistan'da ve Türkiye'de Kıbrıs sorununun kışkırttığı vatanseverlikte olayların sebebinin aranması gerektiği belirtilirken, Kıbrıslı Türklere yönelik bir katliam olacağı gerçeği söylentilerin de etkisiyle ortamın gerçek bir psikoza dönüştüğü ve gençler arasında duyguların patlamasına neden olduğu açıklanmıştır.⁴⁷²

Eylül ayındaki bu gerginliğin gerçekte bir öğrenci grubunun başkaldırı hareketleriyle başladığı, kısa süre sonra başkalarının da katıldığı ve silahlı vatan sevgisinin etkisi altında, sorumlu polis şeflerinin silah kullanımında çekimser davranmasıyla olayların durdurulamaz bir hal aldığı görülmektedir. Hükümetin daha önceden bu durumdan haberleri olsa da hadiselerin bu denli büyüyeceği kestiremediği, zararların telafi edilmesi ve bu tür olayların tekrarlanmaması amacıyla gereken önlemlerin alınacağı bildirmiştir. Konuyla ilgili Meclis Genel Kurul binasında birçok konuşmacı, hadiselerin Türkiye'nin hukuk devleti olmasından ötürü saygınlığına zarar verecek bir milli buhran olarak değerlendirmiştir. Muhalefet partisi CHP lideri İsmet İnönü, yaşanan olaylardan duyduğu üzüntüsünü söyleyerek hükümetin önlemlerine destek vermiştir.⁴⁷³ Sözlerinde; “*Demokrat Parti grubunun olayları ciddi şekilde tartıştığını*

⁴⁷⁰ Can Dündar, “6-7 Eylül Olayları Belgeseli”, *Hikmet Bil Konuşması. Ayrıca bkz. Akar, Rıdvan, “İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, Toplumsal Tarih Dergisi, No:117, Tarih Vakfı, İstanbul, 2003, ss. 87-88.*

⁴⁷¹ Mehmet Arif Demirel, *6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış, Hangi Derin Devlet?*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 2006, ss. 94-95.

⁴⁷² Ahmet, An, *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 116.

⁴⁷³ T.B.M.M.Z.C., Devre 10, s. 688-690 ; Güven, a.g.e., s. 32-33

gördük. Hükümetin anavatanın büyük bir tehlike altında olduğunu fark etmesi, partiler arasındaki rekabeti galip getirmiştir.” demiştir.

İnönü, devlet iktidarının eksikliğinin üzerinde durarak ve hemen bir açıklama talep etmek için Genel Kurul'da konuşmasını kısa tutmuştur. Genel Kurul, muhalefetin örfi idareyi iki ayla sınırlandırma veya Ankara'yı kapsam dışı bırakma isteğini ezici bir çoğunlukla reddetmiştir.⁴⁷⁴ İnönü'nün konuşması sonrasında Cumhuriyetçi Millet Partisi milletvekillerinden Ahmet Bilgin devletimizin ve ulusumuzun onurunu zedeleyecek ve tehdit edecek olayların engellenmesi gerektiğini ve buna ek olarak kolluk kuvvetlerinin kargaşaya engel olmamasını eleştirmiş, meselenin bu kadar büyük çapta olmasında hükümet liderlerinin de sebep olduğundan bahsetmiş ve Devletin uğradığı maddi ve manevi kayıpların tekrar yerine konması için hazır olduklarını belirtmiştir. Türk polisinin bu kadar büyük bir örgütlenmenin daha önceden görememiş olmasını eleştirmiştir. Yaşanan olayın devletin en kara günlerinden biri olduğunu bildirmiştir.⁴⁷⁵ DP milletvekili olan Mehmet Özbey, meclis toplantısında, komünistleri ve Yunanistan'ı itham ederek, Türk halkını kışkırtıp, ülkeyi bu duruma getirdiklerini belirtmiştir. Ayrıca cana ve mala zarar veren herkesin hukuki bir cezaya çaptırılmasını istemiştir.

Diğer bir konuşmacı Ali Fuat Cebesoy ise, Rumların Kıbrıs'ta benimsedikleri siyasi görüş yüzünden kargaşanın ortaya çıktığını söyleyerek, devlet liderlerinin idare-i örfiye şeklinin ülke için iyi bir karar olduğunu fakat bu sistemin birkaç aydan daha fazla devam ettirilmemesini savunmuştur. Cebesoy devamında, devletin bu olaydan sonra olumlu kararlar aldığını dile getirmiştir.⁴⁷⁶

Ermeni kökenli Türk siyasetçi Zakar Tarver meclis konuşmasında, ülkede olan tüm kargaşanın şüphesiz tek sebebi Türk halkı olduğunu ileri sürerek, *"Bizi dost ve*

⁴⁷⁴ T.B.M.M.Z.C., Devre 10, s. 668-669 ; Güven, a.g.e., s. 33

⁴⁷⁵ Süleyman Koç, a.g.e., s. 216.

⁴⁷⁶ Serdar Sakin, "6/7 Eylül 1955 Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:3, No:12, 2010, s 380.

*düşmana karşı utandıracak vandalizm gösterileri nedeniyle azınlıkların bu samimi duygularını bu platformdan ifade etmenin yararına olacağına inanıyorum. Tanrı bu ülkeyi korusun!" azınlıkların her ülkede eşit olması gerektiğini ve devlet liderlerinin suçluların ceza almasını dile getirmiştir.*⁴⁷⁷

Kırşehir Milletvekili Osman Alışiroğlu, meclis konuşmasında yaşananların bu boyuta gelmesinde hükümeti suçlayarak, grupların tahrik edildiği, kısa sürede karar sonucunda gerçekleşen bir mesele olmadığını belirtmiştir. Olayların her semtte aynı zamanda gelişmesi ve tahribin büyük çapta olması hazırlığın çok daha öncede beri planlanmış olduğunu öne sürmüştür. Devletin bu meseleden daha önceden haberinin olmamış olmasına inanmadığını söylemiştir.⁴⁷⁸

Azınlık milletvekillerinden Aleksandros Hacopulos, yaşananlara tanık olmuş ve yaşadıklarını anlatmaya çalışmıştır. Hacopulos'un evi tamamen zarara uğratılmış ve anne- babası korkutulmuştur. Bu nedenle Hacopulos, o gün görevli olan teşkilatın ihmali olduğunu buna ek olarak, bu grupların devlet liderleri önderliğinde desteklendiğini öne sürmüş, bu kişilerin kısa sürede cezalandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Hacopulos o akşam tanık olduklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

"Beyler, bizi en çok inciten ülkenin kolluk kuvvetleridir. Hepimiz bu itirafta müttetikiz. Maalesef polis hazırlıksız yakalandı, maalesef uyudular ve görmezden geldiler. Beyler, gece yarısı beş-on tekne Büyükkada'ya varıyor, içindikiler karaya çıkıyor. Polis onları görüyor. Bunlar 200 - 300 kişiydi. Topsuz, tüfeksiz, silahsız insanlar. Polisle konuşuyorlar. Ardından Büyükkada'yı tahrip ediyorlar. Herhangi bir direniş görmeden geri dönüyorlar. Polis isteseydi, sıçan gibi 3 ila 5 botu tuzağa düşürmez miydi? Taksim'in göbeğinde yağmacılar Zapyon Lisesi'nin kapısını iterken süvari polisleri yanından geçiyor. Olayı görüyor, ne yapıyorsun, utanmazlar diyor ve gidiyor. Evimde

⁴⁷⁷ Serdar Sakin- Sabit Dokuyan, *Kıbrıs ve 6/7 Eylül Olayları Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, ss. 77-76.

⁴⁷⁸ Ulvi Keser, "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 214.

daha önemli bir şey oldu. Evimin yanında bir polis karakolu var. Tahribat verenler eve giriyor, evi tamamen yerle bir ediyor ve evimin önünde duran silahlı jandarmalar asla karışmıyorlar. Başbakanlık Müsteşarı Salih Korur evimin durumunu gözleriyle gördü." ifadeleriyle dile getirmiştir.⁴⁷⁹

Mihail Vasiliadis 1925 yılından beri gazetecilik yapan ve Apoyevmati gazetesinin sahibi 6-7 Eylül olaylarını yaşamış bir Rum vatandaşı olarak şöyle dile getiriyor; *"Basında Rumlara ve genel olarak azınlıklara yönelik yayınlar yapılmış, nefret söylemi içeren haberler ve makaleler ile kamuoyu yönlendirilmiştir. Kıbrıs'ta Türklerin ölümüyle sonuçlanan olaylar, kendileriyle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen İstanbul Rumlarına atfedildi ve bir halkın tamamı suçlu ilan edildi. 6 Eylül 1955'te Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığıyla ilgili yalan haber çıktı ve ardından İstanbul'daki azınlık evleri ve dükkânları yağmalandı. "Bir hanesi dışında herkesin Rum veya Ermeni olduğu bir apartman dairesinde yaşıyorduk ve kapıcı Ahmet adlı Türk'tü. Yağmayı önceden haber veren Ahmet Efendi, Türk bayrağıyla kapıya giderek milliyetçi sloganlar atarak, "Burada kâfir yok. "Hepsi Türk" dedi ve insanların zarar görmesini engelledi. Tehlikenin geçmesinin ardından evden çıkarak yağmacılara katıldı ve gayrimüslimlerin yaşadığı diğer evleri yağmaladı."*

İstanbullu birçok Rum'un zamanla Türkiye'den ayrılmasına yol açan bu olayı anlatan Özel Harp Dairesi Eski Başkanı Sabri Yirmibeşoğlu, *"6-7 Eylül bir Özel Harp işiydi ve muhteşem bir organizasyondur. Amacına da ulaştı "* sözleri zaten her şeyi anlatıyordu” diyor Vasiliadis.⁴⁸⁰

Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, ülkede yaşayan her ırktan halkın zarar gördüğünü sadece Rum halkına zarar verilmediği ve bu yaşananların üstünün kapatılmaması gerektiği üzerinde durmuştur. Antalya Milletvekili Burhanettin Onat ise, ülkeyi kaosa

⁴⁷⁹ Serdar Sakin, *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁸⁰ 6-7 Eylül olaylarına tanıklık etmiş Rum vatandaşı Mihail Vasiliadis'in Özlem Ertan ile yapmış olduğu röportaj: Ayrıca benim Mihail Vasiliadis ile yapmış olduğum sözlü mülakat, 06.11.2018. <https://journno.com.tr/apoyevmatini-mihail-vasiliadis>

sürükleyenlerin komünistler olduğunu, halkın galeyana getirildiğini savunmuştur. Bu yaşananların herkesi çok üzdüğü ve idare-i örfiye kararının doğru olduğunu belirtmiştir. İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver ise, meselenin asıl hedefinde Rum halkı olduğu ancak olayların büyümesi ile birlikte ülkede yaşayan diğer azınlık halkın ve Türk halkının da zarara uğradığını belirtmiştir. Ülkede yaşayan herkesin kardeşçe yaşaması gerekirken, düşman olmuş bir geçmiş haline getirmişlerdir.⁴⁸¹

Başbakan Vekili Fuat Köprülü bir anlamda dönemin liderlerinin eylemlerin gerçekleştirileceğinden daha önceden haberi bulunduğunu lakin ne zaman olacağının kesin biçimde bilinmediğini bildirmiştir.

“Arkadaşlar polisin saldırılardan önceden haberdar olmadığını söyledi. Sadece hükümete önceden haber verildiğini söyleyebilirim. Buna göre önlemler de alındı. Ancak olayların gün ve saati bilinmiyordu. Tüm çabalara rağmen böyle olaylar yaşandı. Baskınlar engellenemedi. Tarihte pek çok benzer olay yaşandı, bunun en son örneği Pearl Harbor'da Amerikan Silahlı Kuvvetleri'ne düzenlenen baskındır. Şimdi saldırıların kendisinden bahsedeyim. Olaylardan Kıbrıs sorununun kışkırttığı gençler ve yurtseverler sorumludur. Özellikle gençler çok agresif tepki gösterdi. Öte yandan basın kışkırttı. Selanik'te bomba patlaması haberi geldiğinde, sonunda bir fırsat doğdu. Komünistler harekete dahil oldular ve gençliğin yurtsever gösterisini kullanarak yıkıp yağmaladılar. Çünkü komünistler ayaklanmaları önceden planladılar ve komuta şimdi onların elindedir. Bu olaylar aylar öncesinden planlanmasaydı böyle bir saldırı mümkün olamazdı. [...] Saldırıların modeli ve hedefleri doğru incelendiğinde, burada söz konusu olanın sadece komünist bir komplo olduğu görülecektir.”⁴⁸²

⁴⁸¹ Yassıada Zabıtlar-II 6/7 Eylül Olayları Davası, aktaran: Emine Gürsoy Naskali, 6-7 Eylül Olayları Davası, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007, s. 312-314.

⁴⁸² T.B.M.M.Z.C., Devre 10, İçtima 1, 12 Eylül 1955, s. 684

Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü yaptığı konuşmada yaşananları büyük bir yıkım olarak adlandırmaktadır. Bu faciayı yaşayan ülkedeki herkesin üzüldüğünü ve muhalefetin ileri sürdüğü gibi bu meseleyle devletin bir ilişkisi olmadığını ancak ülkede genç grupların tutumlarından öncesinde haberdar olduklarını belirtmiştir. Ancak, tarih ve zamanın net olmaması bir anda gerçekleşen bir ayaklanma olduğunu gösterdiğini savunmuştur. Arbedeye sebep olan kişilerin kısa sürede ortaya çıkarılacağını ifade ederek, komünistler aracılığı ile gerçekleştirildiğini dile getirmiştir, bu duruma kanıt olarak geçmişte hiçbir azınlığa zarar verilmediğini söylemiştir.⁴⁸³

Köprülü'nün ifadelerine göre meselenin asıl sebebi olarak; Kıbrıs'ta yaşanan zulümden kaynaklı olduğunu, gençlerin ve vatansever halkın millet sevdası sonucu 6-7 Eylül olaylarının ortaya çıktığını söylemiştir. Bununla beraber bu olayda partilerin de etkisi olmuştur. Çünkü muhalefet partileri meclis konuşmalarında ve olaydan hemen sonra devlet liderlerini suçlamıştır ve Atatürk'ün evinin bombalanması ile birlikte bu olaya sebep olanların eline fırsat geçmiştir.⁴⁸⁴

Köprülü konuşmasına devam ederek, komünistleri sorumlu tutmuştur. Koministlerin bu meselenin çok öncesindeki hazırlık aşamaları herşeyi göstermektedir. Ada'da yaşanan saldırılar sonucu milleti kışkırtan da Selanik'te bombayı patlatanlar da aynı teşkilatın insanlarıdır. Köprülü yaşananların sebebi olarak komünistleri söylemiş ve hedeflerinin Türk-Yunan ilişkilerini bozarak, Türkiye'yi uluslararası alanda gerici olarak gösterilmek istendiğini savunmuştur. Köprülü, Rum halkına maddi manevi zarar verilmiş olunsada bu meseleden, Türk halkınında büyük zarara uğradığını vurgulamıştır. Örfi İdarenin 6 ay sürdürülesi için meclise sunduğunu ve bu duruma

⁴⁸³Gültekin Genç, "53.yılında 6-7 Eylül Olayları", Birikim Dergisi, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=458> ,Erişim tarihi 12. 07.2018., ss.1-2.

⁴⁸⁴ Fahri Çoker, *6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar Belgeler*, Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, İstanbul, 2005, s.252. Ayrıca bkz. Dilek Güven, "6-7 Eylül Olayları ve Failleri", *Toplumsal Tarih Dergisi*, ss.44-45.

sebeup olanların en erken zamanda hukuğa teslim edileceğini belirtmiştir.⁴⁸⁵ Adnan Menderes, parti içi konuşmasında milletvekillerinin örfi idare tasarısına olumlu oy kullanmalarını istemiş, sonrasında TBMM, örfi idare kararının altı ay Ankara, İstanbul ve İzmir’de kabul edildiğini açıklamıştır.⁴⁸⁶

Olaydan altı ay sonra dahi suçlular yakalanamamış ve konuyla ilgili sonrasında liderlerden bir açıklama da yapılmamıştır. Hemen sonrasında muhalefet liderleri, devletin net bir açıklamada bulunmasını istemiş ve açıklama yapılmaması üzerine İsmet İnönü 16 Aralık 1955’de meseleyi tekrar meclis gündemine taşımıştır. İnönü hiçbir açıklama yapılmamasını eleştirmiştir. Yunanistan 6/7 Eylül olayını kendi lehine çevirerek, Avrupa Konseyinde, Türkiye ile ilgili ağır suçlamalarda bulunduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁷

Başbakan Adnan Menderes, muhalefet lideri İsmet İnönü’ye “Hepsi Yalan” sözüyle bir çıkışta bulunmuştur. Meclis toplantısının ikinci oturumunda İsmet İnönü’nün söylemleinin kendisini incittiğini belirterek, “*hiçbir delile hiçbir akli ve mantıki esasa istinat etmeyen bu iddiaları ve şayiaları nefretle telakki etmekteyim.*” yaşananları hükümetin destek olduğunu öne sürenleri kınadığını söylemiştir.

Kars Mebusu Mehmet Hazer, 1956 yılının 13 Ocak gününde; yaşananlarla ilgili Başbakan ve İçişleri Bakanı ile ilgili soruşturma açılması için teklif görüşülmeye başlanmıştır. Muhalefet liderleri, mesele ile ilgili Menderes’i suçlamış ve bu suçlamalar üzerine Menderes şu sözleri ifade etmiştir: “Bugüne kadar bütün görevlerini layıkıyla yapmış bir vatandaşın vicdan huzuru ile konuşmaktayım. Muhterem arkadaşlar; yüzbinler harekete geçti, bunu Hükümet tertip etti, zabıta amirlerine, polis komiserlerine- memuruna, jandarmaya, ordu müfettişine biz emrettik,

⁴⁸⁵ Serdar Sakin, *a.g.m.*, s.383.

⁴⁸⁶ Cüneyt Akalın, “6-7 Eylül Olayları ve Çarpıtılan Gerçekler”, *Teori Dergisi*, S: 231, Nisan 2009, ss.39-40.

⁴⁸⁷ Resul Babaoğlu, “6/7 Eylül Olaylarının Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *International Journal of Social Science*, Volume 6 Issue 2, Şubat 2013, s.1351.

sakın dokunmayınız diye. Bu yalan iddialara dair herhangi bir delil ve ipucu yoktur.⁴⁸⁸

6-7 Eylül olayları ile ilgili 28 Şubat 1956 tarihinde mecliste, zarar görenlerin tahribatlarının onarılmasına ve maddi destek sağlanmasına dair anayasal bir karar alınmıştır. Anayasal kararlarda muhalefet her dönem dile getirdiği gibi Hükümeti sorumlu tutmuş, önceden engelleyemediklerini ve yaklaşımları yüzünden bu denli büyüdüğünü belirtmişlerdir.⁴⁸⁹

Bu açıklama sonucu Menderes de buna cevap olarak:

“Hükümete bağlı bir kişinin en ufak bir ilgisi olduğu hükmünü verebilecek tek delil dahi bulunacak olursa hükümetten istifa değil, insanlıktan istifa etmeye hazırız. Ayıptır arkadaşlar, yeter artık! Bu ülkenin yarınını bile ağır bir sorumluluk altında bulunduracak böyle bir propaganda günahtır!” söyleyerek devletin bu kadar suçlanmasının haksızlık olduğunu belirtmiştir. 1956 yılında solcularla ve Kıbrıs Türk’tür Derneği üyelerine dava açılmış ancak dava beraatlarıyla sonuçlanmıştır. Muhalefetin ve diğer herkesin suçlamalarına rağmen Hükümet hiçbir dönemde yaşananlara sebep olan suçluları açıklayamamıştır. En başında komünistlerin çıkardığı bir harbede olarak görülsede sonrasında Kıbrıs meselesinden dolayı gençlerin ayaklandığını lanse etmiştir.⁴⁹⁰

Ülkede ihtilal sonrası 6/7 Eylül olayları tekrar gündeme gelmiş ve 19 Ekim 1960 günü Yassıada’da 6/7 Eylül davası görülmüştür. Soruşturma esnasında Celal Bayar’a yaşananları kimlerin planladığı sorulduğunda, bu kadar büyük çapta bir hareketi tertip ettirecek maddi imkânın olmadığını ve yaşananlar hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığını ifade etmiştir. Menderes ise, suçlamaları reddetmiş ve bu meselenin mantığa sığmadığını söylemiştir. Oktay Engin’de yaşananlarla ilgili herhangi bir

⁴⁸⁸ T.B.M.M.Z.C., Dönem X, C:7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955, s. 668.

⁴⁸⁹ Mehmet Akif Demirer, *6 Eylül 1955 / Yassıada 6/7 Eylül Davası Dezinformatiya*, s. 106.

⁴⁹⁰ T.B.M.M.Z.C. Dönem X, C:7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955, s. 671-672.

desteği olmadığını belirtmiştir.⁴⁹¹

14 Aralık 1955’de Başbakan Adnan Menderes yeni kurduğu dördüncü hükümetinin programını TBMM’de açıklarken *"Dış politikamızdan bahsederken milletimizin büyük bir hassasiyetle vurguladığı Kıbrıs konusundan bahsetmemek mümkün değildir, bu konudaki görüşlerimizi tamamıyla muhafaza etmekte olduğumuzu açıkça ifade etmek istiyoruz."* şeklinde konuşarak Ankara’nın Kıbrıs görüşünü bir kez daha yineliyor ve politikalarında bir değişiklik olmadığını belirtiyordu.⁴⁹²

16 Aralık’ta CHP grubu adına konuşan İsmet İnönü ise, hükümetin Kıbrıs konusundaki politikalarını eleştirerek, *"6-7 Eylül'den sonra Yunanistan bu olayı bize karşı haksız ve abartılı bir şekilde kullandı. Yunanistan, Kıbrıs davası nedeniyle Türklere karşı son derece kışkırtıcı bir tehdit ve provokasyon politikası izlemiştir"* şeklinde konuşmaya başlamış ve devamında, milletçe Kıbrıslı Türklerin kaderinden ve NATO üyesi olarak Ortadoğu’daki güvenlik konusundan ciddi bir endişe içinde olduklarını dile getirmiştir.⁴⁹³

Londra’daki Kıbrıs Konferansı’nda 6-7 Eylül olaylarının Yunanistan ağısından özel bir imkân oluşturduğunu, 28 Ağustos’ta Ada’da katliam haberleri nedeniyle saygınlığı sarsılan Yunanistan’ın, ülkesinde tüm eylemlerini örtbas edecek önlemler aldığını, Türk Hükümeti’ni 6-7 Eylül hadiselerinin yükü altında bıraktığını, Avrupa Konseyi toplantısında da Yunanistan’ın kendi tehdit ve kışkırtmalarının Kıbrıs’taki Enosis hedefleri için yaptıkları girişimlerin etkisini unutturmaya çalıştıklarını görüyoruz.⁴⁹⁴

⁴⁹¹ Süleyman Koç, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 104.

⁴⁹² Serdar Sakin ve Sabit Dokuyan, *a.g.e*, s. 93.

⁴⁹³ Erhan Ayaz, "6-7 Eylül olaylarının Türk gazetelerindeki yansımaları", *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal* Sayı 2, 2015, s. 87.

⁴⁹⁴ Taner Zorbay, "6/ 7 Eylül olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, No:35, 2019, ss. 264-265.

Türkiye hakkında kanıtlanamayan suçlamalarda bulunduğunu, Yunanistan'ın NATO Konseyinde de Türkiye aleyhinde çalıştığını ve bununla birlikte Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı üç talep ileri sürdüğünü söylemiştir. Bu talepleri; “1. 6/7 Eylül hâdiselerinden dolayı manevi tamir; 2. Bundan sonra maddi tazminat; 3. Bunlar yapıldıktan sonra münasebet tesisi. Kendiliğinden bekledikleri netice de, Kıbrıs meselesinde hayati alaka ve menfaatlerimizin feda edilmesi” şeklinde sıralamıştır ve konuyla ilgili yeterli bilgi alamadıklarını, İngiltere ve Yunanistan'ın aktif politikalarına karşın hükümetin 6-7 Eylül olayları altında ezildiğini belirterek hükümetin bu konudaki politikaları karşısındaki endişelerini dile getirmiştir.⁴⁹⁵

Aynı oturumda Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi de söz alarak, Menderes'in konuşmasında vurguladığı, “Kıbrıs konusundaki görüşlerinin aynen devam ettiği” şeklindeki görüşlerini eleştiriyor, İngiltere'nin Avam Kamarası'ndaki görüşmeler sonunda Kıbrıs'ın beş yıl sonra self-determinasyon hakkına sahip olduğunun kabul edildiği konusunda Makarios'la görüş birliğine varıldığını belirtiyor ve hükümetin halen aynı görüşte olmasının anlamsızlığını ve bu konudaki görüşlerinde daha açık olması gerektiğini ifade ediyordu. Meclis'te aynı gün Başbakan Adnan Menderes özellikle İsmet İnönü tarafından yapılan eleştirileri hedef alarak verdiği yanıtta; “Bir yandan Ada'daki Türk çıkarlarının korunacaktır diyor. Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik öneminin üstünde dururken, oniki adanın stratejik ve jeopolitik önemini hiçe saymış olduğu görünüyor. zamanında oniki adanın değeri hakkında bazı önlemler alınmış olsaydı Ada'nın bugünkü durumu, jeopolitik ve stratejik açıdan bu denli değer arz etmezdi”⁴⁹⁶ şeklindeki sözleriyle, Kıbrıs'ın bugünkü durumuyla ilgili olarak tarihsel süreç içinde 12 Ada'yla ilişki kuruyor ve İsmet İnönü'yü suçlayan ve sorumlu tutan bir konuşma yapıyordu. Bununla birlikte Ankara'da hükümet ve muhalefet halen 6-7 Eylül olaylarını ve ardındaki gelişmeleri tartışıyor ve bu tartışmalardaki en önemli bölümü Kıbrıs konusu oluşturuyordu.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵T.B.M.M Z.C., Dönem X, C:7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955, ss.673,678.

⁴⁹⁶ T.B.M.M.Z.C.Dönem Dönem X, C:9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s.76-77.

⁴⁹⁷ Uygur Kocabaşoğlu , a.g.m., s. 47.

13 Ocak 1956 günü TBMM’de yapılan görüşmelerde CHP adına konuşan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, adı geçen olaylara karışmak suçlamasıyla bazı dernek yöneticileriyle birlikte bu Cemiyet’in de yöneticisinin tutuklanmasını gündeme getirerek, “Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nin Başbakan’ın teşviki ve ekonomik desteği ile kurulduğunu gazetelerden öğrenildiğini belirtiyordu.⁴⁹⁸ Başbakan Adnan Menderes eleştirilere yanıt olarak yaptığı konuşmada; 6-7 Eylül olaylarının, Makarios’un Kıbrıs’taki tahrik edici hareketlerinden, propagandalarından, mitinglerinden ve Yunan Hükümeti’nin, Makarios’un propaganda ve tahrikleriyle sonuç alınabileceğine inanmış olması nedeniyle bu gibi hareketlere müsamaha göstermiş olmasından başladığını, tartışmanın asıl nedeninin de yaklaşık bir yıldır Yunan basınının tahrik içeren yayınlarına Türk basınının da aynı tarzda mukabele etmesinden kaynaklandığını yineliyordu. “Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nin de bu süreçte CHP tarafından kurulduğunu belirterek, hükümet tarafından kurulduğu iddialarını yalanlıyordu.⁴⁹⁹

CHP tarafından bu Cemiyet’in kurulma gerekçesini de; “Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’ni kurmakla, türlü mitingler tertip etmekle ve bu mitinglerde ve Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti vasıtasıyla mütemadiyen memleketin yüksek menfaatlerini bu iktidar müdafaa ve korumaya kadir değildir, diyerek ve bu propagandayı memlekete yaymak suretiyle iktidarı itibarsız düşürmeye gayret etmek istenmiştir. Bu ifadelerle Başbakan Menderes, CHP’yi Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’ni iktidarı başarısız göstermek amacıyla kurmak ve kullanmakla suçluyordu.⁵⁰⁰

Suçlamalar karşısında tekrar söz alan Nüvit Yetkin, “*Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nden bahsettiler. Bu Cemiyet bir fesat yuvası değildir; Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nden birçok kişi itham olunmuş fakat sonra da tahkikat bitip tahliye edilmiştir. Biz Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’ni muzır bir teşekkül olarak tanımadık. Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’ni biz Halk Partililer kurmuşuz. Muhterem arkadaşlar, Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti’nin 24 kurucusunun ismini taşıyan mektuplar hepinize gelmiştir. Burada da izah olunduğu*

⁴⁹⁸ Ayhan Aktar, “50 Yılında 6-7 Eylül Gerçeği”, *Sabah Gazetesi*, 8 Eylül 2005.

⁴⁹⁹ T.B.M.M.Z.C., Dönem X, C:7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955A.g.e., s.684.

⁵⁰⁰ Mehmet Arif Demirer, *6 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası*, s. 23.

gibi Kıbrıs hadiseleri üzerine Millî Talebe teşekkülleri müşterek bir toplantı yapılmış, heyetleri Başbakan tarafından kabul edilmiş ve onun ilhamı üzerine bu Cemiyet kurulmuş ve Başbakan kendilerine 5 bin lira maddi yardımda bulunmuştur” cevabıyla başlangıçtaki görüşlerindeki ısrarı sürdürüyordu.⁵⁰¹

Rize Milletvekili Kemal Balta'nın, Kıbrıs'ın Türklere verilmesi gerektiğini, Ada'nın asıl sahibinin Türkler olduğunu, hiçbir zaman ve asla Kıbrıs'ın Yunanlıların malı olmadığını, eğer İngilizler Kıbrıs'ı Yunanlılara verirlerse; bunu Türkiye'de onaylayacak bir hükümetin iktidarda yaşayamayacağını, 150 bin vatandaşı hiçbir zaman zulüm ve gaddarlık yapan bir idareye terk edemeyeceklerini belirten heyecanlı ve sert bir konuşma yaparak Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunmuştur. Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da yaklaşık aynı doğrultudaki görüşleri savunan ve milletin bu konudaki kararlılığını vurgulayan konuşmasında, İngiltere'nin Kurtuluş Savaşı'nda uyguladığı taktiği uygulayarak, Yunanlıları şimdi de Kıbrıs konusunda Türklere karşı kışkırttığını belirtiyor, ancak 12 Adalar konusunda aldatılan Türkiye'nin Kıbrıs konusunda aldatılmayacağını söyleyerek, *“Bütün millet kararını vermiştir. Neye mal olursa olsun hatta denizden yürüyerek Kıbrıs'a gitmek kararındadırlar. Türk Hükümeti Yunanlılara ve İngilizlere lazım gelen sert cevabı vermelidir...”* diyordu.⁵⁰² Bu arada TBMM'nin 1956 mali yılı bütçesine, Kıbrıs'ta yaşayan 30 Türk öğrencinin Türkiye'de okutulması için ve Türk kültürünün yayılması maksadıyla Kıbrıs'ta, Batı Trakya'da ve Irak'ta bulunan ırkdaşların ihtiyaçlarını karşılamak için satın alınacak kitap bedeli olan 20.000 liradan ayrı olarak 61.500 liralık bir ödenek ayrılmıştır. Bu konuda Meclis'te tutulan bir raporda özellikle Kıbrıs Türk Cemaati'ne gerekli desteğin sağlanamadığı gerekçesiyle bu konuda ek ödenek ayrılması teklifi yapıldığını da görmekteyiz.⁵⁰³

⁵⁰¹ T.B.M.M.Z.C., Dönem X, C:8, İçtima 2, 14. İnikat, 14-12-1955, s. 297.

⁵⁰² T.B.M.M.Z.C., Dönem X, C:7, İçtima 1, 80. İnikat, 12-9-1955,s.689.

⁵⁰³ T.B.M.M.Z.C. Dönem Dönem X, C:9, İçtima 2, 23. İnikat, 13-1-1956, s.80-81

Cumhuriyetçi Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin, parti grubunu temsilen yaptığı konuşmada, hükümetin Londra Konferansı'na katılmayı kayıtsız şartsız kabul etmesini doğru bulmadıklarını belirterek, konferans daveti geldiği zaman İngiliz Hükümeti'ne, Kıbrıs'ın statüsü üzerinde İngiltere Hükümeti'nin bir değişiklik yapip yapmayacağını sorulması gerektiğini, eğer bir değişiklik yapılmayacaksa böyle bir konferansa gerek olmadığını, statüde değişiklik yapılacaksa o zaman konferansın, bu konu için Kıbrıs'ın eski sahibi Türkiye ile İngiltere arasında olması gerektiğini ifade ediyordu.⁵⁰⁴

Tarihin şimdiye kadar hiçbir devrinde Kıbrıs üzerinde Yunan egemenliğinin bulunmadığını ve Ada için hiçbir hak iddia edemeyecekleri için Yunanlıları bir taraf kabul edip o konferansta bir masada oturmanın yanlış olduğunu belirten Bilgin, bu konuda hükümetin politikasının hatalı olduğunu vurguluyordu.

Tüm bu açıklamalarda da gördüğümüz üzere, Türkiye'de dönemin hükümeti ve muhalefet arasında görüş farklılıklarının olduğunu 6-7 Eylül olaylarının hükümetin haberi olmasına rağmen sessiz kalındığı üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan Kıbrıs da 6-7- Eylül olayları öncesinde de self determinasyon ve BM başvuruları, mitingler gibi Ada'nın Yunanistan'a bağlanmak için baskılarından kurtulmak için İngiltere, Türkiye'yi Kıbrıs meselesine dahil etmek istemiştir. Fakat bildiğimiz üzere Türk liderler Kıbrıs meselesi gibi bir mesele olmadığını düşündüğünden İngiltere'nin desteği ile Türkiye'de kurulan gençlik gruplarının Kıbrıs meselesine sahip çıkması bir taraftan basın yayınları ile konuya dahil edilmek istenmiş o da olmayınca İngiltere'nin Türkiye'deki bazı siyasi liderlerle 6-7 Eylül olayları tasarlandığı düşünülmektedir. 6-7 Eylül olaylarına sebeplerden biri Yunanistan bu yıla kadar Ada'da huzuru kaçırmış ve uluslararası alanda hoş karşılanmayan bir hal almasından ötürü Türkiye'nin de Rumlara zulmünü gösteren bir plan olduğu iddiasıdır.

⁵⁰⁴ T.B.M.M.Z.C.Dönem X, C:8, İçtima 2, 14. İnikat, 14-12-1955, s.254.

2.4 Yunanistan'ın Enosis Hedefleri Sonucu Makarios'un Sürgün Dönemi

Vali Harding, Ada'da düzenin tamamen bozulması ve kontrolden çıkması üzerine büyük önlemler almaya başlamıştır. Harding, Ada'da sistem sağlanması için öncelikle terör olaylarının sona ermesi gerektiğini düşünmüştür. Bunu sağlamak içinde Harding, Makarios ile görüşmüş ve Rum toplumunun saldırılarını durdurmak için bir açıklama yapmasını istemiştir. Ancak, Makarios, bunun için self-determinasyonun gerçekleşmesini Türklerin, Ada içinde azınlık olmasını öne sürmüştür. Olumlu bir sonuç almayınca da olayları engellemek için hiçbir girişim de bulunmamıştır. Olayların şiddetle artmasının ardından 9 Mart 1956 tarihinde Makarios Ada'daki terör eylemlerinden sorumlu tutularak, Hint Okyanusu'ndaki Seyşel Adaları'na sürgüne gönderilmiştir. Makarios ile birlikte Ada'nın nizamını bozan Girne Piskoposu Kiprianos, Lefkoşa Fanaromeni Kilisesi Papazı Papastavros Papatangellu ve Girne Piskoposluğu sekreteri olan Polikarpos Yuannidis de sürgüne gönderilmiştir.⁵⁰⁵ 1956 yılında Süveyş Krizi ile birlikte Makarios'un Sürgün dönemi Kıbrıs Meselesinde etkili bir rol oynamıştır. Konu ile ilgili İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'ndan şu açıklama yapılmıştır⁵⁰⁶: “Beş aydan beri, Başpiskopos ve İngiltere Hükümeti arasında devam eden görüşmeler neticesinde şu anlaşılmıştır ki Makarios EOKA teşkilatı ile ilgilidir ve bunun idarecileri arasındadır”.⁵⁰⁷

Ada'daki olaylar hız kazanmasıyla birlikte İngiltere Lord Radcliffe'yi iki toplum arasında düzen sağlaması için yönetim planı hazırlamıştır. Rum toplumunda Makarios'un sürgünde olması sebebiyle liderlerinin olmaması daha büyük kaos yaratacağı düşüncesiyle, İngiltere, uluslararası alanda bir antlaşmanın çözüm sağlayacağını düşünmüştür. Yunanistan'ın dışişleri bakanı Spiros Theotokis,

⁵⁰⁵ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 1998, s. 147.

⁵⁰⁶ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, s. 216

⁵⁰⁷ Milliyet, “Makarios'un Sürgün Yeri Seyshelle” 11.03.1956

Makarios'un sürgün kararının alınmasına etken olduğu gerekçesiyle ülke içinde karışıklığa sebep olmuştur. Dışişleri Bakanı Spiros Theotokis ülke içindeki tepkiler sonucunda istifa etmiş göreve, Evangelos Averof gelmiştir. Ada'da liderolmamasından ötürü Rum toplumunun kontrolünü Anthimos Kition adında bir piskopos sağlamıştır.⁵⁰⁸

İngiltere, Ada'da Kıbrıs Rum nüfusunun daha yüksek olmasından ötürü meclis içinde kontrolü Rumlara verilmesini, dışişleri ve Ada'nın güvenliğini de Londra'nın atamış olduğu vali tarafından belirlemesini istemiştir. Self- determinasyon talebi reddedilmiş ve sebep olarak da bu isteğin ileride Ada'yı Yunanistan'a bağlamak amaçlı kullanılacağı öne sürülmüştür. Sekiz yıl dolmadan self- determinasyonla ilgili kararı NATO Konseyinin vereceği belirtilmiştir. Bu karar alınana kadar Ada'nın kontrolü İngiltere'nin elinde olacağı kararlaştırılmıştır.

Kıbrıslı Türkler içinde üç limandan serbest ticaret yapmalarına izin verilmiştir. Kıbrıslı Türkler Ada içinde az nüfusa sahip oldukları için azınlık olarak görülmüş ve çifte vatandaşlık tercih hakkı sunulmuştur. Ada'da İngiltere'ye ait asker dışında asker bulundurulması yasaklanmıştır.

Yunanistan, ülke içindeki istikrarını sürdürmek için Kıbrıs'ta bulunan Grivas'ı anlaşmaya ikna etmeye çalışmıştır.⁵⁰⁹ Radcliffe, çözüm için Türk tarafının önermiş olduğu Federasyon sistemini reddederek iki toplumun ayrı iki kesimden oluşan topraklarda yaşamasını uygun görmemiştir. Kıbrıslı Türkler, meclis içinde Rumlarla eşit sayıda temsilci bulundurmak istemiş ancak bu isteği de demokratik bir karar olmayacağı gerekçesiyle kabul etmemiştir. Radcliffe'in önerisinde, Ada'nın iç güvenliği valinin kontrolü altında olacak, 36 kişilik meclisin 24 üyesi Kıbrıslı Rumlar, 6 üyesi Kıbrıslı Türkler tarafından belirlenecek, 6 üyesi de vali tarafından atanacaktır.

⁵⁰⁸ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s.126-128

⁵⁰⁹ Evanthis Hatzivassiliou, *The Cyprus Question, 1878-1960, The Constitutional Aspect*, Minnesota 2002, s. 60

Beş üyeden oluşacak Anayasa ve garanti mahkemesinin 3 üyesi Rum, 1 üyesi Türk ve bir üyesi de tarafsız olacaktı ki bu üye aynı zamanda mahkemenin başkanı olacaktı. Kıbrıs Türkleri'nin haklarının güvence altına alınması için Kıbrıs Türk Komitesi kurulacaktı. Ekonomi konusunda da bazı alanlarda yetki valiye verilirken bazı konularda meclise verilmekteydi. Meclis, Kıbrıs'ın statüsünde değişikliğe yol açacak kararları geçersiz sayacak ve anayasada herhangi bir düzenlemenin gerektiği durumlar da kraliçenin onayı alınacaktı.

İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, Ada'nın çözümü için sunulan maddeleri şu sözlerle anlatmaktadır. “İngiltere Hükümeti Kıbrıs gibi gayet karışık bir ahali için self-determinasyon hakkının tatbiki konusunda alternatif çözüm yolları arasında Kıbrıs'ın bölünmesini de dahil etmektedir” demiştir.⁵¹⁰ Lennox Boyd'un konuşması ile Yunanistan'ın isteklerine ters düşmüş, Yunan Hükümeti Radcliffe raporunu reddetmiştir.

İngiltere Hariciye Vekili Selwyn Lloyd, Makarios'un sürgüne gönderilmesinden sonra Kıbrıs'ta ilk olarak asayiş korumak olmuştur. Bundan sonra Ada'daki Türklerin haklarına da riayet edilmek suretiyle bir muhtar idare kurulmasına çalışılacaktır.⁵¹¹ İngiliz Vali John Harding, Ada'daki saldırılara karşı kapsamlı bir önlem olarak EOKA terör örgütü lideri olarak görünen Grivas'ın Ada'dan gönderilmesi istemiştir. Süreci hızlandırmak için Grivas “aranan şahıs” olarak ilan edilmiştir. Makarios'un evinde sürgün sürecinden sonra arama yapılmıştır. Ev de tespit edilenler elektrik ampülü görünümünde fitilli bombalar, çeşitli silahlar, bomba yapımında kullanılan bir takım malzemeler ve tabanca mermileri ele geçirilmiştir.⁵¹² Yunanistan'da ise sürgün sürecini protesto eden gruplar İngilizlere ait resmi ve özel binalara saldırılmış ve eğitim de İngilizce öğretimine süresiz olarak son verilmesine karar vermiştir. İngiliz Enstitüsü ile İngiltere'ye ait kültür merkezleri kapatılmıştır. İngiltere ile yapılacak

⁵¹⁰ Tzermias, Pavlos, *Istoria tis Kupriakis Dimokratias*, LIBRO EPE Publications, Atina, 2001, s. 266.

⁵¹¹ *Ankara Görüşmeleri Dün Akşam Sona Erdi*, Milliyet, 13.03. 1956, s. 1,5.

⁵¹² Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 95.

kültürel yada spor müsabakaları kaldırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes Anadolu Ajansı'na beyanatında Başpiskopos'un sürgüne gönderilmesi nedeniyle açıklamada bulunmuştur: *"Hükümetimizin kanaatine göre, İngiltere hükümeti, Başpiskopos ile yaptığı müzakerelerde mümkün olan azami tavizleri göstermek hususunda çok ileri gitmiştir."* Bu konuşmanın hemen ardından 14 Mart 1956'da İngiltere Başbakanı Anthony Eden, Avam Kamarası'nda Ada üzerindeki gelişmeleri anlatan açıklamasında, Dışişleri Bakanı Köprülü'nün TBMM'de açıklamış olduğu Türk tezlerine gönderme yaparak; *"Kıbrıs'ın yalnız İngiltere'yle Yunanistan'ı ilgilendiren bir sorun olduğunu asla düşünmüş değilim ve hâlâ da kanaatim değişmemiştir. Kıbrıs'ın Türkiye'nin savunması bakımından stratejik önemi çok büyüktür."* demiştir.⁵¹³

Makarios sürgün kararı ile ilgili açıklaması, *"Tekrar görüşeceğimiz beklentisi içerisindeydim. Buna rağmen, Harding ile Lennox Boyd'un ben ayrıldıktan sonra ilk kez görüşmeye devam ettiklerine dikkat ettim. Tüm diğer görüşmelerde birlikte ayrılıyorduk. Sürgüne gönderilmemi o gece kararlaştırdıklarına ve Londra'ya öneride bulunduklarına inanıyorum."*⁵¹⁴ şeklinde açıklamıştır.

Türk basını da, Makarios'un sürgün edilmesine büyük yer vermiştir. Basına yansıyan haberlerde şu ifadeler bulunmaktadır, *"Başpapazın Kıbrıslı Rum çetecilere para yardımı yaptığı, kiliseyi bir silah deposu haline soktuğu tespit edildi. Kıbrıs Umumi Valisi Sir John Harding Makarios'u tutuklattırarak Ada'dan şimdilik ismi açıklanmayan bir yere sürdürdü"*, *"Kıbrıs ihtilafının çıbanbaşı olan kıvılcık papaz Makarios, bugün İngilizler tarafından tutuklanmış ve Ada'dan sürülmüştür. "Makarios'un tutuklanması üzerine acil olarak toplanan Yunan kabinesi bu sürgün olayını BM nazarında protesto kararı almıştır."*⁵¹⁵ Hem siyasi hem dini lider olan

⁵¹³ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., ss. 69-70.

⁵¹⁴ Makarios Druşotis, *Karanlık Yön Eoka*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007, s.193.

⁵¹⁵ "Makarios Tutuklandı ve Kıbrıs'tan Sürüldü", Milliyet, 10 Mart 1956

Makarios'un sürgün edilmesi Ada'da, EOKA'nın eylemlerine hız kazandırmıştır.

Makarios, EOKA örgütünün eylemlerini durduracak herhangi bir açıklamada bulunmaması ve Ada'da süregelen hareketlerde herhangi bir değişiklik olmaması, İngiltere tarafından Makarios'un EOKA'nın lideri olduğu yönünde bir düşünce oluşturmuştur. Makarios'un hedefinde yerel hükümeti ilhak hareketi için geçiş süreci olarak görmüştür.⁵¹⁶ Ada'da idari yönetimde olacak kişileri Enosis taraftarı kişilerden seçtiğini görmekteyiz.

2.5 Yunan Meclis Başkanı M. Rodopoulos'un Açıklamaları Ve Türkiye'nin Kıbrıs'ı İlhak Talebi

Meclis Başkanı M. Rodopoulos, 5 Haziran 1956'da Yunan Parlamentosu'nda dünya parlamentolarına Kıbrıs Türkleri'nin Rumları katlettiklerini, İngiliz Yönetimi'nin de buna müsamaha gösterdiğini ele alan bir telgraf göndermiştir. Telgrafın içeriğinde; *“Kıbrıs halkının önemsiz üyeleri, İngiliz yönetiminin hoşgörüsünden yararlanarak, Ada halkının 5 / 6'sını oluşturan Kıbrıslı Rumları öldürüp yaralamak, Lefkoşa, Larnaka, Gazimağusa ve Kıbrıs'ın diğer bölgelerindeki Yunan halkının mallarını yağmalıyor, ateşe veriyor ve tahrip ediyorlar. İngiliz yönetimi, suçluları cezalandırmak ve bu suçların yenilenmesini önlemek için herhangi bir önlem almıyor. Bu tarz İngiliz otoritesi, Türk ruhu tarafından teşvik ediliyor ve barış için yakın tehlikeler oluşturuyor.”* demiştir.⁵¹⁷

Köprülü, Ada'daki teşkilatın, Yunanistan'dan Kıbrıs'a gizlice sivil kıyafetle gönderilen Yunan subayları ve birtakım tedhişçilik uzman ve gönüllülerinden oluştuğunu, İngiltere'den ve bazı üst yetkililerden gizledikleri silahlarla veya Yunanistan'dan gelen paralarla tedarik edilmiş silahlar olduğunu anlatmıştır. Köprülü bu bilgilerin bazılarını Ada'da yaşayan Rumca konuşan cemaatten bazı kimselerden öğrendiğini dile

⁵¹⁶ John Reddaway, *Burbened with Cyprus, the British Connection*, London, 1986, s. 44-69.

⁵¹⁷ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 70.

getirmiştir. Köprülü, bir seneden fazla bir zamandan beri bu teşkilatın adam öldürdüğünü ve tehdit mektupları gönderdiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda EOKA örgütünün ateş açmak veya yangınlar çıkarmak suretiyle Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı için Enosis'i gerçekleştirmek amacını güttüğünü, bunların Kıbrıs'ta yaptıklarından başka Londra'da da panik havası oluşturmak amacıyla oraya da ajanlar gönderdikleri, ayrıca New York'taki Birleşmiş Milletler Merkezi'ne, "Kıbrıs'ı Kurtarma Teşkilatı" adına kimliği bilinmeyen kişiler tarafından telefon edilerek, buraya bomba konulacağına dair tehditler savurdıkları duyumunu aldıklarını da söylemişlerdir.⁵¹⁸

Kıbrıs'ta Rumca konuşan toplam 370 000 kişinin tamamının EOKA örgütü üyesi olmadığı bilinmektedir. Bunlar arasında bu teşkilatın faaliyetlerini onaylamayan, bundan zarar gören ve hatta Türk Cemaati'yle iyi geçinmenin gerekli olduğunu düşünenlerin sayısı da oldukça fazladır. Fakat bunlar tedhişçilerin baskısı altında sinmiş veya istemeyerek onlara tabi olmuştur. Toplamı 120 000'e ulaşan Kıbrıs Türkleri ise bugüne kadar sabır ve tahammülleri, dirayetleri, yasaya ve nizamlara uyumlarıyla Ada içinde ılımlı bir hareket sergilemişlerdir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanma fikrine bütün varlıklarıyla karşı çıktıkları halde eylemlerin devam etmesinin önüne geçememiş, bu bakımından anavatanları Türkiye'nin sahip çıkmasına, İngiliz Yönetimi'nin Kıbrıslı Türklere destek olacağına inanmışlardır. Buna karşılık Yunanistan ise Türkiye gibi güç kullanarak ve propagandalarla Ada'nın düzenini daha da bozacağına, kendileri gibi dürüst ve mertçe, davalarını savunmanın doğru yol olduğunu savunmuşlardır.⁵¹⁹

Yunanistan Millet Meclisi, barbarca hareketler olarak adlandırdığı ve İngiliz yönetiminin olaylara sessiz kalışından duyduğu büyük nefreti dile getirmektedir. TBMM'de Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, bu konu ile ilgili ifade edilenlerin gerçeği yansıtmadığını, Ada'daki gerçek durumun ne olduğunu belirten bir konuşma

⁵¹⁸ T.B.M.M.T.D, Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s.720.

⁵¹⁹ T.B.M.M.T.D,Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s.728.

yapmıştır. Konuşmasında Kıbrıs'ta kendisine EOKA adını veren gizli bir tedhişçilik teşkilatının bulunduğunu söylemiştir.⁵²⁰

Yunanistan Meclis Başkanı'nın bütün dünya parlamentolarına gönderdiği mesajda, tedhişçilik yapmakla ve barbarlıkla itham ettiği cemaatin bu olduğunu belirterek, konuşmasının devamında, EOKA'cıların Kıbrıs Türkleri'ne karşı uyguladıkları tedhiş hareketlerinden ve Türklerin de bu durum karşısında kendilerini savunmak için yaptıkları meşru müdafaa hareketlerinden örnekler veren Köprülü, Yunan Meclis Başkanı'nın telgrafında, EOKA terörünü görmezden gelip, Türklerin kendilerini savunmak için yaptıkları hareketleri “*barbarlık, tedhiş*” şeklinde nitelendirmesini eleştirmiştir. 25 Şubat'ta TBMM'de açıklamış olduğu Kıbrıs'a dair tezlerinde Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendi hâkimiyetine almak için kamuoyu oluşturma gayretleri karşısında gereken her şeyin yapılacağını söylerken, Türk- Yunan dostluğuna dikkat edeceklerini de şu sözlerle ifade etmiştir; “*Konunun içyüzünü her yerde, her türlü meşru yolla açıklamak için tüm imkânlarımızla gayret gösteriyoruz ve bunu yapacağız. Bunu yaparken de müttefik Yunanistan'dan ölçülü bir şekilde bahsetmeyi ve her zaman Türk-Yunan dostluğunu ve ittifakını yapmayı ifade*” dile getiriyordu.⁵²¹

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, 25 Şubat 1956'da TBMM'de söz konusu eleştirilere uzun bir yanıt vermiştir. Bütün partilerin Kıbrıs meselesini bir azınlık sorunu olarak değil, Türkiye'nin sorunu olarak gördüğünden emin olduğunu, Kıbrıs davasının 24 milyon Türkün sorunu olduğunu söyleyerek konuşmasına başlayan Köprülü, Mac Millan'ın “*Biz, bu Ada'yı Türkiye'den muayyen şartlarla aldık. Bu şartlar devam ediyor ve bu şartlar devam ettiği müddetçe burada kalacağız*” söylemlerini de gündeme getirerek, İngilizlerin Ada'dan çekildikleri anda Kıbrıs Adasının Türkiye'ye bırakılması gerektiğini, meselenin İngilizleri ve Türkleri ilgilendirdiğini, Türkiye'nin bütün maneviyatı, gönlü ile ve milli duygusu ile İngiltere'nin de hukuken Ada ile ilgilerinin olduğunu, Yunanistan'ın ise anlaşılmasız bir tavır sergileyerek Ada'da Enosis

⁵²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem.Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s.719-720.

⁵²¹ T.B.M.M.T.D,Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, ss.730-733

fikrini savunduğunu ve Londra Konferansı'na da bunun için gittiklerini belirtmiştir.⁵²²

Ancak diğer taraftan Yunanistan'da Ada'nın nüfusun oranına göre kaderinin belli olması gerektiğini ve bunun için ne İngiltere'ye ne de Türkiye'ye bu konuda taviz vermeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yunan Meclis başkanı yapılan antlaşmalarda nüfus oranının öncelikli olmasını ve BM'lere ve uluslararası tüm kuruluşlarda davalarını savunacaklarını, itaat yolu ile yaptırımların sonucunun Ada'da herkes için kötü sonuçlar doğuracağını sözleri arasına eklemiştir.

Köprülü konuşmasında, Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki tezini altı başlık altında toplamıştır. Birinci madde olarak belirtilen konu, Kıbrıs'ın uluslararası statüsünün Lozan Antlaşması'yla tespit edilmiş olmasıydı. Bu maddeye göre Türkiye, Kıbrıs'ta mevcut statükonun korunmasından yana tavrını devam ettirmiştir. İkinci maddede ise, Ada'nın uluslararası konumu değişirse en doğal biçimde eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Üçüncü maddeye göre Yunan tezinin gerçek yüzü Ada'nın Yunanistan'a ilhakından oluşmaktadır. Yunanlılar, milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi prensibini, Ada'daki karışık durum vesilesiyle ilhakı sağlayacağını ileri sürmüşlerdir. Dördüncü maddeye göre de aslında milletlerin kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesi (self-determination) bugünkü anayasa maddelerine göre yeterli oranda gelişmiş ve her yerde uygulaması olan bir prensip değildir ve Kıbrıs'ta uygulanması da Ada'nın coğrafi, tarihi, siyasi ve stratejik durumu ve kendine özgü diğer özellikleri açısından mümkün olmadığı düşünülmektedir.⁵²³ Köprülü'nün açıkladığı Türk tezinin beşinci maddesine göre de, her durumda Yunanistan'ın Ada'yı istemek için ne açıdan olursa olsun hiçbir hakkı bulunmamaktadır ve olamaz. Altıncı ve son maddeye göre de, Kıbrıs'taki olayların abartılarak BM'ye taşınması, önceden tahmin edilemeyecek kadar kötü sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

⁵²² T.B.M.M.T.D, Dönem X, C:12, İçtima 2, 76. İnikat, 13-6-1956, s.300-302

⁵²³ T.B.M.M.T.D, Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s.739.

Konferans'ta, self-determination konusunda her hangi bir anlaşmaya olanak olmadığını gören İngiliz Hükümeti'nin Ada'ya dahili idari muhtariyet verilmesi hususunda çalışmaya başlanması şeklinde bir öneri getirmiştir. İngiliz Hükümeti'nin dahili idari muhtariyet ile bahsettiğinin, Ada'nın dış politikasına, savunmasına ve iç güvenliğine ait işlerin İngiliz hükümeti tarafından yönetileceği, yani Ada'daki valiye bağlı bulunacağını söyleyen Meclis Başkanı M. Rodopulos, bu idarenin, İngiliz valinin otoritesinin kararıyla gelmiş, Ada halkı temsilcilerinden oluşacağını ifade etmiştir. Aynı zamanda Londra'da Türk, İngiliz ve Yunan temsilcilerinden oluşan istişari komisyon kurulacağını ve bu komisyonun Ada'nın dahili muhtariyetini takip edecek anayasa ve uygulama maddeleri hakkında İngiliz Hükümeti'nce sunulacak teklifleri inceleyecektir.⁵²⁴ Böyle bir yönetimin Yunanistan'ın Ada'da hedeflediği yönetim sistemine tamamen ters olduğu için karşı çıkmıştır.

Meclis Başkanı M. Rodopulos, bu teklifler hem Türkiye, hem de Yunanlılar tarafından daha o zaman reddedilmiştir. Yunanlılar bu teklifin kendileri için asıl konuyu oluşturan self-determinasyon işinin unutulmasına yönelik bulunduğunu ve Londra'da kurulacak üçlü komisyonun girişiminin gerçekte mahalli idare usulünü bile sözden ibaret bırakacağını öne sürerek reddetmişlerdi.⁵²⁵

Türkiye'nin reddinin gerekçesi ise; Yunanlılar Ada'yı ilhak için self-determinasyondan vazgeçmedikçe ve Kıbrıs'taki tedhişçilik havası ile cemaatler arasındaki huzursuzluk yok olmadıkça, dahili muhtariyet rejimiyle gerek Ada'da gerek uluslararası sahada işlerin daha da olumsuz hale gelmesinden başka bir sonuç veremezdi. İdari muhtariyetin uygulamasını mümkün kılacak şekilde koşullar düzelse dahi, idari muhtariyet ancak Ada'daki Türk Cemaati'ne, diğer cemaatle, konfederal idarelerde olduğu gibi, Ada'nın işlerine tam eşit hak ve imkânlar sağlanmasıyla uygulanabilirdi. Köprülü, bu sebeplerden dolayı İngiliz teklifini Londra'da

⁵²⁴ T.B.M.M.T.D, Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnikat, 25-2-1956, s.752. Ayrıca bkz. Martin Ian, "The Cyprus Troubles 1955-1960", *Cambridge Papers in Modern Greek*, No:1 Kambos 1993 pp.69-70.

⁵²⁵ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 66.

reddettiklerini ve şimdi de aynen böyle düşündüklerini belirtiyordu.⁵²⁶

Türkiye Ada'daki yönetime ve Yunanistan ile ilişkisine bakış açısı; Türkiye ile Yunanistan arasında dostluk, ittifak ve iş birliği her iki halk açısından son derece önemlidir. Bu konuşma, dönemin hükümetinin Kıbrıs'ta öncelikle mevcut statükonun devamını öngördüğünü, ancak İngiltere Ada'yı devredecekse, Kıbrıs'ın gerçek sahibi olan Türkiye'ye devredilmesi gerektiği düşüncesini açıklıkla ortaya koymuştur. Diğer taraftan Yunanistan tarafından baktığımız da Ada İngiliz kontrolüne geçtikten hemen sonra Rumlara Ada'da bağımsız bir devlet kuracağı sözüne güvendiklerini görmekteyiz. İngiltere'nin bu duruma müsaade etmemesi sonucunda da kendi yöntemleri ile Ada'nın kontrolünü ele almaya çalışmışlardır.

2.6 II. Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Kıbrıs İçin Geliştirdiği Çözüm Planları

II. İkinci Dünya Savaşı ve sonraki yıllarda Türklere ve Yunanlılara askeri yardım sağlayan İngiltere, savaş sonrası kurulan yeni dünya düzenindeki emperyalist tutumunu ve sorumluluklarını ABD'ye bırakmıştır. 1947'de ABD'ye muhtıra veren İngiltere, bu iki ülkeye maddi yardımda bulunamayacağını açıklamıştır. Buna ek olarak, İngiliz Sömürge İdaresi, Kıbrıs'ta 1931 Ayaklanması'ndan bu yana sıkıyönetim, baskıcı politika ve sansür uygulamaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda bu sıkı kısıtlayıcı ve sıkı tutumunu bırakmaya başlamıştır. 1950'ler, dünyanın değişmeye ve yeniden şekillenmeye başladığı yıllar olmuştur.⁵²⁷

⁵²⁶ T.B.M.M.T.D, Dönem X, C:10, İçtima 2, 44. İnkat, 25-2-1956, s.752. Ayrıca bkz. Baskın Oran, "Self Determinasyon – Self Government" Kutusu, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, s. 596.

⁵²⁷ Bülent Batur, "Türk Konsolosluğu Gözünden İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiliz Müstemleke İdaresi Altında Kıbrıs Türkleri", *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/ 1, 2013, ss.59 -60.

İngiltere Ada'daki nüfuzunu sürdürmek ve askeri üslere el koyarak Ada üzerindeki gücünü kaybetmek istememiştir. Britanya'nın Kıbrıs sorununa çözümü, 400 yıllık sömürge imparatorluğunun tanıdık yöntemi olmuştur. Ada halkı etnik bölünmeler yaşadı ve birbirlerine karşı çatışmalar çıkarılmaya çalışılmıştır. Anlaşmazlık için Kıbrıslı Türk-Rumların din, dil ve nüfus oranları öne sürülerek kullanılmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde İngiltere Ada üzerinde özerk bir yönetim oluşturma çabasına girerek, ardı ardına çözüm planları hazırlamıştır. Bu planlar; “1947 Lord Winster Planı, 1948 Jackson (Anayasa) Planı, 1955 Birinci Mac Millan Planı, I. ve II. Harding Planları (Kasım 1955 – Ocak 1956), 1956 Radclift Planı (19 Aralık), Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı, 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı”. Planların ortak özelliği Ada'daki İngiliz hâkimiyetinin mutlakiyet esasına dayanmasıdır.⁵²⁸

2.6.1 1947 Lord Winster Planı

İngiltere Kıbrıs'a muhtariyet vermeyi kararlaştırmış ve bu amaçla, Vali Lord Winster'ı⁵²⁹ 1947 yılı başında Ada'ya göndermiştir. Kıbrıslı Rumlar muhtariyet değil, Enosis'i istemişlerdir ve bu yüzden valinin gelişini protesto etmişlerdir. Vali Ada'da bir “Danışma Meclisi” oluşturmuş, Meclisin görevi, Vali tarafından öne sürülecek olan önerileri görüşmek ve fikir bildirmek olacaktır. Meclisin karar alma veya istediği gibi bir anayasa yapma yetkisi olmayacaktır. Meclise 7'si Türk, 12'si Rum toplam 19 kişi çağırılmıştır.⁵³⁰

⁵²⁸ Demiray Doğansal, *Dr. Fazıl Küçük'ten Satır Araları*, Dr. Fazıl Küçük Vakfı Yayınları, Selen Ofset Ltd., Lefkoşa, 2011, s. 84., Rauf Raif Denktaş *Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri*, s. 127.

⁵²⁹ Lord Winster, vali olarak göreve geldiğinde, İşçi Partisi üyeliğini de sürdürmüştür., İngiliz Deniz Kuvvetleri'nden emekli olduktan sonra Lord Winster teknolojik yenilikler yapmıştır. Sivil Havacılık Bakanı görevinde de daha önceden bulunmuştur. Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878 -1952), Enosis Çemberinde Türkler*, ss.376 - 377.

⁵³⁰ Danışma Meclisi üyelerinin listesi: 4 Kıbrıs Türk, 3 Rum ve 1 Ermeni olmak üzere toplam 8 atanmış üyedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan Olgun ve Emrah Balıkcıoğlu, “The Times Gazetesi'ne Göre Kıbrıs'ta İdari Islahat”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C:9, 2012, s. 837-839, 841.

Türk temsilciler arasında Rauf Denktaş da bulunmuştur. Rum üyeleri istedikleri doğrultuda bir karar çıkarabilmek için, Meclis yetkililerinin sınırlı olmasını isterken, Türk üyeler ise Rum çoğunluğuna böyle bir imkân sağlanması halinde doğacak tehlikeleri gördüklerinden buna karşı çıkmışlardır. Meclise Kıbrıs Rumlarından komünizm yanlısı AKEL’de katılmıştır. Kilise muhtariyet önerilerine Rum halkı, “Enosis’in mezarı olur” sloganları ile Meclisi boykot edip ve terk etmişlerdir. Ayrıca meclise katılan Rumları da “*vatan hainleri*” olarak ilan etmişlerdir.⁵³¹

2.6.2 1948 Jackson (Anayasa) Planı

İngiltere Sömürgeler Bakanlığı, Ada’daki Baş yargıç olan ve bununla beraber Danışma Meclisi Başkanı Sir Edward Jackson’a anayasa örneği hazırlatmıştır. 7 Mayıs 1948’de açıklanan bu tasarıda; İşçilerine Kıbrıslıların katılması, 21 yaşını geçmiş etnik kökenine bakılmaksızın İngiliz uyruğunda bulunan erkeklere genel seçim hakkı verilmesi, Türklere ve Rumlara nüfus oranlarına göre yasama organına katılma hakkı verilmesi, yürütme erki ile savunma, dışişleri ve azınlıkların özel haklarının Vali’nin denetimine bırakılması yer almıştır.⁵³²

Bu anayasa tasarısı 20 Mayıs 1948 tarihinde Sir Edward Jackson’ın başkanlığında, 10 Rum, 7 Türk ve 1 Maronit’ten oluşan 19 kişilik Danışma Meclisi’nde görüşülmüştür.⁵³³ Rumların özerk bir yönetim şeklinin Enosis’i engelleyeceği düşüncesiyle çalışmaları sabote etmeleri ve self – governmenti savunmaları ile sonuçsuz kalmıştır. 11 Haziran 1948’de Türk halkının çeşitli sorunlarını incelemek, çözümler önermek amacıyla “Türk İşleri Komisyonu” kurulmuştur. Jackson Planını Türk delegelerinin desteklemelerinin nedeni, muhtariyet ve Ada’daki

⁵³¹ Theodore A. Coulombis, *The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, Praeger, New York, 1983, pp. 82-83.

⁵³² A. Suat Bilge, *Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, s. 276.

⁵³³ Kenan Olgun ve Emrah Balıkcıoğlu, *a.g.m.*, s.842.

İngiliz yönetiminin sürmesinin istemelerindendir.⁵³⁴

Çünkü Kıbrıslı Rumlar biran evvel Yunanistan'la birleşmek için Enosis'i gerçekleştirmek maksadında her girişimi denemişlerdir ve Kıbrıslı Türklerin bu konuda hiçbir güvencelerinin olmadığını da görmekteyiz. Kıbrıslı Türkler Yunan egemenliğine girmektense, muhtariyeti desteklemeyi daha sağlıklı bir yol olarak görmüşlerdir.

2.6.3 I. ve II. Harding Planları (Kasım 1955-Ocak 1956):

BM'de Kıbrıs meselesinin ve Londra Konferansının gündeme alınması sonrasında Ada içinde durum daha da gerginleşmiştir. İngiltere bu nedenle 30 Ekim 1955 yılında Sir John Harding adındaki generali vali olarak görevlendirmiştir. Kıbrıs Valisi Harding, Makarios ile “muhtariyet-özerklik” konusunu görüşmüş ve Makarios üç maddelik bir plan teklif etmiştir. Makarios önerisinde “self-determinasyon, self-government ve yeni bir anayasa” hazırlaması yer almıştır. Harding bu öneriyi reddetmiştir. 8 Ekim 1955 tarihinde muhtariyet ihtiva eden yeni bir anayasa hazırlayarak iki önemli noktaya değinmiştir.⁵³⁵

Bunlar serbest seçimle işbaşına gelmiş Kıbrıslıların işlerinde yetkili olmaları ve self – government oluştuktan sonra, Kıbrıslıların Ada'nın geleceğinde söz sahibi olması konularına değinilmiştir. İkili müzakereler sırasında İngiltere'nin tutumunda gözlenen yumuşama Türkiye'de endişe yaratmış Dışişleri Bakanı 24 Şubat 1956 tarihinde yaptığı açıklamada, “*Kıbrıs'a muhtariyet verilebilmesi için Rumların terörizm faaliyetlerini sona erdirmesi ve muhtariyetin Türk toplumunda da eşit şartlar içinde aynen uygulanması gerektiği ve bunun da en iyi şekilde bir*

⁵³⁴ A. Haluk Ülman, *a.g.m.*, s. 18.

⁵³⁵ Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar (Çatışan Komşular)*, Bağlam Yayınları, Ankara, 2002, ss. 102-103

konfederasyon çerçevesinde sağlanabileceğini söylemiştir".⁵³⁶ Bu hususlar 11 Mart 1956'da Ankara'yı ziyaret eden İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a anlatılmıştır.

Türklerle fazla sorun yaşamayan Harding, Makarios ile bir türlü anlaşmamıştır. İngiliz Vali'nin muhtariyet teklifini dahi reddeden Makarios, Enosis dışında hiçbir seçeneği kabul etmeyeceğini açıklamıştır Makarios'un Kıbrıs'taki silahlı EOKA örgütüyle gizli ilişkisinin tespit edilmesi üzerine İngiliz yönetimi, Makarios ve diğer Rum liderleri 9 Mart 1956'da tutuklanarak sürgüne gönderildiğinden "Yunanistan'ın Enosis hedefleri sonucu Makarios'un sürgün dönemi" adlı başlıkta ele almıştık. Bundan başka Ada'daki bütün siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanmıştır. İngiltere'nin eski Genelkurmay Başkanı'nı Kıbrıs'a vali olarak göndermesi, Ada konusunda İngiliz politikasındaki tutum değişikliğinin başlangıcı olmuştur.⁵³⁷

Yeni valinin Kıbrıs'taki görevi, Ada'yı Yunanistan ile birleştirmek için kurulan silahlı EOKA örgütünü etkisiz hale getirmektir. Makarios'un Kıbrıs'ta sınır dışı edilmesi ve Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dâhil edilmesi, İngiltere Parlamentosu'nda Başbakan Eden'e şiddetli eleştiriler yapılmasına neden olmuştur. Eden ise Bağdat Paktı'ndan dolayı yakın ilişkide bulunduğu Türkiye'yi savunarak, "*Türkiye'nin Kıbrıs ile olan ilgisini anlamak için haritaya bakmanız yeterlidir*" ⁵³⁸diyerek Türk Hükümeti'ni desteklemiştir.

İngiltere Başbakanı Eden, 14 Mart 1956'da Avam Kamerasında yaptığı konuşmada İngiltere'nin Ada'nın statüsünde değişiklik anlamına gelebilecek bir tutum

⁵³⁶ "Archbishop Makarios Deported: Sir John Harding Explains His Decision", *The Times*, 10 March 1956, p.6. Ayrıca bkz. FRUS, 1947, Vol. V., Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Komitesinin 24 Şubat 1947 Tarihli İngiliz Notaları Hakkında Görüşlerini Bildiren Gizli Raporu, ss. 69-70

⁵³⁷ Reed Coughlan, "The Cyprus Problem: Perspectives from both sides of the Green Line", *Ethnic Studies Report*, C:10, 1992, p. 28.

⁵³⁸ David French, *Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus 1955-1959*, Oxford University Press, Londra 2015, p. 214.

içerisine girmesi halinde Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nın revizyonunu isteyeceğini vurgulamıştır. Bunlara rağmen Makarios, Harding önerilerinde self – determinasyona yer verilmediği gerekçesiyle planı kabul etmemiştir.⁵³⁹

2.6.4 Lord Radcliffe Planı (Radcliffe Anayasa Taslağı)

İngiliz Hükümeti, Rum liderlerin Kıbrıs'tan sürülmesinden sonra Lord Radcliffe'i, Kıbrıs'ın yeni anayasasını hazırlama göreviyle, Ada'ya anayasa komiseri olarak tayin etmiştir. Lord Radcliffe, 14 Temmuz 1956'da Kıbrıs'a giderek çalışmalarına başlamıştır. Kıbrıs'taki Türk ve Rum temsilcilerle görüşmeler yapan Radcliffe, İngiliz Hükümeti'ne detaylı bir rapor eşliğinde anayasa taslağını sunmuştur. İngiliz Sömürgeler Bakanı LennoxBoyd, hazırlanan anayasa taslağını, Türkiye ve Yunanistan Hükümetlerine izah ettikten sonra 19 Aralık 1956'da resmen ilan etmiştir.⁵⁴⁰

Planda yer alan ilkeler şöylece özetlenebilir:

- a) Anayasa, Kıbrıs halkının korku ve şiddetten uzak bir seçim yapılmasından sonra yürürlüğe konulacaktır.
- b) İngiliz Hükümeti, en az 10 yıllık bir muhtariyet döneminin ardından uluslararası durumun ve stratejik şartların uygun olması durumunda self determinasyon konusunu değerlendirebilecektir.
- c) Self-determinasyon ilkesi, Ada'daki durumun karmaşıklığı ve Türkiye'nin çıkarları dikkate alınarak, Kıbrıs halkına değil, Rum ve Türk toplumlarının onayına ayrı ayrı sunulacaktır.

⁵³⁹ Semih Vaner, “Türkiye, Yunanistan ve Süper Güçler: Biri Diğere, Üçü Birine mi Karşı Yoksa Herkes Kendisi İçin mi?,” Hazırlayan: Semih Vaner, *TürkYunan Uyuşmazlığı*, İstanbul, Metis Yayınları, 1990, ss. 174,176.

⁵⁴⁰ Neill Nugent, “EU Enlargement and the Cyprus Problem,” *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, 2000, NO. 1, pp. 138-139.

- d) Ada'nın egemenliğinin el değıştirmesi konusundaki görüşlerini ise, hem Rum hem de Türk toplumları ayrı tertiplenecek referandumlarla belirteceklerdir.⁵⁴¹

İngiltere hükümeti tarafından hazırlatılan bu anayasa tasarısı Kıbrıs Anayasası'nın oluşumuna zemin hazırlamıştır. Radcliff Anayasa tasarısına göre Kıbrıs'a doğrudan doğruya "self-determinasyon" yani kendi geleceğini belirleme yetkisi verilmemiş ancak self- government yani Ada'ya kendi işlerini idare etme hakkı tanınmıştır.⁵⁴²

Radcliff tarafından hazırlanan ve Kıbrıs'a muhtariyet verecek anayasa taslağına bakıldığında; Ada'ya verilecek özerklik dışişleri, işleri ve iç güvenlik alanlarını kapsamıyordu. Bu alanlarda da İngiltere'nin hâkimiyeti, Kıbrıs'a tayin edeceği vali aracılığıyla devam edecekti. Kıbrıs halkının idaresine bırakılan topraklarda yerel işleri yürütmek üzere bir yasama meclisi, hükümet ve mahkemeler oluşturulacaktı.⁵⁴³ Bu taslakta Türkiye için olumlu olan gelişme, Kıbrıs'ın idaresine bırakılan alanlarda da, Türklere ayrıca bir tür özerklik tanınmasıydı. Türklere verilecek bu muhtariyet Kıbrıslıların kuracağı yönetimin tüm alanında uygulanacaktı.

Öncelikle 36 kişiden oluşacak yasama meclisinde altı sandalye Türklere ayrılacak, Ada'daki Türkler hakkında çıkacak kanunların kabul edilmesi için Türk milletvekillerinin 2/3 çoğunlukla kabul oyu vermesi gerekecekti. Yasama meclisinin başkanı ya da başkan vekili, Türk milletvekillerinden birisi olacaktı.

⁵⁴¹ Lord Radcliffe'nin hazırladığı anayasa teklifinin ayrıntılı maddeleri için bkz. Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 92.

⁵⁴² A. Suat Bilge, *Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, s. 152.

⁵⁴³ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878-1960*, ss. 89-90. Ayrıca bkz. Reed Coughlan, *Negotiating the Cyprus Problem: Leadership Perspectives from both sides of the Green Line*, "The Cyprus Review", 3/2, 1991, pp. 96-97

Mahkemeler ise eşit sayıda Türk ve Rum hâkimlerinden oluşacaktı.⁵⁴⁴ Böylece Türkiye, başından itibaren savunduğu Kıbrıs'ta iki farklı toplumun olduğu tezini, İngiltere'ye kabul ettirmiş oluyordu.

Yunanistan, Lord Radcliffe tarafından hazırlanan anayasayı şiddetle reddetmiştir. Bunun hemen sonrasında İngiltere hükümeti sürgüne gönderdiği Makarios'u serbest bıraktı ve başpiskopos ve siyasi lider ünvanlı Makarios ile tekrar görüşmelere başlamıştır. Makarios ile İngiliz Hükümeti arasında Ada'nın geleceği konusunda yapılan görüşmeler, BM'ye göre garantör devletler arasında Kıbrıs konusunda yapılması gereken müzakereler kararına aykırı hareket olmuş ve Türk kamuoyunda ciddi tepkilere neden olmuştur.⁵⁴⁵ İngiltere Hükümeti'nin sadece Yunanistan ve Makarios ile görüşmesini, Menderes, İngiltere'nin taraflı bakış açısıyla çözümü onaylayabileceğini, bundan dolayı bölme tezinde ısrarcı olacağını savunmuştur.⁵⁴⁶ Bu dönemde İngilizlerin EOKA üyeleri üzerindeki kontrolünün azaltılması, EOKA'nın Türklere yönelik eylemlerini artırmıştır.

Sonuç olarak Ada'da 1950'lerde başlayan toplumlararası çatışmalar şiddetini arttırmış ve bu durum genel olarak Türk-Yunan ilişkilerine de yansımıştır. Amerikan'da 1957'de Ada konusunda Yunanistan'ın lehine bir tutum sergilemiştir. Dış politikasının can damarı NATO ve Amerika ile çıkar ilişkisi üzerine dayanan işbirliği Türk Hükümeti'nde kafa karışıklığına neden olmuş ve Türklerin savunduğu taksim politikası temelinde hareket edilmeye başlanmıştır.

⁵⁴⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs*, 2. bs., Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2000, s. 79. Ayrıca bkz. Rauf Raif Denktaş *Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri*, s. 132.

⁵⁴⁵ Ayrıca İngiliz Yönetimi dönemindeki Kıbrıs Meclisi ile ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Demirağ, *Kıbrıs; Biz ve Onlar*, C. I- IV, Lefkoşa, Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı Derneği Yayınları, 2000, ss. 252- 253.

⁵⁴⁶ David Anderson, "Policing and Communal Conflict: The Cyprus Emergency, 1954-60", *Journal of Imperial and Commonwealth History*, 21/3, 1993, pp. 194-195.

İnönü ve diğer CHP Milletvekilleri, hükümetin dış politikadaki eylemlerini eleştirirken her zaman temkinli davranmışlardır. DP'nin taksim tezini savunması ve CHP'nin desteği, bu tezin Türk kamuoyunda kabul görmesine katkı da bulunmuştur. Türk kamuoyundaki yaygın slogan "Ya Kıbrıs ya Ölüm" ifadesi "Ya Taksim ya Ölüm" sloganıyla değiştirilmiştir.⁵⁴⁷ Lord Radcliffe'in planı yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte, bunun Londra ve Zürih Antlaşmalarını etkilediğini daha sonra ki başlıklar da kuşkusuz göreceğiz.

2.6.4.1. Lord Radcliffe Planına Demokrat Parti Hükümetinin Tutumu

Lord Radcliffe ile görüşen Dr. Fazıl Küçük, Ada'da eylemlerin durmadığı sürece hem kendi kaderini tayin ilkesi hem de Enosis reddedilmedikçe, Kıbrıs Türk toplumunun özerk yönetim hakkında herhangi bir fikir veya görüş bildirmeyeceğini söylemiştir. Kıbrıs Türk lideri Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye ile birleşmek istediğini belirtmiştir.⁵⁴⁸ Bu süreçte Demokrat Parti liderleri, Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilişkin düşüncelerini ve planlarını tekrardan düzenlemeye çalışmıştır. Bu konuda Demokrat Parti hükümetine destek verecek ve Başbakan Menderes tarafından atanan CHP'li Nihat Erim olmuştur.⁵⁴⁹

Başbakan Menderes 16 Kasım 1956 tarihinde Kıbrıs meselesinde Nihat Erim'i göreve getirerek söz konusu hadisenin iç politika çatışmalarından öte "millî bir dava" olarak görüldüğü fikrini belirtmiştir. Nihat Erim konuyla ilgili şu cümleleri kurmuştur: *"Boşta oturuyordum. CHP'nin son kongresinde herhangi bir merkezi göreve aday gösterilmedim. Gazetemi bir yıl önce kapattım. O günlerde iç siyaset o kadar öfkeli ve duygusal yargılamaya elverişli bir ortama sürüklendi ki, bu görevi kabul edersem partizan çevrelerde bana karşı çok eleştiri olacaktı. CHP üyesi*

⁵⁴⁷ D.P.M.G.G.M.Z., Dönem XI, C:210, 26 Aralık 1957, s. 74-75.

⁵⁴⁸ Hikmet Bil, *a.g.e.*, s. 102.

⁵⁴⁹ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara, İmge Kitabevi, 1990, s.119.

olarak başladım ve görevimi bu şekilde sürdürdüm, öyle bitirdim."⁵⁵⁰

Başbakanın siyasi talimatı şudur:

- İngiltere hükümeti Kıbrıs'ta egemenliğine devam etsin.
- Eğer İngilizler bir gün Ada'dan çıkmak isterse egemenliği Türkiye'ye bıraksın
- Bu maddeler kabul görmezse Ada taksim edilsin⁵⁵¹

Prof.Dr.Nihat Erim, 24 Kasım 1956'da ilk raporunu hükümete sunmuştur. Erim'in üzerinde durduğu esas istekler şu şekildedir:

"Kıbrıs'ın bugün olduğu gibi İngiltere'nin egemenliği altında kalmasını savunmak BM'de olumlu bir etki yaratmaz. Diğer taraftan Türkiye Ada'da coğrafi, tarihi ve stratejik isteklerde bulunurken Kıbrıs'ın İngilizlerde kalmasını savunmak doğru olmaz. Bundan dolayı Türkiye, Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını savunacaksa, Ada halkının kendi kendini yönetmesine (self- government) itiraz edemeyiz."⁵⁵² Nihat Erim'in ifade ettiği üzere, Kıbrıs, Yunanistan egemenliğine bırakılırsa, Lozan Antlaşmasında sağlanan siyasi ve stratejik unsurların ülke aleyhine sönüşmesine sebep olacaktır.

Türkiye, NATO ve Bağdat Paketi'nin devamı açısından Ada'nın güçlü yönetimlerin elinde olması ihtiyacı, taksim tezini güçlendiren siyasi sebepler arasında yer almıştır. Radcliffe'nin Anayasa taslağının 13 Kasım'da İngiliz hükümetine sunulduğunu bilerek Demokrat Parti hükümetinin aşağıdaki temel ilkeleri

⁵⁵⁰ Mehmet Hasgürel, *Kim Ve Akis Dergilerinde Kıbrıs*, İstanbul, Babil Yayınları, 2005, s. 294.

⁵⁵¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No:30 01 0,Kutu No:38,Dosya No:227,Sıra No:3,19.12.1956. Ayrıca bkz. Faruk Sönmezoglu, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'den Günümüze)," *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, Hazırlayan: Mustafa Bıyıklı, , Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 271-272.

⁵⁵² T.B.M.M.Z.C.Yirmi ikinci İnikat, Devre:X, C.XV, İçtima:3, 28.12.1956, s. 350

savunması gerektiğini vurgulanmıştır: Özerk yönetimin uygulanmasına en az bir yıl sonra başlanmalıdır. Türk toplumu temsilcileriyle müzakerede bulunulmaması, BM Anayasasının 73. maddesine aykırıdır.⁵⁵³

Nihat Erim tarafından Başbakanlığa 24 Kasım'da sunulan rapor; *Özerk yönetim sisteminin uygulanmasını İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinden oluşan komite izlemelidir. Özerk yönetim döneminde, yurtdışındaki Türkler ve Rumlar da Kıbrıs'a göç etmekte özgür olmalıdır. Türkiye hiçbir koşulda Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin hakkını bahane ederek Ada'nın Yunanistan'a ilhakının kapısını açmasına izin veremez. Bu tür bir sonuç Türkiye'nin güvenliğini görmezden gelmek ve tehlikeye atmak olacaktır.*⁵⁵⁴ Demokrat Parti'nin Kıbrıs politikasının temellerini oluşturdu.⁵⁵⁵ 1963 yılına kadar Nihat Erim, Kıbrıs meselesinde karar veren bir lider olmaya devam etmiştir.

Bunun üzerine Yunan hükümeti de Radcliffe'in taslağına üç konuda itiraz etti. Bunlar:

- Yasama meclisinin seçilmiş Rum üye çoğunluğundan oluşması
- Valiye bırakılan yetkilerin tartışılabileceği
- Olası bir çözüm olarak taksimın reddedilmesi⁵⁵⁶

Radcliffe tasarısı hakkında Başbakan Adnan Menderes'in 20 Aralık 1956'daki açıklaması şöyledir: *“Radcliffe Raporu'nun ön incelemesi ve İngiliz hükümetinin yaptığı açıklama bize bu raporun teşkil edebileceği görüşünü verdi. Detaylı araştırmamızı bitirdiğimizde İngiliz hükümetine bazı önerilerimiz olabilir. Ada*

⁵⁵³ T.B.M.M T.D., Dönem VIII, C:23, Toplantı 4, 23.01.1950, s.288, Ayrıca bkz. Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s.103.

⁵⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti'nin ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*, s. 96.

⁵⁵⁵ Faruk Sönmezoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'den Günümüze),” *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, ss. 277, 279.

⁵⁵⁶ Melih Esenbel, *Kıbrıs Ayağa Kalkan Adam 1954- 1959*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993, s. 106.

halkının istişare etmesi halinde Kıbrıs'taki Türk toplumunun kaderini özgürce belirleme olanağına sahip olacağını, bunun da oradaki Rumca konuşan topluluğun kaderinden asla daha az olmadığını belirtti. Bu, adanın bölünmesinin sorunun olası sonuçlarından biri olacağı anlamına geldiğini onaylamıştır."⁵⁵⁷

Başbakan Adnan Menderes, Radcliffe tasarısı ile ilgili 28 Aralık 1956'da son kez konuştu. *"Radcliffe Raporu ile Kıbrıs'a özerklik verildi. Türk Toplum liderlerini Kıbrıs'a davet ettik ve onlarla görüşmelerimiz devam ediyor. Bu müzakere neticesinde gerektiğinde İngiliz hükümetine önerilerde bulunacağız. Bu teklifin tamamen kabul edildiğini doğrulamayan bir ifadedir.*"⁵⁵⁸

Hürriyet Parti Milletvekili Cihat Baban, Kıbrıs ile ilgili sorduğu soruya Adnan Menderes şu cevabı vermiştir: *"Kıbrıs'ta 120.000 nüfusumuz var. Ada'nın bir kısmı, oradaki soydaşlarımızın Türk bayrağı altında yaşamasına olanak tanıyacak ve onları tamamen tehdit altında olmaktan kurtaracaktır. Ada'da taksim fikrinden başka bir öneriyle kimse Türkiye'yi çözüme zorlamayı düşünemez. 120.000 nüfusumuzu yabancı ellerle tedavi edemeyiz. Radcliffe Raporu hakkında tartışmayacağım. Çünkü üzerinde bir inceleme yapıyorum.*"⁵⁵⁹

22 Aralık 1956'da sunulan Radcliffe Yasasını, Yunanistan ve Rum halkı savundukları siyasi görüşü desteklemediği için onaylamamışlardır. ABD ise Radcliffe'nin tasarısını memnuniyetle karşılamış ve Radcliffe Yasası barışçıl çözüme giden yolda Ada için büyük bir umut olacağını belirtmiştir.⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ D.P. M.G.G.M.Z., Dönem: X, C:188, 18 Haziran 1957, s.10.

⁵⁵⁸ FO.371/168967-XC14311

⁵⁵⁹ FO.371/168967-XC14311

⁵⁶⁰ Hüseyin Agun, *Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Ankara, Demokratlar Kulübü Yayını, 1997, s.83.

Hüseyin C. Yalçın Ulus'ta yazdığı yazıda muhtariyetin Enosis'e giden bir yol olabileceğini vurgulamıştır. *“Kıbrıs'taki sahip oldukları haklar bu kadar iyiye nasıl olur da Türk Milleti başka bir egemenliğin altına sokulabilir? Çünkü iddia olduğu derecede olmasa bile, Türkler Kıbrıs'ta azınlıktadırlar. Çoğunluk temeline dayanacak bir Rum unsurunun bu azlığa hayat hakkı tanıyacağına nasıl inanabiliriz? Laf ile vaat ve imza ile yapılacak taahhütlerin hakikatle hiçbir fiili teminat teşkil etmeyeceği malumdur. Biz Yunanlıların Kıbrıs'a sahip olmayı istemelerini bize karşı düşmanca bir hareket diye karşılıyoruz. İngilizler Ada'yı tahliye ederek Kıbrıs'ı Yunanlara teslim etseler bile, Yunanlar bizleri karşılarında bulacaklarını bilmelidirler”*.⁵⁶¹ Türk basınında yazarların kimi muhtariyet yanlısı iken kimi yazarlar muhtariyet karşıtı bir tutum sergilemişlerdir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1 Kasım 1956'da Meclis'in açılış nutkunda Kıbrıs meselesi ve Türk-Yunan ilişkileri üzerine şunları söylemiştir: *“NATO'daki müttefik diğer üyelerle ikili ilişkilerimiz uyumlu ve çok tatmin edicidir. Bu bakımdan müttefikimiz Yunanistan ile aramızdaki durumun, bizi üzen bir konu olarak tek istisna olduğunu söylemeliyim. Kıbrıs konusunu iki ülke arasındaki ilişkilerin merkezi ve hatta genel olarak dış politikasının merkezi haline getirdi”*.⁵⁶²

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın sözlerinden de anlaşıldığı gibi Demokrat Parti hükümeti Kıbrıs meselesinin Batı Bloğu'nun ortak çıkarlarını zedeleyici bir mahiyet kazandığına inanmaktaydı. Buna rağmen Türk-Yunan dostluğunun Batı Bloğu için son derece önemli olduğunu da her fırsatta vurgulayan Demokrat Parti iktidarı Kıbrıs meselesinde Yunanistan'a oranla çok daha sağduyulu bir yaklaşım sergilemeye devam etmiştir.⁵⁶³

⁵⁶¹ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, ss. 102-103.

⁵⁶² T.B.M.M.Z.C Devre XI, C:5, İctima 2, 1. İnkat, 1.11.1958, s.13.

⁵⁶³ BCA, 030.01.40.238.21 (Kıbrıs meselesi ile ilgili Amerikan Hükümeti'nin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın dönem hakkında görüşleri)

2.6.5 Hugh Foot Muhtariyet Anayasa Tasarısı

Kıbrıs Valiliğinde 3 Aralık 1957 tarihinde göreve başlamış olan Sir Hugh Foot'un Muhtariyet Anayasası tasarısı Ada'da bir kez daha çözüm için planlanmıştır. Bu tasarıda; Kıbrıs Türklerinin azınlık haklarının garanti edildiği yedi yıllık bir muhtariyet devresi öngörülmüş. Yedi yıllık sürenin sonunda her iki kesimli topluma da uygulanması kaydı ile self – determinasyon ilkesinin kabul edileceği belirtilmiştir.⁵⁶⁴ Fakat bu sefer de Türkiye her iki toplumun bundan böyle yanyana yaşayamayacağı kararından sonra planı reddetmiştir. Hatta sonrasında taksim tezinin Kıbrıslı Türkler için daha uygun bir çözüm olduğu ileri sürülmüştür. Bunun üzerine İngilizler yedi yılın sonunda Türkiye'ye üs verilmesine dair taslak öne sürülmüş ancak Türkiye kararından geri dönmemiştir. Yunanistan ise Türkiye'ye üs verilmesini içeren bu öneriyi asla onay vermeyeceğini açıklamıştır.

2.7 Türkiye'de 1957 Seçimleri Gölgesinde Kıbrıs Meselesi

1957 seçimlerine iktidardaki Demokrat Parti çok sıkıntılı girmiştir. Bunun nedeni 1955 yılından sonra ekonominin hızla kötüleşmesi, bunun yanında muhalefet partilerinin ve basının büyük kısmının artan baskısıdır.⁵⁶⁵ Demokrat Parti hükümeti Kıbrıs meselesini 1957 seçim kampanyasında hükümetin lehine kullanmaya çalışmıştır. Muhalefet partilerinden Hürriyet Partisi 1957 seçimlerinde Kıbrıs meselesi noktasında iktidarın başarısız olduğunu vurgulamıştır. Hürriyet Partisi milletvekili Hasan Kangal 21 Ekimde İzmir'de verdiği bir seçim nutkunda şunları söylemiştir: *“Türk bayrağını baş aşağı ederek Yunan bayrağı çekenleri bu millet asla affetmeyecektir. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in daha önceki demeçlerinde belirttiği gibi Kıbrıs meselesi partiler üstü bir sorun bir millî davadır.”*⁵⁶⁶

⁵⁶⁴ “Foot'un Beyanâtı” Self-determinasyon İlkesinden Yana” *Halkın Sesi Gazetesi*, 3 Ağustos 1958, s. 4.

⁵⁶⁵ Erik J. Zürcher, *Turkey : A Modern History*, Tauris & Co. Ltd, Londra 1993,p. 298.

⁵⁶⁶ T.B.M.M.Z.C, Dönem X, C:17, İçtima 3, 46. İnikat, 25-2-1957, s.800.

İktidar cephesine baktığımızda Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes'in seçim açıklamalarında Kıbrıs meselesini gündeme getirdiklerini görmekteyiz. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 13 Ekimde verdiği bir seçim nutkunda şunları söylemiştir: *"Kıbrıs'ta yaşam süren 120 bin masum ırktaşımız var. Şüphesiz ki onları ve Kıbrıs davasını göz ardı edemeyiz. Sizlerin verdiği destek ile bu sorunun hakkından geleceğiz."*⁵⁶⁷

Başbakan Adnan Menderes ise 14 Ekim 1957'deki seçim konuşmasında *"Kıbrıs Türklerini kendi egemenliğimiz altına almak ve Anadolu'nun güvenliği açısından Ada'nın bizim kıyılarımıza yakın olan kısmının bayrağımız altına arzu ettiğimiz bir gerçektir"* diye söylemiştir. Başbakan Adnan Menderes, 19 Ekimde Kayseri'de gerçekleştirilen mitingde ise şunları söylemiştir: *"Kıbrıs'ın yarısı mutlaka Türk'tür, Türk kalacaktır. Kıbrıs'ın Yunan bayrağı altına girmesine müsaade etmeyeceğiz."*⁵⁶⁸ Seçim propagandası sürecinde Kıbrıs meselesi konusunda son derece milliyetçi bir dil kullanmıştır. Ekimde ayında Ankara'daki mitingde ise Başbakan Adnan Menderes şunları söylemiştir: *"Kararımız kat'idir. Hiçbir şey bizi kararımızdan vazgeçiremez. Yapacağımız fedakârlık, Ada'nın yarısını bırakmak, yarısını da oradaki 120 bin Türk'le beraber ilhak etmektir."*⁵⁶⁹

Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimleri Demokrat Parti kazanmıştır. Beşinci Menderes hükümetinin programında Kıbrıs meselesine yönelik olarak şu ifadeler yer verilmiştir: *"Dış politikamızda hayati önem taşıyan Kıbrıs sorunu; Bu ulusal dava hakkındaki hukuki görüşlerimiz kesinlik ve açıklıkla ortaya konmuştur. Değer verdiğimiz Türk-Yunan dostluğunu korumak ve mevcut çatışmayı sonlandırmak amacıyla büyük samimiyet gösterdik ve Kıbrıs'ın bölünmesini kabul ederek yapabileceğimiz fedakârlığın sınırına ulaştık."*⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ D.P. M.G.G.M.Z., Dönem: X, C:222, 22 Mayıs 1958, s.84-95.

⁵⁶⁸ T.B.M.M.Z.C, Dönem X, C:17, İçtima 3, 46. İnikat, 25-2-1957, s.776.

⁵⁶⁹ Hidayet Yavuz, *Konuşmalarıyla Menderes*, Cilt 1, İstanbul, 1958, s. 36.

⁵⁷⁰ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, ss. 353- 354.

25 Kasım 1957 tarihinde kurulan son Demokrat Parti hükümetinde Kıbrıs meselesine damgasını vuracak olan Fatin Rüştü Zorlu Dışişleri Bakanlığı vazifesini getirilmiştir.⁵⁷¹ Bu Demokrat Parti hükümetinin Kıbrıs politikasında daha aktif bir rol üstleneceğinin sinyali olarak yorumlanmıştır. 1957 yılı Aralık ayına geldiğimizde Türk kamuoyu Kıbrıs meselesinde iktidarın benimsemiş olduğu Taksim tezini tamamen savunur bir konuma gelmiştir.⁵⁷² 18 Aralık 1957 tarihinde Milli Türk Talebe Birliği Dr. Fazıl Küçük'e bir telgraf çekerek bağlılıklarını bildirmiştir.⁵⁷³ Ayrıca Ankara'daki yükseköğrenim gençliğinden 5 bin kişi Kıbrıs'ta savaşmak için MTTB'ye başvurmuşlardır. 15 Aralık 1957 tarihinde Kıbrıs Türk'tür Partisi, Ada'nın dört bir yanından gelen temsilcilerin katılımıyla Lefkoşa'da olağanüstü bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı sonucu Kıbrıs Türk Toplumuna adına belli kararlar alınmıştır. Bu kararlar; Kıbrıs Türkleri hiçbir durumda Rum yönetimi ve Rum tahakkümü altında yaşamayı veya Rum toplumunun insafına terk edilmeyi asla kabul etmemek koşuluna bağlı olarak geleceklerini ve kaderlerini Türk hükümetinin ellerine bırakmakta oy birliği içindedir.

Kıbrıs Türkleri, liberal bir anayasanın veya özerkliğin Kıbrıs sorununa çözüm oluşturacağına inanmamaktadır. Tedhişe bulaşan Kıbrıs Ortodoks Kilisesi böyle bir makul çözüm için beslenen tüm umutları yok etmiştir. İlimli Rumlar, baskı ve tedhiş yöntemleri ile susturulmuştur. Rum gençliği, Türk düşmanlığı ve Enosis'i önleyen tek engelin Türkler olduğu telkini ile yetiştirilmiştir. Türk haklarının varlığını kabul etmeyen adaleti ve eşitliğimizi reddetmek için her çareye başvuran ve bu yönde ellerindeki her olanağı kullanan Rum toplumuna güveni kalmamıştır.

Başbakan Adnan Menderes bir yandan Yunanistan'a zeytin dalı uzatırken bir yandan da gerekirse Türkiye'nin üzerine düşeni yerine getireceğini belirtmektedir. 26 Aralık 1957 tarihinde Demokrat Parti grubunda konuşma yapan Menderes, Türk hükümetinin Kıbrıs meselesi noktasındaki kararlılığını şu sözlerle ifade etmiştir: “*Yunan hükümeti*

⁵⁷¹ Hüseyin Agun, *a.g.e.* s.342.

⁵⁷² D.P.M.G.G.M.Z. Dönem XI, C:222, 22Mayıs 1958, ss. 92-95.

⁵⁷³ B.C.A., 30.10.38. 227.11.04.05.1957

*siyasi baskı kuramaz. Bundan böyle bu konuyu Birleşmiş Milletler'e, götürmeye, Türkiye aleyhine konuşmaya ve bunun için Kıbrıs konusunu öne çıkarmaya tahammül etmemize gerek yok. Yunanistan bize zarar verirse, bizde buna karşılık verebilecek durumdayız. Kendi ırklarınızın (Rumların) İngiliz bayrağı altında yaşamasını istemiyorsanız, Türkler de 120 bin Kıbrıslı Türk'ün Yunan egemenliği altında yaşamasını istememektedir."*⁵⁷⁴

1957 yılının Kıbrıs politikası açısından en önemli dönüm noktalarından biri Kıbrıs'ta 1957 yılında TMT'nin (Türk Mukavemet Teşkilatı)⁵⁷⁵ bizzat Demokrat Parti iktidarının desteği ile kurulmuş olmasıdır. Yunanistan EOKA'yı kullanarak Enosis'i amaçlamaktayken; Demokrat Parti hükümeti ise TMT'yi kurarak askeri ve lojistik destek sağlayarak Kıbrıs'ın Enosis hedefini yok etmeye çalışmışlardır. Türk hükümeti TMT ile birlikte sadece diplomatik sahada süren mücadeleye değil; Kıbrıs'ta süren kapalı kapılar arkasındaki masa başı savaşa da dâhil olmuştur.⁵⁷⁶ Bu süreçte Kıbrıs sorunu, Yunanistan'ın, Ada halkına self-determination ve eşit haklar verilmesi talebi ve İngiltere'nin, Kıbrıs'ta tedhişi destekledikleri gerekçesiyle Yunanistan'ı şikâyet etmesi üzerine 1957 Şubatı'nın sonlarında bir kez daha Birleşmiş Milletler gündemine taşınmıştır.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ T.B.M.M.Z.C, Dönem X, C:15, İçtima 3, 22. İnkat, 28-12-1956, s.333-334

⁵⁷⁵ "Türk Mukavemet Teşkilatı'nın bildirisi:

1.Silahlı grupların hepsi bütün girişimlerini diğer bir emre dek durdurmalıdır. Grup başkanlarına her zamanki şekilde gereken talimatlar verilecektir.

2.Köy grupları girişimlerini sonlandıracaktır. Yardımcı silahsız gruplarla tüm bağı sona erdireceklerdir. Diğer bir emre değin misilleme hareketlerine başlamayacaklardır. Köy grupları başkanlarına gereken direktif hızla verilecektir.

3.Taşkilatımız aleyhine uğraşanların listesi her zamanki şekilde merkeze gönderilmelidir.

4. Kanlı katillerin lideri Grivas'ın ele geçirilmesi amacıyla gereken yardımı yapmak ve elde edilen bilgileri iletmek görevimizdir.

5.Türk mallarına dokunulmadıkça Rum mallarına dokunulmayacaktır. Rum köylerindeki azınlıkta bulunan Türklere baskı yapılmadıkça Türk köylerindeki Rumlara baskı yapılmayacaktır.

6.Kendi görevimiz savunmadan öteye geçmeyen kuruluşumuz "Taksim" gerçekleşene ve Türk hakları tanınana değin "Hazır Ol" hâlinde bekleyecek, her gün daha da kuvvetlenecektir."Ayrıntılı bilgi için bkz.

Halkın Sesi Gazetesi, Ağustos 1958, ss 3-4. Ayrıca bkz. Melih Esenbel, a.g.e. , s.109.

⁵⁷⁶ Cemal Kutay, "Kıbrıs Davası, Adnan Menderes ve İlk Günler", *Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası*, C:1, 1964, ss. 73-74.

⁵⁷⁷ D.P.M.G.G.M.Z. Dönem XI, C:20, 27 Haziran 1958, s. 93.

Türkiye'nin BM temsilcisi Selim Sarper, görüşmelerde Hükümetinin Kıbrıs hakkındaki düşüncelerini ifade ederek Yunanistan'dan Ada'daki anlaşmaz tavrını ve hareketlerini desteklemeyi bırakmasını ve Yunan Hükümeti'nin ilhak talebini öne sürmemesini istemiştir.⁵⁷⁸

Yunan temsilcileri hükümetin kendi kaderini tayin (self- determinasyon) tezini savunmuş ve bu isteklerinin ret edilmesi durumunda, Yunanistan'ın NATO'dan ayrılmak istediğini dile getirmiştir. BM, 26 Şubat 1957'de 1 boş oya karşılık 55 evet oyuyla “ taraflar arasındaki müzakereleri sürdürme” kararı almıştır.⁵⁷⁹

2.7.1 1957 Yılında İngiltere'nin Makarios'u Serbest Bırakma Kararı

Yunanistan'daki, Muhafazakâr Parti temsilcileri, Başpiskopos Makarios'un alınan en yanlış karar olduğunu, Rum toplumuna haksızlık yapıldığını, Başpiskoposun Ada'ya en erken sürede serbest bırakılması gerektiğini söylemişlerdir. İşçi Parti temsilcileri, sağ grup temsilcileri gibi Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'a dönmesine izin verildiği takdirde Yunanistan'ın daha olumlu ilişkiler kuracağı sözünü vermişlerdir. Ayrıca buna ek olarak da, özerk yönetim için de uygulanabilir bir yönetim sistemi olabileceğini ve Radcliffe planının özerk yönetim için iyi bir temel oluşturduğu görüşünü ifade ettiler.⁵⁸⁰

Ada'da 1957'de Rumların eylemleri hız kazanarak devam etmiş ve toplumlararası düzen kalmamıştır. Tüm süreç içinde İngiltere'nin Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, Kıbrıs'ta asayişin ve nizamın kalmadığını öne sürmüş ve buna bir düzen getirmek istemiştir. Bu konuda bir açıklama yapmıştır; “*Adadaki tedhiş hareketlerini ve anlaşmaya şiddet yolu ile varmayı takbih ettiği takdirde Makarios hemen serbest*

⁵⁷⁸ “Yunanistan'ın İlhak isteğini ısrarla desteklemesi üzerine Selim Sarper'in açıklaması, *Zafer*, 15 Aralık 1957, s. 4.

⁵⁷⁹ Hakeri, Bener, “1878'den 1960'a Kıbrıs Tarihi”, *Kıbrıs Gazetesi*, 20 Mayıs 2009.

⁵⁸⁰ Nihat Erim, a.g.e., s.57-69.

*birakılacak ve Yunanistan'a gitmesine izin verilecektir. Aynı şekilde Makarios'un Kıbrıs'a gelmesi için de imkân sağlanacaktır.”*⁵⁸¹

Lefkoşa Rum Belediye Başkanı Dr. Dervis, Başpiskopos Makarios sürgündeyken Radcliffe Anayasasının görüşülmesine karşı çıktı. Ayrıca anayasanın kendilerini tatmin etmediğini ve ciddiyyetten uzak olduğunu söyledi. EOKA da 21 Aralık 1956'da Kıbrıs genelinde dağıttığı bildirilerde Başpiskopos serbest bırakılmadan Rum tarafının hiçbir konuda İngilizlerle görüşmeyeceğini ve self-determinasyon hakkını içermeyen hiçbir anayasayı kabul etmeyeceğini duyurdu.⁵⁸²

Yunanistan'dan özellikle Megali İdea fikrini gerçekleştirmek için gönderilen, EOKA örgütünün lideri Grivas, 14 Mart 1957'de İngiltere ile bazı şartlar sunarak ateşkes yapmak istemiştir. Grivas'ın Rum toplumunu temsilen sunduğu beyanname de, Seyşel Adalarına sürgüne gönderilen Makarios'un serbest bırakılarak, Ada'ya dönmesine izin verilmesi karşılığında terör eylemlerine son verebileceğini belirtmiştir.⁵⁸³

İngiltere hükümeti, Grivas'ın sunduğu beyannameye cevap olarak, 28 Mart 1957 tarihinde Avam Kamarasında resmi bir açıklama yapmıştır. Rum toplumunun lideri Makarios ve beraberinde tutuklanıp sürgün edilen diğer üç piskoposunda serbest bırakılacağını açıklamıştır. İngiltere hükümeti, serbest bırakma fikrine şart koyarak, Grivas'ın Yunanistan'a geri dönmesini, Makarios'ta Ada'ya döndükten sonra herhangi bir terör eylemlerine sebep olmaması öne sürmüştür.⁵⁸⁴ Bu şartların kabul edilmesinden sonra 28 Mart 1957'de Makarios ve beraberindeki üç kişi sürgünde bulundukları yerden Kıbrıs'a gitmemek şartı ile serbest bırakılmışlardır.

⁵⁸¹ İngiltere'nin Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, sürgün süreci ile ilgili açıklaması için bkz. Milliyet, 20.12.1956.

⁵⁸² Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959)*, s. 243-245.

⁵⁸³ Altan Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 165

⁵⁸⁴ Altan Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, a.g.e., s. 166.

ABD Başkanı Eisenhower, İngiltere'den farklı Ada'da düzenin sağlanması için ve hazırlanan çözüm önerilerinin sonuç bulması için Başpiskopos Makarios'un serbest bırakılması gerektiğini söylemiştir.⁵⁸⁵ . Harold Macmillan ile Selwyn Lloyd'un, Makarios'u, EOKA'nın eylemlerini durduracak açıklama yapmasını ve bu örgütün destekçisi olmadığını belirten bir beyanat vermesi şartıyla serbest bırakmak istemişlerdir. Bakan Lennox-Boyd ise, Başpiskopos ve siyasi lider Makarios'un, Ada'da hala silahlı eylemlerin devam ettiğini ve bu konuda herhangi bir etkili açıklama yapmadığını savunmuştur. Ancak, Seyşel Adalarındaki sürgün sürecine son verilmesinde bir engel olmadığı, Kıbrıs'a dönmesinin şuan için mümkün olamayacağını belirtmiştir.⁵⁸⁶

Türkiye, sürgün kararının kaldırılmasını hoş karşılamamıştır. Makarios'un sürgün kararı ve sonrasında alınan tedbirler ile İngilizlerin, Kıbrıslı Türkler açısından da çözüm istediğini düşünmüşlerdir. Ancak, Rum lideri Makarios'un serbest bırakma kararı ile İngilizlerin strateji değiştirdiği fikrine kapılmışlardır.⁵⁸⁷ İngiltere tarafından, Makarios'a, verilecek herhangi bir yetkinin sonucunda Türk – İngiliz ilişkilerinin sekteye uğrayacağı belirtilmiştir.

Etnarhia Konseyi Sekreteri Nikos Kranidyotis, Makarios'un serbest bırakılma kararını büyük bir sevinç ile karşılamıştır.⁵⁸⁸ Serbest bırakma kararı sonrasında, Atina'da büyük bir kutlama gerçekleşmiştir. Bu uluslararası alanda, Ada'da meydana gelen eylemlerin destekçisinin Yunanistan, olduğu ileri sürülmüştür. New York Valisi Averell Harriman'ın da, serbest kararı sonrası Makarios'u davet etmesi, Rum toplumunun ABD tarafından destek gördüğü düşüncesine sebep olmuştur.⁵⁸⁹ 8 Mart 1959 yılında, Makarios Ada'ya girebilmiştir.

⁵⁸⁵ “Memorandum of a Conversation, Mid-Ocean Club, Bermuda, March 21, 1957, 3:45 p.m.”, FRUS, Vol. XXIV, No. 232, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d233> (Erişim Tarihi: 12.06.2021.)

⁵⁸⁶ “Editorial Note”, FRUS, Vol. XXIV, No. 233, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d233> (Erişim Tarihi: 12.06.2021.)

⁵⁸⁷ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 85.

⁵⁸⁸ Ahmet Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959), s. 301-304.

⁵⁸⁹ Ulvi Keser, Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963), s. 103-104

2.7.2 1957 Sürecinde Türkiye'nin Ada'da Çözüm Planı: Taksim

Taksim tezi, Kıbrıs'ın kuzey bölgesinin bir il olarak Türkiye'ye dâhil edilmesi fikrini amaçlar. Bu fikir bazı araştırmacılar tarafından, İngiltere'nin, Türkiye'ye empoze ettiğini belirtirler.⁵⁹⁰ İngiltere'nin amacının Yunanistan'ın Enosis idealine karşı Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin dengeleyici bir ideale sahip olmasıdır. Böylece İngiltere'de aslında gerçekleşmesini istemediği iki fikrin dışında ortak bir yol bulmak için tarafları ikna edebileceğini düşünmüştür.⁵⁹¹

Taksim fikrinin Türkiye tarafından ilk ortaya çıkmasının 1954 yılında olduğunu Rauf R.Denktaş'ın anılarından anlamaktayız.⁵⁹² Cemal Kutay 1954 yılında Adnan Menderes'in isteği doğrultusunda hazırladığı “Tarihin Kıbrıs Mevzu Üzerindeki Hükmü” adlı raporunun sonuç bölümünde eğer Ada'nın, Türkiye'ye iadesi mümkün olmayacaksa, ikiye bölünmesi ve iki bölge arasına uluslararası tampon bölgeye yerleştirilmesi fikrini raporunda belirtmiştir. Bu da mümkün olmazsa İngiltere, Ada'daki sömürge statüsünü korumalı, Kıbrıslı Türkler Evkaf toprakların yoğun olduğu ve tarım konusunda verimli bölgelerde toplanarak Ada'nın iki ayrı devlete bölünmesini gerçekleştirmeliydi.⁵⁹³

TBMM cephesinden Taksim konusundaki ilk öneri Cumhuriyet Halk Partisi Manisa milletvekili aynı zamanda Hindistan tarihi üzerine çalışmalar yapan Yusuf Hikmet Bayur'dan gelmiştir. Sayın Bayur'un yaptığı konuşmada, “*Hepimiz Kıbrıs'ın akıbeti ne olacak, diye düşünüyoruz. Bu akıbet görülmeye başlamıştır. Hindistan, Mısır, ne oldularsa Kıbrıs da onu olmak yolundadır. Bugün İngiltere, Rumlara size şu hakları veriyorum, diyor. Kabul etmiyorlar. Günün birinde kabul edecekler ve ondan sonra daha çoğunu isteyecekler, nihayet bağımsızlığa gidecekler ve bağımsızlıktan sonra*

⁵⁹⁰ Ahmet An, Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar, 1942-1962, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2005, ss.89-90

⁵⁹¹ Glafkos Clerides, Cyprus, My Deposition, Cilt I, Alithia Publishing, Lefkoşa, 1989, s.39-43

⁵⁹² Denktaş, *Karkot Deresi, Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, ss.96-97.

⁵⁹³ Cemal Kutay, “Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve ilk günler”, Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası, Cilt. I, Sayı. I, (1964), s.73-74; Derviş Manizade, Kıbrıs, Dün Bugün Yarın, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, İstanbul, 1975, s.369-373.

isterlerse Yunanistan'la birleşeceklerdir. Seyir böyledir. Biz şimdi bu seyir karşısında bu olmasın, diyoruz yalnız stratejik ve jeopolitik deliller ortaya sürüyoruz. Bugün dünyada stratejik ve jeopolitik telâkkisi milletlerin mukadderatına egemen olmaları telâkkisine galebe çalamamaktadır. Onun için biz artık büsbütün başka bir yol tutmalıyız. Hindistan ile Pakistan aynı yarımadaı aralarında nasıl taksim etmişlerse biz de Kıbrıs'ı o şekilde ikiye ayırmalıyız. Bize bakan kısımlar bize ait olmalı, diğer taraf da Rumlarda kalmalıdır. Bu suretle adanın bizimle alâkası kesilmemiş olur. Bunun propagandasını şimdiden, yapmalı ve uluslararası toplantılarda bu tezimizi ileri sürmeliyiz. O vakit stratejik bir tehlike de bizim için ortadan kalkar. Bu suretle Kıbrıs'ın bize yakınlığı dolayısıyla kendi bölgemizi daima tahkim etmek imkânına sahip oluruz. Ben bundan başka çıkar bir yol görmüyorum. Adanın bizim için en zararlı biçimde diğer İngiliz sömürgelerinin akıbetinden kurtulması bu şekilde mümkün olur.” bu cümleleri kullanmıştır.⁵⁹⁴

Hükümet cephesinde ise Kıbrıs'ta İngiltere'nin kontrolünün devamı isteniyordu eğer bu mümkün olmayacaksa Lozan Antlaşması'nın 16. ve 20. maddeleri gereğince Ada'dan İngiltere çekildiği zaman Ada'nın, Türkiye'ye iadesinin talep edilmesinin mümkün olunacağı düşünülüyordu. İngiltere'nin Ada'da kalıcı olmayacağı Rumların self-determinasyon istekleri doğrultusunda vermiş oldukları silahlı mücadele düşünüldüğünde anlaşıyordu. İngiltere, Kıbrıs'tan yönetsel olarak çekildiğinde, Ada'nın Türkiye'ye iadesi hem Yunanistan hem de Rumların tepkisi yüzünden imkansızdı. Böyle bir durumda iki NATO üyesinin karşı karşıya gelme durumu olabilirdi. Devam eden Türk-Rum gerilimi daha da tırmanabilir daha fazla kayıplar yaşanabilirdi.

Cemal Kutay ve Yusuf Hikmet Bayur'un “Taksim” fikri kamuoyundan gerekli ilgiyi görmemiş, Türk toplumunda o zamanlar bir fitili ateşlememiştir. Hükümetin de Ada'da İngilizlerin kalıcı olmasını istediklerinden dolayı, bunu vatandaşlara

⁵⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre:X, C.10, İçtima:2, Kırk dördüncü İnikat, 25 Şubat 1956, s.720, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c010/tbmm10010044.pdf>

yansıtmamış Taksim konusunu çok detaylı tartışmamışlardır. Ama daha öncede farklı bir başlık olarak ele aldığım Radcliffe Anayasası başlığında da bahsedilen, Rumlara, Kıbrıs'ta Enosis yolunu açabileceği düşüncesi, Türklerde de taksim tezini benimsemesine yol açmıştır.

Türkiye hükümetinin taksim tezine yönelmesine neden olarak, Nihat Erim'in daha önceden bahsetmiş olduğum Kıbrıs raporu ve Radcliffe anayasası tasarısının Türk ve Yunan hükümeti tarafından da beklenen desteği görememesidir. NATO'da süre gelen gerginliği bitirme, ABD ve İngiltere'deki Rum ve Yunan lobilerinin artan baskıları karşısında Türkiye'ye karşı giderek sertleşen tavrı, ve bu ülkelerdeki muhalefetin tamamen Yunanistan yanlısı tutumlar içine girmesinin sebebi olarak, o dönemde Türkiye'de süre gelen ekonomik, toplumsal ve siyasi problemlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁹⁵

TBMM'ndeki 25 Şubat 1958 bütçe görüşmelerinin odağında yine Kıbrıs konusu olmuştur. Bu oturumda konuşan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 1954 yılından bu yana garantör devletler ihtilaf konusu olan Kıbrıs'ta Türk Hükümetinin büyük fedakârlıklara katlanarak, sadece Türk - Yunan dostluğuna verdiği önemden dolayı, Ada'yı taksime razı olduğunu, fakat bununla Türkiye'nin yapacağı tavizlerin son sınırına varmış bulunduğunu belirtmiştir. Bunun dost ve müttefikleri tarafından anlaşılmış olması gerektiğini dile getirmiştir. 22 Mayıs 1958 tarihli parlamento birleşiminde açıklama yapan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kopenhag'da İngiltere Dışişleri Bakanı ile bir araya geldiğinden bahsetmiş; Türkiye'nin savunduğu "Taksim" politikasına dair fikirlerinde bir değişiklik olmadığını, Kıbrıs meselesinin Türkiye ile İngiltere arasındaki ikili ilişkilerde "kilit noktası" olduğunu belirtmiştir.⁵⁹⁶

⁵⁹⁵ Mustafa Albayrak, Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950 – 1960), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XVI, Sayı: 46, 2000, s.250.

⁵⁹⁶ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s.80.

1958 yılında hükümetin "Taksim" politikası, Türk kamuoyu tarafından karşılık bulmuştur. İstanbul'da bulunan Beyazıt Meydanı'nda 8 Haziran 1958'de, 200.000'e yakın kişinin ve Ankara'da Anıtkabir bölgesinde ise 150.000 kişinin katılımıyla eylemler yapılmıştır. Tüm bu eylemler yapılırken ve Türkiye'de halk Kıbrıs konusunda farkındalık kazanmışken, Ada'da da EOKA faaliyetleri durmadan devam etmiştir. Başbakan Menderes, 12 Haziran günü ABD Büyükelçisi ile bir görüşme yapmıştır. Dışişleri Bakanı F. Rüştü Zorlu bir basın toplantısı düzenlemiş, şu sözleri ile “*Ada Türklerinin Yunan boyunduruğu altında yaşamak istemediğini*” savunmuştur. 1956'da Ada'da 5 Kıbrıslı Rum'un öldürülmesi sonucu 17 Türk tutuklanmıştır. Bu karar sonrasında İzmir, Hatay, Adana ve Kayseri'de geniş çaplı eylemler düzenlenmiştir. Mitinglerde “*Ya Taksim Ya Ölüm*” gibi yazılar yazan pankartlar taşınmış, seslerini yükseltmişlerdir.⁵⁹⁷ İzmir Toplantısı'nın sonucunda oluşan gergin ortam nedeniyle NATO'da görev yapan Yunan ordusuna ait kişiler ve sivil personel Türkiye'den ayrılmıştır. Bunun yanında Yunanistan, subaylarını Balkan Pakti'ndan da geri çekmiştir.

Bu kararı ilk olarak, resmi olarak 16 Haziran 1958 tarihindeki TBMM'de ki gizli içtimada tartışılarak ittifakla onaylandığını ve bunu artık Türkiye'nin resmi politikası olarak ele alınacağını Milliyet gazetesi manşetinden öğrenebiliyoruz.⁵⁹⁸ Türkiye bu kararla sadece iktidar cephesinde değil muhalefet cephesinde de tam ittifakla ve görüş birliğiyle Taksim tezi etrafında birleşmiştir. Bu karar Kıbrıs'ta da memnuniyetle karşılanmış Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF) başkanı Rauf R. Denктаş, Kıbrıs Türkleri olarak kararın arkasında olduklarını belirtmişlerdir.⁵⁹⁹

Türkiye ve Kıbrıs'ta bunlar yaşanırken, İngiltere'de taraflara yeni planını sunmaya hazırlanıyordu. Macmillan Planı, Adnan Menderes'e İngiltere başbakanı Macmillan tarafından gönderilmiştir. 14 Haziranda Adnan Menderes plana yönelik vermiş olduğu cevapta yeni Kıbrıs planının kabul etmelerinin mümkün olmadığını ve Türkiye'nin

⁵⁹⁷ A.g.t., s.81.

⁵⁹⁸ Meclis Taksim Tezini İttifakla Tasdik Etti, Milliyet, 17 Haziran 1958, s. 1.

⁵⁹⁹ Ahmet Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959), s. 397.

taksimden başka çözümü kabul etmeyeceğini bildirdi. Ancak ABD'nin arabulucu olup hükümete daha olumlu davranmaları üzerine Türkiye Hükümeti, planı görüşmeyi kabul etmiştir.⁶⁰⁰

2.8 1958 Yılında İngiltere'nin Ada'da Çözüm İçin MacMillan Planı

İngiliz Başbakanı Harold Mac Millan, 19 Haziran 1958'de Kıbrıs için Mac Millan Planı'nı açıklamıştır. Mac Millan Planı adını alan bu statüde, bir anlaşma kararı çerçevesinde ancak Kıbrıs'ın geleceğini net bir karara bağlanmadan yedi yıl sürecek geçici bir yönetim öngörülmüş, yedi yıllık devrenin sona ermesinden itibaren Ada'nın hakimiyetini Türkiye ve Yunanistan ile bu devletlerin de istemesi halinde İngiltere tarafından paylaşılabileceği ifade edilmiştir.⁶⁰¹

Yedi yıl sürecek yönetimde Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Türk ve Rum toplumlarının kararlaştıracığı yasalara dayalı üçlü bir idare kurulması planda yer almıştır. Kıbrıs'ın dış politikası, güvenliği ve iç politikası Radcliffe antlaşmasında yer aldığı gibi İngiltere tarafından belirlenen bir Vali'nin kontrolüne bırakılmıştır.⁶⁰² Yalnız Mac Millan Planında Vali'nin bu işler için Türkiye ve Yunanistan'ın tayin edeceği birer temsilci ile istişare edeceği öngörülmüştür.

Planın ana hatları şöyle özetlenebilir; Türk ve Rum toplumları ayrı idarelere sahip olacaklardır, her iki toplumun ortak meseleleri, 4 Kıbrıslı Rum ve 2 Kıbrıslı Türk konseyi ile çözümlenecektir, tarafların ayrı belediyeleri olacaktır, bu statü yedi yıl sürecek ve Ada'da İngiltere'nin egemenliği devam edecektir. Bu süre sonunda

⁶⁰⁰ A.g.e., s.403.

⁶⁰¹ 1958 yılında İngiltere Kıbrıs Meselesine dair yeni çözüm planı hazırlamıştır. Plana göre; her topluma ayrı ayrı otonomi verilecek, yedi yıl devam edecek geçici bir dönemi içeriyor. Türkiye ve Yunanistan için ayrı ayrı halklardan temsilciler seçilecek ve meclis oluşturulacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Kıbrıs Planı Ortadan Kaldırılıyor", *Bozkurt*, 23 Haziran 1958, s. 2. Ayrıca bkz. Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Üçgeni*, Nadir Kitapevi, Lefkoşa, 1982, s.84.

⁶⁰² Yavuz Güler, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, No:5, 2004, ss 107-108.

Türkiye ve Yunanistan statünün devamını müştereken arzu ederlerse, statü devamlı bir hal alacak ve bu takdirde egemenlik haklarını Türkiye ve Yunanistan ile paylaşacaktır.⁶⁰³ Diğer bir deyimle ya üçlü bir idareye ya da tam bağımsızlığa yönelecektir.

Yunanistan plandan toplum ayrılığına dayanan esasların çıkarılmasını, taksimin reddini talep etmiştir. Türkiye, kesin çözümün bölünme olacağı hakkında güvence olursa planı geçici çözüm şeklinde onaylayacağını belirtmiştir. Ancak her iki ülkenin de taleplerine yanıt olumsuz olmuştur. Planın bu haliyle Yunanistan hükümeti ve Atina'da bulunan Makarios bütünüyle reddetmiştir. Türkiye planın önce Başbakan Adnan Menderes sonra Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu tarafından açıklanan demeçle kabul etmediğini bildirmişlerdir.

2.8.1 Demokrat Parti Hükümetinin Macmillian Planı Hakkındaki Tutumu

Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Demokrat Parti hükümetinin Macmillian planına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: *“İngiltere hükümetinin planı üçlü konferansta temel dayanak olarak değil bir vesile olarak değerlendirilebilir. Macmilian planı hazırlanırken Türkiye'ye danışılmış olsaydı daha olumlu bir sonuç alabilirdi. Eğer Türk hükümeti, İngiliz hükümetini bu konuda uyardığı andan itibaren Ada'da düzeni sağlamak için gerekli önlemleri almış olsaydı, bugün pişman olduğumuz olaylar Kıbrıs'ta, halen yapmakta olduğu gibi gerçekleşmezdi.”*⁶⁰⁴

Vatan gazetesi yazarlarından Ahmet Emin Yalman, plana olumlu bakmış ve planı Türkiye için uygun bulduğunu ifade etmiştir. *“Hükümetimiz, taksimin en radikal ve esaslı bir hal çaresi olduğu hakkındaki kanaatinden hiçbir fedakârlığı kabul*

⁶⁰³ Mac Millan hakkında hazırlanan planının ayrıntıları için bkz. Soyalp Tamçelik, “a.g.m., s.1249.

⁶⁰⁴ Milliyet Gazetesi, 12 Ağustos 1958, s. 1.

*etmemekle birlikte, iki mühim basiret adımı atmıştır. Bunlardan birincisi, İngiliz teklifinin yanında kendi teklifimizi de ileri sürmek şartıyla, müzakere masasına oturmayı kabul etmektir. İkincisi, İngiliz idaresine destek olmayı doğru bulmak ve asayişin bozulması mesuliyetini Yunan hükümetine ve EOKA adlı örgüte bırakmaktır.”*⁶⁰⁵

Türk basınında Macmillian Planı üzerine olumlu yada olumsuz tartışmalar sürerken muhalefet lideri İsmet İnönü 6 Temmuz’da İngiliz planı üzerine; *“Bizim öteden beri üzerinde ısrar ettiğimiz nokta, bilhassa İngilizlerle müzakereyi asla inkıtaa vordırmayarak bir hal çaresine varmak için devamlı ve sabırlı bir varlık göstermektir. Bu yolda terakki hâsıl olduğunu ve olacağını tahmin ediyorum.”*⁶⁰⁶bu sözlerle fikrini beyan etmiştir.

Dış basında Macmillian planını Kıbrıs meselesi için en uygun bir çözüm olarak görmüşlerdir. Kıbrıs meselesinin çözümü için sunulan Macmillian Planı en etkili çözüm görmüşlerdir. *“İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye önerdiği plan, Kıbrıs'ta barışı sağlamak için yapabileceği son çabayı gösteriyor. Ne Yunanistan'ın ne de Türkiye'nin Enosis ve Taksim gibi olası sorunlardan kaçınmak için çekici bir plan olmadığı anlaşılabilir. Ayrıca böyle bir planı kesin olarak inkâr etmeden önce bakıp ve dinlemeleri gerekmektedir. Yunan ve Türk hükümetleri böyle bir fırsatı kaçırmamalıdır.”*⁶⁰⁷

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 11 Ağustos’ta verdiği bir demeçte; *“Ada’nın uluslararası siyasi statüsü bir an önce tanınmazsa, her girişim başarısız olacak ve yeni mücadelelerin başlamasını neden olacaktır. Türk hükümeti Ada’ya barışın ancak ayrılıkla davet edileceğine inanıyor.”*⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Vatan Gazetesi, 22 Mayıs 1958, s. 1

⁶⁰⁶ Cumhuriyet, 7 Temmuz 1958, s.5.

⁶⁰⁷ Bayram Küçükoğlu, a.g.m. ss. 803-804. Ayrıca bkz. Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara, 1990,s.118

⁶⁰⁸ Hüseyin Bağcı, a.g.e.,s.119

Başbakan Menderes, Macmillian Planı'na bakışını şu sözlerle açıklanmıştır: *“Tüm iyi niyetlerimize rağmen bu teklifleri kabul etme fırsatımız olmadığını açıkça belirtmek isterim. Plan, Ada'daki iki cemaati birlikte yaşamaya zorlamak istiyor. Böyle bir şeyin yapılmasına imkân yok. Türkiye, Ada'nın bölünmesini bu konuya tek çözüm olarak gördüğünden, bu fikri içermeyen hiçbir plan Türk kamuoyu tarafından kabul edilmeyecektir. Kıbrıs'ın geleceğini belirleyecek herhangi bir planda, iki toplumun kaderinin hiçbir şekilde birbirleriyle bağlantılı olmadığını ve özellikle Türk toplumunun hiçbir şekilde Rum toplumu tarafından yönetilmeyeceğini belirtmek isterim.”*⁶⁰⁹

MacMillan planına Türk basını yazarlarının çoğu olumsuz bakmamış çözüm için uygun gördüğünü ifade etmiştir. Uluslararası basında da bu planın maddeleri Ada için çok uygun olduğu üzerinde durmuşlardır. Ancak Yunanistan'ın self determinasyon fikrine uzak olduğu için hedef yanılmanın gereksiz olduğunu düşündüklerinden plana direk hayır diyerek reddetmişlerdir.

2.8.2 1958 Spaak (NATO Genel Sekreteri) Planı

1958 yılı Temmuz ayında Rumların eylem hareketleri daha da şiddetlenerek bir ay içerisinde 43 Türk'ü öldürmüşlerdir. Bu olayların üzerine Türkiye İngiltere'ye bir muhtıra vermiş, Kıbrıs'ta önlem almaya mecbur olabileceğini bildirmiştir.

Eylemlerin artmasıyla sorun, 24 Eylül 1958 tarihinde Paris'te bir araya gelen NATO Konseyi'nde değerlendirilmiş ve Kıbrıs Sorununun çözümüne esas olmak üzere NATO Genel Sekreteri Paul Henry Spaak bir dizi öneride bulunmuştur.⁶¹⁰ Bu öneriye göre, Türk ve Rum toplumları ayrı meclislere sahip olacak, ayrıca ortak

⁶⁰⁹ Melih Esenbel, *a.g.e.*, s. 106.

⁶¹⁰ T.B.M.M.Z.C, Devre XI, C:4, İçtima 1, 87. İnikat, 21.8.1958, s. 846.

sorunlar için ayrı bir Meclis oluşturulacaktı. İç sorunların ele alınması için İngiliz Vali'nin başkanlığında Rumların çoğunlukta olduğu bir Bakanlar Kurulu oluşturulacaktı. İki Toplumun Meclis Başkanları, yürütme görevlerini yerine getirirken Vali'ye yardımcı olacaktı. Fakat bu önerilen plan Türkiye tarafından *“Türkiye'nin sırtına saplanan bir hançer olarak nitelenerek”* reddedilmiştir.⁶¹¹

2.9 1959-1960 Yılları Arasında Zürih ve Londra Antlaşmaları

1959 yılı itibariyle Kıbrıs probleminin çözümü konusunda büyük bir gayret içine girilmiştir. Yılın ilk iki ayında Türk-Yunan tarafları birtakım görüşmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşmelerde Türk-Yunan Dışişleri Bakanları, büyükelçileri vasıtasıyla bağımsız bir Kıbrıs modeli üzerinde anlaşmaya çalışmışlardır. Bu görüşmeler bir ay kadar sürmüş, anlaşmaya varılmış gibi bir izlenim uyandırmış olmasına rağmen belli başlı hususlarda mutabakat sağlanamamıştır.⁶¹² Anlaşılmayan konulardan birincisi, Türk tarafının ortak bir Türk-İngiliz-Yunan komutanlığında ısrarlı tavrı, ikincisi ise, yeni kurulacak olan Kıbrıs Devleti'nin, Türk-Rum nüfus oranına göre askeri sayısıdır.⁶¹³

Yunanistan ve Türkiye Başbakanları ile Dışişleri Bakanları 5 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te bir araya gelerek Kıbrıs sorununun çözümü için görüşmeler yapmışlardır.⁶¹⁴ İki ülkenin dışişleri bakanları arasında belli bir mesafeden başlayan görüşmelerde başlangıçta birtakım konularda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Türkiye, Kıbrıs Türk halkının varlığını ve güvenliğini korumak için Ada'ya Türk askerlerini dahil etmek için bir anlaşmaya varmak isterken, Yunanistan'ın kurulacak devletin ordu yapısında Türk askerinin yokluğuna dair bir anlaşma imzalama arzusu, Ada'daki görüş

⁶¹¹ T.B.M.M.Z.C, Devre XI, C:4, İçtima 1, 87. İnikat, 21.8.1958, s. 852.

⁶¹² Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”, *İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası*, s.241., Oral Sander, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, İmge Yayınları, 2006, ss.732-733.

⁶¹³ Meltem Onurkan Samani, “Kıbrıslı Türkler Açısından Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu'na Müdahil Olma Süreci ve Önemi”, *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Hazırlayan: İsmail Bozkurt, C.1, DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2000, ss.451-452.

⁶¹⁴ Zürih Anlaşması'nın ayrıntılı maddeleri için bkz. Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 1960, s. 182-192.

ayrılıklarına neden olmuştur.⁶¹⁵

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Yunan mevkidaşı Evangelos Averoff ile yaptığı gizli görüşmelerin muhteviyatından Kıbrıs'ta iki toplumun liderleri Makarios ve Dr. Küçük'ü de bilgilendirmişlerdir. Zorlu, ikili görüşmelerin başbakanlık seviyesine getirilmesi konusunda ısrar ederken, Yunanistan Dışişleri Bakanı ise ihtilaf sorunları ortadan çözülene kadar başbakanlar arasında görüşmelerin yapılamayacağını belirtmiştir.⁶¹⁶

Kıbrıs konusunda Türk-Yunan ikili görüşmelerin bir an önce uzlaşmayla sonuçlanması için ABD, çözümün gerekliliği konusunda her iki topluma baskı yapmıştır.⁶¹⁷ Karamanlis, Averoff, Menderes ve Zorlu, uzmanları ve danışmanları ile 6 Şubat'ta Zürih'te bir araya gelmiştir. Aralarında büyük anlaşmazlıklar olmuş, görüşmenin dağılabileceği dahi düşünülmüştür. Aralarındaki en önemli anlaşmazlık, Türkiye'nin Ada'da üs istemesi ve Ada'da sahip olabileceği asker sayısını yükseltmek isteyince ortaya çıkmıştır.⁶¹⁸ Ancak Yunanistan'ın Türk askerlerini Ada'ya kabul etmesi ve Türkiye'nin Ada'da üs kurma arzusundan vazgeçmesi ve asker sayısını azaltması üzerine bazı anlaşmazlıklar çözülmüştür.⁶¹⁹ Yunanistan, Türkiye'yi İngiltere ile eşit görmediği için Ada'da üs talebini kabul etmemiştir. Yunanistan, İngiliz egemenliğini Ada'da geçici bir ülke olarak kabul etmiştir. Türkiye'ye üs verilmesi, Türklerin haklarını genişlettiğini ve Ada'da devamlı olan bir millet olarak gördüğünden tehdit olarak kabul etmiştir.⁶²⁰

⁶¹⁵ T.B.M.M.Z.C., Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 48, Celse 1, 28 Şubat 1959, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, s. 1352.

⁶¹⁶ T.B.M.M.Z.C., Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 48, Celse 1, 28 Şubat 1959, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, s. 1352-1354.

⁶¹⁷ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", *Gazi Akademik Bakış*, C:6, No:11, 2012, ss.96-97

⁶¹⁸ Hande Erol, Lider Rauf Raif Denktaş ve Kıbrıs, Deli Dumrul Yayınları, Ankara, 2017, s. 35.

⁶¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 48, Celse 1, 28 Şubat 1959, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, 1354.

⁶²⁰ Melek Fırat "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, Hazırlayan:Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, ss.326-327.

Türk Dışişleri Bakanı Zorlu ile Yunan mevkidaşı Averoff, önce Paris’te NATO Daimi Delegeliği bürosunda 16 Ocak 1959’da bir araya gelerek bazı görüşmelerde bulunmuş, ardından 20 Ocak 1959’da İsviçre’nin Zürih kentindeki toplantılarda Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın taslakları hazırlanmıştır. Toplantı için Kıbrıslı Türk ve Rum toplumlarının liderleri çağırılmamıştır. Ayrıca Kıbrıs Ada halkın görüşleri de alınmamıştır. Bu antlaşmayı imzalamak, yıllardır Enosis için savaşan Makarios açısından zor bir karar olmuştur. Makarios antlaşmayı son dakika imzalamayı bıraksa bile bir günlük beklemeden sonra antlaşmayı imzalayacağını açıklamıştır. Makarios’un antlaşmaya imza atmadan önce söylediği “Bitti” sözü hayal kırıklığının açık bir göstergesidir. Zürih antlaşmasında Ada’nın bağımsızlığı, sosyal alanda Türk-Rum toplumları ile garantör ülkeler Türkiye, Yunanistan, İngiltere’nin ortaklığına dayandırılmıştır.⁶²¹ 11 Şubat 1959’da bağımsız bir “Kıbrıs Cumhuriyeti” kurulması kararlaştırılmış, bu bağımsız devlet içinde “Kıbrıs Türk Toplumunun özgürlüğünü ve yaşam hakkını güvenceye alan anayasal ilkelere dayalı antlaşma imzalanmıştır.”⁶²² Bu antlaşmanın ardından Kuruluş, Garanti ve İttifak Antlaşmaları da imzalanmıştır. Böylece iki üs bölgesini İngiltere’ye bırakarak, Türkiye ve Yunanistan Ada’da asker tutmayı başarmış ve işlevsel bir Federasyona dayalı anayasa oluşturulmuştur.⁶²³

Makarios’un Lefkoşa Basın Toplantısında Zürih ve Londra Antlaşmaları için açıklamasında; *“Bugünkü tıkanıklığın tek nedeni İngiltere’nin izlediği hatalı politikadan özellikle de Türklere bir taraf olarak ortaya çıkarıp Kıbrıs’ın kendi geleceğini kendinin saptamasını engellemek istemesidir. İngiltere Türkiye’ye Kıbrıs’ın geleceği ile ilgili bir hakkı tanıdığı sürece bu sorunun çözümü düşünülemez. Çok iyi bilinmelidir ki Kıbrıs sorunu sadece Kıbrıslıların ve İngilizleri ilgilendirir. Kıbrıs’ta taksim düşünülemez, pratik yönden de uygulanamaz. Uygulamaya kalkılırsa felaketle sonuçlanır.”* demiştir.

⁶²¹ T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre XI, İçtima 2, 04.03.1959,s. 1367.

⁶²² T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre XI, İçtima 2, 04.03.1959,s “Zürih Antlaşmasının ilk oturumu antlaşma ile sonuçlandı” ,*Son Telgraf* , 12 Şubat1959, s. 2; “ Zürih’te dün antlaşma başarı ile geçti”, *Halkın Sesi*, 12 Şubat 1959, s. 2-4.

⁶²³ T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre XI, İçtima 2, 04.03.1959,s. 1371.

Dönemin Yunan Savunma Bakanı Evangelos Averoff antlaşma hakkında düşüncelerini *“Ecevit, Eğer Kıbrıs'ta bir azınlığın yaşadığı tek toplum değil de iki ayrı toplum olduğunu kabul ederseniz çok kolaylıkla anlaşabiliriz dedi. Kabul ettiğimi söyledim Siz de diğer toplumun sizinkinden 4 defa büyük olduğunu kabul edin dedim rakamların reddedilemeyeceğini söyledi.”* İkimizin baş başa buluşmamızı önerdim Cumartesi sabahı Birleşmiş Milletlerin bomboş kimsenin olmadığı barında buluştuk. Türkiye'nin asker sayısının tamamen sembolik olmasını istiyorduk. Gerçekleşmedi ne yapalım. Zaten bence o kadar da önemli bir konu değildi. Anlaşma ile birlikte bizim için Enosis düşüncesi ortadan kalkıyor, sizin için de Taksim politikası sona eriyordu.” bu sözlerle ifade etmiştir.

İngiltere'nin onayı olmaksızın Kıbrıs'a dair bir antlaşmayı hayata geçirmek söz konusu olamazdı. Ada'daki Türkler ve Rumların Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili antlaşmada yetkisinin olması mecburi kılınmıştır. Antlaşmadan sonra Yunan basını özellikle Karamanlis'e muhalif ve solcu basın, Yunan hükümetine hücum ederek hükümetin, Türk emellerine alet olduğunu ileri sürmüşlerdir, Anlaşmaya varılan noktalar:

- a) Yunanistan, Türkiye ve İngiltere ile garanti anlaşması imzalanacaktır. Bu anlaşma Kıbrıs'ı Yunanistan veya Türkiye ilhaka teşebbüs ederlerse, her üç ülkenin de siyasi ve askeri müdahale hakkı olacaktır.
- b) Kıbrıs Adası'nda Yunan ve Türklerden oluşan eşit sayıda polis kuvveti bulunacak ve bu kuvvet daimi güvenliği sağlayacaktır.⁶²⁴

Londra'da Kıbrıs Konferansı'nın hazırlıkları yapılırken Başbakan Adnan Menderes 13 Şubat 1959'da Ankara'da Zürih Antlaşmaları hakkında bir demeç vermiştir. Adnan Menderes bu demecinde Kıbrıs uyuşmazlığının Türk-Yunan ilişkilerine, NATO içindeki işbirliğine etkisi ve iki ülke arasındaki eski dostluk münasebetlerine

⁶²⁴ D.P. M.G.G. M.Z., Dönem: X, C:173, 5 Temmuz 1956, s.49.

dönülmesi zorunluluğuna işaret etmiştir.⁶²⁵

Sonra Zürih Antlaşmaları hakkında: *“Ulaştığımız bu sonuç, özümüzde ve ruhumuzda haklarımızı ve milli menfaatlerimizi feda etmeyen, karşı tarafın hak ve menfaatlerini gönül rahatlığı ile karşılayan bir zihniyetin eseri olarak görülmelidir. Bu durumda, zafer ve yenilgi her iki taraf için de endişe yaratmamalıdır. Kıbrıs Adasında yaşayanlar konusunda ise bu Ada’da yaşayan Türk ve Rum toplumlarının tüm üyeleri artık kanlı ve çalkantılı bir dönemin tamamen bittiğinden emin olabilirler. İki toplumun hak ve menfaatlerinin en adil ve ölçülü şekilde korunmasını mümkün kılacak ilkeler artık iki devlet tarafından tescil edilip belirlendiği için geleceklerini büyük bir güvenlik ve barış içinde karşılayabilirler.”* dedi.⁶²⁶

Karamanlis ve Menderes Zürih’te aşağıdaki belgeleri imzalamıştır:

- a) Zürih’te imzalanan belgelerin içeriğini, anlamını açıklayan, uygulamanın kolaylaştırılması amacıyla tanımları kapsayan “Centilmenler Anlaşması”.
- b) Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal çerçevesini belirleyen, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısı" olarak adlandırılan 27 maddelik ek bir anlaşma.
- c) Bir yanda Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer yanda Yunanistan, Türkiye ve İngiltere olmak üzere dört maddeden oluşan "Garanti Anlaşması" taslağı.
- d) Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında “İttifak Antlaşması”⁶²⁷ imzalanmıştır.

⁶²⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1998, s. 302.

⁶²⁶ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 42, Celse 1, 22 Şubat 1959, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, s. 437.

⁶²⁷ D.P. M.G.G. M.Z., Dönem, Dönem:X, C:175, 12 Temmuz 1956, s. 9-12.

Zürih'te mutabık kalınan dört belgeden üçü başlıcalarıdır. Türkiye, Garanti ve İttifak Antlaşmalarını önermiştir. Garanti Anlaşması, Zürich Toplantısı'nda bulunmayan İngiltere ile ilgili olduğu için Türkiye ile İngiltere arasında önceden tasarlanmıştır.⁶²⁸ Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanmış antlaşmanın geçerlilik kazanması için; İngiltere Hükümeti, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum liderler tarafından da onaylanması gerekmiştir. 17 Şubat'ta Türk Heyeti Adnan Menderes başkanlığında, Kıbrıs Türk heyeti Dr. Fazıl Küçük başkanlığında ve Karamanlis başkanlığındaki Yunan heyeti Londra'ya gelerek, Rum heyeti başkanlığındaki Makarios antlaşmaları zorla imzaladığı imajını yaratmıştır.⁶²⁹ Zorlu, müzakere masasında Türk görüşünü kabul ettirmiş ve antlaşmalarla Türkleri tüm hususlarda Rumlarla eşit konuma taşımış ve oldukça önemli iki maddeyi kabul ettirmiştir.⁶³⁰ Bunlar; Türkiye'nin bugün Kıbrıs'ta askeri varlığını temin eden madde, diğeri ise garantörün, Kıbrıs'ta anayasal düzenin ihlali halinde, üç devletin anlaşamadığı durumlarda tek bir devlete müdahale etme yetkisi vermesidir.⁶³¹

Anayasa'nın 182. Maddesi Zürich Antlaşması'ndaki Temel Hükümlerin asla değiştirilemeyeceğine değinirken 185. madde Kıbrıs'ın başka bir devlet veya yapı ile bütünleşemeyeceğini ve ayrılıkçı bağımsızlığını ilan edemeyeceğini vurgulamıştır.⁶³²

⁶²⁸ Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan Zürich ve Londra antlaşmalarının devamı niteliğindedir. Garanti Antlaşması'nın birinci maddesinde "Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlete tamamen veya kısmen siyasi veya iktisadi olarak birleşmemeyi taahhüt eder. Adanın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısı ile teşvik edecek her nevi hareketi yasak ve ilan eder" beyanı ile Enosis ve bölme yolu kapanmıştır. İttifak Antlaşmasında ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün bozulmaması için herhangi bir tehdide karşı adayı birlikte koruyacaklarını içeren maddeler bulunmaktadır. Bkz. Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s. 54-55.

⁶²⁹ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 42, Celse 1, 22 Şubat 1959, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, s. 437.

⁶³⁰ Milliyet, 20 Şubat 1959.

⁶³¹ T.B.M.M.Z.C, Dönem:10, C:175, 12 Temmuz 1956, s. 9-12.

⁶³² Bülent Evre, Kıbrıs Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Türk Milliyetçiliğinin Etkisi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s.119. Ayrıca bkz. Bülent Evre'nin Kıbrıs Türk Milliyetçiliği: Oluşumu ve Gelişimi kitabı da bu konuya değinmektedir.

Kurulan yeni devlet ile iki ulusal topluluğun varlığı ve ortaklığı kabul edilmiş oldu.⁶³³ Anayasa'nın 36-60. maddeler ile iki toplumun eşitliği ve egemenliği sağlanmıştır. Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı vekilinin Türk olduğunu ve her ikisinin de kendi toplulukları tarafından seçilerek "veto" yetkisini kullanmasını şart koşturmuştur. 46, 62 ve 63. maddeler, Bakanlar Konseyi ve Temsilciler Meclisinde iki toplum arasında mutabık kalınan nüfus oranını göre belirlenmektedir.⁶³⁴ 133, 164. maddeler yargı organlarını düzenler ve 123. madde ise Kamu Hizmetlerini %70 Kıbrıslı Rum ve %30 Kıbrıslı Türk oranında sonuca varılmıştır. 86-111. maddeler Cemaat Meclisleri ve 173-177. maddelerin içeriği ise yerel yönetimlerle ilgilidir.⁶³⁵

Kıbrıslı Rum lider Makarios, Zürih'te imzalanan belgeleri kabul etmekte tereddüt ederken, gerekçe olarak Garanti Antlaşması'nın 3. maddesini yani üç devlete verilen "müdahale" hakkını göstermiştir. Yunanistan Başbakanı Karamanlis tarafından görüşmeye davet edilen Makarios, Zürih Anlaşması'nın tam kabulü için Londra'ya gitmek istediğini fakat sadece görüşmeler gerçekleştireceğini ve tüm anlaşmaları kabul etmemekte ısrar edeceğini belirtti.⁶³⁶ Makarios'un asıl korkusu, Enosis'in amacından uzaklaşmasıydı.

Dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti Meclis Başkanı Glaffkos Klerides, Enosis hedefi için yola çıkmış olsa da Türkiye'nin tutumu nedeniyle Zürih ve Londra antlaşmalarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Antlaşma sonrası halk hayal kırıklığı yaşamıştır. *“Enosis yerine Rum halkı için bağımsızlığa da benzemeyen bir şey elde edilmiş ve Türklere fazla haklar verilmişti. Böylelikle Londra ve Zürih antlaşmaları Rumların içine sinmeyen bir antlaşma olmuştur. Makarios, halkın karşısına geçip yanlış bir anlaşmaya imza attım diyemezdi. Makarios antlaşma maddelerini değiştirerek çözüm bulacağını zannetmiştir. Hatası iki toplum arası güven ortamının oluşmadan hareket*

⁶³³ T.B.M.M.Z.C, Devre XI, C:8, ,İçtima 2,04.03.1959, s.21-24. Ayrıca bkz. Rauf Denктаş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005, s.34.

⁶³⁴ Niyazi Kızılyürek, *Yorgos Vasiliou:Dünya ve Yarına Dair Düşünceler*, Heterotopia Yayınları, Lefkoşa, 2014, ss.71-72.

⁶³⁵ D.P. M.G.G.M.Z., Dönem:10, C:175, 12 Temmuz 1956, s.74

⁶³⁶ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, İnikat 49, Celse 1, 2 Mart 1959, s.9.

etmiş olmasıdır. Makarios bu anlaşmaların değişmeyeceğini anlayınca Akritas Planı ile Kanlı Noel olarak adlandırılan Türklere karşı katliamlara başlamıştır. En büyük hataları cumhurbaşkanı ve yardımcısının birbirleri ile açık ve iyi niyetli konuşmamış olmalarıdır. Türkler anayasal haklarını abartılı kullanmışlardır. Sürekli engelleme yapmış, Makarios'ta anayasayı değiştirmekte acele etmiştir. Akritas planı her kötü duruma karşı hazırlanmıştı. Liderler arasında samimi bir ilişki kurulamayınca her iki devlet paramiliter örgütünü kurmuştur.”

Londra'ya gelen Makarios heyeti ve Rum temsilcileri Averoffa, Zürih'te gerçekleştirilen anlaşmalar değiştirilmedikçe uzlaşma metinlerini imzalamayacaklarını söylemişlerdir. Türk-Yunan başbakanları Makarios'un sözlerini duyar duymaz Londra'ya gitmeye karar vermişlerdir.⁶³⁷ İngiltere Dışişleri Bakanı Lloyd liderliğinde İki ülkenin başbakanları olmadan Londra Konferansı başlamıştır. İngiltere, Ada üzerinde üs hakkı tanınırsa anlaşmaları onaylayacağını belirtmiştir. Menderes ve Karamanlis görüşmesinin 11 Şubat tarihinde tam bir antlaşma ile sona ermesinden sonra taraflar bu tarihte yayınladıkları bildiriyle görüş birliği içinde olduklarını açıklamışlardır. Zürih'te Türk Dışişleri Bakanı Zorlu ile Yunan mevkidaşı Averoff aldığı kararlar ile 19 Şubat 1959'da Londra'da Türkiye-Yunanistan-İngiltere, Rum lideri ve Kıbrıslı Türklerin lideri tarafından da imzalanarak kesinleşmiştir.⁶³⁸

Londra Anlaşması'na göre İngiltere Ada'da üs bulundurabileceği kararına varılmış ve Yunanistan ve Türkiye tarafından da onaylanmıştır. Kıbrıs'ın söz konusu antlaşma ile bağımsız bir Cumhuriyet olması ve bu Cumhuriyete Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantör olacağı öngörülmüş ve burada "Temsilciler Meclisi" ve "Cemaat Meclisi" olacak şekilde iki farklı meclis kurulması planlanmıştır. Kıbrıs Hükümeti'nde; Bakanlar Kurulu üyelerinden 3'ünün Türklere, 7'sinin Rumlara verilmesine, Cumhurbaşkanının Rumlardan, vekilinin Türklerden seçilmesine karar verilmiştir. Cumhurbaşkanı gibi, yardımcısının da dış politika, iç güvenlik ve savunma

⁶³⁷ R. Rauf Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, s.91. Ayrıca bkz. Nikos Kranitiotis, *a.g.e*, p. 98.

⁶³⁸ Kıbrıs için müzakereler Londra'da devam etmekte” Zafer, 14 Şubat 1959,

gibi konularda veto yetkisi vardır. Ek olarak, iç güvenliğin sağlanması amacıyla 1.600 kişilik bir güvenlik teşkilatı gereklidir; 950'si Rum, 650'si Türk olacaktır. Diğer yandan; 1.200'ü Rum, 800'ü Türk olmak üzere 2.000 kişilik savunma gücü olacak ve Karargâh Komutanlığı sırayla yürütülecektir. Kıbrıs'ın iç güvenliğin sağlanması için Ada'da oluşturacak 4 bin kişilik ordunun yarısı Türklerden, diğer yarısı Rumlardan oluşacaktır.⁶³⁹

Londra Konferansı'nda alınan kararlar için başlıca dört konuda anlaşmak gerekiyordu. Bunlar:

- a) İngiliz hâkimiyetinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne verilmesi için bir kuruluş anlaşması imzalanacaktır.
- b) Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasa düzenini güvenceye alacak bir garanti anlaşması imzalanacaktır.
- c) Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasında yapılacak askerî ittifak anlaşması imzalanacaktır.
- d) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın esas maddelerini kapsayan belge imzalanacaktır.⁶⁴⁰

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Başbakanları ile Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan Londra Konferansı sonucunda ise İngiltere Başbakanı Harold Macmillan, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis, Kıbrıs Rumlarını temsilen Başpiskopos Makarios ve Kıbrıs Türkleri adına da Dr. Fazıl Küçük'ün imzaları ile resmileşen bir antlaşma olmuştur. Londra konferansının maddelerinde de yer aldığı üzere Kuruluş antlaşması Garanti ve İttifak anlaşmaları Zürih ve Londra Antlaşmalarının ek maddeleri gibi de görebiliriz.

⁶³⁹ T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre 11, İçtima 2, 04.03.1959,ss.45- 46

⁶⁴⁰ T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre 11, İçtima 2, 04.03.1959,s. 47.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ana konularını içeren Kuruluş Antlaşması

- a) Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet olacak. Cumhurbaşkanı Rum ve Yardımcısı Türk olacak ve kendi toplulukları tarafından seçileceklerdi.
- b) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dilleri Rumca ve Türkçe olacaktır. Tüm resmi belgeler iki dilde yazılacak ve yayınlanacaktır.
- c) Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağı, Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı tarafından ortaklaşa seçilecek tarafsız bir desen ve renge sahip olacaktır. İki toplum, Kıbrıs Cumhuriyeti bayrağının yanına Yunan ve Türk bayrakları çekebilecek ve Yunan ve Türk milli bayramlarını kutlayabileceklerdir.
- d) Cumhurbaşkanı ve yardımcısı 5 yıllığına seçilecek. Bu görevler boşalırsa, Temsilciler Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanı'na, Temsilciler Meclisi Başkanı Yardımcısı da Cumhurbaşkanı Yardımcısı'na ait görevleri üstlenecektir.
- e) Yürütme gücü Başkan ve Başkan Yardımcısının altında toplanacaktı. Bu amaçla 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturulacak. Rum Bakanları Cumhurbaşkanı ve Türk Bakanları ise vekil atayabilecekti. Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından seçilebileceklerdi. Başkan ve Başkan Yardımcısı, Temsilciler Meclisi ve Bakanlar Kurulunun kararlarını iade ve veto etme hakkına sahip olacaktı.
- f) Temsilciler Meclisi, kendi toplulukları tarafından 5 yıllığına ve ayrı ayrı seçilecek olan %70 Rum ve %30 Türk'ten oluşacaktı. Temsilciler Meclisi, Topluluk Meclislerine ayrılan hususlar dışındaki tüm konularda kanun yapma yetkisine sahip olacaktı, ancak çıkardığı kanunlarda bir ihtilaf olması halinde, Anayasa Yüksek Mahkemesi karar verecekti.
- g) Temsilciler Meclisinin kanun ve kararları, mevcut üyelerin salt çoğunluğuyla kabul edilecektir. Anayasanın esas hükümleri dışında kalan maddeler, Temsilciler Meclisi Rum ve Türk üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile ayrı ayrı değiştirilecekti. Seçim yasasında, belediyelerle ilgili yasalarda ve vergilerde herhangi bir değişiklik olması durumunda, Temsilciler Meclisinin Rum ve Türk üyeleri ayrı ayrı oy kullanmak zorunda kalacaktı.
- h) Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısı Dışişleri ile ilgili yasa ve kararlar

üzerinde veto hakkına sahip olacaktı.

i) Başkan ve Başkan Yardımcısı, Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen yasa ve kararları 15 gün içinde Temsilciler Meclisine iade etme hakkına sahip olacaktı. Temsilciler Meclisi kararında ısrarcı olursa yasalar ve kararlar kabul edilecektir.

j) İki topluluk da sayısı kendileri tarafından belirlenecek olan Toplum Meclisi olacaktır. Bu meclisler, kendi topluluklarının iç işlerini yasama yetkisine sahip olacaktı. Ek olarak, topluluklarının üyelerinden vergi alma hakkına sahip olacaklardı.

k) Yönetim organlarında (Kamu hizmetleri) %70 Rum ve %30 Türk olacaktır. Cumhuriyet Başsavcısı, Başmüfettiş, Sayman ve Merkez Bankası Genel Müdür Yardımcıları ve şeflerinin bulunduğu topluma ait olmayacaklardır.

l) Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısı ile birlikte Kıbrıs ordusunun, jandarma ve polis güçlerinin komutan ve yardımcılarını atayacaklardı. Komutanlar ve yardımcılar aynı topluluktan olmayacaktı.

m) Zorunlu askerlik hizmeti yalnızca Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının ortak kararı ile başlatılabilir. Kıbrıs'ın %60'ı Rum, %40'ı Türk olmak üzere 2.000 kişiden kurulmuş ordusu olacaktı. Emniyet (Polis ve Jandarma) güçleri, Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısının ortak kararıyla azaltılabilecek veya artırılabilir şekilde 2.000 kişilik bir birime sahip olacaktı. Emniyet gücünün %70'i Rum, %30'u Türk olacaktı.

n) Sadece yüzde yüze yakın bir toplumun bazı üyelerinin yaşadığı bölgelerde bulunan kuvvetler (Ordu, Jandarma ve Polis) bu topluma üye olacaktı.

o) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının atadığı biri Türk, iki Kıbrıslı Rum, diğeri tarafsız üyeden oluşan bir Anayasa Yüksek Mahkemesi kurulacaktı. Tarafsız yargıç Anayasa Yüksek Mahkemesinin başkanı olacak, iki oya sahip olacaktı.

p) Davacı ve davalı aynı toplumdan ise yargıçlar da aynı topluluktan olacaktı.

q) Başkan ve Başkan Yardımcısı, topluluklarından ayrı olarak ölüm cezasına çarptırılan mahkûmları affetme yetkisine sahip olacaktı. Bağış halinde ölüm cezası müebbet hapis cezasına çevrilecekti.

r) Tarım reformlarında, toprak yalnızca arazinin kamulaştırıldığı topluluğa

dağıtılacaktı.

- t) Kıbrıs'taki en büyük beş şehirde farklı belediyeler kurulacaktı.
- u) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasını garanti altına almak için Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir Garanti Anlaşması imzalanacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir İttifak Anlaşması imzalanacaktı. Söz konusu antlaşmalar, Anayasa'nın hükümlerine sahip olacaktı.
- v) Kıbrıs'ın herhangi bir devletle tam veya kısmi birliği veya bölünmesi yasaklanacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık'a tüm hususlarda en çok izne sahip olma yetkisi verecektir.
- w) Bu hüküm, Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere arasında Britanya'ya verilecek askeri üsler ile tesislere ilişkin antlaşmaları kapsamıyordu.
- x) Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'taki topluluklarına, eğitim, kültür ve spor kuruluşlarına ve hayır kurumlarına mali yardım alma hakkına sahip olacaklar.
- y) Dışişleri, Maliye veya Savunma Bakanlarından biri Türk olacaktı. Kıbrıs Cumhuriyeti, olabildiğince çabuk, üç ayı geçmeyecek bir sürede kurulacaktı.
- z) Diğer maddelerde bildirilen tüm konular, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının ana maddeleri olarak değerlendirilecektir.⁶⁴¹

Zürih ve Londra Anlaşmaları ile 14 Aralık 1959'da Makarios'un Cumhurbaşkanlığı ve Dr. Fazıl Küçük'ün de Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığına seçildiği duyurulmuştur. Zürih antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyetinin temeli atılmış, Londra Antlaşması ile de Kıbrıs Cumhuriyetinin inşası tamamlanmıştır. Zürih ve Londra antlaşmasına "Kuruluş, Garanti ve İttifak anlaşmaları" da eklenerek tek devlet altında iki toplumlu bir yönetimin başladığına şahit olmuşuzdur. Kıbrıs Anlaşması TBMM'de 4 saat süren görüşmeden sonra 138'e karşı, 347 oyla kabul edilmiştir.⁶⁴²

⁶⁴¹ BCA, 30.01.38.227.17 (19 Şubat 1959 tarihinde gerçekleştirilen Londra Konferansı'nın tam metni)

⁶⁴² Government of Cyprus, Review of Events in Cyprus 1955–1957, 1958.

Kıbrıslı Türk Lideri Dr. Fazıl Küçük anlaşma hakkında şu yorumu yapmıştır: “Biz Kıbrıs Türkleri bugün varılan mesut neticeden çok bahtiyarız. Kıbrıs problemi uzun senelerden beri devam eden bir meseledir. Bahtsız son dört sene zarfında Kıbrıs’ta cereyan eden kanlı hadiseler biz Türklere epey zararı olan ve atimizi adeta karartan bir meseleydi. Bu yalnız Kıbrıs’la kalmıyor, iki devlet arasında da soğukluk yaratmakta devam ediyordu. Orta şarkın iki hükümeti, sulhun nazımı bu devletler birbirlerine düşman nazarı ile bakıyor ve düşman kesiliyordu. Bugün Londra’da varılan netice ile Kıbrıs Türkleri refaha kavuştuğu gibi iki hükümet arasında olan soğuklukta bertaraf edilmiş oluyor.”⁶⁴³

Kıbrıs Türklerinin Liderlerinden Rauf Denktaş’ta demecinde şunları söylemiştir. “Bugünkü anlaşmadan muhakkak ki memnunuz. Bizim haklarımızı koruyan ve Kıbrıs’ta varlığımıza hürmet eden bir uzlaşmaya vardık. Bunun için çok memnunuz. Kıbrıs meselesinin halli için önümüzde daha çok müşkül yol vardır. Birçok müşkülâtla karşılaşacağız. Fakat Zürih anlaşmasında Yunanistan ve Türkiye arasındaki iyi niyet ve dostluk iki cemaatte de devam ederse bu müşkülleri de kolaylıkla yeneceğimiz muhakkaktır”⁶⁴⁴

2.9.1 Zürih ve Londra Antlaşmalarının Yunanistan’a Uymayan Maddeleri

Zürih’te Yunan ve Türk başbakanları arasında üç farklı antlaşma yapılmıştır. İlki, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluş ilkeleriyle ilgilidir. Diğerleri Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Devleti arasındaki Garanti Anlaşması ve üçüncüsü Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasındaki İttifak Anlaşmasıdır. Yunanistan ile yapılan anlaşmanın temeli, Kıbrıs’ın bağımsız bir cumhuriyet ve bir başkan ile bir

⁶⁴³ BCA, 30.01.64.394.29, Faruk Bekarlar, a.g.e., ss. 94-95.

⁶⁴⁴R. Rauf, Denktaş, *Kıbrıs: Elli Yılın Hikayesi*, s. 105. Lefkoşa Milli Kütüphane Tek nüsha belgeler bölümünden edinilen bilgidir.

başkan yardımcısından oluşan başkanlık rejimi yönetimidir.

Bu anlaşmaya göre Cumhurbaşkanı Rum ve vekili Türk olacak ve ikisi de dış politika, milli savunma ve güvenlik işlerinde veto hakkına sahip olacaktır. Yüksek memurlar, ordu ve polis komutanları, Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısının mutabakatıyla atanacaktır. Sivil yönetimde %70 Rum ve %30 Türk unsur olacaktır. Bağımsız Kıbrıs'ın yüzde 60'ı Rum, yüzde 40'ı Türk'ten oluşan iki bin kişilik bir ordu olacaktır. Ayrıca iki bin kişilik bir iç güvenlik gücü oluşturulacaktır. İlk yıllarda bu gücün yüzde 60'ı Rum, yüzde 40'ı Türk olacak ve bu oran yüzde yetmiş otuza değiştirilecektir. Yüzde yetmiş Rum ve yüzde otuz Türk'ten oluşan bir meclis kurulacaktır. Ayrıca din, eğitim, öğretim ve kültürel meseleleri ele almak için iki ayrı Cemaat Meclisi kurulacaktır.⁶⁴⁵ Cemaat Meclisleri, ekonomi ve belediyeler gibi siyasi faaliyetleri kontrol etme ve yönetme hakkına sahip olacaktır.

Bağımsız Kıbrıs Devleti Anayasasının hayata geçirilmesi için Yüksek Mahkeme kurulacaktır. En yüksek adli makam olarak başka bir yüksek mahkeme daha kurulacaktır. Söz konusu mahkemeler bir Türk ve bir Yunan ve bir tarafsız devlet temsilcisinden oluşacaktır. Cumhurbaşkanı ile Başkan Yardımcısı, yedi Rum ve üç Türk'ten oluşan bir Bakanlar Kurulu yürütecektir. Başkan ve Başkan Yardımcısı, hükümet kararları üzerinde veto hakkına sahip olacaktır. Anayasada Kıbrıs Devleti'nin hiçbir şekilde başka bir devletle birleştirilmeyeceği belirtilecektir.⁶⁴⁶

Yeni anlaşma gereği, kurulan devletin Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına aykırı olarak Yunanistan ile birleşmek istemesi durumunda Türkiye bu duruma her an müdahale edebilir ve dilediği gibi müdahale edebileceğini belirterek bu hükmün Ada'nın yabancı devletin egemenliğine girmediği konusunda güçlü ve yeterli bir garanti olduğunu ifade etmektedir.⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, s.21.

⁶⁴⁶ BCA, 30. 10.7.40.18,27.8.1960

⁶⁴⁷ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, ss. 27-28.

Yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türklerin bir azınlık durumunda bulunmadığını, aksine, Ada'nın yönetimine Yunanlılarla eşit şartlar ve aynı haklarla katılan bir cemaat niteliğinde olduklarını, Türk Cemaati'nin çoğunluğu oluşturan Yunanlıların egemenliğine terk edilmesi kesinlikle söz konusu olmadığını da görmekteyiz. Antlaşmanın garanti altına alacak tarzda hazırlandığını, Cumhurbaşkanlığı'nın bir Yunanlı'ya, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı'nın ise bir Türk'e verilmesinin sadece şekil bakımından önemli olduğunu, ancak esas bakımından Cumhurbaşkanlığı makamı ile Cumhurbaşkanı Yardımcılık makamı arasında hiçbir fark bulunmadığını, Kıbrıs'taki Türk Toplumu'nun haklarının garanti altına alınmasının da sağlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Karara göre Kıbrıs'ın Teşrii Meclisi'nden dışında, iki kesiminde kendine özgü birer meclisleri olacaktır. Türk Cemaat Meclisi dini alanda, eğitim, kültür ve öğretim alanlarında bağımsız kararlar alabilecek, Türk belediyelerini, mali kurumların yönetebilecek, devamını sağlayabilmek için kişisel kararlar alabilecektir. Böylece, böylece her iki toplumda kendileriyle ilgili konularda tamamıyla bağımsızdırlar, hiçbir yabancı etkiye maruz kalmadan kendi kendilerini yönetebileceklerdir. Ada'nın icra kuvveti bakımından Türk Cemaati'nin sahip olduğu yetkiler konusunda da, Türklerin hakları tam bir garanti altına alınmış bulunmakta ve Türkler Ada'nın icra kuvvetine de Yunanlılar ile eşit şartlarla katılmaktadırlar.⁶⁴⁸ Türkiye'nin bu antlaşma ile kazandığı haklar üzerinde durmamızın nedeni sonrasında Yunanistan ve Rum Toplumunun kurulan devleti neden yıkmak istediğini ve antlaşmanın maddelerine neden uymadığını daha iyi analiz edebiliriz.

Kurulan yeni hükümet, dört Türk ve sekiz Yunanlıdan oluşmaktadır. İcra kuvveti bakımından Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı, hükümet kararları hakkında reddetme hakkına sahip olmuştur. Hükümet herhangi bir dönem Türk Cemaati'nin

⁶⁴⁸ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, Ankara, TBMM Matbaası, 1959, ss. 51-52.

aleyhine yada ondan habersiz bir karar alamayacaktır. Eğer almaya kalkar ise, Cumhurbaşkanı yardımcısı, red kararını kullanarak öne sürülen kararı koydurmama hakkına sahip olmuştur. Hariciye, Milli Müdafaa ve Maliye vekillerinden biri Rum ise diğeri Türk olacaktır. Ancak, Cumhurbaşkanı ile Yardımcısı eğer anlaşılırsa bu yetkilerin sıra ile Türk ve Yunanlılar tarafından kullanılması mümkün olabilecektir. Ayrıca, hükümet içinde üst mevkide memur olanlar ile ordu ve zabıta komutanlarının tayininde de Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın onayı ön koşul olmuştur. Ada'nın sivil polis gücü ise % 70 Rum, % 30 da Türk'ten oluşacaktır.⁶⁴⁹

Antlaşmada askeri hükümlere dair alınan kararlarda her iki topluma da nüfus oranlarına göre eşit haklar sunmuş olduğu kanaatine varılmıştır. Kıbrıs'ın iki bin kişiden oluşan ordusu bulunacaktır. Bu ordu yüzde 60 Rumlardan, yüzde 40 da Türklerden oluşacak; yine iki bin kişilik polis gücü kurulacak, ilk yıllarda bu gücün %60'ı Rumlardan, %40'ı da Türklerden meydana gelecek, bilahare söz konusu oran %70 ile %30 ile değiştirilecektir. Ordu konusunda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir.⁶⁵⁰ Antlaşmaların en önemli kısmı, Ada'da eşit askeri kuvvetin oluşmasına dair olanıdır. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Devleti'nin askeri teşkilatlarının olacağı ortak karargâhta 950 Yunan ve 650 de Türk askeri olacak ve Kıbrıslılardan oluşmuş 2000 kişilik askerin eğitimiyle de bu müşterek karargâh ilgilenecektir. Ortak karargâhın komutanı bir senelik devrelerde dönüşümlü olarak Türk, Yunan ve Kıbrıslı generaller arasından seçilecektir. Yunanlıların ve Türklerin Ada'nın beş büyük kentinde farklı belediye kuruluşları olacak, Ada resmi dilinin Türkçe ve Yunanca olacağını, milli bayramların Ada'da da kutlanacağına dair maddeleri içeren bir antlaşmadır.⁶⁵¹

Anayasa'nın 21 ve 22. maddeleri, Taksim ve Enosis fikirlerine aykırı olarak yabancı bir devletle birleşmenin mümkün olmayacağını yazmaktadır. Dörtlü Antlaşma'da,

⁶⁴⁹ Kemal Girgin, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Dış Politikamız, 70 yılın Panoraması 1923- 1993*, Ankara,1993, ss. 26 - 31.

⁶⁵⁰ Meltem Onurkan Samani, *a.g.m.*, ss.453-454.

⁶⁵¹ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, 04.03. 1959, s. 54.

Taksim ve Enosis fikri, kısaca birleşme tezi, Dörtlü Antlaşma'nın 3. maddesi gereği bir ihlal halinde yaptırım uygulamasını öngörmektedir.⁶⁵² Taksim ve Enosis tezlerinin ne şekilde bertaraf edilmiş olduğu incelendiğinde, Anayasa projesinin 22. maddesinde *“Kıbrıs'ın tamamen veya kısmen her hangi bir devletle birleşmesinin veya taksime müncer olacak tarzda bir istiklalin mümkün olamayacağı”*nın açıklandığı görülmektedir.⁶⁵³

Zürih ve Londra antlaşmalarında imzalanan maddelerin Enosis fikrinden tamamen uzaklaştırıldığı, hatta Türkiye ile bazı devlet kurumlarında aynı haklara sahip olunduğu konuma gelmiştir. Antlaşma da Yunanistan ve Rum Toplumu en başından beri istediği self determinasyon sisteminden vazgeçtiğini ifade eden maddeler içermektedir. Bunun sonucunda halkın ayaklanmaları ve içi çatışmaların başladığı bir döneme girilecektir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına sebep olan bu maddeleri Makarios'da Bitti sözü ile imzalaması en başından beri olumlu bakmadıklarının göstergesidir. Bu antlaşma sonrası adada ki çatışmaların daha şiddetli bir şekilde hızlanmasına sebep olduğunu görmekteyiz. Hemen ardından kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yunanistan desteği ile yıkıldığına şahit olacağız.

2.9.2 Zürih ve Londra Antlaşmalarına Yunan Parlamentosu'nun Eski Başbakanı Papandreu ve Eski Dışışleri Bakanı Stefanopulos'un Eleştirileri ve Ankara'nın Tutumu

Antlaşmalardan İngiltere memnun ayrılmıştır  s bölgeleri İngiliz toprağı sayılmış ve İngiliz Yönetimi'ne sorun yaratan konular ortadan kalkmıştır, kanlı iç çatışmalar da bu antlaşma ile sona ereceğı düşünülmüştür. Türkiye'deki, muhalefet tarafının antlaşma maddelerine olumlu bakmadığını açıklamalarından anlamaktayız. Bir başka memnun olmayan kesimde Yunan muhalefetiyle birlikte Enosis fikrini savunan örgütler ve Kilise olmuştur.

⁶⁵² Meltem Onurkan Samani, *a.g.m.*, s.456.

⁶⁵³ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:4, İçtima 1, 16 Haziran 1958, s.497.

Antlaşmaların onaylanmak üzere dört gün süreyle görüşüldüğü Yunan Parlamentosu'nda eski başbakanlardan Papandreu, “*Ada’da yaşayan büyük çoğunluğa sahip Rumların haklarının çiğnendiğini ve Ada’nın hukukten taksim edildiğini*” belirtiyordu. *Enosis’ten feragat etmemiz büyük bir kayıptır. Türkler Taksim’i hukuki sahada tahakkuk ettirmişlerdir*” şeklinde anlaşmayı eleştirmiştir.⁶⁵⁴

Eski Dışişleri Bakanı Stefanopoulos, “*Radcliff ve Mac Millan’ın planları bile bizim için bu anlaşmadan çok daha olumluydu. Çünkü kendi kaderini tayin kapılarını açık bıraktı. Bu kapılar artık tamamen kapalıdır. Türkler kaybettikleri topraklara ilk kez tekrar ayak bastılar.*” sözleriyle ifade etmiştir.⁶⁵⁵

28 Şubat 1959’da imzalanan antlaşmaları Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunan Zorlu, devletin zaferi olarak nitelendirdiği bu neticeyi şöyle sıralamıştır: “*Birincisi Kıbrıs’ın başka bir yabancı devlete ilhak edilmemesi; İkinci mesele, Kıbrıs’taki Türk Topuluğunun gelişiminin engellenmemesi ve Ada’da bir azınlık olarak muamele görmemesidir; ve üçüncü konu, Ada’nın Türkiye’nin güvenliğine büyük önem vermesi nedeniyle Ada’nın savunması ve Türkiye’nin savunmaya katılımıdır.*”⁶⁵⁶ Zorlu, Kıbrıs meselesini önceleri dış politika gündemine almayan Türkiye’nin, Ada’da yaşanan olaylara engel olamadığını dile getirmiştir. Öncelikle var olan düzenin bir süre daha devam etmesini savunduğu, ancak İngiltere’nin coğrafi ve tarihsel bağları öne çıkararak Ada’nın Türkiye’ye ilhak edilmesini istemesi, ayrıca ilhaktan vazgeçip taksimi kabul ettiğini belirtmiştir. İmzalanan antlaşmada her iki toplumunda kazananını aramaması gerektiğini ifade etmiştir.

⁶⁵⁴ Panayotis Pipinelis, “The Greco-Turkish Feud Reviewed,” *Foreign Affairs*, Vol. 37, 1959, pp. 312-313. Ayrıca bkz. A. Suat Bilge, *Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000*, s. 119.

⁶⁵⁵ Evanthis Hatzivassiliou, *Greece and the Cold War, Frontline State, 1952- 1967*, Routledge Publishing, New York 2006, p. 119.

⁶⁵⁶ BCA, 30.10.7.40. 17.18.8.1960

Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu, antlaşma hakkında “İngiltere Hükümeti, büyük bir anlayış ve fedakârlık göstererek, Yunanistan’la bir anlaşmaya vardığımız takdirde, Ada üzerindeki hükümranlılık haklarını terk etmeye hazır olduğunu bize bildirmiş ve takdir buyuracağınız veçhile bu da bizim için müzakerelerin müspet neticeye bağlanması hususunda mühim bir rol oynamıştır” ifadeleriyle dile getirmiştir.⁶⁵⁷

Başlangıçta Türkiye açısından, İngiliz iktidarının devamı savunulmuş ve Türkiye için "Kıbrıs gibi bir sorun yok" denilerek problem olarak görülmemiştir. Sonraki yıllarda Yunanistan’ın baskısı sonucu İngiltere, Ada’da iki toplumlu bağımsız bir cumhuriyet kurmaya karar vermesi ve Yunanistan’ın ilhak konusundaki ısrarı, Halkın baskıları sonucu Ada’nın Türkiye’ye bağlanmasını istemiştir. Ancak Türkiye, Zürih ve Londra antlaşmalarından sonra 16 Haziran 1958’de dünya parlamentolarına "Taksim" tezinden vazgeçtiğini bildirmiştir.⁶⁵⁸

Zürih ve Londra görüşmelerinde muhatapların imzaladığı belgeler,

1. Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasası’nın esasları,
- 2.Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Antlaşması,
3. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Antlaşması,
- 4.İngiltere Hükümeti’nin, Ada’daki üslerinin ve çıkarlarının gözetilmesine müteallik açıklaması,
- 5.Türkiye ve Yunanistan’ın Ada’daki İngiliz Üsleri üzerinde İngiltere’nin egemenliğini onayladıklarını bildiren, Garanti Anlaşması’na eklenecek munzam madde,
- 6.Türk ve Yunan hükümetlerinin, İngiltere’nin Ada’daki üs ve çıkarlarıyla ilgili açıklamalarını onayladıklarını mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye

⁶⁵⁷ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, 04.03.1959,s.25,26

⁶⁵⁸ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları: 46, 2002, s. 82.

vekilleri tarafından yapılan açıklama,

7.Rum Cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs konusunun son durumu hususunda varılan mutabakatı onaylandığının açıklanması,

8.Türk Cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs konusunun son durumu hususunda varılan mutabakatı onaylandığının açıklanması,

9.Anayasanın hazırlanması, Londra Konferansı ile alınacak tedbirlere ilişkin metinler olduğu açıklanıyor ve bu metinlerin Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Başbakanları tarafından imzalanan bir muhtıraya eklendiği belirtiliyordu.⁶⁵⁹

4 Mart'taki görüşmelerde ilk sözü alan CHP'nin Başkanı İsmet İnönü, bahsedilen antlaşmaların, ABD ve İngiltere'nin tahakkümleri neticesinde imzalandığını öne sürerek hazırlanan belgelerin, tarafların şimdiye kadar savundukları Enosis ve Taksim isteklerini bırakıp yeni bir yönetim sistemini benimsediklerini belirtmiştir.⁶⁶⁰ Yunanistan ve Kıbrıs Rumları'nın son gelişmelerden önce değişik yöntemlerle Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını istediklerini, Türkiye'nin resmi isteğinin ise, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanma fikrinin kendi savunma ve emniyeti bakımından ve Türkler' in huzuru açısından sakıncalı görerek, İngiliz Yönetimi'nin devam etmesi ve Ada'nın başka bir devletin egemenliğine geçmemesini savunmuşlardır.⁶⁶¹

İnönü'nün antlaşma hakkındaki beyanı; *"İttifakımızda, genel emniyet ve güvenlik için güçlü nedenlerin bizi bir anlaşmaya götürdüğünü anlıyoruz. Kıbrıs'ın zorunlu bağımsızlığına dayanan yeni müzakere yönünün onaylanması için temel bir şart koydu; "Bu kararın bizim için temel koşulu şudur: Bölünme tezinden vazgeçerken, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunan Devleti, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak olasılığından kesinlikle vazgeçti mi?"*⁶⁶² sorusuyla aslında bu antlaşmaların Türkiye'nin

⁶⁵⁹ Mehmet Emircan, a.g.e. ,s.142.

⁶⁶⁰ BCA, 30.01.38.227.17. Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, "1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamu Oyu", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C:14, No:2, 1959, s.67.

⁶⁶¹ Fuat Aksu, a.g.e., s.198.

⁶⁶² T.B.M.M.Z.C, C:8, Devre XI, İçtima 2, 04.03.1959, s.21-24

vazgeçtiği tez olan Taksim'e bir daha fırsat tanımadığını, ancak Rum ve Yunan tezi olan Enosis için aynı engellemelere sahip olmadığını vurguluyordu. İnönü'ye göre, antlaşma belgeleri iki tarafın tezlerini bertaraf etmiş olmak maksadıyla hazırlanmıştır ve bunu sağlayıp sağlamadığı incelenmelidir.

İnönü'ye göre hayati öneme sahip konu antlaşmada Türkiye'nin, Ada'daki Türk Cemaati'ne maddi yardım yapılacağı hakkında bir maddenin olmaması üzerinde durmuştur. Anayasa'nın 24. maddesinde Türk Cemaati'nin kültür, eğitim, hayır ve spor kurumlarına yardım edilebileceği yazılmıştır. Ekonomik desteğin yeterli olamayacağını anlatan İnönü, azlıkta olan cemaatlerin yaşamalarının ancak ekonomik koşulların uygun olmasına bağlı olduğunu söyleyerek ileride bir güçlüğe meydan vermemek için ekonomik yardım hükmünün anayasa maddesine kesin bir şekilde konmasının önemine vurgu yapmıştır.⁶⁶³

Ayrıca Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu *“Türkiye, ortak veya bireysel müdahale hakkına sahip olarak çıkarlarını güvence altına almıştır. Bu nedenle Enosis veya taksim açısından garanti tamamlanmıştır.* ⁶⁶⁴diyordu. CHP grubu adına konuşan Kasım Gülek de konuşmasında özellikle fiili garanti üzerinde durmuştur.⁶⁶⁵ Enosis girişiminde garantör üç devletin istişare ederek aldıkları kararlarına karşı Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın vetosunun çok etkili olamayacağını, çünkü üç devletin bir neticeye varmadıkları zaman müdahale hakkının doğacağını, bunun da silahlı kuvvetle olabileceğini açıklayan Gülek, Yunanlılarla müşterek bir garnizon içinde bulunan 650 askerin bu müdahaleyi yapamayacağını ifade etmiştir. Müdahalenin ancak, fiili olarak Ada'da askeri üsleri bulunan İngilizler tarafından gerçekleştirilebileceğini, bundan dolayı da İngiliz garantisinin önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁶

⁶⁶³ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, ss. 186-187..

⁶⁶⁴ T.B.M.M.Z.C, C:8, Devre XI, ,İçtima 2,04.03.1959,s.25

⁶⁶⁵ T.B.M.M.Z.C, C:8, Devre XI, ,İçtima 2,04.03.1959,s.26.

⁶⁶⁶ T.B.M.M.Z.C, Dönem:11, C:7, Birleşim:48, s.1378-1379.

Gülek, Ada'daki Türklerin ekonomik bakımdan, Rumlardan daha çok yardıma muhtaç olduklarını, Rumların daha zengin, daha müreffeh durumda bulunduklarını belirterek, antlaşmada, “*Kıbrıs'ta Türk Cemaati'ne yardım, hayır müesseselerine ve oradaki spor cemiyetlerine yardım şeklindedir. Türklere ekonomik yardımın durumu garanti altına alınmalıdır. Aksi takdirde Ada'daki Türklerin zaten zayıf olan ekonomik durumu tamamen zayıflayacaktır.*” şeklinde konunun önemine vurgu yapmıştır.⁶⁶⁷ Bu konudaki desteğin tam olarak garanti edilmediği ve sağlanmadığı takdirde, gelecekte toprak konusunda Ada'da sıkıntılar yaşanabileceğine dikkat çeken Gülek, “*Kıbrıs'ta toprağın% 40'ı Türklerin elinde. Bu nokta her zaman bizim lehimize olmuştur. Ama yarın tamamen satılabilir. Bu Türk ırklarına dışarıdan yardım edemezsek, bu topraklar Rumlar tarafından satın alınacak; bunu önlemek de mümkün olmayacak ...*” ekonomik destek konusundaki eleştirilerinde ısrarcı olduklarını vurgulamıştır.⁶⁶⁸

Sivas Milletvekili Necati İlder ise antlaşmayı askeri açıdan değerlendirerek, “*Müşterek karargâhın Ada'da emniyet tesis edecek bir kuvvet oluşturmadığını, askeri bir değerinin olmadığını, Ada üzerinde, gerek Anadolu'nun stratejik bakımdan emniyeti, gerek Ada halkının haklarının muhafazası, gerekse orada devamlı şekilde zuhur edecek ihtilafların Türk-Yunan dostluğunu bozması ihtimalini bertaraf etmek için Ada'da İngilizler gibi Türkler ve Yunanlılara birer üs verilmesi gerektiğini*” belirtiyordu.⁶⁶⁹

Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata yaptığı konuşmada, İngiltere, Kıbrıs konusunda bugüne kadar sırtında taşıdığı yüklerden kurtulmak ve kendisi ile ilgili siyasi, askeri çıkarları daha güçlü hale getirerek, kesin garantiye bağlamak istemektedir ve bu antlaşma ile İngiltere hükümeti bu amacını tam olarak gerçekleştirmiştir.⁶⁷⁰ Yunanistan ise, işin başından itibaren Enosis, yani ilhak tezinden bugüne kadar hiç taviz vermemiştir. Antlaşma ilhak konusunu men ediyor görünse de

⁶⁶⁷ Mustafa Ekincikli, *Türk Dış Siyaseti (İnönü-Bayar Dönemleri)*, Ankara, Berikan Yayınları, 2010, 287.

⁶⁶⁸ T.B.M.M.Z.C, Dönem 8, C 6, Birleşim: 79, 1 Eylül 1947, s. 553-556

⁶⁶⁹ T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre 11, İçtima 2, 04.03.1959,s.45,46

⁶⁷⁰ T.B.M.M.Z.C, C.8, Devre 11, İçtima 2, 04.03.1959,s.47.

ve Yunan Hükümeti sanki ilhaktan fedakârlık ediyormuş gibi değerlendirilse de, bu antlaşma, Yunan Hükümeti'ne Kıbrıs'ın % 70'ini en yasal şekilde, yüzde yüz temin ve garanti etmektedir.

Türkiye'yi de aynı şekilde değerlendiren Bekata'ya göre, hükümet önce, “*Kıbrıs konusu, İngilizlerin ve Yunanlıların bir iç meselesidir; bizimle alakalı değildir*” diyordu. İkinci adımda, “*Kıbrıs Türk'tür, vatanın bölünmez bir parçasıdır*” dedikleri tez birden bire değişti ve olayların etkisine kapılıp “Kıbrıs Türk'tür” diyen cemiyetleri kapatmaya kadar gitti. Ve son olarak “Taksim” noktasına gelindi. Bekata, burada hükümetin ısrarlı bir şekilde TBMM'ne getirerek, çoğunlukla Meclis'e ve millete mal ettiği, “*Ya Taksim, ya ölüm*” sloganlarıyla Türk Milleti'nin son kararı olarak Türk radyosunda dünyaya, Türk Parlamentosu'ndan da son feragat haddi ve son fedakârlık hududu olarak dünya parlamentolarına resmen bildirmiştir. Taksim tezinin bu anlaşma ile sonlandırıldığını söylemiş ve “*Taksim yolu artık hukuken ve fiilen kapanmış; iltihak kapısı ise aynı kuvvette kapalı değil*” ifadesiyle de Enosis için ise aynı şeyin söz konusu olmadığını belirtmiştir.⁶⁷¹

Dışişleri Bakanı Zorlu ise tüm sorumluluğu hükümetinin almaya hazır olduğunu; “... *Herkesin hakları ve garantileri doğrultusunda istikrar vaat eden bir anlaşma. DP hükümeti her zaman tek başına bunun sorumluluğunu ve haysiyetini almaya hazırdır.*” yanıtıyla bildirmiştir.

Yukarıda söz edilen maddeler çerçevesinde devam eden toplantılar sonunda TBMM Londra Antlaşması'nı 2 çekimser, 138 olumsuz oya 347 olumlu oy ile kabul etmiştir. Bu arada 1 Kasım 1959'da TBMM'nin yeni dönem açılış konuşmasını yapan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ; “*Yakın dostlarımız ve müttefiklerimiz, İngiltere, Yunanistan ve ülkemiz arasında uzun süredir tartışma konusu olan Kıbrıs sorunu bu dönemde çözüldü. İki toplum arasındaki Kıbrıs anlaşmalarında hüküm süren iyi niyet*

⁶⁷¹ Kudret Özersay, *Kıbrıs Sorunu Hukuksal Bir İnceleme*, s. 98.

ve popüler zihniyete karşılıklı saygı olduğunu görmek, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin geleceğine olan güvenimizi artırmıştır.” ifadeleri, ⁶⁷²Kıbrıs Cumhuriyeti’ne ne kadar olumlu ve iyimser yaklaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Ecevit, Kıbrıs Türk Toplumunu’nun siyasi varlığını ve haklarını koruyabilmesi için başta gelen koşulun ekonomik yönden sağlam bir yapıya kavuşabilmesi olduğunu, İngilizler Ada’nın idaresini bıraktıktan sonra, Türk Toplumunu’nun ekonomik alanda büyük sıkıntılarla karşılaşmasının sürpriz olmaması gerektiğini söyleyerek bu konuda ısrarcı olmuştur.⁶⁷³

Görüldüğü gibi Türkiye’de muhalefet, Londra Antlaşmaları ile Taksim fırsatının kaçırıldığını ve büyük fedakârlık yapıldığını belirtirken, Yunanistan’daki muhalefet ise, yapılan anlaşmayla Kıbrıs’ın taksim edildiğini ve Türklerin kazançlı olduğunu vurgulamıştır. Başpiskopos Makarios, antlaşmaları istemeye istemeye “imzalamak zorunda” kalmıştır. Bu tavrını Londra’da antlaşma esnasında ve Ada’ya döndükten sonrada yaptığını açıklamalarından anlaşılmaktadır.

2.10 Ada’da Garanti ve İttifak Antlaşması

Garanti Anlaşması, anayasal düzen ile Kıbrıs Cumhuriyeti’ni korumayı taahhüt etmiştir. Eğer bu anayasal düzen bozulur ve tekrar kurulamazsa da, üç devleti anayasal düzeni kurmak ve yerleştirmek için yetkili kılmıştır. Ayrıca anlaşmada süre belirtilmemesi anlaşmanın süresiz olduğu anlamına geliyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluş Antlaşması’na ek olan Garanti Antlaşması’na göre;

- a) Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini korumayı ve Anayasasına saygı göstermeyi taahhüt etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, hiçbir devlete kısmen ya da tamamen herhangi bir siyasi ya da ekonomik birliğe katılmayacağını garanti etmiştir.

⁶⁷² T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, s. 57, 58.

⁶⁷³ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, s. 58.

- b) Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve anayasal hükümlerini tanıdı ve garanti altına aldı.
- c) Bu antlaşma hükümleri ihlal edilirse Yunanistan, Türkiye ve İngiltere bu hükümlere uyulması amacıyla gereken adımlar ve önlemler konusunda birbirlerine danışmaları konusunda birbirlerine güvence verdiler.
- d) Bu Antlaşma imzalandığı tarihte yürürlüğe girdi. İmzacı devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 102. maddesi uyarınca bu Antlaşmayı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine mümkün olduğunca çabuk kaydetmeyi kabul ettiler.⁶⁷⁴

Zürih ve Londra anlaşmalarına ek olarak Türkiye, Kıbrıs, İngiltere ve Yunanistan arasında imzalanan Garanti Anlaşmasının 1. maddesi, “*Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devletle kısmen veya tamamen siyasi veya ekonomik birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu bağlamda, Ada'nın başka bir devletle bölünmesini doğrudan veya dolaylı olarak teşvik eden her türlü eylemi yasaklar.*” denilmiştir.⁶⁷⁵ AB, bu anlaşmaya ve Kıbrıs meselesine taraf olan Garantör devletlerin ve Ada'daki iki grubun rızası olmadan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tam üye yapmamıştır. Diğer madde şu şekildedir: “*Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık, Kıbrıs'ın bu sözleşmenin birinci maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini ve ayrıca yükümlülükleri dikkate alarak Anayasa'nın temel maddeleriyle belirlenen düzeni tanır ve garanti eder.*”

4. maddenin son paragrafı şu şekildedir: “Ortaklaşa veya anlaşmayla hareket etmek mümkün değilse, üç yardımcı devletin her biri, bu anlaşma ile tesis edilen düzeni eski haline getirmek için harekete geçme hakkını saklı tutar.”⁶⁷⁶

⁶⁷⁴ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s. 289.

⁶⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, C:8, İçtima 2, 50. İnikat, 4.3.1959, s. 28 , Bozkurt Gazetesi, 21.12.1965, ss.2-3.

⁶⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 48, Celse 1, s.435.

Diğer bir anlaşma olan İttifak Antlaşması'nda ise Ada'nın ortak savunmasında tarafların birlikte hareket etmesi ve ortak savunma yapılması için “Üçlü Karargâh” kurulması kararlaştırılmıştı. Kuruluş Antlaşması'na ek olan İttifak Antlaşması'na göre;

- a) Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, ortak savunmalarında birbirleriyle iş birliğini ve bu Antlaşma ile savunmanın ortaya çıkardığı sorunları görüşmeyi onayladılar.
- b) Yunanistan, Türkiye ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne karşı herhangi bir doğrudan veya dolaylı saldırı ve tecavüze direnmeyi onayladı.
- c) Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında üçlü bir genel karargah kurulacaktı.
- d) Yunanistan bu karargâha 950 Türkiye'de 650 kişilik subay, astsubay ve er birlikleriyle katılacaktı.
- e) Adı anılan Türk ve Yunan subaylar, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun eğitim ve öğretimini üstleneceklerdi.⁶⁷⁷

Kıbrıs'ın bağımsızlığı Türk toplumu tarafından mutluluk ve umutla karşılanmış, Ada'da bulunan Türkler bir diğer kesim olarak varlıklarını koruma, Ada'nın idaresine aktif olarak katılma fırsatı bulmuşlardır.

Londra Antlaşması imzalandıktan sonra, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını hazırlamak için her iki kesimden bir komite kurulmuştur. Heyet, Türk ve Yunan liderleri ile Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarının temsilcilerinden ve tarafsız bir İsviçreli gözlemciden oluşmuştur. Anayasa komitesine ek olarak iki komite daha

⁶⁷⁷ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C:7, İçtima 2, İnikat 42, Celse 1, 22 Şubat 1959, s.437.

kurulmuştur.⁶⁷⁸ Heyetlerden biri yönetimi Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devrini hazırlamak, diğeri ise antlaşmada imzalanan maddeleri Ada'da işlevsel hale getirmek ve her konuyu organize etmektir.

Makarios, Vali Foot ve Dr. Küçük'ten oluşan Geçici Komite, birkaç defa toplantı düzenlemişlerdir ve sonunda geçici Bakanlar Kurulu'nu atamışlardır. Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinin ardından, iki toplum arasında bakanlıklar paylaşılmıştır.⁶⁷⁹ Savunma, Sağlık ve Tarım Bakanlıkları Türklere bırakılmıştır. Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine Dr. Fazıl Küçük seçilmiştir. Rum tarafı, Cumhurbaşkanlığına Makarios ile John Klerides'i aday olarak sunmuş, seçimlerin sonunda Makarios, oy çokluğu ile Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁶⁸⁰

Makarios, seçilmesinin ardından halkına yaptığı konuşmada "*Sekiz asır sonra bugün Adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi sizlere aittir ...*" ifade ederek resmen Rumların galibiyetini kutlamıştır.⁶⁸¹ Makarios'un beyanı, Rumların ilk günlerden itibaren imzalanan bu antlaşmalara ne kadar bağlı olacaklarını tartışmaya açacaktır.

İngiliz Kraliçesi'nin İngiliz Parlamentosunda Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti yasasını imzalamasının ardından 10 Ağustos 1960 tarihinde "*Kıbrıs Cumhuriyeti Konseyi Kararı*" çıkarılarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararname ile Kıbrıs Anayasası'nın 16 Ağustos'ta yürürlüğe girdiğini belirtirken aynı zamanda İngiltere'nin 82 yıllık hükümrancılığı da aynı gün sona ermiştir. "*Kıbrıs'ın köklü*

⁶⁷⁸ Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükûmeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1963, s. 214.

⁶⁷⁹ İngiliz Dışişleri Bakanı'nın talebiyle 26 Ocak tarihinde Lefkoşa'dan Ankara'ya gelen Vali Foot, hava durumu sebebiyle İstanbul'a inmek zorunda kalmış, basın açıklamasında; adadaki her iki toplum arasında Türk Rum ayrımı gütmeyi söyleyerek "*Her iki cemaatte aynı ada üzerinde yaşamaktadırlar, iyi geçinmeleri, bir arada yaşamaları lazımdır, aksi halde geçimsizliğin neticeleri müthiş olur.*" fikrini sunmuştur. Bozkurt gazetes, 26 Ocak 1958, s. 1.

⁶⁸⁰ Cihat Göktepe, "Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk İngiliz İlişkileri(1955-1959)" *Türkler*, C:16, 2002, ss. 947-948.

⁶⁸¹ Leslie Finer, "Makarios's Cyprus Plan", *Guardian*, 12 August 1959

geçmişinde ilk defa iki unsurun ortaklığı ve iş birliğine dayalı olarak sınırlı ve garantili bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur." 82 yıllık tam bir aradan sonra Türk ordusu yeniden Kıbrıs'a ayak basmıştır.⁶⁸²

Tüm bu gelişmeler neticesinde, büyük bir gayretle İngilizce hazırlanan ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası 198 maddeden oluşmuş ve 6 Nisan 1960'ta yürürlüğe girmiştir. Anayasa'da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin "garantör" devletleri olarak yer almışlardır.⁶⁸³

⁶⁸² Milliyet, 30 Ocak 1959, s. 1,3.

⁶⁸³ Kıbrıs Anayasası'nın ayrıntıları için bkz. Ata Atun, *Milât Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, Samtay Vakfı Yayınları, Gazimağusa 2005, s. 253.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1960 KIBRIS CUMHURİYETİ'NİN İLANINDAN 1974 FEDERE DÖNEMİ'NE KADAR TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'IN KIBRIS POLİTİKASI

3.1 Ada'da Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi (16 Ağustos 1960-Aralık 1963)

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Ada'da Rum toplumu Türk toplumu üzerinde baskılar oluşturur. Türklerin anayasal haklardan yararlanmasını engellemeye çalışır. Bu durum iki toplum arasında yeni gerginliklere yol açar.⁶⁸⁴ İlerleyen yıllarda Ada'daki toplumlar arası çatışmalar hız kazanarak Kıbrıs Türkü'nün yok edilmesi çabalarına dönüşmüştür. Türk toplumuna saldırıların artması, toplu katliamlara dönüşmesi ve anayasal düzenin sağladığı hakların uygulanmamasına Türkiye tepki göstermiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi, Türk-Yunan ilişkilerine değişiklikler sunması ve Türk dış politikasında etkiler yaratması yönüyle önemlidir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulma amacına uygun yaşama hakkı Rumlar tarafından engellenmek istenmiştir. Rum tarafı, Kıbrıs Türklerini devlet kurumlarından soyutlamak, Türklerin varlığını sona erdirmek istemiş; bunun yanı sıra Yunanistan'la birleşme çabalarını artırmıştır.⁶⁸⁵

Kıbrıslı Rumlar 1960'lı yıllardan başlayarak anayasayı ihlal eden çok faaliyette bulunmuşlar, köylere saldırmışlar, camileri, evleri bombalamışlardır. Tarafların anlaşması ve Anayasa'nın uygulamaya konulması ile Kıbrıs sorunu çözülmesine rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından Rum tarafı tekrar sorun olmaya başlamıştır. Rum tarafı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını

⁶⁸⁴ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-60) Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Tarihi, 2000, s. 382.

⁶⁸⁵ Nancy Crawshaw, *a.g.e.*, p. 138. Ayrıca bkz. William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çeviren: Petek Demir, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003, ss. 269-271.

sağlayan antlaşmaları temelinden değiştirme amacını taşıyan girişimlerde bulunmuştur. Rumlar; Türk belediyelerinin kurulması, devlet kadrolarında Türklerin %30 oranında bulunması, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkını kullanması vb. konularda sorun yaşanmasına yol açmıştır.⁶⁸⁶ 30 Kasım 1963 tarihinde Kıbrıs Rumlarının lideri Makarios, Türk tarafına ve garantör devletlere Kıbrıs Anayasası'nın 13 maddesinin değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu teklif; Kıbrıs Türklerini azınlık konumuna taşımakta, Türklerin haklarını ve bu haklara dair hükümleri değiştirmeyi içermektedir. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, Makarios'un sunduğu bu değişiklik teklifini reddetmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios tarafından 1960 Anayasası'nda değişiklik yapma çabası ile iki toplum birbirinden uzaklaşmaya başlamıştır. Makarios'un anayasada değişiklik isteme nedenleri şöyle sıralanabilir:⁶⁸⁷

- a) 1960 Anayasası'nda bulunan “olumsuz” maddeleri değiştirmek;
- b) Enosis'i yasaklayan ve Türkiye ile İngiltere'ye müdahale imkânı veren garanti ve ittifak anlaşmalarını ortadan kaldırmak;
- c) Kıbrıs Rum toplumuna kendi kaderini belirlemesi amacıyla uluslararası destek bulmak;
- d) Kendi Kaderini Belirleme ilkesinden yola çıkarak referandum oluşturmak ve Enosis'i yasal hale getirmek.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı üç yıl sürmüştür. Rum Yönetimi ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni, Enosis'i meşrulaştırmayı sağlayacak imkân olarak görmüştür. Rumlar, Akritas Planı ile Ada'da şiddet hareketleri başlatmış, Enosis'i

⁶⁸⁶ T.B.M.M.Z.C, Devre 11, C.8, İçtima:2, 04.03.1959, s. 11.

⁶⁸⁷ Ali Satan, Yeni Türkiye'nin Yeni Kıbrıs Politikası, <http://yekvucut.com/tahlil/yeni-turkiyenin-yeni-kibris-politikasi/> Erişim Tarihi: 17. 08.2018. Ayrıca bkz. Nathalie Tocci, “Reflections on post-referendum Cyprus”, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, C: (39:3), 2004, ss. 39-50.

gerçekleştirmek için terör faaliyetleri sürdürmüştür.⁶⁸⁸

3.1.1 1960-63 Dönemi Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kriz Süreci

1959 yılında Londra ve Zürih Antlaşmaları ile yapılan uzlaş, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis'in, Makarios'u antlaşma yapmaya zorlaması sonucu gerçekleşmiştir. Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla ortaya çıkan devlet, Yunanistan açısından zoraki bir devlettir. Kıbrıs Cumhuriyeti, dışişlerinde garantör devletlere bağımlı, içişlerinde ise iki toplumlu olması ve her iki toplumun Kıbrıs vatandaşı sürecini yaşamamış olması nedeniyle problemli bir devlet olarak doğmuştur.

“Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Yapısı ile İlgili Antlaşma” maddeleri incelendiğinde Ada'da iki toplumun da kurucu konumunda eşit olduğu görülmektedir.⁶⁸⁹ Her iki toplumu eşit duruma getiren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası Makarios açısından ortaya çıkan bir devlet değil bir sorun olarak görülmekteydi. Bir tarafta Enosis hayali kuran ve bunu gerçekleştirmek için inanılmaz taktikler uygulayan Makarios ve taraftarları, diğer tarafta varlığını devam ettirme endişesi taşıyan ve EOKA'ya karşı mecburen örgütlenmek zorunda kalan Kıbrıs Türk toplumu vardır. Kıbrıslı Rumlar için Enosis'in önünü tıkayan en büyük engel artık Kıbrıs Cumhuriyeti olmuştur.⁶⁹⁰

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra anayasanın uygulamasında yaşanan sorunlar ve Kıbrıslı Rumların Enosis'i gerçekleştirememiş olmalarının içlerinde yarattığı gerilim nedeniyle Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklere yönelik eylemlerini 1962 yılından sonra arttırmaya başlamıştır. Çoğu öğrenci olan

⁶⁸⁸ Kemal Akmaral, *Akritas Planı ve Kıbrıs*, İstanbul, Bilge Karınca Yayınları, 2004, s.217.

⁶⁸⁹ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım.. Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*, GenelKurmay Başkanlığı Atase Yayınları, Ankara, 2014, s. 403.

⁶⁹⁰ David French, *Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus, 1955-1959*, Oxford University Press, Londra 2015, ss. 92-93. Ayrıca bkz. Andreas Varnavas, a.g.e. , s. 83.

Rum gençleri, Türk mahallesi hududundaki Rum evlerinde sessizce mevzilenmeye başlamıştır. Resmi polis araçları ise bu evlere silah ve cephane dağıtmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içişleri bakanı Yorgacis'in "gizli ordusu" için Yunanistan'dan getirttiği silahların bu olayda kullanıldığı sonradan yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır.⁶⁹¹

21 Aralık 1963'te bu gerginliğin yarattığı kriz, Lefkoşa'nın Tahtakale Semti'nde Rum polisinin, içinde Türklerin olduğu bir arabayı durdurup arama yapmak istemesi ve Türklerin karşı çıkmasıyla Rum polisinin Türklere ateş açması sonucu iki Türk öldürülmüştür.⁶⁹² Aralık olayı olarak adlandırılan bu olaydan sonra, 24 Aralık gecesi de EOKA çete üyelerinin, Türk Alayı'nda görevli Binbaşı Nihat İlhan'ın evini basarak karısı ve iki çocuğunu öldürmesi sonucu,⁶⁹³ Türkiye, Garanti Anlaşması'na uyarak 25 Aralık günü Kıbrıs semalarında ihtar uçuşu yapmıştır. EOKA terör örgütü tarafından 9 Mart 1964'te Baf çarpışmaları, 2 Kasım 1965'te Gazimağusa çarpışmaları ve 15 Kasım 1967'de Geçitkale-Boğaziçi çarpışmaları ve bunların dışında tüm Ada'da Kıbrıslı Türkleri rahatsız eden birçok saldırı ve tutuklamalar yaşanmıştır.⁶⁹⁴ Grivas önderliğindeki EOKA'nın 15 Kasım 1967'de

⁶⁹¹ BCA.030.01.64.394.29

⁶⁹² Kıbrıs'ta artan saldırılar, Lefkoşe'de Türk ve Rum Mahalleleri Ayırıyor", *Halkın Sesi*, 18 Ağustos 1962, s. 4.

⁶⁹³ Eşim Feride ile 24 Aralık 1963 gecesi komşumuz Binbaşı Nihat İlhan'ın evindeydik. Komşumuz Meriçli Ayşe hanım, kız kardeşi Növbber ve Ayşe hanımın kızı Işın'da yine bizdelerdi. Yemeğimizi yiyorduk. Bir anda eve Kanlıdere'den kurşun yağmaya başladı. Yemek yemek için bulunduğumuz oda oldukça tehlikeliydi. Hızlıca banyoya doğru koştuk. Buranın daha güvenli olabileceğini düşündük. Evde toplam dokuz kişi bulunuyordu. Eşim tuvalete, diğerlerimiz ise banyoya saklanmıştık. Korku içinde beklemeye başladık. Binbaşı doktorun eşi Bayan İlhan banyoda çocukları Murat, Hakan ve Kutsi ile ayakta duruyorlardı. Sokak kapısının kırıldığını duydum. Rumlar makineli tüfeklerle içeri girmiş, etrafa rastgele ateş ediyorlardı. Rumca "Taksim istersiniz ha." diye bir ses işittim. Birden binbaşının eşi Bayan İlhan ile çocukları küvetin içine yığıldı, vurulmuşlardı. O esnada banyoya giren Rumlar tekrar üzerimize ateş açtı. İnleyen bir çocuk sesi duydum, binbaşının çocuklarındandı, ancak sonrasında kendimden geçtim ve bayılmışım. Bundan birkaç saat sonra ayıldığımda Bayan İlhan'ın ve çocuklarının cansız bedenlerini gördüm küvette. Biz kalanlarsa ağır yaralıydık. Eşim Feride ise ortalarda yoktu. Ne yazık ki o tuvalete yerde yatıyordu, insafsızca öldürülmüştü. "İmdat! Yetişin!" bağırışları geliyordu sokaktan silah sesleriyle karışık. Epey korkmuştum. Yatak odasına gittim ve karyolanın altına girdim. Altmış dakikaya yakın geçmişti. Sonra saklandığım yerden çıkıp su içtim ve yine banyoya gittim. Növbber ve Ayşe Hanımlara su verdim. Banyodan çıktığımızda saat beşe geliyordu. Hepimiz yaralıydık ve hastaneye gitmeliydik. Növbber hanım ile biz yürüyebiliyorduk. Köşklüçiftlik'e kadar ilerledik. Orada rastladığımız insanlar bizi hastaneye götürdüler. Onlara evde yaralıların olduğunu söyledim.." Hasan Yusuf Kudum, Lefkoşa'da Kumsal bölgesinde saldırıları anlatan sözlü anlatımı GİRME Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi.

⁶⁹⁴ Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma

Türklerin bulunduğu Boğaziçi ve Geçitkale (Köfünye) köylerine saldırmasıyla yeniden iki toplum arasında çatışmaya dönüşmüştür. Grivas'ın, Geçitkale'ye düzenlediği baskın sonucunda yirmiden fazla Kıbrıslı Türk öldürülmüş ve Türkiye'nin olaya tepkisi oldukça sert olmuştur.⁶⁹⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içişleri bakanı olarak Yorgacis, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamakla görevliydi. Makarios'un kadrosundaki Yorgacis, bir yandan Kıbrıslı Türklerin imhasına destek verirken diğer taraftan yabancı basını Kıbrıslı Türklere yönelik saldırı haberlerinin asılsız olduğuna inandırmaya çalışıyordu. O dönemde, London Daily Express gazetesinin Ortadoğu muhabiri olan ve Kıbrıs'taki olayları takip eden H. Scott Gibbons, 23 Aralık'ta Küçük Kaymaklı kasabasına Sampson ve adamlarının yaptığı baskında 5.000 Kıbrıslı Türkün yerlerinden edildiğini ve 550 Türk'ün esir alındığını belirterek 350 kişinin de ortadan kaybolduğunu belirtmiştir.⁶⁹⁶

Makarios, 28 Mart 1963'te Cyprus Mail gazetesine verdiği demecinde şunları söyler: *“Beni tanıyan her Rum, Kıbrıs ulusu yaratmak maksadıyla çaba harcamayacağını oldukça iyi bilir. Anlaşmalar bir devlet yaratmıştır, bir ulus değil.”* 1963'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kırıma noktasına gelmesinin en önemli nedeni de Makarios'un bu düşüncede olmasıydı.⁶⁹⁷ Kıbrıslı Rumların ekonomik bakımdan Yunanistan'dan daha iyi bir konumda idi. Kıbrıslı Türklerin sermaye birikimi ise düşüktü. Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin büyük bir kısmını (%70-%30) idare etmekte ve ekonomik güce sahip olarak kendileriyle rekabet

ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 219.

⁶⁹⁵ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kısılcında Kıbrıs*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 208. s. 121; Ekte yer verilmiştir. BCA, 030.01/16.89.10, 1967.

⁶⁹⁶ Nikos Sampson hatıralarında Küçük Kaymaklı bölgesindeki kahramanlıkları için telefonla tebrik edildiğini yazar. Kıbrıs'taki Yunan Alayı'nın komutanı Albay Djuvelakis, Sampson'ı Kıbrıs mücadelesine yaptığı büyük katkılardan dolayı kutlar. Sampson'a göre Yunan Alayı'nda görevli subaylardan Costas Sergas, Binbaşı Zervas ve Yüzbaşı Marios Gasparis de Kıbrıs mücadelesine katkıda bulunanlardır ve onlar da Sampson'ı arayıp kutlayanlar arasındadırlar. Yunan subaylarının bilfiil katliamlara katıldıkları, Rumlara silah yardımıyla bulundukları, öncelikle Küçük Kaymaklı'da esir alınan çoğu çocuk ve yaşlının bu Yunan askerlerince Rum bölgesine götürüldükleri de böylece kesinlik kazanır. Andreas Papandreu, *a.g.e.*, s.138, T.B.M.M.T.D., Dönem.II, C:7, Toplantı.7, 17.10.1967.

⁶⁹⁷ KTMA, TMT Arşivi. Dosya. No. 1188/37 ve 289/006

edecek pazar ortamının bulunmadığını bilmektedir. Var olan ekonomik üstünlükleri sayesinde 1963'teki kırılma noktasını sonuç veren süreci hızlandırmışlardır. Kıbrıs yönetiminde ekonomik, güvenlik ve içişleri konularında ilk anlaşmazlıklar baş göstermiştir.⁶⁹⁸

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde ilk anlaşmazlık, vergi konusunda yaşanmıştır. Ada İngiliz yönetimindeyken vergi ile ilgili hükümler, Cemaat Meclislerinde alınan kararla belirlenmiştir. Türk Cemaat Meclisi'nin gerekli oyu çıkaramaması sonucunda mevcut yasanın süresini üç ay uzamıştır. Üç ay tamamlandıktan sonra Meclis yeni yasa kararı alamadı ve önceki yasayı onaylayamadı. Böylece eski yasa, beş yıllık kalkınma planının uygulanabilmesi için Makarios tarafından geçerli sayılmaya devam etmiştir. Kıbrıs Türklerinin lideri ve aynı zamanda Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yardımcısı olan Dr. Küçük, bu karara karşı çıkmış, kararın iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Ordu konusunda bir başka uyuşmazlık olmuştur. Türkler, Türk ordusunun başına geçmesi için Türk komutan istemiştir. Dili ve dini farklı askerlerin bir arada olmasının disiplini engelleyeceğini savunmuştur. Makarios ise bu durumun millî bütünleşmeyi tehlikeye atacağını ileri sürmüştür. Bu uyuşmazlık Makarios'un verdiği karara göre Rum komutan ve Türk yardımcının bulunduğu tek ordu ile sonuçlanmıştır.⁶⁹⁹

Kamu hizmetleri konusunda üçüncü bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Rum tarafı konuda uzlaşmamaktadır. Rumların iddiasına göre Ada'da yüzde otuzluk yönetici çıkaracak nitelikli Türk yoktur. Makarios'un bu nedenle kamuoyuna sunduğu anayasa değişikliği talebi yetkilerin kısıtlanması nedeniyle Dr. Küçük tarafından

⁶⁹⁸Kızalay Genel Müdürlüğü Arşivi, K-5643, 1964/8-4/Kıbrıs Dış Bağışlar

⁶⁹⁹İsmail, Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992., s. 136.

reddedilmiştir.⁷⁰⁰

Anayasa’da değişiklik önerisi sunulan 13 madde Ada’daki Türklerin yaşam koşullarını zorlaştıracak değişiklikleri içermekteydi. İki toplum liderinin de birlikte hareket edebilme ihtimalinin olması durumunda Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığının devam ettirilmesi mümkündü. Fakat hem Makarios hem de Dr. Küçük, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra hiçbir zaman birlikte halkın karşısına çıkmamış ve Kıbrıs halkını ortak bilinç sağlayamamışlardır. Bir tarafta Makarios’un piskoposlar ve Rum milliyetçilerden oluşan çevresi ve onların Enosis baskısı, diğer taraftan Kıbrıslı Türklerin, Rum saldırılarına karşı varlık mücadeleleri ve devlet bünyesinde haklarını koruma çabaları, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni 1963 krizine taşımıştır.⁷⁰¹

Kıbrıs Anayasası’nda Kıbrıslı Türklere verilen haklar, nüfus oranına göre fazla olan Rumları rahatsız etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu zaman devlet dairelerinde Türklerin Rumlara oranı %10’dur. Anayasal çerçevede ise Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlara oranla, parlamentoda, hükümette ve kamu kuruluşlarında %70’e %30, polis teşkilatı ve güvenlik güçlerinin temsilinde ise %60’a %40 temsil etmişlerdir. Dışişleri, güvenlik ve savunma konularında veto hakkı 1960 Anayasası ile beraber Türk Cumhurbaşkanı yardımcısına verilmiştir.⁷⁰²

Ada’daki Türklerin imhasına yönelik EOKA’cılarının saldırıları sonucu garantör devletler (Yunanistan, Türkiye, İngiltere) 30 Aralık 1963 tarihinde Londra’da toplanmıştır. Böylece ateşkesin uygulanacağı Lefkoşa-Gönyeli hattını kontrol altına alarak “Yeşil Hat”⁷⁰³ ile Lefkoşa’yı ikiye ayırmışlardır. Kıbrıs

⁷⁰⁰ Ergün Öz Akçora, “Kıbrıs Türkünün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliam”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, No:179, İstanbul, 2009, s. 42-43.

⁷⁰¹ FO 371.168973.14414, C 1015.18651, 17.10.1963.

⁷⁰² Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis’in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s.298.

⁷⁰³ Yeşil Hat, Lefkoşa’nın Suriçi bölümünü ikiye ayıran ara bölgeye verilen addır. Yeşil hat olarak adlandırılmasının nedeni, antlaşma esnasında, üçlü müdahale Kuvveti Komutanı İngiliz General

Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra EOKA'cılar, Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi (EDMA) adlı örgüt altında sivil giysilerle faaliyetlerini yürütmeye devam etmişlerdir.⁷⁰⁴

1960-1964 yılları arasında Yunan hükümeti EOKA mücadelesinin son adımı olarak Kıbrıs'taki Akritas Planı'nı tasarlamış, Ada'ya silah ve asker sevk etmiştir. Akritas Planı, 26 Nisan 1966 tarihinde Patris gazetesinde yayınlanmıştır. Türk azınlığının Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde Kıbrıslı Rumlarla eşit haklara sahip olması, Kıbrıslı Rumların nüfus yoğunluğunun daha fazla olması nedeniyle haksızlık olarak görülmekteydi. Uluslararası kamuoyu da Londra ve Zürih Antlaşmalarının gerçek görüşmeler sonucu değil dışarıdan dayatmalar sonucu imzalandığına ikna edilmiştir. Antlaşmalar sonucu ortaya çıkan çözüm halkın onayına sunulmadığını da dile getiren taraf hep Rum kesimi olmuştur.

Eylül 1963 tarihinde Temsilciler Meclisi başkanı Glafkos Klerides, Kanada TV kanalıyla yaptığı röportajda⁷⁰⁵, Zürih ve Londra Antlaşmalarını kastederek Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanması için gerekli bir adım olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin müdahale tehlikesini ortadan kaldırmak için anayasada değişiklik yapılmıştır.⁷⁰⁶ 22 Kasım 1962 tarihinde dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı ile görüşen Makarios, anayasanın değiştirilmesini istemiş, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel bu isteği reddetmiştir. Daha sonra Vadili Köyü Türk Okulu 4 Aralık 1962 tarihinde bombalarla havaya uçurulmuştur.

Makarios, bir yandan yasaların kendisine verdiği hakkı kullanarak Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen dış ülkelerde, Akritas Planı'na uygun olarak yasaların değiştirilmesi yönünde çaba harcarken diğer taraftan siyasi faaliyetlerinin önünde

Young'ın kendisine ait yeşil uçlu kalem kullanarak Lefkoşa şehir planı üzerinde ara bölge sınır çizgisini belirlemesidir.

⁷⁰⁴ Mehmet Gökhan, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Katliamları*, Ankara, Yeni Avrasya Yayınları, 2003, s. 41.

⁷⁰⁵ Kemal Akmaral, *a.g.e.*, s. 208.

⁷⁰⁶ BCA.030.01.64.394.29. Ayrıca bkz. Kemal Akmaral, *a.g.e.*, s. 209.

engellerle karşılaştığında ise EOKA'nın silahlı saldırılarına başvurmuştur.⁷⁰⁷ Makarios'un 1960-1964 yılları arası Akritas Planı'na göre planın dış cephede uygulanması süreciyle geçmiştir. Bu dönemde Ada'ya Yunanistan'dan silah ve asker sevkiyatı yapılmıştır.

3.1.2 Cumhuriyet Sonrası Ada'nın İç Politikası

1960 yılında devlet dairelerinde Türklerin oranı Rumlara göre %10 oranındaydı. Ancak, Cumhuriyetin kurulması ile oranı %70 Rum, %30 Türk olarak belirlemiştir. Rumlar, 1960 nüfus sayımındaki %77,7 ve %18 nüfus oranını öne sürerek kendilerine haksızlık yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Rumlar bu durumu fırsata çevirerek devlet dairelerinde açıkta kalan memurlara kendi halkından kişileri atamaya başlamıştır. Türkler bu duruma karşılık 1960 Anayasası tarafından tanınan hakkı kullanacaklarını dile getirmişlerdir.⁷⁰⁸

Kıbrıs Cumhuriyet'i kurulmadan önce, 4 Temmuz 1960'da bir toplantı yapan Dr. Küçük ve Makarios, kamu hizmetlerindeki bu oranın 5 Ocak 1961 tarihine kadar uygulanması konusunda anlaşmışlardır. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra nüfus oranına göre Rum memurların daha fazla temsilcisi olduğunu görmekteyiz.

Makarios ve Rum liderlerinin amaçları, ilgili garantör ülkelerle dünya kamuoyuna Anayasa'nın uygulanabilir olmadığını kanıtlamak, Anayasa'yı kendi istemleri doğrultusunda değiştirmektir.⁷⁰⁹ Bu nedenle haksızlığa ve zarara uğradıklarını belirten 150'den fazla Kıbrıs Türkü 1961 yılında Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkeme'nin işlemez bir duruma gelmesinden cesaret alan Rumlar, Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun Türk Üyeleri'ne söz hakkı bile tanımamış ve onlara açıkça şu uyarıda bulunmuştur; *“Artık 70-30 oranının uygulanmasını boş yere beklemeyiniz. Hakkınız*

⁷⁰⁷ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, C:17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 6.

⁷⁰⁸ Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 37

⁷⁰⁹ Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 37.

*nüfusunuz kadar, yani %18'dir. Cumhurbaşkanı Makarios'tan önce Anayasa'yı biz feshetmiş bulunuyoruz".*⁷¹⁰

Zürih Antlaşması'nın adı geçen maddesi hükümlerine göre hazırlanan Cumhuriyet Anayasası'nın 173. maddesi de ayrı belediyeler konusuna ayrılmıştır. Kıbrıslı Türkler sömürge döneminde, Türklere ait tarihi eserleri, cami, mescit ve türbeleri, şehit mezarlarını ortadan kaldırmak, Kıbrıslı Türkleri belediye hizmetlerinden yoksun bırakmışlardır. Bu durumu ortadan kaldırmak istemişlerdir.⁷¹¹

Rum liderliğine göre Türk ve Rum bölgelerinin sınırları iç içe geçmiş olduğundan belediyelerin ayrılması olanaksızdır. Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatıyla, 22-26 Kasım 1962'de Ankara'ya yaptığı resmî ziyaret sırasında Başbakan İnönü ve ilgili bakanlar tarafından özellikle anayasa değişikliği girişimlerinden kaçınması konusunda kesin bir dille uyarılmıştır. Makarios da Anayasa'yı değiştirme niyetleri olmadığını, böyle bir şey olduğu takdirde her şeyden önce Ankara'ya gelerek Türk hükümeti ile müzakere edeceğini ve ondan önce herhangi bir şey yapmayacağını belirtmiştir.⁷¹² Ancak, bu ziyaretin ardından, 2 Ocak 1963'de tüm Rum ve Türk belediyelerini feshederek, 1950 tarihli bir sömürge yasası uyarınca belediyeleri "Gelişme Alanları" ilan etmiş ve Rumların denetimi altına sokmuştur.⁷¹³

Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanı Erkin, Ocak ayının başlarında Yunan Büyükelçisi aracılığıyla Yunan Dışişleri Bakanı Averoff'a, Kıbrıs'taki gelişmeleri Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine uygun olarak görüşmek üzere İstanbul veya Dedeoğlu'da bir araya gelmeyi önermiştir. Ancak Averoff, Yunanistan'ın Anayasa ile kurulan düzenin devamından yana olduğunu belirtmekle birlikte, şu aşamada Garanti

⁷¹⁰ Fahir Armaoğlu, *Crisis The Cyprus Question Initiated In Turco-Greek Relations*, Revue Internationale d'Histoire Militaire, Ankara, 1988, s.226.

⁷¹¹ Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.223.

⁷¹² FO 371.160184, Sir Bernard Burrows'dan Londra'ya Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 22 ve 24 Kasım 1962 tarihli telgraflar; Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa 2003, s. 151.

⁷¹³ Ahmet Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II, Enosis Çemberinde Türkler*, s. 153.

Antlaşması'nın 4. maddesindeki danışma sürecinin başlatılmasının siyasi gerginliği artıracığı düşüncesiyle Erkin'in görüşme teklifini reddetti.⁷¹⁴

Makarios, 27 Mart günü Kıbrıs Haber Ajansı'na verdiği mülakatta, belediyeler konusunun tamamıyla bir iç mesele olduğunu ve dışarıdan hiçbir devletin buna karışmaya hakkı olmadığını, Kıbrıs Devleti'nin onayı olmadan Garanti Antlaşması'nın uygulamaya konulmasının BM Anayasası'na aykırı olacağını söylemiştir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 3 Nisan 1963 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kıbrıs Rum basını ile sorumlu Rum idarecilerinin ciddi ikazlara rağmen tahrik edici beyan ve davranışlarına devam ettiklerini dile getirmiştir.⁷¹⁵

Kıbrıs'taki belediyeler tartışması ve uzlaşmazlığı, Atina ve Ankara'nın ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemekte ve her iki anavatan hükümetlerinin Ada'daki kendi toplumlarına ayrı ayrı destek vermeleri sonucu uzlaşma yolları da tıkanmıştır. Türkiye, Makarios'un tutumuyla ilgili olarak garantör ülkelerden olan İngiltere'nin daha açık ve net bir tutum ortaya koymasını ve gerekli girişimlerde bulunmasını istemiştir.

Garanti Antlaşması, müdahale hakkı yapılması gereken hususlar,

a) Majeste Kraliçe Hükümeti'nin vereceği emre göre, Garanti Antlaşması'nın 4. maddesinde öngörüldüğü gibi gerek Garanti, gerekse Kuruluş Anlaşmalarına uyulmasını güvence altına almak veya gerektiğinde bu anlaşmaların kurduğu devlet düzenini yeniden kurmak için harekete geçmeye hazır olmak,

b) Yakın Doğu Karargâhı Komutanı'nın istisnai durumlarda, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarında askeri kuvvet kullanarak müdahalede bulunmaya karar vermesi halinde, kendisine tavsiyede bulunmak" ifadeleri yer almakta ve böyle bir askeri müdahalenin

⁷¹⁴ FO 161/29, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 13 nolu ve 10 Ocak 1963 tarihli telgraf. Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964*, s.154.

⁷¹⁵ T.B.M.M.Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 15, Toplantı 2, 66. Birleşim, 3-4-1963, s.133-135.

de “sırf İngiliz vatandaşlarının canını korumak için yapılması gerektiği” vurgulanmaktadır. Amerika ise, uzlaşmazlıkla ilgili olarak, mümkün olduğu kadar dıştan karışmamak, fakat kışkırtıcı demeç ve söylemlere karşı uyarıda bulunma politikasını tercih ediyordu.⁷¹⁶

3.1.3 1960 Sonrası Kıbrıs’ta Askerî Düzenleme

Zürih ve Londra Antlaşmalarının 14. maddesi, Kıbrıs Cumhuriyeti’nde %60 Rum, %40 Türk toplamda 2000 kişiden oluşan bir ordunun oluşması kararı alınmıştır. 1960 Aayasının 21. maddesi, “Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye ile askerî birliktelik antlaşması yapılacaktır.” hükmünü içeriyordu.⁷¹⁷

Ayrıca, ek protokolün 4. maddesine göre “*üçlü karargâh, Kıbrıs Anayasası’nın tamamlanmasından itibaren en geç üç ay içerisinde kurulacaktı*”. Rum tarafı diğer anayasal konularda olduğu gibi Kıbrıs Ordusu’nun ve üçlü karargâhın kuruluş ve işleyiş aşamalarında da işlemleri geciktirmiştir. Yunan Alayı, 16 Ağustos 1960’da Ada’ya gelerek kendilerine tahsis edilen yerlere yerleşmişler ve Kıbrıs Ordusu’nun kurulması için gerekli hazırlıklar başlamıştır.⁷¹⁸ Ordu Komutanlığı’na Yunanlı Tümgeneral Menelanos Pandelidis atanmıştır. Yardımcılığına da emekli Kurmay Albay Hüsamettin Tanyar Tuğgeneral rütbesiyle Türkiye tarafından 29 Eylül 1960’da atanmıştır.⁷¹⁹

Ordu için gerekli silahların Türkiye ve Yunanistan’daki fazlalıklardan sağlanması kararlaştırılmış ve dolayısı ile masraflar yarı yarıya azalmıştır. Yukarıda da belirtildiği

⁷¹⁶ FO 371/160387-XC 99018, Directive to the British High Commissioner in the Republic of Cyprus; Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 2003, s.245.

⁷¹⁷ Stanley Kyriakides, *Cyprus: Constitutionalism and Crisis Government*, Philadelphia, 1968., p.134.

⁷¹⁸ Süha Bölükbaşı, “The Cyprus Dispute and the U.N.: Peaceful Non-Settlement Between 1954-1996,” *The International Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 39, 1998, pp. 426-427. Ayrıca bkz. Kostas Hatziantoniou, *Kypros 1954-1974, Apo to Epos stin Tragodia The European Union Prize For Literature*, Iolkos Editions, Atina 207, s. 69.

⁷¹⁹ Birgül Demirtaş-Coşkun, a.g.m.,s.206.

gibi asıl amaçları anlaşmaların uygulanmasını engellemektir. Türk tarafı, din, dil, gelenek, görenek yönünden ayrı özelliklere sahip ve iki toplum askerlerinin bir arada bulunmasının yaratacağı zorluklar gerekçesiyle, Türk ve Rum askerlerinin iki ayrı birlikten oluşmasını önermiştir.⁷²⁰

Rum tarafı ise, iki toplumdan oluşacak ordunun da bütünlüğünü sağlamak adına hep birlikte ve aynı kampta bulunmaları konusunda ısrar etmiştir. Bakanlar Kurulu, Türk bakanların karşı çıkmalarına aldırmış etmeksizin Rum bakanların oylarıyla ordunun Türk ve Rum personelinin manga teşkilatı içerisinde entegre edilmesine karar vermiştir.⁷²¹

Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük, Cumhuriyet Anayasası'nın kendisine tanıdığı veto hakkını bu yasa için kullanmış ve yasayı veto etmiştir. Bunun sonucunda Kıbrıs Ordusu, 370 subay, astsubay ve erle doldurulmuş oldu. Dr. Küçük'ün vetosunun Rum tarafını memnun eden bir sonuç doğurduğunu Klerides anılarında, "*Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın savunma ile ilgili konularda kendisine tanınan veto hakkını Kıbrıs Ordusu'nun teşkiline ilişkin olarak kullanmış olması, ordunun %60 Rum ve %40 Türklerden oluşmasını öngören oranın uygulanmasını iyi ki önlemiş oldu*" ifadeleriyle belirtmiştir.⁷²²

3.2 Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi'nde Makarios'un Ankara Ziyareti

Hükümet, 27 Mayıs'ı izleyen darbe girişimlerini önlemekle meşgul olduğundan dış politikaya yeterince zaman ayıramamakta, mevcut zaman da günlük işlerle geçirilmiştir. Lefkoşa'daki Büyükelçilik aracılığıyla yapılan girişimlerden de yeterli sonuç alınamamıştır.⁷²³ Türk Toplumunun haklarını korumak için Makarios,

⁷²⁰ F. Robert Holland, *a.g.e.*, p. 276.

⁷²¹ Kostas Hatziantoniou, *a.g.e.* p. 72.

⁷²² Glafkos Clerides, *a.g.e.*, s.128.Ayrıca bkz. Hüseyin Agun, *a.g.e.*, s. 82. Ayrıca bkz., Ahmet C. Gazioglu *Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık*, Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986, s. 78.

⁷²³ Turgut Tülümen, *a.g.e.*, s.48 .

Ankara'ya davet edilmiş ve birebir görüşme esnasında Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini tehlikeye atan davranışları için uyarılması istenmiştir. Kiprianu ile birlikte 22-26 Kasım 1962'de resmî ziyaretini gerçekleştirmiştir.⁷²⁴

Dönemi analiz eden Kıbrıs'ta T.C. Büyükelçilikte görev yapmış Tülümen; *“İnönü'nün atakları bu kez Kıbrıs'a yönelmişti. İki toplum da, geçmişte anavatanlarının yaptığı gibi hareket etmek hususunda tarihi bir sorumluluk taşıyordu. Müzakereciliğin zor bir iş olduğunu Lozan'dan biliyordu. Burada konuşulanlar, Türkiye ile Yunanistan'ın geçmişte yaptıkları hataların tekrar edilmemesi yolunda güçlü bir ikazdan ibaretti. Kıbrıs ayrı bir devlettir, sizin ilişkileriniz bizi ilgilendirmez, diyemezdi. Tek yapacağı şey, davranışının doğru olacağını savunmaktı. Bunda da inandırıcı olamıyordu. Sonunda geçmişten gelen dersi aldığını belirtip tartışmayı noktalamak istedi. Bu ifadeleriyle, artık daha realist olduğu izlenimini vermeye çalışıyordu. Tam bir yıl sonra patlak verecek kriz, sözlerinin ne derece aldatmaca olduğunun en güzel kanıtıydı”*.⁷²⁵ demiştir.

Türk Dışişleri Bakanlığı, Makarios'un bu gezi ile Kıbrıs konusunu iç politikadan daha önemli hale getirmeyi ve zaman kazanmayı planladığını bilerek Makarios'a etkili bir şekilde son bir uyarıda bulunmak gerektiğini düşünmüştür. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Bernard Burrows, Makarios'un Ankara ziyaretinden sonra Londra'ya gönderdiği raporda, Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'in bu ziyaretle ilgili olarak kendisine aktardığı bilgileri iletiyor ve Dışişleri Bakanı Erkin'in, Kipriyanu'ya, Anayasa ile oynandığı takdirde bunun 1957-58'deki durumdan daha kötü ve ciddi sonuçlar yaratacağı uyarısında bulunduğunu bildirmiştir ve Makarios'un da Anayasa'yı değiştirme niyetinde olmadıklarını söylediğini aktarmıştır. İngiliz Büyükelçisi raporunun sonunu şu dilekle bağlamıştır; *“Umut edilir ki, Anayasa'nın uygulanmasını engellememesi uyarısını Makarios ciddiye alır”*⁷²⁶.

⁷²⁴ A.g.e., s. 51.

⁷²⁵ A.g.e.,s. 53.

⁷²⁶ FO 371/168966-XC 14311, Ankara'dan Londra'ya gönderilen 23 Mart 1963 tarihli ve 325 nolu telgraf; Gazioğlu, a.g.e, 2003, s. 240; Ahmet C. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın

Ancak, Makarios'un bu uyarıların ciddiyetini yeterince kavrayamadığını veya kavramak istemediğini, Kıbrıs'a döndükten sonra belediyeleri feshetmesi ile tavrından vazgeçmediğini belli etmektedir. Böylece, Kıbrıs'ta devletin yıkılmasına giden süreç hızlanmış olduğuna şahit olmaktadır.

3.3 Rumların Kıbrıs Anayasa Değişikliği Girişimleri

1963 yılı Haziran ayında, Yunanistan'da Karamanlis'in istifası sonucu ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, Kıbrıs'ta Rumların Anayasa'yı değiştirme yolundaki girişimlerinin hızını iyice arttırmıştır. Glafkos Klerides, bu aşamada Anayasa'yı incelemek ve değişiklikler için görüş alışverişinde bulunmak için Türk tarafına teklif götürmüştür. Bunun antlaşmaları feshetmek ve Kıbrıs Türkü'nün Anayasa ile kazandığı haklarını ellerinden almak için hazırlanmış bir oyun olduğunu değerlendiren Kıbrıs Türk liderliği, Denktaş'ın 12 Haziran'da yayınladığı bir bildiri ile bu teklifi geri çevirmiştir. Ardından, Kipriyanu'nun 16 Mayıs tarihinde Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Home ve diğer İngiliz yetkililerle yaptığı görüşmelerde, Anayasa'da radikal değişiklikler yapılması gereğini belirttiği ve İngilizlerin de bu görüşlere destek verdikleri yönünde Kıbrıs dönüşü diplomatik çevrelere açıklamalarda bulunmuştur.⁷²⁷ Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, antlaşmaların devamı ile ilgili görüşünü 19 Haziran'da Ada'daki Yüksek Komiser Sir Arthur Clark aracılığıyla Makarios'a; *"Garanti Antlaşması'nın da esaslı ve gerekli bir parçası olan Kıbrıs Antlaşması'nın devamına büyük önem verdikleri ve bu antlaşmalarda herhangi bir radikal değişiklik yapılmasına şiddetle karşı çıkacakları"* ana fikriyle bildirmiştir.⁷²⁸

Sonu 1960-1964, Ankara, 2003 ss. 153-154.

⁷²⁷ Fahir Armaoğlu, "The Uneasy Birth of Cyprus Republic: 1954-1958", *Dış Politika*, Vol: 4, No: 2-3, 1974, s.28- 29.

⁷²⁸ Salahattin Salısk, *Tarih Boyunca Türk- Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya*, İstanbul, Kıtış Yayınları, 1968, s. 208.

Bu görüşmede Makarios, Clark’a “*hâlihazır anayasa zorluklarıyla ilgili herhangi bir kıskırtıcı veya bu zorlukları daha da artırıcı bir harekette bulunmayacağına dair*” söz vermiş olmakla birlikte “*Cumhurbaşkanlığı görev süresi 1965’de sona ermeden İngiliz Hükümeti’nin bu zorlukların aşılmasında yardımcı olacağı umudunu*” belirtmiştir. Makarios’un asıl amacının 1965 seçimlerinden önce mevcut Anayasa’yı değiştirmek olduğunu görmekteyiz. Yine Haziran ayında Rum liderliği, Klerides’in Cyprus Mail Gazetesi’nde yazdığı bir yazıyla, Anayasa’nın gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi için biri Türk, diğeri Rum olan iki özel komite kurulması önerisinde bulunduğu ve bu önerinin İngiliz ve Amerika tarafından olumlu görüldüğü düşüncesinde olan Makarios’da 21 Haziran 1963’de ABD Büyükelçisi Fraser Wilkins’e, Anayasa’yı değiştirme konusundaki yaklaşımlarına destek vermeleri için özel bir mektup göndermiştir.⁷²⁹ İngiltere’nin Ankara Maslahatgüzarı M.C.G. Man ise, özellikle İngilizlerin Kıbrıs’taki Anayasa değiştirme girişimlerinde Rum tarafını destekliyor görüntüsü vermesinden rahatsızlık duyduğunu, 22 Temmuz’da Londra’ya gönderdiği telgrafta “*Bu konuda bizim herhangi bir inisiyatifimizin olmadığını, hiç bir müzakere yapılmadığını, sadece Rumların söylemek istediklerinin dinlendiğini ve bizim açımızdan Rumların fikirlerinin pratik politika uygulaması alanı içinde olmadığını Türklere bildirmeliyiz*” ifadelerini aktarmıştır.⁷³⁰ Rum kesimi ve Makarios tarafından sergilenen anayasa ve antlaşmaları değiştirme çabalarından Ankara rahatsız olmuştur.

Makarios, 1 Ağustos’ta bir kilisede verdiği vaazla Ankara’da tansiyonu yükseltmiştir. Vaazın içeriği en kısa sürede Garanti Antlaşması’nın geçersiz sayılması ve Anayasa’nın değiştirilmesidir. Ankara, 3 Ağustos 1963 tarihinde Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı’na bir nota vermiştir. Bu notada “*Makarios’un bu konuşmalarının Garanti Antlaşması ve Anayasa’ya ters düştüğü*” belirtilmiştir. Bu notayı “*iç meselelerini yabancı devletle tartışmak istemedikleri*” şeklinde yanıtlayan Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı konuyu başka bir mecraya çekmiş ve Garanti Antlaşması’na imza atan

⁷²⁹ Nancy Crawshaw, “Cyprus: Conflict and Reconciliation”, *The World Today*, April 1959, Vol. 15, No: 4, pp. 115-145.

⁷³⁰ Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*, p. 274.

Türkiye'nin bu konudaki uyarısına “*Kıbrıs'ın iç işlerine karışmak*” şeklinde bir yorum getirmiştir.⁷³¹

Makarios Anayasa'da yer alan ve uygulamaktan kaçındığı ayrı belediyeler yasası ile anayasa değişikliği gibi konularda uluslararası kamuoyunu ikna etmek için yoğun bir diplomatik propagandaya başlamıştır. Türkiye bu girişimlere tepki göstermiştir. Daha sonra antlaşmanın iki garantörü olan Yunanistan ve İngiltere'yle görüşerek; yerli ve yabancı kamuoyuna yazılı açıklamalar yaparak Kıbrıs'taki tehlikeli durumla ilgili uyarıda bulunmuştur.

Ankara, Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis'e durumlardan duyulan rahatsızlığı Atina Büyükelçilik Maslahatgüzarı İsmail Soysal aracılığı ile iletmiştir. Girişimlerden duyulan rahatsızlığın garantör ülkeler arasında diplomatik yollardan çözülmesi de Ankara'nın talepleri arasındadır. Temmuz ayında Yunan Dışişleri Bakanı Pipinellis ve Yunan Kralı Paul Londra'yı ziyaret ederler. 14 Ağustos'ta Soysal, Atina İngiliz Büyükelçisi ile müzakere yapar; Yunan Kralı ile dışişleri bakanının yaptıkları ziyaretten sonra Yunan basınında çıkan “Kıbrıs Anayasa değişikliği girişiminin İngiltere tarafından da desteklendiği” hakkında yapılan haberlerle olan yaklaşımını öğrenmek istemiştir.⁷³² Rumların Garanti Anlaşması ve Anayasa'ya dair görüşlerinden henüz haberdar olduklarını söyleyen İngiliz Büyükelçisi Soysal'a ayrıca bunların üstüne Rumlara hiçbir öneride bulunulmadığını da aktarmıştır. Türkiye'nin konuya karşı olan tutumunu bir kez daha yineleyen Soysal'a karşılık olarak İngiliz Büyükelçisi kendi görüşüne göre İngiltere'nin bu tutumu kabul edeceğine inanmadığını ve bu gibi meselelerin içte çözülmesi gerektiğini söylemiştir.⁷³³ Açıkladığı bu düşünce ile aslında Rum ve Yunan görüşlerinin yanında yer aldığını anlamaktayız. Soysal'ın bu girişimlerine paralel olarak aynı tarihte Londra'daki Türk Maslahatgüzarı Celal Akbay da İngiliz Dışişleri Bakanlığı

⁷³¹ Ü. Haluk Bayülken, *Cyprus Question And United Nations*, Second Print, CYREP Yayınevi, Lefkoşa 2001, s. 73.

⁷³² Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşe, 1992, s. 275.

⁷³³ Thomas Ehrlich, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, London, 1974, p. 107.

yetkililerine konuyla ilgili endişelerini dile getirmiştir. 13 Ağustos 1963 tarihinde de Türk Dışışleri Bakanlığı, bir basın bildirisi yayınlayarak, Makarios'un son zamanlardaki Anayasa değişikliği hakkındaki konuşmaları ve Kıbrıs'taki son gelişmeler üzerindeki Türk Hükümeti'nin görüşlerini kamuoyuna açıklamıştır.

Dışışleri Bakanı Erkin'in 3 Nisan 1963 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmasında, *“Hiçbir Türk hükümeti Kıbrıs'taki kardeşlerimizi keyfi hareket eden yabancı bir yönetimin insafına asla terk etmeyecektir”* şeklindeki uyarısı da yinelemiştir. Dışışleri Bakanlığı 20 Ağustos tarihinde yayınladığı bir başka bildiriyle de aynı konulara dikkat çekmiş ve Anayasa değişikliğinin bir iç mesele olamayacağı görüşüne bir kez daha vurgu yaparak, bu konudaki girişimlerin yasadışı bir hareket olacağını ve Türkiye'nin buna göz yummayacağını açıklamıştır.⁷³⁴

Makarios'a mektup yazan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük özetle, *“Anayasa'nın Türkiye'nin de taraf olduğu Garanti Antlaşması'nın güvencesi altında olduğundan, Anayasa'da yapılacak bir değişikliğin Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiğini”* bildirmiştir. Kıbrıs Türk Alayı'nın ilk komutanı Albay Turgut Sunalp de, Ekim başlarında, İngiliz Askeri Ataşesine, Makarios'un Anayasa'yı değiştirmeye kalkışması halinde, İngiltere ve Yunanistan Garanti Antlaşması gereği müdahaleden kaçınırlarsa, Türkiye'nin tek başına müdahale hakkını kullanarak Makarios'u durduracağını açıklamıştır.⁷³⁵ Kasım 1963 tarihi, Kıbrıs için önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Kendi içindeki siyasi kriz nedeniyle Yunanistan'ın Kıbrıs Hükümeti üzerindeki etkisini yitirmesi ve İngilizlerin yaklaşımlarını *“cesaret verici davranışlar”* şeklinde yorumlayan Makarios, Türkiye'nin çeşitli platformlardaki uyarılarını dikkate almamıştır. AKEL'de bu dönemde Makarios'a tam destek vermiştir.

⁷³⁴ C.S.T.D., Dönem 1, C:16, Toplantı 4, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 8.

⁷³⁵ FO 371.16897823 Aralık 1963 yılında İngiliz Büyükelçisi Sir Denis Allen'in Ankara'dan gönderdiği 1377 nolu şifreli telgraf; Ahmet C., Gazioğlu, Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964, Ankara, 2003, s. 328.

30 Kasım 1963 tarihinde, 13 maddeden oluşan Anayasa değişiklik önerilerini Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük ve üç garantör ülke İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’a Lefkoşa’daki büyükelçileri aracılığıyla bildirmiştir.⁷³⁶ Artık Kıbrıs Cumhuriyeti için yıkılma ile sonuçlanacak bir süreç başlamıştır. Makarios’un önerilerini bildirdiği günün bir gün öncesinde Dr. Küçük, kendisi ile görüşme yapan İstanbul Son Baskı Gazetesi muhabirine “*Enosis’ten vazgeçildiği takdirde iki cemaat arasındaki ayrılıkların giderilebileceği*” şeklinde iyimser bir açıklama yapmıştır.

Kıbrıs’taki Halkın Sesi Gazetesi’nde yayımlanan haberde Dr. Küçük, “...Bizim Türk Cemaati olarak her şeyden evvel istediğimiz Rum Cemaati’nin imzalarını koydukları bir muahedeye sadakat göstererek memleketin refahına çalışmalarıdır... Rum Cemaati tarafından son zamanlarda anlaşmaların revizyona tabi tutulmaya çalışılması maalesef memlekette yeni baştan huzursuzluk, emniyetsizlik yaratmaktan başka hiçbir yarar vermeyecektir... Bu anlaşmalar iddia ettikleri gibi Türklere haklarından daha fazla bir şey bahsetmiş değildir... Ümit ederiz ki Kıbrıs Rumları tahrikten kendilerini kurtararak akliselim çerçevesi içinde geçmişin acı ve üzüntülü günlerinden ders alarak bir inat uğruna memleketi yeni baştan üzüntülü günlere gömmesinler... Bu haklar asgari haklar olup bunlardan daha fazla fedakârlık yapılamaz, kendimizi Rum boyunduruğuna teslim etmemiz fecaat olur” ifadeleriyle Rumları uyarıyor ve kararlılıklarını da bir kez daha vurgu yapmıştır. Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Rauf Denктаş da “Anayasa’nın garantör devletlerin onayı ve iki cemaatin mutabakatı olmadan değiştirilemeyeceğini” bildirmiştir. Yunan Başbakanı Venizelos, bu önerilerden hükümetinin haberdar olduğunu bildiriyor ve bu açıklama ile Yunanistan, Makarios’un önerilerini desteklediğini göstermiştir.⁷³⁷

⁷³⁶ Yuannos Katsurides, *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi, Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu*, Lefkoşa, Khora Yayıncılık, 2014, s.82.

⁷³⁷ FO 371.168979.14414 İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nın Ankara’daki Büyükelçiliğine gönderdiği 23 Aralık 1963 tarihli 2121 nolu telgraf; a.g.e., s.439.

Bu olaylar gelişirken Türkiye’de 3 Aralık 1963 tarihinde İsmet İnönü Başbakanlıktan istifa etmiştir. Ancak hükümeti kurma görevi yeniden kendisine verilmiştir. Mevcut Türk Hükümeti, 6 Aralık’ta yeni hükümeti kurma çalışmalarını sürdüren İsmet İnönü’nün başkanlığında yaptığı dört saatlik toplantı sonunda Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un Anayasa’da yapmayı düşündüğü tekliflerin kesinlikle reddedilmesine ve ret cevabının ilk fırsatta Makarios’a duyurulmasına karar vermiştir.⁷³⁸

Dışişleri Bakanı F.C. Erkin’in “*Kıbrıs Cumhurbaşkanı yayınladığı muhtıra ile Zürih ve Londra Antlaşmalarının ve Kıbrıs Anayasası’nın yenilenmesini istemiştir. Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerini korunmayı içeren belgelerde müzakerenin Kabul edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Bakanlar Kurulu tarafından reddedilmiştir. Konuyla ilgili kesin cevabımız en kısa zamanda Kıbrıs Hükümeti’ne duyurulacaktır.*” ifadeleriyle düşüncelerini açıklamıştır.⁷³⁹

Makarios Türkiye’nin önerilerini reddetmesini, “*Muhatabımız Ankara değildir; öneriler Türkiye’ye sadece diplomatik nezaket gereği verilmiştir ve Türk Hükümeti’nden bu hususta bir yanıt istenmemiştir*” şeklindeki bir cevapla karşılık vermiştir. Türkiye’nin ret kararını Dr. Küçük aracılığı ile İngiltere bildirilmiştir. Aşırı tepki vermediğini ve bunları inceleyerek karşı öneriler sunmak üzere zaman istediğini bildirmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, kurucusu olduğu Halkın Sesi Gazetesi’nin birinci sayfasında Türkiye’nin ret kararının hemen ertesinde yayınlanan bir yazıda “*Türk Hükümeti, Kıbrıs’ta vazifesini bilmeyen ve takdir etmeyenlere yerinde bir ihtar vermişlerdir*”⁷⁴⁰ sözleri bu görüşleri doğrulamıyordu. Halkın Sesi Gazetesi’nde aynı gün yayınlanan “*Anayasa Yaz Boz Tahtası Değildir*”

⁷³⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, C:17, Toplantı 3, 20. Birleşim, 26-12-1963, s. 7

⁷³⁹ FO 371.168975.XC14752, C1015.233, Sir D.Allen’in 3 Aralık 1963’de Ankara’dan gönderdiği 1282 nolu şifreli telgraf, a.g.e., s.365-366.

⁷⁴⁰ Halkın Sesi Gazetesi, 10. 12. 1963.

başlıklı⁷⁴¹ yorum da Makarios'un önerileri karşısındaki Kıbrıs Türk Toplumunun yaklaşımını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. *“Dost ve müttefik devletler söz konusu önerilere seyirci kalmayacaktır, bunda herkes fikir birliği içindedir. Makarios'un da aldığı keyfi kararını uygulaması hukuk açısından mümkün değildir... Makarios şimdi ayağa kalktı, 'Anayasa'yı değiştireceğim. Bunun nedeni Anayasa'da kısıtlayıcı maddelerin olmasıdır.' diyor... Makarios'un haklı olduğu tek konu vardır. Anayasadaki engel teşkil eden maddelerin varlığı tarafımızdan da bilinmektedir. Ancak söz konusu maddeler Makarios'un söylediği üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilerlemesine ve birleşmesine, yok olmuş Enosis'in tekrar canlanmasına imkân tanımamaktadır. Engelleyici maddeleri değiştirmenin Cumhurbaşkanı'nın elinde olmadığı bilinmelidir.”* şeklinde yer alan ifadelerle aslında Makarios'un yapmayı düşündüğü Anayasa değişikliğine izin verilmeyeceği açıkça vurgulanmıştır.⁷⁴²

16-18 Aralık 1963 tarihinde Paris'te yapılacak olan NATO Dışişleri Bakanları toplantısında İngiltere, Türkiye'yi Ada'da iki toplum liderinin görüşme yapması konusunda ikna etmeyi düşünmüştür. Ankara Büyükelçisi'ni Türkiye'nin kararını açıklamasının akabinde Dışişleri Bakanı F.C.Erkin'le görüştürerek fikirleri öğrenilmiştir. Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği birinci sekreteri Selçuk Korkut da 11 Aralık'ta İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na giderek, Türk Hükümeti'nin resmi yanıtının Kıbrıs Hükümeti'ne iletmek üzere hazırlanmakta olduğunu bildirmiştir.⁷⁴³

Türk Hükümeti'ne göre Zürih ve Londra Antlaşmaları bir uzlaşma olarak görünürken Makarios'un önerdiği şekilde değiştirilmesi Türk Toplumuna sağlanan olanaklara zarar vermek niteliğindedir. Türk Hükümeti, 6 Aralık'ta açıkladığı Makarios'un önerilerini ret kararının gerekçelerini ayrıntılı bir notayla, 11 Aralık'ta Makarios'a

⁷⁴¹ Halkın Sesi Gazetesi, 10.12.1963.

⁷⁴² Sadık Sarısağan, “Kıbrıs Türk Halkına Yapılan Yardımlar (1950-1974)”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği*, Hazırlayan: Duygu T. Çelik, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2016, ss. 162, 172.

⁷⁴³ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954-1958: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*, s. 394.

göndermiştir. Makarios'un Anayasa değişiklik teklifindeki gerekçelerin yürütüldüğü notada; özetle, 30 Kasım 1963 günü Cumhurbaşkanı Makarios tarafından Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi'ne gönderilen belgenin alındığı, Kıbrıs Anayasası'nın kendine özgü hükümler içerdiği, bunun sebebinin de, Kıbrıs Adası'nda ırk, dil, din, kültür bakımlarından ayrı özelliklere sahip iki ayrı milli toplum yaşaması olduğu anlatılmıştır.⁷⁴⁴ Kıbrıs Anayasası'nın, Ada'da iki ayrı toplumun varlığı ve bunların karşılıklı hak ve menfaatlerinin korunması açısından önem arz ettiği vurgulanmıştır.⁷⁴⁵

Kıbrıs'taki Rum yöneticiler ve Rum basını, 16 Ağustos 1960 tarihinden itibaren rejime karşı sistemli bir yıkım kampanyası yapmışlardır. Kıbrıs Devlet Başkanı dahi yüksek görevinin gereklerini, tarafsızlığını ve bütün Kıbrıslılara karşı olan sorumluluklarını unutarak sırf Rum Toplumu'nun lideri olarak hareket etmiştir. Türkiye tarafından birçok kez yapılan dostane uyarılara karşın bu olumsuz faaliyet devam ettirilmiştir. Anayasa hükümlerinin hemen hemen hepsi, Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerinin güvencesini teşkil eden hayati önemde hükümlerdir. Bu hükümler kaldırıldığı takdirde Kıbrıs Türk Toplumu'nun hak ve menfaatlerinin bekası tamamen Rum Toplumu'nun takdir ve lütfuna bırakılmış olacaktır.⁷⁴⁶

Dışişleri Bakanı Erkin'in Paris'te Butler'e ifade ettiği gibi, *“Makarios'un ısrarlı tutumu karşısında gerekirse Taksim tezine dönebileceğini açıkladığını görebiliyoruz. Türkiye, artık Makarios'un imza koyduğu antlaşmaları hiçe sayarak, Anayasa'yı kendi isteği doğrultusunda değiştirme yönündeki kararlılığını ve bunun da temel amacının Ada'daki Türk Toplumu'nun uluslararası antlaşmalar sonucu kazanılan haklarının ortadan kaldırılması ve nihayetinde Enosis yolunun açılması olduğunu görmeye başlamıştı. Türkiye'nin gönderdiği bu nota, Makarios tarafından reddedilerek Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliği'ne “bunun kabul edilemez olduğu”.*⁷⁴⁷

⁷⁴⁴ Paul A. Skvarka, “Cyprus: The Road to Partition 1950-1974”, Yüksek lisans tezi, Washington Üniversitesi, Washington 1994, pp. 87-88.

⁷⁴⁵ Alexis Heraclides, a.g.e. pp.255-257

⁷⁴⁶ Stelya Nikolaos, a.g.e., p. 83.

⁷⁴⁷ Oktay Öksüzöğlu, Dünüyle Bugünüyle Kıbrıs Türkleri, İstanbul, Hamle Basın Yayın, 2003, s. 178.

3.3.1 Ada'da 1960-63 Yılları Arasındaki Yönetim Şekline TBMM'nin Bakış Açısı

Millî Birlik Komitesi, 27 Mayıs 1960'ta askerî darbeyle yönetime gelmiştir.⁷⁴⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Türk Büyükelçisi olan Mehmet Emin Dırvana olmuştur. Dönemin Ankara yönetiminin Kıbrıs'a yaklaşımının en uygun göstergesini, Ankara'da siyasetin merkezini oluşturan Meclis'teki görüşmeler oluşturmuştur. 27 Mayıs darbesiyle TBMM'nin feshedilmesi ile oluşturulan Milli Birlik Komitesi ile kurulan Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu toplantılarındaki Kıbrıs ile ilgili görüşmeler, bize Ankara'nın Kıbrıs'a politik bakışını sergilemekte yardımcı olmaktadır.⁷⁴⁹

Yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi'nin "İnkılap Hükümeti" olarak adlandırdığı yeni hükümetin Devlet Bakanı Kamil Artus'un 11 Temmuz 1960 tarihinde, Milli Birlik Komitesi'nde söz edilmiş olan, Zürih ve Londra Antlaşmalarının son gelişim safhasına ulaşılmakta olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵⁰ 27 Kasım 1961 tarihine kadar, yaklaşık onaltı ay Kıbrıs konusunun Ankara'nın gündeminde Meclis düzeyinde görüşülmemiştir.⁷⁵¹

30 Kasım 1961 tarihinde Meclis'te konuşan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Milletvekili Ahmet Oğuz eleştirilerini, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin ilişkileri konusunda hükümetin yaklaşımına da yansıyan aşırı olumlu bir tavrın görüldüğünü bildirmiştir. Bölgede yaşayan toplumlar içinde huzursuzluk yaratan faaliyetlerin saklanmaması gerektiğini, gelişmelerin hükümet tarafından iyi takip edilmesi ve kamuoyuna da yeterli bilgi aktarılması gerektiği üzerinde

⁷⁴⁸ Fikret Alasya, Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, ss.124-125.

⁷⁴⁹ TBMM Tutanak Dergisi, T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 2. Birleşim, Cilt 1, 11.07.1960, s.4.

⁷⁵⁰ TBMM Tutanak Dergisi, T.C. MBK Genel Kurul Toplantısı, 2. Birleşim, Cilt 1, 11.07.1960, s.4.

⁷⁵¹ C.S.T.D, Dönem 1, C:1, Toplantı 1, 9. Birleşim, 27-11-1961, s. 106.

durmuştur.⁷⁵²

5 Şubat 1962 tarihinde, Bütçe Kanun Tasarısı'nın Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmesi esnasında, Tabii Senatör Ahmet Yıldız'ın hükümete, Kıbrıs'taki Cumhuriyet'i kuran antlaşmaların tüm beklentilerini karşılamamasına rağmen kabul edildiğini, Kıbrıs Türkü'nün tam olarak haklarını korumayan bu statünün şimdi Makarios tarafından değiştirilmeye çalışıldığı, hükümetçe alınan tedbirlerin açıklanması talebinde bulunmuştur.⁷⁵³

Adalet Partisi Senato Grubu adına görüş bildiren Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu Türk-Yunan dostluğunun devamı için taraflarca kabul edilen statünün devamı olması gerektiği üzerinde durmuştur. *“Kıbrıslı kardeşlerimizin huzurunu kaçırarak her menfi hareketten Yunan dostlarımızın geri durmalarını... hatırlatmadan geçemeyeceğiz”* ifadeleriyle de Yunanistan'a bir uyarıda bulunmuştur.⁷⁵⁴

1962 Bütçe Kanun Tasarısı'nın 21 Şubat 1962'de Millet Meclisi'nde görüşülmesi esnasında İktidar Partisi CHP Grubu adına konuşan İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş antlaşmalarına ve mevcut statükoya saygılı olduklarını belirtmiştir. Ancak Zürih ve Londra Antlaşmalarının Meclis'te onaylanması sürecinde CHP'nin muhalefette iken Ada'daki Türklere ekonomik yardım konusunda yetersiz olduğu görüşünü, dile getirmiş ve bu konuda alınması gereken tedbirleri açıklamıştır.⁷⁵⁵

Devlet Bakanı ve Dışişleri Bakan Vekili Turhan Feyzioğlu'nun, Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın ve Makarios'un söz konusu bombalama olayını kınamaları karşısındaki memnuniyetini dile getirmiştir. Kıbrıs Yüksek Tahsil Gençliğinin de, söz konusu olay

⁷⁵² T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 1, Toplantı 1, 13. Birleşim, 27-11-1961, s.153.

⁷⁵³ C.S.T.D., Dönem 1, Cilt 2, Toplantı 1, 31. Birleşim, 5-2-1962, s. 152.

⁷⁵⁴ A.g.e., s. 155.

⁷⁵⁵ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 168.

karşısında, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Suat Hayri Ürgüplü'ye; “25 Mart Yunan bağımsızlık gününde iki tarihi camiye ve türbeye saldırı gerçekleştirenlere karşı Millet Meclisi olarak gereken ilgiyi göstereceğinizden emin olduğumuzu bildiririz”⁷⁵⁶ ifadelerini içeren bir telgraf çekmiştir. ⁷⁵⁷

Temmuz 1962’de, Tabii Senatör Ahmet Yıldız, Demokrat Partinin tarafsız bir siyaset benimsediği Kıbrıs konusunu dış politika gündemine almadığı için eleştirdiğini ve yeni hükümetinde benzer bir politika gütmemesi için uyarmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük’ün Ankara ziyaretinin hemen öncesinde Kocaeli Milletvekili Nihat Erim, 2 Ocak 1963’de, Millet Meclisi’ne dış politikası hakkında ve Kıbrıs’ın Zürih ve Londra Antlaşmaları maddelerinin uygulaması açısından bir genel görüşme ile toplanılmasına yönelik bir önerge sunmuştur. Önergenin açılış konuşmasını yapan Nihat Erim, son zamanlarda basında yer alan Kıbrıs hakkında haberleri ele aldığını ve bu haberler sonucunda Garanti antlaşmasının derhal işleve alınmasının elzem olduğunu belirtmektedir. ⁷⁵⁸

6 Ocak 1963’de Dr. Küçük’ün Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Denktaş’ın da Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi Başkanı sıfatı ile Kıbrıs’taki son gelişmeleri görüşmek üzere Ankara’ya davet edilmişlerdir. 8 Ocak tarihinde TBMM’ne yaptıkları ziyarette, Cumhuriyet Senatosu’nda Hariciye Encümeni adına, Dışişleri komisyonu üyesi, Tabii Senatör Ahmet Yıldız’ın bir konuşma yaptığını görüyoruz. ⁷⁵⁹

Kıbrıs'ta antlaşmaları bozan fiili bir durumun Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından kabul edilemeyeceğini vurgulayan Erkin, “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin en samimi arzusunun, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Anayasası’nda Makarios’un tek başına diplomatik faaliyette bulunmasına olanak verecek bir hüküm*

⁷⁵⁶ A.g.e., s. 152.

⁷⁵⁷ C.S.T.D., Dönem 1, Cilt 3, Toplantı 1, 45. Birleşim, 27-3-1962, s. 212.

⁷⁵⁸ T.B.M.M. T. D., Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 24. Birleşim, 2-1-1963, s.517.

⁷⁵⁹ C.S.T.D., Dönem 1, Cilt 7, Toplantı 2, 26. Birleşim, 8-1-1963, s. 623-624.

*yoktur. Türk Hükümeti'nin de artık zaman geçirmeden konunun üzerine giderek Anayasa'nın pürüzsüz uygulanıp uygulanmayacağını anlaması ve ona göre tedbir alması ve Ada'daki Türk Cemaati'nin yalnız siyasi zorluklarını değil, ekonomik ve mali gereksinimlerini de karşılaması gerektiğini” hatırlatıyordu”.*⁷⁶⁰

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu ise Meclis'e danışılmadan Taksim'den tamamıyla farklı bir anlaşıma getirip Meclis'e sunulmuş olması nedeniyle, isim vermeden eski Demokrat Parti hükümetini eleştirmiştir ve şimdiki hükümetin de Türk Milleti'nin yüksek menfaatlerini, kendisinden evvel gelmiş bütün hükümetler gibi göz önünde tutacağından ve hiçbir yerde Türk'ün hakkını çiğnetmeyeceğinden, hiç kimsenin şüphe etmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁷⁶¹ İstanbul Milletvekili Tahsin Demiray ise, Nihat Erim'in ifade ettiği “Kıbrıs meselesinde bizim gideceğimiz yer Lefkoşa değil, Atina'dır” sözüne atıf yaparak, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda bir hata ile durup dururken Atina'yı bu davanın içine soktuğunu ve Türkiye'nin bu konudaki tek muhatabının Londra olduğu görüşünü dile getirmiştir.

Üyeler adına söz alan Ahmet Yıldız da, “*Taksim'den başka çözüm kabul etmeyiz*” diye oy birliği ile iradesini açıklayan TBMM'ne karşın, bugünkü durumu bir oldubitti halinde, acı bir anı olarak tarihe geçiren talihsiz bir politikanın bir kez daha geri gelebileceği hayalini Kıbrıslı Rumlar terk etmelidirler.⁷⁶²

Bu davada Yunanistan ve Kıbrıs'taki gençlik teşkilatları, siyasi ve yarı siyasi kuruluşlar, üniversiteler seferberlik halindedirler ve kilise mensupları da birinci derecede faaliyet göstermektedirler. Zürih Antlaşması'nı yürürlükten kaldırabilmek için uluslararası bir faaliyet gözükmektedir. Harid Fedai ile yapmış olduğum mülakatta bahsedildiği üzere; Kıbrıs'ın bazı cemiyetlerin mitingler yapıp Helenizm sloganları attığını Kıbrıslı Türklerin yaşadığı yerlerde toplantılar yaparak self

⁷⁶⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 10, Toplantı 2, 27. Birleşim, 9-1-1963, s. 636-639.

⁷⁶¹ T.B.M.M.T.Dönem 1, Cilt 11, Toplantı 2, 28. Birleşim, 10-1-1963, s.44-45.

⁷⁶² C.S.T.D., Dönem 1, Cilt 8, Toplantı 2, 28. Birleşim, 15-1-1963, s.41-42.

determinasyon ve Enosis fikrini gençlere yaymak istedikleri, kiliselerde din adamlarının vaazlar verildiğini aynı zamanda Rum basınının Türklerin Rumları katlettiğine dair yalan haberler yaptığı ve bütün bu faaliyetlerin başında Kıbrıs Hükümeti Rum Cemaati'nin lideri Makarios ve Grivas'ın bulunduğunu belirtmiştir. Tüm bunların amacının self determinasyon için uygun ortamı yaratmak olduğunu ve uluslararası alanda yankı uyandırarak dikkat çekmek istedikleri böylelikle açıkça Garanti Antlaşması'nın hükümlerinin ortadan kalmasını, Kıbrıs Hükümeti'nin bir partizan yönetim tarafından yürütüldüğünü söyleyebiliriz.⁷⁶³

1960-1963 sürecinde, TBMM'de gerek Meclis, gerek Senato'da yapılan ve yukarıda ayrıntıları verilmiş olan Kıbrıs ile ilgili görüşmelerdeki konuşmaları incelediğimizde, bunların Kıbrıs'taki gelişmeler çerçevesinde alınabilecek önlemlerden ziyade, özellikle iç politikayı hedef alan ve iç kamuoyunun tepkisini azaltmaya yönelik sözlerden oluştuğu, yapılacak işlerle ilgili somut politikalar içermediği görülmektedir.

3.4 1963 Bunalımı Akritas Planı ve Ada'da Terör Faaliyetleri

Kıbrıslı Rumlar, nüfus çoğunluğuna göre üniter bir devlet kurulmasını istemiştir. Bunu da devletin her kademesinde Rum halkın egemen olduğu bir düzen ile gerçekleştireceklerine inanmışlardır. Rumların bakış açısına göre egemen bir ülkede, iki farklı halkın aynı topraklar içinde eşit statü de yaşayabilmesi için nüfus oranına bakılarak karar verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Dönemi analiz eden Klerides, Ada'da, Rumların egemen olacağı, Türklerin azınlık bir grup şeklinde yaşayacağı ve bunun içinde 1960 Anayasasının sona ermesi gerektiğini öne sürmüştür.⁷⁶⁴

⁷⁶³ Harid Fedai, *Mülakat*, 14.09.2016.

⁷⁶⁴ Glafkos Clerides, *a.g.e.*, s.207.

Kıbrıslı Rumlar Enosis isteğini gerçekleştirmek için hem Ada içinde hem de uluslararası alanda sesini duyurmak istemiştir. Ancak istediği amaca ulaşamadığı için bunu Türklere yönelik bir saldırı ile gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu planın adı Akritas Planıdır. Plana göre; Rumlar, self-determinasyon isteklerini hiçbir sorun olmadan gerçekleştirmek, 1960 Anayasası ile konulan dış müdahale tehlikesini ortadan kaldırmak ve Ada'da tek egemen gücün Rumların elinde olması istenmiştir. Ada'da organize olmuş bir şekilde teşkilatlanma sağlanmış ve gizlilik çerçevesi içinde planın yürütülmesi hedeflenmiştir. Bu yüzden de 1963 yılının Aralık ayında Kıbrıs'ta birçok şiddet olayı meydana gelmiştir.⁷⁶⁵

Cumhuriyetin ilanının akabinde Nikos Sampson'un⁷⁶⁶ kurmuş olduğu OPEK (Kıbrıs Rumları Koruma Teşkilatı) adlı örgütün 1961 yılının Nisan ayında dağıttığı bildiride de aynı maddeler bulunmaktadır. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarının ardından Atina'da "Agonitis/Mücadeleci" adıyla gizli bir Rum gazetesi yayımlanır. Gazete, Atina'dan Kıbrıs'taki EOKA üyelerine gönderilir. Bu gazeteyle "Türkleri İmha Planı" olarak bilinen Akritas Planı, ilk defa ortaya çıkar.⁷⁶⁷

Rum basınında büyük yer edinen 1963 yılı öncesi Türklere yönelik Ada'da gerçekleştirilecek katliamın başında EOKA'nın önemli liderlerinden Polikarpos Yorgacis bulunmaktadır.⁷⁶⁸ Georgacis eski bir EOKA üyesi olduğu için "Örgüt"e

⁷⁶⁵ Kıbrıslı Türkleri topluca katletmeye yönelik olarak hazırlanan ve 21 Aralık 1963 günü uygulamaya geçilen Akritas Planı'nda ana gaye şudur; 1. Türkleri haklarından mahrum etmek, 2. Kıbrıslı Türk yetkililerinin dış dünyayla iletişimini engellemek, 3. Türkiye'yi Kıbrıs'a saldırı ve tecavüze niyetli, Kıbrıslı Rumları istilaya, haksızlığa maruz kalmış ülke durumunda tanıtmak, 4. Enosis amacını saklayan propaganda çalışmalarını hızlandırmak, 5. Kıbrıs Türklerini politik sorunlarla içten bölmek, 6. Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye dair inanç ve bağlılığını azaltmak, 7. Ekonomik ambargolarla Kıbrıs Türklerinin kalkınmasını önlemek, 8. Kıbrıs Türklerini baskı ve terörle adadan çıkarmak, 9. Enosis'i en uygun ortamda ilan etmek. H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1988, s. 219

⁷⁶⁶ İki Amerikan yetkilisi tarafından Nikos Sampson; cinayet ve suikastten pişman olmayan bir gerilla, silahında on iki çizik bulunan bir katil diye nitelendirilmiştir. Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA), Nikos Sampson'un Anıları, Özel Bülten, s.18.

⁷⁶⁷ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 200. Ayrıca bkz. Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel-Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınırı*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993, s.45- 55.

⁷⁶⁸ Patris gazetesinin 6 Şubat 1967 tarihli sayısında Akritas Planı'nında görev alanlar şu şekilde sıralanıyor: Başkan: Polikarpos Yorgacis, Başkan Vekili: Çalışma Bakanı Tasos Papadopoulos, Kurmay: Milletvekili EOKA'cı Nikos Koşis, Kurmay Daireleri Müdürü: Glafkos Klerides. Akritas Planı'nın ayrıntıları için bkz: "KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, *Akritas Örgütü ve Planları*,

EOKA'dan çok sayıda katılım olmuştur. Kıbrıs'ta Grivas "Digenis" takma adı ile bilindiği için Georgacis takma adı olarak "Akritas" ismini seçmiştir. Zürih ve Londra Antlaşmalarıyla garantör devlet olarak kabul edilen Türkiye'de 2 Aralık 1963 yılında İnönü hükümeti istifa etmiş ve iç politikada boşluk oluşmuştur. Bu durumdan yararlanmak isteyen Rumlar, 21 Aralık 1963 yılında Akritas Planını uygulamaya koymuşlardır. Akritas Planı ile Lefkoşa'da yaşayan Kıbrıslı Türkleri sekiz saat içinde öldürmeyi hedeflemişlerdir.⁷⁶⁹

Klerides'in Akritas Planı ile açıklamasına baktığımızda;

*Akritas Planı, Kıbrıs halkını, Garanti ve İttifak Anlaşmasının bize zorladığı zincirlerden kurtarmak ve kendi kaderimizi tayin hakkım kullanmakta özgür olmak şeklindeki değiştirilemez hedefimizi duyurmaktaydı. Plana göre, eğer aşama aşama hareket edip, bir önceki aşamayı tamamlayıp onu izleyeni kimseye açıklamadan geçerse, Türkiye'nin askeri müdahalede bulunmasının zor olacağı düşünülmüştü... Nihayet, plana göre, Enosisin hedefimiz olduğuna ilişkin ne bir emare görülecek, ne de herhangi bir açıklama yapılacaktı. Uluslararası planda, Garanti ve İttifak Anlaşmalarının zincirleri kırıldıktan sonra, uygun bir zamanda, davamızı kendi kaderini tayin hakkının uygulanması talebi olarak takdim edecektik. Bu şekilde izlenecek bir yol bize uluslar arası destek sağlayacak ve Türkiye'nin askeri eyleme girişmesini zorlaştıracaktı...*⁷⁷⁰

Klerides'in de gizli örgütün üyelerinden olduğunu bilmekteyiz. Örgüt'ün yemininde; *"Tek ve bölünmez Helen yurduna inancımı koruyacağıma, örgütümüzün tüzüğüne uyacağıma, üstlerime bağlı kalacağıma, hiçbir zaman bırakmayacağım mavi-beyaz bayrağımı inançla koruyacağıma, kanımın son damlasına kadar mücadele edeceğime ve Anavatan Yunanistan ile Enosis için durmak bilmeden çalışacağıma, faydalı bir kul*

Referans No: 4189, Kutu No: 130.

⁷⁶⁹ H. Fikret Alasya, *Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992, ss. 238-239.

⁷⁷⁰ Glafkos Clerides, *a.g.e.*, s.214.

*ve kurallara saygılı bir ülkücü olarak yaşayacağıma... yemin ederim”.*⁷⁷¹

Akritas Planı Rum ve Kıbrıslı Türk toplulukları arasında çok tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Kıbrıslı Türkler Akritas Planı ile Ada'daki Türklerin yok edilmek istendiğini iddia ederken, Kıbrıs Rumları planın Kıbrıs Türklerin kışkırtmalarından ötürü olduğunu öne sürmüşlerdir. Planda Rum politikasının hedeflerinin ve yöntemlerinin analizi yapılmış ve bu amaçlara ulaşmak için, ne yapılması gerektiği yer almıştır. Asıl olarak planda Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi hedeflenmiştir.⁷⁷²

Kıbrıslı Türklerin telefonları ve telgraf hizmetleri kesilerek Ada içi yada dışı ile iletişim kurması engellenmiştir. Ulaşım yollarında da tehlike oluşturmamak açısından Havaalanı ve tüm limanlar EOKA örgütü tarafından kontrol edilmiştir.⁷⁷³ Akritas Planı'nın uygulamaya konulmasının ardından, 20.000 EOKA üyesi Yunanistan'dan da takviye asker alarak, silahlarla harekâta hazır hale getirilmiştir.⁷⁷⁴ Ancak Rumlar, Ada'da yaşanacak olayların sorumluluğunu Kıbrıslı Türklerin üzerine yıkmak istemişlerdir. Bu yüzden 1963 yılının Aralık ayı başında bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. 4 Aralık'da, EOKA örgütünden Markos Drakos'un Lefkoşa'daki heykeline patlatılmıştır. Bu yaşanan hadiseden sonra EOKA grubu bir açıklama yaparak, patlamanın Türkler tarafından gerçekleştiğini açıklamışlardır. Böylece Rumlar uluslararası alanda da sesini duyurup destek almak için eylemleri ilk Kıbrıslı Türklerin başlattığını söylemişlerdir.⁷⁷⁵ Bu asılsız haberden hemen sonra Rum halkı ve Yunanistan, Kıbrıslı Türkler'e yönelik olumsuz mitingler düzenlemeye başlamıştır.

⁷⁷¹ Niyazi Kızılyürek, *Niyazi Kızılyürek, Glafkos Klerides, Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu*, s.25.

⁷⁷² The Republic of Cyprus, US Library of Congress, Country Studies, Cyprus, <http://countrystudies.us/cyprus/12.htm> , Erişim Tarihi 21.05.2021.

⁷⁷³ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 199.

⁷⁷⁴ Kemal Akmaral, *Akritas Planı*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004, s. 121-122

⁷⁷⁵ Müge Vatansever, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2010, Özel Sayı, s.1513.

Akritas Planı ile Rumların baskın yaptığı en şiddetli yerlerden biri 24 Aralık Salı günü Kumsal bölgesi olmuştur. Kıbrıslı Türklerin yaşadığı Ayvasıl köyü'nde 21 Türk canlı canlı toprağa gömülmüş, 13 Ocak 1964 tarihinde cesetleri çıkarılmıştır. Cesetler öldürülmeden birbirine bağlanmış. Ada'da yaşanan vahşete İngiltere, garantör devlet sıfatıyla kesin bir tavır sergilememiş olmasından ötürü Türkiye tepki göstermiştir. 22 Aralık'ta Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Haluk Bayülken bu yaşananlarla ilgili İngiliz Büyükelçisi'yle görüşmüştür. Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Yunanistan, İngiltere ve ABD Büyükelçilerini 23 Aralık'ta davet etmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'taki olayları dikkatle takip ettiğini belirtmiştir. Kıbrıs Rumlarının saldırılarının ivedilikle sona erdirilmesini istemiş, İngiltere ve Yunanistan Büyükelçilerine de söz konusu girişimin Garanti Antlaşması'nı harekete geçirmeye yönelik bir adım olabileceğini vurgulamıştır.⁷⁷⁶

3.4.1 1963 Kanlı Noel Olayları Sonrası Makarios ile Uzlaşma Süreci

Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Başpiskopos Makarios'un, Devlet'in işleyişinde güçlükler doğurduğu iddiası ile kaldırılmasını istediği Anayasa hükümlerinin hepsinin, Kıbrıslı Türklerin hak ve menfaatlerine zarar verdiğini anlatmıştır. Zürih Antlaşması Anayasa'nın 182. maddesinde kesinlikle kaldırılamayacak veya değiştirilemeyecek esas hükümleri bünyesinde barındırmaktadır.⁷⁷⁷ Üç yıldan beri Kıbrıs'ta devlet yönetiminde ortaya çıkan güçlüklerin Anayasa'nın uygulamasından değil, Anayasa ve antlaşmalar hükümlerinin Rumlar tarafından kasıtlı olarak uygulanmamasından veya kötü uygulanmasından doğduğu söylemiştir.

⁷⁷⁶ Turgay Bülent Göktürk, a.g.t., s. 206.

⁷⁷⁷ C.S.T.D., Dönem 1, C:18, Toplantı 3, 21. Birleşim, 27-12-1963, s. 71. Ayrıca bkz. Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 yıl Anılar ve Yorumlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 278.

Cumhurbaşkanı Makarios'un sahip olduğu Cumhurbaşkanlığı sıfatının gereklerini ve tarafsızlığını unutarak Rum Cemaati'ni antlaşmalara itiraz etmeye ve Türk Cemaati'ne karşı sürekli kışkırtmaya çalıştığını belirten Erkin, Kıbrıs'taki güçlüklerin asıl sebeplerinin de bunlar olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷⁸

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 16 Aralık günü Lefkoşa Büyükelçisi tarafından bizzat Makarios'a gönderdiği, mektubu inceledikten birkaç saat sonra, kapalı bir zarf içinde ve zarfın içeriğini bilmediğini söyleyen Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri aracılığıyla Büyükelçiliğe geri göndermiştir. Zarfıdaki resmî evraka Türk Hükümeti'nin yanıtının Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale mahiyetinde görüldüğü⁷⁷⁹ ileri sürülerek kabul edilemeyeceği yazıldığı, bu davranışın uluslararası ilişkilerdeki usullere tamamıyla aykırı olduğunu anlatan bir yazı ile mektuba cevap vermiştir.

NATO Konseyi, Avrupa Konseyi ve Kıbrıs İttifak Antlaşması Bakanlar Toplantıları vesilesiyle Paris'te, İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanları ile yaptığı görüşmelerde Kıbrıs Rumlarının olumsuz sonuçlanacak yaklaşımlarda bulunduğu, Kıbrıs Anayasası'ndaki esas maddelerin değiştirilmesine Türkiye tarafından kesinlikle kabul edilmeyeceğini dile getirmişlerdir.⁷⁸⁰ Ada'daki gerginliği sona erdirecek, güvenliği sağlayacak önlemlerin yerine getirilmesi amacıyla Cumhurbaşkanı Makarios'a bir arada gidilmesi için İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a katılmaya istekli olduğunu açıklamıştır. Yunan Parlamentosu'nda Yunanistan Dışişleri Bakanı bir konuşma yapmıştır. Bakan, Kıbrıs halkını anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözmeye çağırarak, Türkiye ve Yunanistan'ın olumlu ilişkilerini Kıbrıs'ta da sağlamak amacıyla gereken yaklaşımın Yunan Hükümeti tarafından sergileneceğini dile getirmiştir.⁷⁸¹

⁷⁷⁸ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:24, Toplantı 3, 19. Birleşim, 25-12- 1963, s. 28.

⁷⁷⁹ T.B.M.M.T.D , Dönem 1, C:23, Toplantı 3, 19. Birleşim, 30-12-1963, s. 33-35.

⁷⁸⁰ Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey, Ankara June 4, 1964.

⁷⁸¹ Süha Bölükbaşı, a.g.m., s.428.

İngiltere, Cumhurbaşkanı Makarios ile Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ün 23 Aralık'ta bir araya gelerek, her iki cemaate hitaben, sükûnet tavsiye eden ortak bir çağrı yayınlamıştır. Asayişin sağlanması açısından Kıbrıslı Rum ve Türk polislerden oluşan karma polis devriyelerinin görevlendirilmesini ve diğer bazı tedbirlerin alınmasını kararlaştırmıştır.⁷⁸²

Türkiye, Rum çetecilerin Türkleri imha hareketlerine son vermek için uzlaşma yolunda adımlar atmış ancak bunlardan bir sonuç alamamıştır. Bu nedenle Garanti Antlaşması'na dayanarak Türk Hava Kuvvetleri'ne mensup jet uçakları saldırıların sonlandırılması amacıyla Lefkoşa hava sahasında saat on dörtten itibaren uyarı uçuşları yapmıştır. Bu girişimin akabinde Makarios'un ateşkese razı olduğunu belirterek, Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ve Kıbrıs Savunma Bakanı Osman Örek'in de katılımıyla Lefkoşa'daki İngiliz Yüksek Komiseri'nin bürosunda ateşkes anlaşması imzalanmıştır.⁷⁸³

Garanti Antlaşması'na göre ilgili üç devlet Ada'da düzeni sağlamak amacıyla müdahale etme yetkisine sahiptir. Lefkoşa'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri ile Türkiye ve Yunanistan Büyükelçileri 25-26 Aralık gece yarısı Kıbrıs Hükümeti'ne bu yetkiyi kullanacaklarını bildirmişlerdir. Bu karara Kıbrıs Hükümeti'nin Rum ve Türk temsilcileri de katılmıştır.⁷⁸⁴ Makarios'un liderliğindeki saldırılar Kıbrıs Meselesini uluslararası alanda gündemde tutarak, Ada'yı BM'nin el koyacağı bir iç savaş alanı haline getirmektedir.⁷⁸⁵ Rum çetecilerin içinde, Yunan askeri üniformaları giymiş insanların bulunduğu tespit edildiğini, polisi, ordusu ve çetecisi ve resmi Yunan silahları ile donatılmış organize bir teşkilatlanma ve ayaklanmanın var olduğunu, eğer müdahale edilmez, Türk unsurunun Kıbrıs'ta yaşamasının çok güçleşeceğini,

⁷⁸² C.S.T.D., Dönem 1, C:16, Toplantı 3, 19. Birleşim, 24-12-1963, s. 464.

⁷⁸³ Hikmet Arif Mapolar, *40 Yılın Hatıraları 1, Kıbrıs Güncesi*, ss. 121-122.

⁷⁸⁴ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:24, Toplantı 3, 19. Birleşim, 25-12-1963, s. 6-7.

⁷⁸⁵ Stavros Panteli, *The Making of Modern Cyprus: From Obscurity to Statehood*, Interworld Publications, 1990, s. 158.

Rumların baskı ve yıldırımakla Türk halkını azaltmak, başka yerlere göç ettirmeye çalışıldığı görülmektedir.⁷⁸⁶ Ayrıca Makarios'un bir takım çıkışlar yaptığı tarihlere bakıldığında bunların daima Türkiye'de bir iç meselenin söz konusu olduğu zamanları seçmiştir.

Zürih Antlaşması'nın 4. maddesindeki "Müstakilen Müdahale" hakkının kullanılmasına dair bir madde bulunması Türkiye'nin her an Ada'ya müdahale hakkını doğurmaktadır⁷⁸⁷ 25 Aralık tarihinde Türk jetlerinin Lefkoşa üzerinde alçak uçuş yapmasının ardından ateşkesin derhal kabul edilmesi Makarios'u barışa zorlamış ancak yine de gelecek dönemde tavırlarının değişmediğini göstereceklerdir.

3.4.2 Rumların Bağımsız Yönetim İçin BM Güvenlik Konseyine Başvurmaları

15 Şubat'ta İngiltere ve Rum yönetimi tarafından Kıbrıs Meselesi BM Güvenlik Konseyi'ne başvurulmuştur. İngilizler, 1963 yılından sonra Kıbrıs'ta barışı sağlamak için uluslararası alandan destek almak istemiştir.⁷⁸⁸ BM Genel Sekreteri U Thant, Amerika'da yapılan karşılıklı görüşmeler sonucunda Güvenlik Konseyi'ne Ada'da federal sistemli bir plan sunmuştur. Türklerin olumlu baktığı öneriyi, Rum tarafı karşı çıkmıştır. ABD, Garanti Antlaşmasının maddelerinde herhangi bir değişiklik olmayacağını bildirmiştir.

BM Yunan delegesi Bitsios'un "*BM'de görüşülen konular üzerinde taraflardan birinin başarılı olabilmesi, konsey odasındaki delegelerin yaptığı konuşmalara değil, fakat perde arkasında yürütülen zorlu bir kampanya ve mücadeleye bağlıdır.*"⁷⁸⁹.

⁷⁸⁶ Kemal Girgin, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Dış Politikamız, 70 yılın panoraması 1923- 1993*, s. 87.

⁷⁸⁷ Birgül Demirtaş-Coşkun, a.g.m.,ss..245-265.

⁷⁸⁸ Stephen G Xydis, "The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-58", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 12, 1968, pp. 145-146. Ayrıca bkz. The Guardian, 5 Şubat 1964

⁷⁸⁹ Dimitri S. Bitsios, Cyprus, *The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Selanik, 1975,

Denktaş, 28 Şubat 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyinde Kıbrıslı Türkleri temsilen yaptığı konuşmada, Ada'da Türklere yönelik büyük bir katliamın yapıldığı, 20 bin kişinin yaşadığı topraklardan göçmek zorunda kaldığı ve Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanması için BM'nin çözüm bulması istenmiştir.⁷⁹⁰ Makarios, ABD ve iki garantör devletin Ada üzerinde bağımsızlık ve bütünlük ilkerlerine göre harekt etmediğini düşünerek BM'ye müdahale etmesi için baskı yapmıştır. Anlaşmaların artık hükümsüz ve etkisiz olduğunu ilan etmek ve bu yolla Anayasa'yı ortadan kaldırmak ve garantör devletlerin elinin kolunun bağlı kaldığı bir ortamda Türkleri yok etmek istedikleri açıkça ortadadır.⁷⁹¹

Dr. Küçük'ün 19 Şubat 1964 tarihinde Makarios'a gönderdiği mektupla Makarios uyarılmak istenmiş ancak tarafından dikkate alınmadığıda ortadadır ve “*Güvenlik Konseyi'nden bizi bu insanların merhametine bırakacak bir karar mı çıkarılacak?*” sorusu Ada'da üç ay kalacak olan BM Barış Gücü'nün Kıbrıs'tan ayrılmasını müteakip Rum saldırılarının tekrar başlayacağı korkusudur.⁷⁹² Makarios, Kıbrıs Güvenlik Kuvvetleri olarak isimlendirdiği silahlı Rum asker sayısını yükseltmiştir. Kıbrıs Anayasası'nın 130. maddesinin açık ihlali olduğunu ve bu işlemin yapılabilmesi için Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın birlikte karar vermeleri gerekmektedir.⁷⁹³

Rumların Güvenlik Konseyi'ni kendi kötü niyetlerine alet etmek istediklerinin ve buradan istedikleri gibi bir karar çıkmadığı takdirde Kıbrıs'ta iyileştirici bir harekette bulunmayacaklarının kanıt olduğunu belirtmiştir. Sözlerine, her ülkenin, her devletin kendine özgü özellikleri olduğunu, Güvenlik Konseyi'nin de karar alırken Kıbrıs'ın özelliklerini göz önünde bulundurmasını isteyerek devam eden Denktaş, Kıbrıs'ta Rumlar tarafından yaratılan sorunun tarihsel sürecini anlatarak Makarios'un

s.48.

⁷⁹⁰ Rauf. R. Denktaş, Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, ss.135-136.

⁷⁹¹ Rauf. R. Denktaş, a.g.e., s.136.

⁷⁹² T.B.M.M.T.D , Dönem 1, C:24, Toplantı 2, 27. Birleşim, 6-1-1964, s. 216.

⁷⁹³ Alexis Heraclides, a.g.e., pp.266-277.

Cumhuriyeti baştan beri Enosis için bir sıçrama taşı olarak kullandığını, Türklerin anayasal haklarını ellerinden almak için Rumların yaptıkları faaliyetleri açıklamıştır.⁷⁹⁴

NATO'nun güneydoğu kanadında sorunlar olabileceğini, bu nedenle de Türkiye'nin tek başına müdahalesini engellemek için bir şeyler yapılması gerektiğini düşünmüştür. Batı için birinci öncelik, Kıbrıs'ta Türklerin Rum saldırıları karşısında katledilmesini önlemek, kazanılmış haklarını kaybetmelerini engellemektir. Makarios'un imzasıyla garanti edilen Ada'daki refah ortamı yine Makarios liderliğinde ihlal edilmesiyle Ada'da güvenlik sorunu yaşanmıştır.⁷⁹⁵ Aynı şekilde Rum tarafı BM'de, Dimitri S. Bitsios'un belirttiği yöntemle çalışmış ve Konsey'den çıkacak kararda mutlaka Cumhuriyet'in bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve güvenlik ile ilgili tüm ülkelerin saygı göstermesi konuları üzerinde durulmasını istemiştir.

Kıbrıs'ta Rumların Ada'yı temsil eden bir yönetim olarak kabul edilmesi ve "Kıbrıs Hükümeti" adını kullanarak kendini uluslararası alanda tanıtmayı, diğer devletlerinde Ada'yı bu isimle muhatap almasına sebep olmuştur. Bu yüzden o vakit yapılan hatadan dolayı bugün bile uluslararası arenada Kıbrıs Rum Yönetimi tüm Ada'nın temsilcisi olarak görülüyor. Bu da Kıbrıs'ın kuruluş anayasasına aykırı bir durum teşkil etmektedir.⁷⁹⁶

Güvenlik Konseyi'nin 186 numaralı kararı sonucu, Rumlar başlangıçtan itibaren ileri sürdükleri ve 4 Şubat'ta Barış Gücü planını reddederken vurguladıkları, "Ada'ya gelecek Barış Gücü'nün Güvenlik Konseyi onayı ile gelmesi ve Konsey denetiminde görev yapması, Türk ve Yunan birliklerinin bu güçte yer almaması ve Barış Gücü görev ve yetkilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını korumak ve normale dönülmesi yolunda Kıbrıs Hükümeti'ne yardımcı olmak şeklinde

⁷⁹⁴ Hikmet Arif Mapolar, *40 Yılın Hatıraları 1, Kıbrıs Gündesi*, ss. 145-146.

⁷⁹⁵ Süha Bölükbaşı, and White Burkett, *The Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*, University Press of America, New York 1988, s.206.

⁷⁹⁶ Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları Ve Önemli BM, AB Kararları (1571- 1983)*, s. 132-133.

*belirtilmesi” bu isteklerle tam olarak anlaşılmış oluyorlardı.*⁷⁹⁷

Eski milletvekili, Annan Planı Bilim Kurulu üyesi ve Dönemin Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş’ın danışmanlığını yapmış Prof. Dr. Ata Atun ile 09 Haziran 2018 günü Gazimağusa’da gerçekleştirdiğim görüşmede Rum tarafı hiçbir dönem anlaşmaya yanaşmadığını her fırsatta konuyu BM’ye taşıyarak kendini haklı çıkarmaya çalıştığını ifade etmiştir. Rum halkı 4 Mart 1964 tarihinde 186. Karar ile Ada tanınan bir devlet haline gelmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tanınan devletin liderlerinin yapılacak olan tüm antlaşmaların maddelerine dikkat etmekte ve Rumları bağımsız bir devlet olmaktan mahrum bırakacak kararlardan uzak durmuşlardır. Yunanistan’ın asıl hedefinin Megali İdea olduğu ve Ada’da aynı ırk olarak gördüğü Rumları bu hedefte desteklediği Enosis’in önünü kesecek her imzaya karşı çıktıklarını ve Ada’nın Türklerle paylaşılmasından şikâyetçi oldukları için anlaşmaya yanaşmadıkları belirtilmiştir.⁷⁹⁸

Gazeteci-Yazar Sebahattin İsmail, 07 Aralık 2018 günü yaptığımız mülakatta; Kıbrıs’ta bu döneme kadar yapılan görüşmelerde ve antlaşmalarda sadece Rum halkına yıkmanın yanlış olduğunu söyleyen yazar, bugün GKRY’nin Avrupa Birliği tarafından tanındığını ve sonuç alınamadığını, ayrıca KKTC diye bir devleti kabul etmediğini, tanınmayan bu yerin anlaşma masasına gelmesinin doğru olmadığını düşünmekte. Her defasında eşit ve adil bir anlaşma yapılacaksa bunun nüfusa göre olmasının üzerinde durmuşlardır. Kıbrıs cumhuriyeti devleti içinde azınlık olarak görülmesi istenmektedir. Bugüne kadar yapılan görüşmelerin sözde kalmasının; Yunanistan ve Rum halkının eşit statü olarak gördüğü kendi tezlerinin kabul edilmemesinden kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Her defasında Yunanistan, BM ve karar verici diğer devletlerin Kıbrıs meselesinde adaletsiz davrandığını ileri sürmüşlerdir. Çözüm sağlanacak tek yol olarak, Kıbrıs Türk halkının da, Rumlar kadar refaha sahip olmasıyla diğer bir söyleyiş olan uluslararası alanda tanınmasıyla

⁷⁹⁷ Ata Atun, a.g.e., s.134.

⁷⁹⁸ Ata Atun, *Mülakat*, 22, Ocak, 2017, saat 14.00.

mümkün olabileceğini belirtmiştir. Rum halkının başvuru talebi gibi Kıbrıslı Türklerinde aynı yıl BM'ye müracaat edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun geri dönüşü olmayan bir hata olarak değerlendirmektedir. Herhangi bir başvurunun olmamasının, büyük zaman kaybı olarak görüyor ve hala çözülememiş bir mesele olmasını hiç bir ülkenin tanımamasından kaynaklı olduğunu düşünüyor. Girişim olmadığından bugüne çok zaman kaybedildiğinden bahsetmektedir.⁷⁹⁹

BM'deki müzakereler boyunca, 1960 Antlaşmaları ve Kıbrıs Anayasası ile kurulan, Rum Cumhurbaşkanı ile birlikte Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk bakanların da içinde olduğu "iki toplumlu hükümet" in anlaşılması gerektiğini resmi şekilde defalarca belirtmişlerdir. Başbakan İnönü de karar öncesi ve sonrası, İngiliz Hükümeti'ne ve BM Genel Sekreteri'ne yazdığı yazılarda, sadece Rumlardan oluşan bir hükümetin Kıbrıs hükümeti olarak tanınamayacağını bildirmiştir.⁸⁰⁰

İngiltere, kendi çıkarları gereği, üç ay sonra tavrını değiştirerek Makarios Hükümeti'ni tanımış ve onunla yola devam etmeyi tercih etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti, iki kurucu halkın eşit siyasi ortaklığına dayanmaktadır. Rumlar, Rum Cumhuriyeti hâline getirmek için Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kasten yıkmış ve Kıbrıs sorununu yaratmıştır. Bütün bunlara rağmen 4 Mart 1964'te BM Güvenlik Konseyi, Ada'ya Barış Gücü konuşlandırılmasını öngören karar almış⁸⁰¹, uluslararası hukuk normlarına ters düşerek

⁷⁹⁹ Sabahattin İsmail ile 10.06 2018 tarihinde Mağusa'da yapılan görüşme, "Tayvan Mao devriminden sonra Çin'den ayrıldığını ve BM'de 1990'lı yıllara değin üye alındığı ve sonrasında ise Çin Cumhuriyeti'nin BM tarafından temsil edilmesinin sağlanması konusunda örnek verilmiştir.

⁸⁰⁰ Ahmet Gazioğlu, a.g.e., ss.112.113.

⁸⁰¹ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile ilgili aldığı kararların sayısı ve tarihleri: 186/4 March 1964, 187/13 ; March 1964, 192 / 20 June 1964, 193 / 9 August 1964, 194 / 25 September 1964, 198 / 18 December 1964, 201 / 19 ; March 1965, 206 / 15 June 1965, 207 / 10 August 1965, 219 / 17 December 1965, 220 / 16 March 1966, 222 / 16 June 1966, 231 / 15 December 1966, 238 / 19 June 1967, 244 / 22 December 1967, 247 / 18 March 1968, 254 / 18 June 1968, ; 261 / 10 December 1968, 266 / 10 June 1969, 274 / 11 December 1969, 281 / 9 June 1970, 291 / 10 December 1970, 293 / 26 May 1971, 305 / 13 December 1971, 315 / 15 June 1972, 324 / 12 December 1972, 334;/ 15 June 1973, 343 / 14 December 1973, 349 / 29 May 1974, 353 / 20 July 1974, 354 / 23 July 1974, 355 / 1 August 1974, 357 / 14 August ;1974, 358 / 15 August 1974, 359 / 15 August 1974, 360 / 16 August 1974, 361 / 30 August 1974, 364 / 13 December; 1974, 365 / 13 December 1974, 367 / 12 March 1975, 370 / 13 June 1975, 383 / 13 December 1975, 391.

Rumlar “Bütün Kıbrıs’ın yasal hükümeti” şeklinde adlandırılmıştır.⁸⁰²

3.4.3 Londra Konferansı ile Ada’da Çözüm Arayışları

Türklerin 1960 Antlaşmalarıyla elde ettikleri siyasi eşitliğe son vermek ve Türkleri azınlık statüsüne indirmek ve yönetimi resmi olarak tek başına ele geçirmek için bir fırsat olarak gören Makarios, 3 Ocak 1964’de bir bildiri yayınlayarak amaçlarını net bir şekilde ifade etmiş olduğunu ve bunun için çaba harcadığını daha önce ki başlıklarda ele alınmıştır.⁸⁰³

Londra Konferansı’ndan önce Kıbrıs Türk Liderliğini temsil eden Denktaş başkanlığındaki Osman Örek ve Halit Ali Rıza’dan oluşan heyet, değerlendirmeler yapmak üzere Ankara’ya gitmiş ve 8 Ocak’ta Başbakan İnönü ile görüşmüşlerdir. Bu görüşme sonrası Denktaş, Anavatan Hükümeti’nden Kıbrıs Türkü’nü Rumların insafına terk etmeyecekleri güvencesi aldıklarını, ayrıca Kıbrıs Türk Toplumunun acil ihtiyaçlarını bildirdiklerini ve her türlü yardımın yapılacağı sözünü aldıklarını açıklamıştır.⁸⁰⁴

12 Ocak’ta Ankara’dan Londra’ya gitmeden Lefkoşa’da Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Küçük’ün Ofisi Rumlar tarafından basılmış, tahrip edilmiş ve belgeler ile yazı makinası götürülmüştür.⁸⁰⁵ Türk ve İngiliz Dışişleri Bakanları 13 Ocak’ta Londra’da bir araya gelmiş, Konferans öncesi görüş alışverişinde bulunmuşlardır. TC. Dışişleri Bakanı Erkin, İngiliz Bakan Robert Butler’e, Yunan Hükümeti’nin Makarios’un Kıbrıs Türkleri’nin haklarını ortadan kaldırmak için ileri sürdüğü makul olmayan isteklerine destek vermesi halinde bunun Türk-Yunan dostluğunu zora sokacak bir girişim olacağını söylemiştir. Ayrıca Kıbrıs Türkü’nün Rum liderliğinin bir uyruğu

⁸⁰² Haluk Bayülken, *Cyprus Question And United Nations*, p. 84.

⁸⁰³ C.S.T.D, Dönem 1, C:6, Toplantı 2, 104. Birleşim, 2-9-1963, 162

⁸⁰⁴ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:23, Toplantı 2, 146. Birleşim, 1-10-1964, s. 97.

⁸⁰⁵ Salahi Sonyel, *Cyprus The Destruction of a Republic: British Documents 1960-65*, , The Eothen Press, Cambridgeshire, 1997, p. 110.

şeklinde yaşamayı kabul etmeyeceğini söylemiştir.⁸⁰⁶

Londra'da 15 Ocak 1964 tarihinde İngiltere, Türkiye, Yunanistan temsilcilerinin yanı sıra Kıbrıs Türk ve Rum kesiminin temsilcileri BM Genel Sekreteri U Thant ile uyuşmazlıkları görüşmek için toplanmıştır. 16 Ocak'ta Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs'taki toplum liderleri ve Kipriyanu birer konuşma yapmışlardır. F.C.Erkin konuşmasında, , Cumhuriyet'in ilk gününden itibaren antlaşmalar aleyhinde yapılan faaliyetleri örnekleriyle açıklamaya ve bunların Enosis'e giden yolda çabalar olduğunu anlatmıştır.⁸⁰⁷ Kıbrıs'ta meydana gelen son olayların gerçek nedenlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik bir araştırma komisyonu kurulması ve Türk Toplumu'nun tam bir güvence içinde yaşaması için uygun ortamın sağlanmasını istenmiştir. Denktaş da yaptığı konuşmada, Rumların hedefi tarafların aynı şartlarda ortak olmasına dayanan cumhuriyeti Rum devleti hâline getirmek ve Enosis'e bir sıçrama tahtası olarak kullanmak olduğunu söylüyordu.⁸⁰⁸ Son Rum saldırıları sonucunda iki toplumun bir arada yaşama olanağının ortadan kalktığını, BM veya Commonwealth garantilerinin buna yeterli olamayacağını, nitekim Zürih ve Londra Antlaşmalarının garantisinin kendilerini korumaya yetmediğini, Rumların insafında yaşamayı asla kabul etmeyeceklerini açık şekilde ifade etmiştir.

Daha sonra konuşan Klerides ise, Türklere tanınan ayrı toplumsal haklara, özellikle veto yetkisine karşı olduklarını, son sorunların altında bu ayrıcalıkların yattığını, Kıbrıs'ın hâkimiyet ve bütünlüğünün güvence altına alınması için Garanti ve İttifak Antlaşmalarında belirtilen sınırlamalara son verilmesi gerektiğini öne sürmüş ve

⁸⁰⁶ TC Dışişleri Bakanı Erkin, Lefkoşa'nın sur içi bölgesinde Rumların büyük bir saldırı başlattığını, Türkiye Büyükelçisi'nin de iletişim imkanlarının kesildiğini, dışarıyı ile iletişimin koparıldığı, kadın ve çocuklara saldırıldığı, Dr. Küçük ve Makarios'a garantör üç ülkenin ortak mesajında da hiçbir etkisinin olmadığını bildirdi ve Türk Hükümeti'nin İngiltere ve Yunanistan'a, saldırıları durdurmak ve adada, Türk Alayı ile birlikte ortak bir askeri müdahalede bulunmaları için çağrıda bulunmaya karar verdiklerini ilettiler. Ayrıca Erkin bu mesaja yanıt beklediklerini, İngiltere eğer bu konuda yanıtsız bırakırsa, Türk Alayı'nın tek başına hareket etmek zorunda kalacağı uyarısında bulundu. FO 371.168980-C1015.328, İngiliz Büyükelçisi D.Allen'in Ankara'dan Londra'ya gönderdiği 25 Aralık 1963 tarih ve 1393 numaralı telgraf, a.g.e., s.445.

⁸⁰⁷ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:22, Toplantı 2, 147. Birleşim, 2-10-1963, s. 136-138.

⁸⁰⁸ Ergenekon Savrun, *1960 Ve 1974 Yılları Arasında Kıbrıs Ve Türkiye'nin Karşılaştırmalı Kıbrıs Politikaları*, Hipokrat Yayınevi, Ankara, 2018, s. 106.

Makarios gibi O da, Ada'da meydana gelen son olayların bir iç mesele olduğu yorumunu yapmıştır.

Kıbrıs Hükümeti adına konuşan Kipriyanu da Klerides'e paralel bir söylem içerisinde, sorunların mevcut Anayasa'dan kaynaklandığını, antlaşmaların ve Anayasa'nın iki halkı birleştirmek değil, ayırmaya yönelik olduğu iddiasında bulunuyordu.⁸⁰⁹ Aynı gün Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi, Londra'ya çektiği telgrafta Garanti Antlaşması'nın BM güvencesi ile değiştirilmesine Türkiye'nin kesinlikle karşı olduğunu, bu konuda İngiltere'nin niyetlerinden de şüphe duyduklarını ve Türkiye'nin bu konuya sadece Kıbrıs'taki Türk Toplumu değil, kendi ulusal güvenliği açısından da baktığını bildirmiştir.⁸¹⁰

Konferans'ın yapıldığı Marlborough House'daki Rum delegesinin kapısına “*Kıbrıs Hükümeti*”, Türk delegesinin kapısına ise “*Kıbrıs Türk Toplumu*” yazılmıştır. Ayrıca İngilizler, Denктаş'a açık şekilde “*Türkiye'nin müdahale hakkından emin olmayınız. Sizi Türkiye kurtaramaz.*” demiştir. Tarafların kendi görüşlerindeki ısrarlı tutumları nedeniyle çıkmaza giren Konferans'a iki gün ara verilmiştir.⁸¹¹ Böylece Konferans'ın ilk bölümü bir sonuca ulaşmadan tamamlanmıştır. Bu arada Kıbrıs'ta sular durulmuyor, Rum yığınakları ve mevzilerin inşası hızlanıyor, yollardan alınıp kaybolan Türklerin sayısı artıyordu. Türk köylerine yapılan Rum saldırılarının oluşturduğu korku ve tehdit sonucu Türklerin köylerini terk ederek daha güvenli bölgelere göçü de hızlanmıştır. Daha önce iki kez bombalanmış olan Bayraktar Camii, 23 Ocak günü bir kez daha bombalanmıştır.⁸¹²

⁸⁰⁹ Salahi Sonyel, *Cyprus The Destruction Of A Republic, British Documents 1960-65*, s. 116.

⁸¹⁰ Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, 1960- 1969 arşiv kataloğu 11/4703 numaralı belge, İngiliz Büyükelçisi Allen'in Ankara'dan Londra'ya çektiği 16 Ocak 1964 tarih ve 38 numaralı telgraf, a.g.e., s.24.

⁸¹¹ Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, 1960- 1969 arşiv kataloğu 11/4708 numaralı belge, s. 17.

⁸¹² The New York Times, 22 Ocak 1964, s. 1; Dr. İhsan Ali Makarios'un danışmanına göre bu olayı Yorgacis'in yakın işbirlikçisi olan Polis Müdürü Lagudondis taraftarı polisler yapmıştı ve sebebi Türklerde Helen vatandaşlarına karşı düşmanlık yaratmaktı. Ali İhsan, *Hatıralarım*, Galerî Kültür Yayınları, 2002, s. 47.

Konferans'ın ikinci bölümünde genel toplantı yerine gruplarla ayrı ayrı görüşme yolunu tercih eden Sandys, Ada'da daha fazla sorumluluk almak istemediklerinden ve çıkarlarının daha fazla riske girmesini önlemek için Erkin'e ve diğer taraflara Ada'da barış ve güvenliğin sağlanması görevini NATO'nun üstlenmesi teklifini getirmişlerdir.⁸¹³

Rum tarafının hemen reddettiği bu öneriyi, aslında bir önceki Yunan Dışişleri Bakanı Venizelos'un dile getirdiğini ve şimdiki Bakan Palamas'ın da bazı koşullarla uygun karşıladığını ve İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Sir Ralph Murray'ın hükümetine gönderdiği telgraftan anlıyoruz.⁸¹⁴ Dışişleri Bakanı Erkin de 27 Ocak günü İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüşüyor ve Kıbrıs'taki son Rum saldırıları ile ilgili Türkiye'nin duyduğu endişeleri aktarıyor ve ayrıca NATO ülkeleri askerlerinden oluşacak güce katkı vermeye hazır olduklarını, ancak bunun bu güce katılacak Ada'daki Türk askeri sayısının 2000-2500 olarak artırılması ve barış gücü komutanının Ada'da yürütme erkine sahip olması halinde olanaklı olacağını bildirmiştir. İngiliz Bakan Butler ise bu koşulların uygulanabilir olamayacağı cevabını vermiştir.⁸¹⁵

Bu arada Kıbrıs'taki son gelişmelerin iki NATO müttefiki Türkiye ve Yunanistan arasında çatışmaya doğru gittiğini değerlendiren Amerika, olaya daha yakın olmak gereği duyuyor ve Başkan Johnson, Adalet Bakanı Robert Kennedy'yi 26 Ocak'ta Londra'ya göndererek Konferans'a aktif olarak katılmayı ve gelişmeleri şekillendirmeyi düşünmüştür. İngiliz ve Amerikalı yetkililerin yaptıkları görüşmelerde İngilizler, Ada'ya NATO ülkeleri askerlerinden oluşan bir barış gücü gönderilerek, İngiliz askerlerinin bir aydan beri tek başına yüklendikleri sorumluluğu paylaşmaları

⁸¹³ ABD İngiltere Büyükelçisi'nin 24 Ocak 1964'te Washington DC'ye gönderdiği şifreli telgraf. Lefkoşa Milli Arşiv Gizli Belgeler köşesinden

⁸¹⁴ FO 371.168970, İngiliz Büyükelçisi Sir Ralph Murray'dan Londra'ya gönderilen 12 Ağustos 1963 tarihli ve 487 nolu şifreli telgraf; a.g.e., s.198.

⁸¹⁵ C.S.T.D, Dönem 1, C:16, Toplantı 3, 18. Birleşim, 26-12-1963, s. 6.

için Amerika'nın da bu güce katkı vermesini istemiştir.⁸¹⁶

Başkan Johnson ise, yaklaşan başkanlık seçimlerinde Amerika'daki Rum-Yunan lobisinin tepkisini almamak için Kıbrıs'a gönderilecek kuvvete asker vermeğe yanaşmamış ve bu gücün Amerika dışındaki NATO ülkelerinden oluşmasını tercih etmiştir. Kennedy ile Butler, Sandys, Savunma Bakanı Thorneycroft ve Başbakan Sir Alec'in hazır bulunduğu 26 Ocak toplantısındaki görüşmeler o dönemdeki Amerika ve İngiliz görüşlerini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.⁸¹⁷ Önemli olan bir yeni patlamanın önüne geçmektir. Çünkü böyle bir durum kaçınılmaz olarak Türkiye ve Yunanistan arasında savaşa neden olacaktır.

Başbakan Alec, Taksim'in nihai bir çözüm olduğunu ve Türklerin bu yöne doğru gittiğini belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Butler ise, Türkiye'nin şimdilik doğrudan Taksim değil, Taksim öncesi bir adım olarak federasyonu düşündüklerini ifade etmiştir. Bu görüşmeyle, 28 Ocak'ta İngiliz Hükümet'i liderlerinin yaptığı toplantıdaki görüşmeleri değerlendirdiğimizde, o dönemde Taksim'in uygun bir çözüm olabileceğini düşündüklerini görebiliyoruz.⁸¹⁸

28 Ocak'taki toplantıda değerlendirme yapan Sandys, Ada'da sadece İngiliz askerlerinin bulunmasının kabul edilir olamayacağını, Makarios'un onaylamayacağı Taksim'in uygulanabilmesinin ancak dayatmakla olabileceğini ve bunun için de bu sorumluluğu NATO ülkelerinin İngiltere ile paylaşması gerektiğini belirtmiştir.⁸¹⁹

⁸¹⁶ CO 371.16930.C1015.330 NATO'daki İngiliz delegesi Sir. S. Shuckburgh'un 25 Aralık 1963 tarihli ve 495 numaralı şifreli telgrafı; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960- 1964*, Ankara, 2003, s. 244., s. 442.

⁸¹⁷ FO 371.168973.C1014.292 Sir Ralph Murray'ın Atina'dan gönderdiği 24 Aralık 1963 tarihli 778 nolu, Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, ss. 110-111.

⁸¹⁸ FO 371.174646.XC21517, Sir Ralph Murray'ın Atina'dan Londra'ya gönderdiği 22 Ocak 1964 tarihli telgraf, Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, ss. 114-115.

⁸¹⁹ FO 371.174746.XC20517, Sir Ralph Murray'ın Atina'dan Londra'ya gönderdiği 23 Ocak 1964 tarihli ve 126 Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, ss. 116.

Konferans süresince Denktaş'ın basın işlerini yürüten, dönemin Londra'daki Kıbrıs Türk Cemiyeti⁸²⁰ Genel Sekreteri Ahmet C. Gazioğlu'na göre de, Ocak 1964'de Sir Alec Douglas hükümeti, Kıbrıs'ta kalıcı çözüm olarak Taksim'e yakın bir çizgideydi. Eğer Türkiye'nin Taksim'i gerçekleştirmek için 1960 sonrasında ileriye dönük bir planı ve hazırlıkları olsaydı ve 1963-1964'de Taksim'in olası risk ve zorluklarına karşın, ABD ve İngiltere'nin dolaylı desteğiyle gerçekleşmesi mümkün olabilirdi.⁸²¹

Ankara, Denktaş'ın da dediği gibi “*hazırlıksız yakalanmıştı*” ve Amerika da, yaklaşan başkanlık seçimleri nedeniyle Taksim'i desteklemekten kaçınmıştı. Bu arada Londra'daki Konferans'ta Kıbrıs için çözüm arayışları sürerken, Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti adına Doğu Bloku ülkelerinden silah satın aldıkları, hatta NATO ülkesi olan Belçika'dan bile silah satın alma girişiminde oldukları öğrenilmiştir. Makarios, tüm yaptıklarına karşın halen Türk toplumunu “*hükümete karşı isyan eden grup*” olarak değerlendiriyor ve dışarıya karşı da bu şekilde lanse ediyordu.

Konferans uzadıkça Makarios zaman kazanıyor ve Türk köylerine baskınlar artıyor, Türk arazilerine Rumlarca el konuyor, canlarını kurtarmak için evlerinden, köylerinden kaçmak zorunda kalan, göçmen konumuna düşen Türk sayısına her gün yenileri ekleniyordu. Amerika ve İngiltere'nin ortak olarak hazırladıkları ve Anglo-Amerikan Planı olarak adlandırılan NATO Barış Gücü Planı, 31 Ocak 1964 tarihinde, Londra'da İngiliz Dışişleri Bakanı Butler ve Sömürgeler Bakanı Sandys tarafından Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları'na, sunmuştur.⁸²² Yunanistan, Ada'da Türk ve Yunan birliklerinin sayısının artırılmasının kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir.

⁸²⁰ Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, *Kıbrıs Türk Cemiyeti Ana Tüzüğü*, “Cemiyetin Kuruluşu, Madde:1, s. 4.

⁸²¹ Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi 1960- 1969 arşiv kataloğu 11/4708 numaralı belge, İngiliz Başbakanı Sir Alec ve Kennedy'nin 26 Ocak 1964 tarihli toplantı tutanağı, a.g.e., ss.47-48.

⁸²² FO 371.174761.XC20517 NATO Merkezinden Londra'ya çekilen telgraf, Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 117.

Amerika, İngiltere ile hemfikir olmakla birlikte olmazsa olmaz kural olarak bu planın özellikle Makarios'un onayından geçmesi gereğini ortaya koymuştur. Çünkü Konferans'ın ulaşacağı sonuç istedikleri gibi olmazsa konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne götüreceğidir.⁸²³ Oysa Amerika, Rusya'nın veto yetkisi olan ve Makarios'un da Bağlantısızlar'ın desteğini alarak istediği kararı çıkarabileceği Güvenlik Konseyi'ne konuyu götürme taraftarı değildi.⁸²⁴

Ada'da toplanan kuvvetin siyasi direktifini bu kuvvetlere katılan devletlerin Londra'daki siyasi yetkililerinin vereceğini, aynı zamanda ilgili devletlerin dışından, yine NATO ile ilgili devletlerin içerisinde bir arabulucu atanacağını, bu arabulucunun Kıbrıs'ta incelemeler yaptıktan sonra Kıbrıs'ın müstakbel statüsünün yeni müzakereler yoluyla tayin ve tespit edileceğini anlatıyordu.⁸²⁵

Amerikan Hükümeti'nin bu barış vazifesinde görev almayı kabul ettiğini, müteakiben İngiltere ve Amerika hükümetlerinin ortaklaşa bir teklifte bulunduklarını, buna göre güvenliğin tesisi için, Kıbrıs'a NATO üyelerinden kuvvetler gönderilmesi, Kıbrıs'ta öncelikle soydaşların can, mal, hak ve menfaatlerinin sağlam ve fiili garanti altına alınması ve böylece Ada'da barış ve huzur sağlandıktan sonra, Kıbrıs'ın geleceğinin belirlenmesi yolunda başlangıçtan beri ileri sürmüştür.⁸²⁶ Türk, İngiliz ve Yunan kuvvetlerinden kurulu üçlü barış kuvvetinin 10 bin kişilik bir kuvvet halinde takviyesinin kararlaştırıldığını, böylece Kıbrıs yönetiminin Rum kanadının, Türk Cemaati'nin çıkar ve haklarına zarar veren girişimlerine de olanak verilmemiş olacağını belirtmiştir.⁸²⁷

⁸²³ Joseph S. Joseph, *Cyprus Ethnic Conflict And International Politics: From The Independence To The Threshold Of The European Union*, Second Edition, Macmillan Press, London 1997, p. 173.

⁸²⁴ "İngiltere'nin Konferans Davetini Türkiye'den Olumlu Cevap", *Zafer*, 6 Temmuz 1955, s. 3 ; "Üçlü Konferansa Yunanistan'da Katılıyor", *Zafer*, 6 Temmuz 1955, s. 6.

⁸²⁵ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:21, Toplantı 3, 16. Birleşim, 26-12-1963, s. 24-25.

⁸²⁶ Süha Bölükbaşı, *Turkish-American Relations and Cyprus*, University of Virginia, The Miller Centre, Lanham University Press of America, Maryland 1988, p. 206.

⁸²⁷ C.S.T.D., Dönem 1, C:18, Toplantı 3, 19. Birleşim, 26-12-1963, s. 8-11.

Bu arada yeni plana karşı fiili eyleme geçen Makarios, Amerika'yı NATO Barış Gücü girişiminden caydıracak yollar denemiştir. Bu bağlamda, Ada'daki ABD Büyükelçiliği 3 Şubat 1964'de bombalanmış, aynı gün Lefkoşa'da patlayan üç bombanın ikisinin hedefi ABD Büyükelçiliği, diğeri de İngilizlerin kaldığı bir otel olmuştur. Bu olaylardan sonra Makarios, 4 Şubat günü İngiliz Yüksek Komiseri'ne Barış Gücü planıyla ilgili yanıtını bildirmiştir. Buna göre, uluslararası barış gücünün Ada'ya gelmesini ilke olarak kabul etmekle birlikte, bu gücün BM Güvenlik Konseyi denetiminde olması, Yunan ve Türk birliklerinin bulunmaması ve görev ve yetkilerinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nden alınması koşul olarak getirilmiştir.⁸²⁸

Bu olayların akabinde 7 Şubat'ta Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı Nikita Kruşçef, İngiliz Başbakanı'na bir mektup göndererek, Kıbrıs'la ilgili son gelişmelerden duydukları kaygıyı dile getirerek ciddi uyarılarda bulunmuşlardır. NATO ülkelerinden oluşan bir kuvvetin Kıbrıs'a gönderilecek olmasının, bağımsız bir ülkenin içişlerine müdahale olarak kabul edilmiştir.

Sonunda Makarios, 13 Şubat tarihinde, "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Görüşleri" başlığıyla bildirdiği yazılı yanıtında, BM Güvenlik Konseyi'ne başvurma kararı aldığını, Güvenlik Konseyi'nce Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını yıkmayı hedef alan her saldırı veya tehdidin önlenmesi için tüm dünya ülkelerine çağrı yapan bir karar çıkarılmasını isteyeceğini bildirilmiştir.⁸²⁹ Ada'ya gelecek Barış Gücü'nün daha önce belirttiği esaslar çerçevesinde oluşturulabileceğini ve görüş alışverişinde bulunmak üzere BM Genel Sekreteri'ni Ada'ya davet edeceğini açıklıyordu. Londra Konferansı süreci böylece bir sonuç alınamadan sona eriyor, Makarios belirlediği yolda, istediklerini elde ederek ilerlemeye devam ediyordu. BM Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde 186 sayılı karar olarak oybirliğiyle kabul edilen kararla, Türkler ve Rumların barış hâlinde yaşamaları lüzumunu, şiddetin engellenmesi, barış gücü ile

⁸²⁸ Department of State, Central Files, POL 23-8 CYP, İngiliz Yüksek Komiserinin Lefkoşa'dan Londra'ya gönderdiği 8 Şubat 1964 tarihli telgraf; İngiliz Büyükelçisi David Allen'in Ankara'dan Londra'ya gönderdiği 9 Şubat 1964 tarihli telgraf. Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 120-121.

⁸²⁹ BCA.30.01.71.453.10.

bir arabulucu tayinini öngörüyor; Kıbrıs Hükümeti'nden gerekli önlemleri almasını istiyordu.⁸³⁰

3.4.4 Birleşmiş Milletler Barış Gücünün Ada'ya Gelişi

Rum milisler, 9 Mart 1964 tarihinde Baf'ta, 19 Mart'ta Gaziveren'de, ayrıca başka birkaç yerde hayatını sürdüren Türklere saldırmışlardır. Bunun sonucunda Ada'daki Türkler kendilerinin ve Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) isteği üzerine yaşadıkları yerleri terk etmiş, TMT korumasındaki yerlere kaçmışlardır. Makarios, BM Barış Gücü Ada'ya ulaşmadan Güvenlik Konseyi tarafından kendisine verilen “güvenliği sağlama” görevini Baf Türkleri'ne saldırarak ifa etmek istemiştir.⁸³¹

Makarios, 6 Mart 1964 tarihinde yaptığı açıklamasıyla Güvenlik Konseyi'nin Cumhuriyet hükümetine nizam ve güvenliği kurma ve yerine getirme görevini tanıdığından söz etmiş; hükümetin düzeni ihlal eden tavırları durdurmak, düzen ve güvenliği sağlamak konusunda her türlü gayreti harcayıp gerekli her önleme başvuracağını açıklamıştır.⁸³²

⁸³⁰ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Kıbrıs konusunda 18 Şubat 1964'ten 4 Mart'a dek süren dönemde, aşağıdaki kararı oy birliğiyle kabul etmiştir:

“Güvenlik Konseyi”

“1. Tüm üye devletlere, BM Sözleşmesi'nin getirdiği sorumluluklara bağlı kalarak, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirebilecek veya uluslararası barışı tehlikeye sokacak bir hareket veya hareket tehdidinden sakınmalarını söyler; 2. Nizam ve hukukun sağlanması, tekrar kurulmasıyla görevli olan Kıbrıs Hükümeti'nden, Kıbrıs'ta kan dökülmesine ve şiddete son verilmesi için gereken tüm önlemleri almasını ister; 3. Kıbrıs'taki liderlere ve toplumlara son derece ölçülü davranmalarını söyler; 4. Kıbrıs Hükümeti'nin onayıyla, Kıbrıs'ta bir BM Barış Gücü oluşturulmasını önerir; Genel Sekreter, Türkiye, Kıbrıs, Birleşik Krallık ve Yunanistan hükümetlerine danışıp gücün oluşum büyüklüğünü ve şeklini belirler. 5. Gücün işleyişini uluslararası güvenlik ve barışın korunması için çatışmaların tekrar başlamasını engellemek, hukuk düzeninin yeniden düzenlenmesi, devam ettirilmesi ve normale dönülmesinin sağlanması için gerekli durumlarda katkı sağlamasını tavsiye eder, 6. Gücün, oluşabilecek bütün masraflarının Güvenlik Konseyi, birlikleri sağlayan hükümetler ve Kıbrıs Hükümeti'nin karar vereceği bir biçimde karşılanmasını, konuşlanma süresinin üç ay olmasını önerir. 7. Genel Sekreter'den, arabulucu ve çalışanlarının sayısal düzenlemesi ve masrafları için, BM fonlarından, uygun görüldüğü kadar ayırmasını ister.”. Nihat Erim, a.g.e., s. 253-254.

⁸³¹ Rauf. R.Denktaş, İlk Altı Ay, Arşivden belgeler ve notlarla 1963-1964, Lefkoşa, 1991, s. 41.

⁸³² Rauf. R.Denktaş, a.g.e., s. 43.

Rumlar, sözde emniyet kuvvetleri ile Türklere karşı yapmakta oldukları ve bundan sonra yapacakları saldırılara da resmi kılıf hazırlıyorlardı. BM Barış Gücü Ada'ya gelmeden önce Türkleri kontrol altına almak, etkisiz hale getirmek amacını güdüyordu.⁸³³ Bunun için Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesi birkaç hafta geciktirilecek, bu durumdan yararlanarak Türklere tekrar saldırılacak, bunda başarılı olurlarsa Barış Gücü'nü tamamen Makarios Hükümeti'ne yardımcı konumuna getirerek sınırlı bir bölgede kalabilecek Türk gücünü tamamen yok etmek isteyeceklerdir.

Dr. Küçük, Barış Gücü'nün gelişiyile ilgili hazırlık yapılırken Rumların saldırılarını artırdıklarını, Baf'ta ve Ayakebir'de ölü ve yaralıları olduğunu, geçen her günün Türkler için kötüleşmekte olduğunu bildirmiştir. Türkiye'nin bir müdahalede bulunamayacağını bilen Rumların taarruzlarını daha da artırdığını eklemiştir.

Ada'da Rum saldırıları şiddetini çok artırmış, İngiliz itfaiyesinin müdahalesi engellenmiş, bu bölgelere İngiliz askerlerinin girmesine karşı koyulmuş, hatta girmeye çalışılan İngiliz zırhlı araçlarına ateş açılmıştır. General Gyani müdahale imkânı bulunmadığını, olaylar bu şekilde sürerse sonucun daha olumsuz hale geleceğini söylüyordu. BM Barış Gücü'nün Ada'ya gelmesinin en az 2-3 hafta süreceği için bu koşullar içerisinde 120 bin Türk'ün geleceğinin oldukça vahim olduğu düşünülmekte, derhâl müdahale edilmezse kurtulmanın mümkün olmayacağı görülmekteydi.⁸³⁴

Küçük, Makarios'un son üç buçuk yıllık tecrübesi sırasında gösterdiği uygulamalardan dolayı, devlet teşkilatına tekrar katılmanın Türk haklarını, menfaatlerini savunmayı başarma olasılığının bulunmadığına inandıklarını belirtmiştir. Ankara tarafından yapılan "Devletteki görevlerinize dönün." çağrısını birkaç gün sonra BM yapıyor ve Makarios ile Klerides ise bunun ancak siyasi bir çözüme varılması halinde

⁸³³ Naomi Rosenbaum, "Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878- 1960," *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 3, 1970, pp. 619- 621.

⁸³⁴ Ahmet Gülen, *İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2016, s. 108

olabileceğini belirterek reddediyordu.⁸³⁵

Burada özellikle üzerinde durulması gereken konu, az önce de belirtildiği gibi, Kıbrıs'taki durumun Ankara'dan daha farklı görünüyor olması, bir başka ifadeyle Ankara'daki Hükümet'in Kıbrıs'ta meydana gelen olayların tahlilini veya değerlendirmesini yeterince yapamadığını görmekteyiz. Makarios ve ekibinin 1960 Antlaşmalarını ve Anayasa'yı kasıtlı olarak ihlal ettikleri, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Küçük'ün bile ofisini basarak kasaları kırıp belgeleri aldıkları, Türklerin yoldan alınıp götürülüp katledildiği, köyler basılıp yakılarak insanların öldürüldüğü veya terk etmeye zorlanarak mallarına el konulduğu bir ortamda, bu acıyı ve sıkıntıyı yaşayan, bu psikoloji içindeki insanların geri dönüp işlerine kaldıkları yerden devam etmelerini istemek, Ankara'nın Makarios'un gerçek niyetini tam olarak anlayamadığını ortaya koyuyordu.

Kıbrıs Türk Toplumu'nun Rum saldırıları karşısında artık dayanma gücünün kalmadığını Dr. Küçük, 12 Mart'ta hem Ankara'ya, hem de U Thant'a gönderdiği telgraflarla bildiriyordu. U Thant'a gönderdiği mesajda, sözde Rum Güvenlik Kuvvetleri'nin kuşatılmış olan Türkleri savunmak için İngiliz askerlerinin gerekli hareketleri yerine getirmelerini ve zor durumda kaldıklarını bildiriyor ve *"Rumların soykırım girişimini durduracak bazı önlemler alınmazsa, Kıbrıs Türkleri'ni yok etmek amacını güden bu katliam, tarihe sadece özgür dünya için bir yüz karası olarak geçmeyecek, aynı zamanda BM ve sizler gibi barışsever insanların yenilgisinin en vurucu darbesi olacak"* şeklinde uyarıda bulunuyordu.⁸³⁶

⁸³⁵ Klerides'in 1974 öncesi söylemi; "Bugün biz Kıbrıslı Rumlar hükümeti tamamiyle kontrol ediyoruz. Ne vetolu Cumhurbaşkanı Yardımcısı ne üç Türk bakan vardır. Tüm bakanlar Rumdur. Uluslararasıda yalnızca bizim hükümetimiz tanınıyor. Neden Türkleri tekrar içimize alalım? Günümüzde Türkler yalnızca mevzilerini denetleyebiliyorlar; yani toplam toprağın % 3'ünü. Zengin kaynakları olmadığından ekonomik bakımdan zor durumdadır. Sonunda ya bizim kararlarımıza uyacaklar, ya da çekip gidecekler." Niyazi Kızılyürek, *Glaŋkos Klerides Tarihten Günümüze Bir Kıbrıs Yolculuğu*, ss. 176-177.

⁸³⁶ Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığına bağlı görev yapan polis teşkilatını son zamanda Rumlar istismar etmektedir. Sivil otoriteye bağlı olmadığından adanın Türk tarafındaki asayişsizliğe gerektiği kadar müdahale edemediği suçlamasıyla karşılaşan Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı aslında Türkiye'yi suçlayan bir kampanyanın içine çekilir. Kıbrıslı Rumlar tarafından bugünlerde girilen diğer kampanya bölücü terör örgütü militanlarına yardım ve yataklık etmeleridir. KKTC'nin güvenlik ve asayiş sorunları

Dr. Küçük'ün, Meclis'teki muhalefetin hükümeti bu konuda pasif kalmakla suçlayan konuşmaları, Ankara Hükümeti'ni daha keskin önlemler almaya itmiştir. Bu maksatla, 12 Mart'ta Dışişleri, İçişleri ve Savunma Bakanları ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından oluşan Ulusal Güvenlik Konseyi'ni toplayan İnönü, Makarios'a bir nota vererek saldırıların derhal durdurulması⁸³⁷, kayıpların bulunması, aksi takdirde askeri müdahalede bulunacağını bildirilmesi kararını almıştır. Bu kararı ertesi gün Makarios'la birlikte İngiliz, Amerikan ve Yunan Büyükelçilerine de bildirmiştir. Aynı gün notaya cevap veren Makarios ise, kendisinin meşru hükümet olduğu iddiasını vurguluyor, Türkiye'nin tek yanlı müdahale hakkı olmadığını savunarak suçun Türklerde olduğunu iddia ediyor ve notanın kabul edilemez olduğunu açıklamıştır.⁸³⁸

Bunun üzerine, Türkiye'nin olası bir müdahalede bulunmasının önüne geçmek için girişimde bulunan ABD, Ankara'daki Büyükelçisi'nden İnönü'yü ziyaret etmesini ve kendisine Barış Gücü'nün birkaç gün içinde geleceğini, bunun için Türkiye'nin Ada'ya müdahale kararını ertelemesini istemiştir. İnönü'ye aynı yönde bir telkin de İngiliz Başbakanı'ndan gönderiliyordu. Kıbrıs'ta meydana gelecek olaylara göre hareket edeceğini bildiriyor ve artık sözlerle değil gerçeklerle ilgilendiklerini vurgulayarak, müdahale kararının son birkaç gündür sağlanmış olan sakin durumun korunması ve Kıbrıs Türkü'ne karşı yapılabilecek yeni saldırıların önlenmesine karşı alındığını açıkça ifade etmiştir.

olduğunu ortaya atan ve insanların kafasını karıştıran Kıbrıs Rumları, terör örgütü sempatizanlarına destek vererek bunların Türkiye'den adaya kaçmaları sonrasında rahat eylem yapma imkanına kavuşmalarına da destek olur. PREM 11/4707-28964, FO'nun İngiliz Büyükelçisi Allen'e gönderdiği 12 Mart 1964 gün ve 1311 numaralı telgraf, a.g.e., s.156.

⁸³⁷ Yeşim Örek, *Belgelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tarihi Gerçekleri: Osman Örek'in Kişisel Arşivinden*, İstanbul, Alfa Yayınları 2043, 2010, s. 203.

⁸³⁸ Panikos Neokleus, *Tarihe Işık Tutan Anılar 1955-1974 Kıbrıs*, Çeviren: Melis Kızıldağ, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2011, ss. 116-117.

İnönü, ABD ve İngiltere’den gelen bu telkinlere olumlu yanıt vermek zorunda kalmış, müdahale kararını ertelemiş ve sembolik de olsa, Kanadalı askerlerden oluşan 62 kişilik ilk BM Barış Gücü ekibi, 14 Mart’ta Kıbrıs’a gelmiştir. Aynı gün BM Güvenlik Konseyi, Makarios’un Türkiye’nin notasının Kıbrıs’ın içişlerine karışmak olduğu gerekçesiyle kınanması talebine yönelik bir toplantı düzenlemiştir. 4 Mart 1964’te alınan 186 sayılı kararı teyit ederek, bu karara tüm tarafların saygı göstermeleri gerektiğini belirten yeni bir karar almıştır. BM Barış Gücü, birkaç gün içinde İsveç, Danimarka, Finlandiya, Kanada, İrlanda ve İngiltere’den teşkil edilen birliklerle takviye ediliyor ve Kıbrıs’taki BM Kıbrıs Barış Gücü (United Nations Peace Keeping Force in Cyprus-UNFICYP)’ndeki asker sayısı 7000’e yükseltilmiştir.⁸³⁹

BM Barış Gücü, 27 Mart 1964’de Hintli General Gyani’nin komutası altında resmen göreve başlamıştır. Önce yalnızca üç ay kalmak üzere gelen Barış Gücü miktarı azalmasına karşın günümüzde de göreve devam etmektedir.⁸⁴⁰ Bu gelişmeler karşısında Türk Hükümeti, kamuoyunun devam eden baskısının da etkisiyle tedbiri elden bırakmamış ve 16 Mart sabahı, CHP Grubunda yapılan olağanüstü toplantı akabinde aynı gün öğleden sonra TBMM’de yapılan gizli oturumda Anayasa’nın 66. maddesi gereği Kıbrıs’a asker sevk etmek amacıyla Meclis’ten yetki istemeye karar vermiştir. 16 Mart öğleden sonra Meclis, ittifakla aldığı kararla hükümete Kıbrıs’a asker gönderme konusunda tam yetki vermiştir.⁸⁴¹

Alınan bu karar da Makarios’u Kıbrıs Türk Toplumu’na karşı uyguladığı saldırıların durmasına engel olamamış, bu kararın hemen akabinde Gaziveren köyüne Yunanistan’dan gelen ağır silahlarla saldıran Rumlar, Türklerin silahlarıyla beraber kayıtsız şartsız teslim olmalarını istemiş, aksi takdirde saldırıların devam edeceğini

⁸³⁹ Jan Asmussen, “Cyprus – Should the UN withdraw?” *European Center for Minority Issues*, C:25, 2011, pp. 11-12. (Jan Asmussen’in 2008 yılında Lisans eğitimimde aldığım ders notları da kullanılmıştır.)

⁸⁴⁰ Carol Migdalovitz, *Cyprus: Status of U.N. Negotiations*, Congressional Research Service, Order Code RL33497, ABD 2002, ss. 22-23.

⁸⁴¹ Feroz Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976, s. 273.

bildirmişlerdir.⁸⁴² Türkiye'nin müdahale girişimlerinin Amerika, Rusya ve İngiltere tarafından her defasında engellenmesinden cesaret alan ve Türkiye'nin Ada'ya herhangi bir müdahalede bulunamayacağından kendince emin olan Makarios, Yunan askeri Grivas ile Mart sonunda aldığı bir kararla Cumhuriyet Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu'ndaki üç Türk Bakan'ın yerine Rum bakanlar atamış ve böylece Türk bakanların geriye dönme olanağını tamamen ortadan kaldırmıştır. Bunun üzerine de "Türkler hükümeti terk etmiştir" propagandasını yapmıştır.⁸⁴³

Ardından da Londra Konferansı ve New York görüşmelerindeki tutumu nedeniyle Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf R. Denktaş'ın Ada'ya dönmesini yasaklayan, döndüğü takdirde tutuklanacağını ve yargılanacağını belirten bir karar almışlardır. Bu kararı da UNFICYP Komutanı General Gyani, 26 Mart tarihinde Dr. Küçük'e bir ziyaret gerçekleştirerek iletmiştir.⁸⁴⁴

27 Mart'ta da Dr. Küçük, bir mesaj göndererek Ankara'yı bilgilendirmiş ve Denktaş'ın Kıbrıs'a dönüşü için yardım talep etmiştir. İngiltere, Ada'daki üsler dışındaki tüm askerlerinin UNFICYP komutası altında olduğu için Ada'da tek başlarına bir girişim yapamayacaklarını Kıbrıslı Türklere ve Türkiye'ye bildirmiştir. Denktaş, Ankara'da kalışının uzaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Dairesi'nde görev yapmaya başlamıştır. BM Genel Sekreteri U Thant, 186 numaralı Güvenlik Konseyi kararı gereğince, Finlandiya eski Başbakanı Skari Tuomoja'yı 24 Mart 1964'de arabulucu olarak görevlendirmiştir.⁸⁴⁵

⁸⁴² Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey. V. XVI, Telegram From the Department of State to the Embassy in Cyprus, March 28, 1964

⁸⁴³ Yunanistan, propagandalarıyla Türkleri Uluslararası kamuoyunda haksız, Hristiyanların din düşmanı olarak tanıtmaktadır. Yunanistan'ı medeniyetin beşiği, Türkiye'yi ise barbar olduğuna inandırmaya çalışırlar. Alexis Heraclides, , *a.g.e.*, p. 278.

⁸⁴⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 207.

⁸⁴⁵ Ecvet Güresin, "Kritik Sürece Adım Adım", Cumhuriyet, 24 Mart 1964, s. 1.

Ada'daki Rumların konumlarının güçlü oluşundan dolayı özellikle Amerika'nın, Enosis'e yakın çözüm ürettiğini bilmekteyiz. Asıl amacı komünizme karşı Türk-Yunan anlaşmazlığının yaratabileceği sorunları engellemek olan Amerika için Ada'da kimin haklı olduğundan çok, savunduğu temel düşünceyi yürütmeye hangi tarafın güçlü olduğu önem arz etmektedir.⁸⁴⁶ Enosis, ABD'nin Lefkoşa Büyükelçisi'nin önerileri doğrultusunda Amerika açısından en uygun çözüm tarzı olarak görülmeye başlanmıştır. Kıbrıs Türk Liderliği ise, arabulucu ile yapılacak görüşmelerden de çok ümitli görünmüyordu.

BM Barış Gücü'nün ve arabulucunun Kıbrıs'a gelip faaliyetlerine başladığı bu dönemde Makarios, hem Barış Gücü'nü, hem de arabulucuyu etkilemek için inisiyatifi elinde tutmaya gayret göstermiştir. Türk Alayı'nın 25 Aralık 1963'de kampını terk ederek Gönyeli'ye konuşlanması ve daha sonra kampına dönmeyi reddetmesinin İttifak Antlaşması'nın ihlali sayılmıştır.⁸⁴⁷ 1 Nisan 1964 tarihinde, EOKA'nın kuruluş yıldönümünde, Zürih ve Londra Antlaşmalarından biri olan İttifak Antlaşması'nı geçersiz kıldığını açıklamış ve 4 Nisan'da Başbakan İnönü'ye bir mektupla bildirmiştir.

6/7 Nisan gecesi Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na, Atina Büyükelçiliği tarafından bizzat Bakan'ın konutunda kendisine teslim edilmek üzere bir nota verilmiştir ve Türk Hükümeti'nin Kıbrıs Türk Alayı'na bir saldırı yapılması olasılığı karşısındaki endişesi dile getirilmiş ve böyle bir olayın gerçekleşmesinin bir savaş nedeni olacağı vurgulanmıştır.⁸⁴⁸

Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos, notayı okuduktan sonra, Türk Alayı'na herhangi bir saldırının söz konusu olmadığı konusunda Türkiye'ye güvence vermiştir. Aynı yönde bir güvenceyi de, Başbakan Papandreu 13 Nisan'da Türkiye Büyükelçisi Nedim

⁸⁴⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960- 1964*, Ankara, 2003, 204.

⁸⁴⁷ Makarios Druşotis, *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*, Lefkoşa, Galeri Kültür Yayınları, 2008, s. 107.

⁸⁴⁸ Soyalp Tamçelik, a.g.m., ss.1256.

Veysel İlkin'e vermiştir. Ankara'nın endişesini anladığını, bundan sonra böyle bir olaya meydan verilmemesi için Makarios'a talimat verildiğini ve Kıbrıs Türk Toplumuna hak ve çıkarlarının uluslararası güvenceye bağlanması için çalışacaklarını belirten sözler söylemişlerdir.⁸⁴⁹

Oysa bu güvenceleri veren şahıslar, Kıbrıs'a "Kıbrıslı gönüllüler" maskesiyle Yunan askeri birliklerini gönderme kararı alan ve uygulayan kişilerdir ve dolayısıyla verilen güvencelerin ne derece güvenilir olduğu sorgulanmalıdır. İnönü, 7 Nisan'da İngiliz Başbakanı'na bir mektup göndererek, durum hakkında bilgi vermiş ve Yunanistan'a yaptığı ikaz gibi İngiltere'ye de Kıbrıs'ta bulunan Türk Alayı'na düzenlenecek saldırının Türkiye'ye düzenlendiği düşünülerek karşılık verileceği, bir başka ifadeyle savaş sebebi sayılacağı uyarısında bulunmuştur.⁸⁵⁰ İngiltere ise, ikili oynamaya devam etmiştir. Rum tarafı ise başta Makarios olmak üzere, çizdiği çizgide ısrarla ve inatla yürüyor, bu yolda her girişimi geçerli kabul etmiştir.⁸⁵¹ Dolayısıyla verilecek kararlarda ve anlaşmazlıkların çözüm yolunda, Türkiye daima daha çok taviz veren taraf olmuştur.

KKTC Dışişleri Bakanı Hüseyin Özgürgün ile 24 Eylül 2016'da bir mülakat yapılmıştır. Özgürgün, bu mülakatta Türkiye'nin daima sorunları çözmeyi hedefleyen bir siyaset sergilediğini bildirmiştir. Müzakerelerde Türkiye'nin destek ve işbirliğini görmekten hoşnut olduğunu belirtmiştir. 1950'lilerden bugüne Kıbrıs'la ilgili meselelerde Türkiye'nin daima aktif bir politika sergilediğini de dile getirmiştir.⁸⁵² Bakan, "Kimse Rumları anlaşmaya mecbur bırakmıyor. Mesela, AB Rumlara 10 milyar Euro vereceği zaman anlaşma koşulunu getirirse anlaşma kesindir. Bu, istenmediği anlamına gelir. Bunun sebebi yalnızca AB değildir. ABD ve İngiltere için üslerin varlığı"dır.⁸⁵³

⁸⁴⁹ Ahmet C., Gazioglu, Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960- 1964, Ankara, 2003., s. 207.

⁸⁵⁰ Ker-Lindsay, James, *a.g.e.*, p. 117.

⁸⁵¹ Thomas Ehrlich, *a.g.e.*, p. 96.

⁸⁵² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 204.

⁸⁵³ Hüseyin Özgürgün ile 24 Eylül 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

Rum silahlı gruplar, BM arabulucusu ve BM Komutanı'nın merkez ofisinin bulunduğu Ledra Palas Otel'i'ne BM askerlerinin gözü önünde girip, Barış Gücü'nde görevli İngiliz askerlerinin itirazlarına aldırmaz etmeksizin Otel'in Türk kesimine bakan balkonları ile terasına kum torbalarından mevziler döşemişlerdir.⁸⁵⁴ Nitekim bu mevzilerden 1 Haziran'a kadar Türk kesimini yoğun ateş altına almışlardır.

Rumlar Girne-Lefkoşa anayolunu ve Girne kıyılarını kontrol eden ve Türk mücahitlerin elinde bulunan St. Hilarion Kalesi bölgesine 24 Nisan gecesi yoğun bir saldırı düzenlemiştir. Saldırının özelliklerinden birisi, harekâtı Rum İçişleri Bakanı Yorgacis'in bizzat yönetmiş olması ve diğeri de Reuters haber ajansının verdiği bilgilerden saldırıda bulunan Rum askerlerinin bazılarında BM Barış Gücü askerlerine ait çelik başlık bulunmasıydı.

BM yetkililerinin verdiği bilgilere göre, sayıları 300'ü bulan ve bir bölümü komando olan Rum kuvvetlerinin yaklaşık 20-25 mücahidin bulunduğu St. Hilatin bölgesine yaptıkları ve ateşkes ilan edilene kadar dört gün süren saldırılar sonucunda, altı mücahit şehit olmuş, ancak çevredeki bazı küçük tepeler dışında bölge Türk kontrolünde kalmaya devam etmiştir.⁸⁵⁵ Barış Gücü'nün varlığının sorgulanmasına neden olan bu saldırıda, bölgedeki Kanadalı Barış Gücü askerlerinin komutanı Fransız kökenli Binbaşı Trompla, müdahale için emir almadıklarından çarpışmalar sırasında herhangi bir müdahalede bulunmadıklarını, çarpışmalardan etkilenecek kadın ve çocuklar bulunmadığı için iki tarafı bu küçük muharebeyi sürdürmeleri için serbest bırakıp seyirci kaldıklarını açıklamışlardır.⁸⁵⁶

⁸⁵⁴ H. Davison Purcell, Cyprus, New York, 1969, s.344.

⁸⁵⁵ FO 371/160387-XC 99018, Directive to the British High Commissioner in the Republic of Cyprus; Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 71-73.

⁸⁵⁶ FO 371/160387-XC 99018, Directive to the British High Commissioner in the Republic of Cyprus; Ahmet Gazioğlu, a.g.e., 2003, s. 245.

Mayıs 1964’de TBMM’nin temel konularının başında yine Kıbrıs gelmiştir. 5 Mayıs’taki oturumda Başbakan İnönü, müttefiklerin tutumlarını açıkça ortaya koyma zamanının geldiğini belirtmiş⁸⁵⁷ ve “*Millî bir dava olan Kıbrıs davası milletimizin şeref ve haysiyetine uygun şekilde sonuçlandırılacaktır. Bunun dışındaki bir çözüme bizi kimse razı edemez. Topraklarına sadakatini kanlarıyla göstermiş Kıbrıslı Türkler kendi vatanlarında tüm haklarına sahip şekilde özgür ve emniyetle hayatını sürdürecektir. Bunu sağlamak Türkiye için şerefli bir görevidir.*” sözleriyle iki hedef kitleye mesaj göndermiştir.⁸⁵⁸

Türlere yapılanları görmezden gelen Batılı müttefikler hiçbir müdahalede bulunmadıkları görmekteyiz. Hatta çatışma esnasında BM askerlerinin de Rum tarafına destek verdiğini arşiv belgelerinden öğrenmekteyiz. Kıbrıs’taki faaliyetlerini ölçüsüzlüğün sınırlarını aşarak sürdüren Makarios ve Grivas tek başlarına sahne önünde savaşsalar da arkalarında özellikle Yunanistan’ın büyük desteği görülmektedir. Bununla beraber Ada’da üslerini korumak hedefiyle İngiltere, ABD ve diğer dış güçlerin de destek verdiğini görmekteyiz. Türkiye ile yapılan sözlü anlaşmalarda adaletten yana olduklarından ve Ada’da olanlardan haberlerinin olmadığını da söyleseler Rum toplumunun sahip olduğu silahlar ve haberleşme sistemleri ayrıca askeri sayısının Ada’da bu denli saldırılara yeterli olamayacağı çok açık ortadadır.

3.4.5 Cenevre Görüşmesi ve I. Dean Acheson Planı

Arabulucu Tuomioja, Anglo ABD görüşünü benimseyerek, kalıcı çözümün ancak ve sadece Enosis ile mümkün olacağı fikrini savunmuştur.⁸⁵⁹ Tuomioja, 23 Haziran 1964 tarihinde, İnönü ile Papandreu’nun ABD ziyaretlerinin sonuçlarını beklediğinden sorunun çözümü ile ilgili Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Kiprianu’ya

⁸⁵⁷ Ulvi Keser, “Son Elli Yıllık Süreç Kıbrıs Meselesi ve Avrupa Birliği”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, No:2, Eylül 2003, s. 241.

⁸⁵⁸ Ahmet Sanver, *Anılarım 1963-1967: Akritas’a Karşı TMT*, Ateş Matbaacılık, Lefkoşa 2012, s. 113.

⁸⁵⁹ Ahmet Gazioğlu, *Kıbrıs’ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis’in Ayak Sesleri*, s. 371.

bir rapor sunmayacağını bildirmiştir. ABD hükümetinin, önereceği bir yöntemle Kıbrıs sorununu çözüleceğine inanmış, ancak Amerikan yönetiminin girişimleri başarısız kaldığı takdirde kendi raporunu sunmayı düşünmüştür.

Tuomioja, ABD'nin planladığı şekilde olmasa bile, Acheson'un yönlendireceği, fakat teorik olarak kendisinin başkanlık edeceği Türk – Yunan görüşmelerinin Amerika'nın etkisi ve altında bir çözümün Ada için en iyi ve etkili olacağını düşünmüştür. Kıbrıs sorununun nihai bir çözüme ulaştırılması için arabulucu Tuomioja, Türkiye temsilcisi N. Erim, Yunan temsilcisi Sossidis ile Nikolareizes ve gözlemci olarak katılması kararlaştırılan İngiliz temsilcisi Lord Hood'la Amerika Dışişleri eski Bakanı Dean Acheson aracı olarak görevlendirilmiştir.⁸⁶⁰ Dean Acheson'un aracılığıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri arasında Cenevre'de 10 Temmuz 1964 tarihinde görüşmeler başlamış ve 1 Eylül'e kadar sürmüştür.⁸⁶¹

Yunan temsilciler Cenevre'ye üç gün daha geç gitti. Bu esnada Acheson, Türkiye'nin isteklerini öğrenmeye çalışmıştır. Makarios'un Türkiye ile Ada'daki Türklere sağlanan uluslararası hukuka dayalı hakları ortadan kaldırma girişimleri içinde olduğunu, son üç yıl içinde yaşananları örnekler vererek anlatmıştır.⁸⁶² 14 Temmuz günü yapılan toplantının Türkiye için en önemli bölümü, Acheson'un toprak tavizi vermesidir ve Ada'nın Karpaz bölgesinin Türkiye'ye verilme kararı antlaşmalarda ilk kez maddeler arasına alınmıştır.⁸⁶³

⁸⁶⁰ 19 Temmuz 1964'te Birleşmiş Milletler arabulucusu Tuomioja'nın eşliğinde ve ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un arabuluculuğunda Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Cenevre görüşmelerine başlamıştır. Plan Yunanlılara Enosis, Türklere taksim projesi olarak sunulmuştur. Kıbrıs'ın NATO'nun etki alanına sokulması amaçlanmıştır. Türkiye, Acheson planını görüşmeyi onaylarken Yunanistan reddetmiştir. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, 2004, s.718.

⁸⁶¹ Aid to Greece and Turkey, The Department of State Bulletin Supplement, 16/ 409 A, Near Eastern Series 8, Washington D.C., 2002, s. 835-836. (Dışişleri Bakan Vekili Dean Acheson'ın 4 Mayıs 1947'de Temsilciler Meclisinde Yaptığı Metin) Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, s. 791.

⁸⁶² Salahi Sonyel, *Cyprus The Destruction of a Republic: British Documents 1960-65*, s. 121.

⁸⁶³ Nihat Erim, *a.g.e.*, ss.172-173.

Acheson Kıbrıs haritası üzerinde üç çeşit sınırı gösteren öneride bulunmuştur. Bunlar; Karpaz yarımadasının burun kısmından Batıya doğru üçte ikisini kapsayan hat ve Kuzey sahilindeki Peristeria köyünden Gazimağusa Boğazına uzanan ve böylece Karpaz yarımadasının tümünü içine alan bir hat, Alsancak'ın (Karava) Batısından başlayarak güneye doğru uzanan ve Lefkoşa'dan itibaren o zaman ki Lefkoşa – Gazimağusa ana yolunun (şimdikinin güneyinde) kuzeyini izleyerek Gazimağusa'ya ulaşan bir hattır.⁸⁶⁴ Bu hatların birincisine Türk basını Rum Hattı olarak nitelendirmiştir. İkincisi ise alan olarak yetersiz ve askeri manevralara uygun değildi. Üçüncü hattın içinde kalan alan 795 mil kare olarak hesaplanmıştı ve Ada'nın %21'ne denk kapsıyordu. ABD mali destek sağladığı takdirde, Ada'nın gereksinimini karşılayacak yapay bir liman inşa edeceği kararlaştırılmıştı. Ayrıca Trikoma yakınlarında bir hava alanı inşasının mümkün olabileceği düşünülmüştür.⁸⁶⁵ Üçüncü hattın içinde kalan, yani Alsancak'dan (Karava'dan) başlayarak Lefkoşa'dan geçecek, eski Gazimağusa yolunu kuzeyinden devam edip Gazimağusa'ya ulaşan bölge, askeri yönden ziyade, Enosis önerisinin siyasi anlamda düzenlenmiş yeni şekli olarak algılanmaktaydı.

Acheson'un 26 Temmuz'da Türkiye'nin minimum gereksinimleri görüşülmeye başlandı. *"Müzakerenin asıl konusu Karpaz yarımadasının Türk üssü olmasıdır. Askerî nedenler öne sürerek Türkiye'nin Ada'da 14 bin asker, bir deniz limanı, bir hava alanı ve bir uçak filosu bulundurmaya tasarladığı ancak yarımadanın bu amaç için yeterli olmadığını açıklamışlardır."*⁸⁶⁶ General Oberbeck ve Albay Gussie, 200 mil karelik bu yerin, Türkiye'nin askeri maksatlar için istediğinden daha büyük bir alanı oluşturduğunu ve gerekli olduğunda takviye güçler gelinceye kadar, daha az sayıda askerin bile bu bölgeyi koruyabileceğini ileri sürmüşlerdir.⁸⁶⁷ Nitekim mevcut kriz esnasında Türkiye'nin Ada'ya müdahalesine müttefik güçler engel olmuşlardır. Kıbrıs'taki Türk askerlerinin bir saldırıya uğraması durumunda

⁸⁶⁵ Bu yerde, 1974 Barış Harekâtı sonrasında Geçitkale Havaalanı inşa edilmiştir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Gazimağusa İlçesi'nde bulunuyor. Ahmet C. Gazioğlu, Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 390.

⁸⁶⁶ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, İstanbul, 2002, s. 119.

⁸⁶⁷ Rauf Denктаş, *Denктаş'ın Hatıraları 1964-1967*, s. 136.

Türkiye'nin yalnız bırakılmayacağı şeklindeki iddianın geçerli olmayacağı 1963 Aralık ayından bu yana kanıtlanmıştır.⁸⁶⁸

Cenevre Konferansı'nda Yunan – Rum ikilisi yürüttüğü politikalarla Türkiye'ye sunulan maddelere karşı çıkmıştır. Önce Makarios 8 Temmuz'da bir bildiri yayınlarak Cenevre'de yapılacak görüşmelere karşı olduğunu ve Kıbrıs sorununun sadece BM nezdinde ele alınarak bir çözüm bulacağını açıklamıştır.⁸⁶⁹

Makarios'un açıklaması; *“arabulucu Tuomioji'ya Kıbrıs sorununa bulunacak çözümle ilgili görüşlerimizi yazılı ve sözlü olarak sunduk. Bu maksat için ayrıca Cenevre'ye temsilciler gönderilmesinin herhangi bir yarar sağlamayacağı görüşündeyiz. Aksine, bu süreç esnasında, Cenevre'deki görüşmelerde çeşitli çevrelerin ortaya koyacakları ısrarlı, keskin ifadeli, duyarlı önerilerin Kıbrıs sorununu BM çerçevesi dışına çıkaracağı endişesi işindeyiz”*.⁸⁷⁰ Makarios, zaten İnönü ve Papandreu'nun Washington'a davet edilmelerine ve orada Kıbrıs'ın geleceği ve sorununa bir çözüm bulunması üzerinde görüşmeler yapılmasına da aynı nedenle karşı çıkmıştır.⁸⁷¹ BM'de Asya – Afrika grubuna dâhil “tarafsız ülkelerle” olan yakın ilişkilerine güvenerek Kıbrıs halkının (Rumların) tam bağımsızlık ve self – determinasyon hakkına dayanarak Kıbrıslı Türklere bir Rum devleti içinde azınlık hakları dışında ayrıcalıklar tanınmayacağı ilk günden beri istekleri ile belli etmişlerdir.

Yunan ve Rumlar konferansın sonuçsuz bırakılması için de derhal başka ülkelerle diplomatik temaslar girişmişlerdir. Bağlantısızları ve SSCB'ni kendi görüşleri doğrultusunda devreye sokmak için uğraşmışlardır. Acheson'la Yunan temsilcisi

⁸⁶⁸ Türkiye'nin adaya müdahalesinin nedeni Birleşmiş Milletlerin güvenlik güçlerinin Kıbrıslı Rumların imha hareketleri durduramayacaklarını açıklamalarıdır. Türkiye, Garanti Antlaşması'nın hükümleri gereğince müdahale etti. Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, s. 126.

⁸⁶⁹ Nihat Erim, *a.g.e.*, s.153.

⁸⁷⁰ Feridun Cemal Erkin, *a.g.e.* s. 522.

⁸⁷¹ Salahi R. Sonyel, *Cyprus the Destruction of Republic and Its Aftermath (1960-1974)*, s. 128.

Nikolareisis 21 Temmuz'da bir görüşme yapmışlardır. Nikolareisis Atina'dan yeni dönmüştü ve Başbakan Papandreu'nun uzlaşma yanlısı olduğunu ve Acheson'un sunduğu öneriler sıcak baktığını iletmişti.⁸⁷² Burada önemli olan dikkat çekici olgu, Acheson'un Yunanistan'a sunduğu önerilerle Türkiye'ye sundukları arasında farklıklar olmasıdır. Her iki ülkeye onların fazla karşı çıkamayacakları ve kabul edilebilir unsurları içeren önerileri sunmayı dikkat etmiştir. Yani Türkiye'ye Karpaz yarımadasını önerirken hatta bunun Akatu Boğazı – Lefkonuk, Gazimağusa çizgisine kadar uzanmasına karşı çıkmazken ve bu bağlamda iki ABD askeri uzmanının da katkısı ile Yunan tarafına sunduğu öneriler şöyleydi; *“Kıbrıslı Türklere azınlık hakları tanınması ve bu hakların uluslararası gözetim altında bulunması, Türkiye'nin ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılanması gerektiği öne sürülmüştür”*.⁸⁷³

Nikolareisis buna karşılık Başbakan Papandreu'nun görüşlerini şöyle izah etti; “Yunanistan'ın azınlıklara karşı fevkalade iyi davrandığı bilinmekle beraber Kıbrıslı Türklere Acheson'un önerdiği kapsamlı haklar tanımayı, kabul etmek niyetindedir.”⁸⁷⁴ Papandreu Acheson'un önerdiği gibi BM tipi bir gözetim organının Ada'da bulunmasına razı olmuştur.

Yunan Hükümeti'ne göre Kıbrıs'ta Türkiye'nin hâkimiyetinde olacak bir üssün varlığı değişik bir konudur. Ada'da Türk askeri varlığının bulunmasına Papandreu'nun asla olumlu bakmamıştır. Neticede; Yunan Hükümeti, Türkiye'ye egemen üs verilmesine kesinlikle karşıdır. Yunan Hükümeti bunu kabul etse bile Kıbrıslı Rumlar bunu asla kabul etmeyeceklerdir. Ayrıca Türklere üs verilmesi, hem Yunanistan'da hem de Kıbrıs'ta Taksim bir başka şekli olarak ağılanacaktır. Buna ilaveten Türklerin Ada'da sahip olduklarından (650 kişilik Türk Alayının

⁸⁷² Hasan A.Binatlı, *Yunanistan ve Kıbrıs Rumları*, Lefkoşa, Halkın Sesi Basımevi, 1980, s. 38.

⁸⁷³ Melek Fırat “Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ss.331-332.

⁸⁷⁴ Valinakis, Yannis G.; Yunan Dış Politikasına Giriş 1949-1988, Paratiritis, Selanik, 1989, s. 117. (Βαλινάκης Γιάννης Γ., Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989.)

Kıbrıs'ta bulunması) çok fazla yer ayrılması, Türkiye'nin gelecekte Kıbrıs'ın iç işlerine müdahale etmeleri olanağını yaratacaktır.

Bununla birlikte Yunan Hükümeti, Cenevre görüşmelerinin gizlilik kurallarını bozmaya ve Makarios'a neler konuşulduğu hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmeye başladı. Papandreu'nun ikili oynadığı ve sonunda Makarios'u devreye sokarak Cenevre'deki çözüm görüşmelerini sabote etmek niyetinde olduğu daha sonradan anlaşılmıştır. Nitekim 27 Temmuz 1964 tarihinde Acheson'un Yunan temsilcisi Nikolareisis, Türklerin görüşlerini, isteklerini ve bunlarla ilgili kendi düşüncelerini Makarios'a ulaştırmıştır. Hâlbuki Türk Hükümeti, gizlilik kuralına uyarak Kıbrıs Türk liderliğine aynı şekilde ayrıntılı bilgi vermemiştir. 30 Temmuz 1964'te tüm gizlilik tamamen bozulmuştur.⁸⁷⁵ Rum basını Acheson planını ve Türkiye'nin sunduğu görüşleri manşet yaparak halka duyurmaya çalışmıştır.⁸⁷⁶

Atina gazeteleri ve Kıbrıs Rum gazeteleri gibi bu haberi manşetten verince, ilgili taraflarda ani ve tepkisel bir dalgalanma olmuştur. "Acheson ve Türk tarafı bu haberlerin basına sızdırılmasını öfkeyle karşılamıştır. Kıbrıslı Türkler ise kendilerinin gelecekleri hakkında yürütülen görüşleri bu manşetlerden öğrenmişlerdir."⁸⁷⁷ Amerika, Yunan Büyükelçisi Matsas'la görüşerek Cenevre konferansının tamamıyla gizlilik kurallarını bozulmasının sebebini sormuştur. Amerikan istekleri üzerine Matsas, Atina'ya telefon ederek aldığı bilgileri Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Philips Tablot'a aktarmıştır. Basına sızan haberlerden sonra Papandreu çok üzgün olduğunu iletmiştir. Kıbrıslıları sadece özet olarak bilgilendirmeğe çalıştığını anlatmış.⁸⁷⁸ 30 Temmuz 1964 tarihinde

⁸⁷⁵ Dimitris Kitsikis, *Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973*, s.112. (Κιτσίκης Δημητρός, Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981.)

⁸⁷⁶ Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum - Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, s. 126

⁸⁷⁷ 30 Temmuz 1964 Akropolis, s. 1. ; 30 Temmuz 1964 To Vima s. 4, Lefkoşa Milli Arşiv Gazete Arşiv Bölümü.

⁸⁷⁸ Ahmet C. Gazioglu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 398.

Makarios tarafından; Acheson Planının adı konmamış bir Taksim'dir. Asla kabul edilemez ve Acheson hakkında da Kıbrıs sorunu için kabul edilemez çözümler getiren kendi kendine bir arabulucu olarak nitelemiştir.⁸⁷⁹

Yunanistan bununla yetinmeyip Garanti Antlaşmasının hükümlerine aykırı bir şekilde Yunan subayı Grivas'ı Ada'ya çıkarmıştır. Yunanistan'da yayınlanan Kathimerini gazetesi de Grivas'ın Kıbrıs'ta olduğunu doğrulamıştır. Ayrıca Glafkos Klerides'te⁸⁸⁰ Grivas'ın bir süredir Kıbrıs'ta bulunduğunu açıklamıştır. Nihat Erim bu konuda ABD'nin tavrını Dışişleri Bakanı George Ball'un ağzından şöyle açıklıyordu; "Geroge Ball, Grivas'ın Ada'ya gitmesinden ABD'nin haberi olduğunu belirten bir ifade ile Grivas oraya komünistlerle mücadele için, Ada'nın komünistlerin eline geçmesini önlemek için gitti, şeklinde söylemişti.⁸⁸¹ Yani Grivas oraya Türklerle mücadele etmek için Türk haklarını yok etmek için gitmedi" demek istemişti.

ABD ve İngiliz devletlerinin Grivas'ın Ada'da komünistlerle değil Türkleri kökten temizleyeceğini bir anlamda biliyorlardı. Andreas Papandreu'nun anılarında Kıbrıs hakkındaki askeri tahkimatlar hususunda şu şekilde verilmektedir; "*Nisan ayında Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler kopma noktasına ulaştı. BM arabulucusu Tuomioja, Türkleri barışçıl bir çözüm aramaya ikna edemiyordu.*⁸⁸² *Olaylar olayları izlerken, savaşın eşiğine kadar gelinmişti. Makarios Nisan başında Atina'yı ziyaret etti. Kıbrıs sorununun tüm yönleri ile kişisel olarak ilgilenen babam ile dört temel ilke üzerinde tam bir görüş birliğine vardılar. İlk, soruna çare yalnızca BM aracılığıyla aranacaktı. Meseleye NATO'nun karışması Yunanistan'ın aleyhine olurdu. İkincisi, temel hedefimiz ve genel yönümüz Enosis ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasıydı. Üçüncüsü, Türkleri tahrik etmemek için*

⁸⁷⁹ Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, 5. bs., İstanbul, Alfa Yay., 2007, s. 173.

⁸⁸⁰ Glafkos Ioannou Klerides Eski Kıbrıs Cumhuriyeti devlet başkanı.

⁸⁸¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, s. 398.

⁸⁸² Melek Fırat, "Yunanistan'la ilişkiler", *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980*, ss. 336-337.

elden gelen her şey yapılacaktı. Türk azınlığa bazı ödünler verilecek, göz kamaştırıcı bazı yatıştırma yöntemlerine başvurulacaktı. Bunlar hem çatışmayı önlemek, hem de Enosis kaçınılmaz hale gelince ona tarihsel bir gerekçe hazırlamak için zorunluydu. Dördüncüsü, Türkiye saldırırsa, Yunanistan Makarios Hükümetinin yardımına koçacaktı. Eğer Yunanistan Kıbrıs'ın savunmasına gerçekten askeri bir katkıda bulunmak istiyorsa, bunu Türkler saldırmadan önce yapmak zorundaydı.”⁸⁸³

Yunanistan Kıbrıs'a gizlice asker çıkarıp Makarios ile geniş ölçekli gizli hareket hazırlıkları yapıyordu. Gece boyunca silahlarla askerler Kıbrıs'a çıkıyor, sivil giysiler içinde Ada'ya gelen gönüllüler Kıbrıs birliklerine katılıyordu. Bu süreç yaz ortasında tamamlanmıştır. Tam teçhizatlı 20.000 bini aşkın subay ve er Kıbrıs'a gönderilmiştir.⁸⁸⁴ Yani Yunan – Rum tarafı geçen zamanın kendi lehlerine olduğunu düşünmekteydiler. Sorunun çözümü oldukları pozisyona saplanıp kaldıkları takdirde düzenlenecek bir plebisit sonrası Enosis'e ulaşmalarının mümkün olabileceklerini hedefliyorlardı. CIA'in verdiği bilgiler göre Grivas Ada'daki Rum Askeri Birliklerinin yönetimini devralmış ve asker sayısının da 35 bine çıkarmayı planlamıştır.⁸⁸⁵

Sonuçta Acheson Planı olarak önerilen görüşe göre Karpas Yarımadası'nın Türkiye'ye bırakılmış olması Ada'nın 400 mil kareyi kapsayan %11'lik bölümünün Türkiye hâkimiyetine verilmesi demektir. Kantonları ve muhtariyet bölgeleri de dâhil edilince Ada'nın %25-30'u Türkiye'nin egemenliğine veriliyordu. Fakat Yunan ve Rum taraflarının 30 Temmuz 1964 tarihinin öncesinde Atina'da sonra Lefkoşa'da düzenlediği basın toplantısında “*Acheson Planının Yunan Hükümeti ile tam bir görüş için de reddettiklerini*” dile getiren açıklama ile

⁸⁸³ Kenneth B. Keating, *Cyprus Union with Greece, Vital Speeches of The Day*, Vol:30, Issue22, 1964, pp. 695-696.

⁸⁸⁴ Mehmet Atay, *a.g.m.*, s.307.

⁸⁸⁵ Amerikan İstihbarat Teşkilatının Marifetleri”, Yön, 20 Şubat 1964. Ayrıca bkz. Mehmet Hasgüler, *Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954-1968*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 74.

Cenevre görüşmelerini reddettiklerini duyurmuşlardır.

3.4.6 1964 Yılında Erenköy-Mansura Savaşları

Grivas 3 Temmuz 1964'te Atina'ya gitti ve burada temaslarda bulundu. 6 Ağustos 1964 günü Lefkoşa'ya geri döndü. Rum silahlı kuvvetlerinin son durumu hakkında bilgi almak⁸⁸⁶ için Kıbrıs Rum Silahlı Kuvvetleri Genel Karargâhı'ndaki toplantıya katılmıştır. Silahlı Kuvvetlerin Dillirga bölgesine yığıldığı bilgisinin Başkomutan Prokos tarafından Grivas'a verilmesinden sonra harekâta geçilmiştir. Çünkü Kıbrıs Türk direniş cephesi olarak gördükleri Dillirga'daki Erenköy-Mansura bölgesi stratejik açıdan çok önemliydi ve bu yüzden buradaki Türkleri temizleyip denize dökmek için tam donanımlı askeri güçle saldırıya geçmek gerekiyordu.⁸⁸⁷

Yunanistan Genelkurmay Başkanlığı Erenköy bölgesine yapılan hava harekâtından sonra Türkiye'ye karşı misilleme ve protesto yapmıştır. İzmir'de bulunan NATO karargâhındaki Yunan askerî personelin geri çekilmesi buna örnek gösterilebilir.⁸⁸⁸ Dışişleri Bakanı Stavros Kostopulos ve Yunan yetkililer 17 Ağustos 1964'te gazetecilere açıklama yapmıştır. Kıbrıs'a verdikleri sözleri gerçekleştirmek için NATO emrine verilen Kara, Deniz ve Hava kuvvetlerini geri çeceklerini, Türkiye bulunan NATO karargâhını Selanik'e taşıyacaklarını NATO Genel Sekreteri General Lemnitzer'e haber verdiklerini açıklamışlardır.⁸⁸⁹

Grivas, Alevkaya'nın güneyinde bulunan Lorovouno tepelerinin de ele geçirilmesi amacıyla Makarios'tan izin istemiştir. Grivas'ın isteğinin ardından Rum Bakanlar oybirliğiyle "harekâtın yapılması" kararını alarak, Makarios, Grivas'a

⁸⁸⁶ Abdulhaluk Çay, *a.g.e.*, s. 80. Ayrıca bkz. Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s. 408.

⁸⁸⁷ Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs 1974*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, ss. 246, 249.

⁸⁸⁸ Fotios Moustakis, *The Greek-Turkish Relationship and NATO*, Frank Cass, Londra, 2005, s. 184.

⁸⁸⁹ İzmir Valisi Vedat Dalokay imzasıyla 18 Ağustos 1964 günü saat 18.15'te İçişleri Bakanlığına gönderilen mesaj. BCA.030.01.72.454.4.

şöyle demiştir; “*General hücumu geçmeden Yunan Hükümetine bunu sormak lazımdır. Bunun nedeni Kıbrıs sonucundaki gelişmeleri etkileyebilecek tutumlar, saldırılarda kendilerinden habersiz hareket etmeyeceğimiz konusunda Yunan Hükümetine taahhüdümüz var.*” bulunuyoruz.⁸⁹⁰

Rumlar Erenköy’e saldırmadan önce, Rum yönetimi bu bölgeye karşı ambargo kararı almış ve stratejik madde olarak adlandırılan inşaat malzemeleri, araba parçaları, dizel ve petrol gibi yakıt ve enerji maddelerinin gelmesini de yasaklamışlardır. Hatta Kızılhaç’ın gönderdiği ilaç, gıda ve giysilerin bile bölgeye ulaşmasını engellemişlerdir. Üstelik Erenköy bölgesi UNFICYP’in girmesini ve dolaşım hakkını kısıtladığı yerler arasındaydı. Bunun için girmesi kısıtlanan bölgelerde BM Barış Gücünün Rum saldırılarını durdurabilmesi veya başlanmasının önlemesi olanağı yok denecek kadar azdı. Ancak 22 Temmuz’da U. Thant’ın yaptığı başvurusu üzerine UNFICYP askerlerinin bahsi geçen bölgelerde serbest dolaşımına ilişkin Makarios’un BM Genel Sekreterine 6 Ağustos’ta verdiği güvenceyle sadece üst düzey subaylar girebiliyordu.⁸⁹¹ 6 Ağustos’ta başlayan Erenköy savaşında Rumların kullandığı silahlar arasında 25’lik makineli tüfekler, 20 mm’lik Derlikonlar, bazukalar, havan topları ve roket atarlar vardı. 7 Ağustos günü başlayan bu saldırı belli bir plan olmaksızın bütün Mansura ve Koçina’da savaş bölgesine girmesini emretmişlerdir.⁸⁹² Bunun sonucunda bölgeye üç kat fazla askerî güç yığılmıştır.

Erenköy ve Yeşilirmak, Kıbrıs Türkleri için güvenli kıyısı olan tek iki köydü. Savaşçılar Erenköy’e gelmiş ve Kıbrıs bütünüyle Erenköy için tek yürek olmuştur. Ada’daki neredeyse tüm Türk köylerinden gençler gelmiş, Erenköy’ü savunmaya başlamışlardır. Gündüzleri köylüler, akşamları öğrenciler nöbet tutuyorlardı. Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş, saldırıdan hemen önce Ada’ya gizlice

⁸⁹⁰ Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 249.

⁸⁹¹ Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, s. 236.

⁸⁹² Fikret Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi*, s. 167.

ulaşan mücahitler arasında bulunmaktaydı.⁸⁹³

8 Ağustos sabahı nihayet Türklere ait savaş uçakları Erenköy bölgesinde uyarı uçuşları yapmıştır. Buna karşın Rum atakları sürmüştür, Türk savaş uçaklarından Rum askerî güçlerine ateş edilmiş, Rumlar yenilmiştir. Bu çatışmada Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel, uçağı vurulunca paraşütle atlayıp kurtulmasına rağmen Rumlar tarafından esir alınarak şehit olmuştur. Makarios, bu gelişmeler üzerine derhâl Bakanlar Kurulunu toplamış, Grivas'ı Yunanistan'a bildirmeden saldırıyı başlattığı için bozgunun suçlusu olduğunu iddia etmiş ve SSCB'den destek almayı istemiştir.⁸⁹⁴ Ancak Yunanistan Savunma Bakanı Garofalyas her şeyden haber olduğunu bildirmiştir. Saldırıların gece vakti sürmesini, Türklerin çıkarma yapmasına karşı askerî güçlerin kıyıda hazır bulunmasını emretmiştir. Grivas böylece yeniden karargâha dönmüştür.

Gördüğümüz üzere antlaşmalar yada yapılan uzlaşmalı anlaşmalara karşı çıkan Yuna ve Rum tarafı Enosis hedefinden uzaklaşmadan hatta bu adımda hızını arttırarak Ada'da hâkimiyet için mücadele verdiklerini görmekteyiz.

3.4.7 II. Dean Acheson Planı

6 Ağustos'ta Rumların Erenköy'e saldırısıyla Cenevre'deki görüşmeler kesilmiştir. Erenköy Savaşları başlarken "Türkiye saldırılara karşı gelirse kurtarılacak Türk kalmayacaktır." sözlerini dile getiren Makarios, Türk savaş uçakları tarafından iki gün yapılan harekâtın ardından ateşkes yapılmasını onaylamıştır. Bu nedenle 15

⁸⁹³ Londra Konferansı'ndan dönerken Ada'ya girişi yasaklanan ve o tarihten itibaren Ankara'da kalmak zorunda kalan Rauf Denktaş, 31 Ekim tarihinde gizlice adaya girmek istemiş ancak Rum polisleri tarafından yakalanarak engellenmiştir. 1963'den beri saldırı altında yaşayan ve her an bir müdahale ümidi ile yaşayan Kıbrıs Türk Toplumunu Türkiye'deki hükümetin pasif tutumu karşısında sabrı taşımıştır. Denktaş'ı davalarının lideri olarak görenler Türkiye Büyükelçiliğinin önüne gelerek aleyhte slogan atmıştır. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.736.

⁸⁹⁴ Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 228.

Ağustos 1964'te Türk, Yunan ve Amerikan heyetlerinin Cenevre'ye dönmesiyle görüşmeler tekrar başlamıştır. 20 Ağustos 1964 tarihinde, II. Acheson Planı olarak tarihe geçen görüşme ABD önerisiyle gündeme gelmiştir.⁸⁹⁵

Söz konusu planda “*Komi Kebir'in iki mil batısındaki kuzey güney çizgisinin doğusu ortalama 200 mil kare (321,9 km²) 50 yıl için Türkiye'ye kiraya verilecek. Ada'daki Türklere azınlıkların sahip olduğu haklar verilecek. Lefkoşa'da Türklerin işini yürüten yüksek rütbeli memur olacak. Enosis kabul edilecek. Türklerin hakları ABD garantisine geçecek. Türkiye'ye kiraya verilecek alanın batı sınırı NATO Başkomutanı Orgeneral Lemnitzer tarafından çizilecektir.*”⁸⁹⁶

Acheson “*Türkiye tarafından bunun reddedileceğini ancak böyle olursa Kıbrıs'ın Komünist bloğunda olacağını, Türkiye'nin dilerse çıkarma yaparak sonucunu görebileceğini*” ifade etmiştir.⁸⁹⁷ Bu gelişmeler sonucunda Acheson'un Planına Türkiye'nin desteği olmuştur. Bu koşul ancak üssün kiralama yerine daimi ve tam egemen olunması şeklindedir. Bu desteğin izahı Başbakan İsmet İnönü'nün TBMM'nde 3 Eylül 1964 tarihinde yaptığı konuşmada yer bulmuştur. Konuşması; “*Kıbrıs patlamasının sekiz aydan beri devamı sırasında bizim politikamızın hedefi, Kıbrıs'ta güvenlik ile sükûnun kurulması amacıyla önlem almak, bunun devamlı sürmesi için gayret sarfı olmuştur. Kıbrıs'ın istiklali aleyhinde sabit bir fikir sahibi olduğumuz sanılmaması için ilk günden biz, federasyon fikrini ortaya koyduk. Bugünde o tasavvura avdet edilse razı oluruz. Karşısında bulunduğumuz ödev, muadeleleri tanımayan onların tahribini zorla emrivaki haline getirmek isteyen bir Kıbrıs idaresi elinde, Türk toplumunun yaşamını, güvenliğini sağlamak ve muadelelerinin devam ettiği hükmünü elde bulundurarak sürekli olacak bir yaklaşım geliştirmeye çalışmaktır. Biz egemenliğimiz altında yönetsel ve askerî ihtiyaçları karşılayacak yerin egemenlik altına alınmasını, insanların hayat*

⁸⁹⁵ “Kıbrıs'a Dair Yeni İngiliz Planı”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1958, s. 1.

⁸⁹⁶ Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul, Yaprak Yayınları, 1990, s. 274.

⁸⁹⁷ Cyrus L. Sulzberger, “Greece Under The Colonels”, *Foreign Affairs; an American Quarterly Review*, Vol: 48, No: 2, 1970, pp. 306-307.

haklarına uyulmasını tartışmaya açmayı söz konusu nedenlerle onayladık. Bunu temin edersek Yunanistan'ın Enosis arzusuna karşı Türkiye'ye katılma düşüncesiyle uzlaşma ortamı bulmuş olacağız. Daimi bir hal şekli aradığımıza göre alacağımız toprakların sürekli ve sonsuz bir nitelikte olması akla uygun, zaruridir.”

Acheson, Yunanistan Hükümetine Planla ilgili mektubu göndermiş, Papandreu tarafından verilen cevapta; “*bir askeri üssün yerleşmesi için gerekli yüzölçümün çok üstünde olup, sınırlı bir Taksim özelliği taşıyor. Ne yazık ki böyle bir teklifi kabul edemeyiz. BM Genel Kurulu'nun gelecek dönemine kadar, kendi kaderini tayin etme hakkını da içeren, bağlantısızlık ve bağımsızlık ilkesinin kabul edilmesi konusunda bütün ümitlerimizi bu döneme bağladık*” ifadesi çerçevesinde Yunanistan'ın bu planı reddettiğini anlıyoruz.⁸⁹⁸

Kıbrıs Türkleri de, Rauf Denктаş'ın kaleme aldığı anılarında; “*Acheson Planını Rumların onaylamaması bizim için şanstır. Ancak olumsuz bir anlaşma yapmaktan uzak durmak, Kıbrıs Türkünün mücadelesinin ufak bir üs sorunundan fazlası olduğunu bütün ilgililerle önceden bildirmek lazımdır*” şeklinde o dönemde Türkiye'den farklı düşündüklerini ortaya koymaktadır.⁸⁹⁹

Acheson Planı, Ada'nın Karpaz bölgesinde 50 yıllığına Türklere bir üs kiralanmasını içeren madde Yunanistan'ın ve Rumların hedeflerine uymadığı için bu antlaşmaya olumlu bakmamışlardır. İsmet İnönü bu antlaşmaya onay verirken, Yunanistan Başbakanı Yorgos Papandreou ve Rum lideri Makarios'un karşı çıkması ile Acheson planı neticesiz kalmıştır.⁹⁰⁰

⁸⁹⁸ Altuğ Günel, “ABD'nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C:10, No:17, 2019, ss. 2194- 2196.

⁸⁹⁹ Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası: 1967-1974”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No:3, 2016, ss. 528-529.

⁹⁰⁰ Hande Erol, Lider Rauf Raif Denктаş ve Kıbrıs, Deli Dumrul Yayınları, Ankara, 2017, s.80.

Görüldüğü üzere Ada'da Enosis sistemini kabul eden bir yönetim anlayışına dahi Türkiye evet oyu verirken Türkiye'ye üs verilme teklifi Yunan ve Rumların plana hayır demesine sebep olmuştur. Ada'da çözüm için planlanan antlaşmaların bir maddesinde bile Kıbrıslı Türk'e imkân tanınmasına tahammülü bile olmayan Yunanistan ve Rum Toplumu görmekteyiz.

3.4.8 Acheson Sonrası Türk-Yunan İkili Görüşmeleri

İnönü'nün Meclis'te söylediği gibi Türkiye'nin Kıbrıs bombardımanı Yunanistan'a geri adım attırması olmasına rağmen Yunanistan Kıbrıs'a fiilen asker nakletmeye devam etmiştir. Kıbrıs'a önce 5.000 Yunan askeri gönderilmiş, sonra bu sayı artarak 12.000'lere çıkmıştır. Makarios da bu süreçte silahlanmaya devam etmiş ve Erenköy çarpışmalarında Sovyetler Birliği'yle Eylül 1964'te bir anlaşma imzalamış ve anlaşmaya göre Sovyetlere ait silahları Mısır üstünden Kıbrıs'a aktarılmıştır.⁹⁰¹ Bu arada BM arabulucusu Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja, art arda gelişen sıkıntılı olaylar nedeniyle varlık gösteremedi 9 Eylül 1964 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Tuomioja'dan sonra arabulucu tayin edilen Ekvatorlu diplomat Galo Plaza Lasso Ekim 1964 ile Şubat 1965 arasında Kıbrıs konusuna dair taraflarla yaptığı görüşmelerin ardından hazırladığı 80 sayfa tutan rapor⁹⁰², BM Güvenlik Konseyince 26 Mart 1965'te yayınlanmıştır.⁹⁰³ Ancak Galo Plaza tarafından hazırlanan rapor, 20 Şubat 1965'te Suad Hayri Ürgüplü'nün Başbakanlığında kurulan yeni Türk Hükümeti tarafından Türk Toplumu'nu Kıbrıs'ta azınlık konumuna düşüren, Kıbrıs devletinin resmî dilini Rumca yapan, Türk Toplumu'nu Rum Toplumu'nun hâkimiyeti altına sokan, Türkiye'nin federal sistemden uzaklaşmasını, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye göçlerinin kolaylaştırılmasını sağlayan bir plandır.

⁹⁰¹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, s. 341. Ayrıca bkz. Mehmet Hasgüler, *Kimin Adası? Kıbrıs'ın Akisi 1954-1968*, s. 81.

⁹⁰² Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler 1954-1975", İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası, ss. 246-247. Oran, *Türk Dış Politikası*, s.734-735, Hale, *Türk Dış Politikası*, s.134.

⁹⁰³ Raporun tam metni için bkz. Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913- 2013)*, s. 402.

Dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs tezleriyle çelişen tekliflerde bulunduğu gerekçesiyle, 31 Mart'ta yayınlanan bir bildiri ile Türkiye tarafından reddedilmiştir. 1 Nisan'da Meclis'te yaptığı konuşmayla konu hakkında bilgi veren yeni hükümetin Dışışleri Bakanı Hasan Işık, Galo Plaza'nın böyle bir rapor yayınlarak yetkilerini aştığını ve artık arabuluculuk görevinin de sona erdiğini belirtiyor, bu görüşlerin kendilerini bağlamayacağını ve ancak Plaza'nın kişisel görüşleri olabileceğini vurguluyordu.⁹⁰⁴

Galo Plaza raporu Türkiye tarafından reddedilmiştir. Bunun ardından Kıbrıs konusu, 8 Mayıs 1965'te Yunanistan'ın Makarios'un karşı çıkmasına karşın, Londra'da Türk Dışışleri Bakanı ile görüşmeyi kabul etmiş, Kıbrıs meselesinin Türkiye ve Yunanistan'ın yaptığı görüşmelerde ele alınmaya başlamasına sebep olmuştur. 10 Mayıs 1965 tarihinde Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları Londra'da buluşmuştur. İkili görüşmeler; Türk-Yunan görüşmeleri Makarios ve Rumların karşı çıkarak konuyu Birleşmiş Milletler bünyesinde sürdürmek talepleri ve Yunanistan'daki hükümet krizleri nedenleri ile 1966 yılı bitimine değin çeşitli aralıklarla gerçekleştirilebilmiştir.⁹⁰⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti Bağlantısızlar'a dahil olduğu için, Bağlantısızlar'ın çoğunlukta olduğu BM Genel Kurul'unda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendi lehine karar aldırması olasılığının yüksek olması ve inisiyatifin kendi dışına çıkması endişesi, Makarios'un Türk-Yunan ikili görüşmelerine soğuk bakmasına neden olmuştur. Yunanistan'da da Başbakan Yorgo Papandreu orduda çeşitli yeniliklere başlamaya niyetlenince 15 Temmuz 1965'te Kral tarafından başbakanlıktan alınmıştır. Kral'ın Papandreu'nun yerine Novas'ı Başbakanlığa ataması, ülkede büyük gösterilere neden olurken, yaşanan siyasi istikrarsızlık Yunanistan'ı, 1967 Nisanı'ndaki askeri darbeye doğru sürüklemiştir.⁹⁰⁶

⁹⁰⁴ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:15, Toplantı 2, 66. Birleşim, 3-4-1963, s. 133.

⁹⁰⁵ Kitsikis, Dimitris; Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973, s. 174. (Κιτσίκης Δημητρίης, Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981.)

⁹⁰⁶ Papandreu'nun istifasından sonra Kral yeni hükümeti kurma görevini Novas'a vermiştir. Novas, 15

Mayıs 1965'ten başlayarak Kıbrıs meselesinde Türk-Yunan görüşmelerinin başlamış olması, Kıbrıs'ta ortamın sakinleştiği, sorunların çözüldüğü anlamı taşımamaktadır. Bu süreçte de Ada, düşük düzeyde de olsa çatışmalara sahne olmuştur. Bu süreçte önce İnönü'nün Başbakanlığındaki koalisyon hükümetlerinin giderek kararlı bir tutum izlemeye yönelmesi ile ardından 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde AP'nin %52.9'luk bir oy oranıyla tek başına iktidara gelmesi, Yunanistan'ı ve Rumları daha ihtiyatlı hareket etmeye yönlendirmiştir. Çünkü tarihsel süreç içindeki olaylar incelendiğinde Makarios ve Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili krizleri genellikle Türkiye'nin iç siyasi istikrarsızlığına göre gündeme getirdikleri görülmektedir.

3.5 Türkiye'nin Ada'ya Müdahale Girişimi ve Johnson Mektubu

Kıbrıs'ta Barış Gücü'ne karşı Rum saldırıları günden güne arttığını görmekteyiz. Rumlar, Türkleri kaçırıp rehin almaya başlamışlardır. Bundan dolayı Türk hükümeti, 22 Mayıs'ta İngiltere ve Yunanistan'a nota vermiştir. İnönü, rehinelere ölme ihtimalinin katliam sayılabileceğini açıklamıştır.⁹⁰⁷ Ankara, 27 Mayıs'ta Kıbrıs Hükümeti'ne bir nota vermiştir. Rumların savaş teçhizatları almak istemesinin yanı sıra 18-50 yaş aralığındaki tüm Kıbrıslı Rumların yasa dışı RMMO'ya zorunlu asker olarak kaydedilmiştir. Ada'da bu durumu Kıbrıslı Türkler protesto etmiş ve diplomatik girişimlerde bulunmuştur ancak Rum kesiminde bu durum istenen etkiyi vermemiş, Rumlar Enosis hedefini sürdürmüştür.⁹⁰⁸

Temmuz 1965'ten 19 Ağustos 1965'e kadar geçici bir süre için başbakan olarak kalmıştır. 19 Ağustosta İlias Tsirimokos başbakanlığa getirilmiş, ancak o da 17 Eylül 1965'te yerini Kralın tayin ettiği Stefanopoulos'a bırakmıştır. Milliyet, 22.04.1967, s. 4. Ayrıca bkz. Cyrus L. Sulzberger, *a.g.m.*, p. 309.

⁹⁰⁷ Mustafa Sıtkı Bilgin, "Johnson Mektubu ve Türk-İngiliz İlişkileri", Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumunda, *Atatürk Araştırma Merkezi-Doğu Akdeniz Üniversitesi Atatürk Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 13 Aralık 2014.

⁹⁰⁸ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çeviren: Ahmet Fethi, İstanbul, Hil Yayınları, 1994, ss. 63- 64.

Makarios, kısa bir süre sonra rehinelerin katledildiğini, bunu sorumsuz Rumların yaptığını açıklamıştır. Zorunlu askerlik kanunu, Rum bakanların oluşturduğu Bakanlar Kurulu tarafından haziran ayında onaylanmıştır. Bu yasadan sonra Türkler ev ve iş yerlerinden alınarak katledilmiş, Türklerin yaşadığı yerlerin askerî ve ekonomik kuşatmada bırakılması bütün siyasi çabalara karşın sürdürülmüştür.⁹⁰⁹ Rumlar, BM personelinin önünde silahlanmayı sürdürmesini müttefiklerinin yalnızca ihtar niteliğinde notalar vererek geçiştirdiğini belirten Türkiye, 4 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs’a askerî müdahale kararı almıştır.

Türkiye’nin bu karar noktasına gelişini etkileyen faktörlerden biri de özellikle son zamanlarda Amerika’nın Enosis’e eğilimli bir yaklaşım içine girmesi ve bu maksatla girişimlerde bulunuyor olması, aynı doğrultuda arabulucu Tuomioja’nın da Enosis’i destekler bir plan hazırlamış olmasıdır.⁹¹⁰

Bu süre içinde Kıbrıs Rumlarından oluşan Bakanlar Kurulu 1 Haziran’da Millî Muhafız Ordusu’nun kurulmasını gerektiren yasa ile zorunlu askerlik yasasını onaylamıştır. Türkiye ve İngiltere bu durumu protesto etmiş ve Kıbrıs hükümetine nota göndermiştir. Kıbrıs, 3 Haziran’da bu notaları reddetmiştir. Rum Bakanlar Kurulu, Makarios başkanlığında 4 Haziran’da bir araya gelmiştir. Kıbrıs Rumlarından 1961, 1962, 1963 yıllarında doğanları mecburi millî muhafız vazifesini yapmaları amacıyla silah altına alma kararı vermiştir. Dr. Küçük bu karardan dolayı Makarios’a mektup yazmıştır. Mektubunda yapılanları anayasaya uymadığı gerekçesiyle reddedeceğini söylemiştir. Bakanlar Kurulunun Türk bakanların da katılması şartıyla toplanması, söz konusu kararların tekrar incelenmesini teklif etmiştir. Dr. Küçük, bu durumu basına da bildirmiştir.⁹¹¹

⁹⁰⁹ Menter Şahinler, *Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Siyaseti*, Sorbonne Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Tezi, İstanbul 1979, ss. 81- 82.

⁹¹⁰ Tercüman Gazetesi, 6 Haziran 1964. Çağla Derya Tağmat, “Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, Hazırlayan: Yeliz Okay, *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, ss.,ss. 464-465.

⁹¹¹ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih

Makarios, Dr. Küçük'ün yazdığı mektuba sinirlenerek bir açıklama yapmıştır. Dr. Küçük'ün 1963 yılının Aralık ayında ofisinden ayrıldığını, Cumhurbaşkanı Yardımcısı görevinde bulunmadığını, “*Taksim hedefinden vazgeçtiğini*” belirtmeden görevine tekrar başlayamayacağını söylemiştir. Ankara, Makarios'un Küçük tarafından sunulan teklifleri reddetmesi üzerine müdahale kararını hızlandırmıştır. Kıbrıs'a asker çıkarılması kararı 7 Haziran'da alınmıştır. ABD, Türkiye'nin kararını geri alması amacıyla siyasi çalışmalara girişmiştir.⁹¹² Ankara Büyükelçisi Hare'ye Başbakan İnönü'yle görüşmesi, Kıbrıs'a yapılacak askerî müdahaleye ABD'nin onay vermediğini bildirmesi talimatını vermiştir.⁹¹³ Büyükelçi, 4 Haziran'da Bakanlar Kurulu toplantısına girecek İnönü ile bir araya gelme imkânı yaratmış, üç saatlik bir görüşme gerçekleşmiştir.

ABD'nin Türkiye'nin müdahalesine karışma sebeplerinden biri de Türkiye, 1950'li yıllardan itibaren savunması için gerekli askeri malzeme ihtiyacını ABD'den karşılamış olmasıdır. 1952'de NATO'ya kabul edilmesi sonrasında da savunmasını ABD'nin desteğinde SSCB'ye karşı batı ittifakına dayandırmıştır.⁹¹⁴

Yüksek Kurumu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 268.

⁹¹² Milliyet Gazetesi, 6 Haziran 1964.

⁹¹³ ABD Ankara Büyükelçisi Hare'nin 5 Haziran 1964'te saat 01.00'da Washington'a gönderdiği telgraf. Ayrıca bkz. Dışişleri Bakanı'nın bu hareketin ABD'ye haber vermeden yapılması önerisini reddeden ve önceden ABD'yi bilgilendiren İnönü'nün aslında Kıbrıs'a bir müdahalede bulunmayı düşünmediği, bunun Türk kamuoyu ve ordunun baskısı altında alınmış bir karar olduğu ve uygulamaya koymaktan kaçınmanın yollarını aradığı, nasıl olsa ABD'nin buna karşı geleceğini düşündüğü şeklinde yorumlayanlar bulunmaktadır. Süha Bölükbaşı'na göre “İnönü için Johnson mektubu, müdahaleden vazgeçilmesi için bir cankurtaran simidi oldu ve Johnson'un mektubunu alınca müdahalede bulunmayı erteledi ve ABD Başkanı'nı suçlayarak bu durumu müdahalede bulunma isteksizliğini örtbas etmek için iyi bir fırsat olarak ustaca kullandı”. Süha Bölükbaşı, *Turkish- American Relations and Cyprus*, s. 75-76.

⁹¹⁴ Andreas G. Papandreou, *a.g.e.*, p. 147.

ABD, bir karara varmak için 24 saatlik zaman istemiştir. İngilizler, Türkiye'nin müdahale kararından sonra diplomasi trafiğine katılmış ve müdahaleden önce Güvenlik Konseyi'ne başvurulması fikrini taşımıştır.⁹¹⁵ ABD ve İngiltere, kendi menfaatleri ile çatışmadığı sürece Rumların davranışlarına müsaade etmiştir. Türklerin müdahalesine ise karşı çıkmış ve Angelo, Amerikan menfaatlerine göre Enosis'i öne sürmüştür. Yumuşak diplomasi sergilemiş ve ikna ederek kabul ettirmeye çalışmışlardır. Türkiye'ye daha önceleri de birçok kez uygulamışlar ve başarmışlardır.⁹¹⁶

ABD Büyükelçisi'nin ihtarlarına rağmen Türkiye müdahale kararından geri adım atmamıştır. ABD Başkanı Johnson, 37 gün önce barışa katkılarından ötürü tebrik etmek amacıyla İnönü'ye madalya vermiş olsa da 5 Haziran'da çok ağır tehdit içeren bir mektup yazarak müdahaleden hemen vazgeçmesini istemiştir. Ancak karardan vazgeçmediği için diplomatik dile uymayan ağır bir mektup yazmış ve geri adım atmasını istemiştir.⁹¹⁷ Ankara Büyükelçisi Raymond Hare mektubu İnönü'ye iletmiş, soruna barışçı bir çözüm bulunması maksadıyla müzakereler yapılırsa müdahalenin sona erdirileceğini, Bakanlar Kurulu'na mektubu hemen o gece sunacağını söylemiştir.⁹¹⁸

⁹¹⁵ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960", Türk Dış Politikası, *Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C 1(1919-1980), Hazırlayan: Baskın Oran, 8. baskı., İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 531.

⁹¹⁶ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika, İlkeler- Kavramlar- Kurumlar*, 4. bs., Ankara, Atilla Kitabevi, 1993, s. 157, 158.

⁹¹⁷ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913- 2013)*, s. 408. Ayrıca bkz. İlhan, Metin, "Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958- 1974)", *Türkiyat Mecmuası*, No:25, 2015, ss. 262-263.

⁹¹⁸ Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu'nu 4 Haziran'da Başkan Yardımcısı ofise davet etmiş, Kıbrıs'a müdahale kararı alındığını, bu kararın oldukça önemli sonuçları olacağını belirtmiştir. Bu durumun Ankara'ya hızla iletilmesini söylemiştir. Menemencioğlu, bu mesajı Ankara'ya hızla iletmenin zor olduğunu söylemiş, ABD'nin Ankara Büyükelçisi Hare'ye haber verilir hükümete onun vasıtasıyla iletilmesini bildirmiştir. Hare'nin hükümetle daha rahat temas kuracağını eklemiştir. *Foregin Relations of the United States, Cyprus-Greece-Turkey July 6, 1964*, 52 nolu doküman.

Mektupta şunlar belirtilmiştir: Türkiye, Garanti Antlaşması'nı tamamıyla uygulamaya koymadan Ada'ya müdahaleye karar vermiştir. Türkiye'nin müdahale etmesi söz konusu değildir. Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunursa Türkiye, Sovyetler Birliği ile çatışmak zorunda kalabilir. Türkiye'nin NATO'lu müttefiklerinden onay almadan müdahaleye kalkışması NATO'nun Türkiye'yi savunma görevini düşünmediğini gösterir. Amerika ve Türkiye arasında yapılan 12 Temmuz 1947 tarihli Yardım Antlaşması'nın 4. maddesinde Türkiye'nin Amerika'nın verdiği silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Bu silahlar Türkiye'ye savunma amacıyla verilmiştir.

Dönemin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco; *"Dışişleri Bakanı akşam saat 21- 22: 00 civarlarında beni odasına çağırdı. Çok sert bir mektuptu. Nedeni de müdahale etmek için çok gecikmiştik. Etkili olması gerekiyordu. Üstelik daha önceki sözler bir işe yaramamıştı. Türkiye'yi mutlaka durdurmalıydık. Başkan Johnson'ın verdiği tüm yetkileri kullandık. Bu mektup elimizdeki son karttı."* demiştir. Bu arada Türkler durdurulurken, Rumlar, Yunanistan desteği ile Ada'da hâkimiyetini genişletmek için eylemlerine devam etmiş Grivas'ın da desteği ile şiddet hızla yayılmıştır.

Başkan Johnson, Kıbrıs'a askerî müdahaleyi Garanti Antlaşmasının maddelerine aykırı hareket ettiğini düşünmüştür. Türkiye'nin NATO ve BM'ye üye olmasını sorgulamış, Sovyet saldırısı olursa Türkiye'ye karşı ittifak devleti olarak yükümlülüklerini yapmamak ve desteğini sonlandırma tehdidinde bulunuyordu.⁹¹⁹ Söz konusu mektup, o vakte değin olumlu giden Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm olmuştur. Yunanistan ve Rum Toplumuna karşı, böyle bir engelle karşı karşıya gelen Türk kamuoyu, Amerika'ya karşı derin bir öfke ve büyük bir güvensizlik beslemeye başlamış ve daha sonra bu hava gittikçe kötüleşmiştir. Johnson'un mektubunu İnönü

⁹¹⁹ Johnson'ın mektubundan Türkiye'nin çıkardığı dersi şöyle aktarıyor: "Türkiye kendi hayatı çıkarlarını korurken, kullanacağı silahlar konusunda önemli bir ders çıkardı. ABD Başkanı Johnson'ın mektubu ne diyordu? 'Benim sana verdiğim silahlarla bunu yapamazsın'. Silah açısından tek bir devlete bağımlı olmanın iyi bir şey olmadığı anlaşıldı. Bu mektubun ardından çıkarma gemileri yapılmaya başlandı." Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz? Dünden bugüne Kıbrıs Müzakereleri*, İstanbul, Birikim Yayınları, 2008, s. 117.

13 Haziran'da cevaplamış “*Bu girişim, 1963 yılının bitiminden itibaren Kıbrıs’a dördüncü askerî müdahale ihtiyacıdır, Türkiye bu işin başından beri Amerika’yla iletişimde olmuştur.*” diyerek yumuşak bir üslup kullanmıştır.⁹²⁰

Kıbrıs Rum hükümeti açıkça silahlanmaya başlamış, anayasaya uymayan girişimlerde bulunmuş, Türklere yaptığı zulümleri artırmıştır. Yunanistan bunları kendi imzaladığı uluslararası antlaşmalara uymamasına rağmen onaylamıştır. Ancak ABD, Türkiye’nin ihtarlarına rağmen tepki göstermemiştir.⁹²¹ Türkiye’nin anlayışına göre NATO saldırıya uğrayan üyesine anında yardım etmek mecburiyetindedir.

Başbakan İnönü, ABD Başkanına cevap vermesinin ardından Millet Meclisi’nde 15 Haziran’da gizli oturum düzenlemiştir. Bu oturumda Meclis’e son gelişmelerle ilgili 2 saat 25 dakika bilgi vermiştir. Hükümet’in Kıbrıs konusunda takip ettiği politikanın Meclis tarafından uygunluğunu anlamak için güvenoyu istemiştir. 17 Haziran’da görüşmeler yapılmıştır. Muhalefet; İnönü iktidarının Londra Konferansı ve Güvenlik Konseyi’ndeki sonuçları zafer şeklinde nitelendirmesini, Denktaş’ın Ada’ya girememesine karşı çözüm bulunmamasını, Johnson’un İnönü’yü davetinin kabulünü ve güvenoyu istemini eleştirmiştir.⁹²²

KKTC III. Cumhurbaşkanının Politik Danışmanı Ata Atun’dan edindiğim bilgi doğrultusunda, Johnson mektubunun, dönemin soğuk savaşını yansıtan olayın perde arkası da olduğunu anlatmaktadır. “*Yunan gazeteci Dimitris Konstantopoulos’un Vassos Lissaridis ile yaptığı, tarihin aydınlığa çıkmamış bazı bölümlerine ışık tutan*

⁹²⁰ Türk dış politikasında 05.06.1964 tarihli Johnson Mektubu ile büyük bir stratejik değişiklikler olmuştur. Çağrı Erhan, “Johnson Mektubu’nun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2016, ss. 13-20.

⁹²¹ Faruk Sönmezoğlu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmüası*, s. 251. 1968-1974 yılları arasında adadaki BM Barış Gücü’nün masraflarının yaklaşık yüzde 40’ını karşılayan ABD, sorunun esas olarak Türkiye ile Yunanistan arasında ikili görüşmeler yoluyla çözülebileceğine inanmış ve bu yöndeki çabaları desteklemiştir. Bu dönem ABD’nin Cunta ile ilişkilerini de yoğunlaştırdığı bir dönem olmakla birlikte, 1970’lerin başlarında ABD’nin Yunanistan’a silah satmaya başladığı öne sürülmektedir.

⁹²² Milliyet, “İnönü Amerika’ya Davet Edildi”, 7 Haziran 1964; Glen D. Camp, a.g.m., s. 64.

röportajda bu bilgilere ait kimi ipuçları bulunmaktadır. Durumu anlamak ve izlemek amacıyla önce Dr. Vassos Lissarides'i tanımak lazımdır. Lissarides, milliyetçi EDEK'in kurucusu, Makarios'un özel doktoruydu. Babam Prof. Dr. Hakkı Atun'un İngiliz Sömürge İdaresindeki görevi nedeni ile çocukluğumdan bu yana tanıdığım Dr. Vassos Lissaridis'le birkaç kez babamın çalışma ofisinde karşılaşmıştım. İngiliz sömürge döneminde EAM ulusal direnişi ve EOKA arasında bağlantı sağlıyordu. EOKA'yı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilen Londra Konferansı'nda temsil etmişti. 21 Aralık 1963 sabahında çatışmaların başlamasının ardından kendine ait özel birliği ile Çağlayan Bölgesi'ne saldıran, Rum Temsilciler Meclisi Başkanı iken ASALA'ya Trodos dağlarında eğitim kampı açtıran, PKK lideri Öcalan'a ünlü Rum gazeteci Mavros Lazaros adı altında C015918 nolu Kıbrıs pasaportunu verdiren kişi ve tam bir Helen Milliyetçisi. Röportajda, gerçekte tarihe 'Johnson Mektubu'nun perde arkasında Lissaridis'in bulunduğunu gördüm. Özetlenirse 21 Aralık 1963 sabahı başlayan Rum saldırılarının ardından Türkiye'nin gerginliğini anlayan dönemin Cumhurbaşkanı Makarios, sağ kolu ve doktoru Lissaridis'i, dönemin Ticaret Bakanı Andreas Araouzo ile birlikte günümüz Rusya'sının o dönemdeki Devlet Başkanı Nikita Kruşçev'in yanına görüşmesi ve yardım talep etmesi için gönderir. Kruşçev; Lissaridis'i dönemin Rus başkanları ve Politbüro üyelerinin yazlık köşklerinin bulunduğu, Karadeniz kıyısında, Gürcistan, Abhazya ve Rusya sınırı arasında bulunan Soçi'de ağırlar. Lissaridis köklü dostluklarından söz eder ve konuyu Türkiye'ye getirir: "Türkiye'den saldırı bekliyoruz, Rusya bizim için ne yapacaktır?" sorusunu yöneltir. Kruşçev, tabağında Yunanistan'dan gelen zeytini göstererek "Bak, bu zeytin senin vatanından gelmektedir. Size tehdit Türkiye'dendir. Güzel ancak bizim gibi büyük ve güçlü bir ülke, Türkiye gibi küçük bir gücün ülkenizi ele geçirmesine kesinlikle müsaade etmez." şeklinde yanıtlar. Lissaridis, "Bunları Makarios'a söyleyebilir miyim?" sorusuna Kruşçev gülerek "Bana asla buraya turistik gezi amacıyla geldiğinizi söyleme." der. Daha sonra ABD Başkanı Johnson'a diplomatik bir mektup göndererek "Eğer Türkiye, Kıbrıs'ı ele geçirirse Sovyetler Birliği'nin Türkiye aleyhinde harekete geçmek için başka bir şeyi kalmaz ve bu hareket askerî amaçlı olacaktır." der. 16-28 Ekim 1962'deki Küba Krizi'nin aşılması amacıyla Türkiye'nin ABD-SSCB arasındaki gizli bir anlaşmayla harcanmasından sonra askerî, ekonomik ve diplomatik gücünü ABD'ye kanıtlayan SSCB'yi tekrar karşısına almak

istemeyen Johnson, İnönü'ye 5 Haziran 1964'te sözü edilen tehdit mektubunu yazmak zorunda kalır."

Johnson mektubunun gönderilen tarihi ve üslubunda bu kadar katı ve hoşgörüsüz olması, Amerika'daki Yunan lobisinin büyük payı olduğu görülmektedir. Johnson'ın aday gösterildiği başkanlık seçimlerinde Yunan kökenli Amerika vatandaşlarının oylarını alabilmekte sebep olarak gösterilebilir.⁹²³

Johnson'un mektubu, o vakte değin uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin konuya dâhil olamayacağını ispatlar şekilde Kıbrıs'ın geleceğinin Amerika'nın insafına terk edildiğini gösteriyordu. Gazioğlu'nun da kaleme aldığı gibi Türkiye'nin yanlışı resmî olarak Makarios Hükümeti'ni kabul etmesi ve çözümü o hükümetle araması, aynı zamanda Yunanistan'la ilişkilerde zamanında tedbir almamasıdır.⁹²⁴ Başbakan İnönü aynı gün yaptığı konuşmada Kıbrıs'taki olaylar nedeniyle müdahale etme dışında yol olmadığı, bunun için hazırlıklara başladıkları, ABD'nin itiraz ederek nota verdiği için geri adım atıldığı bildirilmiştir. *"Konuyu görüşmek için ABD Başkanı'nun davetine icabet etmek ilişkiler açısından görev olmasının yanı sıra davamızın da en uygun şekilde çözümlenmesi için gerekli bir önlemdi. İlişkileri keserek konuyu çözmek mümkün değildir."* ifadeleriyle haklılıklarını savunuyordu.⁹²⁵

19 Haziran'da güven oylaması yapılmıştır. Kıbrıs konusundaki hükümetin izlediği politika, 194 ret oyuna karşı 200 oyla kabul edilmiştir. Başkan Johnson, İnönü'ye uçak hazırlatmış ve İnönü 21 Haziran'da Washington'a gitmiştir. Yolda *"Bu soruna tüm*

⁹²³ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913- 2013)*, s. 409.

⁹²⁴ O dönemde Johnson'un mektubu yayınlanmadı. 15 Haziran'da yapılan gizli oturumda İnönü'nün cevabi mektubuyla birlikte, TBMM'de okundu. Hürriyet gazetesinde 13 Ocak 1966 tarihinde yayımlandı. Bunun üzerine dönemin hükümeti hem bu mektubu, hem de İnönü'nün cevabını ertesi gün basına dağıttı. İnönü'nün cevabı da 14 Ocak 1966'da Cumhuriyet gazetesinde yayımlandı. Johnson'un mektubu ile İnönü'nün cevabının tam metni için bkz. Erim, a.g.e., s. 304- 321; Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri*, Ankara, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2007, s. 274-283.

⁹²⁵ Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Kıbrıs Cumhuriyeti*, s. 124.

zorluğuna rağmen çözüm bulunur.” demiştir.⁹²⁶ ABD ve Türkiye müzakereleri Washington’daki 22-23 Haziran’da yapılmıştır. Türk Hükümeti, müzakerelerde Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs Türklerine verilen hakların korunması amacıyla güvenlik ve garanti önlemlerinin alınmasını temel düşünce kabul etmiştir. Johnson, uzlaşmazlığı gidermek amacıyla her türlü gayreti sarf etmek gerektiğini, bunu yapmadan çatışmaya girmenin doğru olmadığını söylüyordu.⁹²⁷

Amerika’nın eski dışişleri bakanlarından Dean Acheson’un Yunan ve Türk temsilcilerinin uzlaşma gayretlerine yardımcı olmak, Kıbrıs sorununu kesin çözüme kavuşturmak için görevlendireceği açıklanıyordu. İnönü ise Yunanlıların yaklaşımları hakkında bazı uyarılarda bulunuyordu. Yunanistan’ın Rum toplumuna asker ve silah takviyesi yaptığı ve Enosis hedefinde Ada’yı yönlendirdiğini belirtiyordu. Başkan Johnson’un Papandreu ve İnönü’yü ABD’de bir araya getirme gayreti Yunan Başbakanı’nın itiraz etmesinden dolayı gerçekleştirilememiştir.⁹²⁸ Türkiye’nin Kıbrıs’tan çekilmesi şartıyla Ege’de bulunan Yunan Adaları’ndan birinin Türkiye’ye verilmesini ABD gündeme getirmiştir. Acheson, İnönü’ye “*Sayın Başkan sizi hoşnut etmek amacıyla çözüm bulmaya çalışacağım. Ne talep ediyorsunuz?*” sorusunu yöneltmiştir. İnönü, “*Antlaşmalara saygı ve Kıbrıs Türklerinin insanca yaşaması*” diye yanıtlamıştır.⁹²⁹

İnönü, New York Time dergisi muhabirine şu açıklamayı yapmıştır: “*Türkler olarak biz güvendiğimiz ülkeye inancımız son bulana değin tam bir bağlılık gösteririz. İnancımız son bulunca tekrar güvenimizi sağlamak çok zordur. ABD’ye inancımız ülkenin Kıbrıs konusundaki tavrı bizi endişelendirdi. İnancımız tamamen yok olursa tekrar kurmak kolay olmayacaktır.*” Sözleriyle ABD’yi ilerideki bağlar konusunda uyarmıştır.⁹³⁰ 23 Haziran’da ortak bildiri yayınlanmış ve “*Söz konusu görüşme, var*

⁹²⁶ T.B.M.M.T.D, Dönem 1, C:30, Toplantı 3, 105. Birleşim, 15- 6-1964, s. 528.

⁹²⁷ “Kıbrıs Gerçeği”, Yön Dergisi, 25 Ekim 1964, s. 8

⁹²⁸ Mustafa Sıtkı Bilgin, “Johnson Mektubu ve Türk-İngiliz İlişkileri”, Atatürk Araştırma Merkezi-Doğu Akdeniz Üniversitesi Atatürk Uygulama ve Araştırma Merkezi, 11-13 Aralık 2014, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumunda sunulan bildiri.

⁹²⁹ Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, İstanbul, Gendaş Yayınları, 2002, s. 46.

⁹³⁰ Ali Balcı, *Türk Dış Politikası, İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2013,

olan antlaşmaların bağlayıcı etkilerinden yola çıkarak zorlukların uzlaşma adımıyla tekrar ayarlanmasını içermektedir.” ifadesine yer verilmiştir. 1960 Kıbrıs Antlaşmalarının yürürlükte olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.⁹³¹

1963-1967 dönemi ABD, Yunanistan’ın Kıbrıs’a gizlice 20 bin asker sokmasına ses çıkarmamış olması, 1964–1967 yılları arası Makarios’un Kıbrıslı Türklere yönelik saldırıların şiddetini arttırmalarına neden olmuştur. Makarios, Türkiye’nin ABD tarafından durdurulduğunu gördükten sonra daha da cesaretlenmelerine sebep olmuştur.⁹³²

ABD içinde bulunduğu her dönemde Türkiye’yi durduracak yaptırımların olduğu bir mektup iletmıştır. Johnson’un mektubundan 55 yıl 1 gün sonra ABD Savunma Bakan Vekili Patrick Shanahan, Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar’a aynı üslupta bir mektup iletmıştır. 6 Haziran 2019 tarihli mektupta tehdit sözcükleri bulunmaktadır, 55 yıl önceki mektuptan farklı bir tarafı yoktur. Mektupta Türkiye’nin Rusya’dan S400 füzelerini aldığı takdirde F35 uçaklarını alıp kullanamayacağı, ABD’de bu uçakların eğitimini alan Türk subayların 31 Temmuz’da geri gönderileceği, Türkiye’nin 12 Haziran’da gerçekleşecek F35 İcra Kurulu Başkanları Toplantısı’na katılamayacağı türündeki problemler anlatılmaktadır. Hitap aynı, tarihler farklıdır ancak tarih tekrerr etmektedir.

3.5.1 Johnson Mektubunun Türk Siyasetine Etkileri

ABD Başkanı Johnson, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye 5 Haziran’da mektup yazmıştır. Bu mektup yalnızca Türkiye-Amerika ilişkilerinin değil, Türk dış siyasetinin şekillenmesinde de dönüm noktası olmuştur. Türkiye’de ABD’ye cephe

s. 118

⁹³¹ T.W. Adams, “The American Consen in Cyprus”, The Annals of the American Acedemy of Political and Social Science, 1972; 401, No:95, p. 102

⁹³² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, ss. 63- 64.

alınmaya başlamıştır.⁹³³ Türkler, Ankara ve İstanbul'da iki miting yapmış, ABD'yi kınamıştır. Profesör Nihat Erim, İnönü'nün Kıbrıs konusundaki danışmanı sıfatıyla “O vakte değin dünyadaki biricik ülke Türkiye idi ve Türkiye’de Amerikalılara ‘Go Home’ denmiyordu.”⁹³⁴ Johnson’un mektubunun ardından Türklerin ABD’ye itimadı zedelenmişti. Türkiye’de ilk kez ABD’ye olumsuz bir algı başlamıştı. Bu durum takip eden yıllarda artmıştır.”

Türklerin 1947 yılından itibaren sergilediği yaklaşımlar vesilesiyle problem teşkil etmeden sürerken mektup, Türkiye-Amerika ilişkilerinin gerçekçi hâle oturtulması amacıyla başlangıç oluşturmuştur. Türk politikasında daha dikkatli adımlar atılmasına yol açmıştır. Türk hükümetleri böylece dış siyasetin bir tek ABD ilişkilerinden oluşmadığını, farklı ülkelerin varlığını hatırlamalarına imkân tanımıştır. Johnson’un mektubu Türk dış siyasetinde çok yönlülüğe geçişi başlatmıştır. Türkiye, mektubun ardından SSCB, Orta Doğu ülkeleri ve üçüncü dünya ülkeleriyle politik ve ekonomik bağı güçlendirmenin yoluna bakmaya başlamıştır.⁹³⁵ SSCB, 1963’e kadar Makarios’un yanında politika izlemiş, Enosis hedefi olduğunu görmesinin ardından izlediği politikadan vazgeçmiştir. Bu yolu izleyen SSCB ile yakınlaşma başarı sağlayarak SSCB’nin “Ada’da iki toplumun var olduğunu” ilan etmesinde kısmen etki sahibi olmuştur.

Johnson mektubu dolayısıyla Amerika’ya olan güven zedelenmiş; Türkiye, SSCB ile ilişkileri noktasında adım atmıştır. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Moskova’ya 30 Ekim-6 Kasım 1964’te ziyaret düzenlemiştir. Daha sonra bir bildiri yayınlamış ve “Kıbrıs’ta Türk ve Rumların olduğu, federasyonun da düşünülebileceği çözümlerin

⁹³³ İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960), Derleyen: Ali Rıza Cihan, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1993, s. 72

⁹³⁴ 13 Şubat 1964 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanıp Başkan Lyndon B. Johnson’a verilen rapor. Johnson Library, National Security File, Files of McGeorge Bundy, Miscellaneous Meetings, Top Secret. Ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol-Haluk Ulman, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969, s.350-352.

⁹³⁵ Cihad Baban, “Türk-Amerikan Dostluğu imtihan Geçiriyor”, *Ulus*, 22 Haziran 1964, s. 4; Ecvet Güresin, “Formüller”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1964, s. 4. Ayrıca bkz. Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 78.

konuşulması lüzumu ve Enosis'in onaylanmadığı” söylenmiş, SSCB’nin de Kıbrıs konusunda Türkiye’yi desteklediği düşünülmüştür.⁹³⁶ Ancak bir önceki başlıkta ele aldığımız üzere Rusya Yunan baskısı ile mektubu Johnson’a gönderten gizli güçtü. Demek oluyor ki Rusya Türkiye’ye de destek veriyor imajı çizerek Ada’da söz sahibi olmak istemiştir.

Genelkurmay Başkanlığı, Amerika ile o güne değin yapılmış anlaşmalarla ilgili çalışma başlatmıştır. Karşılaştırma amacıyla bütün NATO üyelerinin askerî ataşelerinden söz konusu ülkelerin ABD ile bu gibi antlaşmaları yaptıkları şartların araştırılması talep ediliyordu. ABD bu durumu öğrenmiş ve durumdan rahatsız olmuştur.⁹³⁷ Mektubun ardından askerî teçhizat sağlamakta bir ülkeye bağlı kalmanın problem oluşturduğu anlaşılmıştır. Askerî teçhizat sağlanması için ABD haricinde de imkânlar olduğuna dikkat etmek, Türkiye’de savunma sanayisi kurmak düşünceleri mektubun ardından başlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin askerî teçhizat sağlamak için farklı ülkelerle irtibatlı olması, bütün projelerde yedek malzeme ve cephane devamlılığını güvenceye alan maddeleri sözleşmelere ekletmesinin sebeplerinden biri 1964 yılında oluşturulan güvensizlikten kaynaklanmaktadır.⁹³⁸

⁹³⁶ Foreign Relations of the United States, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey. V. XVI, Telegram From the Department of State to the Embassy in Cyprus, March 28, 1964

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d24>

⁹³⁷ Fotios Moustakis, *a.g.e.*, p. 196.

⁹³⁸ EOKA’nın 1 Nisan 1955’te harekete başlamasının ardından adadaki Türkler ile İngilizlere karşı yapılan kanlı saldırılara polis teşkilatının hiçbir etkisinin olmaması, teşkilattaki Rum polislerin EOKA’ya destek vermesi ile EOKA’ya düzenlenecek faaliyetlerle ilgili isteksiz olduğu için atacağı adımlarda kararsız olan polis teşkilatı yeni önlemler arar. Söz konusu özel birlik Lefkoşa’ya yakın bir yerde bulundurulacak, özel teçhizatla donatılacak, birliğin komutanlığında İngiliz sömürgelerinde deneyim edinmiş İngiliz subayı görevlendirilecektir. Grivas’ın beyanıyla “doğru zamanda inisiyatifi ele almakta kolaylık sağlamak üzere kurulan” birliğe başvuran genç Rumların talepleri geri çevrilmiştir. Diğer taraftan polislik yapmak amacıyla başvuran birçok Rum’un EOKA üyesi olduğu, esas hedeflerinin girişimleri sabote ederek ve insanları kışkırtarak Ada’da huzursuzluk yaratmak olduğu istihbarat faaliyetleri sonucu görülür. EOKA, bildiriler yayınlamış ve bunlarda söz konusu teşkilata Rumların katılmasını yasakladığını bildirmiştir. Böylece Rumlar bu istekten vazgeçmeye mecbur olmuştur. 45 kişilik 13 takımdan oluşan ve her takımda 5 manga içeren Komando Birliği’nin yasal vazifeleri şöyledir: 1. Yasadışı gösterileri ve toplantıları dağıtmak, 2. Polise yardımcı olmak, 3. Motorlu araçlarla devriye yapmak ve kuşku her olaya müdahale etmek, 4. Aranan kişileri yakalamak, 5. Toplumlararası çatışmaları önlemek, 6. Türk toplumunun güvenliğini, hak ve özgürlüklerini korumak, 7. Devlete ait binaları korumak, 8. Gerektiğinde yollara barikat koyup arama yapmak, 9. Kırsal ve kentsel alanlarda silah, patlayıcı madde ve militan aramak, 10. Sokağa çıkma yasağı ve olağanüstü durum ilan edilen bölgelerin denetimini sağlamak. Kıbrıs meselesine daimi çözüm bulmak için yapılan müzakereler esnasında Yunan ve Rum tarafının Komando Birliği’nin dağıtılması talepleri kabul edilir.

3.6 1961-1967 Yunanistan'ın İç Politikasında İktidar Değişikliği Süreci ve Kıbrıs

1952 yılında iktidara gelen Papagos'un 1955'teki ölümünün ardından, Kral Paulos hükümeti kurma görevini Konstantinos Karamanlis'e vermiş, Karamanlis Hükümeti, seçimleri kaybetme olasılığı ortaya çıkınca orduyu seferber ederek 1961 seçimlerini kazanmış ve sistemi yeniden dengelemeye çalışmıştır. Buna karşılık EDA ile Georgios Papandreou⁹³⁹ başkanlığında kurulan yeni politik ittifak Merkez Birliği (EK) seçimlerde hile yapıldığına dair suç duyurusunda bulunmuşlardır.⁹⁴⁰ 1960'lı yıllarda Yunanistan politik açıdan iyi durumda değildi. Konstantinos Karamanlis görevinden istifa etmiş ve Yunanistan'ı terk etmiştir. Böylece ülkeden yeni bir siyasi dönem başlamıştır.

1963 Mayıs ayında EDA'nın ikinci başkanı Georgios Lambrakis'in bir barış yürüyüşü sırasında öldürülmesi, onu öldüren kişinin aşırı sağcı ve yüksek rütbeli jandarma subaylarıyla bağlantısının olması, huzursuzluğu çoğaltmış, sağa ve dolayısıyla hükümete karşı duyulan güvensizliği arttırmıştır. Lambrakis'in öldürülmesine demokratik güçler büyük tepki göstermişler ve yeni seçime gidilmesini istemişlerdir.⁹⁴¹

1959 yılı sonunda birlik dağıtılmış, birçok görevli 400 İngiliz Sterlini ikramiyesi ödenerek emekliye sevk edilmiştir. BCA., 030.01.38.227.17. Altay Sayıl, *Kıbrıs Polis Tarihi*, Lefkoşa, 1985, s. 175. Charles Foley, *The Memoirs of General Grivas*, s. 50.

⁹³⁹ Yunanistan'da üç dönem başbakanlık görevinde bulunmuş Georgios Papandreu Yunan liberal politikacıdır. Ioannis Metaxas dictator olduğu sürede sürgün hayatı yaşamış ve 1942-44 yıllarında Almanlar tarafından tutuklanmıştır. 1944 yılında Yunanistan'dan Alman ordusu çekilene kadar, koalisyon hükümetine başkanlık etmiştir. 1946-52 yıllarında bazı hükümetlerde bakanlık yapmıştır. Demokratik Sosyalist Partisini, Liberal Parti ile birleştirilerek, 1961 yılında sol koalisyon Merkez Birliği'ni kurmuştur. 1963 yılında Merkez Birliğinde oyların büyük bir kısmını kazanarak başbakan olmuştur. Temmuz 1965'de başbakanlık görevinden istifa etmiş ve Yunanistan'da siyasi istikrarsızlık dönemi başlamıştır. 21 Nisan tarihinde Albaylar Cuntası başa geldikten sonra tutuklanmış ve daha sonra da vefat etmiştir. Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 214.

⁹⁴⁰ Kitsikis, Dimitris; Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973, Estia, Atina, 1981, s. 176. (Κιτσίκης Δημήτρης, Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981.)

⁹⁴¹ Solon Grigoriadis, *Modern Yunanistan Tarihi: 1941-1974*, s. 126. (Γρηγοριάδης Σόλων, Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος: 1941-1974 - Τόμος 3: Από Τον Λίβανο Στη Βάρκιζα, Χ.Κ.Τεγόπουλος Εκδόσεις, Αθήνα, 2011.)

Öte yandan Papandreou'nun seçim protestosu olarak iki yıl boyunca sürdürdüğü, “sonuna kadar mücadele” anlamına gelen “Anendotos Agonas” kampanyası başarıya ulaşmış ve 1963 seçimlerini Merkez Birliği kazanmıştır.⁹⁴² Yorgo Papandreou, 1963 yılı Kasım ayında yapılan seçimlerden sonra bir hükümet kurmuştur. Bu hükümet güvenoyu alamamıştır ancak 1964 yılı Şubat ayında yeterli bir çoğunluk kazanmış ve hükümetin başına geçmiştir.⁹⁴³

Papandreou'nun iktidar olduğu yıllarda Yunanistan'da bazı reformlar yapılmış, sosyal ve ekonomik politikada yenilikler yapılması amaçlanmıştır. Doğu Bloku ile dondurulmuş ilişkiler biraz olsun yumuşamıştır.⁹⁴⁴ Bu arada, ordu mensupları da Papandreou Hükümetini ülkeyi solun etkisine açık bırakarak tehdit altına sokan bir Truva atı pozisyonunda görmüşlerdir. Ordunun bu tutumunun temel nedeninin, babası Georgios Papandreou'ya kıyasla daha radikal görüşlere sahip olan Andreas Papandreou'dan kaynaklandığı öne sürülmektedir. Papandreou 15 Temmuz 1965'te Başbakanlık görevinden istifa etmiş, Kral ise Merkez Birliği Partisi'ni dağıtma girişimiyle bir strateji uygulamayı seçmiştir.⁹⁴⁵

Kral, Papandreou'yu 1965 yılı Temmuz ayında görevden almıştır. Kral Kostantin, hükümet kurması için Georgio Athanasiadi Nova'ya talimat vermiştir.⁹⁴⁶ Bu hükümet güvenoyu alamamış, İlias Tsirimokos'a verilen talimatla kurulan hükümet de güvenoyu alamamıştır. Onun yerine gelen Stefanos Stefanopoulos yeterli bir çoğunluk elde etmiş ve hükümetin başına geçmiştir. Papandreou'nun istifasının

⁹⁴² Kitsikis, Dimitris; Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973, s. 176. (Κιτσίκης Δημητρής, Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981.)

⁹⁴³ Kostas Hatziantoniou, “Kupros 1954-1974, Apo to Epos stin Tragodia,” *The European Union Prize For Literature*, Iolkos Editions, Atina 207, pp. 41-57.

⁹⁴⁴ George Papandreou'nun yönetime geçmesinden dokuz gün sonra 25 Şubat 1964 tarihinde Makarios'a Kıbrıs konusunda Yunan hükümetinin onunla dayanışma içinde olduğunu bildiren bir mesaj iletti. Andreas G. Papandreou, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁴⁵ Solon Grigoriadis, *Modern Yunanistan Tarihi: 1941-1974*, ss.128- 129. (Σόλων Γρηγοριάδης, Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος: 1941-1974 - Τόμος 6: Πλαστήρας-Παπάγος-Καραμάνλης, Χ.Κ.Τεγόπουλος Εκδόσεις, Αθήνα, 2011, σ.109-110.)

⁹⁴⁶ D. George Kousoulas, *a.g.m.*, p. 416. Ayrıca bkz. Henry Clifford Darby, C. M. Woodhouse, *A Short History of Greece From Early Times to 1964*, Cambridge University Press, 1965, pp. 163- 164.

ardından ikinci bir Anendotos Agonas kampanyası başlatılmıştır.⁹⁴⁷ Krala göre yeni seçimlere gidilmesi, Merkez Birliği ile sol kesim ve EDA'nın güçlenerek kendini göstermesi anlamına geliyordu. Bu nedenle Kral, Merkez Birliği'nden ayrılan bazı milletvekillerinin⁹⁴⁸ kurdukları Liberal Demokratik Merkez Partisi Başkanı Stefanopoulos'a hükümeti kurma görevini vermiştir.

Bu arada Kıbrıs içinde; 14 Şubat 1966'da Yunan hükümetinin davet ettiği Grivas Ada'daki askerî durumu görüşmek amacıyla Atina'ya gitmiştir. Atina, Kıbrıs'taki tüm silahlı kuvvetlerinin kontrolünü Grivas'a vermiştir.⁹⁴⁹ Stefanopulos bu kararı mektup yazarak Makarios'a açıklamış ve bunun büyük bir yanlış olduğunu söylemiştir. Grivas'ın Ada'da iç savaşa benzer bir durumu yaratma ihtimalinden duyduğu endişeyi de anlatmıştır. Grivas'a verilen görev Makarios ile Yunanistan arasında fikir ayrılığına sebep olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti, silahlı kuvvetler liderini Lefkoşa'nın atamasını istemesine rağmen Atina buna karşı çıkmıştır.⁹⁵⁰

Yunanistan'ın Dışişleri Bakanı Amiral Toumbas ve Türkiye'nin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil 17 Aralık 1966'da Paris Belgesi'ni imzalamıştır. Söz konusu belgeye göre Yunanistan ve Türkiye arasındaki koalisyona bir hükümet ile yönetileceği ibareleri geçiyordur. Ancak Stefanopulos'un hükümeti devrildiği için diyalog sona ermiş ve atılan imza geçersiz kalmıştır.⁹⁵¹ Parlamentoda azınlıkta olduğu halde Stefanopoulos, özellikle sağ ve liberal partilerin desteğiyle 22 Aralık 1966'ya kadar iktidarda kalabilmiştir.⁹⁵² Bu esnada Kıbrıs için ikili görüşmeler yapılmıştır. Çok az bir çoğunlukla kurulabilen Stefanopoulos Hükümetinde tam bir istikrarın sağlanamamış olması sonucunda, sağ partilerle merkez partileri arasında Sarayın da onayıyla bir

⁹⁴⁷ Papandreou'nun istifasıyla ortaya çıkan siyasi kriz için bkz. A.G. Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, s. 162.

⁹⁴⁸ A.G. Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, s. 164.

⁹⁴⁹ Richard Clogg, *a.g.e.*, p.167

⁹⁵⁰ Kyriacos Markides, *a.g.e.*, pp. 142.

⁹⁵¹ Tasos Vournas, *Istoria tis Sygkhronis Elladas: Khoumta – Fakelos Kyprou (1967-1974)*, 8. bs, Ekdoseis Pataki, Athina, 2007, s. 73; Ayrıca bkz: Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, Lefkoşa, Şubat 2000, s.203.

⁹⁵² Dimitris Kitsikis, *Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973*, Estia, Atina, 1981, s. 179. (Κιτσίκης Δημήτρης, *Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973*, Εστία, Αθήνα, 1981.)

anlaşma yapılarak, 22 Aralık 1966'da Giannis Paraskevopoulos⁹⁵³ başkanlığında bir hizmet hükümeti kurulmuş ve sağ ve sol partiler kendisine güvenoyu vermiştir. Bu hükümette ERE mensupları ile Georgios Papandreou'ya bağlı olan gruplar da yer almıştır.⁹⁵⁴

30 Martta Giannis Paraskevopoulos, dokunulmazlık ile ilgili Merkez Partisi'nin bir talebini kabul etmemesinden dolayı çıkan yeni siyasi kriz sonunda istifasını vermiştir. Yazar George Kousoulas, ABD'nin Truman Doktrini ile birlikte Yunanistan'daki demokratik kurumları korumak adına giriştiği çabaların yirmi yıl içinde oldukça başarı sağladığını belirtmektedir.⁹⁵⁵ Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'ndan 1967'ye kadar geçen sürede siyasi yapı içerisinde 95 siyasi parti kendini göstermiştir. Bunlardan 13'ü kısa ömürlü olmuş, seçimler için aday bile çıkarmadan kapanmışlardır. 63 parti sadece bir kez genel seçimlere katılmış ve bunlardan sadece 14'ü Parlamente'ye en az bir aday sokabilmiştir. Ancak bu 14 partiden en az beşi daha önce var olan partilerin isim değiştirmiş halleriydi. 95 siyasi partiden sadece 13'ü tek başına veya diğerleriyle koalisyon halinde ikiden fazla seçimde yer almıştır.⁹⁵⁶

Yunanistan'da 1967 yılında gerçekleşen askeri darbe ve sonrasında kurulan Cunta yönetimi, ülkenin iç dinamikleri kadar, dünya konjonktürünün de bir sonucudur. Aslında ülkeyi Cunta'ya götüren iç nedenler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında beliren Soğuk Savaş dönemi ile doğrudan ilgilidir. 1967'de iktidarı ele geçiren Cunta yönetiminin antikomünist bir siyaset izlemesinin ulusal ve uluslararası gerekçeleri bulunmaktadır.

⁹⁵³ Hristos Agouridis, Nikos Vasilatos, Maria Gioni ve diğerleri, *a.g.e.* s.157-158. (Χρήστος Αγουρίδης, Νίκος Βασιλάτος, Μαρία Γκιώνη κ.α., *Ιστορία των Ελλήνων, Η Σύγχρονη Ελλάδα 1944-1974*, Τόμος 17, Εκδόσεις Δομή, Αθήνα, 2006.)

⁹⁵⁴ Solon Grigoriadis, *Modern Yunanistan Tarihi: 1941-197*, s. 131. (Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδος: 1941-1974 - Τον Λίβανο Στη Βάρκιζα*, Χ.Κ.Τεγόπουλος Εκδόσεις, Αθήνα, 2011.)

⁹⁵⁵ Ahmet An, *a.g.e.*, s.

⁹⁵⁶ Yorgos Tsitsopoulos, Thanos Veremis, *Yunan-Türk Savunma İlişkileri 1945-1987*, Gnosi, Atina, 1995, ss. 177-178. (Τσιτσόπουλος Γιώργος, Βερέμης Θάνος, *Οι Ελληνοτουρκικές Αμυντικές Σχέσεις 1945-1987*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα, 1995.)

3.7 1967’de Albay Papadopoulos liderliğinin Askeri Darbeye Yol Açması ve Kıbrıs Politikası

Yunanistan’ın iç siyasi istikrarsızlığı, 1967 Kıbrıs krizinin doğmasına sebep olmuş ve bu dönemden sonra Ada’da saldırıların arttığı bir sürece adım atılmıştır. 28 Mayıs 1967 öncesinde genel seçimlerin planlandığı Yunanistan’da, Yorgo Papandreu’nun bir taraftan komünistlerle işbirliği içinde olmak istemiş, diğer taraftan askeri teşkilatında tasfiye girişimleri yapılmıştır. 21 Nisan 1967 tarihinde, Albay Papadopoulos liderliğinde askeri darbe kararı alınmıştır.⁹⁵⁷ 21 Nisan günü Eski Yargıtay Başsavcısı Konstantin Kolias, bir konuşma yapmış ve bu konuşma da “*Kıbrıs davasını barışçı yollardan çözmeye çalışacaklarını*” dile getirmesine karşın, 22 Nisan’da yeni Yunan Hükümeti’nin “*Kıbrıs sorununu azınlık haklarını dikkate alarak, barışçı bir yaklaşımla görüşerek Enosis’e imkân tanıyacak hoşnutluk veren bir çözüm bulmaya çalışacağı*” belirtilmekteydi. Bu konuşma ile birlikte hükümet programı da açıklanmıştır. Yunanistan’daki Askeri Cunta, Ada’daki amaçlarının Enosis olduğunu, ancak bunu savaşıarak değil, müzakerelerle, Türkiye ile antlaşmalarla gerçekleştireceklerini açıklamışlardır. Enosis’in gerçekleşmesi durumunda, Ada’daki Türk Toplumu’na “*azınlık hakları*” tanıyacaklarını belirtmişlerdir. Bu da ikili görüşmelerin eşit oranda devam etmeyeceğini Kıbrıslı Türkleri tekrar azınlık grubuna düşüreceğini göstermektedir. Bununla birlikte Haziran ayı ile birlikte yeni Yunan Askeri Hükümeti’nin Batı Trakya Türkleri’ne baskı politikasına girişeceği görülmüyordu.⁹⁵⁸ 28 Haziran’da Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kuneralp, yaptığı konuşmasında, “*Batı Trakya’daki soydaşlarımıza Yunanlar gittikçe daha fazla baskı baskı yapmaktadır. Bununla ilgili girişimlerimiz bulunmaktadır. Türklere Lozan’da haklar verilmesine rağmen bu haklar yok sayılmaktadır.*” diyordu. Ancak, o dönemin basında çıkan haberlerini veya Türk siyasetçilerinin açıklamalarına

⁹⁵⁷ Bestami ve Tuba Bilgiç, *Yunan Cuntası ve Kıbrıs 1967- 1974*, İstanbul, İpek Üniversitesi Yayınları, 2016, s.56. Ayrıca bkz. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, s.718

⁹⁵⁸ Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 132

baktığımızda, Kıbrıs ve Batı Trakya arasında bir bağ oluştuğu görülmemektedir.⁹⁵⁹

Sovyet Rusya'dan bu dönemde silah alan Rum toplumuyla ilgili basında birçok haber yapılmıştır. 28 Haziran'da Sovyetlerin Türkiye'deki Büyükelçisi haberlerin doğru olmadığını, Rusya'nın Kıbrıs politikasının, Kıbrıslı Türklerin çıkarlarına ters olmadığını açıklamış silah sevkiyatını inkâr etmiştir. Anadolu Ajansı'nın 4 Temmuz'da yayınladığı haberde de, "Yunanlı liderlerin ABD desteğiyle Ada'da bir askeri darbe hazırladıklarını, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs'taki gerginliğin biran önce bitmesini ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni zarara uğratmadan devam etmesi için desteklediklerini" ifade etmiştir.⁹⁶⁰

Türkiye ve Amerika'nın 1964 Johnson mektubundan sonra aralarında bir soğukluk oluşmuş dış politikasında çok yönlü politika seçeneği olarak Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmıştır. 1967 yılında Amerika Yunanistan'daki askeri darbeyi desteklemiş ve bunun sonucu olarak Sovyetler ile Türkiye arasındaki yakınlık artmış ve dış politikasında etkili olduğunu da göstermiştir.⁹⁶¹

4 Temmuz'dan itibaren Yunan Hükümeti'nin Ada'da Enosis hedefi için bir darbe yapacağına dair haberler yayılmış buna karşılık Türkiye'nin hiç bir dönem Enosis fikrine yönelik hareketleri kabul etmeyeceğini vurgulamıştır. 6 Eylül 1967 tarihinde Türk ve Yunan Başbakanları, Keşan ve Dedeoğlu'nda 9 -10 Eylül tarihleri arasında buluşacaklarını, iki hükümetin Kıbrıs meselesi ve Türk - Yunan ilişkilerini içeren tüm konuları görüşeceklerini bildirmişlerdir.⁹⁶²

⁹⁵⁹ Süleyman Koç, *a.g.e.*, s. 217. Ayrıca bkz. Mustafa Ş. Konuk , "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğuşu" *Kıbrıs'ın Tek Meşru Devleti; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1984, s. 78.

⁹⁶⁰ BCA,030.18.01.02.219.33.11Armaoğlu,20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s.955- 956, Milliyet, 03.02.1968.

⁹⁶¹ 1964 ABD – Türkiye ilişkilerini etkileyen Johnson Mektubu krizi, 1964 yılından itibaren Sovyetler Birliği ile Türkiye'yi birbirine yakın bir siyaset sürdürmelerine sebep olmuştur. , Türkiye'de sol görüşün gelişmesine de etkisi olmuştur. Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 267.

⁹⁶² Ahmet An, *a.g.e.*, s. 106. Ayrıca bkz. İsmail, Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s. 142.

3.7.1 Keşan Dedeğaç Görüşmeleri, 1967 Krizi ve Cyrus Vance Girişimi

1964 Erenköy saldırısından sonra 1965 ve 1966 yılları ufak tefek çatışmalar olsa da nispeten sakin geçmiştir. Bu dönemde Türkiye de Yunanistan da daha çok sorunu diplomasi yoluyla çözmek için faaliyetlerde bulunmuşlardır. BM 18 Aralık 1965 tarihinde Rum tarafının talebiyle toplanmış ve 2077 sayılı kararı alınmıştır. Kararda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin BM üyesi olduğu kayıtsız şartsız tam egemenliğe ve bağımsızlığa sahip olduğu belirtilmiştir. Diğer ülkelerin de buna saygı duyması gerektiği söylenmiştir. BM'nin bu kararı Kıbrıs'taki Makarios rejimini Türkiye'nin askeri müdahalesinden korumak için çıkartılmıştır.⁹⁶³

1965 yılı Mayıs ayından başlayarak Türkiye ve Yunanistan ikili görüşmeler yapmaya başlamıştır ancak yine de Ada'da ufak tefek çatışmalar devam etmiştir.⁹⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel ve Yunanistan Başbakanı Kostas Karamanlis 9 Eylül'de Keşan'da, 10 Eylül'de de Dedeğaç'ta görüşmüşlerdir.⁹⁶⁵ Keşan'daki toplantıda, Yunan tarafının yazılı belgesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesine Türkiye razı olursa Batı Trakya sınırında kimi esnekliklerin verilmesi teklifinde bulunmuşlar, Türkiye Başbakanı Demirel bu teklifi reddetmiş görüşmeler Keşan'da fiilen sona ermiştir. Ancak Yunan kesimi talepte bulunmuş ve Dedeğaç'ta müzakereler göstermelik de olsa planlandığı gibi sürmüştür.

Görüşmeler Yunanistan'ın Enosis'ten başka bir şey istemediklerinin anlaşılması üzerine hiçbir netice alınamadan son bulmuştur. Zirve sonunda yayınlanan ortak bildiride de iki başbakanın sorunun haklı bir çözüme kavuşturulması yönünde ortak görüşe sahip oldukları ve görüşlerini yaklaştırmak için uygun yolları aramaya

⁹⁶³ Alexis Heraclides, *a.g.e.*, p. 279.

⁹⁶⁴ Haluk Ülman, *a.g.m.*, s. 22.

⁹⁶⁵ Constantine P. Danopoulos, "The Greek Military Regime (1967-1974) and the Cyprus Question – Origins and Goals," *Journal of Political and Military Sociology*, Vol. 10, Fall 1982, ss. 267-268.

devam edecekleri ayrıca Kıbrıs'ta gerginliğin azaltılması için verilen çabaları muhafaza edeceklerini bildirmişlerdir.⁹⁶⁶ 1967 yılının Kasım ayında Rumların Boğaziçi ve Geçitkale Türk köylerine ağır bir saldırı düzenlemesi Türkiye'nin ve Yunanistan'ın ilişkilerini gerginleştirmiştir. Asker sayısı ve silah olarak üstün olan Rumlar Türk köylerini kısa sürede ele geçirmişlerdir.⁹⁶⁷ Grivas Ada'daki Rum bölgeleri içinde kalan Türk yerleşim yerlerini tasfiye etmek istemiştir.

1967 yılında Türkiye Cumhuriyetinin Kıbrıs Büyükelçisi olan Ercüment Yavuzalp "Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik" adlı kitabında saldırı gününü şöyle anlatıyor: *"Büyükelçiliğe döndüğümde aldığım haberlerden Grivas'ın işini bitirmek üzere olduğunu anladım. Saat 21.00 sularında sayı ve güç bakımından oldukça üstün olan düşman karşısında Türk mevzileri düştü ve iki köy de işgal edildi. Gelen haberler dehşet vericiydi. 22 şehit, 9 yaralımız vardı. Geçitkale'de birçok ev yakılmış, 95 yaşında felçli bir kadın öldürülmüş, 80 yaşında bir erkek evinin önünde diri diri yakılmıştı. Bütün Türk erkekler tutuklanmış, birçoğu ağır işkence görmüştü."*⁹⁶⁸

Barış gücü olaylar karşısında etkisiz kalmış çatışma çıkınca iki taraf arasından çekilmişlerdir. Türkiye müdahalenin durdurulması için Grivas'ın Ada'dan ayrılmasını ve Kıbrıs'ta yığılı bulunan yaklaşık 15.000 kişilik Yunan askerinin Kıbrıs'tan çekilmesini istemiştir.⁹⁶⁹ 18 Kasımda ise Türk jetleri Kıbrıs üzerinde

⁹⁶⁶ Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası (1919-2008)*, Barış Platin Kitap, Ankara, 2008, s. 834.

⁹⁶⁷ Nicolas H. Kasnakites ismindeki bir Rum, buradaki olaylara katıldığını bildirir: "...O ana kadar tepeyi ele geçirmek için tırmanırken bir tek kaybımız oldu. Anlaşılan köyü terk ederlerken geri kalan silahlı bir Türk askeri ateş açtı ve kaybımız çavuş Menakes oldu. Köye girdiğimizde ortada kimseler olmayınca evlerde teker teker silahlı Türk askeri aramaya başladık. Tek bir evde karşılık gördük. Eve girdiğimizde genç yaralanmış ve vücudunda sekiz mermi bulunuyordu ama buna rağmen yürüyebiliyordu... En ürkütücü taraf, bir askerin sokakta ölü bir ihtiyarın yüzüğünü parmağından çıkaramadığından belindeki kasaturayı çıkarıp parmağını kesmesi idi..." Buradaki çarpışmalarda 28 Kıbrıs Türkü yaşamını yitirmiş, Rum-Yunan birlikleri köyleri yakıp yıkmıştır. 70 yaşındaki Mehmet Emin adlı Türk benzin dökülmek suretiyle yakılmış; kadın, yaşlı ve çocukların olduğu 230 kişiyi Rumlar götürmüştür. Kıbrıs Mektubu Dergisi, "Köfünye Katliamına Katılan Bir Rum Askerinin Olay İle İlgili Anlattıkları", Ocak 1992, C:5, No.1, s. 29.

⁹⁶⁸ Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 85.

⁹⁶⁹ Aleksandris Aleksis, Thanos Veremis, Panos Kozakos ve diğerleri, *a.g.e.*, s.111. (Αλέξης Αλεξανδρής, Θάνος Βερέμης, Πάνος Κωζάκος, κ.α., Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Δεύτερη Εκδοση, Γνώση, Αθήνα, 1991, σ.111.)

alçak uçuş yapmışlardır. Ada'da bir çatışmanın olmaması için ve krize diplomasi yoluyla bir çözüm bulabilmek amacıyla ABD Başkanı Johnson, eski Savunma Bakan Yardımcısı Cyrus Vance'i özel temsilcisi sıfatıyla görevlendirmiştir. Vance, kriz boyunca Ankara, Lefkoşa ve Atina arasında Mekik Diplomasisi uygulayarak sorunu çözmek için çaba sarf etmiştir.

Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis, Kıbrıs'ı ziyaret etmiş ve 23 Ekim'de Lefkoşa'daki Mahi Gazetesi'ne verdiği demeçte, *“Kıbrıslı eski mücahitler kongresine davet edilmem münasebetiyle kahraman Kıbrıslı kardeşlerimizi selamlıyorum. Yunanistan'ın güneyi olan Kıbrıs'a yaptığım ziyaretten büyük sevinç ve heyecan duyuyorum”* diyerek Kıbrıs'tan Güney Yunanistan olarak söz ediyordu. 15 Kasım 1967'de Kıbrıslı Rumlar ve Grivas'ın teşkilatlandığı Rum Milli Muhafız güçleri Türklerin bir arada olduğu ve stratejik öneme sahip Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı ağır köylerine karşı ağır silahlarla saldırıya geçmişlerdir.

Yunan Kralı Konstantin, Makarios'u, Başbakan Kollias da Ada'daki Yunan Kuvvetleri Komutanı Grivas'ı arayarak Türklere karşı yapılan harekâtın derhal durdurulması ve kuvvetlerin geri çekilmesi talimatını vermiştir.⁹⁷⁰ Bunun üzerine başlatılan köylerden askerlerin tahliyesi işlemi, sabah Türk uçaklarının hareket saatinden önce tamamlandığı gibi, Grivas'ın köylerden aldığı 250 kadar Türk esiri de serbest bırakılıyordu. Konuyla ilgili açıklama yapan Denктаş, *“Son dört yılda Rumların bu şekilde elde ettikleri neticelerin toplamını yaparsak Türklerin elindeki son kalelerin ve dayanak noktalarının elden gitmiş olduğunu görürüz. Anlaşmalar içinde tedbir alınmazsa, Rumlar ve Yunanlılar Türkiye'yi harbe sürükleyecek saldırılara girişeceklerdir. O zaman da Türkiye, Ada'da kendisine destek olabilecek kuvvetli bir cemaati bulamayacaktır”* uyarısında bulunuyordu.⁹⁷¹

⁹⁷⁰ BCA,30.01.16.89.10, Cumhuriyet 17.11.1967, s.1,4. Türklerin çoğunlukta olduğu, son derece stratejik Geçitkale ve Boğaziçi köylerine 15 Kasım'da saldıran Grivas, 22 kişiyi öldürmüş, 9 kişiyi yaralamıştır. Oran, Türk Dış Politikası, s.737.

⁹⁷¹ Cumhuriyet, 21.11.1967, s.1-4, Halkın Sesi Gazetesi 22.11.1967, s. 3.

21 Kasım'da Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Turhan Tuluy ile görüşen Yunanistan Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin koşullarından “Grivas'ın geri alınması ve tazminatı” kabul ettiklerini, “Yunan askerleri” konusunda ise görüşmeye hazır olduklarını belirtmiştir. Ankara ise, Yunanistan'ın görüşme teklifini kabul etmiyor ve “Yunanistan'ın bir iki gün içinde Kıbrıs'ta ciddi ve fiili tedbirleri alarak iyi niyetini göstermemesi halinde, kesin kararlı olarak harekete geçileceğinin müttefik ve ilgili devletlere bildirildiği” açıklıyordu.⁹⁷² Yunanistan buna karşılık Türkiye'nin notasını reddetmiş, Türkiye ise, Türk Hükümeti'nin kararlı tutumunu değiştirmeyeceği açıklaması yapıyordu. Ortamın iyice gerilmesi üzerine artan diplomatik girişimler kapsamında ABD Başkanı Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance ve BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Rose Bennet Ankara'ya geliyorlar, Sovyet Büyükelçisi de Yunanistan'ı kınayan mesajıyla beraber geldiği Başbakan Demirel'le iki saat görüşüyordu.⁹⁷³

ABD Temsilcisi Vance ile görüşen Demirel'in aldığı kararla Yunanistan için 13 maddelik yeni bir muhtıra verilmiştir. Vance'in liderliğinde, Yunanistan askerlerinin bazı koşullar altında Ada'dan çekilebileceğini bildirmiştir.⁹⁷⁴ Vance'nin yoğun diplomatik çabaları ve Türkiye'nin müdahale kararı karşısında Yunan hükümeti endişelenmiş ve Yunan Dışişleri Bakanı Pipinelis 2 Aralık'taki konuşmasında, Yunanistan'ın müzakereler dışında Kıbrıs'a sevk ettiği tüm askerlerini çekeceğini, bununla beraber Türkiye'den Ada'ya müdahale kararından vazgeçmesini istemiştir.⁹⁷⁵

1967 Krizi her açıdan sonuçları olan bir krizdi. Öncelikle Türkiye kararlı tutumuyla Ada'daki Türkleri yalnız bırakmadığını ve gerektiğinde Ada'ya müdahale edebileceğinin sinyali vermiştir. İkinci olarak Ada'dan Yunan kuvvetlerinin ve ağır silahlarının çekilmesi ve Türkiye'nin bu krizden sonra askeri teçhizat

⁹⁷² C. Kyriacos Markides, *a.g.e.*, p. 142.

⁹⁷³ Kranidiotis, Giannos, *Atina-Lefkoşa İlişkileri (1960-1974), Siyasi Antitezler ve Hatalar*, (Οι σχέσεις Αθήνας-Λευκωσίας (1960-1974) πολιτικές αντιθέσεις και σφάλματα), Atina: Estia 1981, s. 206.

⁹⁷⁴ Niyazi Kızılyürek, *Bir Hınç ve Şiddet Tarihi: Kıbrıs'ta Statü Kavgası ve Etnik Çatışma*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 112.

⁹⁷⁵ Niyazi Kızılyürek, *Daha önceleri neredeydiniz?: Düünden Bugüne Kıbrıs Müzakereleri*, s. 109.

bakımından eksiklerini kapatması, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı da kolaylaştırıcı bir etki sağlamıştır. Ve son olarak 27 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

3.7.2 Cunta Yönetiminin İktidara Gelmesi

1965 yılında Başbakan Georgios Papandreou istifa ettikten sonra hükümette karışıklıklar başlamış, 21 Nisan darbesin başlayana kadar ki süreçte ülke de siyasi istikrarsızlık kendini göstermiştir. İki yıl aralıksız Yunanistan koalisyonlar tarafından yönetilmiş, 21 Nisan 1967'de ise Albaylar Cuntası idareyi ele almıştır.

Paraskevopoulos'un görevden gitmesinden sonra Meclis'te en fazla sandalye sayısını yine Papandreou'ya almıştır ancak Kral iktidarı tekrar teslim etmek istememiş ve bunun üzerine koalisyon hükümeti kurdurmuştur.⁹⁷⁶ Merkez Birliği'nin buna olumlu bakmaması üzerine Kral'ın talebiyle 1967 yılı Nisan ayında iktidara ERE partisi lideri Panagiotis Kanellopoulos gelmiştir. Yeni hükümet Meclis'ten güvenoyu alamamış, 28 Mayıs'ta genel seçimlerin yapılmasına karar verilerek Meclis feshedilmiştir.⁹⁷⁷

Siyasi partilerin seçim hazırlık sürecinde, tecrübeli darbecilere göre düşük rütbeli bir grup subay 21 Nisan 1967'de iktidara el koyduklarını açıklamıştır.⁹⁷⁸ Bu askerlerin içinde üçü liderlik etmiştir. Bunlar, Albay Georgios Papadopoulos, Albay Nikolaos Makarezos ve Kıdemli Albay Stylianos Pattakos'dır.

⁹⁷⁶ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Türk Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 302.

⁹⁷⁷ Konstantinos Svolopoulos, *H Elliniki Eksoteriki Politiki 1945- 1981*, C :II, 8. bs., Estia, Athina, 2008, p. 167.

⁹⁷⁸ Nikos, Psyroukis, *Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967, İkinci Kısım*, Epikerotita, Atina, 1976, s. 92. (Ψυρούκης Νίκος, *Ιστορία Της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1967 - Τόμος Δεύτερος, Επικαιρότητα*, Αθήνα, 1976.)

21 Nisan 1967 tarihinde darbe yapılarak Başkanlığa Yunanistan Yargıtay Başsavcısı Konstantinos Kollias getirilmiş, hükümette Kıdemli Albay Stylianos Pattakos İçişleri ve Kamu Düzeni Bakanı, General Odisseus Angelis Genelkurmay Başkanı, General Grigorios Spandidakis Başbakan Yardımcısı ve Milli Savunma Bakanı, Albay Nikolaos Makarezos Koordinasyon Bakanı, Panagiotis Pipinelis Dışişleri Bakanı, ve Albay Georgios Papadopoulos Devlet Bakanı olarak yer almıştır.⁹⁷⁹

Cunta'nın üyeleri başlangıçta IDEA örgütüyle birlikte hareket etse de, Cunta'nın asıl yönetimi Papadopoulos tarafından kurulmuş olan EENA⁹⁸⁰ adında gizli askeri örgüttür.⁹⁸¹ "Prometheus" adındaki NATO planını uygulamaya koymuş, Albaylar Cuntası idareyi ele geçirmiştir.⁹⁸² *Prometheus Planı*⁹⁸³, *NATO tarafından Sovyet Bloku üyesi ülkelerden biri Yunanistan'a saldırdığında başlayabilecek komünist bir ayaklanmayı sonlandırmak için hazırlanmıştı.*⁹⁸⁴ *Planın diğer NATO planlarından farklı olan yanı Yunanistan'ın planı uygulaması için Kralın ya da hükümetin onayının gerekmemesidir. Genelkurmay Başkanının onay vermesi yeterlidir.*⁹⁸⁵

Yunan basınında Albaylar Cuntasının hükümete el koymasını ele alan haberlere bakmak gerekirse; 23 Nisan 1967'de yayınlanan Vima gazetesinde "K. Kollias Başkanlığındaki Hükümet And İçti" başlığı ile ele alırken,⁹⁸⁶ 23 Nisanda 1967

⁹⁷⁹ Konstantinos Stratos, *Antithesi kai Diafonia: H Stasi ton Efimeridon sti Diktatoria 1967-74*, Ekdoseis Kastanioti, Athina, 1995, p. 137.

⁹⁸⁰ Stephan Rousseas, *Yunan Cuntası ve CIA*, Çeviren Dr. Devrim Ulucan, İstanbul, Devrim Yayınları, 1974, s.94.

⁹⁸¹ Moustakis, Fotios, *a.g.e.*, p. 198.

⁹⁸² Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, s. 118

⁹⁸³ Prometheus Planı, savaş durumunda yasadışı yıkıcı faaliyetlerin gerçekleşmesini önlemek için komünist liderlerin tutuklanması ve yönetim ve haberleşme merkezlerinin sabotaj faaliyetlerinin engellenmesi için ele geçirilmesidir. Bestami ve Tuba Bilgiç, *a.g.e.*, s.82.

⁹⁸⁴ Şükrü S. Gürel, *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, Ümit Yayınları, 1993, s. 11, 42-33

⁹⁸⁵ Herkül Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Din, Dil ve Kimlikleri*, s. 189

⁹⁸⁶ Stephan Rousseas, *a.g.e.*, s.107.

tarıhli Eleftheros Kosmos gazetesine “Asker İktidara El Koydu” ve Ta Nea gazetesine “Asker İstikrarsızlığa Son Verdi” manşetleriyle yansımıştır.

Kıbrıs liderleri, Ada’daki Yunan Büyükelçisine gönderilen bildiride, demokratik askerlere karşı yapılan darbeyi olumsuz karşıladıklarını bildirmişler ve demokratik yapıyı savunan askerlerin yanında olacaklarını belirtmişlerdir.⁹⁸⁷ İngiliz haber ajansları darbeyi Yunanistan için dehşet yaratacağı şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca özgürlüklerin ortadan kalktığı bir hareket olarak değerlendirmiştir.⁹⁸⁸

Ordunun devlete el koymasından sonra, başta Başbakan Panagiotis Kanellopoulos ve Merkez Birliği Partisi Başkanı Georgios Papandreou olacak şekilde tüm siyasi liderlerin tutuklandığı belirtilmektedir.⁹⁸⁹ 22 Nisan 1967 tarihinden sonra askerin tutuklamadığı siyasetçi kalmadığı düşünülmektedir.⁹⁹⁰

3.7.3 Cunta Yönetimi Sürecinde Yunanistan’ın İç Politikası

21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan’da sıkıyönetim ilan edilmiş, Silahlı Kuvvetlerin iktidara el koymasıyla çok sayıda yasak da hemen uygulamaya konulmuştur. 21 Nisan sabahı saat 6.30’da Silahlı Kuvvetler radyosundan bildiri okunmuştur. Bildirideki ilk yasaklar şunlardır:⁹⁹¹ “Sokağa çıkmak yasaklanmıştır, iletişim araçları engellenmiştir, Okullar bir süreliğine kapatılmıştır, Basın yasağı gelmiştir, Borsalar kapatılmıştır, Gıda stoku yapmak yasaktır, ulaşım da yasak getirilmiştir.”

⁹⁸⁷ Erol Mütercimler, *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*, s. 276.

⁹⁸⁸ Cumhuriyet, 14.12.1967, s. 4. Halkın Sesi Gazetesi, 14.12.1967, 1.

⁹⁸⁹ Ecvet Güresin, Cumhuriyet Gazetesi 22 Nisan 1967, s. 1,4.

⁹⁹⁰ Angela Fotopulu, “Yunanistan 1963-1974 Parlâmenter Kriz ve Askeri Darbeler”, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, s.108-111; 22 Nisan 1967, Tercüman gazetesi, “Yunanistan’da İhtilal, s. 4.

⁹⁹¹ İsmail Şahin, Selma Parlakay Topbaş, “Türkiye’nin Kıbrıs’ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios’un Ankara Ziyareti”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:9, No:42, 2016, ss. 775-776.

Anayasa çalışmalarının yapıldığı 1967 Aralık ayında Yunanistan'da 134 yıllık monarşinin fiilen sona erdiğini görmekteyiz.⁹⁹² Kral, Yunanistan'da parlamenter rejimi yeniden kurmak istemiştir. Yurtdışına kaçan Kralın yerine geçmesi için geçici vekil hazırlanmış, Papadopoulos, böylece rejimin en güçlü lideri olmaya başlamıştır.⁹⁹³ Papadopoulos, aynı zamanda Savunma, Dışişleri ve Eğitim Bakanlıklarının da içinde bulunduğu bakanlık görevlerine bakmaya başlamıştır.⁹⁹⁴ Cunta idaresinin hazırladığı yeni Anayasa taslağı 16 Eylül 1968 tarihinde basına verilmiştir.⁹⁹⁵ Anayasa, 29 Eylül 1968'de halkoyuna sunulmuş ve %92'lik oy oranıyla onaylanmıştır.⁹⁹⁶

1968 Anayasası'ndaki değişiklikler, Temmuz 1973'te yapılan halkoylamasıyla onaylanmış ve seçimlerde tek aday Papadopoulos Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cunta'nın diğer önemli isimleri Makarezos ve Pattakos önemini yitirmiş ve Papadopoulos Yunanistan'ın tartışmasız tek lideri olmuştur. Papadopoulos'u engellemek amacıyla askerî yapıdaki tutucu kesimler 25 Kasım 1973 tarihinde Papadopoulos'a karşı darbe yapmıştır.⁹⁹⁷

Kıdemli Albay Dimitrios Ioannidis,⁹⁹⁸ Papadopoulos'un Kasım 1973'te devrilmesini planlamıştır. Daha sonra hükümette resmî görevinin olmamasına rağmen yeni hükümetin de facto lideri statüsüne gelmiştir.⁹⁹⁹ Yeni hükümet

⁹⁹² Richard Clogg, *a.g.e.*, p. 132 s.207.

⁹⁹³ Bestami ve Tuba Bilgiç, *a.g.e.*, s.56. Ayrıca bkz. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, s. 172.

⁹⁹⁴ Bestami ve Tuba Bilgiç, *a.g.e.*, ss.105-106.

⁹⁹⁵ Hande Erol, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No:17, 2015, ss. 302-304. Ayrıca bkz. Stephan Rousseas, *a.g.e.*, s.158.

⁹⁹⁶ Yunanistandaki Askerî Yönetim üyelerin bazılarının sivil idareye geri gelmesini savunurken bazıları ise süresiz bir şekilde mevcut askerî yönetimin devamlılığını savunmuşlardır.

⁹⁹⁷ Stephan Rousseas, *a.g.e.*, p.163.

⁹⁹⁸ Dimitrios Ioannidis: *1943'de orduya katılmış ve 1967'de yarbay rütbesine getirilmiş, daha sonra askerî polisin (ESA) başına geçmiştir. Hükümet reformlarından memnun olmadığı için Ioannidis, Papadopoulos'a karşı bir darbe gerçekleştirmiştir. Ioannidis, Yunan hükümetini asla resmen yönetmemiştir. Ancak üstün sorgulama gücü nedeniyle 'görünmez diktatör' olarak adlandırılmıştır. 1974'de ise Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonrası Ioannidis yönetimi sivillere bırakmıştır.*

⁹⁹⁹ Herkül Millas, "Yunanistan'da Bir Askerî Darbe", *Aksiyon Dergisi*, Temmuz, 2009, s.86.

Ioannidis denetiminde kurulmuştur. Adamantios Androutsopoulos hükümete başbakan olarak atanmış ve Tuğgeneral Phaidonas Gizikis Cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir.¹⁰⁰⁰ Yayınına devam eden gazeteler arasında Eleftheros Kosmos ve Estia başından beri yeni rejimi desteklemişlerdir. Üç muhafazakâr gazete, Apogevmatini, Akropolis ve Vradini'dir. Merkezden iki gazete Ta Nea ve Vima da yayınlarına devam etmiştir. Yine merkezden Ethnos ve ilerici Athinaiki gazeteleri Cunta döneminin ilk günlerinde yayınlarına devam etmiş, ancak Athinaiki ekonomik nedenlerden dolayı darbeden kısa bir süre sonra, Ethnos ise 1970 yılında yayınına son vermiştir.¹⁰⁰¹

Cunta rejiminin devrilmesine yol açan dış etken, Yunan Cuntası'nın Ada'da Makarios'a darbe girişimi ve bunun Türkiye'nin Kıbrıs'a karışmasıyla sonuçlanmasıdır.¹⁰⁰² Yunan tarih yazımında 20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi "*Kıbrıs'ın işgali*" şeklinde anılmaktadır. Bu dönemde Yunanistan uluslararası alanda tek kalmıştır.¹⁰⁰³ 1975 yılında diktatörlüğün kurulmasında esas sorumluluğu olanlar olumsuz davranışlarından, büyük işkencelere maruz kalmıştır.¹⁰⁰⁴

3.7.4 Albaylar Cuntası Döneminde Yunanistan'ın Ada'ya Yaklaşımı

21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da yönetimi ele alan Albaylar Cuntası döneminde Atina-Lefkoşa arasındaki ilişkiler anlaşılamayacak bir hal almıştır. ABD desteğini alan Askeri Yönetimin, Kıbrıs meselesini NATO ile çözeceğine inanmış, Makarios'un bağımsız bir politika izlemesine yol açmış ve bu tarihten

¹⁰⁰⁰ Andreas G. Papandreou, *a.g.e.*, s. 172.

¹⁰⁰¹ Ahmet An, *a.g.e.*, s. 206.

¹⁰⁰² Makarios Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde 19 Temmuz 1974'te konuşma yapar: "*Darbe, Rum Milli Muhafız Ordusunu yöneten Yunan subaylarının işidir. Darbede çok kan dökülmiş ve pek çok insan yaşamını yitirmiştir. Kıbrıs'ta geçen Pazartesi sabahından beri yaşananlar gerçek bir trajedidir.*" Ali Fikret Atun, *Yunan Karakterinin Anatomisi*, Lefkoşa 1996, s. 93.

¹⁰⁰³ Mehmet Derviş Manizade, *65 Yıl Boyunca Kıbrıs, Söylediklerim, Yazdıklarım*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul 1993, s. 117.

¹⁰⁰⁴ Fazıl Küçük, *Yokluk İçinde Mücadelemizin Görkemli Günleri*, ss. 139-140.

sonra Makarios ile Cunta yönetimi arasında hızla şiddetlenen bir anlaşmazlık baş göstermiştir.¹⁰⁰⁵ EOKA lideri Grivas, Yunanistan'daki askerî idareye göre hareket edeceğini bildirmiş, Makarios'a cephe alacak şekilde muhalefeti organize etmeye başlamıştır. Buna karşılık Makarios kendisine bağlı polis güçlerini takviye etmeye başlamıştır.¹⁰⁰⁶

Ayrıca Atina ile arası açılan Makarios'u iç politikada AKEL, dış politikada Sovyetler Birliği desteklemeye başlamış, Makarios her ne kadar anti-komünist olsa da kendisini destekleyen bağlantısız ve komünist ülkelerle daha yakın ilişkiler içine girmiştir.¹⁰⁰⁷ Darbe sonrası hükümet programında "ulusal sorun Kıbrıs"a da yer verilmiş ve Yunanistan'ın Kıbrıs siyasetinde herhangi bir değişiklik olmayacağı vurgulanmıştır. Barışçıl bir yoldan müzakerelerin devam etmesi gerektiğinin altını çizen Cunta yönetimi, Kıbrıs sorununa ilişkin uygun bir çözüm yolu bulmak istediğini belirtmiş, ancak Enosis vurgusu yapmaktan kaçınmamıştır. Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi isteğini dile getiren Cunta yönetimi, Enosis'in Ada'daki azınlık haklarını gözeterek ve barışçıl yollardan gerçekleştirileceğine vurgu yapmıştır.¹⁰⁰⁸ Yunanistan'daki askeri yönetimin Kıbrıs politikasının temelini Enosis'in oluşturduğunu söylemek yerinde olacaktır. 21 Nisan darbesinin Kralın bilgisinin dışında olduğunu kabul etmekle birlikte Kral, darbe ile gelen hükümeti yasallaştırmıştır. Bu nedenle 21 Nisan darbesini gerçekleştirenlerle iş birliği yapması¹⁰⁰⁹ darbe Kara Kuvvetleri baskındır, Kara Kuvvetleri bünyesinde de darbe karşıtı subaylar vardır.¹⁰¹⁰ Cunta'nın, Enosis mücadelesi 1974'te başarısızlığa

¹⁰⁰⁵ Bestami ve Tuba Bilgiç, *a.g.e.*, s.112. Ayrıca bkz. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, CYREP Yayınları, Lefkoşa, 1998, s. 114.

¹⁰⁰⁶ Stephan Rousseas, *a.g.e.*, s.172.

¹⁰⁰⁷ Bestami ve Tuba Bilgiç, *a.g.e.*, s.114. Cumhuriyet, 22.04.1967, s.1.

¹⁰⁰⁸ Yeni Başkanlık görevine gelen Konstantin Kollias; Kıbrıs'ta azınlık haklarının önem vereceklerini Enosis fikrini barışçı müzakerelerle sağlayacaklarını dile getirmiştir. Halkın Sesi Gazetesi, 21.04.1967, s.1, Milliyet, 22.04.1967, s.1-4.

¹⁰⁰⁹ Kral II. Konstantinos'un askerî darbeyi onaylamadığı İngiliz Dışişleri Bakanlığının raporunda söylenmekte, Kralın darbecilerle yakın bir ilişkide olması eleştirilmekte, mümkün olduğunca çabuk parlamenter idareye dönülmesi amacıyla çaba sarf edileceği belirtilmektedir. National Archives of UK, CAB 124/32, 27.04.1967, s. 6.

¹⁰¹⁰ Askerî darbeyi hava ve deniz kuvvetleri destek vermemiştir, deniz kuvvetleri rejime karşıtlığını 1973 yılındaki duruşuyla ifade edecektir. 21 Nisan'da yönetime hakim olan subaylar, Yunan Silahlı Kuvvetlerinin çoğunluğunun desteğini alarak darbeyi gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Bkz. National Archives of UK, CAB 124/32, 27.04.1967, s. 6.

uğrasa da bu tarihe kadar Enosis için girişimlerde bulunmuştur.

Öte yandan Başbakan Demirel, Türkiye'nin Kıbrıs sorununda izlemesi gereken politikayı dört ilke çerçevesinde belirlemiştir:¹⁰¹¹

1. *Yürürlükteki antlaşmalar tarafların onaylamadan değiştirilemez.*
2. *Kıbrıs'ta Türk ve Rum kesimlerinden biri ötekine hükmedemez.*
3. *Bölgede Lozan Antlaşması ile kurulan denge bozulamaz.*
4. *Kıbrıs sorununa Enosis'ten başka bir çözüm aranmalıdır.*

Makarios ile Yunan Cuntası arasındaki anlaşmazlık, temelde ABD ve NATO kaynaklı bir çözüme sıcak bakmamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'da 1965'te Kıbrıs meselesinde uzlaşmaz politikalar izleyen Papandreou ve İnönü hükümetlerinin devrilmesiyle her iki ülkenin de Kıbrıs'a yönelik izleyeceği siyasetin ABD desteğinde daha ılımlı olması beklenmiştir.¹⁰¹² Bu beklentiler çerçevesinde 1966 yılı başlarında Türkiye ve Yunanistan'ın görüşmelerinin başlaması için atılan adımlar, Yunanistan'da Cunta yönetiminin ilk Başbakanı Kollias ile Demirel'i 1967 Eylülünde bir araya getirmiştir.¹⁰¹³

Dönemin Yunan Dışişleri Bakanı Theodoropoulos iki liderin konuşmalarını şu sözlerle anlatmaktadır; *“Benim diplomatik hayatımın en acılı dönemidir bu. Askerler bize güvenmiyordu. O kadar ki zirve yapılacağını Türk müsteşardan duydum. Bizim Başbakan Konstantinos Kollias, saf bir şekilde Kıbrıs'ı neden bize vermiyorsunuz dedi. Çok ısrar ederseniz karşılığında bir üstte verebilirim diye devam etti. Demirel,*

¹⁰¹¹ BCA, 30.01.10.51.21, Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*, s.472.

¹⁰¹² Nikos Siruhis, *Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967 – İkinci Kısım*, Epikerotita, Atina, 1976, s. 92. (Ψυρούκης Νίκος, *Ιστορία Της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1967 - Τόμος Δεύτερος, Επικαιρότητα, Αθήνα*, 1976.)

¹⁰¹³ Çiğdem Kılıoğlu Çihangir, “Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, No:3, Aralık 2016, ss. 518-539

duyduklarına hayret etti. Böyle bir gerekçe beklemiyordu. Ardından tepki gösterdi. 1967'deki saldırıları Grivas düzenlemiştir. 1963-64 den sonra Güney bölgesinde birkaç Türk köyü kalmıştı. Birleşmiş milletler bu köyleri rahat bırakılmasını istemişti. Grivas kendi kafasına göre hareket etti. Kimseye haber vermeden silahlı adamlarını yollayarak çatışmayı tahrik etti. Türkiye'nin adaya müdahale edeceğini öğrenince, tam bir rezillikti Cunta Ada'ya soktuğu 10 bin askeri geri çekmek zorunda kalmıştır. Cunta uçağını Ada üzerinde 5 dakikadan fazla tutamayacağını bilmeli ve ona göre hareket etmeliydi. Askeri yönetim gerekenin tam aksini yapmış ve silahlı kuvvetleri mahvetmişlerdi. Seferberlik ilan ettiler. Tam anlamıyla felaketti ve tam bir kargaşa yaşadık. Anlaşılr gibi değildi. Oysa bunlar profesyonel askerlerdi. Bu işleri bilmeleri gerekirdi. Meğer amatörden beterlermiş.” Süleyman Demirel ise; Kıbrıs bir ülkeye bağlanacaksa o Türkiye olacağını açıklamıştır. Türkiye'ye 30 mil mesafede, Yunanistan'a 600 mil mesafede demesi Yunan başkanının konuşmaya devam etmesini engellemiştir.

Yunan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis 21 Ekim'de bir demeç verir. Bu demeçte “*Kıbrıs sorunu yalnızca Kıbrıs ile Yunanistan'ın birleşmesi ile çözülür.*” sözleri ve Ekim sonunda Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlık üstünde yoğunlaşan baskı politikaları Kıbrıs'taki havayı germeye başlamıştır.¹⁰¹⁴ Yunan yetkili makamları, bu saldırının Grivas tarafından Atina ve Makarios'a danışılmadan yapıldığını bildirmişlerdir.¹⁰¹⁵

Kıbrıs'taki son gelişmeler üzerine 17 Kasım 1967'de Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Yunan Büyükelçisi'ne bir nota vererek Yunanistan'ın iki ülke arasındaki ilişkilerde rahatsızlık oluşturan bir yaklaşım sergilediğini belirtmiş ve Kıbrıs'ta gelişen durumla ilgili olarak önlem alınması gerektiğini bildirmiştir.¹⁰¹⁶ Türkiye'nin

¹⁰¹⁴ Fazıl Küçük, *Yokluk İçinde Mücadelemizin Görkemli Günleri*, ss. 142-143.

¹⁰¹⁵ Salahî Sonyel, *The Struggle Of The Turkish People Of Cyprus*, Cyprus Turkish Assosiation Publications, London 1995, s.97.

¹⁰¹⁶ Hüner Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 124. Ayrıca İlk Kadın Diplomat Hüner Tuncer ile 23. 01. 2017 yılında Ankara'daki evinde yapılan görüşme.

Yunanistan'dan şu isteklerde bulunduğu ileri sürülmektedir:¹⁰¹⁷

- Adaya İttifak Antlaşması'na muhalif biçimde getirilen Yunan askerî güçlerinin geri çekilmesi,
- General Grivas'ın Ada'dan uzaklaştırılması,
- EOKA'nın dağıtılması,
- Çatışmanın meydana geldiği yerle bağlantının sonlandırılması,
- Türklere yaşadıkları bölgelerde yerel yönetimler ve zabıta güçleri oluşturma imkânı verilmesi,
- Yaşanan son gelişmelerden ötürü Türklerin zararlarının tazmin edilmesi,
- Bu tür saldırıların tekrarlanmaması için Barış Gücü (UNFICYP) kuvvetlerinin artırılması.

Kıbrıs'a müdahaleye hazırlanan Türkiye, dönemin ABD Başkanı Özel Temsilcisi Cyrus Vance'ın dâhil olması, Türkiye'nin öne sürdüğü koşulları Yunanistan'ın kabul etmesiyle müdahale kararından vazgeçmiştir. Varılan anlaşmayla Grivas ve on bin kişilik Yunan ordusu Kıbrıs'tan ayrılmak zorunda kalmıştır. Böylece Amerikan diplomasisi Doğu Akdeniz'deki savaşı dönem içinde atlatmıştır.¹⁰¹⁸ 1967 Kıbrıs krizinin atlatılmasından hemen sonra 28 Aralık 1967'de Kıbrıslı Türkler tarafından Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kurulmuştur.¹⁰¹⁹ Söz konusu gelişme, bir anlamda Türkiye'nin Federasyon tezi yönünde atılmış bir adım olarak değerlendirilmiştir.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁷ Ergenekon Savrun, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁰¹⁸ Veda mesajında Grivas; "*Sizi üzüntü içinde bırakıp gidiyorum.... Artık otomatik silahların takırtıları ve patlamaların gümbürtüsü durmuştur... Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temeli, ölen kahramanların kanları ile perçinlenmiştir...*" diyordu. Rauf R.Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*, s.16.

¹⁰¹⁹ Halkın Sesi Gazetesi 30.12.1967, s.1-4, Bozkurt, 30.12.1967, s.1.

¹⁰²⁰ 919 Maddenin tam metni için bkz. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı. 39, Aralık 1967, s.10.11. ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*, s.955.

Türk-Yunan ilişkilerindeki yumuşama, doğal olarak Kıbrıs'a da yansımıştır. Kıbrıs Rumları Lefkoşa'nın Türk bölgesine koymuş oldukları kısıtlamaları kaldırırken Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant, BM Güvenlik Konseyi'ne 13 Mart 1968 tarihinde bir rapor sunmuştur. Bu raporda Kıbrıs'taki gelişmelerin iyi yönde olduğunu belirterek Türk ve Rum kesimlerini görüşmelere çağıracağını açıklamıştır. Nitekim U-Thant'ın girişimleriyle Türk tarafını temsilen Türk Cemaat Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ve Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides 2-5 Haziran 1968 tarihinde Lefkoşa ve Beyrut'ta bir araya gelerek toplumlararası görüşmelerin Lefkoşa'da gerçekleştirilmesi konusunda karara varmışlardır.¹⁰²¹ Böylece resmi olarak 24 Haziranda başlayan toplumlararası görüşmelerle Kıbrıs sorununa çözüm bulunması için ciddi bir adım atılmıştır.

3.8 1968-1974 Toplumlararası Görüşmeler ve Harekât'tan Önce Yaşanan Gelişmeler

27 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin de kurulmasıyla daha önce 1964 yılında yeşil hat sayesinde 2'ye ayrılan toplum şimdi fiilen ayrılmışlardır.¹⁰²² 1967 krizinden sonra Makarios, Türklere uyguladığı ambargoları hafifletmeye başlamıştır. Türklere Ada'nın her yerinde serbest dolaşma hakkını tekrar vermiştir. Makarios'un bunları yapmaktaki amacı Türklerin Rum bölgelerine girerek yönetimi kabul etmeleri ve pasaport alarak Ada'yı terk etmelerini sağlamaktır.¹⁰²³ 1968 yılından itibaren Türk ve Rum toplumları müzakereler yapmıştır. Söz konusu

¹⁰²¹ Kıbrıs Rum lideri Kleridis ve Rauf Denktaş arasında 2 Haziran 1968'de Beyrut'taki müzakerelerde Kleridis planı şu şekilde savunur; "O planı biliyorum. Akritas namı müstearının Yorgacis'e ait olduğu doğrudur, fakat planı hazırlayan ve yazan o değildir. Bizde de sizde olduğu gibi Yunan subayları gençlerimizi eğitiyorlardı. Bir teşkilat kurmuşlardı. Her şeyi hazırlar, imza için Yorgacis'e getirirlerdi. O da imzalar. Ancak şimdi Yunanlar aradan çekilmiştir ve halk Yunan idaresinin tadını iyice tatmıştır." Denktaş, bu duruma cevaben "Planın 1962 başlarında hazırlandığını, Türk gençlerinin 1960-1963 yılları arasında Türk subayları tarafından eğitilmediklerini ve Enosis için hazırlanan ve uygulanan bir plan varken 1960-1963 yılları arasında Makarios Enosis istemiyordu." Sözünün komikliğini söyler. Ayrıca Bkz. Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Conflict*, Lefkoşa, 1982, pp. 46-48 Haluk Bayülken, *Cyprus Question and the United Nations*, s.86. Ayrıca bkz. Melek Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997, ss.226-227.

¹⁰²² Cihat Göktepe, "The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey's Foreign Relations," *Middle Eastern Studies*, Vol. 41, No. 3, 2005, pp. 441-442.

¹⁰²³ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı*, s.252. Ayrıca bkz. İhsan Tayhani, a.g.e., s. 167.

toplantıların birincisi 12-13 Martta Atina’da, diğeri 16-27 Nisan arasında Ankara da yapılmıştır. 20 Mayıs’ta Viyana’da anlaşmaya varılan noktalar konusunda bir rapor hazırlanmış, 26 Haziranda Londra’da iki ülkenin Dışışleri Bakanlarının katılmasıyla yapılan görüşmelerle toplantılar bir üst seviyeye çıkarılmıştır.

BM Genel Sekreteri U Thant’ın girişimiyle 2 Haziran 1968 tarihinde Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denктаş ve Rum mevkidaşı Glafkos Klerides Lefkoşa’da, 5 Haziran’da da Lübnan’ın başkenti Beyrut’ta bir dizi görüşme yapmışlardır.¹⁰²⁴ Böylece kesintilere uğrasa da günümüze kadar sürecek toplumlar arası görüşmeler serisi başlamıştır. Müzakerelerin hiçbir etki altında kalmaması ve başarılı bir şekilde devam etmesi için görüşmeler gizlilik içinde yürütölmüştür.

Makarios’un amacı Ada’daki Türkleri bir azınlık statüsü içinde tutmak, buna karşılık Türkiye ise anlaşmalarla meydana gelmiş anayasanın korunmasıyla birlikte Ada’da federal bir sistemin kabul edilmedir. 1968 yılında başlayan toplumsal görüşmeler ile Türkiye de Ada’daki yönetim şekline dair değışikliğı gitmiş,¹⁰²⁵ bu yeni yönetim şekline “Bölge Muhtariyetine Esasına Dayanan Üniter Devlet” adı verilmiştir. Bu politika da yine Kıbrıs’ta devlet kurulacak ancak çeşitli yerlerde toplu olarak bulunan Türklerin yaşadıkları yerlerin idaresinde özerklik hakkı bulunacak yani kendilerini yönetebileceklerdi. Kısaca bu bölgelere Rumlar müdahalede bulunmayacaklardı.¹⁰²⁶

Görüşmelerin başında Kıbrıslı Türkler nüfus değışimi ile coğrafi federasyon tezi üzerinde yoğunlaşırken, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türklere dengeli temsil hakkı ile kısıtlı mahalli idare vermeyi öngörmüştür. Ancak karşılıklı ödünlerle Kıbrıs Rumları, Türkler ve Rumların katıldığı üniter devletin yanında geniş kapsamlı

¹⁰²⁴ Mehmet Atay, *a.g.m.*, s. 308.

¹⁰²⁵ Mustafa Gül, “Kıbrıs’ta Türkler ve Rumlar”, *Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu*, Hazırlayan: Azmi Süslü, Ankara, KKTC Doğı Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, 1993, s. 213.

¹⁰²⁶ Yakan Cumalıoğı, “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, *Avrupa Birliğı Kısacında Kıbrıs Meselesi Bugünü ve Yarını*, Ankara 2001, s. 20- 32.

özerk mahalli yönetimlere, Kıbrıslı Türkler ise kendilerine tanınacak siyasal özerkliklere razı olmuşlardır. Ancak görüşmeler iki tarafın da birden geri adım atmasıyla çözüme ulaşamadan sona ermiştir.¹⁰²⁷

Ayrıca, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, 1970 Nisanında Yunan Dışişleri Bakanı Pipinelis'in 10 Nisan 1970 tarihli demecinde yer alan “*bağımsız ve üniter devlet*” ifadesinin, “*bağımsız ve bölge muhtariyetine dayanan üniter devlet*” şeklinde anlaşılması gerektiğini ifade ederek Türk tarafının Kıbrıs’a ilişkin yeni tezini belli etmiştir.¹⁰²⁸ Albaylar Cuntası’nın izlediği Kıbrıs politikasına bakılacak olursa istikrarlı bir politika izlendiğini söylemek mümkün değildir. Cunta bir yandan Enosis tezini savunurken bir yandan da 1963-1964’te gündeme gelen “Acheson Planı”nı kabul ederek Türkiye’ye taviz vermiştir. Acheson Planına göre “Çifte Enosis” fikri öne sürülmüş, Ada’nın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaştırılması öngörülmüştür. Cunta yönetimi ayrıca Makarios’a Kıbrıslı Türklerle uzlaşması için baskı yaparken, sonra da gerçek amacın yine Enosis olduğu konusunda Makarios’a taahhütlerde bulunmuştur.¹⁰²⁹

Ta Nea gazetesinden Manousos Ploumidis’in yazısında, *Türkiye’nin Kıbrıs konusunda Enosis’le bağlantılı her türlü çözüme köstek olacağı* yönündedir. Ancak *Ada’nın huzura kavuşmasının da Türkiye ile Yunanistan arasında kurulacak barışçı bir işbirliği ile sağlanacağını* vurgulamaktadır.¹⁰³⁰ Bunun yanı sıra 29 Mayıs 1971 tarihinde Milliyet’te yayınlanan Metin Toker’in Papadopoulos’la gerçekleştirdiği görüşme dikkati çekmektedir. Bu görüşmede Türk-Yunan dostluğunun önemine vurgu yapan Papadopoulos, Kıbrıs sorunu yüzünden iki ülke arasındaki gerilimli ilişkilerin normale dönmesi gerektiğini ve bunu içten

¹⁰²⁷ Melek Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, s.232-233.

¹⁰²⁸ Ergenekon Savrun, “Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi”, *International Journal of Humanities and Education*, 2018, s. 264.

¹⁰²⁹ Çiğdem Kılıoğlu Çihangir, “Modern Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, No:3, Aralık 2016, s. 518-539. Ayrıca bkz. Bülent Şener, “1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C:103, 2013, ss. 127-128.

¹⁰³⁰ Bestami ve Tuba Bilgiç, *a.g.e.*, s.118. Ayrıca bkz. Stephan Rousseas, *a.g.e.*, s.192.

arzuladığını ifade etmiş, Kıbrıs'a ilişkin olarak Türkiye ile Yunanistan'ın Ada'daki iki toplum arasında yapıcı ilişkiler kurmaya yönelmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Türk-Yunan dostluğunun eninde sonunda bir konfederasyon sağlayacağına vurgu yapan Papadopoulos, Kıbrıs yüzünden iki ülke arasında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.¹⁰³¹ Bu dönemde Albaylar Cuntasının öncelikli amacı “Doğu Akdeniz'in Castro'su” şeklinde vasıflandırılan Makarios'un olmadığı bir Kıbrıs yaratmak olmuştur.¹⁰³²

Cunta yönetimi Makarios'u, Yunanistan'ın düşmanlarıyla işbirliği yapan “kızıl papaz” olarak görmüştür.¹⁰³³ Makarios ise Yunanistan'da yeniden anayasal monarşiye dönülmesi gerektiğini sık sık dile getirmiş ve içerde AKEL ile dışarıda Bağlantısızlar ve Doğu Bloku ile yakın temas halinde olmayı sürdürmüştür.¹⁰³⁴ Bu dönemde Kıbrıs'ı ve Makarios'u destekler nitelikte bir tutum sergileyen Sovyetler Birliği'nin ise Kıbrıs'a yönelik politikaları iki çerçevede toplanmaktadır.¹⁰³⁵ Bunlardan birincisi, bağımsız Kıbrıs devletinin korunması, ikincisi ise Kıbrıs'ın NATO'dan uzak kalmasıdır. Sovyetler kararlı bir şekilde Kıbrıs'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü desteklemektedir. Ancak buna rağmen Sovyet politikası, sadece Ada'nın Yunanistan'la birleşmesine değil, çifte Enosis, Ada'nın ikiye bölünmesi veya Ada'nın Türkiye ile Yunanistan arasında taksimine de itiraz etmemektedir. Yine Sovyet politikası, Ada'nın NATO'nun askeri sığınağı haline dönüştürülmesi için uygun koşulların yaratılacağını beklemektedir.¹⁰³⁶

¹⁰³¹ 29 Mayıs 1971 tarihinde Milliyet Gazetesinde yayınlanan Metin Toker'in Papadopoulos'la gerçekleştirdiği görüşme anlatan haber.

¹⁰³² “Akdeniz'in Castro'su” ABD'nin Makarios'a yaptığı bir yakıştırma. Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, s. 120.

¹⁰³³ “Kızıl Papaz” nitelendirmesi, Makarios'un SSCB ve AKEL ile olan ilişkisinden kaynaklanıyordu. Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, s. 121.

¹⁰³⁴ Mustafa Gül, “Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar”, *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu*, s. 214.

¹⁰³⁵ 1840'lı yıllarda İngiltere'nin Atina'daki konsolosu Sir Edmund Lyons, bağımsız bir Yunan devletinin yaratılmasının imkansız ve olanaksız olduğu, Yunanistan'ın ancak İngiliz veya Rus egemenliği altında var olabileceği yönünde bir rapor sunmuştur. İngilizler, Yunanistan'ın yönetim biçiminin belirlenmesinde büyük rol oynamışlardır. İngiltere'nin Yunanistan üzerindeki etkisi yalnızca politik alanla sınırlı kalmamış, ekonomi ve ordu ekonomisi gibi alanlarda da etkisini göstermiştir. Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, s. 124.

¹⁰³⁶ Alexis Heraclides, *a.g.e.* s. 281.

Makarios'u siyasal yollarla iktidardan uzaklaştırmaya çalışan ancak başarılı olamayan Cunta, ilki 8 Mart 1970'te olmak üzere Makarios'a üç suikast girişiminde bulunmuştur.¹⁰³⁷ 15 Mart 1970 tarihinde Kıbrıs İçişleri Bakanı Polykarpos Georkatzis'in öldürülmesi ise Yunan Cuntası ile Kıbrıs arasında, ikisinin de "felaketi" ile sonuçlanacak olan kanlı bir çekişmenin başlangıcını oluşturmuştur.¹⁰³⁸ Ardından Cunta tarafından 28 Ağustos 1971'de gizlice Ada'ya gönderilen Grivas, EOKA-B¹⁰³⁹ adında yeni bir silahlı örgüt kurmaya başlamıştır.¹⁰⁴⁰ Makarios, buna karşı çıkıp kendisine bağlı polis gücünü sağlamlaştırmak üzere Çekoslovakya'dan silah alımına gidince, Atina da Grivas'a bağlı EOKA-B'yi silahlandırmaya başlamıştır.¹⁰⁴¹

Yunanistan Kıbrıs Rum Yönetimi'ne 11 Şubat 1972'de bir nota vererek, Rumlar iç politikasındaki karışıklığa son vermesi için milliyetçi Kıbrıs Helenizm'ini ve ılımlı Grivas yanlılarını bünyesinde toplayan bir "Milli Birlik Hükümeti"nin kurulmasını istemiştir. Ayrıca Çekoslovakya'dan ithal edilen silahların UNFICYP kontrolüne bırakılmasını istemiştir.¹⁰⁴² Cunta'nın isteği doğrultusunda 16 Haziran 1972'de Kıbrıs'ta Cunta-Grivas-Kilise ortak cephesi kurulmuş ancak kısa sürede dağılmıştır. Her ne kadar Cunta'nın Kıbrıs'ın iç politikasına yönelik girişimleri başarısızlığa uğrasa da, Makarios, Cunta'nın 11 Şubat 1972'de öne sürdüğü şartları kısmen yerine getirerek Cunta ile arasındaki kötü ilişkileri az da olsa düzeltme yoluna gitmiştir.¹⁰⁴³

¹⁰³⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*, 734- 735, Tercüman, 23.10.1962, s.1.

¹⁰³⁸ Melek Fırat, *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, s.234.

¹⁰³⁹ EOKA-B, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için müdahale eden, Yunanca "Ethnikon Organosis Kyprian Agoniston" adlı gerillâ hareketinin tekrar örgütlenmesini takiben kullanılan kısaltmayı ve bu örgütün mücadelesinin ikinci safhasını temsil etmektedir. Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, ss. 453-454.

¹⁰⁴⁰ National Archives of UK, CAB 127/50/52, 28.10.1971.

¹⁰⁴¹ Grivas, Makarios'un bağımsızlaşma düşüncesinden ve silâh alımından vazgeçmesinden mutlu olmamıştır. Hakkı Atun, *Dış ve İç Politikada Son Durum; Değişim ve Demokrasi*, Lefkoşa, Başbakanlık Basım Bürosu, 1996, s. 68.

¹⁰⁴² Çekoslovakya'dan Makarios'un ithal ettiği silahlar hem Türkiye hem de Yunanistan'da endişeye yol açmıştır. CAB 127/50/12, 24.02.1972.

¹⁰⁴³ Ü.Haluk Bayülken, *Cyprus Question and The United Nations*, s. 89.

1973 yılında Yunanistan’da Papadopoulos yönetiminin, Ioannidis önderliğindeki bir grup asker tarafından devrilmesinden sonra, Yunanistan’ın Kıbrıs politikası daha karmaşık bir hal almıştır. Gibbons, Ioannidis’in Yunanistan’da yönetimi eline almasını, hem Yunanistan hem de Kıbrıslı Rumlar için “felaket” olarak nitelendirmiştir. Papadopoulos, Enosis’in gerçekleştirebilmek için Türkiye’ye ve Kıbrıs Türklerine ödün vererek gerçekleştirilebileceğini düşünmüştür. Ioannidis, sert tavır sergileyerek, Türkiye etkenini dışarıda tutarak Kıbrıs meselesini kendi arzusuna göre düzeltebileceğine inanmıştır.¹⁰⁴⁴

1963-1964 yıllarında EOKA grubunda görev alan Ioannidis, Makarios ile bir konuşmasında Kıbrıs’taki Türkleri yok etmeye yönelik bir planı olduğundan bahsetmiş, ancak Makarios’un, bu plana olumlu bakmamasından, Ioannidis’i, Makarios’a (Kızıl Papaz) karşı düşman etmiştir.¹⁰⁴⁵ 1 Şubat 1974 tarihinde Ecevit Hükümetinin Hükümet Programında, Kıbrıs meselesinin çözümü için federatif bir yapının uygun olacağını belirtmiştir. Kıbrıs Rum toplumu tarafından Nisan 1974’te toplumlararası görüşmelerin kesilmesine neden olmuştur.¹⁰⁴⁶ EOKA-B lideri Grivas, 27 Ocak 1974’te vefat etmiş, 25 Nisan’da Makarios, EOKA-B’yi yasadışı ilan ettiğini açıklamış ve bu örgütte üye olanları tutuklattırılmıştır.¹⁰⁴⁷

Makarios, Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis’e 2 Temmuz 1974’te¹⁰⁴⁸ Cunta’yı Ada’da terör faaliyetleri ile sorumlu tutan mektup göndermiştir. Mektupta dünya kamuoyuna Yunan Cuntası tarafından Kıbrıs’taki Rum yönetimine komplo

¹⁰⁴⁴ Megali İdea fikrinden doğan “Küçük Asya Çıkarması” konusunda Venizelos ve kral arasında fikir ayrılığı olmuştur. Ulusal bölünme ilk kez 1900’lü yılların ilk dönemlerinde Venizelos tarafı veya kralcılar tarafı diğer bir deyişle Cumhuriyetçiler ve Monarşi şeklindedir. Kralcılar ve Cumhuriyetçiler arasındaki ayrılık, 1936’da Kral yanlısı bir darbeyle iktidarı ele geçiren General Ioannis Metaksas ile birlikte farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bu problemlili duruma anti-komünizm kesimde eklenmiştir. Komünistler monarşiyi savunurken, Kral yanlıları da doğal olarak anti-komünizmi savunmuşlardır. Sonuç olarak bu durum 1940’lı yıllarda yaşanan iç savaşla daha açık hale gelmiştir. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, “Modern Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası: 1967-1974”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.536. Ayrıca bkz. Nikos Svoronos, *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*, s.125.

¹⁰⁴⁵ Ata Atun, *Kıbrıs Antlaşmaları Planları ve Önemli BM AB Kararları (1571-1983)*, s. 236.

¹⁰⁴⁶ Andreas G. Papandreou, *a.g.e.*, s. 211.

¹⁰⁴⁷ Richard Clogg, *a.g.e.*, p.167 Ayrıca bkz. Hakkı Atun, *a.g.e.* s. 68

¹⁰⁴⁸ Ergenekon Savrun, *a.g.m.*, s. 269.

planlandığı açıklanmıştır.¹⁰⁴⁹ Albaylar Cuntası'nın kararıyla 15 Temmuz 1974 tarihinde Ada'da Makarios'a yönelik bir darbe düzenlenmiştir. Darbeciler Lefkoşa Radyosu'ndan Makarios'un öldüğünü açıklamışlardır, bu olay üzerine Makarios'un İngiliz üslerine sığındığı bilgisi yayılmıştır.¹⁰⁵⁰ Cunta'nın seçtiği Nikos Sampson ise Kıbrıs'ın yeni Cumhurbaşkanı olmuştur.¹⁰⁵¹ Bu darbe sonrası Ada'da Makarios taraftarı Rum askerler ile EOKA-B örgütü ve Yunan askerleri arasında çatışmalar başlamıştır.

Dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti Meclis Başkanı Glafkos Klerides, “1967 de Türkiye'nin adaya müdahale kararı alması ve hazırlıklara başlaması üzerine Yunanistan'da bir günah keçisi seçilmeliydi bu da Grivas oldu. Papadopoulos dönemi, en kötü dönemdi. Makarios kendinin bir suikast düzenlenerek öldürüleceğini anlamıştı. 1973 yılında Makarios ve Grivas arasında toplum ikiye bölünmüştü. Yunanistan artık 1973 de bağımsızlığının bittiğinin ve hemen Enosis'in ilan edilmesi gerektiğine karar verdi. Makarios itiraz ederek tek yönlü Enosis olmayacağını Türkler'in de Taksim isteyeceklerini, bununda kabul edilemeyeceğini söylemişti. Bir süre sonra da bu anlaşmazlık tam bir kısır döngüye girmiştir. Makarios açık bir mektup yazarak

¹⁰⁴⁹ 25 Nisan 1974 yılında Makarios EOKA-B örgütünün fikirlerini ve adadaki tutumunu kanun dışı ilân etmiş, örgütte görev alan 200 kişiyi tutuklamış ancak yine de durduramamıştır. EOKA'nın hâkim bulunduğu Rum Milli Muhafız Ordusunu azaltmak için Makarios askerlik hizmetlerini 24 aydan 14 aya indirmiştir. 2 Temmuz 1974 günü Yunan Askeri Cunta Yönetimi Cumhurbaşkanı General Gizikis'e sert bir mektup göndermiştir. Bu mektubun 6 Temmuz'da basına açıklanması aralarındaki gerginliği iyice arttırmıştır. 21 Şubat 1972 yılında New York Times gazetesi Yunan Cuntası'nın Makarios'u görevden almaya karar verdiğini fakat Birleşmiş Devletler tarafından engellendiğini bildirmiştir. 2 Mart 1972 yılında Cunta'nın söylemleri ile Girne, Baf ve Kitium Piskoposları, bir kişinin, kilise hukukuna göre hem ruhanî hem dünyevî vazife üstlenemeyeceğini belirterek Makarios'un cumhurbaşkanlığından istifasını istemişlerdir. 8 Mart 1973 yılında da Makarios'u başpiskoposluk görevinden almışlardır. Tüm bu olayların üzerine Sinod'da kararı kilise hukukuna aykırı bularak iptal etmiş ve söz konusu piskoposları itaatsizlik ve dinsel bölücülükle suçlayarak kiliseden uzaklaştırma kararı almıştır. Baskın Oran, Türk Dış Politikası, ss.739-740. Kemal Karpat, Türk Dış Politikası Tarihi, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017, ss. 232-233.

¹⁰⁵⁰ Makarios'un öldüğüne dair alan haberler çıksa da kısa bir zaman sonra bir radyo kanalından yayımlanan haberle İngiliz üslerine sığındığı açıklanmış ve askeri darbesinin başarısızlığa uğradığı bildirilmiştir. Tercüman, 16.07.1974, s.1. Milliyet, 16.07.1974, s.4, Bozkurt, 16.07.1974, s.1,4, Cumhuriyet, 16.07.1974, s.1, Halkın Sesi, 16.07 1974, s. 1,4.

¹⁰⁵¹ 21 Mart 1979 tarihinde Yunanistan Mahkemesi'nin 2658/79 sayılı kararıyla "Temmuz 1974'de Kıbrıs Anayasası'nı tanımayan Makarios'un, Yunan subayları tarafından devrilerek yerine Nikos Sampson'un getirilmesi üzerine Türkiye'nin gerçekleştirdiği askeri müdahale yasal haktır" denilerek, bu durum kabul ettirilmek istenmiştir. KKTC'nin ekonomik, siyasi, kültürel ambargo ve kısıtlamalar yaşamasının en büyük etkisi Yunanistan olmuştur. Bozkurt, 16.07.1974, s.1, 4. Ayrıca bkz. Melek Fırat, 1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, s.236,

Yunanistan'dan gelen askerlerin geri çekilmesini ve saldırıların durmasını istemişti. Bu durumda Türkiye'ye fırsat yaratmıştı. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Nikos Sompson'un Cumhurbaşkanlığı görevine gelmesin Türkiye'nin müdahale etmesine davetiye çıkarmış oldu.”

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin resmi yayın organı Pravda, 15 Temmuz 1974 tarihli yazısında, Atina Hükümetini ve NATO'yu Kıbrıs'ın içişlerine müdahale fikrine karşı uyarmıştır. Cunta'nın Kıbrıs'taki darbe girişimi, Atina'nın Kıbrıs'ın idaresini yıllardır kendi kontrolünde tutmak niyetinden gelir.¹⁰⁵² Makarios, Cunta'nın isteklerine olumlu yanıt vermeyince Lefkoşa ile Atina arasında sorunlar artmıştır.¹⁰⁵³

Kıbrıs'taki darbenin sonrasında Yunan basınında benzer başlıklı haberler yer almış, Ada'da yeni hükümetin gelmesine dair manşetler atılmış, sadece Akropolis gazetesinde Makarios için “*Devrilen Başkan Yurtdışına Kaçtı*” haberi yer almıştır.¹⁰⁵⁴ Yunan hükümeti Kıbrıs'taki askeri darbeyi yönetmekle suçlanmış ve darbenin NATO tarafından planlandığı öne sürülmüştür.¹⁰⁵⁵

Görüşmeler sürerken Rum toplumunda 2 ayrı görüş meydana gelmiş. Bir tarafta Makarios'un, Ada'da baskılar ve ekonomik ambargoyla Türkleri yıldırıp uzun vadede Enosis'e ulaşmayı savunan görüşü diğer tarafta ise ani bir askeri saldırıyla hemen Enosis ilan edilmesi görüşü vardır.¹⁰⁵⁶ Bu görüş ayrılığı da Makarios ile Atina arasında bölünmeye ve karışıklığa sebep olmuştur. Makarios'un Türklerle görüşmelere başlaması ve Ada'daki ambargoları kaldırması Yunanistan ve Grivas tarafından Makarios'u, Enosis fikrine ihanet ediyor suçlamasıyla karşı karşıya

¹⁰⁵² BCA.030.01.64.394.29. Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*, s. 737.

¹⁰⁵³ Şükrü Sina Gürel, *a.g.e.*, s. 106.

¹⁰⁵⁴ Andreas G. Papandreou, *a.g.e.*, p. 216.

¹⁰⁵⁵ Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözumsuzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 274.

¹⁰⁵⁶ Mehmet Bahadır, *Kıbrıs'ta Katliamlar*, Rüstem Kitabevi ve Yayıncılık, Lefkoşa 2002, s. 289.

getirmiştir.¹⁰⁵⁷

3.8.1 1974 Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı

1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs'taki mesele çözülemez hale gelmiş, Türkiye ile Yunanistan arasında Adalar Denizi¹⁰⁵⁸'nde sorunlar yaşanmaktaydı. Mayıs ayında Türkiye'nin Çandarlı isimli petrol araştırma gemisi ile Adalar Denizinde uluslararası sularda ve kendi kıta sahanlığı içinde araştırmalara başlaması Yunanistan'ı tedirgin etmiş ve Atina araştırma yapılan suların kendi kıta sahanlığı içinde olduğunu iddia etmiştir. Bu anlaşmazlık devam ederken Kıbrıs'ta da iç çekişmeler artmış ve bir üst başlıkta da ele alındığı üzere Makarios'un Yunanistan ile arası bozulmaya başlamıştır.¹⁰⁵⁹

Yunan cuntası bir an önce Enosis'i gerçekleştirmek için çaba harcarken Makarios'u bu konuda engel olarak görmüştür. Ada'daki Yunan subaylar aracılığıyla Makarios aleyhine bir takım örgütlenmeler oluşmuş ve iktidardan düşürmek için uğraşılmıştır. Makarios ise bu davranışlar üzerine Yunanistan Cumhurbaşkanı Kizikis'e 2 Temmuz'da yazdığı mektupta Ada'daki Yunan subayların çekilmesini istemiştir. Özellikle kendisinin seçilmiş bir lider olduğunu hatırlatıyor ve yapılan

¹⁰⁵⁷ Kitsikis, Dimitris; *Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973*, Estia, Atina, 1981, s. 180 (Κιτσίκης Δημήτρης, *Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973*, Εστία, Αθήνα, 1981, σ.102.)

¹⁰⁵⁸ “Ege, Bir Yunan Kralı'nın adıdır. Aigeus, Aegeus ya da Egea olarak bilinen bu kral, Atina Kralı Pandion'un oğlu, Theseus'un babasıdır. Theseus, tahtı ele geçirmek isteyen amca oğullarını öldürerek, babasının tahtta kalmasını sağlar. Theseus, Girit adasına gider. Giritliler ile giriştiği savaşta, Giritliler'i yener ve Girit kralını öldürür. Zaferi kazandıktan sonra, Atina'ya geri döner. Dönüşte, babası deniz kıyısında onu beklemektedir. Ne varki Theseus, babasının tembihini, zafer sarhoşluğundan unuttur ve gemiye siyah yelken çeker. Siyah yelkeni gören Aegeus, oğlunun mağlup olduğunu zannederek, üzüntüsünden kendini denize atar ve intihar eder. Aegeus'un intihar ettiği deniz, Atina Körfezi'dir. Bu yüzden, bu körfez ve yakın çevresine 'Aegeus Pontos' yani 'Ege Denizi' denmeye başlanır”. Bu yüzden Yunan Tarih ve Coğrafya kitaplarında Atina Körfezi ve çevresinin ismi Ege Denizi olarak geçer. Ancak Ege Denizi olarak adlandırılan yerin gerçek ve Türkçe adı Adalar Denizi'dir. 1570 yılında Fransa'da Ortelius tarafından yayımlanan ilk coğrafya kitabında bu alana “ARCHIPELAGO” denmekteydi. Türkçe karşılığı ise Adalar Denizi'dir. Ramazan Özey, *Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*, İstanbul, Aktif Yayınları, 2001, ss. 27-35.

¹⁰⁵⁹ Seyit Yolak, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa 1998, s. 136. Ayrıca bkz. Bülent Ecevit, “Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C:39, No:2, Ankara 1999, ss. 12-13.

bu baskıları protesto ediyordu.¹⁰⁶⁰

Türkiye’de o sırada Başbakan Ecevit başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)-Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyonu vardı. Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Dairesi Başkanı Ecmel Barutçu uzun uğraşlardan sonra önce Bakana daha sonra ise Başbakan Bülent Ecevit’e haberi ileterek Ada’nın Makarios ve askeri darbe arasında kaldığı ve saldırıların durmadığına dair haber veriyordu. Ecevit koalisyonun diğer ortağı Erbakan’a haber vererek kabineyi toplayarak Ada hakkında en acil şekilde karar verilmesine çalışmıştır.¹⁰⁶¹ Akşam Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk başkanlığında Başbakan Bülent Ecevit, diğer hükümet üyeleri ve kuvvet komutanlarının katıldığı geniş bir Milli Güvenlik Kurulu toplanıp değerlendirme yapılmıştır. Garanti Antlaşmasına göre Türkiye’nin müdahale hakkı olduğunun altını çiziyorlardı. Başbakan Ecevit kuvvet komutanlarına harekât için hazırlanma emri vermiştir.¹⁰⁶²

Türkiye, İngiltere’ye 16 Temmuz günü nota vererek Garanti Antlaşması gereğince Kıbrıs’ta anayasal düzene geri dönmek ve Ada’nın bağımsızlığını korumak için İngiltere’yi işbirliğine davet etmiştir. Başbakan Bülent Ecevit ise İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile 17 Temmuz’da görüşmek üzere Londra’ya gitme kararı almıştır.¹⁰⁶³

İngiltere görüşme teklifini kabul etmiş ancak görüşmeye dair ne bir tarih belliydi ne de buluşulacak mekâna dair bilgi mevcuttu. İngiliz Dışişleri Bakanı da 1 gün önce Avam Kamarasında yaptığı açıklamada “İngiltere’nin Garanti Antlaşması gereği taraf ülkelerle bağlantı ve görüşme dışında hakkı bulunmadığını” bildirerek ortak müdahale seçeneğinden kendini uzak tutarak Ada’da her iki ülkeye de taraf

¹⁰⁶⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1980)* s. 604.

¹⁰⁶¹ Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum – Yunan Emelleri*, KKTC Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1992, ss.78-79.

¹⁰⁶² Erol Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 237. Ayrıca bkz. Hakkı Atun, *a.g.e.* s. 68

¹⁰⁶³ Ertuğrul Önalp, *a.g.e.*, ss. 191-192.

olmadan varlığını devam ettirmek istemiştir.¹⁰⁶⁴ Bülent Ecevit ayın 17'sinde saat 13.00'da Dışişleri Bakanlığına gelerek hazırlıklarına başlamış ve Londra'ya gitme kararı almıştır.¹⁰⁶⁵ Türkiye'de askeri hazırlıklar ve planlamalar devam ederken Amerika Dışişleri Bakanı Kissinger'dan bir mesaj gelmiş, ABD'nin, Türkiye ile Yunanistan arasında bir anlaşmazlık çıkmasını istememiş ve müzakere yolu ile çözeceklerine inanmışlardır.¹⁰⁶⁶

Londra'ya gelen Türkiye Başbakanı ve heyeti hemen 10 Downing sokağındaki İngiltere Başbakanlık binasında İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile görüşmüşlerdir. Görüşmeye başladıkları masadan Dışişleri Bakanı James Callaghan sürekli tuvalete gitme bahanesiyle kalkıp perde arkasında görüşmeler yapmıştır. İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan 15-20 dakika kadar masadan ayrılmış kapı arkalarında karar vermeye çalışmışlardır. Daha sonra arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere tuvalet bahanesiyle kalkıp ABD Dışişleri Bakanı Kissinger ile görüşmüşlerdir.¹⁰⁶⁷

Nikos Sampson'un, Ada'ya yerleşmesi halinde hiçbir ülkenin Kıbrıs da bir değişiklik yapamayacağını, bu durumun Türkiye ve Ada'daki Türkler için kabul edilemez olduğunu belirtmişlerdir. Ada'da kan dökülmesini önlemek ve NATO'da bir zafiyet olmasını istemiyorsanız antlaşmalar gereği gelin birlikte hareket edelim ve Türk ordusunun İngiliz üslerinden yararlanmasını kabul edin deyip Garanti Antlaşması gereği İngiltere'yi göreve çağırmıştır.¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶⁴ Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri Gelişimi Sonuçları*, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 1988, s. 204.

¹⁰⁶⁵ Vehbi Zeki Serter, "Kıbrıs'ta 1974 Mutlu Barış Harekâtı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkilisi Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim", Hazırlayan: Azmi Süslü, *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları*, Ankara, 1993, s. 372.

¹⁰⁶⁶ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, 5. baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 69-71.

¹⁰⁶⁷ A.g.e., ss. 188- 189.

¹⁰⁶⁸ Cumhur Evcil, *Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 103.

Dönemin İngiltere Dışışleri Bakanı J. Callaghan, tekrar tuvalet bahanesiyle gidip ABD ile görüşerek Amerika temsilcisi Joseph Sisco geliyor onunla da bir görüşerek isteklerinizi bildirin cevabı ile İngiltere, Ada'da kendini riske sokacak bir karardan uzak tutmuştur.¹⁰⁶⁹ Wilson işi müzakerelere yayarak Türkiye'yi müdahaleden uzaklaştırmak istemiştir.¹⁰⁷⁰ İngiliz Başbakanı Ecevit'ten kalmasını bir gün uzatmasını, Sisco ile birlikte üç kişilik toplantı yapılmasını önermiş olsa da, Ecevit üçlü toplantıya karşı olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷¹ İngiltere bir sonuç alamayacağını anlayınca konuşmayı sona erdirmiş ve Türkiye'nin isteklerini reddetmiştir.¹⁰⁷²

Dönemin İngiltere Dışışleri Bakanı J. Callaghan, Ecevit'in İngilizlerle birlikte hareket etme teklifine cevabı; *"Ecevit'in açısından güzel bir teklifti, mantıklıydı. Ancak bizim işimize gelmedi. Hem Yunanistan hem de Kıbrıs hükümetiyle ilişkilerimizi bozacak hem de Rusların, emperyalist batının Kıbrıs'ı kolonileştirdiği propagandası ile karşı karşıya kalacaktık. Teklifi reddettik."* olmuştur.

Dönemin İngiltere Dışışleri Bakan Yardımcısı A.Goodeson'ın da Ecevit'in teklifine olumsuz cevap vermiş bunu da şu cümlelerle dile getirmiştir; *"Aslında hükümet askerini riske atmak istemedi. Ayrıca müdahaleye katılırsa iki tehlikeyle karşı karşıya kalacaktı. Biri Rumlardan tepki görüp Ada'daki etkinliğimizi kaybedebilirdik. Diğer Kıbrıs'ta bataklığa batmak ve bir daha çıkamamadır. Bundan dolayı Türk önerisini reddettik."*

Dönemin ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco Londra'ya gelmeden ABD Dışışleri Bakanı Kissinger'a *"Henry Türkler bu durum karşısında hareketsiz kalamazlar üstelik hukuki açıdan da haklılar ve onları durduramayız başarı"*

¹⁰⁶⁹ Darbeden önceki gece sivil elbiseleri olan yüzü aşkın Yunan subay Olympic Havayollarına ait tarifeli olmayan 727 sefer sayılı uçağına bindiler. Bu uçuştan 24 saat sonra yaklaşık yüz kişinin olduğu bir başka uçuş yapılmıştır. Pierre Oberling, *Kıbrıs Faciası*, Ankara 1990, s. 16.

¹⁰⁷⁰ Oğuz Kalelioğlu, *Kıbrıs Barış Harekati ve Gazi Magosa Savunması (15 Temmuz- 15 Ağustos 1974)*, Ankara 2011, s. 184.

¹⁰⁷¹ Mehmet Ali Birand, *a.g.e.*, ss. 189.

¹⁰⁷² *A.g.e.*, s. 191.

kazanmam imkânsız gibi beni son derece güç bir göreve yolluyorsun” dedi.¹⁰⁷³ Sisco, Ankara’ya geldiğinde Ecevit’e 48 saat süre vermesini istemiş ve Ada’da denge kurulması ve Türklerin güvenliğinin sağlanması amacıyla Türk askerî gücünün Ada’daki varlığı benimsenmeli, Sampson ve Yunan subaylar derhal Ada’yı terk etmeli ve Türklere denize ulaşacakları bir yer verilmeli kısacası Yunanlılara ne imkân tanınıyorsa Türklere de aynı imkan tanınmalı gibi Türklere ayrıcalık tanıyan maddeleri içeren müzakere yapılmasını istemiştir. Ecevit “*Cuma gününe kadar gelin her geçen saat Yunanistan Ada’ya yığınak yapıyor hem de Cumartesiye kalmasın o gün meclis toplantısı var Ankara’da bulunmanız yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilir*” demiştir.¹⁰⁷⁴

Türkiye 18-19 Temmuz günleri de diplomatik olarak her şeyi yaparak, Ada’daki Yunan subayların çekilmesini ve yeni bir düzene geçilmesi önerisini Yunanistan reddetmiştir. Artık Ankara diplomatik olarak yapılacak pek bir şey kalmadığını düşünmüştür.¹⁰⁷⁵ Makarios, 19 Temmuz 1974’te BM Güvenlik Konseyi’nde konuşma yapmıştır. Bu konuşmada “*Yunanistan’daki askerî Cunta Kıbrıs’ın özgürlük ve hâkimiyetine saygısızlık yaparak diktatörlüğünü Kıbrıs’a getirmiştir. Adadaki darbe iç sorun değil, dışarıdan gelen bir ele geçirmedir.*” dedi.¹⁰⁷⁶

Cuma gece yarısı Sisco, Ankara’ya dönerek, Atina’da ki görüşmelerin çok uzun sürdüğünü ifade etmiştir. Sonradan belgelere yansıyan kısımda Sisco, Atina’da konuşacak muhatap bulamamış olmasından ötürü sorunu çözmek için beklediğidir. 1964’deki Johnson mektubu başkaydı 1974’deki durum bambaşkaydı. Amerika Türkiye’yi durduramayacağını anlamıştı. Sonrasında ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger’ı arayarak Türkiye’nin tutumunu

¹⁰⁷³ Bazı Kıbrıslı Rumların iddiası Sampson darbesinin Ada’yı ikiye bölmek ve Türk müdahalesine ortam hazırlamak amacıyla Henry Kissinger tarafından idare edildiğidir. Clement Dodd, *Storm Clouds Over Cyprus*, s. 91.

¹⁰⁷⁴ Oğuz Kalelioğlu, *a.g.e.*, s. 185.

¹⁰⁷⁵ Pierre, Oberling, *Bellapais’ye Giden Yol: Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs’a Göçü*, Çeviren: Mehmet Erdoğan, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1987, s. 179.

¹⁰⁷⁶ Onur Öymen, *Zor Rota (Gençlik ve Diplomasi Anıları)*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2017, ss. 451-452.

değiştiremediğini anlatması üzerine ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissenger'de Yardımcısı Joseph Sisco'yu, Atina'ya göndererek Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı savaş açmasını engelletecek şekilde hareket etmesini söylemiştir. Bunu Joseph Sisco şu cümlelerle anlatmaktadır; *“Türkler Adaya çıkmak üzereler dedim. Henry bana hemen Atina'ya gitmemi söyledi. Amaç olası bir Türk – Yunan savaşını önlemektir. Artık yeni bir görev almıştım. Yunan ordusu kargaşa içindeydi. Ne tekrar darbe yapabilir ne de Türkiye'ye saldırabilir. Türkiye'ye saldırmayacaklarını daha ilk harekâta açıkça görmüştük. Türkiye'ye karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin bir harekâta girmesi söz konusu olamazdı. Amerika için Türkiye tepki göstermekte haklıydı. Ancak aynı zamanda Yunanistan'la bir çatışmaya girme olasılığı da vardı. Bizi bu rahatsız ediyordu. Zira iki müttefikinin çatışması Moskova'ya yarar sağlardı.”*

1973 Arap-İsrail savaşı daha yeni bitmiş, Araplar bu savaştan yine yenik ayrılmış üstüne bir de petrol krizi ortaya çıkmıştır. 1974 yılında Ada'da Amerikan müdahalesi görülmemesindeki nedenler arasında Ortadoğu da dengeleri bozacağı için ve Arap devletlerinden fazla destek bulamayacağını düşünmüştür. Ayrıca, Türkiye'de, ABD ve NATO üslerinin bulunması ve bu üsler sayesinde ABD, Ortadoğu'ya yakın bir politika sürdürebiliyordu. Türklerle arasının kötüleşmesi Soğuk Savaş dengesini de bozabileceği için SSCB de Türkiye'ye müdahale edemezdi. Çünkü Ada'daki Yunan Cuntasına Ruslarda olumlu bakmıyor bununla beraber Makarios'un Ada'ya geri dönmesini istemiştir. Eğer bu sistemde devam ederse Ada tümüyle bir NATO üssü haline gelecekti.¹⁰⁷⁷

Bağılantısız Ülkeler ve diğer ülkeler açısından da Yunan Cuntası gayrimeşru bir yönetim olarak görülmekteydi. Kıbrıs'a çıkarma 20 Temmuz 1974 Cumartesi sabahın erken saatlerinde başlamış. Başbakan Bülent Ecevit saat 06.10'da radyodan Kıbrıs'a çıkarma yapılmaya başlanmıştır haberini vermiştir.¹⁰⁷⁸ BM

¹⁰⁷⁷ Sevin Toluneri, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, İstanbul 1977, ss. 403-404.

¹⁰⁷⁸ Bülent Ecevit de harekâtın nedenlerini radyodan 06.10'da şöyle açıklamıştı: Türk Silahlı Kuvvetlerinin indirme ve çıkarma harekâtı başlamıştır. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Biz savaş için değil barış için Ada'ya gidiyoruz. Bu karara bütün siyasi ve diplomatik yollara başvurmamızın ardından zorunlu olarak karar verdik. Tüm dost ülkelere, ayrıca son

Güvenlik Konseyi aynı gün toplanmış, 20 Temmuz 1974 gecesı 353 sayılı kararı alarak ateşkes çağrısında bulunmuş, tarafları Kıbrıs'ın özgürlük ve bütünlüğüne saygı duymaya çağırılmışlardır. Söz konusu karar ile birlikte Garantör ülkeleri de müzakere için derhal görüşmeye çağırılmıştır.¹⁰⁷⁹ Ada'da çıkarma devam ederken bir taraftan da Türkiye üzerinde diplomatik baskı devam etmiştir. ABD, İngiltere, NATO, BM, diğer batılı devletler ve hatta SSCB bile artık bir ateşkesin başlaması için Başbakan Ecevit'e telefon etmişlerdir.

22 Temmuz 1974 günü BM 354 sayılı bir karar almıştır. 354 sayılı karar 353 sayılı kararla¹⁰⁸⁰ aynı içerikleri ele almaktadır. Türkiye 3 gün sürecek olan Birinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nı 22 Temmuz saat 17.00 itibarıyla BM'nin ateşkes kararına uyarak sonlandırmıştır. Birinci Harekât sonrasında; Türkiye, 40.000 kişilik kuvvetiyle Girne-Lefkoşa-Gönyeli üçgenini kontrolü altına almış bu alanın çevresi de Yunan askerleri tarafından kontrol edilmekteydi. Bu sayıdaki bir kuvvet için dar bir alana sıkışmış olması, Türk askerinin bir saldırı da hareket etme gücünü kısıtlamıştır.¹⁰⁸¹

Yunanistan'ın Batı Trakya üzerinden Türkiye'ye savaş açma olasılığı nedeniyle askeri kuvvet bölünmüştür. Ayrıca uluslararası baskılarda artmıştır. Yunanistan'da ki Cuntanın yönetimi sivil siyasilere bırakması ve Başbakanlığa Karamanlis'in gelmesi Türkiye'yi elinde tuttuğu bu dar bölgeyi diplomasi yoluyla genişletebilme düşüncesine sevk etmiştir. Bu nedenle 22 Temmuz da ateşkes kararı kabul edilmiş ve Cenevre de konferansa katılma kararı alınmıştır.¹⁰⁸²

zamanlarda sıkı görüşmeler yaptığımız müttefik ve dostlarımız İngiltere ile ABD'ye konunun diplomatik yollarla çözümlenmesi amacıyla sergiledikleri çabadan dolayı içten teşekkürlerimi sunarım. Bu harekâtın insanlığa, milletimize ve tüm Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim.

¹⁰⁷⁹ BCA, 030.18.01.02.317.47.12

¹⁰⁸⁰Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 353 sayılı kararı, "20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'ta harekâta girişmesi sebebiyle 186 sayılı karar hatırlatılmış ve tüm yabancı askeri (uluslararası anlaşmaların izin verdikleri dışında) personelin adadan ayrılması" istenmiştir.

¹⁰⁸¹Bülent Şener, "Kıbrıs Barış Harekâtının Meşruyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi", *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Gazimağusa 2014, ss.12-13.

¹⁰⁸² Clement Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Palgrave Macmillan, Londra 2010, p. 84.

Türkiye'nin icra ettiği Barış Harekât'ı sonucu Yunanistan'da ki Askeri Cunta yönetimi sivillere devredilmiştir. Başbakanlığa Fransa da bulunan Karamanlis getirilmiştir.¹⁰⁸³ Kıbrıs'ta da Nikos Sampson'un yerine sivil Glafkos Klerides gelmiştir. Sampson, 23 Temmuz Salı günü istifasından sonra Trodos eteklerindeki bir gizlenme bölgesinde ülkenin parçalandığını, Atina'dan gelen bir yardım olmaması dolayısıyla görevini sürdüremeyeceğini savaş kabinesine bildirmiştir. *“Yunanistan'dan beklediğim yardım, havadan destek, hiçbir şey, hiçbir savaş gemisi gelmedi. Eskimiş mühimmatla çarpışmaya mecbur olduk.”* demiştir.¹⁰⁸⁴

Makarios, Nikos Sampson'u hedef göstererek *“Yunan cuntasının Kıbrıs Cumhuriyeti'ne sözde cumhurbaşkanı diye görevlendirdiği adamın istifasını duyulmaktan memnunum”* açıklamasını yapmıştır.¹⁰⁸⁵

3.8.2 Birinci ve İkinci Cenevre Konferansları

25 Temmuz 1974 günü Cenevre Konferansı başlamıştır. Konferansa Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros katılmıştır.¹⁰⁸⁶ Konferans başlamadan sorunlar ortaya çıkmış,¹⁰⁸⁷ müzakere salonundaki masa düzeni dahi değiştirilmiştir. Acilen marangozlar çağrılıp eşit mesafe oturma düzenine sağlanmıştır.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸³ 1961 Merkez Birliği Partisi seçimleri kazandıktan sonra Karamanlis ülkeden ayrılmış ve Fransa'ya kendi isteğiyle sürgüne gönderilmiştir. Sürgün on bir yıl sürmüş ve Cunta'nın devrilmesinden sonra Yunanistan'a geri dönmüştür. Richard Clogg, *a.g.e.*, p.192, Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Bakış*, s. 128.

¹⁰⁸⁴ Sotiris Rizas, *Oi Ellinotourkikes Skheseis kai to Aigaiο 1973-1976*, I. Sideris, Athina, 2006, p. 218.

¹⁰⁸⁵ Nikos Giorgiades Sampson, 1963'te karısı ile çocuklarının önünde bir İngiliz turisti öldürmüştür. Sampson, Chicago'daki Amerikalı gangster Al Capone gibi kötü bir ünü olan eli kanlı bir katildir. Suçsuz pek çok Türkü öldürmüş ve insan öldürmenin bir fincan kahve söylemek gibi sıradan bir iş olduğunu söylemiştir. Kostas Hatziantoniou, *Kupros 1954-1974. Apo to Epos stin Tragodia*. Iolkos Editions, Atina 2007, p. 94.

¹⁰⁸⁶ James Callaghan'ın konferans sonrası açıklamasında: “Kıbrıs Türk ordusunun hapishanesi olacaktır.” sözleri ile siyasi duruşunu gösteriyordu. Andreas G. Papandreou, *a.g.e.* s. 218.

¹⁰⁸⁷ Onur Öymen, *Zor Rota (Gençlik ve Diplomasi Anıları)*, s. 457.

¹⁰⁸⁸ Bülent Şener, “Kıbrıs Barış Harekâtının Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir

Siyasi çözüm konusunda devletler bir çalışma yapmış, bu çalışma da Coğrafi Federasyonu kapsayan maddeler içermektedir. Konferans başlarken TSK da ikinci harekât için hazırlıklara başlamıştır.¹⁰⁸⁹ Yunanistan Callaghan’a resmi teklifini sunarak, Türk askerlerinin etrafına BM Barış Gücü yerleştirilmeli, bununla beraber eski anayasal düzene dönülmesi için çağrıda bulunmuş ve en önemlisi Türklerin tamamen Ada’dan çekilmesini istemişlerdir. Buna ek olarak, Türklerin elinde bulunan havalimanı da bağımsız bir kurumun kontrolüne verilmesi istenmiştir. Yunanistan istekleri arasına Kıbrıs’ta ki anlaşmazlığın uluslararası bir sorun olduğu kabul edilmesini istemiştir. Yunanistan bu son isteği ile konuya uluslararası bir boyut vererek kendine destek bulmaya çalışmıştır.¹⁰⁹⁰

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Turan Güneş’te federasyon amacı taşıyan teklifini sunarak; Her iki toplumun ayrı polis güçleri ile güvenliğinin sağlanması. Devlet başkanlığı görevine Rauf Denktaş’ın gelmesi, Türklerin yaşadığı bölgedeki baskıların kaldırılması, Türk köyleri ve Türk birlikleri etrafına geniş bir güvenlik birliklerinin kurulması, Havaalanı için de 3 garantör devlet ortak bir sistem kurulmasını istemiştir.¹⁰⁹¹

Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı J. Callaghan, Konferans esnasında Güneş-Mavros’un tutumlarını şu sözlerle özetlemiştir; “*Her iki bakanın iki farklı tutumu vardı. Müzakere masasında Güneş kimseyi umursamıyor. Aynı sözleri hiç değiştirmeden defalarca tekrarlıyordu. Mavros ise çok çabuk heyecanlanıyor. Şimdi bu toplantıyı bırakıp giderim. Ben buraya hakaret dinlemeye gelmedim. Küçük düşürülmekten hoşlanmam diye bağıırıyordu. Sürekli sinirliydi. Ben de bu iki insan*

Değerlendirmesi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, ss. 21-22.

¹⁰⁸⁹ Sadık Sarısamam, *a.g.m.*, ss. 173-174.

¹⁰⁹⁰ Soyalo Tamçelik, *Kıbrıs’ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2009, s. 328.

¹⁰⁹¹ Yasin Coşkun, “1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Türk-İngiliz İlişkilerine Etkileri”, *Journal of History School*, Sayı 8, 2015, ss. 454-455.

arasında oturuyordum ve her ikisinden de hakaret yiyordum. Her biri diğzerinin nereye kadar gidebileceğini biliyordu. Türkler ve Yunanlılar Ada'yı yüzyıllardır idare etmişlerdi. Bizse bu çok eski aile kavgasının içine yeni girmiştik. İşin inceliklerini, nüanslarını bilmemize imkân yoktu.”

Konferans devam ederken Kıbrıs'ta çatışmalar sona ermemiş olmasından dolayı Ada'da, Rumlar ateşkes ihlallerine devam etmiş, Türk askerleri de buna karşılık vermişlerdir. Yunanistan Başbakanı Karamanlis henüz yeni göreve gelmiş olmasından dolayı ve saygınlığını korumak istediği için Ada'da aktif rol almak istememiştir. Yunanistan da eski cuntacılar hala aktifliğini kaybetmemiş olmasından ötürü konferansta Yunanistan katı bir tutum ile devam etmiştir.¹⁰⁹² Bu sebeplerden dolayı 28-29 Temmuz günleri konferans kopma noktasına gelmiştir. Türk ve Yunan heyeti güvenlik maddelerinde ve askerlerin Ada'dan çekilmesi kararında anlaşmazlık yaşamışlardır.¹⁰⁹³

Yunanlılar ise bu güvenlik kuşağından tedirgin olmuş ve Türk birliklerinin etrafına askeri kuvvetler yerleştirilmesini istemişlerdir. Türkiye bu teklifi reddederek Ada'da ikinci harekâtın yapılmasına sebep olmuştur.¹⁰⁹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Ecevit Türk heyetine son talimatını vererek “gerekirse konferansı terk edin” emrini vermiştir. Ecevit Türk heyetine verdiği son talimatta; “*konferansta onaylanması mümkün olmayan öneriler verelim. Böylece Yunanistan onaylamasın ve konferanstan ayrılsın. Sonuçta uluslararası kamuoyuna da onların terk ettiği izlenimi verilsin.*” demiştir. Ancak Türkiye ne teklif yaparsa yapsın Yunanistan bir şekilde kabul etmiş ve Türk heyeti şaşırmıştır. İsteklerinde, Rauf Denктаş'ın başkan yardımcılığı görevine geri dönmesi,¹⁰⁹⁵ Ada'nın fiilen ikiye bölündüğü kabul edilmesi maddeler yer almaktadır. Sonuç olarak bu maddelere itiraz etmeden

¹⁰⁹² Onur Öymen, *Zor Rota (Gençlik ve Diplomasi Anıları)*, s. 458.

¹⁰⁹³ Müge Vatansever, *a.g.m.*, ss. 1497- 1498.

¹⁰⁹⁴ Sebahattin İsmail, Kıbrıs Barış Harekatının Nedenleri- Gelişimi- Sonuçları, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1988, ss. 274-275.

¹⁰⁹⁵ Mehmet Gökhan, *Kıbrıs Barış Harekatında İlginç Olaylar*, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 2002, ss. 264-265.

Yunanistan kabul etmiştir.

5 gün süren Cenevre Konferansı 30 Temmuz 1974 de 3 ülkenin yayınladığı 6 maddelik bir protokolle sona ermiştir. Türkiye hemen hemen tüm istediklerini kabul ettirmiştir. Antlaşmada Adada bir güvenlik bölgesinin kurulması, Kıbrıs'ta Türk ve Rumlardan oluşan iki otonom idarenin varlığı, Yunan ve Rum işgali altındaki Türk bölgelerinin hemen boşaltılması, barışın sağlanması ve anayasaya uygun bir hükümetin kurulması kabul edilmiştir. Müzakerelerin 8 Ağustosta tekrar Cenevre de devam edilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁹⁶

Konferans sonunda imza edilen I. Cenevre Protokolü ile Ada'da Türk ve Rumlardan oluşan iki otonom idarenin ve iki toplumun varlığı kabul edilmiş ve Türkiye isteklerinin neredeyse tamamını protokole koydurmuştur. Cenevre de ikinci konferans 8 Ağustos günü saat 19.00 da başlamıştır.¹⁰⁹⁷ Amerika da Watergate skandalı nedeniyle ABD Başkanı Nixon istifa etmiş başkanlığa da yardımcısı Gerald Ford gelmiştir. Kissinger ise Dışişleri Bakanı olarak devam etmiştir. Yeni Başkan Ford'da Kıbrıs'ta ki sorunun uzlaşma içinde halledilmesini istemiştir. 3 garantör devlet ile birlikte devam eden Cenevre görüşmeleri, 2 gün sonra Denктаş ve Klerides'in de katılımıyla tam olarak başlamıştır.¹⁰⁹⁸

Türkiye'ye göre en güvenli yol coğrafi temele dayalı iki toplumlu Kıbrıs'ta barış içinde yaşanacak bir federasyon sistemiydi. Ancak Rumlar bu teklifi reddetmişler buna ek olarak I. Cenevre konferansında alınan kararları da reddedip konferansı neticesiz bırakmıştır. Yunanistan ve Ada'daki Rumlar Kıbrıs'taki Türk askerinin

¹⁰⁹⁶ Hamit Ersoy, "Kıbrıs Sorunu'nun Türk Dış Politikasına Etkileri", Hazırlayan: Ertan Efegil, ve, İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği kaskacında Kıbrıs meselesi*, Ankara, HD Yayıncılık Matbaacılık, 2001, s. 194.

¹⁰⁹⁷ Bu noktada propaganda faaliyetlerine karşılık kamuoyunun sergilediği tavır ve tepkiler konferansın heyecanla sürdürülmesi bakımından önemlidir. Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Anıları*, s. 348.

¹⁰⁹⁸ Müge Vatansever, *a.g.m.*, ss. 1518- 1519. Ayrıca bkz. Fatih Mehmet Sayın, "Solution of The Cyprus Problem and Turkish Position", *Journal of Qafqaz University*, Number 24, 2008, pp. 56-57.

Ada'yı terk etmesini istemiş,¹⁰⁹⁹ Türkiye'nin de garantörlük hakkını kabul etmemişlerdir. Yunanistan yine eski antlaşmalarda olduğu gibi Enosis fikrinden ödün vermeyerek devletin sahibi Yunanlılar olacak Türklere de azınlık hakları verilecektir.

Ada'da da bu sürede Kıbrıslı Türklere karşı askeri harekâtına devam etmiş, Türk köylerindeki kuşatmayı kaldırmamışlardır.¹¹⁰⁰ 10 Ağustos 1974 günü Rumlar toplantı başlamadan önce tüm Kıbrıs'ın temsilcileriymiş gibi önlerine Kıbrıs Cumhuriyeti yazan tabela koydurtmuşlardır. Türkiye buna hemen itiraz etmiş daha birinci konferansta dahi iki toplumdaki söz edilmişken böyle bir davranışı kabul edemeyeceklerini açıklamışlardır. Tam 7 saat bu konu tartışılmış en son masalara tabela konulmaması kararı alınarak 5'li konferans başlamıştır.¹¹⁰¹ Yunanistan ve Rumların Cenevre konferansının maddelerine karşı çıkmış İngiltere'de yanlarında yer almıştır. Yunanistan, Dışişleri Bakanı Mavros madem Türkiye 1960 antlaşmalarına göre müdahale etti o zaman 1960 düzenine geri dönmek istemişlerdir. Türkiye ye göre ise artık Ada'da yeni bir düzen vardı ve eski düzene dönülemeyeceğini söylemiştir.¹¹⁰²

Dönemin Yunan Savunma Bakanı Averoff, Cenevre Konferansında Türklerin öne sürdüğü isteklere yanıtı; *"Bizce bu öneriler İkinci Harekâtı başlatabilmek için bir bahane idi. İşte biz önerdik ancak kabul etmediğiniz için yürümek zorunda kaldık*

¹⁰⁹⁹ Rumların uzlaşmaz tutumu bundan sonraki dönemde de kendisini gösterecek ve yapılan garanti anlaşması gereği altı ayda bir değiştirilmesi gereken Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nın görev süreleri biten personeli yerine yeni Değiştirme Birliği'nin gönderilmesi de hep Rumların ve Yunanların engellemeleriyle karşılaşacaktır. Örneğin Ağustos 1964 Erenköy harekâtı sonrasında Rumların engellemeleriyle karşılaşan Türk Değiştirme Birliği, İskenderun'un Karayılanlı bölgesinde çadırılı ordugahta beklemeye başlar. İki aydan fazla süren bu bekleyiş ve seferin birkaç kere ertelenmesi sonrasında Birleşmiş Milletlerin de devreye girmesiyle 300 kişilik birlik Başaran isimli ana tamir gemisiyle 25 Ekim 1964 günü İskenderun'da yapılan askeri törenden sonra yola çıkar ve 26 Ekim 1964 günü Mağusa'ya gelir. Gemiye bu seferinde üç muhrip, üç denizaltı, iki mayın arama ve tarama gemisi ile

iki hücum botu refakat eder. Osman Angın, "İlk Anı, İlk İzlenim", *Güvenlik Kuvvetleri Dergisi*, Sayı 2, Kasım 1987, s.16

¹¹⁰⁰ Rauf R., Denktaş, *Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, Lefkoşa, 1994, s. 271.

¹¹⁰¹ Onur Öymen, *Silahsız Savaş*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s.453.

¹¹⁰² Bülent Ecevit, *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2011, s. 296.

demek için ortaya atılmıştı. Öneriden çok ultiatom gibiydi. Ya imzala ya karışmam diyordunuz. Üstelik o sırada Atina kriz içindeydi. Daha yeni iktidara gelmişiz. Durumu kontrol altına alamamışız. Asker her an yeniden el koyabilir. Zayıftık, bunların altına imza atmak siyasi intihar olurdu.” bu sözlerle olmuştur.

Dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides; “Ben Cenevre’ye ateşkes anlaşmasının nasıl uygulanacağını görüşmek için gelmiştim. Yoksa temele inen bir çözüm bulmak için değildi. Zaten konferansın başarısızlığı da ateşkesin ötesine geçmesinden doğdu. İngiliz dışişleri bakanıyla yemek yiyordum. Kıbrıs’tan babamın aradığını söylediler, merak ettim. Bir Türk tankı yakalanmış, daha doğrusu arıza yapmış ve askerler içinde ne varsa bırakıp kaçmışlar. Bizimkiler inceleyince haritalar yapmışlar, Mağusa’dan Güzelyurt’a kadar bir çizgi çizilmiş, oklarla gidilecek yönler gösteriliyordu.” diyerek o dönem yaşadığı duygularını anlatmıştır. Cenevre Konferansında Türk tarafının önerilerini niçin kabul etmediğini; “Bu önerileri onaylasam, Türk ordusunu kendi elimle Ada’yı istilaya davet etmiş olacaktım. 5 kantona yerleştikten sonra kolayca birbirlerine bağlanabilirlerdi. Bir daha da geri dönmelerini isteyemezdik. Kendi imzamla Türk ordusuna bu olanağı sağlayamazdım”. bu sözlerle ifade etmiştir.

Dönemin İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı A. Goodeson, Cenevre konferansında Türkiye’nin isteklerinin kabul edilmiş olsa II. Harekâtın durabileceğini şu sözlerle ifade etmiştir; “Ecevit’in önerileri iyiydi ancak ne Atina’da ne de Lefkoşa’da bunları kabul edebilecek güçte hükümet vardı. Klerides ile Karamanlis çok zayıflardı. Türkiye ilke kararının hemen alınmasında ısrar ediyordu. Diğerleri ise Türkiye’ye bu ödülü verecek durumda değillerdi. Oysa kabul etseler askeri harekât durdurulabilir ve bugünkü kadar büyük bir alanı da kaybetmezlerdi. Türkler için ki Kissenger’in tutumu, Amerika’nın yeşil ışık yakmasıydı. Ancak bu Amerika’nın büyük bir senaryosu değildi. Daha çok Kissinger’in ihmaliydi. Etkin bir baskı yapmadı. Türkiye’nin ilerlemesi onu pek ilgilendirmiyordu.”

Başbakan Ecevit “Kıbrıs’tan gelen haberler kötüleşiyor” diyor ve Konferansta bir an önce sonuç alınmasını istiyordu. Türk hükümeti son teklif olarak 2 plan hazırlamış, Türkiye’ye ve Kıbrıs Türk Temsilcisi Rauf Denктаş’a sunmuştur. Denктаş’ın teklif edeceği plan “2 Coğrafi Bölge Federal Sistemi” idi. Bu Federal Sistemde Ada’nın toprak olarak %34’ünü kapsayacaktı. Sınırlar Limni ile Lefke’de başlayıp Magosa limanının da son bulacaktı.¹¹⁰³di. Yunanistan ve Rum tarafı oyalama maksatlı 36 saat süre istemişler, ancak Türkiye bunu diplomatik bekletme ve görüşmeyi uzatma oyunu olarak gördüğü için vakit kaybetmek istememiştir. Turan Güneş, Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarına şu an karar verilmesini istemiştir. 14 Ağustos gece 02:20’de Konferanstan hiçbir sonuç alınamadan bitmiştir.¹¹⁰⁴

3.8.3 1974 İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı ve Federe Devletinin Kurulma Süreci

İkinci Cenevre Konferansı başlamadan önce Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş konferansın olumsuz sonuçlanma ihtimali üzerine Kıbrıs’ta ikinci harekâtın başlayacağını Turan Güneş’e bildirmek için aralarında bir şifre belirlemişlerdir. Parola Turan Güneşin kızı Ayşe’nin ismini barındıran “Ayşe Tatile Çıktı” idi.

Konferans sırasında Ecevit, Türk tarafının tekliflerini Yunanistan’ın kabul etmeyeceğini anlamış, Turan Güneş Cenevre de son toplantıya girmeden heyette bulunan Haluk Ülman “Sayın Bakan Başbakan aradı kızınız Ayşe tatile çıkacakmış size iletmemi istedi” dedi.¹¹⁰⁵ Yunanistan’ın teklifleri kabul etmeyip işi uzatma

¹¹⁰³ Türkiye’nin kanton önerisinden Karamanlis’in bile haberi olmamıştır. Karamanlis bunu Bülent Ecevit’e 1978 yılında Möntrö’de yaptığı görüşme sırasında söylemiştir. Bana bu öneriniz ulaşmadı demıştır. Konferansın başarısız sonuçlanmasının sorumluluğu James Callaghan’a bağlanmaktadır. Henry Kissinger’da birçok kez Callaghan’ın hatasından dolayı konferansın başarısız sonuçlandığını söylemiştir.

¹¹⁰⁴ A. Suat Bilge, “The Cyprus Conflict and Turkey,” Hazırlayan: Kemal Karpat, *Turkey’s Foreign Policy in Transition 1950-1974*, Leiden, Netherlands, E. J. Brill, 1975, pp. 142-143.

¹¹⁰⁵ Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş’ın Anıları*, s. 340.

amacında olduğu anlaşılınca Turan Güneş, Rauf Denktaş’a “konuşmayı ne kadar uzun tutabiliyorsan tut” diyerek, Ada’da zaman kazanmak istemişlerdir. Artık saat gece yarısı 02.00’ı aşmıştı. Denktaş kürsüdeyken genç bir diplomat James Callaghan’a bir mesaj getirmiş, Callaghan’ın morali bozulmuş ve bunun üzerine şu açıklamayı yapmıştır: “*Şimdi aldığım bir bilgiye göre Türkiye yeni harekâta başlamıştır veya başlayacaktır. Şimdi Kıbrıs, Türk ordusuna teslim olmuştur ancak daha sonra yarın Türk ordusu Kıbrıs’a teslim olacaktır.*” Konferans 02.20’de dağılmıştır.¹¹⁰⁶ İkinci Harekat, 14 Ağustos’ta başlamıştır. İlk 2 gün Türk birliklerinin başarısı ile geçmiş, 3. Gün 16 Ağustos’ta Türk birlikleri Magosa’ya girmiştir. Üç gün süren harekâttan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri daha önce belirlenen plan gereğince Magosa-Lefkoşa-Omorfo hattını korumayı başarmıştır.¹¹⁰⁷ Rum radyosu 16 Ağustosta ki haberinde Rum birliklerinin bozgun şeklinde çekildiklerini duyurmuştur. İlk Barış Harekat’ında, 130 kilometrekarelik alanda Türk hâkimiyeti sağlanmış ikinci harekatla bu alan yaklaşık 4000 kilometrekareye kadar yükselmiştir. Yunanistan ilk gün BM’yi acil toplantıya çağırması ve ateşkes kararı almıştır. Türkiye ateşkesi 16 Ağustos günü kabul etmiş ve harekâtı durdurmuştur.

Harekât sırasında ilginç bir olayda BM’de yaşanmıştır. BM’de ateşkes kararı alınması 48 saat gecikmiştir. Bunun nedeni başta Fransa olmak üzere batılı ülkelerin harekâtın tamamlanmasını beklemeleri olmuştur. O dönemki BM temsilci Osman Olcay’a “*Hala Magosa’yı alamadınız mı? Ne bitmez 20 kilometreymiş bu.*” diye söyleniyorlardı. Batı Ada’nın iki NATO ülkesi arasında bölüşülmesini istemiştir. Bunu yaparken Rumları da Ateşkes kararı alarak hoş tutmak istemişlerdir.¹¹⁰⁸ Uluslararası kamuoyu ikinci harekâta ilkinden farklı tepki

¹¹⁰⁶ Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler*, s. 219.

¹¹⁰⁷ Her çeşit savaş teçhizatını Kıbrıs’a ilk lazım olduğu andan beri hızla göndermeye başladığımı biliyorsunuz. Kıbrıs’a 10.000 kişilik sürekli ordu ile 5-6 bin yedek gücü silahlandırabilecek tanksavar, top ve ağır silahlar olmak üzere her çeşit silah ilettik. Bu kuvvetlerin idaresi amacıyla yaklaşık 300 subay sevkettik. Eğitim amacıyla Atina’ya yaklaşık 500 öğrenci gönderilmesiyle Kıbrıs’a onlarla birlikte asker sevk etme olanağı elde ettim. Bir gecede Karpaz bölgesini de içine alacak şekilde tüm adanın arındırılması amacıyla plan hazırlanması lüzumunu beyan ettim.” Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü Ve Unutulan Yıllar*, s. 262

¹¹⁰⁸ Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş’ın Anıları*, s. 346.

göstermiştir. İlk harekât meşru ve haklı bulunurken ikinci harekât Yunanistan da sivil hükümetin iktidara gelmesi ve 1960 düzeni son bulup yeni bir düzen getirdiği için sert tepkiyle karşılanmıştır.¹¹⁰⁹ Yunanistan ve diğer ülkelerin tepkileri hukuksuz kılınmıştır. Çünkü Yunanistan'da 21 Mart 1979 tarihinde Atina Temyiz Mahkemesinde alınan 2658/79 sayılı kararla Türk müdahalesinin haklılığı dile getirilmiştir. Atina Temyiz Mahkemesinde “Zürih ve Londra Antlaşması’na kapsamında Türkiye’nin garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs’a karışma meşrudur.” görülmüştür.¹¹¹⁰

Haklarında dava açılan Yunanlı subaylar esas sorumlulardır. Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Zürich Anlaşmasını imzalamıştır. Garantör devletler sıfatıyla Kıbrıs’ın başka bir devletle birleşmesini, bölünmesini, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin emniyetini kendi güvencelerine alarak koruyacaklarını duyurmuşlardır. General Yuannidis, Ada’nın Yunan birliği komutanı General Yorgacis ve 102 Yunan subay 15 Temmuz 1974 tarihinde ihtilal yapmıştır. Kıbrıs Anayasası yok sayılmış, Nicos Sampson’a idare yetkisi verilmiştir. Türkiye ancak 20 Temmuz 1974 tarihinde Ada’ya müdahalede bulunmuştur. Türkiye’nin müdahalesinin hukuka uygun olduğu görülmüştür.¹¹¹¹ Adanın iki NATO ülkesi arasında bölüneceği korkusu vardı. SSCB, Bağlantısız Makarios’un Ada’ya geri dönmesini istiyordu. İngiltere’nin ise tek derdi Ada’daki üslerini ve askeri tesislerini korumaktı. ABD ve diğer ülkeler ise NATO’da bir karışıklık çıkmasını istemiyorlardı. Adayı sadece bir ülkenin egemenliğine bırakmanın gerçek bir çözüm olmayacağını bildiklerinden Ada iki NATO ülkesi arasında paylaştırılmalıydı. Türkiye’nin Kıbrıs’ta daha fazla ilerlemesi olasılığı uluslararası kamuoyunu tedirgin ettiğinden ikinci harekâta tepki göstermişlerdir.¹¹¹²

¹¹⁰⁹ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, s. 346.

¹¹¹⁰ Aydın Olgun, a.g.e., s. 174.

¹¹¹¹ Sebahattin İsmail, *150 soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul, Kastaş Yayınevi, 1998, s. 253.

¹¹¹² Onur Öymen, *Zor Rota (Gençlik ve Diplomasi Anıları)*, s. 459.

1974 Barış Harekâtı hakkında Liderlerin ve Siyasilerin Açıklamalarına bakacak olursak, Yunanistan Dışişleri Bakanı Konstantin Kipreos'un "*Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar BM üyesi bağımsız bir devletin iç sorunlarıdır. Başka bir devletin iç işlerine karışılmaması ilkesine tamamen bağlı olan Yunanistan, ihlâl edilmemesi gereken bu ilkeye saygı göstermeye devam etmektedir. Yunanistan'ın, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, bütünlüğünü ve üniter bir devlet olma karakterini korumaya yönelik siyaseti değişmemiştir.*" biçimindeki açıklaması kendi açısından durumu meşru gördüğünün bir ifadesi olarak nitelendirilebilir.¹¹¹³

19 Temmuz'u 20 Temmuz'a bağlayan geceyi birebir yaşamış birisi olarak, Kıbrıs Türk Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Gültekin Alpugan, şu cümlelerle bize aktarmıştır: *Tabur komutanı herkesi toplantıya gelmesini istedi. Toplantıda Bayraktar'ın olacağını söylendi. Ancak Bayraktar kim olduğu hiçbir şekilde söylenmedi sadece geldiği söylendi. Harekât emrini aldık. Sabahleyin gün ağarması ile birlikte harekât başladı. Ancak Türkiye ile Kıbrıs saatlerinden dolayı anlaşmazlık oldu. Ama asla içimizde bir kuşku yaratmadı. Biliyorduk ki Türkiye gelecekti. Sadece endişe ettik bir sorun mu oldu diye. Harekât başlamasından kısa bir süre sonra büyük bir saldırı ile bizi kontrol altına aldılar. Çünkü askeri ve silah olarak bizden çok daha iyilerdi. Sadece hava destekleri olmaması savaşı kaybetme nedeni olmuştur. Türkiye gelecek her tehlikeyi hava kuvvetleri ile bastırmaya çalışmıştır.*¹¹¹⁴

Türk Cemaat Meclisi Başkanlığı görevinde bulunmuş, siyasetçi İsmail Bozkurt ile 17 Eylül 2016 günü Çalışmam ile ilgili bir görüşme gerçekleştirilmiştir. *Yunanistan'ın Ada'da nasıl bir çözüm istediği*" sorusuna verdiği cevapta, *Yunanistan'ın en başından beri ilhak tezini savunduğunu bu amaçla hareket ettiğini, Rumlara her açıdan destek verdiklerini. Her defasında Ada'da nüfusa göre karar verilmesi gerektiği üzerinde*

¹¹¹³ Halkın Sesi Gazetesi, 17.07.1974. Ayrıca bkz. Tarihsel bir bakış, Kıbrıs Cumhuriyeti Arşivi, Dosya: Temsilciler Meclisi.

¹¹¹⁴ Kıbrıs Türk Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Gültekin Alpugan ile 10.11.2017 günü, saat 16:21'de yapılan görüşme.

*durmuşlardır. Enosis hedefinden hiçbir zaman vazgeçmeyeceklerini, hala yapılan görüşmelerde Türkleri azınlık olarak gördüklerini söylemiştir. Ada'nın refahı ancak eğer eşit haklara sahip olunarak hem siyasal hem coğrafi temellere dayanarak federasyon sistemi kurulursa kabul edilebileceğini savunmuştur.*¹¹¹⁵

KKTC Cumhurbaşkanı Temsilcisi Osman Ertuğ ile 5 Haziran 2018 günü yapılan mülakatta Yunanistan Ada'da hiçbir dönem federasyon sistemine sıcak bakmadığını ve bunu her anlaşımda gösterdiğini iletmiştir. Kıbrıs Rum toplumunun, federasyon amacıyla oturuşan her masaya olumsuz baktığını ama bunu Türk bölgesini oyalamak ve anlaşmanın avantajlarından yararlanmak açısından aracı olarak gördüğünü söylemektedir. Hatta GKRY Dışışleri Bakanı Rolandis'in bir söyleşisinde bu durumu açıkça ifade ettiğini söylemiştir. Yunanistan her dönem Kıbrıs Rum toplumuna Ada'nın egemenliği değışecekse bunun Yunan halkı olacağını söylemiş ve devlet liderliğini kimseyle paylaşmaması gerektiğini dile getirmiştir.¹¹¹⁶

17 Eylül 2016 günü yapılan mülakatta gazeteci-yazar Sabahattin İsmail, *"BM her defasında başvuran ve meseleyi sürekli gündeme getiren Rum kesimi federasyon sistemini içeren maddelerle masaya otursa da asıl isteklerinin bağımsız bir devlet ve garantör devletlerin hükümlerinin kalmadığı bir yönetim sistemi olduğunu anlatmaktadır. Bundan dolayı da her defasında masadan kaçan taraf olarak görmektedir.*¹¹¹⁷

Barış Harekâtı sonrası Atina'daki açıklamaya bakacak olursak gününde "Devlet başkanı" General Gizikis açıklama yapmış, Türkiye'nin müdahalesini uluslararası hukuku bozma olarak kabul edip eleştirmiştir.¹¹¹⁸ Yunanlar ve Kıbrıslı Rumlara bütün olanaklarını kullanarak kendilerini savunmalarını söylemiştir. Kitsikis'e göre

¹¹¹⁵ İsmail Bozkurt ile 17 Eylül 2016 tarihinde Gazimağusa'da yapılan görüşme

¹¹¹⁶ Osman Ertuğ ile 5 Haziran 2018 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

¹¹¹⁷ Sabahattin İsmail ile 10.06 2018 tarihinde Mağusa'da yapılan görüşme,

¹¹¹⁸ Makarios, Drousiotis, *EOKA B & CIA, To Ellinotourkiko Parakratos Stin Kipro*, Alfadi, Nicosia 2003.p. 126.

20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin Ada'ya müdahalesi Ada'da yirmi yıldır var olan sorunun göstergesidir. Türkiye ve Yunanistan arasında bir konfederasyon sisteminin gerçekleştirilememesinin sebebi Kitsikis, “*Kıbrıs sorununu çözmeye çalışan*” 1960'taki Türk devriminin ve 1967'deki Papadopoulos rejiminin yıkılmasını” göstermektedir.¹¹¹⁹

Diğer taraftan Yunan kamuoyunda “*Kıbrıs trajedisindeki esas sorumlunun Cunta'nın gizli diktatörü Ioannidis*” olduğunu duyurmuş olmalarıdır.¹¹²⁰ Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale öncesinde, Paris'te Ecevit, Karamanlis ve Kissinger'ın gizli bir görüşme yapmış olması da gösterilen sebepler arasındadır. Dünya basınına yayınlanan haberlerin birçoğu “*Türkiye'nin müdahaleye Karamanlis ile görüştüğten sonra karar verdiğini ve asıl planın Yunanistan'daki Cunta'nın devrilip Karamanlis'in iktidar olması yönünde bir uygulamayı içerdiğini*” iddia etmektedir.¹¹²¹

Dönemin ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissenger II. Harekât sonrası fikirlerini şu sözlerle; “*II. Harekât'tan sonra çok hayal kırıklığına uğradım. Cenevre'den dönerken Atina'ya uğradım ve neden yardıma gelememiş olduklarını sordum. Hiç bir hazırlık yokmuş ne bir plan ne başka bir şey. Yapamazdık dediler. Kıbrıs'a kadar gelmelerine imkân yokmuş. Ecevit oldukça ileri giden, hatta Türkiye'nin sonradan gerçekleştirdiğine oranla oldukça mütevazı sayılabilecek bir dizi öneri getirmişti. Acaba daha sıkı bir pazarlıkla bunu Yunanlılara kabul ettirebilir miydik? Bundan emin değilim. Çünkü iktidarda yeni bir Yunan hükümeti var. Üstelik bazı durumlarda bir hükümet için bazı şeyler yapmaya zorlanmak kendi başına karar vermekten daha kolay da gelebilir.*” ifade etmiştir.

¹¹¹⁹ Jan Asmussen, *Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*, Cyprus At War, I.B. Tauris & Co Ltd, New York 2008, p. 307.

¹¹²⁰ Cihat Göktepe, “The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey's Foreign Relations,” *Middle Eastern Studies*, p. 443.

¹¹²¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.708, Halkın Sesi Gazetesi, 14.11.1974, s.4. Ayrıca bkz. Clement Dodd, *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, s. 114.

Dönemin Atina Büyükelçisi Kamuran Gürün; Atina’da seferberlik ilan edildiği zaman iç politika ile ilgilenildiğinden Kıbrıs ile ilgili herhangi bir savaş düşünülmemiş, ancak bu ilgiyi gösterenler Atina’da yaşayan Kıbrıslılar olduğunu iddia etmektedir.

Kıbrıs Barış Harekât’ından sonra artık Ada’ya yeni bir düzen gelmiş, Kıbrıs’ın kuzeyi artık Türk bölgesi olmuştur. Yunanistan, harekâttan sonra NATO’nun askerî bünyesinden çıkmış, ABD Türkiye’ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, harekâtın ardından Kıbrıs’a gelmiş, iki toplum arasında müzakerelerin başlaması için girişimlerde bulunmuştur. Türk ve Rumlar arasında ilk görüşme Ağustos ayında diğer görüşme de Eylül ayında yapılmıştır. Bundan sonraki süreçler bu toplumlararası görüşmelerle devam edecektir.¹¹²²

SSCB, Kıbrıs meselesini uluslararasılaştırmak için çok uğraşmıştır. Bu sorun NATO ve Batı etkisinden uzaklaştırılmış olacak ve SSCB ile Bağlantısız Ülkeler de bu soruna müdahale edebileceklerdi. Makarios da, SSCB gibi aynı düşünmüştür. Genel Kurul, 1 Kasım 1974 günü 3212 sayılı kararı alarak Ada’daki tüm yabancı kuvvetlerin çekilmesi, göçen Rum toplumunun topraklarına geri dönüşü, iki toplumun sorunu eşit şartlar altında çözmesi için uğraşmıştır.¹¹²³ Güvenlik Konseyi de 365 sayılı kararla bunu desteklemiştir. Bu karar ile Kıbrıs’ta Türk toplumunu Rum toplumuyla eşit seviyeye getirmiştir.

Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulması uluslararası arenada da büyük yankılar uyandırmıştır. İsviçre, Almanya, İran, Pakistan, İsrail ve İngiliz basını bu kararla ilgili olumlu haberler yaparken özellikle Fransa, Yugoslavya ve Yunan basını durumu bir Türk oldubittisi şeklinde yorumladılar. Alman basını kararın gerçeklere

¹¹²² Yasin Coşkun, “Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin (KTFD) İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975-1983)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, No:64, 2018, ss. 126-127.

¹¹²³ Faruk Sönmezoglu, “Kıbrıs Sorunu ve Sorunun Çözümüne İlişkin Perspektifler”, Hazırlayan: Alaeddin Yalçınkaya, *Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu*, Sakarya Üniversitesi Basımevi, 1988, ss. 96-97.

uygun ve haklı olduğunu söylerken, İngiliz basını da Kıbrıs'ta meydana gelen coğrafi bölünmenin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir.¹¹²⁴

Türk temsilcisi Rauf Denktaş yayınladığı bildiriyle Kıbrıs'ta çözümün iki kesimli, iki devletli, iki toplumlu, eşit statülü ve laik demokratik cumhuriyet esaslarına dayalı bir devlet biçimiyle gerçekleşeceğini tüm dünyaya ilan etmiştir.

¹¹²⁴ Onur Öymen, *Zor Rota (Gençlik ve Diplomasi Anıları)*, s. 462. Ayrıca bkz., İsmail Bozkurt, *a.g.e.*, s. 95.

SONUÇ

Stratejik olarak önemli bir konumda bulunan Kıbrıs Adası, siyasi, sosyal, kültürel ve tarihsel boyut açısından Türkiye ve Yunanistan için büyük ehemmiyet teşkil etmektedir. Her iki devlet açısından da baktığımızda tarihsel bir geçmişlerinin olduğunu görmekteyiz. Ada'nın Türkiye açısından önemi, öncelikle Osmanlı döneminden günümüze aynı milletten vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve muhafaza etmek ve güney kıyılarına yakınlığı açısından ülkenin sınırlarını korumak iken, Yunanistan için Ada'nın önemine baktığımızda tarihin en eski dönemlerinin Helen Cumhuriyeti'ne dayandığını iddia etmekte ve bunun gerçekleşmesi için ulusal davaları olan Enosis fikrini gerçekleştirmek istemektedirler ve aynı ırk olarak gördüğü Rum halkının refahını bu şekilde koruyacaklarına inanmaktadırlar.

Ada'da çok eski zamanlardan beri yaşayan Rum halkı Megali İdea fikrini gerçekleştirmek istemiş ve bu uğurda büyük emek vermiştir. Ancak Ada hiç bir dönem Yunan egemenliği altına girmemiştir. Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama fikrinin temeli 1791 yıllarına kadar dayanmaktadır. 1791'de çizilmiş ve 1796'da da basılmış "Büyük Yunanistan" haritası sınırları içine Kıbrıs Adasını da dahil etmiş olduğunu görmekteyiz. Yunanistan ve Rum Toplumu için Megali İdea- Enosis kavramları birbiri ile aynı anlamları ifade etmektedir. Ada'yı ilhak ederek Girit adası gibi kendine bağlı Yunan Adası yapmak istemiştir. Bu amaçlarına ulaşmak içinde Kıbrıs'ı mesele haline getirip uluslararası alanda kendilerine fayda sağlayacak sonuçlar kazanmak istemişler ve önce İngilizlerle, sonrasında Türkler ile mücadele etmişlerdir.

Ada'da hep bir haklı haksız davası aranmaktadır. Bunun neticesinde de boşa geçen zaman ve netice kazanmayan çok sayıda antlaşma yapılmıştır. Geçen her süre, iki toplumu da çözümsüzlüğe sürüklemiştir. Yunanistan, kendilerine göre "haklı ses"ini dünya ülkelerine duyurabilmek istemiş ve Kıbrıslı Türkleri, Ada'da azınlık haline getirerek tek egemen olmayı amaçlamıştır.

1878 yılında Ada'nın egemenliği Osmanlı devletinden, İngilizlerin eline geçince Türkler her açıdan Ada'da zor zamanlar yaşamaya başlamıştır. İngilizlerin egemenliği ile birlikte Türkler'in eşitlik, özgürlük ve elinden alınan tüm hakları için büyük bir mücadeleye girmiştir. Ele alınan çalışmada da gördüğümüz üzere İngiltere'nin egemenliği ile Rumlara tanınan imtiyazlar, Türklerin nüfusunu azaltmış hem maddi hem de manen Ada'da büyük güç kaybı yaşatmıştır. Bu durumu Yunanistan büyük bir fırsat olarak gördüğünden zaman kaybetmeden amacına ulaşmak istemiştir. Bu zamana kadar oturuşan tüm antlaşmalarda, İlhak, Enosis, Megali İdea gibi adlandırdığı hedeflerinden uzaklaşmamış ve bu uğurda büyük emek vermiştir. Girit'te yapılan planların aynısını Kıbrıs'ta da uygulayarak sınırlarına dahil etmek istemiştir. İngiltere Ada'da kalmak için Rumlara bağımsız devlet kurma vaadinde bulunmuştur. Rumların devlet dairelerinde ve devletin önemli kademelerinde görev almaları elini güçlendirmiştir. 1931 yılında Yunanistan destekli Rum isyanı İngilizlere karşı yapılmış ve o dönemlerden sonra çoğu zaman savaşarak yada masa başında anlaşarak tek egemen güç olmak hedeflenmiştir.

Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou ve Kitium ve Piskopos Nikodemes liderliğinde Ada'da çıkan ayaklanma İngilizlerin gücünü sarsmış ve bununla beraber Ada'nın güvenliği kontrol edilemez bir hal almıştır. İngiltere'nin askeri ve silah gücü olarak aldığı destek ile asayiş sağlanmaya çalışılmış ve Ada'nın her alanında sert tedbirler alınmıştır. Alınan tedbirler sadece Rumlar için geçerli olmayıp Türklere'de uygulanınca adaletsizlik yapıldığı düşünülmüştür. Bu tarihten 1950'lere kadar Yunanistan'dan Ada'ya silah ve askeri sevkiyat ara ara devam etmiş ve eğitim alanında da gençler etkilenmeye çalışılmıştır.

Yunanistan, Kıbrıs'ı her dönem haklı davası olarak gördüğünden 1950 yılından itibaren yoğun propaganda faaliyetlerine başlamış, Türklere yönelik baskı ve şiddetini arttırmıştır. Rumların Enosis'i gerçekleştirmek için giriştikleri eylemlere karşın, Türkler ise hayatta kalma çabası göstermiş ve dünya ülkelerine karşın kendini hep

savunan taraf olmuştur. 1954 yılı ile birlikte Papagos hükümeti iktidara gelmiş ve meseleyi uluslararası alanda efkârı umumiyenin gündemine getirerek Ada'yı Yunanistan'a ilhak eden özerk bir yönetim şeklini almasını hedeflemiştir. Devamında kurulan hükümetlerde bu politikayı benimsemiştir.

Kıbrıs'ta çok uzun asırlardan beri Yunan halkının ikamet ettiği ve hep bir Yunan adası olarak görüldüğü, nüfusun %80'inin aynı ırktan olan Rum halkından oluştuğu ve oy verenlerin %95'inin de Yunan uyruklu olduğu münasebetiyle 16 Ağustos 1954'de Dışişleri Bakanı Stefan Stefanopulos liderliğinde toplanan delege "toplumların eşit değerlere sahip ve Self-Determination talebiyle BM garantisi altında Ada halkına uygulanması" dilekçesiyle BM'ye başvurmuşlardır. BM'de konuşan Stefanopulos, duygularını yansıtırken sinirli bir tavır benimsemiş ve Batı Trakya'da ikamet eden Türklerin Yunan egemenliği altında refah içinde yaşadıklarını, Türkiye'nin Kıbrıs'ta eskiden kalan bir hakkı olmadığını ve nüfus olarak azınlık sınıfında olduklarını ileri sürmüştür. Konuşmasının devamında da, İsmet Paşa tarafından Ada'da bir hükmünün kalmadığını Lozan'da bunu tescillendiğini ve TBMM'de ki kongrede de bunu kabul ettiklerini savunmuştur.

İkinci Dünya savaşından sonra Yunanistan'ın ekonomik buhranı ve iç politikadaki istikrar sağlayamamış olması güç kaybına sebep olmuş ancak bu dönemde bile İngiltere'nin desteği ile Ada'da etkin olmaya çalışmıştır. İngiltere İkinci Dünya savaşı sonrası Kıbrıs meselesi için birçok çözüm planı öne sürmüş olsa da Yunanistan sunulan maddelere sıcak bakmamış, eşit statünün mümkün olamayacağını her defasında vurgulamıştır. Savaş sonrası Ada'da gücünü gösteren Amerika konuya çok dahil olmadan hâkimiyetini de sürdürmeye çalışmıştır. Ancak bildiğimiz üzere Yunanistan'ın Ada'ya silah ve askeri desteğine göz yuman İngiltere ve Amerika, Ada'da silahlı eylemleri dahi görmezlikten gelmiştir. Bunların üzerine Türkiye, Ada'ya ne zaman müdahale kararı alsın tehdit içeren mektup yada söylemlerle her defasında durdurulmuştur.

Türkiye, Lozan Antlaşması'ndan 1955 yılına kadar Kıbrıs'ı dış politika gündemine almamış ve hatta gelen her dışişleri bakanı da “Kıbrıs meselesi diye bir meselemiz yoktur” anlayışıyla bakmıştır. Türkiye, komşu ülkesi Yunanistan ile arasını bozmamak için Kıbrıs'ta yaşananları görmezlikten gelmiş bunu fırsat bilen Yunanistan ise Ada'da hâkimiyet kurmak için tüm imkânlarını seferber etmiştir. 1955 yılının Ağustos ayında İngiltere'nin, Türkiye'yi Londra Konferansı'na daveti sonucu konuya taraf olmaya başlamıştır. Türkiye resmen 1955'de dışpolitika gündemine almış ve Kıbrıslı Türklerin sorunlarına çözüm bulmaya başlamıştır. Rumların aktif siyaseti karşısında Türkler anlık çözüm planları üretmiş olmasından ötürü halkın refahı ve güvenliği için uzun vadeli politik imkân sağlayamamıştır.

Türkiye'nin batı sınırlarındaki adalar Yunanistan'ın egemenliği altında olduğundan Kıbrıs'ta ilhak edilir ise, Türkiye batı ve güney sınırlarının güvenliğini kaybetmiş olacaktır. Bu sebepten ötürü Türkiye, Kıbrıs Adasını dış politika gündemine dahil etmesinde büyük etken olmuştur. Ayrıca EOKA örgütünün, Kıbrıslı Türklere yönelik eylemleri Türkiye'nin tavrının değişmesine sebep olmuştur.

1958 yılından öncesi Ada'da çözüm için birçok görüşme yapılmış ancak bir sonuca varılamamıştır. Ada'da Rumların baskıları ve düzensizlikten bıkan İngiltere, Ada'da hedef olmaktan çıkmak istemiş, Türklerin Ada'da taraf olmasını sağlamıştır. 11 Şubat 1959 yılında Zürih, 19 Şubat 1959'da da Londra Antlaşmaları imzalanarak iki halk arasında eşit ve özgür bir devlet oluşturulmak istenmiştir. Antlaşmalardan sonra kendini bir bataklıktan kurtulduğunu düşünen İngiltere, Kıbrıs'ta Akrotiri ile Dekelia adında iki üst elde etmiştir. Ada'da, Londra ve Zürih antlaşmaları ile Yunanistan açısından, İngiltere sorun olmaktan çıkmış, Türkler mesele olarak ortaya çıkmıştır. Londra antlaşmasında garantör devlet adı altında İngiltere, Türkiye, Yunanistan'ın ve bununla birlikte Ada'da yaşayan iki halkın temsilcilerinin imzaları ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. 16 Ağustos 1960'ta yapılan antlaşmalar neticesinde alınan kararlarla iki toplumun hükümdarlığı ve idaresi altında ulusal egemenliğe dayalı bir devlet doğmuştur. Enosis fikrine ters düştüğünü savunan Rum tarafı kurulan yeni

devletin antlaşma maddelerinin değişmesini istemiştir. Rum tarafının Temsilcisi Makarios'un imzasını da taşıyan bu antlaşmalarda Türklere eşit hak tanındığını ancak nüfus oranına göre azınlık bir grup olarak görülmesi gerektiğini bu yüzden de antlaşma maddelerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kıbrıs Cumhuriyeti mevcudiyetini uzun yıllar sürdürememiş, yalnızca 3 yıl payidar olabilmıştır.

Neticede Rumlar antlaşma maddelerini değiştirememiş olsalar da yönetimde Türklere hak verilmeyecek şekilde hareket etmiştir ve bu durum da tatmin etmeyince, 21 Aralık 1963 (Kanlı Noel)'te Türkleri Ada'da temizlemek istemiş ve Yunanistan'a ilhak kararını içeren Akritas Planı'nı hayata geçirmek için mücadele etmişlerdir. Nitekim 1 Ocak 1964 tarihinde Rum temsilcisi Makarios, tek taraflı 1960 Anlaşmalarını lağvettiğini açıklamıştır. Cumhuriyet sistemi çökmüş, fiili olarak Kıbrıs Rum toplumunun egemenliği altına girmiştir. Kıbrıslı Türkler, Ada'da dar bir bölgeye hapsolmuştur, anavatanı olarak gördüğü Türkiye ile bağlantısı koparılmıştır. Ancak Yunanistan ve Rum kesimi Ada'da müsalahanameyi bozan ve bir arada sükûnet içinde ömür sürdürmek istemeyen tarafın Kıbrıslı Türkler olduğunu savunmuşlardır. Diğer taraftan Kıbrıslı Türkler ise haksızlığa uğradığını, imtiyazlarının bertaraf edildiğini tedafü etmiş, Ada'da yok edilmek istenilen taraf olduklarını ileri sürmüşlerdir.

1963 – 1964 de 3 önemli değişiklik yaşanmıştır. Birincisi yeşil hat çizilerek Türkler ve Rumlar ayrılmış, ikincisi Türkiye, Ada'ya birgün silahlı bir saldırı yapabileceğini anlamış, üçüncüsü Amerika pek ilgilenmediği Kıbrıs meselesinin içine dahil edilmiştir. 1963-1967 yılları arasında Ada'da Kıbrıslı Türklere yönelik çok sayıda eylemler gerçekleştirilmiş ve bununla birlikte de İngilizlerle de fikir çatışması yaşamışlardır. 1967-1974 yılları arasında Yunanistan'daki hükümet değişikliği, Kıbrıs Adası'na karşı sürdürülen politikanın değişmesine sebep olmuş ve bunun üzerine Türkiye'de kamuoyunun baskısı ile konuya dahil olmak zorunda bırakılmıştır. Böylece iki devletin de milli menfaatleri çakışmaya başlamış ve ilişkileri kontrolden çıkmıştır.

Uluslararası alanda konjonktürel değişimler, her iki devleti de büyük ölçü de etkisi altına almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında ülkeler eski ekonomik gücünü kaybetmiş, iki kutuplu bir siyasete teslim olmuşlardır. Bununla beraber Türkiye ile Yunanistan, ilişkilerinde köklü değişikliklere gitmek zorunda kalmışlardır.

Albaylar Cuntası'nın, iktidara gelmesiyle ilk iş garantör devlet olarak Kıbrıs meselesinde bir politika belirlemiş, bunun üzerine diğer garantör devlet Türkiye ile ilişkilerini zora sokmuştur. Cunta yönetimi halkın onayını alabilmek ve iktidarını güçlendirmek için Kıbrıs meselesini ulusal bir temel üzerine kurmak istemiştir. Askeri yönetim başa geldiğinde önceki hükümetlerden farklı savaşımadan müzakere yolu ile Enosis fikrinin kabul ettirmeyi hedeflemiştir. Bu hedefle ilerlediğinden daha agresif bir siyaset benimsediğini ortaya koymaktadır. Ancak ikili müzakereler Yunanistan ile Türkiye'nin ilişkilerini iyice çıkmaza sokmuştur. Yunanistan'ın, Enosis fikri için sürdürdüğü siyaset halk tarafından da desteklenmiştir. İlhak talebi yasal bir hal alması için kamuoyu büyük çaba sarf etmiş, Ada'da kaosa sebep olmuştur. Diplomatik ilişkiler durma noktasına gelmiş ve iki ülke birbirleri üzerinde baskı yapmaya başlamıştır. 6-7 Eylül olaylarında da görüldüğü üzere, Türkiye'de ikamet eden Rum halkı ile Yunanistan'da yaşayan Türk halkının yaşam standartlarını da kötü etkilemiştir.

Türkiye, ABD'nin Johnson mektubu ve bunun dışında yaptığı birçok baskı ve İngiltere'nin tahakkümünü dinlemeden, Ada'ya 1974 yılında harekât düzenlemiştir. Yunanistan'ın gözüyle, Türkiye'nin bu harekâtı Ada'da yeni bir çözümsüzlüğün temelini oluşturmuştur. Kıbrıs'ta yasal olarak çözüm sağlanamadığı için, Yunanistan, Türkiye'nin silah yolu ile zorla toprakları ele geçirdiğini iddia etmektedir. İngiltere, Amerika'yı Barış Harekâtı'nın gücünü kırması için devreye sokmak istemiş ancak Amerika böyle bir meseleye karışmak istememiş ve arka planda Türkiye'nin harekâtını görmezlikten gelmiştir. Amerika Türkiye'ye karşı İngiltere ile birlikte bir planın içinde olmak istememiştir. Türkiye, ilk dönemler Amerika tarafından

durdurulmuş olsa da, 1974 harekâtı sürecinde Türkiye'ye aldığı karardan ötürü herhangi bir engel olunmamıştır. Kissenger için Türkiye'nin önemi, Sovyetler karşısında bir kalkan olmasından kaynaklanmıştır. 1974 harekâtı esnasında Cenevre görüşmeleri yapılmış, bu görüşmelerde Yunanistan, Batı kamuoyundan destek gördüğünü anlamış bunun sonucunda Ada politikasında daha da sertleşmiştir. Türkiye'den gelen tüm önerileri reddetmiş ve ikinci bir askeri harekâta hiç ihtimal vermemiştir. Türkiye'nin bu kadar büyük bir uluslararası baskı karşısında kıpırdamayacağını inanmışlardır. Oysa çarklar başka türlü dönmüş, İngiltere artık devre dışı kalarak, Ankara ile Washington diyalogu başlamıştır. Kıbrıs'ın kaderi yine Kıbrıs'ta değil dışarıda çizilmek istenmiştir.

Dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı, Kıbrıs meselesi hiçbir dönem askeri güç ile çözümlenmeyeceğini söylemiş, bunu ancak iki toplum arasında müzakere yoluyla çözebileceğini savunmuştur. Birinci Harekâtı destekleyen devletler İkinci Harekât'tan sonra Türkiye'yi işgalci devlet olarak suçlamaya başlamıştır. Dış güçlerin isteği, Atina'da Askeri Cunta'nın devrilmesi ve Karamanlis'in göreve gelmesiydi. Ayrıca bu devletler için Kıbrıs'ta da Sampson devrilerek, Klerides'in göreve geri gelmesi herşeyin normale döndüğünü gösteriyordu. Karamanlis'in Atina'ya girişi muhteşem oldu. Yunan halkının Cuntaya tepkisi büyüktü. Türkiye ile savaşa girme kâbusu ve bu korkudan kurtulan halk, Karamanlis'in kurtarıcı olarak adeta bağrına bastı. Yani artık askeri harekâtı Kıbrıs'a müdahaleye gerek kalmamıştı. Türk ordusunun geri çekilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Müdahalenin temelindeki nedenler çözülmüş, Batı için artık önemli olan Yunanistan'daki demokrasi, bu da Karamanlis ile sağlanacaktır. Karamanlis'in güç duruma sokmayacak formüller bulunmalı idi. Kıbrıs harekâtına etkisiz kalan Yunanistan oluşacak yeni bir harekâtle yüz yüze gelmemesi gerekiyordu. Yeni iktidara gelmiş olan Karamanlis'in ikinci bir Türk askeri harekâtına seyirci kalması Yunanistan'ı tekrar karıştıracak ve darbecilerin belki de geri gelmelerine sebep olabilecektir. İşte 25 Temmuz günü Cenevre'de birinci konferans açılırken katılımcılarının hepsinde ayrı bir beklentisi vardı. Yunan hükümeti Türkiye'yi Ada'dan çıkartmak istemiş. İkinci olanak olarakta, ateşkese rağmen devam eden Türk askeri takviyesinin durdurulmasını sağlamak ve Türk ordusunun bulunduğu küçük

cebin içine hapsedildi. Türkiye için ise aksine nihai bir çözüm bulunmalı ya da Ada'daki bütün Türkleri güvence altında yaşatacak geniş bir toprak parçasına sahip olmalıydı.

Türkiye ikinci harekâtıyla oyunu bozmuş ve haksız ilan edilmiştir. BM, AB ve tüm doğu bloğu bu durum karşısında ayaklanmışlardır. Türkiye, İkinci Barış Harekâtı kararını İngiltere'nin tavrına karşılıklıta aldığını da göstermektedir. Harekât sonrası Türk- Yunan ilişkilerinin temeli değişmiş, Yunanistan için Türkiye bir tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Bundan sonra Yunanistan, Washinton'daki Yunan lobisinin baskılarıyla Türkiye'ye silah ambargosunun uygulanmasını sağlamıştır. Ardından Yunanistan AB'ye üye olmuş ve Türkiye'nin AB kapısını kapatmak için elinden gelen çabayı göstermiştir.

Barış Harekâtı ve 1975 yılındaki nüfus mübadelesiyle Kıbrıs gerçek anlamda iki ayrı kesime dönüşmüş ve Ada'da bölünmüş iki topluluk haline geçmişlerdir. İngiltere Ada'da kim daha baskın bir düzen kurmak istese önünü kesmiş diğer tarafı kışkırtarak ara bozmaya çalışmıştır. Bundaki hedef Ada'da bir arabulucu devlete ihtiyaç duyulmasını bununla İngiltere olacağının altını her defasında çizmiştir.

2004 yılında Annan Planı'na Türklerin büyük çoğunluğunun evet diyerek onaylamasının karşısında Rum toplumunun 313 bin 704 oyla referanduma hayır oyu kullandığını görmekteyiz. Bu sonuca rağmen Rum toplumu AB üyesi olmuş ancak Türk kesimi buna dahil edilmemiştir. AB üyesi olan Rum toplumu 1571 yılında Türk egemenliğinde olan Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasını hedef edinmiş, masa başı yapılan tüm müzakereler de Ada'nın temelini kendi ulusuna ait olduğunu iddia etmiştir. Kıbrıs Rum yönetimi 2005 senesini "EOKA'nın Anı ve Onur Yılı" olarak kabul edip herkese duyurması bu durumu ispatlayan delillerden bir tanesidir. 15 Nisan 2021 tarihinde Yunan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias'ın açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin hiçbir hukuksal kurala uymadığını, bunun yanı sıra Ege ve Akdeniz'de geçerli olan anayasal kuralları ihlal ettiğini bununla da kalmayıp

Yunanistan'ın bağımsızlığını ve hâkimiyetini tehlikeye atan tutumda hareket ettiğini dile getirmiştir. Yunanistan her dönemde olduğu gibi günümüzde de uluslararası kamuoyu önünde Türkiye'yi zora düşüren ve BM – AB ile ilişkilerini riske sokan açıklamalarda bulunmuştur.

27-29 Nisan 2021 tarihlerinde Cenevre'de yapılan gayri resmi Kıbrıs görüşmeleri neticesiz kalmış, Yunanistan Enosis gayelerinden hala vazgeçmediğini göstermiştir. Kıbrıs meselesi yakın bir zamanda muvazene içinde çözüm bulamayacağı görülmektedir. Yunanistan,1913 yılında Balkan Savaşı'nın sonunda Girit Adasını ilhak ettiği gibi Kıbrıs Adasını da egemenliği altına almak istemektedir.

Bu çalışmada Kıbrıs meselesi, dönemin politik şartları, Ada'da söz sahibi olmak ve Ortadoğu bölgesine yakın olmak isteyen devletlerin uluslararası siyasi tutumları ve global açılımları ayrıca her iki kesimin çözüm için benimsedikleri parametreleri göz önüne alarak genel bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Kıbrıs Rumları Yunanistan desteği ile Kıbrıs meselesini yürütmeye çalışsa da dönemsel olarak kesintiye uğradığını diğer bir deyişle dış güçlerin etkisi ile sekteye uğradığını görmekteyiz. Ada'daki var olan düzeni yıkmak isteyen Yunanistan ilk dönemler fiili olarak meseleye ılıman bir politika ile yaklaştığını yansıtmış ancak Venizelos döneminin hemen akabinde Rumlara her açıdan destek verdiğini alenen göstermiştir.

Anlaşmanın eşit statüde gerçekleşmeyeceğine bir örnek de; Ada'da 23 Nisan 2003 tarihinde sınır kapıları her iki kesimde karşılıklı açılmış, Rum kesimine geçen Kıbrıslı Türklere, Kıbrıs doğumlu olmak şartıyla eğer isterlerse Kıbrıs Cumhuriyeti kimliği ve pasaportu verebileceklerini açıklamışlardır. Kıbrıs Rum Yönetimi'nin buradaki amacı günümüzde yeni pasaport ve kimliğe sahip 57.000 Kıbrıslı Türkü bir bir fişleyerek ve takibe alarak bu kişiler hakkında tazminat davalarına başvurmakta, Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşı olarak Rum halkına ait mal ve taşınmazlara haczetmek iddiası öne sürerek bu aileleri mahkemeye vermektedir. 20 Temmuz 1974 öncesi Rumların yaşadığı taşınmazlarda oturuyor ve bu konutların tapularını kendi üzerlerine yaptılarsa

bahsedilen kişiler hakkında yasal suç duyurusunda bulunmaktadırlar. Mahkeme de bu beyanları özel ulak göndererek sanık gösterilen Kıbrıslı Türklere teslim etmektedirler. Bu durumu birebir yaşayan Kıbrıslı Türklerden eski KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu’da yer almaktadır.

Değerlendirmemize göre; Yunan hükümeti her dönem de olduğu gibi günümüzde de Türkiye ile ilişkilerin düzeltilebilmesi için Kıbrıs meselesini öne sürmektedir. Kıbrıs’ta çözüm sağlanabilmesi için Türk askeri Ada’dan varlığını geri çekmelerini, 1974 sonrası Ada’ya gelen Kıbrıslı Türklerin Ada’yı terk etmelerini, dönmek istemeyen kişilerinde azınlık statüsünde yaşamlarını sürdüreceklerini kabul etmelerini istemektedir. Rum toplumunun Ada’da serbest dolaşımının sağlanmasını, Kıbrıs’ın hâkimiyetinin ve merkeziyetçi yapısının teminat altına alınmasını, Türkiye’nin garantör devlet yapısından çıkmasını asıl amaç edinmişlerdir. Oniki Ada ve Girit davasında büyük tavizlerin verildiğini ancak Türkiye için Kıbrıs Ada’sının dış politikada kilit noktası olarak görüldüğü bunun içinde bu konu da asla ödün verilmeyeceğinin altını çizmektedirler.

Yunanistan, Ada Türklerinin nüfusu göz önüne alınarak sadece azınlık haklarına sahip olmasını istemekte ayrıca tek uluslu bir devletin oluşmasından yana hareket etmektedir. Emperyalist devletlerin gerçekte Ada’da kendi çıkarları için bir pay edindiğini bilsekte, kamuoyuna gösterilmek istenen arabulucu rolü ile Ada’da varlığını sürdürdüğünü ileri sürmektedir. Yunanistan’ın ileri sürdüğü tüm kavramlara rağmen Türkiye kendi lehine olacak şekilde sonuçlanması için iradeli bir diplomasi çizmesi gerekmektedir. Kıbrıs Ada’sının Türkiye’nin bir milli meselesi olduğunu unutmaması gerekmektedir. Kıbrıs meselesi bugün hala uluslararası alanda önem arz etmekte, Yunanistan, 1960 Anayasası’na göre çözüm ararken, Türkiye ise 1974 yılında kazanılan haklarına göre çözüm aramaktadır. Bu durum çözümden çok çözümsüzlüğe sürüklemekte, emperyalist güçlerin Ada’da hak iddia etmelerine fırsat tanımaktadır. Bu çalışmada kendi değerlendirmelerime göre; Kıbrıs’ta okuduğum dönemde edindiğim izlenimlerle, 1974 sonrası Ada’ya göç etmiş nüfus daha önce yaşanan

duruma şahit olmamasından ötürü gençleri bilinçli yetiştirememektedir. Genç nüfus Rum halkı ile birleştiklerinde sorunun ortadan kalkacağını ve AB üyesi Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (Kıbrıs Cumhuriyeti) vatandaşı olduktan sonra çözümün sağlanacağını iddia etmektedirler. 1974 öncesi birçok defa bir arada yaşamayı deneyen iki toplum isteklerinden vazgeçemedikleri için üniter bir devlet olmayı başaramamışlardır. Sosyal medya ve diğer kitle iletişim araçları kullanılarak genç nüfus bilinçlendirilmeli ve Türk ve Kıbrıslı Türk liderlerin açıklamaları ile desteklenmelidir. Türkiye, Ada'yı sadece memuriyet hayatından çıkararak sanayi devletine dönüştürmelidir. Turgut Özal ile liberalleşen Türkiye, Ada'yı ekonomik buhrana sürüklemiştir. Serdar Denktaş ve diğer liderlerle yaptığım mülakatlardan da edindiğim bilgiye göre ekonomik refahın ellerinden alınması genç nüfusu emperyalist güçlerin etkisi altına itmiştir.¹¹²⁵ Bugün İngiltere'nin tanıdığı eğitim imkânlarının daha fazlasını Türkiye, Kıbrıslı Türk gençlerine tanımalıdır. Bugün Türkiye Ada halkına çalışmayan gözü ile bakmakta bu bilincin silinip Yunanistan'ın sahip çıktığı gibi kendi ırkımıza mensup halka sahip çıkmalıdır.

¹¹²⁵ KKTC DP Genel Başkanı milletvekili Serdar Denktaş ile Mülakat, 22. 11.2018.

KAYNAKÇA

A- DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

1- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

- 1- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti
- 2- Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Meclis-i Vükela Mazbataları
- 3- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sadaret Evrakı

2- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

- 1- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

3- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ MECLİS TUTANAKLARI

- 1- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi
- 2- Demokrat Parti Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları (D.P. M.G.G.M.Z.)

4- KUZHEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE BULUNAN ARŞİV DAİRELERİ

- 1- KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi
- 2- Kıbrıs Türk Milli Arşivi TMT Arşivi
- 3- Kıbrıs Cumhuriyeti Arşivi, Dosya: Temsilciler Meclisi
- 4- Lefkoşa Milli Arşiv Özel Arşiv Odası
- 5- Kıbrıs Milli Türk Birliği (KMTB) Nizamnamesi,

5- İNGİLİZ ARŞİV BELGELERİ

- 1- Foreign Office (İngiltere Dış İşleri Bakanlığı Arşivi)
- 2- National Archives of UK, Cabinet Office CAB (İngiliz Devlet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları)

6- ABD DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ

- 1- Foreign Relations of the United States

7- YUNANİSTAN PARLAMENTO ARŞİVİ

- 1- ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ - ΦΕΚ

B- SÜRELİ YAYINLAR

1- GAZETELER

- 1- Apoyevmati
- 2- Akşam
- 3- Bozkurt
- 4- Cumhuriyet
- 5- Eleftheria
- 6- Guardian
- 7- Dünya
- 8- Hakimiyet-i Milliye
- 9- Halkın Sesi
- 10- Mirad-ı Zaman
- 11- The Times

- 12- Tercüman
- 13- The Cyprus
- 14- Milliyet
- 15- Vakit
- 16- Ulus
- 17- Zafer
- 18- Yeni Kıbrıs
- 19- Kıbrıs
- 20- Kathimerini
- 21- Yenigazete
- 22- Kudret
- 23- Guardian
- 24- Sabah
- 25- Ta Nea
- 26- To Vima
- 27- Akropolis
- 28- Yön

2- DERGİLER

- 1- Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
- 2- Aksiyon Dergisi
- 3- Atatürk Yolu Dergisi
- 4- Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

- 5- Doğu Batı: Düşünce Dergisi
- 6- Güvenlik Kuvvetleri Dergisi
- 7- Teori Dergisi
- 8- Toplumsal Tarih Dergisi
- 9- Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
- 10- Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi'nin Enosis Kararı (10 Mart 1953), Lefkoşa 1979, KTFD Enformasyon Dairesi Yayınları, No:1.

C- HATIRAT

- 1- Debeş, Taçgey, **Sir Ronald Storrs'un Kıbrıs Anıları (1926– 1932)**, Mez-Koop Bankası KültürYayınları, Mağusa, 1993.
- 2- Denктаş, Rauf Raif, **Rauf Denктаş'ın Anıları**, Cilt I,Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.
- 3- Denктаş, Rauf Raif, **Denктаş'ın Hatıraları 1964-1967**, Cilt 1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.
- 4- Denктаş, Rauf Raif, **Arşiv Belgeleri ve Notlarla İlk Altı Ay 1963-1964**, Boğaziçi Yayınları, Lefkoşa, 1991.
- 5- Doğansal, Demiray, **Dr. Fazıl Küçük'ten Satır Araları** , Dr. Fazıl Küçük Vakfı Yayınları, Selen Ofset Ltd., Lefkoşa, 2011.
- 6- Foley, Charles, **General Grivas: Hayatım**, Çeviren: Cumhur Atay, Khora Yayınları , 1. Basım 2012.
- 7- Yalman, Ahmed Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1945-1970)**, C.IV., Rey Yayınları, İstanbul, 1970.

D- ARAŞTIRMA, İNCELEME VE DİĞER YAYINLAR

1- KİTAPLAR

Agouridis Hristos, Nikos Vasilatos, Maria Gioni ve diğerleri:	Yunanların Tarihi, Modern Yunanistan 1944-1974 , Cilt 17, Domi Atina, 2006. (Χρήστος Αγουρίδης, Νίκος Βασιλάτος, Μαρία Γκιώνη κ.α., Ιστορία των Ελλήνων, Η Σύγχρονη Ελλάδα 1944-1974, Τόμος 17, Εκδόσεις Δομή, Αθήνα, 2006.)
Agun, Hüseyin:	Demokrat Parti İktidarının Kıbrıs Politikası 1950-1960 , Demokratlar Kulübü Yayını Ankara, 1997.
Ahmad, Feroz	Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980) , (Çev.Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1994.
Ahmad, Feroz:	Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971 , Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.
Akar, Metin:	Kıbrıslı Semenderler TMT (Türk Mukavem Teşkilatı) Mücahitleri , Turan Kültür Vakfı, Yayınları İstanbul, 2009.
Akmaral, Kemal:	Akritas Planı ve Kıbrıs , Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2004.
Aksu, Fuat:	Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme , Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara, 2001.
Alaçam, Fahir:	Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler , 15. Basım Reyo Yayınevi, İstanbul, 1990.
Alastos, Doros:	Cyprus Guerilla: Grivas, Makarios and the British Heinemann Press, London, 1960.
Alastos, Doros:	Cyprus in History , Zeno Publishers, London, 1955.

Alasya, Halil Fikret:	Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri , K.K.T.C. MilliEğitim ve Kültür Bakanlığı, 1992.
Alasya, Halil Fikret:	Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi , Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.
Alasya, Halil Fikret:	Tarihte Kıbrıs , KKTC, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Kıbrıs Lefkoşa, 1988.
Alasya, Halil Fikret:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.
Aleksis, Aleksandris, Thanos Veremis, Panos Kozakos ve diğerleri:	Türk-Yunan İlişkileri 1923- 1987 , İkinci Basım, Gnosi, Atina, 1991 (Αλέξης Αλεξανδρής, Θάνος Βερέμης, Πάνος Κωζάκος, κ.α., Ο Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987, Δεύτερη Εκδοση, Γνώση, Αθήνα, 1991.
Aleksis, Aleksandris:	The Greek Minority of Istanbul and Greece Turkish Relations 1918-1974 , Center for Asia Minor Studies, Athens,1983.
Altan, Mustafa Haşim:	Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri , Milli Arşiv Yayınları. No:1, KKTC, 2000.
Altay, Nevzat:	Nationalism Amongst Turks of Cyprus: The First Wave , Oulu University Press, Finland 2005.
An, Ahmet:	Kıbrıs Nereye Gidiyor? Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
An, Ahmet:	Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar 1942-1962 , Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2005.
Apostolidis, G. Nikos:	Anamniseis apo tin Kwn/poli , Troxalia Yayınları, Atina, 1996.
Aras, Tevfik Rüştü:	Görüşlerim , Cilt 2, Yörük Matbaası, İstanbul, 1968.
Arcayürek, Cüneyt:	Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960-1965 , Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.
Armaoğlu, Fahir:	20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980) , Türkiye Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

Armaoğlu, Fahir:	Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırılmalı İnceleme) , Sevinç Matbaası, Ankara, 1963.
Armaoğlu, Fahir:	Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı) , Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
Armaoğlu, Fahir:	Crisis the Cyprus Question Initiated in Turco Greek Relations . International Review of Military History. No: 67, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
Asmussen, Jan:	Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis Cyprus At War , I.B. Tauris & Co Ltd, New York, 2008.
	Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938 , Cilt 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
	Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri , C. III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 5.baskı, Ankara, 1997.
Attalides, A. Michael:	Cyprus Reviewed , Jus Cypri Association, Nicosia, Cyprus, 1977.
Atun, Ata:	Kıbrıs Antlaşmaları Planları ve Önemli BM Kararları (1571-1983) , Suna ve Ata Altun Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı [SAMTAY], Gazimağusa, 2007.
Atun, Ata:	Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler , (SAMTAY), Gazimağusa, 2005.
Atun, Hakkı:	Dış ve İç Politikada Son Durum; Değişim ve Demokrasi , Başbakanlık Basın Bürosu, Lefkoşa, 1996.
Bağcı, Hüseyin:	Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası , İmge Kitabevi Ankara, 1990.
Bağcı, Hüseyin:	Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar , ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.

Bahadır, Mehmet:	Kıbrıs'ta Katliamlar , Rüstem Kitabevi ve Yayıncılık, Lefkoşa, 2002.
Bahcheli, Tozun:	Greek-Turkish Relations Since 1955 , Westvie Publishing. Boulder, CO 1990
Bahcheli, Tozun:	Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri(1821-1993) , Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
Bastıyalı, Mehmet:	Rodos ve Oniki Adalar Tarihi , 1. Baskı, Arkadaş Matbaacılık, İzmir, 1999.
Bayülken, Haluk:	Cyprus Question And United Nations , Second Print,CYREP Yayınevi, Lefkoşa, 2001.
Bekarlar, Faruk:	Kıbrıs Sorununun Doğuşu: Menderes Dönemi Türk – Yunan İlişkileri , Arayış Yayınları, İstanbul, 2006.
Beratlı, Nazım:	İngiliz Dönemi Başlarına Kadar Kıbrıs Türklerini Tarihi, Kimliğin Kökenleri ,Cilt I, 1. Baskı, Galeri Kültür Yayınları Lefkoşa, 1993.
Beratlı, Nazım:	Kıbrıs'ta Ulusal Sorun , Khorra Yayınları, Lefkoşa, 2012.
Beratlı, Nazım:	Kıbrıslı Türklerin Tarihi , 2. Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1999.
Besim, Filiz:	Tarihe Sözüm Var: Kıbrıslı Türklerin Toplumsal ve Siyasal Tarihine Kısa Bir Yolculuk , 1. Basım, Galata Yayınları, 2012.
Bil, Hikmet:	Kıbrıs Olayı ve İçyüzü , İtimat Kitabevi, İstanbul, 1976.
Bilge, A Suat:	Büyük Düş: Türk-Yunan Siyasi İlişkileri 1919-2000 , 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.
Bilgiç, Bestami: Bilgiç,Tuba:	Yunan Cuntası ve Kıbrıs 1967- 1974 , İpek Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
Binatlı, Hasan A:	Yunanistan ve Kıbrıs Rumları , Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1980.
Bölükbaşı, Süha:	Barışçı Çözumsuzlük Ankara'nın ABD ve BM ile Kıbrıs Macerası , İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Bölükbaşı, Süha:	Turkish-American Relations and Cyprus , University of Virginia, The Miller Centre, Lanham,: University Press of America, Maryland, 1988.
Bölükbaşı, Süha- White, Burkett:	The Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus , University Press of America, New York, 1988.
Bozkurt, İsmail:	Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını) , HD Yayıncılık ve Matbaacılık, Ankara, 2001.
Byford-Jones W. :	Grivas and the story of EOKA , Robert Hale, Londra, 1959.
Çakmak, Haydar:	Türk Dış Politikası (1919-2008) , Barış Platin Kitap, Ankara, 2008.
Çakmak, Zafer:	Kıbrıs'ta İsyân (Kıbrıs Rumlarının 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi) , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.
Çavdar, Tevfik:	Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950-1995 , İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
Çay, Abdülhaluk:	Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963 , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.
Çevikel, Nuri:	Kıbrıs: Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası 1570–1878 , 47 Numara Yayıncılık, Lefkoşa, 2006.
Chrysafis Andreas C. :	Who shall Govern Cyprus- Brussels or Nicosia? , Evandia Publishing, London, 2003.
Clogg, Richard:	A Concise History of Greece , Cambridge Universty Press, Cambridge, 1992.
Çoker, Fahri:	6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar Belgeler , Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, İstanbul, 2005.

Clerides, Glafkos:	Cyprus, My Deposition , Cilt I, Alithia Publishing, Lefkoşa, 1989.
Couloumbis, Theodore:	The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle , Praeger, New York, 1983.
Crawshaw, Nancy:	The Cyprus Revolt- An Account of the Struggle for Union with Greece , London, 1978.
Dakin, Douglas:	The Greek Struggle for Independence , Batsford, London, 1973.
Darby, Henry Clifford: C. M. Woodhouse:	A Short History of Greece From Early Times to 1964 , Cambridge University Press, 1965.
Demirağ, Hasan:	Kıbrıs; Biz ve Onlar , C. I- IV, Lefkoşa, Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı Derneği Yayınları, Ekim 2000.
Demirer, Mehmet Arif:	6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış, Hangi Derin Devlet? , Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 2006.
Demirer, Mehmet Arif:	6 Eylül 1955 Yassıda 6/7 Eylül Davası , Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.
Demiröz, Damla:	Savaştan Barışa Giden Yol: Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri , İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
Denktaş, Rauf Raif:	Kıbrıs Girit Olmasın , Remzi Kitapevi, İstanbul, 2005.
Denktaş, Rauf Raif:	Kıbrıs Meselesinde Vizyon , Eğitim Vakfı Yayınları, Kıbrıs, 1994.
Denktaş, Rauf Raif:	Kıbrıs Üçgeni , Nadir Kitapevi, Lefkoşa, 1982.
Denktaş, Rauf Raif:	Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri, [Turkish Cypriots under Colonial Adminsitration] , Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1997.
Denktaş, Rauf Raif:	İlk Altı Ay, Arşivden belgeler ve notlarla 1963-1964 , Lefkoşa, 1991.

Denktaş, Rauf Raif:	Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974 , Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.
Dodd, Clement:	The History and Politics of the Cyprus Conflict , Palgrave Macmillan, Londra, 2010.
Dodd, Clement:	Storm Clouds Over Cyprus , The Eothen Press, Cambridgeshire, 2001.
Druşotis, Makarios:	EOKA, Karanlık Yön, (EOKA: Dark Direction) , Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007.
Druşotis, Makarios:	Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme , Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2008.
Ecevit, Bülent:	Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası , İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.
Ehrlich, Thomas:	Cyprus 1958-1967 , Oxford University Press, London, 1974.
Emircan, Mehmet:	Kıbrıs Türk Toprağıdır , Türkar Yayınları, Ankara 2000.
Erhan, Çağrı:	“ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar , C 1(1919-1980), Hazırlayan: Baskın Oran, 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
Erhan, Çağrı:	“Johnson Mektubu’nun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi”, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği , Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2016.
Erhürman, Tufan:	100 Soruda Kıbrıs’ta Federasyon , Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2007.
Erim, Nihat:	Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs , Ajans Türk Matmaacılık, Ankara, 1975.
Erkin , Feridun Cemal:	Dışişlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar , C. 2, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987.

Eroğul, Cem:	Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971- Geçiş Sürecinde Türkiye , Belge Yayınları, İstanbul, 1990.
Erol, Hande:	Lider Rauf Raif Denktaş ve Kıbrıs , Deli Dumrul Yayınları, Ankara, 2017.
Erteğün, Münir N. :	The Cyprus Dispute , Oxford University Press, Oxford, 1981.
Ertuğ, Mehmet:	Birth of a State, Postal History of The Turkish Cypriot Posts , Lefkoşa, 2001.
Esenbel, Melih:	Kıbrıs Ayağa Kalkan Adam 1954- 1959 , Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
Eudes, Dominique:	Kapetanios Yunan İç Savaşı 1943-1949 , Belge Yayınları, İstanbul, 1985.
Evangelos, Averoff:	Lost Opportunities: The Cyprus Question, 1950-1963 , Çeviren: Timothy Cullen and Susan Kyriakidis, Aristide D. Caratzas Publishing, New York, 1986.
Evcil, Cumhur:	Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi , Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
Evre, Bülent:	Kıbrıs Türk Milliyetçiliği: Oluşumu ve Gelişimi , Işık Kitapevi, 2004.
Fırat, Melek:	“6-7 Eylül Olayları”, Hazırlayan: Baskın Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar , C.I, 11.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
Fırat, Melek:	“Yunanistan’la İlişkiler”, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980 , Hazırlayan:Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
Fırat, Melek:	1960- 71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu , <i>Siyasal Kitabevi</i> , 1. Baskı, Ankara, 1997.
Foley , Charles:	Legacy of Strife, Cyprus From Rebellion to Civil War , Penguin Books, 1964.

Foley , Charles:	Guerrilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas , Longman Yayınları, Londra, 1964.
Foley , Charles:	The Struggle for Cyprus , Hoover Institution Press, California, 1975.
Foley , Charles:	The Memoirs Of General Grivas , Suffolk, Longans, 1964.
French , David:	Fighting EOKA: The British Counter-Insurgency Campaign on Cyprus, 1955-1959 , Oxford University Press, Londra, 2015.
Gazioğlu, Ahmet C. :	Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo Ekonomik Durum 1958- 1960 , Cyrep Yayınları, Lefkoşa, 2000.
Gazioğlu, Ahmet C. :	Kıbrıs'ta Cumhuriyet Yılları ve Ortaklığın Sonu 1960-1964 , Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2003.
Gazioğlu, Ahmet C. :	İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II : Enosis Çemberinde Türkler , 2.B., CYREP Yayınları, Lefkoşa, 1996.
Gazioğlu, Ahmet C. :	İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosise Karşı Taksim ve Egemenlik Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı , Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara, 1998.
Gazioğlu, Ahmet C. :	Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık , Cyrep Yayınları, Lefkoşa 1986.
Gazioğlu, Ahmet C. :	“Kıbrıs'ta Türk Dönemi (1571-1878) ve Ada Yönetiminin İngiltere'ye Devri”, Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı , Lefkoşa, 2002.
Gazioğlu, Ahmet C. :	Kıbrıs'ta Soykırım Yılı 1964 ve Enosis'in Ayak Sesleri , Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2007.

Gazioğlu, Ahmet C. :	İngiliz İdaresinde Kıbrıs 1878-1960 , Cilt 1, Ekin Basımevi, İstanbul, 1960.
Gazioğlu, Ahmet C. :	İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl (1958-60) Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne , Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara, 2000.
Gedikli, Yusuf:	Kıbrıs'ta En Uygun Çözüm Nedir? ,2. Baskı, Ufuk Ötesi Yayınları, İstanbul, 2003.
	Türk – Yunan İlişkileri ve Megalo (Megali) İdea , Hazırlayan: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.
Genevoix, Maurice:	The Greece of Karamanlis , Doric Publications, Londra, Western Printing Services, 1973.
Georghallides, George:	Cyprus and The Governorship of Sir Ronald Storrs: The Causes of the 1931 Crisis , The Cyprus Research Center, Nicosia, 1985.
Gibbons, Harry Scott:	Kıbrıs'ta Soykırım , Çeviren: Alparslan Yılmaz, Özyurt Matbaası, Lefkoşa, 2003.
Girgin, Kemal:	Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Dış Politikamız, (70 Yılıın Panoraması) 1923- 1993 , Ankara, 1993.
Gökhan, Mehmet:	Kıbrıs'ta Rum-Yunan Katliamları , Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, 2003.
Gökhan, Mehmet:	Kıbrıs Barış Harekatında İlginç Olaylar , Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2002.
Göktürk, Turgay Bülent:	Enosis'in Doğuşu ve Düşünceden Eyleme Geçiş (1931 İsyanı) , Ajans Yayınları, Gazimağusa, 2009.
Gönlübol, Mehmet: Sar, Cem:	Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973) , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Ankara, 1974.

Gönlübol, Mehmet: Sar, Cem:	Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938) , Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.
Gönlübol, Mehmet: Ülman, Haluk:	Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965) , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.
Gönlübol, Mehmet:	Uluslararası Politika, İlkeler- Kavramlar Kurumlar , 4. Baskı, Atilla Kitabevi, Ankara, 1993.
Gönlübol, Mehmet:	Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990) , Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993.
Göl, Hacer:	“1931 Kıbrıs İsyanı ve Ulusal Basında Yankıları”, Tarihte Kıbrıs II , Hazırlayan: Osman Köse, İmak Yayınları, İstanbul, 2017.
Grigoriadis, Solon:	Modern Yunanistan Tarihi: 1941-1974 – Cilt 3: H.K.Tegopoulos Basımevi, Atina, 2011. (Σόλων Γρηγοριάδης, Ιστορία της Συγχρόνου Ελλάδος: 1941-1974 - Τόμος 6: Πλαστήρας Παπάγος Καραμάνλης, Χ.Κ.Τεγόπουλος Εκδόσεις, Αθήνα, 2011.)
Gül, Mustafa:	“Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar”, Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu , Hazırlayan: Azmi Süslü, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
Gülen, Ahmet:	İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası , Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.
Günver, Semih:	Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü , Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1985.
Gürel, Şükrü S. :	Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821 - 1923) , Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993.
Gürel, Şükrü S. :	Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika , Cilt 2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985.

Gürün, Kâmuran:	Dış İlişkiler ve Türk Politikası , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.
Güven, Dilek:	Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları , Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
Güvenç, Nazım:	“Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye” , İstanbul 1984, Halûk Bayülken, Cyprus Question And The United Nations , Ankara, 1983.
Hale, William:	Türk Dış Politikası 1774-2000 , Çeviren: Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2003.
Harris, George S. :	Troubled Alliance: Turkish-American Problemsin Historical Perspective, 1945-71 , American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, 1972.
Hasgüler, Mehmet:	Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs , Anka Yayınları, İstanbul, 2004.
Hasgüler, Mehmet:	Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu , 5.B., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.
Hasgüler, Mehmet:	Kimin Adası? Kıbrıs’ın Akisi 1954-1968 , Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
Hatipoğlu, M. Murat:	Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923- 1954 , Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
Hatziantoniou, Kostas:	“Kupros 1954-1974, Apo to Epos stin Tragodia” <i>The European Union Prize For Literature</i> , Iolkos Editions, Atina, 2017.
Hatzivassiliou,Evanthis:	Greece and the Cold War. Frontline State , 1952-1967, <i>Routledge Publishing</i> , New York, 2006
Hatzivassiliou,Evanthis:	The Cyprus Question, 1878-1960 , The Constitutional Aspect, Minnesota 2002.
Henderson, Mary:	Xenia-A Memoir; Greece 1919-1949 , The Bath Pres, Londra, 1988.

	Her Majesty's Stationery Office, Cyprus, Terrorism in Cyprus , London, 1956.
Heraclides, Alexis:	Yunanistan ve Doğu'dan Gelen Tehlike Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları , Çeviren: Mihalis Vasilyadis – Herkül Millas, 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
Hill, Sir George:	A History of Cyprus , Volume IV, Cambridge University Press, Cambridge, 1952.
Hitchens, Christopher:	Cyprus , London, Quartet Books, London, 1984.
Holland, F. Robert:	Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959 , Oxford University Press, London, 1998.
İşıl, Tuna:	"Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği", 1950-1960 Yıllarında Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları , Hazırlayan: Çelik, Duygu T, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2016.
İsmail, Sabahattin:	20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri Gelişimi Sonuçları , Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1988.
İsmail, Sabahattin:	Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu , Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 2001.
İsmail, Sabahattin:	Kıbrıs Üzerine Bildiriler , CYREP Yayınları, Lefkoşa, 1998.
İsmail, Sabahattin:	Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974) , KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
İsmail, Sabahattin:	150 Soruda Kıbrıs Sorunu , Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.
İsmail, Sabahattin:	Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri 1919-1938 , Lefkoşa, 1989.

İsmail, Sabahattin:	Kıbrıs Sorununun Kökleri-İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları , Akdeniz Haber Ajansı Yayınlar, Lefkoşa, 2000.
	İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973 , C.II (1939 - 1960), Derleyen: Ali Rıza Cihan, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1993.
Joseph, S. Joseph:	Cyprus Ethnic Conflict And International Politics: From The Independence To The Threshold Of The European Union , Second Edition, Macmillan Press, London, 1997.
Kalelioğlu, Oğuz:	Kıbrıs Barış Harekatı ve Gazi Magosa Savunması (15 Temmuz- 15 Ağustos 1974) , Ankara, 2011.
Karpat, Kemal:	Türk Dış Politikası Tarihi , Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
Kasımoğlu, Erten:	Eski Günler Eski Defterler , Yorum Yayınları, Lefkoşa, 1991.
Katsurides, Yiannos:	The Greek Cypriot Nationalist Right in the Era of British Colonialism , <i>Switzerland</i> , Springer International Publishing, 2017.
Katsurides, Yiannos:	Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi, Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu , Çeviren: Kıyal Eresen, Khora Yayıncılık, Lefkoşa, 2014.
Ker-Lindsay, James:	Britain and the Cyprus Crisis 1963-1964 , Bibliopolis Publisher, Almanya, 2004.
Keser, Ulvi:	Yardım Et Komşu; İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Yunanistan'a Yardım Faaliyetleri , Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Ankara, 2005.
Keser, Ulvi:	Yunanistan'ın Büyük Açlık Dönemi ve Türkiye , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Keser, Ulvi:	Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-50-60-70) , Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2006.
Keser, Ulvi:	Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı , Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
Keser, Ulvi:	Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013) , Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.
Kitsikis, Dimitri:	Yunan Propagandası , Çeviren: Hakkı Devrim, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1974.
Kitsikis, Dimitri:	Yunan-Türk Devleti Tarihi 1928-1973 , Estia, Atina, 1981. (Δημητρίης Κιτσίκης, Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Χώρου 1928-1973, Εστία, Αθήνα, 1981.)
Kızılyürek, Niyazi:	Daha önceleri neredeydiniz?: Dünden bugüne Kıbrıs müzakereleri , Birikim Yayınları, İstanbul, 2008.
Kızılyürek, Niyazi:	Glafkos Klerides (Tarihten Günümüze Bir Kıbrıs Yolculuğu) , İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
Kızılyürek, Niyazi:	Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs , İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
Kızılyürek, Niyazi:	Yorgos Vasiliou:Düne ve Yarına Dair Düşünceler , Heterotopia Yayınları, Lefkoşa, 2014.
Kızılyürek, Niyazi:	Bir Hınç ve Şiddet Tarihi: Kıbrıs'ta Statü Kavgası ve Etnik Çatışma , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
Kızılyürek, Niyazi:	Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Kıbrıs Cumhuriyeti , İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
Kızılyürek, Niyazi:	Kıbrıs Sorununda İç ve Dış Etkenler , İkinci Basım, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2001.
Kızılyürek, Niyazi:	Paşalar ve Papazlar: Kıbrıs'ta Hegemonya , İkinci Basım, İstanbul, 2011.

Koç, Süleyman:	Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar , 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
Konuk, Mustafa Ş. :	"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Doğuşu" Kıbrıs'ın Tek Meşru Devleti; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti , Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 1984.
Kranidiotis, Giannos:	(Atina-Lefkoşa İlişkileri (1960-1974), Siyas Antitezler ve Hatalar) (Οι σχέσεις Αθήνας-Λευκωσίας (1960-1974) πολιτικές αντιθέσεις και σφάλματα), Atina: Estia, 1981.
Kranitiotis, Nikos:	Zor Yıllar , KKTC Enformasyon Dairesi Yayını, Lefkoşa, 1985.
	KTFD Enformasyon Dairesi Belge Yayınları No: 10, Kıbrıs'ta Barışa Gerçek Engel ENOSİS , Lefkoşa, 1982.
Küçük, Fazıl:	Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti , Devlet Basımevi , Lefkoşa, 2002.
Küçük, Fazıl:	Yokluk İçinde Toplumsal Mücadelemizin Görkemli Günleri , KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı, Lefkoşa, 1998.
Küçük, Fazıl:	The Voice of Cyprus , Lefkoşa, 1956.
Kürşad, Fikret: Altan, Mustafa Haşim: Egeli, Sabahattin:	Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi , Kutsun Yayınevi , İstanbul, 1978.
Kyle, Keith:	Cyprus in search of Peace , Minority Rights Group Publications, Londra, 1997.
Kyriakides, Stanley:	Cyprus: Constitutionalism and Crisis Government , Philadelphia, 1968.

Lacher, Hannes:	Reflections on the Cyprus problem : A Compilation of Recent Academic Contributions , Cyprus Policy Center, Gazimagusa, 2006
Larrabee, F.Stephen:	U.S. Policy Toward Cyprus and The Eastern Mediterrian , Changing Strategic Perspactives After the Cold War , RAND Publication, Washington D.C., 1999.
	Lefkoşa Milli Kütüphane Arşivi, Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Tüzüğü , “Federasyon Anayasası”, KTFK Bülten, Londra, 2007.
	Lozan Sulh Muahedenamesi , Hazırlayan: Mustafa Zahit Öner, Dün Bugün Yayınları, İstanbul, 2020.
Mallinson, William:	A Modern History: Cyprus , Tauris & Co Ltd, Londra, 2005.
Manisalı, Erol:	Dünden Bugüne Kıbrıs , Gündoğan Yayınları, İstanbul,2003.
Manizade, Derviş:	65 Yıl Boyunca Kıbrıs, Söylediklerim, Yazdıklarım , Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul, 1993.
Manizade, Derviş:	Kıbrıs Dün Bugün Yarın , Kıbrıs Türk Kültür Derneği, İstanbul, 1975.
Markides, C. Kyriacos:	The Rise and Fall of the Cyprus Republic , Yale University Press, London, 1977.
Mavroyannis, Andreas D:	“Kıbrıs Sorununun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi”, Derleyen: Semih, Vaner, Türk-Yunan Uyuşmazlığı , Çeviren: Süleyman Aksoy, İstanbul, Metis Yayınları, 1990.
Mazower, Mark:	Inside Hitler’s Greece; The Experience of Occupation 1941-1944 , Yale University Press, Londra, 1993.
Meram, Ali Kemal:	Belgelerle Türk İngiliz İlişkileri Tarihi , İstanbul, 1969.

Meray, Seha L. :	Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler , Cilt II, 2.baskı, 8.kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
Metin, Hüseyin:	Kıbrıs Tarihine Toplu Bir Bakış , Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1959.
Migdalovitz, Carol:	Cyprus: Status of U.N. Negotiations , Congressional Research Service. Order Code RL33497, 2002.
Millas, Herkül:	Yunan Ulusunun Doğuşu , 2.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
Millas, Herkül:	Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri , İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
Morgan, Tabitha:	İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi , Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2013.
Moustakis, Fotios:	The Greek-Turkish Relationship and NATO , Frank Cass, Londra, 2005.
Mütercimler, Erol:	Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri , Yaprak Yayınları, İstanbul, 1990.
Mütercimler, Erol:	Satılık Ada Kıbrıs , Alfa Yayınları, İstanbul 2009.
Necatigil, Zaim M.:	The Cyprus Conflict , Tezel Ofset and Printing, Lefkoşa, 1982.
Neokleus, Panikos:	Tarihe Işık Tutan Anılar 1955-1974 Kıbrıs , Çeviren: Melis Kızıldağ, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.
Nesim, Ali:	Kıbrıslı Türklerin Kimliği , KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1990.
Nikolaos, Stelya:	İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti: Kıbrıs Sorununu Yeniden Okumak : Kıbrıslı Türk Basını, EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959) , Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2013.
Oberling, Pierre:	Kıbrıs Faciası , Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.

Oberling, Pierre:	The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus , Social Science Monographs, New York, 1982.
Oberling, Pierre:	Bellapais’ye Giden Yol: Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs’a Göçü , Çeviren: Mehmet Erdoğan, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1987.
Öksüzöğlu, Oktay:	Dünüyle Bugünüyle Kıbrıs Türkleri , Hamle Basın Yayın, İstanbul, 2003.
Olgun, Aydın:	Kıbrıs Gerçeği 1931-1990 , Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991.
Önalp, Ertuğrul:	Geçmişten Günümüze Kıbrıs , Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.
Onurkan Samani, Meltem:	Kıbrıs Türk Milliyetçiliği , Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1999.
Oral, Sander:	Türk Dış Politikası , İmge Yayınları, İstanbul, 2006
Oral, Sander:	Siyasi Tarih (1918-1994) , 10 Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 2002.
Oran, Baskın:	“Self Determinasyon – Self Government” Kutusu, Hazırlayan: Baskın Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar , C.I, 11.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
Orr, Charles William James:	Cyprus Under British Rule , London, 1918.
Örek, Osman:	Kıbrıs Türk Liderleri Osman Örek 1925- 1999 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçiliği, Lefkoşa, 2000.
Örek, Yeşim:	Belgelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Tarihi Gerçekleri: Osman Örek’in Kişisel Arşivinden , Alfa Yayınları , İstanbul, 2010.

Öymen, Onur:	Silahsız Savaş , Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.
Öymen, Onur:	Zor Rota (Gençlik ve Diplomasi Anıları) , Remzi Kitabevi, 2017.
Özey, Ramazan:	Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya , Aktif Yayınları, İstanbul, 2001.
Özmen, Süleyman:	Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs 1974 , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
Öztoprak, Salih:	Kıbrıs'ta Hasıraltı Belgeler 1925-1975 , Kitap Matbaacılık, Gönyeli Kıbrıs, 2007.
Pallis, Alexander Anastasius:	Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922) , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
Panagiotakos, P. Konstantinos:	Kypros: O Fakellos tis Megalis Prodosias , 2.Baskı, Ekdoseis Filippoti, Athina, 1986.
Panteli, Stavros:	The Making of Modern Cyprus: From Obscurity to Statehood , Interworld Publications, 1990.
Papandreou, Andreas G:	Namlunun Ucundaki Demokrasi , Çeviren: Semih Koray - Mehmet Emin Yıldırım, 2.Baskı, Bilgi Yayınevi İstanbul, 1988.
Papuççular, Hazal:	Türkiye ve Oniki Ada 1912- 1947 , İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
Parla, Reha:	Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri , Tezel Matbaacılık, Lefkoşa, 1985.
Psyroukis, Nikos:	Modern Yunanistan Tarihi 1940-1967 – İkinci Kısım , Epikerotita, Atina, 1976, s. 92. (Ψυρούκης Νίκος, Ιστορία Της Σύγχρονης Ελλάδας 1940-1967 - Τόμος Δεύτερος, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1976.)
Purcell, H. Davison:	Cyprus , New York, 1969
Reddaway, John:	Burbened with Cyprus, the British Connection , London, 1986.

Rousseas, Stephan:	Yunan Cuntası ve CIA , Çeviren Dr. Devrim Ulucan, Devrim Yayınları, İstanbul, 1974.
Şahin, Haluk:	Johnson Mektubu , Gendaş Yayınları, İstanbul, 2002.
Sabis, Ali İhsan:	Hatıralarım , Galeri Kültür Yayınları, 2002.
Sakin, Serdar: Dokuyan Sabit:	Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı) , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.
Salışık, Salahattin:	Tarih Boyunca Türk- Yunan İlişkileri ve Etnik-İ Eterya , Kıtay Yayınları, İstanbul, 1968.
Sanal, Türker:	Menderes Hükümetleri (22 Mayıs-1950-27 Mayıs 1960) , Sim Matbaacılık, Ankara, 2000.
Sanver, Ahmet:	Anılarım 1963-1967: Akritas'a Karşı TMT , Ateş Matbaacılık, Lefkoşa, 2012.
Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç: Eskiuyurt, Özer:	Kıbrıs Sorunu , İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1975.
Sarınay, Yusuf: Sümbül, Tahir:	Emperyalizm ve Büyük Hayal , Günce Yayıncılık, Ankara, 1999.
Savrun, Ergenekon:	1960 ve 1974 Yılları Arasında Türkiye ve İngiltere'nin Karşılaştırmalı Kıbrıs Politikaları , Pelikan Yayınları, Ankara, 2018.
Sayıl , Altay:	Kıbrıs Polis Tarihi , Lefkoşa, 1985.
Serter, Vehbi Zeki:	Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963) , GenelKürmay Başkanlığı Atase Yayınları, Ankara, 2014.
Serter, Vehbi Zeki:	Kıbrıs Tarihi , Kema Matbaası, Lefkoşa, 1988.
Serter, Vehbi Zeki:	Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi , Cilt 1, Lefkoşa, 1973.
Serter, Vehbi Zeki:	Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım , GenelKürmay Basımevi, İstanbul, 2008.

Skopetea, Elli:	To Protipo Vasileo Ke İ Megali İdea , Politipo Yayınları, Atina, 1988.
Smith, Michael Llewellyn:	Yunan Düşü , Çeviren: Halim İnal, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002.
Somuncuoğlu, Sadi:	Kıbrıs'ta Sirtaki , Boyut Tan Matbaa, Ankara, 2002.
Sönmezoğlu, Faruk:	“Kıbrıs Sorunu ve Sorunun Çözümüne İlişkin Perspektifler”, Hazırlayan: Alaeddin Yalçinkaya, Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu , Sakarya Üniversitesi Basımevi, Sakarya, 1988.
Sönmezoğlu, Faruk:	“Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kıbrıs Politikası (1945’den Günümüze),” Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi , Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008.
Sönmezoğlu, Faruk:	Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu: 1945– 1986 , İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991.
Sönmezoğlu, Faruk:	Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler , Der Yayınları, İstanbul, 2000.
Sonyel, Salahi R. :	Cyprus the Destruction of Republic and Its Aftermath (1960-1974) , Özyurt Matbaası, Ankara, 2003.
Sonyel, Salahi R. :	Cyprus The Destruction of a Republic: British Documents 1960-65 , Cambridgeshire, The Eothen Press, 1997.
Sonyel, Salahi R. :	The Struggle Of The Turkish People Of Cyprus , Cyprus Turkish Assosiation Publications, London 1995.
Sotiris, Rizas:	Oi Ellinotourkikes Skheseis kai to Aigaiο 1973-1976 , I. Sideris, Athina, 2006.
Soysal, İsmail:	Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945) , 3. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Stavrinides, Zenon:	The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood , Nicosia, 1975.
Stratos, Konstantinos:	Antithesi kai Diafonia: H Stasi ton Efimeridon sti Diktatoria 1967-74 , Ekdoseis Kastanioti, Atina, 1995.
Svolopoulos, Konstantinos:	H Elliniki Eksoteriki Politiki 1945- 1981 , C.II, 8. Basım, Estia, Athina, 2008.
Svolopoulos, Konstantinos:	H Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945 , 9.Baskı, Estia, Athina, 2002.
Svolopoulos, Konstantinos:	Yunan Dış Politikası 1945-1981 , 2. Cilt, Estia, Atina, 2007.(Κωισταντίνος Σβολόπουλος, Η ΤλληνικήΕξωτερική Πολιτική 1945-1981, Τομ.Β΄, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2007).
Svoronos, Nikos:	Çağdaş Helen Tarihine Bakış , Çeviren: Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul, 1988.
Tahsin, Arif Hasan:	Kıbrıs: Türk- Yunan Hesaplaşmasının Rehinesi , Birikim Yayınları, 1995.
Tamçelik, Soyalp:	Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi , ODTÜ Yayınları, Ankara, 2009.
Tamçelik, Soyalp:	Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçışı (1878-1919) , KKTC Cumhurbaşkanlığı Basımevi, Lefkoşa, 1997.
Tansu, İsmail:	TMT Nasıl Kuruldu”, Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları, 1955- 1983 , Hazırlayan: Ali Satan, Erdoğan Şentürk, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012.
Tayhani, İhsan:	Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol , Kıbrıs Türk Millî Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri, <i>Uluslararası Sempozyum</i> , Çağlaş ve Oğulları Ltd., C.I., Lefkoşa, 2009.
Tellal, Erel:	Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri 1953-1964 , Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Toluner, Sevin:	Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Milletlerarası Hukuk, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977.
Tolgay, Ahmet:	Kanlı Noel-Kıbrıs Türkü'nün Ateşle Sınava, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993.
Tsoucalas, Constantine:	The Greek Tragedy, Penguin Books, Baltimore, 1969.
Tulça, Enis:	Atatürk, Venizelos ve Bir Diplomat Enis Bey, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003.
Tuncer, Hüner:	İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980), 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004.
Tuncer, Hüner:	Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005.
Tzermias, Pavlos:	Istoria tis Kupriakis Dimokratias, Libro Epe Publications, Atina, 2001.
Uçarol, Rıfat:	1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması: Adanın İngiltere'ye Devri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.
Uçarol, Rıfat:	Siyasi Tarih 1789- 1994, Filiz Kitabevi, 1995.
Ünsal, Artun:	Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2002.
Valinakis, Yannis G. :	Yunan Dış Politikasına Giriş 1949-1988, Paratiritis, Selanik, 1989. (Βαληνάκης Γιάννης Γ., Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989.)
Vamık, D. Volkan: Itzkowitz, Norman:	Türkler ve Yunanlılar /Çatışan Komşular, Çeviren: Banu Büyükkal,Bağlam Yayınları, İstanbul 2002.
Vamık, D.Volkan:	Kıbrıs: Savaş ve Uyum, Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi, Everest Yayınları İstanbul, 2008.

Vaner, Semih:	“Türkiye, Yunanistan ve Süper Güçler: Biri Diğetine, Üçü Birine mi Karşı Yoksa Herkes Kendisi İçin mi?,” Derleyen: Semih Vaner, Türk-Yunan Uyuşmazlığı , İstanbul, Metis Yayınları, 1990.
Varnavas, Andreas:	İstoria Tu Apelefterotiku Agona Tis EOKA 1955-1959 (EOKA nın Bağımsızlık Mücadelesi 1955-1959) , Nicosia 2002.
Vournas, Tasos:	Istoria tis Sygkhronis Elladas: Khounta – Fakelos Kyprou (1967-1974) , 8. Basım, Ekdoseis Pataki, Athina, 2007.
Wagstaff, J.M. :	Greece: Ethnicity and Sovereignty 1820-1994 , Atlas and Documents, Archive Editions Cambridge 2002.
Wenzke, Caroline: Lindley, Dan:	Dismantling the Cyprus Conspiracy: The United States Role in the Cypriot Crises of 1963, 1967, 1974 , University of Notre Dame Working Paper in Progress, 2011.
Yalçın, E. Semih:	Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti , Berikan Yayınları, 2010.
	Yassıada Zabıtlar-II 6/7 Eylül Olayları Davası , Aktaran: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007
Yavuz, Hidayet:	Konuşmalarıyla Menderes , Cilt: 1, İstanbul 1958.
Yavuzalp, Ercüment:	Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik , Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.
Yıldırım, Kadir:	Hukuksal ve Tarihsel Boyutuyla Oniki Ada ve Meis , Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2020.
Yolak, Seyit:	1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri , KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1998.
Yorgancıoğlu, Günay:	Kıbrıs Coğrafyası , Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

Zahariadis, Karolos:	Kıbrıs , Çeviren: Yusuf Alp, İstanbul, Birikim Yayınları, 1.Baskı 1979.
Zia, Nasim:	Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Adada Kurulan İngiliz İdaresi , TKAE.Yayınları, Ankara, 1973.
Zürcher, Erik J. :	Turkey: A Modern History , I. Baskı, Tauris & Co. Ltd, Londra, 1993.

2. MAKALELER

	“Aid to Greece and Turkey”, The Department of State Bulletin Supplement , Vol. XVI, No: 409 A, Near Eastern Series VII, Washington D.C., 2002, pp. 826-909.
Açıkses, Erdal – Cankut,Ayhan:	“Kıbrıs Meselesini Doğuran Sebepler, Megali İdea ve Enosis”, Türk Dünyası Araştırmaları , Sayı: 161, 2009, ss. 69-94.
Adams, T.W. :	“The American Consern in Cyprus”, The Annals of the American Acedemy of Political and Social Science , 1972; Sayı 95, p. 102.
Akalın, Cüneyt:	“6-7 Eylül Olayları ve Çarpıtılan Gerçekler”, Teori Dergisi , Sayı: 231, Nisan 2009, ss.39-40.
Akar, Rıdvan:	“İki Yıllık Gecikme: 6-7 Eylül 1955”, Toplumsal Tarih Dergisi , Sayı: 117, Tarih Vakfı, İstanbul:2003, ss. 86-93
Akçora, Ergün Öz:	“Kıbrıs Türkünün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliam”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi , Sayı 179, İstanbul, 2009, ss. 35-62.

Akgün, Sibel:	“İngiliz Sömürge Yönetimine Karşı Kıbrıs Türk Toplumunun Tepkisi”, 2011’de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, “Fırsatlar ve Tehditler” , Sempozyumu Bildirileri , Ankara,Ocak 2012, ss. 24 – 81.
Alasya, Halil Fikret:	“İngiliz İdaresinde Kıbrıs’ta Tatbik Edilen Politika,” Cevat Gürsoy ve diğerleri, Kıbrıs ve Türkler, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü , Ankara 1964, ss. 68-98.
Alasya, Halil Fikret:	“Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi , Türk Heyeti Tebliğleri, Ankara 14-19 Nisan 1969. ss. 131-133.
Albayrak, Mustafa:	“Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950 – 1960)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , Cilt: XVI, Sayı: 46, 2000, ss.249 – 275.
Altuğ, Yılmaz:	“Atatürk’ün Dış Politikası”, Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı Tebliğleri (10-11 Kasım 1980) , C. II, İstanbul 1981, ss. 485-489
Anderson, David:	“Policing and Communal Conflict: The Cyprus Emergency, 1954-60”, Journal of Imperial and Commonwealth History , 21(3), 1993, pp. 175-207.
Angın, Osman:	“İlk Anı, İlk İzlenim”, Güvenlik Kuvvetleri Dergisi , Kası 1987, Sayı 2, s.16.
Armaoğlu, Fahir:	“1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , Cilt:14, Sayı:2, 1959, ss.57-86.
Armaoğlu, Fahir:	“The Uneasy Birth of Cyprus Republic: 1954-1958”, Dış Politika , Vol: 4, No: 2-3, 1974, ss. 1- 47.
Asmussen, Jan:	“Cyprus – Should the UN withdraw?” European Center for Minority Issues , cilt(25), 2011, pp. 1-21.

Atay, Mehmet:	“Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya Dosyası , BM Özel, C.VIII, Sayı:1, (İlkbahar 2002), ss. 299- 309.
Ateş, Yurtsever Nevin:	“Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları”, İdris Bal (Ed.), 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, 2. Baskı, Nobel Basımevi, Ankara 2004, ss.31-56.
Ayaz, Erhan:	“6-7 Eylül Olaylarının Türk Gazetelerindeki Yansımaları”, International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal , Sayı 2(2), 2015, ss. 81- 92
Babaoğlu, Resul:	“Türkiye’nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , Sayı 36, 2018, ss. 323-347.
Babaoğlu, Resul:	“6/7 Eylül Olaylarının Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme”, International Journal of Social Science , Volume 6 Issue 2, Şubat 2013, ss.1349-1371.
Baker, Eric:	“The Settlement in Cyprus”, The Political Quarterly , July – September 1959, pp. 244-253.
Batur, Bülent:	“Türk Konsolosluğu Gözünden İki Dünya Savaşı Arası Dönemde İngiliz Müstemleke İdaresi Altında Kıbrıs Türkleri”, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 10 (1) (Haziran 2013), ss.59 -60.
Benlisoy, Foti:	“6/7 Eylül Öncesinde Basında Rumlar”, Toplumsal Tarih , Sayı: XLVI 81, Eylül 2000, ss. 31-32.
Bilge, Suat:	“The Cyprus Conflict and Turkey,” Hazırlayan: Kemal Karpat, Turkey’s Foreign Policy in Transition 1950-1974 , Leiden, Netherlands, E. J. Brill, 1975, ss.135-185.

Bilgin, Mustafa Sıtkı:	“Johnson Mektubu ve Türk-İngiliz İlişkileri”, Atatürk Araştırma Merkezi-Doğu Akdeniz Üniversitesi Atatürk Uygulama ve Araştırma Merkezi, 11-13 Aralık 2014, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumunda Sunulan Bildiri.
Bölükbaşı, Süha:	“The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non Settlement between 1954 and 1996”, International Journal of Middle East Studies , Vol.30, No.3 Ağustos 1998, ss.411- 434.
Bozkurt, İsmail:	“Yunan Yayılmacılığı ve Kıbrıs (1821-1974)” Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu , Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, 2002, ss. 35-43.
Çakmak, Zafer:	“Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi , S 36-14, Erzurum, 2008, ss.201-223.
Çakmak, Zafer:	“Megali İdea’nın Ortaya Çıkışı ve Yunanistan’ın Genişleme Siyasetine Etkisi”, IV. Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu (Tarihten Günümüze Dış Tehditler) , (Elazığ, 16-17 Ekim 2003), Bildiriler, F.Ü. Basımevi, Elazığ, 2004, ss. 211-232.
Camp, Glen D.:	“Greek-Turkish Conflict over Cyprus”, Political Science Quarterly , Vol.95, No.1, Spring 1980, pp. 43-70.
Cemal Arif Alagöz:	“Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, 14-19 Nisan 1969 , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1971. ss.13-29.
Clucas, Lowell:	“The Byzantine Legacy in the Modern Greek World: The Megali İdea”, Edited by: Richard Clogg, Anatolica Studies in the Greek East in the 18th and 19th Centuries , Hampshire 1996, pp. 253-281.

Coşkun, Yasin:	“Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin (KTFD) İlanından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) Kuruluşuna Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Sorunu (1975 1983)”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi , Sayı: 64, 2018, ss. 119-143.
Coşkun, Yasin:	“1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Türk-İngiliz İlişkilerine Etkileri”, Journal of History School , Sayı 8, 2015, ss. 449-462.
Coughlan, Reed:	“The Cyprus Problem: Perspectives From Both Sides of The Green Line”, Ethnic Studies Report , X(1), 1992, pp. 25-36.
Coughlan, Reed:	“ <i>Negotiating the Cyprus Problem: Leadership Perspectives from both sides of the Green Line</i> ,” The Cyprus Review , 3(2), 1991, pp. 96-97.
Cumalıoğlu, Yakan:	“Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi Bugünü ve Yarını , Ankara 2001. ss. 16-19.
Danopoulos, Constantine P.:	“The Greek Military Regime (1967-1974) and the Cyprus Question – Origins and Goals,” Journal of Political and Military Sociology , Vol. 10 (Fall 1982), pp. 257-273.
Değerli- Sarıkoyuncu, Esra:	“Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)”, Akademik Bakış , Cilt:6 Sayı:11, 2012, ss. 85-101.
Demir, Şerif:	“Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi , Sayı, 12, 2010, ss. 37-65.
Demirtaş-Coşkun, Birgül:	“Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri”, Derleyen: İhsan Bal, 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası , Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004, ss. 246-247.

Demiryürek, Mehmet:	“Lozan Sonrası Kıbrıs’tan Türkiye’ye Göç (1923-1926)”, Toplumsal Tarih Dergisi , Sayı 115 (Temmuz 2003), ss. 90-93.
Denktaş, Rauf Raif:	“Kıbrıs Meselesi Halledilmeli”, Türkler , C.19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 887- 896.
Doob, Leonard:	“Cypriot Patriotism and Nationalism”, Journal of Conflict Resolution , 30(2), 1986, pp. 385-386.
Ecevit, Bülent:	“Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs”, D.T.C.F. Dergisi , Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999. ss. 1-24.
Engilli, Fahriye:	“Kıbrıs’tan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Basınına Yansımaları”, Journal of Black Sea Studies , Issue 29 (-2013, ss. 111-136.
Erol, Hande:	“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluş Süreci”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi , Yıl: 3, Sayı: 17, 2015, ss. 296-313.
Eyicil, Ahmet:	"Atatürk Devrinde Türkiye'nin Balkan Politikası", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , 20/59, Temmuz 2004, ss. 335-357.
Fırat, Melek:	“Kıbrıs Sorunu’nun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)”, Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç (15-17 Ekim 1997 Ankara Sempozyuma Sunulan Bildiriler) , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss.554-557.
Gazioğlu, Ahmet C.:	“Kıbrıs’ta Türk Yönetiminin Hoşgörülü Davranışı ve Hristiyan Toplumlara Tanınan Haklar”, Kıbrıs’ın Dünyü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları , (G. Mağusa 28 Ekim-2 Kasım 1991), Ankara 1993. s.219.

Gökdel, Mehmet: Ali:	“19 Mayıs Atatürk ve Kıbrıs Türkü”, Güvenlik Kuvvetleri Dergisi , Lefkoşa 1991, Sayı 14, s. 17.
Göktepe, Cihat:	“Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk İngiliz İlişkileri(1955-1959)” Türkler , C. 16, Ankara, 2002, ss. 943-951.
Göktepe, Cihat:	“The Cyprus Crisis of 1967 and its Effects on Turkey’s Foreign Relations,” Middle Eastern Studies , Vol. 41, No. 3 (May 2005), ss.431-444.
Göktürk, Turgay Bülent:	“Rumlar’ın Kıbrıs’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Merkezi , Sayı: VII-16-17, 2008.
Gönlübol, Mehmet - Ülman, Haluk:	“Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , C. XXI, No.1, Mart 1966, ss. 143-182.
Güler, Yavuz:	“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi , Sayı: 5, 2004, ss 101-112.
Günel, Altuğ:	“ABD’nin 1974 Kıbrıs Askeri Darbesindeki Rolü”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , Cilt 10, Sayı: 17, 2019, ss.2170- 2207.
Güven, Dilek:	“6-7 Eylül Olayları ve Failleri”, Toplumsal Tarih Dergisi , Sayı: 141, Tarih Vakfı ,İstanbul: 2005. ss 38-49.
Hadjipavlou, Trigeorgis, Maria:	“Cyprus, An Evolutionary Approach to Conflict Resolution” Journal of Conflict Resolution , 37(2), 1993, pp. 340-360.
Hadjipavlou, Maria:	“The Cyprus Conflict: Causes and Implications for Peacebuilding”, Journal of Peace Research , Sayı: 44, pp. 352, 354.

Haggard, Henry Rider:	“Our Position in Cyprus”, Contemporary Review , 51, 1887, pp. 879-880.
Halaçoğlu, Yusuf:	“Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti ve Balkanlar”, I. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri , Yayına hazırlayan: Nimetullah Hafız, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 29-38.
Hale, William, - Norton D. John:	“Turkey and The Cyprus Crisis”, The World Today , Vol.30, No.9, September 1974, pp.368-371.
Hatzivassiliou, Evanthis:	“The Cyprus Question, 1878-1960.” The Constitutional Aspect, Minnesota-Mediterranean and East European Monographs , in: The Cyprus Review, Vol. 17, No.1, Spring 2005, Minneapolis, Minnesota, pp. 127,129.
Hayta, Necdet:	“İkinci dünya savaşı yıllarında Ege Adaları sorunu”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , 12(36), 1996, ss. 817-848.
İlhan, Metin:	“Kıbrıs Sorununun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması (1958 1974)”, Türkiyat Mecmuası Sayı: 25 , 2015 ss. 255-280.
İnalcık, Halil:	“Helenizm, Megali İdea ve Türkiye”, Doğu Batı: Düşünce Dergisi , Sayı. 31, 2005, ss. 9-26.
İnan, Afet:	"Atatürk'ün Bazı Özellikleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , 1/ 1 (Kasım 1984), ss. 96-101.
İrkıçtal, Eftal:	“İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde Taksim Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere’nin Self Determinasyon Teklifi,” Historie Studies , Prof.Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2012, ss.197-198.
İrmak, Sadi:	“Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , 3 / 9 (Temmuz 1987), ss.487- 496.

Kaya, Mehmet:	“Tek Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikasına Bakışı”, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği, Hazırlayan: Çelik, Duygu T. , Atatürk Araştırma Merkezi , Ankara 2016, ss. 33-54.
Kalelioğlu, Oğuz:	“Türk- Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi , S.41, Mayıs 2008, ss.105-123.
Keating, Kenneth B.:	“Cyprus: Union with Greece,” Vital Speeches of the Day , Vol. 30, Issue 22, 1964, pp. 695-696.
Keser, Ulvi:	“Son Elli Yıllık Süreç Kıbrıs Meselesi ve Avrupa Birliği”, Stratejik Araştırmalar Dergisi , S.2, Yıl: 1, 2003. s. 241.
Keser, Ulvi:	“21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , 11/23, 2011, ss. 93-121.
Keser, Ulvi:	“Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi , Sayı: 12/25 , 2012, ss. 181-226.
	Kıbrıs Mektubu Dergisi , “Köfünye Katliamına katılan Bir Rum Askerinin Olay İle İlgili Anlattıkları”, Ocak 1992, Cilt 5, No.1, s. 29.
Kılıçoğlu,Cihangir, Çiğdem:	“Modern Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi , Yıl: 4, Sayı: 3, Aralık 2016, ss. 518-539.
Kocabaşoğlu, Uygur:	“6-7 Eylül Olaylarından Sonra ‘Hasar Tespit Çalışmaları’ Üzerine Birkaç Ayrıntı”, Toplumsal Tarih , Eylül 2000, Sayı 81, ss. 45-49.
Kousoulas, D. George:	“ Greek Politics ,” Balkan Studies , 8:2, 1967, pp. 407-420.

Küçüköğlu, Bayram:	“Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması”. Atatürk Yolu Dergisi , Sayı: 48, 2011, ss.791-814.
Kutay, Cemal:	“Kıbrıs Davası, Adnan Menderes ve İlk Günler”, Tarih Konuşuyor , Aylık Tarih Mecmuası, Cilt: 1, 1964, ss. 71-76.
Macar, Elçin:	“6-7 Eylül’ Tanıklıklar”, Toplumsal Tarih Dergisi , Sayı:141, Tarih Vakfı, İstanbul: 2005, ss. 54-55
Martin, Ian:	“The Cyprus Troubles 1955-1960”, Cambridge Papers in Modern Greek , no:1, 1993, pp.65-83.
Millas, Herkül:	“Yunanistan’da Bir Askeri Darbe”, Aksiyon , Temmuz, 2009, s.86.
Mouzelis, Nicos-George Pagoulatos:	“Civil Society and Citizenship in Post War Greece”, Citizenship and the NationState in Greece and Turkey , Routledge, Oxon, 2005, pp. 85-87.
Neill, Nugent:	“EU Enlargement and the Cyprus Problem,” Journal of Common Market Studies , 2000, Vol. 38, NO. 1, pp. 131-150.
Öksüz, Hikmet:	“Lozan’dan Sonra Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri”, Tarih ve Toplum Dergisi , 32/187 (Temmuz 1999), ss. 35-38.
Olgun, Kenan - Balıkcıoğlu, Emrah:	“The Times Gazetesi’ne Göre Kıbrıs’ta İdari İslahat”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi , C. IX, Sayı:1, 2012, s.832-845.
Owen, Tweedy:	“Enosis: The Outbreak in Cyprus”, Fortnightly Review , 130, December, 1931, ss. 766-767.
Özel, Sabahattin:	"Atatürk Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri", Türkler , Editör: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 645-653.

Özmatyathı,İçim Özenli:	“British Colonial Influence on Turkish and Greek Cypriot Education (1878-1960)”, Curriculum and Identity, Issue 50, Near East University Departments Of Education And History , Nicosia, 2011, ss. 1-20.
Öztoprak, İzzet:	“Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi , Cilt 3, Sayı 3,1997, ss. 207-232.
Pipinelis, Panayotis:	“The Greco-Turkish Feud Reviewed,” Foreign Affairs , Vol. 37 (January 1959), pp. 306-316
Rosenbaum, Naomi:	“Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878 1960,” Canadian Journal of Political Science , Vol. 3, No. 4,1970, pp. 605-627.
Postacıoğlu, Mehmet:	"Ege Adalarının Dünü-Bugünü", Güncel Konular , No. 8, 1987, s. 136–147.
Şahin, İsmail, Parlakay Topbaş, Selma:	“Türkiye’nin Kıbrıs’ta Statükoyu Koruma Çabaları ve Makarios’un Ankara Ziyareti”, Uluslararası SosyalAraştırmalar Dergisi , 9 (42), 2016, ss. 779-796.
Sakarya, İhsan:	“Yunanlılar, Yunanistan ve Yunanistan’ın Güvenlik Sorunu ile Dış Politikasında İzlediği Yol”, Stratejik Etüt Bülteni , Sayı: 8, Yıl.24, Ağustos 1990, ss.41-42.
Sakin, Serdar:	“6/7 Eylül 1955 Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , C: 3, S: 12, 2010, ss. 378-386.
Samani, Onurkan Meltem:	“Kıbrıslı Türkler Açısından Türkiye’nin Kıbrıs Sounu’na Müdahil Olma Süreci ve Önemi”, Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000 , Hazırlayan: İsmail Bozkurt, C.1, DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, ss. 452-467.

Sarısamam, Sadık:	“Kıbrıs Türk Halkına Yapılan Yardımlar (1950-1974)”, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği , Hazırlayan: Çelik, Duygu T., Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2016., ss. 159-201.
Satan, Ali:	“Türkiye ‘Artık KKTC Vaktidir’ Demeli”, Derin Tarih , Sayı: 76, 2018, ss.74-79.
Satan, Ali:	“İki İmparatorluk İki Kıbrıs Dosyası: 1919 Yılında Osmanlı ve İngiltere Diplomatlarının Çantalarındaki Kıbrıs Evrakı”, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi , 1/2, 2018, ss.108-119.
Satan, Ali:	“Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları , No:6, 2012, ss.55-70.
Savrun, Ergenekon:	“Kıbrıs’ta Yunan Cunta Darbesine Karşı Türk Barış Harekâtının Belgelerle Kısa Tarihi”, International Journal of Humanities and Education , 2018, ss. 258-273.
Sayın, Fatih Mehmet:	“Solution of The Cyprus Problem and Turkish Position”, Journal of Qafqaz University , Number 24, 2008, pp. 53-64.
	SBF Dış Münasebetler Enstitüsü, Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı , 1966, Vol. VII, ss. 139-141.
Seydi Süleyman:	“Oniki Adanın Yunanista’a Devrinde İngiltere’nin Rolü”, Toplumsal Tarih Aylık Tarih ve Kültür Dergisi , Sayı: 140, 2005, ss.50-57.
Serter,Vehbi Zeki:	“Kıbrıs’ta 1974 Mutlu Barış Harekâtı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkilisi Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim”, hazırlayan: Azmi Süslü, Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu , KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993. s. 372.

Sönmezoğlu, Faruk:	“Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , cilt (38:3-4),1984, ss. 223-255.
Sönmezoğlu, Faruk:	“Kıbrıs Sorunu ve Sorunun Çözümüne İlişkin Perspektifler”, Hazırlayan: Alaeddin Yalçınkaya, Türk-Yunan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu , Sakarya Üniversitesi Basımevi, 1988, ss. 87-108.
Sönmezoğlu, Faruk:	“Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kıbrıs Politikası (1945’den Günümüze),” Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi , Editör: Mustafa Bıyıklı, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 261-311.
Sonyel, Salahi R.:	“İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşı(1878-1960)”, Belleten , LIX/224 (Nisan 1995), ss. 133-187.
Soysal, İsmail:	“Atatürk’ün Barışçı Politikası ve Dünyadaki Etkileri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , II / 4 (Kasım 1985), ss. 111-120.
Stavrianos, Leften Stravros::	“The Greek National Liberation Front (EAM): A Study in Resistance Organization and Administration”, The Journal of Modern History , Vol. 24, No. 1, Mar., 1952, pp. 42-55.
Sulzberger, Cyrus Leo:	“Greece Under The Colonels”, Foreign Affairs; an American Quarterly Review , 48:2, 1970, pp. 300-311.
Şener, Bülent:	“1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi , Yıl: 35, Cilt: 103, Sayı: 205, Temmuz- Ağustos 2013, ss. 103-136.

Şener, Bülent:	“Kıbrıs Barış Harekatının Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi”, Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu , Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Gazimağusa, Kıbrıs , 11 Aralık 2014. ss:1-24.
Tağmat, Çağla Derya:	“Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, Hazırlayan: Yeliz Okay, Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler , Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, ss.457-483.
Tamçelik, Soyalp:	“BM Güvenlik Konseyi’nin Kıbrıs’la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri Ve Analitik Değerlendirmesi (1964-1992)”, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic , cilt(8:12), 2013, ss. 1229-1268
Topuz, Hıfzı:	“6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşanın Yasakları”, Toplumsal Tarih Dergisi , Sayı:81, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000, ss 39 – 40.
Turan, Şerafettin:	“Rodos ve On iki Ada’nın Türk hâkimiyetinden çıkışı”, Belleten , 29(113), 1965, ss. 77- 119.
Ülman, A. Haluk:	“Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , C. 23, No. 3, Eylül 1968, ss. 1-24
Vatansever, Müge:	“Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , Say: 12: 2012, ss. 1487-1530.
Xydis, Stephen G:	“The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-58”, The Journal of Conflict Resolution , Vol. 12, 1968, pp. 141-158.

Yellice, Gürhan:	“1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , Cilt:12, Sayı:24,Bahar 2012, ss: 13-26.
Yüksel, Dilek Yiğit:	"Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , Sayı 8/18-19, 2009, ss. 161-184.
Zorbay, Taner:	“6/7Eylül olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , Sayı: 35 (1): 99: 2019, ss. 253 – 296.

E. SÖZLÜ TARİH KAYNAKLARI

1- MÜLAKATLAR

Kıbrıs Türk Kuvvetleri Komutan Yardımcısı , Gültekin Alpugan:	10 Kasım 2017 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.
Araştırmacı,Yazar: Harid Fedai:	14 Eylül 2016 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.
Eski KKTC Başbakanı, Hüseyin Özgürgün:	24 Eylül 2016 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.
İlk Kadın Diplomat, Hüner Tuncer:	23 Ocak 2017 tarihinde Ankara’da evinde yapılan görüşme.
KKTC Kurucu Meclis Üyesi, İsmail Bozkurt:	17 Eylül 2016 tarihinde Gazimağusa’da yapılan görüşme.
KKTC DP Genel Başkan Milletvekili ve Kurucu Başkan Rauf Raif Denктаş’ın Oğlu, Serdar Denктаş:	22 Kasım 2018 tarihinde Lefkoşa’da Parti binası odasında yapılan görüşme.

Eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Akademisyen, Meltem Onurkan Samani:	12 Nisan 2018 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.
Eski Müzakereci ve Emekli Büyükelçi, Osman Ertuğ:	5 Haziran 2018 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme
Kıbrıslı Türk Gazeteci-Yazar ve Bürokrat, Sabahattin İsmail:	10 Haziran 2018 tarihinde Gazimağusa’da yapılan görüşme

F. İNTERNET KAYNAĞI

Ahmet Aksoy:	http://www.ahmetakyol.net/kibris-olaylari-kronolojisi/ , Erişim Tarihi: 17, 09.2017.
Alexandros Papagos:	http://global.britannica.com/EBchecked/topic/441800/Alexandros-Papagos
Eleftherios Venizelos:	http://www.ahistoryofgreece.com/biography/venizelos.htm (Erişim Tarihi: 14. 06 2018.)
Genç, Gültekin:	“53.yılında 6-7 Eylül Olayları”, Birikim Dergisi, https://birikimdergisi.com/guncel/251/53-yilinda-6-7-eylul-olaylari , Erişim tarihi 12. 07.2018.
Mihail Vasiliadis:	6-7 Eylül olaylarına tanıklık etmiş Rum vatandaşı Mihail Vasiliadis, https://journio.com.tr/apoyevmatini-mihail-vasiliadis
Satan, Ali:	Yeni Türkiye’nin Yeni Kıbrıs Politikası, http://yekvucut.com/tahlil/yeni-turkiyenin-yeni-kibris-politikasi/ Erişim Tarihi: 17. 08. 2018 .

	Diakiriksi tou Pagkupriou Sinedriou 3 Fevrouariou 2002, AKEL Resmi Sitesi, https://www.akel.org.cy/tr/kurulus-ve-ilk-mucadeleler/ , Erişim Tarihi 02.05.2018
	İngiliz Dönemi, “KKTC” Tanıtım Ana Sitesi, http://www.metu.edu.tr/~kktctntm/KKTC_tarihi/ingiliz.html#_edn48 , Erişim Tarihi 17.02.2017
	The Republic of Cyprus, US Library of Congress, Country Studies, Cyprus, http://countrystudies.us/cyprus/12.htm , Erişim Tarihi 21.05.2021
	Foregin Relations of the United States, 1964-1968, Cyprus; Greece; Turkey. V. XVI, Telegram From the Department of State to the Embassy in Cyprus, March 28, 1964 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d24
	Central Files POL 23-8 CYP, Telegram From the Military Attaché in Turkey to the Department of the Army https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d34
	“Editorial Note”, FRUS, Vol. XXIV, No. 233, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d233 (Erişim Tarihi: 12.06.2021.)
	“Memorandum of a Conversation, Mid-Ocean Club, Bermuda, March 21, 1957, 3:45 p.m.”, FRUS, Vol. XXIV, No. 232, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d233 (Erişim Tarihi: 12.06.2021.)
	http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_columns_206807_26/11/2006_206704 Erişim Tarihi 12.04. 2017

	1952-1955 arasında yılları arasında Alexandros Papagos, http://global.britannica.com/EBchecked/topic/441800/Alexandros-Papagos
Yorgo Papandreu:	http://global.britannica.com/EBchecked/topic/441882/Georgios-Papandreou

G. TEZLER

Arslan, Pervin	“Albaylar Cuntası Döneminde Türkiye’nin Yunanistan Politikasının Türk Basınına Yansıması (1967-1974)”, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2018.
Evre, Bülent:	“Kıbrıs Türk Milliyetçiliğinin Oluşum Sürecinde Türk Milliyetçiliğinin Etkisi”, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2000.
Fotopulu, Angela:	“Yunanistan 1963-1974 Parlâmenter Kriz ve Askeri Darbeler”, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.
Göktürk,Turgay Bülent:	“1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, İzmir, 2013.
Görgüç, Barış:	“The Emergence Of Cyprus Problem Between 1945-1954”, Marmara Üniversitesi,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
Kılıçoğlu, Çiğdem:	“Albaylar Cuntası Döneminde Yunanistan’ın Türkiye Politikası (1967-1974)”, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.
Küçüköğlu, Bayram:	Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
Maden, Rukiye:	“Dr. Fazıl Küçük’ün Siyasi Hayatı”, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Skvarka, Paul A.:	“Cyprus: The Road to Partition 1950-1974”, Washington Üniveristesi, Yüksek lisans tezi, , Washington, 1994.
Şahinler, Menter:	“Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Siyaseti”, Sorbonne Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Tezi, İstanbul, 1979.

EKLER

EK- 1 Yunanistan'a iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları 1931 isyanında İstanbul Rum Ortodoks ruhani reisliğinin de ilgisi olduğu BCA 030.10.109.727.4.

T.C. DAHİLİYE VEKÂLETİ Emniyet Umum Müdürlüğü Şube ---4.B.2 Hususi <u>2980</u> Umumi <u>4666</u>	94B 65	29/II/1931. H: Kıbrısın Yunanistana iltihakı hakkındaki son isyanla Fener Baş papazlığının da alakadar olduğu hakkında.				
T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI	Yüksek başvekilâle	Yunanistana iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyan hareketinde , aynı zamanda İstanbuldaki Rum Ortodoks ruhani reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu , aşağıya naklölunan malûmattan istidlâl olunmaktadır. Atınada senede bir defa intişar eden "Megas Engiglope-dikos Kasamias " unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24 üncü sahifesinde müneccim gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadi-sat meyânında bu sene Teşrinisani zarfında Kıbrısın Yunanista-na ilhakına dair bir hareketin vukua geleceğini ve bu meyanda on iki adanın da bu suretle ilhakına bir nümâyış yapılacağını yazmakla bu faaliyeti teyit etmekte ve aynı zamanda Atınada - münteşir " Petris " gazetesinin 5 Teşrinisani 931 tarihli nü-s hasının birinci sahifesinde dercedilen bir resimde Rum Orto-doks ruhani reisinden sonra en büyük "Protosingelos" rütbei - ruhaniyesine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşehir met-repolidi Maksimosun son Kıbrıs ihtilâlini ihdas ve hareketi idare eden en mühim uzuvlardan millî şair Libertis ve müstafa mebus Ianitis ve Kıbrısın Yunan konsolosu Aleksî Kiro ve bele diye reisi hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son - Kıbrıs isyanı ile fener başpapazlığının da alakadar olduğu - kanaatinin takviye etmekte olduğunu arzeylerim efendim. Dahiliye vekili Tahdim 1-XII-931 Hefiz 6-XII-931				
1-12-931 6274	-1-	Cevaben yazılacak muharrerata alt olduğu şube tarih ve numarasının derci rica olunur efendim. <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">030</td> <td style="width: 25%;">10</td> <td style="width: 25%;">109</td> <td style="width: 25%;">727 4</td> </tr> </table>	030	10	109	727 4
030	10	109	727 4			

EK- 2 29.10.1931 Tarihli Kıbrıs hadisesi münasebetiyle, Selânik İngiliz Konsoloshanesi önünde yapılan gösteri hakkında arşiv belgesi
BCA 030.10.254.712.44

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
2. nci Daire Umum Müdürlüğü
I nci Şube

1931
27163
63%

Yüksek Başvekâlete

Ankara /II/ 1931
Hulâsa Kıbrıs hadisesi münasebeti
Selânik İngiliz konsoloshanesi
önünde yapılan nümayiş hakkında

125
291

29/10/931 günü , öyle üstü , millî fırkaya mensup bir kaç yüz kişinin Selânik İngiliz Konsoloshanesi önüne iki defa gelerek Kıbrıs Rumları lehine nümayişte bulunduğu , mahiyeti meseleyi bilmeyen İngiliz konsolosunun balkona çıktığı lakin derhal içeriye kaçtığı , nümayişçilerin ise her iki defasında da polis ve jandarma kuvvetleri marifetile dağıtılmış olduğu mahalli mezkûr Konsolosluğumuzdan bildirilmiştir . Arz olunur efendim Hazretleri .

C.
f

Hariciye Vekili N.

Alaydar

Hüfz

10. XI - 931

030 10 254 712 44

Cevabı muharrerata hangi daire ve şube ile tesile yazıldığına ve umumî ve hususî numaralarının dereci mercaada

-4-

MR

EK- 3 1931 Tarihli Kıbrıs meclisi kanunlarının kaldırıldığı, çeşitli tarihlerde neşrolunan emir ve kararların yeni bir nizamname ile birleştirildiği ve yeni nizamnamenin Türkçe nüshası arşiv belgesi BCA 030.10. 234.577.15

Türkçe Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
nci Daire Umum Müdürlüğü
2. nci Şube
Lef. 2
Yüksek Başvekâlete

Ankara 19
Hulâsa : Kıbrıs isyanı hakkında.

ŞEHAZANLIK
HURİYET ARŞİVİ

22.11.931 tarih ve 22/53 numaralı tezkereye zeyildir:
Kıbrıs Meclisi kavaninin 13/II/1931 tarihinde
lağvolunduğu ve hükümet tarafından muhtelif tarihlerde neşrolunan evamir ve mukarreratın yeni bir nizamname ile tevhit edildiği Kıbrıs Konsolosluğumuzdan işar olunmaktadır.

Bu hususta hükümetin resmi gazetesi olan The Cyprus Gazette'in fevkalâde nüshasında intişar eden fermanın bir sureti mütercemesi ile ahiren neşrolunan Nizamnamenin Türkçe bir nüshası merbuten Yüksek makamlarına arz ve takdim kılınmıştır efendim.

Hariciye Vekili
A. C.

Takdim
12.XII.931
Hiz
17.XII.931

BAŞVEKÂLET EVRAKI
Tarih: 12-12-931
Mühür: 6459
Sayı: 2

030 10 234 577 15

Özellik muharrerata hangi daire ve şube ifadesiyle yazıldığına ve umumî ve hususî numaralarının dereci ne olduğuna

2+1 nizamname

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KIBRIS KONSOLOSLUĞU

T. C.
BAŞBAKANLIK
TÜRKİYET ARŞİVİ

13 Teşrinisani 1931 tarihli ve 2176 numaralı
Kıbrıs Ceridei Resmîyesi nüshai fevkaladesinin
tercümesidir.

Zatî Hz. Kralî tarafından istar edilen Fermanla-
rın tasdiğe iktiran edip bunlar mucibince Meclisi Ka-
vaninin ilga ve kanun yapmak selâhiyetinin Valiye bah-
sedildiğinin berayi malûmatı umumiye ilânını Zatî Hz.
Vilâyetpenahî emreyleyler.

Bu Fermanlar tedabiri âcile olarak telâkki edil-
melidir. Kıbrıs müstakbel Kanunu Esasîsi meselesinin
hepsinin bundan sonra tahti tecemmüle alınması icap
edecektir. Fermanlar, usulü veğhile temhir edildik-
ten sonra mevkiî meriyete vaz'edileceklerdir.

030 10 234 577 15

2

EK -4 1931 İsyanı hakkında Ada Türklerinin şikayetleri, Kıbrıs Milletvekili Necati Özkan'ın Kıbrıs Adası Türkleri hakkında verdiği bilgi BCA 030.10.124.886.14.

Baş Bakanlık Müsteşarı Bay Kemal Gedeleş tarafından Hariciye Vekâletine yollanan Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi mebuslarından Necati Özkan'ın Kıbrıs adası Türkleri hakkında verdiği izahat noklarıdır :

1

İhsai Malûmat :

Kıbrısta mevcut muhtelif anasırın nüfusu :

Rum : 300.000

Türk: 65.000

Ermeni: 4.000

Meclisde muhtelif anasıra mensub azalar :

Rum : 12

Türk: 3 { Necati Özkan
Zekâ
Doktor Eyüp

İngiliz: 9 : Meclis'deki İngiliz azalar müntahap olmayıp mahalli Hükümet tarafından tayin olunurlar .

II.

Ada Türklerinin şikâyet ettikleri haller :

a- Maarif sahası :

1- Rumların her sene mektepleri çoğaltıldığı halde Türk mektepleri azaltılıyor . 1935 de 42 ve 1936 da 39 Türk mektebi kapatılmış .

2- Rumların mekteplerine müdahale edilmediği halde Türk lisesine müdahale ediliyor . Gelecek sene lise kolej sekline sokulup başına bir İngiliz Müdür konulacakmış .

3- 1931 isyanına iştirak eden Rum muallimleri bile ancak mahkeme karârile işlerinden çıkarıldıkları halde milliyetçi Türk muallimleri sudan bahanelerle ve idarî kararlarla işlerinden çıkarılıyorlar . Şimdi Sümer Bankda çalışmakta olan Tağı bunun bariz misalidir.

4- Rum mektepleri için Yunanistan'dan Kitap getirilerek bunlar okutulduğu halde oraya Maarif Vekâleti tarafından tavsiye ile gönderilen Türk Lisesi Müdürü mahallî Hükûmetin teşviki ve himayesile Türk mekteplerinde ancak kendisi tarafından telif edilen ve millî duyguyu uyandıracak bir tek yazıyı ihtiva etmiyen kitablara okutturuyormuş.

b- Evkaf İşleri

Türk cemaatine malî sahada kuvvetli bir destek olabilecek Evkaf Lozan ahidnamesi ahkâmı hilâfına ve Kıbrıs Evkaf Murahhası Münür'ün delâletile İngiltere Kralı adına tescil ettirilmişdir. Halbuki Rum evkafı serbesttir, ve cemaate aiddir. Rum evkafını halk tarafından müntahab heyetler idare ettiği halde Türk evkafını Hükûmet tarafından tayin olunan bir İngiliz ve bir Türk memur idare eder.

c- Siyasî Saha:

1- 1931 ihtilâlindeberi Meclis ictimaa davet edilmemektedir. 1928 tarihinen beri de müftülük mülğadır. Bu suretle Türk cemaatini temsil edecek ve Hükûmet yanında onun iddialarını müdafaa edecek bir kimse yoktur.

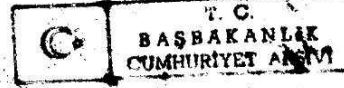
Halk mutaassıb değildir. Ancak sırf kendilerinin müddeiyatını Hükûmete erişdirebilmek için Avukat Bay Said'i müftü seçmişlerdir. Ancak Hükûmet bunu tanımamıştır.

Rumların ise despotları vardır. Ve Hükûmet yanında Rum cemaatinin mümessilliği vazifesini görür.

2- Hükûmet bütçesinden maaş alan Türk cemaati memurlarının maaşları keşilmişdir. (mahakimi geriye memurları)

Bu şekilde ezilmemelerini ve haklarının korunmasını temin için Bay Necati Özkan ve arkadaşları mahallî Hükûmet nezdinde semere vermiyen teşebbüslerde bulunmuşlar.

030 10 124 556 11 2

Adanın Türk halkı bu badireden kurtulmak için yegâne çare olarak hicreti görüyor .

Ancak bu halkın mümessili olan ve 65 bin Türkten 63 bininin kendi partisine mensub olduğunu söyleyen Necati Özkan ve diğer arkadaşları Hükûmetin bu husustaki noktai nazârını öğrenmeden adayı boşaltma mesuliyetini üzerlerine almak istemiyorlar .

Bunlar Türklerin Kıbrıs'da kalmaları lâzım ise :

Evvelâ : İktisaden kuvvetlendirmeleri lâzım geldiğini söylüyorlar .

Bu hususu temin için Nuri Özkan aşağıda bildirilen vasıtalarla müracaat edilmesini tafsiye ediyor :

a- Kıbrıs'da Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti/Mısır-ⁿⁱⁿ da olduğu gibi bir sigara fabrikası tesis etmesi . (Rumların ada da ~~bir~~ sigara fabrikası vardır. Mumaileyh yaptığı tetkikata istinaden açılacak bir Türk fabrikasının senevi 100 bin kilo Türk tütününü işleyebileceğini söylüyor .

b- Kıbrıs'da İş Bankası/ⁿⁱⁿ bir şube açması .

c- Sumer Bank'ın bir yerli Mallar pazarı açması .

Bunlar yapılmak suretile bir çok Türk aileleleri iş bulacak ve sıkıntıdan kurtulacaktır diyen mumaileyh kendisinin bu vadide ilk adımı attığını ve bir fabrika ve iki ticarethane açdığını söylüyor .

Saniyen : Türk harsının inkişafı için burada Hükûmetimizin yardımile tam kadrolu bir lisenin açılmasının temin edilmesi . (Bu lise için ada'dan duhuliye parası olarak 1500 İngiliz lirası toplanabileceğini söylüyor .)

Salisen siyasi sahada Hükûmetimizin İngiltere ile

030	10			124	886	14
-----	----	--	--	-----	-----	----

3 ./. .

- 4 -	C	BASNAKATIN	CUMHURİYET	ANKARA	CCO
-------	---	------------	------------	--------	-----

inkışaf etmekte olan dostluğundan bilistifade yapacağı destane
bir teşebbüsde Türk cemaatine mahalli Hükümetin hüsnü teveccühünü celbetmesi .

Eğer matlup Türk halkının adadan hicreti ise:
biran evvel ana yurda naklin kabil olup olmağını satıyor
ve şimdi ana yurda dönülürse pek göklerinin Hükümete barolma-
dan yaşayacak kadar servetleri olduğunu söylüyor .

Lefkoşa Komiserinin kendisine Türkiye'ye giderse
bir daha geri dönemiyeceği şeklinde vaki tehdidine rağmen
ana vatana vaziyeti arz için gelen mumaileyh bütün bu hususat
hakkında direktif almak istiyor .

4 - 5 teşrinisani 1936.

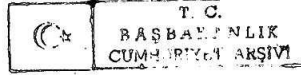
030	10			124	886	14
-----	----	--	--	-----	-----	----

4

EK- 5 26.04.1937 Tarihli Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi'nin
Kıbrıs Türkleri hakkında İsmet İnönü'ye verdiği bilgi BCA 030.10.124.886.19.

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

26- 4- 1937

Hüfz

22. 7. 1937

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın İsmet İnönü'ne

Kıbrısta İngiltere Hükûmetinin idaresinde bulunuyoruz.

Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere Hükûmetine tâbi olmamız zarurîdir.

Şübhe edilemezki bizim için bu yolda bir vaziyet ihdas eden ve bundan mes'ûl olan biz değiliz. Geçtiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatı-ı cezasıdır. O vaktin Hükûmeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber Cezirede kısılıp kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun için- dirki Anavatan muhabbetini unutmamak ve unutmıyacagız, zaten Anadolu'nun kucagın- dayız ve yalnız idare noktasından ayrılmış isekte hissiyat ve maneviyat cihe- tinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim İdarî vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, millî hayat ve varlığımızın evvela menbaı, saniyen kiblesi türkiyadır. Binaenaleyh İdarî hususatta İngiltere Hükûmetine muracaat ediyor isekte buradaki hayat ve mevcu- diyetimize taalluk eden mesailde Size muracaat eylememiz lazımdır. ve bu babda hiçbir yanlışıımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu luzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arıza takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim mes'elelerinizle birlikde bu arıza münderecatınının da Kıbrıs Türk cemaatının di- lekleri olmak hasebile mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

2 - Malumu devletleri olduğu veğhile buradaki Türkler, rum unsu- runun beşde biri nisbetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre ihtirası, kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve hare- kâtı vardır. Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmiyede de Türk menafii mevzuu- bahis olduğu zaman daima aykırı ve daima muarız görünürler. ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takib ederler.

-7-

030 10 124 886 19

1

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

İhtirasları ile millî taassublarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakıt vakıt cezirenin Yunan'a ilhakı, muhtariyet ve tevsii mezuniyet gibi fikir ve tekliflerde bulunurlar ve kendi kanaatlerine göre amali milliyelerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki türk mevcudiyetidir. Bunun içindirki Türkleri manen ve maddeten zaif düşürmek ve perişan etmek minelkadım siyaset meslekleridir. Despotları, muharrirleri ve bazı siyasî adamları hatta yunanistanda bulunan bazı insanları onları mütemadiyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerdenberi bu yolda işlemektedirler.

3 - İşte bu yolda gördüğümüz bir çok hadiselerden ve bir çok tecrübelerden anlaşılmıştı ki bu cezirenin siyasî hatta bazı idarî cihetlerinde rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesai etmek imkânî yoktur. Bu sebebledir ki Türkler senelerdenberi Hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler. Ciddî ve gayri kanunî bahusus nezaketten âri hiçbir muhalefette bulunmadılar. Kıbrısın kavanin ve sair meşveret meclislerinde Rumlar, Hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna, Kıbrıs'daki mevcudiyet ve menafiine hucum ettikçe Türkler daima Hükümet tarafını iltizam ve müdafaa ettiler. hatta rumları hükümete karşı vakıt vakıt aldıkları isyan vaziyetlerinde de Türkler Hükümete bilfiil muzaharet edecek hareketlerde bulundular. Türkler o gibi ahvalde başka dürlü hareket edemezlerdi. yani malûm bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler.

4 - Rumların, Türk hukuk ve menafiine muarız olmaları hasebile cezirede Türk varlığını gösteren ve Türklerin istinad noktalarını teşkil eden şeylere daima hucum eylemeği ötedenberi meslek ittihaz eylemişlerdir. Bu cümleden olmak üzere Türk maarifine karşı itirazlarda bulundular. Türk mekteblerine maarif parasından ~~çok~~ başde bir nisbetinden ziyade para veriliyor diye senelerce uğraşdılar ve ısrar ettiler bundan başka Hükümet nezdinde Türk hukukunu arasıra müdafaa eden Kıbrıs müftisi ile baş kadı ve kazalarda bulunan üç kadı ile üç naib aleyhine mütemadiyen hucum ettiler. Müfti ile baş kadı ve üç kaza kadısı varidatı umumiyeden maaş alıyorlar idi. O gibi maaşlar verilmesin diye senelerce uğraşdılar. Kıbrıs valileri ise o gibi uğraşmalara karşı daima mukavemet

030	10			124	886	19
-----	----	--	--	-----	-----	----

2

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

gösterdiler. Bilhassa müessesatı diniye mesailinde cıab olarak o gibi makamları muhafaza etmek ve onlara maaş vermek lazımdır, onları lagv etmek elimizden gelmez diyorlar idi. Hal bu merkezde iken 1925.de Cezireye sergüzeşt arayan bir vali geldi. Bu vali rumların o yoldaki metalibatına karşı mukavemet edemedi ve daha kendisi de onların fikrine mütamayıl göründü. 1978. muahedesi de zaten feshedilmiş bir halde bulunuyor idi. Valinin bu yolda bir vaziyet alması yüzünden 1925.den beri hükûmetin harekâtında bir tahavvül hissedildi. Hükûmet eski zamanlarda arasına Türkleri himaye ettiğine bedel bu def'a Türklerin ziyanına olarak rumlar tarafına temayül etti. ve nihayet Türk maarifini ve dolayisile Türk mevcudiyetini baltalamaga başladı. Maarif idaresi elimizde iken Hükûmet kendi idaresine aldı bilhassa yegâne Türk Lisemizin idaresi serbest bi heyeti idare elinde iken hükûmete uygun iki Türk ile bir İngilizin idaresine verdi. Bu ahval tahtında giderek gün geldiki Türk mektepleri kapadılmaga başlandı. Tedricen lagvede ede bugüne kadar İZİ. Türk mektebi lagvedildi. ve II9. muallime yol verildi. Türk Lisemizin başında ötedenberi Türkiyadan gelen Türk müdürler var idi. Bunları da kaldırarak İngiltereden İngiliz müdürler tayin eylemege başladı. Lise programında ziyanımıza olarak tadilat icra edildi. ve ilk mekteplerde de senelerdenberi takib ettiğimiz Türkiye mekteb programını ortadan kaldırdı. İlk mekteplerde dersler şifahen veriliyor. ve bu tarzda bir usul ittihaz etti. Fakat bu program mes'elesini rumlara da teşmil etti. Diger taraftan Müftiliği ve başkadılık ile üç kaza naiblerini lagvetti. Müftilik makamını Kıbrıs Evkaf murahhaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşı evkaf sandığından verilmek üzere fetva eminliğine tahvil etti. Vakıa üç şeriye hakimi ibka edildi fakat bunların da maaşları Kıbrıs evkafı islâmiye sandığına tahmil edildi. Şeriye Hakimleri aynizamanda kazalarının evkaf vekili sıfatı ile de amil olduklarından bunlar dahi evkaf murahhaslarının maiyet memuru oldular. Halbuki mühim vukuatlar zuhurundan Türkler o gibi makamların himayesine iltica ediyor ve himaye görüyorlar idi. Hususile Kıbrıs Müftisi lüzum gördükçe ilannameler neşreder, davetnameler gönderir ve cezirenin ileri gelenlerini toplar ve meşveretler yapar ve neticede Hükûmete muracaat ederek keyfiyeti

030	10			124886	19	3
-----	----	--	--	--------	----	---

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Lefkoşa

anlatır idi. Bu gibi haller Kıbrıs Türklerinin bir nevi cemaat teşkilatından ibaret olup Türkler için epeyi bir mevcudiyet idi. Müftilik makamı lagvedilince bütün bu gibi haller ve hareketler dahi birlikde mahv oldular.

5 - Cezire Türkleri, Hükûmetin yaptığı o gibi işleri kendi hayat ve mevcudiyetleri namına büyük bir zayıf talakki ettiler. O sıralarda meclisi kavanin azalığında bulunan bay Mehmed Necati Özkan, Hükûmete şikâyetinde bulundu. ve müftilik makamının ihyasını istedi. vaktin müsteşarı ,cevab olarak ; Türkler istedikleri müftiyi kendileri intihab edebilirler, dedi ve bir müfti intihabına Hükûmetin muhalif olmadığını anlattı. ve Lozan muahedesi mucibince Türklerin müessesatı diniyelerine müdahale etmek niyetinde olmadığını beyan etti. Bunun üzerine bütün Cezire köylerinden ve kasabalarından adamlar intihab edildi Lefkoşada 1.Mayıs.1931. de büyük bir Kongre akdedildi . Orada halk, istedikleri bir müftiyi intihab ettiler. Kongrenin bu muamelesi Cezirede müfti tayini usul ve ananesine ve şeriatı islâmiyeye muvafık idi. Kıbrıs müftisini İngiltere Hükûmeti resen ve doğrudan doğruya hiçbir zaman tayin etmedi. Münhal vukuunda ileri gelenlerin ve çagrılan kimselerin imzaları alınarak İstanbula gönderilir ve orada vaktin Şeyhulislâmı Müftiyi tayin eder idi. ve Hükûmet dahi tanır ve maaş verir idi. Müftilerin serbest olmaları ve Hükûmete karşı cemaati islâmiyeyi himaye eylemeleri bu sebebe mebnî idi. Müfti Hükûmetin nüfuzu altında deyil idi. Halbuki Kıbrıs'ın son müftisini , balâda arz eylediğimiz gibi vali, doğrudan ve kimseye sormaksızın kendi tayin etti ve bir müddet sonra da o makamı Fetva eminliğine tahvil eyledi. O gibi bir kimse Müfti olarak ibka edilse bile cemaati islâmiye için ondan bir hayır ümid olurmuyor idi. zira hükûmet memuru olup hükûmetin nüfuzu altında idi. Bunun içindirki Umûmî Millî Kongre kendi aralarından emin bildikleri, namus ve iktidarına itimad eyledikleri bir kimseyi müftü intihab eylemeğe mecbur kaldılar. Müfti olarak intihab ettikleri kimse, ötedenberi marufları olup Kıbrıs'ın meclisi kavanin azalığında hizmeti sebkedenden hür ve gencifikirli ve aynizamanda hususatı diniyede teceddüt isteyen ve müteceddidane makaleleri ile bizi daima tenvir eyleyen ve halihazırda Lefkoşada dava vekâleti ile iştigal eylemekte bulunan hoca Said'i ittifakı ara ile

4

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

104/6
P. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

intihab ettiler. ve intihab ettikleri mumaileyh müftinin riyaseti altında birde cemaatı islâmiye teşkili yabdılar ve kararlarını hükûmete yazdılar. Vali bu yoldaki harekâtı tanımadı ve tanımadıktan başka intihabedilen müfti hakkınada , eger o gibi bir sıfatla amil olduğu takdirde takibatı kanuniyede bulunacağını ilan etti. Bu suretle müfti intihabı ile cemaatı islâmiye teşkilatımız akim kaldı ve resmî bir şekil alamadı.

6 - Cezirede bu gibi hallere maruz kaldığımız sıralarda evvel ve ahır hissiyat ve maneviyatımızın menbaı olan Türkiye Cumhuriyet Hükûmetine mura-caat eylemek ciheti daima varidi hatır oluyor idi. Fakat harici siyaset vaziyet-lerini bu işe müsait görmiyor idik . Bu gibi mes'elelerin, bir Devlet umuru da-hiliyesi-ne müdahale suretile deyil, belki dostane tavassut suretile halledilecekleri kanaatında idik. fakat hamdolsun giderek beklediğimiz müsait devirler geldi. Türkler ile İngilizler arasında ananevî dostluk çok ümidbahş bir surette teessüs etti. Ümid ederizki Türkiye Cumhuriyet Hükûmetinin bizi istishab ve hi-maye eylemesi sayesinde idaresi altında bulundugumuz İngiltere Hükûmeti artık bizi burada dost nazarı ile görecek ve rumların hucumlarına karşı evvelki gibi bizi müdafaasında devam edecek ve bu güne kadar hernasılsa ziyanımıza olarak yaptığı hataları tashih eyleyecektir.

7 - Bu cezirede yeniden nefes alup yeniden hayata gelmemiz için iste-diğimiz şey, umumî bir tabir ile millî hissiyatımıza hükûmet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinın, rum cemaatına nisbeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır. Bu noktayı berveghi âti tafsil ediyoruz:

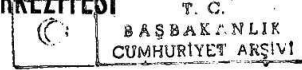
A) I. Mayıs. 1931. tarihinde ıqtima eden umumî millî kongrenin Müftilik makamı hakkında ittifakı ara ile verdiği kararın Hükûmetçe tanınması ve binaen-aleyh Kongrenin intihab eylediği hoca Said'in müfti olarak kabul edilmesi ve maasının Kıbrıs evkafı islâmiye sandığından verilmesi.

B) Müftinin riyaseti altında azaları serbest kimselerden olmak üzere cezirede dokuz azadan müteşekkil bir cemaatı islâmiye teşkiline müsaade edilmesi

030	10			124	886	19	5
-----	----	--	--	-----	-----	----	---

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

ve o gibi bir teşkilin Hükümetce tanınması.

C) İlk Mekteblerden lagvedilenlerin yeniden açılmaları ve muallimlerinin tekrar tayini ile beraber bundan evvel olduğu gibi ilk mekteplerde Türkiye ilk mekteb programının takib edilmesi ve kitapların Türkiyeden getirilmesi ve binaenaleyh şifahi tedrisat usulünün ortadan kaldırılması.

D) Türk Lisesinin başına evvelki gibi daima Türkiyeden bir Türk Müdür getirilmesi ve bununla beraber Lise hey'eti idaresinin evvelki gibi intihab ile taayyün eden kimseler tarafından teşkil edilmesi ve programının da Türkiye Lise programlarını ihtiva eylemesi yani Lise mezunlarının Türkiye Darülfunlarına kabul edilecekleri tarzda bir program takib edilmesi.

E) I.Mayıs.1931. kongresinin kararı mucibince teşekkül edecek ve balâda(B) fıkrasında gösterilen cemaatı islâmiye azasının seneden seneye tensib edeceği altı aza tarafından Kıbrıs evkafı islâmiye bütcesinin senede bir def'a tetkik ve tastik edilmesi .

F) Bu gün mevcut şer'î mahkemelerde meriyülicra olacak ve muhit ile ihtiyaçlarımıza tetabık edecek ahkâmın yeniden tedvin edilmesi ve bu yolda bir kanunu medenî tanzim olunması.

G) Ecnebi bir idarede kahir ve mutaassıb bir ekseriyet içinde akalliyette kalan bir cemaatin canlı bir halde devam eylemeleri iktisaden kuvvetli bulunmaga vabeste olduğundan burada iktisadî sahada ve vasi mikyasta muavenette bulunulması ve binaenaleyh Türkiye İşbankasının , burada Lefkoşada bir şube açmasına himmet ve delâlet edilmesi ve başka İşbankası olmak üzere burada ticarî faaliyetlere germi verilmesi ve bu suretle Kıbrıs'ın Türkiye ile olan ticarî muamelâtının azamî nisbette inkişaf ettirilmesi.

8 - Vakıa bunlardan başka daha mes'elelerimiz ve daha davalarımız vardır.fakat en mühim ve en hayatî mes'eleleri arzettik, mütebakiyi şimdilik geri tutuyoruz . esasen arz eylediğimiz mes'eleler , ceziredeki Türk varlığının temel taşıdırılar. Bilhassa Kongrede intihab edilen Müfti ile birlikte bir cemaati islâmiye teşkilî yapılacak olursa cezire Türkleri için yeni bir hayat devre-i açılmış addedilecektir

030	10			124	886	19
-----	----	--	--	-----	-----	----

6

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

BASMAK NİJİ
CUMHURİYET ARŞIVI

Lefkoşa

Kıbrıs baş Despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumlarının o gibi bir teşekkülleri vardır.ve kendi işleri ve ihtiyaçları için o vasıta ile Hükümet nezdinde mütemadiyen teşebbüsatta bulunuyorlar. Burada bu münasebetle şunu da arz eylemeliyizki cezirede bir müftü bulundurulmasını talep eylememiz , cezirenin hususatı diniyesini kuvvetleştirmek maksadına mebni değildir. Cezirede Türkler, kâfi derecede tenevvür etmiş ve dinî taassublardan kurtulmuş laik bir cemaat halindedirler. Bu halde bir Müfti bulundurulmasını istediğimiz, münhasıran cemaat işleri ile uğraşacak ve fena cereyanlara karşı kanun dairesinde cemaati müdafaa edecek bir teşekkül bulundurmak içindir.(Müfti) tabiri ise ötedenberi burada tanınmış bir unvan olduğundan ve Hükümetin lagvettiği makamın da(Müftilik) makamı olmasından naşidir. Binaenaleyh bu yoldaki muracaatımız, o gibi bir unvan altında millî ve hayatî ve aynizamanda hususatı diniyede teceddüt isteyen ve Türkiyenin dinî inkılablarına hürmet eden bir teşekkül gayretinden ileri gelmektedir. Hatta dinen mutaassıb yahut mütereddit olan ve din mes'elelerini akıl ve hikmete tevfikane kabul etmeyen ve tevfik eylemek kudretinde olmayan ve aynizamanda Türk cemaatinin bugünkü ihtiyaçlarını takdir etmeyen ve asrın teceddütlerine hürmeti olmayan bir müftiye hiçbir zaman taraftar olamaz.

9 - Görülüyorki büyük ve mühim işlerinize ilâveten daha bazı işleri çıkararak sizi rahatsız ediyoruz . Mamafî buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan hükümetin diğer taraftan rumların tazyikleri arasında kısılıp kaldığımız nazarı itibare alınacak olursa mazur görüleceğimizi ümid eder ve bu suretle mütesellî oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını , azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını samim kalbimizden arzu ve dua ettiğimiz Türkiye Cumhuriyet Hükümetinin , sırası geldikçe mazharı lutf ve inayetleri olmamızı ve hernasılsa ana vatandan ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz.

Türk Millî Kongre heyeti merkeziyesi
azası ve sabık Kavanin azası

M. Necati Özkan

Kıbrıs Türk Millî Kongre heyeti merkeziyesi reisi ve sabık kavanin azası
Dava vekili

H. Said

*Kongre heyeti merkeziyesi azasından
söz yetkisi sahibi M. R. Okan 7*

EK- 6 Kıbrıs'taki Türk azınlığı hakkında Türk Konsolosluğu'nun sunduğu yazı
BCA 030.10.124.886.18

Türk Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
Konsolosluk ve Muhtelif Hukuk Dairesi
U. No. 10183
H. No. 298
Lef:

Yüksek Başvekâlete

Kıbrıstaki Türk akalliyeti hakkında işbu Konsolosluğumuzdan
alınan yazı bitişik olarak sunuldu .

Hariciye Vekili

Lingü
15.5.37
Hefz

[Signature]

-11-

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

1

[Signature]

BASVEKALETİ

Nusnara

14-5-22 2226

No.

Kıbrıs Türkleri umum ada ehalisinin beşte birine yakın bir kısmını teşkil etmektedirler. 1935 senesinde neşredilen resmi bir istatistikde 365,000 tahmin olunan umum nüfustan 65,000 -inin Türk olduğu beyan edilmektedir.

İngiliz Müstemleke İdaresi Kıbrıs ehaâlisini, milliyetlerini nazarı itibara almaksızın dinlerine göre tefrik etmekde olduğundan Türkleri de resmen İslâm cemaatı olarak tanımaktadır. Fakat İslâm denilen bu hal kâmilan Türktür. Bazı kenar köylerde Rumca konuşan müslümanlar varsa da, Rum ekseriyeti arasında kalmaları ve kimsenin kendileriyle alâkadar olmaması yüzünden dillerini unutan bu soydaşlarımızın bir kısmı tekrar Türkce öğrenmeğe başlamış ve diğerlerinin de yakın zamanda tamamıyla Türklüğe avdet edecekleri memul bulunmuştur.

Kıbrıs Türkleri adanın heman her tarafında dağınık bir halde bulunmaktadırlar. Yalnız mühim bir nahiye merkezi olan Lefke kasabasında ve bir kaç köyde ekseriyeti haizdirler. Diğer köy ve kasabalarda Rumlarla muhtelit olarak yaşamakta ve bazı köylerde mikdarları bir kaç aileyi tecavüz etmemektedir. Türklerin böyle dağınık bulunmaları aşağıda izah edileceği gibi bazı hususlarda, bilhassa Maarif işlerinde zararlarını mucib olmaktadır.

Kıbrısta sakin Türkler umumiyet itibarıyla Türk İnkılabı prensiplerini kabûl eylemişler ve adanın idarî vaziyetinin bahşettiği imkânlar nisbetinde bunları tatbik eylemekte bulunmuşlardır. Türk Harfleri gazetelerde ve mekteplerde kabul edilmiş, bütün Türkler, bir kaç

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

./... 2

No.

Sayfa : 2.

ihtiyar ve adedi mahdud bir kaç eski kafalı müstesna olmak üzere, heman kânilen şapka geymişlerdir. Türkiyede cemyan eden hadiselerle daima alâkadar olmaktadırlar. Möntrö konfransında ve Hatay meselesinde Hükümetimizin muvaffakiyeti Kıbrıs Türklerini sevindirmiş ve tabî oldukları tazyikkâr rejime rağmen muhtelif suretlerle bu seving hislerini izhara sevk etmiştir. Kıbrıs Türklerinin Türkiyeye ve Türk İnkılabına merbutiyetleri o derece kuvvetlidirki içlerinden taraftar olmıyanlar bile zahiren tarafdarmış gibi görünmeğe lüzum his ederler. Bu vaziyet karşısında yalnız Evkaf Dairesinde levhaların Arap harflerile yazılı olması ve Evkaf Murahhası olan zatın fes geymekde ısrar etmesi bu idare ile ada Türkleri efkârı umumiyesi arasındaki ayrılığı artırmaktan başka bir şeye yaramamaktadır.

Kıbrıs Türklerinin cemaat teşkilatı mevcut değildir ve cemaat namına hükümetle temas edebilecek ve siffatla sözünü dinletebilecek hiçbir makam yoktur. Şimdi Evkaf Murahhası makamını işgal eden Munir, kendisine cemaat reisi süsünü vermekte ve hükümetin de bazı ef'al ve harekâtıyla kendisini o siffatla tanır gibi davranmakta ise de murahhasın hükümet tarafından tâyin edilmesi ve ba husus Munir'in şahsen Türklerin itimadına mazhar bir şahsiyet olmaması böyle bir iddianın yerinde olmadığını isbat eder.

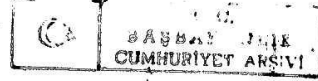
Kıbrıs adası hukukan Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyetinde bulunduğu zamanlarda Kıbrıs Müfti ve Kadısı ile Evkaf Müdürü İstanbul Hükümeti tarafından tâyin edilmekte ve maaşları Kıbrıs budcesinden verilmekte idi. 1927 senesinde Kıbrıs Vâlisi bulunan ve meşhur casus Lawrence ile birlikde Arabistanda Türklere karşı çalıştığı ve Türk

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

... 3

No.

Sayfa : 3.

duşmanı olduğu rivayet edilen Stores ismindeki bir zat Kadı ve Müftilikleri ilga ettirmiştir. Ondan bir iki sene evvel de İstanbul'dan mansup son Evkaf Müdürü de vefat eylemiş olduğundan yerine hükûmetce şimdiki Evkaf Murahhasını tâyin ettirmişdi. Stores bu hareketlerine esbabı mucibe olarak Rumların Ruhanî Reislerine hükûmetce maaş verilmediği halde Türk Müfti ve Kadıya Kıbrıs budcesinden tahsisat verilmesinin hükûmetin iki cemaata karşı müsavi muamele yapması esasına muhalif olduğunu ifade eylemiştir.

1931 senesinde Rumların adanın Yunanistana ilhakını talep ederek isyankâr hareketlerde bulunmaları ve bu arada Lefkoşadaki Vâli konağını yakmaları üzerine hükûmet adanın idare şeklini tebdil ederek müntehap olan Kavanin Meclisini ilga etmiş ve Belediye azasının halk tarafından intihap edilmeyerek hükûmetce tâyini usulünü vâz eylemişdi. Bu vaziyette Türklerin intihap eyledikleri mümessillerden mahrum olmalarını intağ eylemiştir.

Yukarıda arz edildiği gibi Müftiliğin ilgasının yalnız malî esbabdan mütevellit olduğunun hükûmetce beyan edilmesi ve bu arada Kavanin azasından Necati Özkan'a resmi makamlarça, Türklerin maaşı kendi aralarından verilmek şartıyla bir Müfti intihabında serbest olduklarının ifade edildiği şayi olması üzerine 1931 senesi Mayısında, ada Türkleri Lefkoşada bir Millî Kongre akt ederek avukatlıkla iştiğal eden ve teceddüde taraftar ve hür fikirli bir zat olarak tanınmış olan Hoca Said'i Müftiliğe intihap eylemişlerdir. Fakat hükûmet bu kararı tanımadığı gibi Müftiliğe intihap olunan Hoca Said bu sıfatla hareket eylediği takdirde hükûmet emirlerine muhalefet eylemiş addolunarak hakkında e suretle muamele yapılacağını ilân eylemiştir.

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

./... 4

No.....

Sayfa : 4.

Ondan bir müddet sonra Rumların isyanı vakî olarak bir çok hürriyet-
lerin tahdid edilmesi, ada Türklerini bu cebheden faaliyet göstermek
imkânından mahrum bırakmıştır.

Müftiliğin ilgasından sonra evvelce Müfti bulunan zat yeniden
ihdas olunan ve maaşı Evkaf varidatından verilmekte olan Fetva Emaneti-
ne tâyin edilmiştir. Fakat muayyen bir vazifesi ve prestiji olmayan
bu memuriyet, bir sinekürden başka bir şey değildir.

Bugün Kıbrısta üç aded Şer'i Mahkeme vardır. Hakimler Evkaf tara-
fından tâyin edilmekte ve maaşları evkafdan verilmektedir. Vazifeleri
nikâh, talâk, ve veraset gibi işlere müteallik davaları fıkıh ahkâmı
dairesinde ru'yet etmektedir. Bu Mahkemelerin kararlarının istinaf
Mahkemesince nakz edilebilmesi lüzumsuzluklarını göstermektedir.
Türklerin aile hukuku mesailinin Türk Kanunu Medenisine mumasıl bir
kanunla tesbit edilmesi için vakî müracaatları da semeresiz kalmıştır.

Kıbrısın merkezi olan Lefkoşa ve diğer mühim bir kaç kasabada
Türk klüpleri vardır. Fakat maalesef burada toplananlar Türkiyeden
gelen bir kaç gazeteyi okumak ve aralarında kâat oyunları oynamaktan
başka bir şeyle iştiğal etmemekte olduğundan klüplerden kültür saha-
sında bir fayda istihsal olunamıyor. Bu klüplerin bizdeki Halk Evle-
rine muadil bir müessese haline getirilmesi mümkün olabilse ada Türk-
leri için çok istifadeli olacaktır.

Lefkoşada Söz isminde haftada iki defa ve Ses isminde haftada bir
defa çıkan iki Türkçe gazete vardır. Yalnız Lefkoşada Rumca dört yevmî
gazete çıktığı halde Türklerin bir tek yevmî gazeteleri olmaması çok
acınacak bir haldir. Adı geçen iki gazete Türk İnkılabına tarafdâr
ve milliyetçi olmakla beraber vesaitisizlikleri ve ada Türklerini

030 10 124 886 18

1...5

No.

Sayfa : 5.

muhtelif mesail hakkında irşat edecek tahrir heyetlerine malik olmamaları yüzünden kendilerinden beklenen hizmetleri yapacak bir halde değildirler.

Kıbrısta ilk mektepler cemaat mektepleri halindedirler. Rumların, Türklerin ve adada mikdarları pek az olan Ermeni ve Maronitlerin ayrı mektepleri vardır. Mekteplerin masarifine karşılık olmak üzere emlak vergisine munzam olarak maarif vergisi namıyla bir vergi tahsil olunur; ve bu vergi, nüfusları nisbetinde her cemaatin mekteplerindeki muallimlerin maaşlarına ve mekteplerin inşa veya muhim tamiinatına tahsis olunur. Mekteplerin alel'ade idame masrafı da o mektebin kâin olduğu kasaba veya karyedeki Rum veya Türk cemaatine aittir ve bunun için ehaliden ayrıca bir para alınır.

İlk mekteplerin idaresi nazari olarak cemaata ait olmakla beraber hakikatta bu mektepler hükümetin sıkı kontrol ve idaresi altındadırlar. 1933 senesinde negrolunan bir kanunla ilk mekteplerin idaresi vazifesile mükellef olmak üzere bir Maarif Encümeni ile her kaza merkezinde ve bazı mühim nahiye merkezlerinde bir Maarif Komitesi teşkil edilmiştir.

Türk Maarif Encümeni Maarif Müdürünün riyaseti altında Maarif Müdür Muavini, Türk Evkaf Murahhası ve Vâlinin tayin edeceği altı Türk azadan, Maarif Komiteleri ise Evkaf Murahhası veya vekilinin riyaseti altında İngiliz Evkaf Murahhası, Maarif Müdür Muavini ve keza Vâli tarafından tayin edilecek üç Türk azadan mürekkebdirlir.

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

./... 6

No.

Sayfa : 6.

Bu suretle Maarif Encümen ve Komiteleri tamamıyla hükûmet tarafından tâyin edilmekde ve cemaatin hakiki mümessillerini ihtiva etmemektedirler. Bundan mâda Türkiyeden gelen kitapların okutulmasına manî olmak üzere kitapsız tedrisat usûlu kabul edilmiş ve buradaki Türk çocuklarının Türkiye ile olan manevî alâkalarını kesmek için her vasıtaya müracaat edilmekde bulunmuştur.

1935 senesinde negrolunan bir istatistiğe nazaren adada 263 ilk Türk mektebi mevcuttur. Bu mekteplerde 4788-i erkek ve 3174-ü kız olmak üzere 7962 çocuk okumaktadır. Evvelce bu mekteplerin adedi daha fazla idi. 1931 senesinden sonra yüzü mütecaviz mektep kapatılmış ve muallimleri ağığa çıkarılmıştır. Hükûmet buna esbabı mucibe olmak üzere, Türk nüfusu umum nüfusun beşde birini teşkil ettiği halde maarif vergisinden Türk mekteplerine tefrik edilen mikdarın beşde birinden fazla olmasının Rumların itirazlarını celbettğini ve unsurlar arasında müsavi muamele yapılması esası ile te'aruz eylediğini ifade eylemektedir. Halbuki Türklerin nüfusu filhakika umum ehalinin beşde biri ve hatta belki daha az olmakla beraber Türklerin tasarrufunda bulunan emlâk umum emlâkin aşağı yukarı dörtte biridir ve maarif vergisi ise emlâk üzerinden tahsil olunmaktadır. Bundan mâada yukarıda arz edildiği gibi Türkler adada dağınık olduğundan bazı köylerde mikdarları pek az bulunmaktadır. İlga edilen mekteplerin ekseriyeti ise bu Türk nüfusu az olan köylerin mektepleridir. Mektepleri ilga edilen köylerin çocukları, civar köyler uzak olduğundan, başka mektebe gidemiyerek tamamen tahsilden mahrum kalıyorlar. Esasen kapatılan mekteplerin bütün masrafları bir kaç bin İngiliz lirasını tecavüz etmediğinden bu paranın hükûmetin başka varidatı ile temin olunmasının veya Türklerden tahsil

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

./...7

No.

Sayfa : 7.

olunan maafif vergisine biraz zam yapılarak mekteplerin idamesinin mümkün olabileceği ise aşikârdır. Bu noktai nazarlardan hükûmetin mektepleri kapamak için ileri sürdüğü esbab ada Türkleri efkârı umu- miyesini tatmin etmemekte ve şikâyetlerinin en mühimmini teşkil eyle- mektedir.

Lefkoşada biri erkeklere, diğeri kızlara mahsus olmak üzere iki Türk Lisesi mevcuttur. Erkek Lisesinde 252 ve kız Lisesinde 99 talebe okumaktadır. Bu mektepler hususi mahiyette telakki olunmaktadır. Masrafları talebeden alınan ücretlerle Evkaf tarafından verilen 932 lira ve hükûmetin verdiği 1880 lira ile temin olunmaktadır.

Yakın zamanlara kadar Türk Liseleri Türkiyedeki liselerle aynı programı takip etmekde ve hatta müdürleriyle bazı muallimleri Türkiyeden getirilmekde idi. Fakat bir kaç senedenberi bu müesseselere de hükûmet müdahale eylemeğe başlamıştır. Yeniden çıkarılan bir kanunla muallim- lerin İngiliz tabiiyetinde bulunmaları mecburiyeti konulduğundan Tür- kiyeden muallim getirmeğe imkân kalmamış, Liselerin başına İngiliz Müdürler getirilmiştir. Ders Programının Türkiyedeki liseler progra- minden tamamıyla ayrı olması için çalışılmaktadır. Türklüğe karşı yapılan bütün bu hareketlerde Türk düşmanlığı ile ma'uf olan şimdiki Maarif Müdürü Mr. Cullen bilhassa amil olmaktadır.

Lisenin dahilî nizamnamesile 29 Teşrinevvel günü resmi tatil günü olarak kabul edilmiş olduğundan geçen seneye kadar bu suretle hareket olunmaktadı. Geçen sene, Bayramdan bir gün evvel mektep müdürü talebeyi ertesi gün mektebin açık olduğunu bildirerek mektebe gelmelerini tenbih eylemiş ise de evvelce daima o gün tatil yapmağa alışmış olan talebeden büyük bir ekseriyet mektebe gitmemiş ve mektep idaresi de talebeden

030 10 124 886 18

./... 8

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KIBRIS KONSOLOSLUĞU

LARNAKA

No.....

Sayfa : 8.

dördünü müşevvik addederek bir daha diğer bir mektebe kabul edilmemek üzere tart eylediği gibi bu fırsattan istifade olunarak Türk Lisesi ismi İslâm Lisesine tahvil edilmiş ve mektepde Türk ismini taşıyan levha ve alâmetler ortadan kaldırılmıştır.

Kıbrıs'daki Türk cemaatı iktisaden, bilhassa Rum cemaatına nisbet edilirse çok geri bir vaziyette bulunmaktadır. İngiliz işgalinden evvel ada emlâkinin heman umumiyeti Türklerin elinde bulunduğu muhakkaktır. Bir çok ihtiyarlar, gençlikleri zamanında Lefkoşa çarşısındaki esnafın ekseriyetini Türklerin teşkil eylediğini söylüyorlar. Fakat bugün vaziyet tamamen berakis olmuş, emlâkin ekseriyeti Rumlar eline geçmiş, ticaret ve sanayi Rumlara intikal ederek bir kaç esnafdan başka ticâretle müsteğil Türk kalmamıştır.

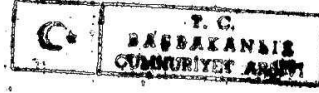
Bugün Türklerin elinde bulunan emlâkin, şehir ve köylerde umum emlâkin dörtte birini teşkil eylediği, ehli vukufca ifade edilmektedir. Fakat bu emlâk sahibleri de ekseriyetle borcludurlar. Şunu ilâve etmek lazımdır ki emlâk sahiblerinin borclu olması yalnız Türklerde görülmez, son senelerdeki krizler dolayısıyla Rum emlâk ve erazi sahibleri de aynı vaziyettedirler. Yalnız para ikraz eden sermayedarlar heman tamamıyla Rum olduklarından Rumlara ait olan erazi yine Rumlara geçerek cemaatin umumi servetinin eksilmemesine mukabil, Türk emlâki de yine Rumların eline geçmekte ve Türk emlâki mikdarı azalmaktadır. Hükûmet, adada muhim bir ictinâî mesele halini almış olan bu köy borçları meselesini tetkik ve halle uğraşmakta ise de şimdiye kadar bir çare bulunamamıştır.

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

./... 9

No.....

Sayfa : 9.

Türk cemaatinin nisbeten müreffeh kısmını teşkil edenler, hükûmet memurlarıdır. İngiliz işgalinden sonra uzun müddet Türk memurlar bilhassa Gümrük, Tapu, Polis gibi dairelerde ekseriyeti teşkil etmekde idiler . Bugün bile Türk memurlarının adedi, nüfuslarına nisbeten fazladır. Fakat bu sahada da Türkler tefevvuklarını kaybetmek üzre-
dirler. Rumların mütemadi itirazları üzerine hükûmet münhal vukuunda yapılan tâyinlerde nüfus nisbetini göz önünde tutmakda olduğu gibi İngilizce, Türkçe ve Rumcaya aşina olmaları dolayısıyla Ermeni memur tâyini de tercih etmektedir.

Cemaatin iktisaden düşük vaziyette olması doktor, avukat gibi serbest meslek erbabının mikdarının azalmasına saik olmaktadır. Bugün Türk Üniversitelerinde ve yüksek mekteplerinde okuyan bir çok Kıbrıslı gençler, tahsillerini ikmal ettikten sonra adaya dönmüyerek Türkiyede bir vazife kabul eylemeği veya serbest çalışmağı tercih ediyorlar. Bunların bu hareketlerinde millî bir idare altında serbest ve mustakil yaşamak arzusunun da müessir olması tabii görülmekle beraber, Kıbrısta fakirleşen cemaatlarının kendilerini besleyememesi hakikatının âmil olduğunu da kabul etmek icap eder.

./...

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

No.

Sayfa : 10.

Hulasatan denilebilirki, Kıbrıs'daki Türk cemaatı bir çok cihetlerden zayıflamakla beraber bugüne kadar milliyetini ve hüviyetini muhafaza etmiş, adada ihmal edilmez bir kuvvet olarak kalmıştır. Fakat son senelerde iktisaden çok düşmeğe başlamış ve ayrıca haricî kuvvetler benliğini onutturmak için faaliyet sarf etmekde bulunmuşlardır. Kıbrıs'da Türklerin şuurlu bir kitle olarak idamesi arzu edildiği takdirde iktisaden tealisini temin edecek tedabir almak ve ayrıca Türklük hislerini idame ettirecek çareler aramak lazımdır.

030	10			124	886	18
-----	----	--	--	-----	-----	----

11

EK- 7 Elefterios Venizelos, Mustafa Kemal Atatürk'ü "Nobel Barış Ödülü"ne aday göstermiştir. Oslo Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığı'na göndermiş olduğu 12 Ocak 1934 tarihli Fransızca Mektup.

28/1 Les Kavaliers de la Paix
Exp. M. Roussel, 23
27 rue Loukianov
Athènes, le 12 Janvier 1934
JPL 1934
34
Monsieur le Président,

Pendant près de sept siècles tout le Proche-Orient et une grande partie de l'Europe centrale fut le théâtre de guerres sanglantes. L'empire Ottoman et le régime absolutiste des Sultans en fut la cause principale.

L'assujettissement de peuples chrétiens, les guerres religieuses de la Croix contre le Croissant qui en résultèrent fatalement, et les insurrections successives de tous ces peuples aspirant à leur affranchissement, créaient un état de choses qui devait demeurer comme une source constante de périls tant que l'Empire Ottoman conservait l'empreinte qu'y avaient donné les Sultans.

L'instauration de la République Turque en 1922, lorsque le mouvement national de Moustapha Kemal Pacha triompha de ses adversaires, mit définitivement fin à cet état d'instabilité et d'intolérance.

..!

Monsieur le Président du Comité
du Prix Nobel du Storting
Oslo
Norvège

Rarement, en effet, fut réalisé en si peu de temps un changement aussi radical dans la vie d'une nation.

A un empire en déclin, vivant sous un régime théocratique où la notion du droit et de la religion se confondaient, se substitua un état national et moderne, plein de vigueur et de vie.

Sous l'impulsion du grand réformateur, Moustapha Kemal Pacha le régime absolutiste des Sultans fut aboli, et l'état devint franchement laïque. La nation toute entière s'élançait vers le progrès, ambitieuse, à juste titre, de figurer à l'avant garde des peuples civilisés.

Mais le mouvement pour la consolidation de la paix marcha de pair avec toutes les réformes intérieures qui donnèrent son aspect actuel au nouvel état éminemment ethnique de la Turquie. En effet la Turquie n'hésita pas d'accepter loyalement la perte de provinces habitées par d'autres nationalités et, franchement satisfaite de ses frontières ethniques et politiques, ainsi définies par les traités, elle est devenue un vrai pilier de la paix dans le Proche Orient.

C'est nous autres Grecs, que des luttes sanglantes tinrent pendant de longs siècles en état d'antagonisme continu avec la Turquie, qui eûmes les premiers l'occasion de ressentir les effets du changement profond survenu dans ce pays, successeur de l'ancien Empire Ottoman.

Ayant, dès le lendemain de la catastrophe d'Asie Mineure discerné la possibilité d'une entente avec la Turquie régénérée issue de la guerre comme état national, nous lui tendîmes la main qu'elle accepta avec sincérité.

De ce rapprochement pouvant servir d'exemple quant aux pos-

sibilités d'entente même entre des peuples que les plus graves divergences ont divisé, lorsque ceux-ci se laissent pénétrer du désir sincère de la paix, il n'est résulté que des bienfaits tant pour les deux pays en cause, que pour le maintien de l'ordre pacifique dans le Proche Orient.

Or l'homme à qui cette contribution précieuse à la cause de la paix est due est bien le Président de la République Turque Moustapha Kemal Pacha.

J'ai donc l'honneur en qualité de chef du Gouvernement Hellénique en 1930, lorsque la signature du pacte Grécoture marque une ère nouvelle dans la voie du Proche Orient vers la paix, de poser la candidature de Moustapha Kemal Pacha à l'insigne honneur du prix Nobel pour la paix.

Veillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma plus haute considération,

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'E.K. Venizelos'. The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke extending from the bottom of the 's'.

(E.K. Venizelos)

EK- 8 1947 Paris Barış Antlaşmasının Yunanca İlgili Maddeleri

μέχρι του σημείου 45ο 15'Β-13ο 24Α.

προς νότον υπό της παραλλήλου 44ο 23'Β.

προς δυσμάς υπό γραμμής συναντώσης τα ακόλουθα σημεία:

1) 45ο 15'Β-13ο 24Α

2) 44ο 51'Β-13ο 37Α

3) 44ο 23'Β-14ο 18'30"Α.

προς ανατολάς υπό της δυτικής ακτής της Ιστρίας, τας νήσους και το ηπειρωτικόν εδαφος της Γιουγκοσλαβίας.

Ο χάρτης των ως άνω περιοχών ευρίσκεται εις το Παράρτημα Ι.

2. Η Ιταλία παραχωρεί εις την Γιουγκοσλαβίαν, εν πλήρει κυριαρχία, την νήσον Pelagosa και τας παρακειμένας νησίδας.

Η νήσος Pelagosa θα παραμείνη αποστρατικοποιημένη.

Εις Pelagosa και τα γειτνιάζοντα ύδατα, οι Ιταλοί αλιείς θα απολαύσιν των αυτών δικαιωμάτων, άτινα ανεγνωρίζοντο εις τους Γιουγκοσλαβούς αλιείς προ της 6ης Απριλίου 1941.

Άρθρον 12.

1. Η Ιταλία θα αποδώσῃ στην Γιουγκοσλαβίαν όλα τα αντικείμενα καλλιτεχνικού, ιστορικού, επιστημονικού, παιδαγωγικού ή θρησκευτικού χαρακτήρος (συμπεριλαμβανομένων όλων των πράξεων, χειρογράφων, εγγράφων και βιβλιογραφικού υλικού) ως και τα διοικητικά αρχεία (φάκελλους, μητρώα, σχέδια και έγγραφα πάσης φύσεως) άτινα, μεταξύ της 4ης Νοεμβρίου 1918 και της 2ας Μαρτίου 1924, επί τη ευκαιρία της ιταλικής κατοχής, αποκομίσθησαν εκτός των προσωρήθέντων εις την Γιουγκοσλαβίαν κατά τους όρους των συνθηκών των υπογραφεισών εν Ραπάλλο την 12ην Νοεμβρίου 1920 και εν Ρώμη την 27ην Ιανουαρίου 1924 εδαφών. Η Ιταλία θα αποδώσῃ επίσης τα αντικείμενα της αυτής φύσεως τα προερχόμενα εκ των ρηθέντων εδαφών και άτινα αφηρέθησαν υπό της ιταλικής Αποστολής ανακωχής της εδρευούσης εν Βιέννη μετά τον πρώτον παγκόσμιον πόλεμον.
2. Η Ιταλία θα παραδώσῃ εις την Γιουγκοσλαβίαν όλα τα αντικείμενα τα προβλεπόμενα εν παραγράφω 1 του παρόντος άρθρου και τα οποία νομικώς αποτελούσι δημοσίαν περιουσίαν, άτινα αφηρέθησαν από της 4ης Νοεμβρίου 1918, από το εδαφος το προσωριώμενον εις την Γιουγκοσλαβίαν κατά τους όρους της παρούσης Συνθήκης, ως και τα αντικείμενα τα ενδιαφέροντα το ρηθέν εδαφος, άτινα παρεδόθησαν εις την Ιταλίαν υπό της Αυστρίας και της Ουγγαρίας εις εκτέλεσιν των συνθηκών ειρήνης των υπογραφεισών εν Αγίω Γερμανώ την 10ην Σεπτεμβρίου 1919 και εν Τριανόν την 4ην Ιουνίου 1920 και της Συμβάσεως μεταξύ Αυστρίας και Ιταλίας της υπογραφείσης εν Βιέννη την 4ην Μαΐου 1920.
3. Εάν, εις ειδικάς περιπτώσεις, καθίσταται αδύνατον εις την Ιταλίαν να αποδώσῃ εις την Γιουγκοσλαβίαν τα οριζόμενα εις τας παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου αντικείμενα, η Ιταλία αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να παραδώσῃ εις την Γιουγκοσλαβίαν αντικείμενα της αυτής φύσεως η σπουδαιότητος αίσθητως ίση προς την των αφαιρεθέντων αντικείμενων, εν ω μέτρῳ είναι δυνατόν να προμηθευθῇ τις ταύτα εν Ιταλία.

Άρθρον 13.

Η ύδρευσις της κοινότητος Gorizia και των περιχώρων της θα διακανονισθῇ συμφώνως προς τας διατάξεις του Παραρτήματος V.

Τμήμα V. Ελλάς Ειδικοί Όροι

Άρθρον 14.

1. Η Ιταλία εκχωρεί εις την Ελλάδα εν πλήρει κυριαρχία τας νήσους της Δωδεκανήσου τας κατωτέρω απαριθμούμενας, ήτοι: Αστυπάλαιαν, Ρόδον, Χάλκην, Κάρπαθον, Κάσον, Τήλον, Νίσυρον, Κάλυμνον, Λέρον, Πάτμον, Λιψόν, Σύμην, Κω και Καστελλόριζον, ως και τας παρακειμένας νησίδας.
2. Αι ανωτέρω νήσοι θα αποστρατιωτικοποιηθώσι και θα παραμείνωσιν αποστρατιωτικοποιημέναι.

3. Οι διατυπώσεις και οι τεχνικοί όροι της μεταβίβασης των νήσων τούτων εις την Ελλάδα θέλουσι καθορισθῇ διά συμφωνίας μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ελλάδος και διακανονισμοί θέλουσιν επέλθῃ ἵνα ἡ αποχώρησις των ξένων στρατευμάτων τερματισθῇ το βραδύτερον εννεμήκοντα ἡμέρας μετὰ την ἐναρξιν της ἰσχύος της παρούσης Συνθήκης.

ΜΕΡΟΣ II **Πολιτικοὶ Ὅροι** **Τμήμα I. Γενικοὶ Ὅροι**

Ἀρθρον 15.

Ἡ Ἰταλία θα ἀναλάβῃ ἅπαντα τα ἀναγκαῖα μέτρα διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς ἅπαντα ὑπὸ την δικαιοδοσίαν της πρόσωπα, ἀνευ διακρίσεως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας την ἀπόλαυσιν των δικαιωμάτων του ἀνθρώπου καὶ των θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν, συμπεριλαμβανομένης της ἐλευθερίας της ἐκφράσεως της σκέψεως, της ἐλευθερίας του τύπου καὶ της δημοσιεύσεως, της ἐλευθερίας της λατρείας, της ἐλευθερίας της γνώμης καὶ του συνέχευθαι.

Ἀρθρον 16.

Ἡ Ἰταλία δὲν θα διώξῃ οὔτε θα ἐνοχλήσῃ τους Ἰταλοὺς υπηκόους, ἰδίως τα μέλη των ἐνόπλων δυνάμεων διὰ μόνον το γεγονός ὅτι, κατὰ την περίοδον μεταξύ της 10ης Ἰουνίου 1940 καὶ της ἐνάρξεως της ἰσχύος της παρούσης Συνθήκης ἐξέφρασαν την συμπάθειαν των διὰ την ὑπόθεσιν των Συμμάχων καὶ Συνησπισμένων Δυνάμεων ἢ διότι ἐνῆργησαν ὑπὲρ της υποθέσεως ταύτης.

Ἀρθρον 17.

Ἡ Ἰταλία ἤτις, συμφώνως πρὸς το ἄρθρον 30 της Συμφωνίας Ἀναχωγῆς, ἔλαβε μέτρα πρὸς διάλυσιν των φασιστικῶν ὁργανώσεων ἐν Ἰταλίᾳ, ἀναλαμβάνει την υποχρέωσιν ὅπως μὴ ἀνεχθῇ την ἐπανασύστασιν ἐπὶ του ἐδάφους της τοιαύτης φύσεως ὁργανώσεων, ἐχουσῶν πολιτικόν, στρατιωτικόν ἢ παραστρατιωτικόν χαρακτήρα, καὶ αἱ ὁποῖαι σκοπὸν ἔχουσι νὰ ἀποστερήσωσι τον ἰταλικὸν λαὸν των δημοκρατικῶν του δικαιωμάτων.

Ἀρθρον 18.

Ἡ Ἰταλία ἀναλαμβάνει την υποχρέωσιν νὰ ἀναγνώρισῃ το πλήρες κύρος των Συνθηκῶν Εἰρήνης μετὰ της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Ουγγαρίας καὶ της Φιλανδίας, ὡς καὶ των λοιπῶν συμφωνιῶν ἢ διακανονισμῶν οἵτινες συνωμολογήθησαν ἢ θέλουσι συνωμολογηθῇ ὑπὸ των Συμμάχων καὶ Συνησπισμένων Δυνάμεων καθ' ὅσον ἀφορᾷ την Αυστρίαν, την Γερμανίαν καὶ την Ἰαπωνίαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ της ἀποκαταστάσεως της Εἰρήνης.

Τμήμα II. Ἰθαγένεια **Πολιτικά καὶ Ἀστικά δικαιώματα**

Ἀρθρον 19.

1. Οἱ Ἰταλοὶ υπῆκοοι οἱ κατοικοῦντες την 10ην Ἰουνίου 1940, ἐπὶ ἐδάφους ἐκχωρουμένου ὑπὸ της Ἰταλίας εἰς ἕτερον Κράτος κατὰ τους ὅρους της παρούσης Συνθήκης, ὡς καὶ τα μετὰ την ἡμερομηνίαν ταύτην γεννηθέντα τέκνα των, θα καταστῶσιν ὑπὸ την ἐπιφύλαξιν των διατάξεων της ἐπομένης παραγράφου, υπῆκοοι του Κράτους εἰς το ὁποῖον το ἔδαφος ἐκχωρεῖται καὶ θα ἀπολαύωσι πλήρους ἀστικής καὶ πολιτικῆς ἰκανότητος, συμφώνως πρὸς την νομοθεσίαν την ὁποίαν το διάδοχο Κράτος θα ἐκδώσῃ πρὸς τον σκοπὸν τούτων, ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ της ἐνάρξεως της ἰσχύος της παρούσης Συνθήκης. Ἡ ἀπόκτησις της ἰθαγένειας του ἐνδιαφερομένου Κράτους θα συνεπάγῃται την ἀπώλειαν της Ἰταλικῆς Ἰθαγένειας.
2. Ἡ Κυβέρνησις του Κράτους εἰς το ὁποῖον το ἔδαφος ἐκχωρεῖται θα λάβῃ ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ της ἐνάρξεως της ἰσχύος της παρούσης Συνθήκης, τα προσήκοντα νομοθετικά μέτρα διὰ νὰ δώσῃ εἰς ἅπαντα τα πρόσωπα τα ἀναφερόμενα εἰς την παράγραφον 1 καὶ ἔχοντα ἡλικίαν ἀνω των δεκαοκτῶ ἐτῶν (ἢ εἰς τα ἔγγαμα πρόσωπα,

EK- 9 Dr. Fazıl Küçük'ün, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği Yunanistan'ın ilhak Talebini Reddeden Telgraf, 28 Kasım 1948. BCA, 30. 01.10 00.30 .241 .14 .12

DEVLET ARŞİVENİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
T.C.
P.T.T.İ.C.M.

TELGRAF
2438

Yol
Servis İşaretleri

Adres: cumhurreisi ismet inonu ankara

364 16/17

2070/30.657 nxa 37 nicosia 50/49 30 1040 ctf ek 5 oactis

Yazdır	Yazdır	Yazdır	Yazdır	Yazdır
Yazdır	Yazdır	Yazdır	Yazdır	Yazdır

28 kasım 1948 tarihinde lefkosada onbes bin turkya yapmış
olduğu ayasofya mitinginde bir kere daha kibris rumlarının
yunanistana ilhak ve muhtariyet taleplerinin siddetle
reddedilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır kibris
turkleri ilhak ve muhtariyetin tamamıyla turklüğün mahvına
sebep olacağına ve adanın asayisini bozacağına inanıyorlar
= secretary dr kucuk + kl 28 kasım 1948 + +

EK 10- BCA, 30.10.36.219.2. 28.08.1955 TBMM Dışışleri Bakanlığından
gönderilen şifreli Telgraf

S Ü R E T

Musaele Görecek Mübale

2921

DEVLET ARŞİVENİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET İCİBİ

ŞİFRE Telgraf

<u>Geldiği Yer</u>	<u>Tarihi</u>	<u>Numarası</u>	<u>Alındığı Tarih</u>	<u>Saat</u>
Londra B.Elçiliği	28/8/1955	83	28/8/1955	16.00

(D.II, D.I, D.III. ve diğ. mutad mukamlara tevsi edilmiştir.)

Sayın Başvekilin arzı ricasıyla:

Bugün Milli Müdafaa Vekilinin ve Birgi ile birlikte İngiltere Hariciye Nazırı Macmillan'la ziyaret ettik. Toplantıda Kabine Kİtibi Usulüsinin Askerî Muavini ve Hariciye Nazır Muavini Ward ile Ankara'daki İngiltere Sefiri de hazır bulunuyordu.

Nazıra derhal Ankara'dan ayrılmadan evvel İngiliz baselahatgünerine teblig ettiğimiz muhtıra ile Başvekilimizin nutkunu tetkik edip etmediklerini sorarak bu husustaki görüşünün feideli olmasına bildirdik. Nazır evvelâ prosedür hakkında söyleyecekleri olduğunu bildirerek şu ifadede bulundu:

1- Matbuat meselesi: Konferansta yapılan münkereler müsterek teblig halinde matbua aksolunmalıdır. Bu kaideye ademî riayet takdirinde herkes kendi görüşünü açıklamakta serbest olur.

2- Toplantılarda eğer mahzurlu görüyorsanız riyaset İngiltere'de kalmalıdır. Çünkü davet eden memleket İngiltere'dir.

3- Heyet Reisleri taraflardan irad olunacak mutuklar kendi Hükümetlerinin noktai nazarını açıkça ifadeye matuf olup yek diğerine cevap teşkil etmeden her gün biri olmak üzere üç günde irad edilmelidir. Ve alfabetik sıra Fransızca olmalıdır. Münakaşalar, mutuklar mafhması bittikten sonra açılmalıdır. Ancak davet eden memleket olması hasebi ile açılış nutkunun da İngiltere tarafından verilmesi tabiidir.

4- Celekler 11'den öğleye kadar yapılmalı ve öğleden sonralarla akşamlar hususi müaverelele semin hazırlayacak şekilde kullanılmalıdır.

Evvelki maruzatımızda da bildirdiğimiz veçhile bu şekilde taayyun eden prosedür konferansa hiç olmasa üç gün kadar usulüne nazır sulunmakta ve bu arada bazı hal pars ve tahlilleri usulünde çalışma imkânını hazırlayarak gayesi gütmekte olduğunu ve hususlar teharis ettirilerek tarafımızdan da kabul olunduğu ve fakat bazı meseleyle geçilmiştir.

4 010 09 10934 4

Thunberg
Türkcek amcılarla olduğı veyhile, Kıbrıs meselesi Yunanlılar bakımından "self-determination" ve Yunanistan'a ilhak esasına itinat etmekte, İngilizler ise bu esasları reddederek meseleyi "self-government" e doğru giden bir yol içinde halletmek istemektedirler.

Lozira'ya gelmesinden evvel ve galdikten sonra yaptığınıs temelde ve İngilizlerin Yunanlılara bazı tavizler vermek hususunda meyilleri bulunmuşu mahabede edildığı için bu hususu yoklamak ve onlemek gayesi ile, sairlerinden ittihaz, yukarıda arz olunan memorahtuma Ankara'daki İngiltere Seferatline teblig etmiştik. Macmillan'a da şunları söylemişik:

İngiltere statu quo'nun muhafazası ve Lozan Ahitnamesi maddesine kendisine bahşedilmiş olan hukukun muhafazası meselesinde ısrar ettiği muvazir Türkiye'yi daima yanında bulacaktır. Fakat bu yoldan inhiraf edip Kıbrıs'ın istikbalini Yunanistan'a ilhak istikametinde kaydırabilecek ufak bir tavize gittiği takdirde Türkiye bu yolda İngiltere'yi takip edemeyecek, bilakis aksi istikamette yol almak mecburiyetinde kalacaktır. Bu husus Hükümet Reisinizin nutkunda gayet açık ve sarif olarak belirtilmiştir.

Macmillan bu beyanatımıza üzerine kendisinin Başvekilimizin nutkunu ve muhtımasını tetkik ettiğini bildirdikten sonra bir hal garesi bulunmın iftina geldiğini, kendilerinin hemde hal garesi hususunda tam bir fikirleri bulunmadığını, fakat self-determination'a zımmi olmakta ısrar etmenin ve maddesiz rejimin devasını muhafaza etmenin sarifa arz ettiğini, müşakerecilerle buharından evvel büyük kelimeler kullanmanın ve kat'i "position" alınması şarif çıkarak, muhtıralar tevliit edebileceğini gayet nazikâne bir eda ile ifade etti.

Kendisine şu cevabı verdik: Türkiye Lozan Ahitnamesinden itibaren bugüne kadar Kıbrıs meselesinde sarif Türk-İngiliz dostluğuna vikaye için her türlü tahrikât ve "irredentizm" den tavakki etmekle kâm kalmamış; Türkiye'de yaşayan Türklerin milli arzularına da edemî tebaiyette bulunarak Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye ilâhik arzularını da daim onlemek politikasını takip etmiş ve orada yaşayan Türklere haralarını muhafaza etmek hususunda yardım etmekle beraber onlara salma salak birer İngiliz tebanası olmaları hususunda ögüt vermiştir. Türkiye Cumhuriyetinin bütün tarihi boyunca da Türkiye hiçbir vakit beynelmilel hayatta şarif qıvartacak bir rol oynamamış, bilakis Şihan şarif tarcini hususunda asahi gayret sarfetmiştir.

Diğer taraftan Türk Hükümeti şarif sarif beri Balkanlarda,

Olur
310 08 1093414

2

Yakın ve Orta Şark'da sulhun muhafazası için Kıbrıs davasına nihayet verilmesini istemiş ve olacağını "İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalması ve statu quo'nun muhafazası" davasını da desteklemiş kendi efkârı usuliyesinin ve Kıbrıs Türklerinin arzuları hilâfına Kıbrıs'ın Türkiye'ye iltihakı lüzumunu bir defa bile ağzına almamıştır.

Herşeyin bir hususu vardır. İngiltere kendi hukukunun olduğu gibi muhafaza ettiği müddetle cidden bir bu /nazik/ rolde devam edecektir, fakat bu hususta İngiltere'nin yapacağı herhangi bir inhiraf halinde Türkiye'nin de politikasını tadil etmesi ve kendi millî arzusuna uyarak coğrafi, tarihi ve stratejik bakımdan Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs'ı talep etmesi pek tabii olacaktır, dedim, ve şunları ilâve ettim: Türkiye devlet adamları hiçbir zaman büyük kelimeler kullanmak itiyasında degillerdir. Fakat kullandıkları kelimeleri ve aldıkları ehidler de tutmak ve yerine getirmek itiyadındadırlar.

"Türkiye için Kıbrıs meselesi Türk-Yunan anlaşabati bakımından bir mihenk taşıdır. Bir Yunanlılarla olan dostluğumuzun onların megal-idealarını bırakmaları esasına istinad ettirmiş oluyorduk. Kıbrıs'ın talep edilmesi megal-idea'nın yeniden canlanması demektir. Türk efkârı usuliyesi bunu böyle anlamakta ve böyle hissetmektedir. Hükûmet olarak bunu bir de başka tarafa gürvayurur. Türkiye'nin bir zamanlar Ankara'ya kadar gelmiş olan Yunanlıların Adaları tarafından muhasara edilmesine kat'ıyen razı değilizdir."

Yunanistan bu davasında ısrar ederse Türk-Yunan dostluğunun aynı şekilde devam etmesi imkûnais bir hale gelecektir. Bunu bütün dostlarımız bilmelidir. Kıbrıs davasının vüs'atı Adayı çoktan aşmakta, Balkanlarda bu işin hafife alınması ve Yunanistan'a taviz verilerle halledileceğinin sanılması Balkanlarda ve Yakın ve Orta Şark'da binbir emekle kurulmuş müdafaz cephesinin büyük sarf-entilara sahne alınmasını ve sayıflamasını göze almak demektir. Binaenaleyh İngiltere'nin Kıbrıs'ta kalması bir kolonializm veya antikolonializm meselesi değildir. Eğer bu ; ger ise diğer husule gelebilecek sarf-entilar muvazanevinde ehveni gar telâkki edilmektedir. Bu meselelerin çok iyi bilinmesi lâzımdır. İnflexible bir tutum alıyorek başka türlü hareket etmek imkûnından mahrum bırakılmamalıdır. Welki

110 08 1109/34 4

bu sizin içinizi güçleştirecektir. Fakat vaziyeti bütün açıklığı ile bilmenizde feide vardır. Bunun için sizi Yunan Başarı ile görüşmekten önceki ziyaret etmek istedin. İlk ~~Söylüşünüzün~~ ~~görüşünüzün~~ da Yunanistan'a self-determination'a gidecek herhangi bir taviz yolu göstermeniz meselesinin istikbali ve halli yolunda feide değil ancak mahsur tevakti edecektir." Başarı kendilerinin kararlaşmış ve kat'ilemiş bir fikirlere olmasını bildirerek vaziyetini vash olarak açıklanmış olmasını tezekkür etti ve ayrıldık.

→ Muhtelif İngiliz gazetecileriyle ve nihayet bugün Hariciye Başarı ile yaptığımız görüşmelerden aldığımız intiba İngilizlerin muhtemel bir hal qararı olarak Adaya ileride bir self-determination fırsatı verileceği vaadi ile Yunanlılara taviz vermek suretiyle bir hal qararı bulunabileceğini düşünmekte olduklarını, fakat İtali Devletlerinin beyanları ve burada iki gündür yaptığımız mülakatlar ve beyanattır neticesinde tebellür olan hattı hareketimizin bunlara şaşırttığı aşkındadır. Ancak, bizim haklarımızda bu dereceye kadar ısrar edeceğimiz hususunda tereddüd sahibi oldukları muhalede edilmektedir. Bu itibaki mükflemelerimiz gayet nasikane cereyan etmekle beraber gayet kat'i ifadeler altında geçti ve bizim haklarımızı savunmanın hususunda cerezetimizi kiracak bir eda taahhüdünü. Fakat ifadelerimizle haklarımızda muvazir davranacağımıza kendilerini tezekkür ettirdiğimizi zannediyoruz da bu sahada çok çabuklaşma ihtimalini anılmaktadır. Bu sebeble gerek bir gerek gazetecilerimiz bu yolda gayret sarf ediyoruz. Taraf Devletlerinden bu hususta ilgililere verilecek emirlerin pek faizeli olmasını saygılarımızla arz ederiz.

Berkol

(İşbu şifre telgraf sureti Milli Birlik Komitesi Genel Sekreterliğinin talebi üzerine, Dışişleri Bakanlığı Kabine Bürosu tarafından, ikinci defa, 3 nüsha olarak çıkartılmıştır.)

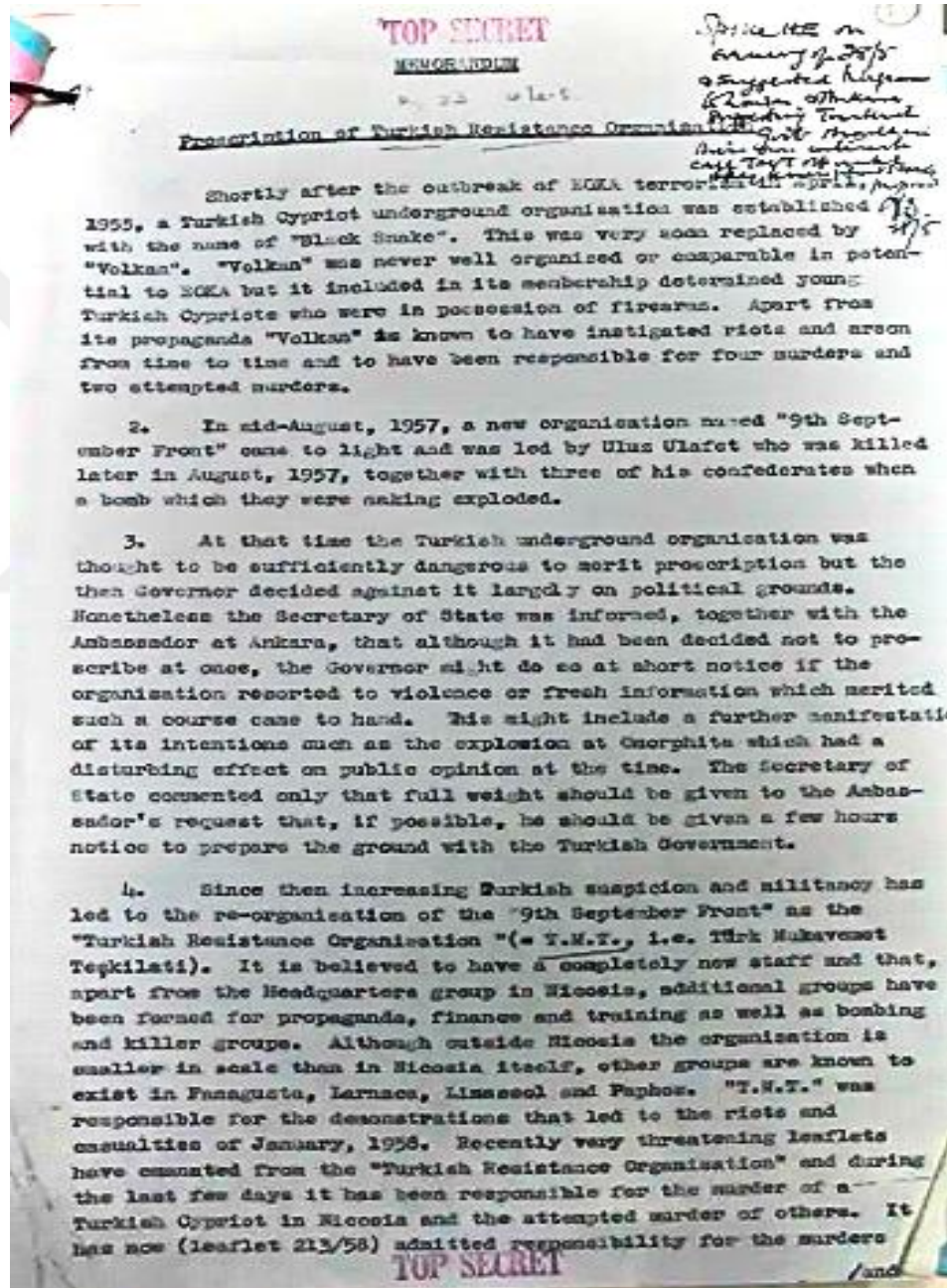
İşbu şifre telgraf suretinin Dışişleri Bakanlığı Kabine Bürosundaki doğrusunda muhafaza edilmiş ve aslinin aynı olduğu tasdik olunur.

Ankara, 1 Kasım 1960

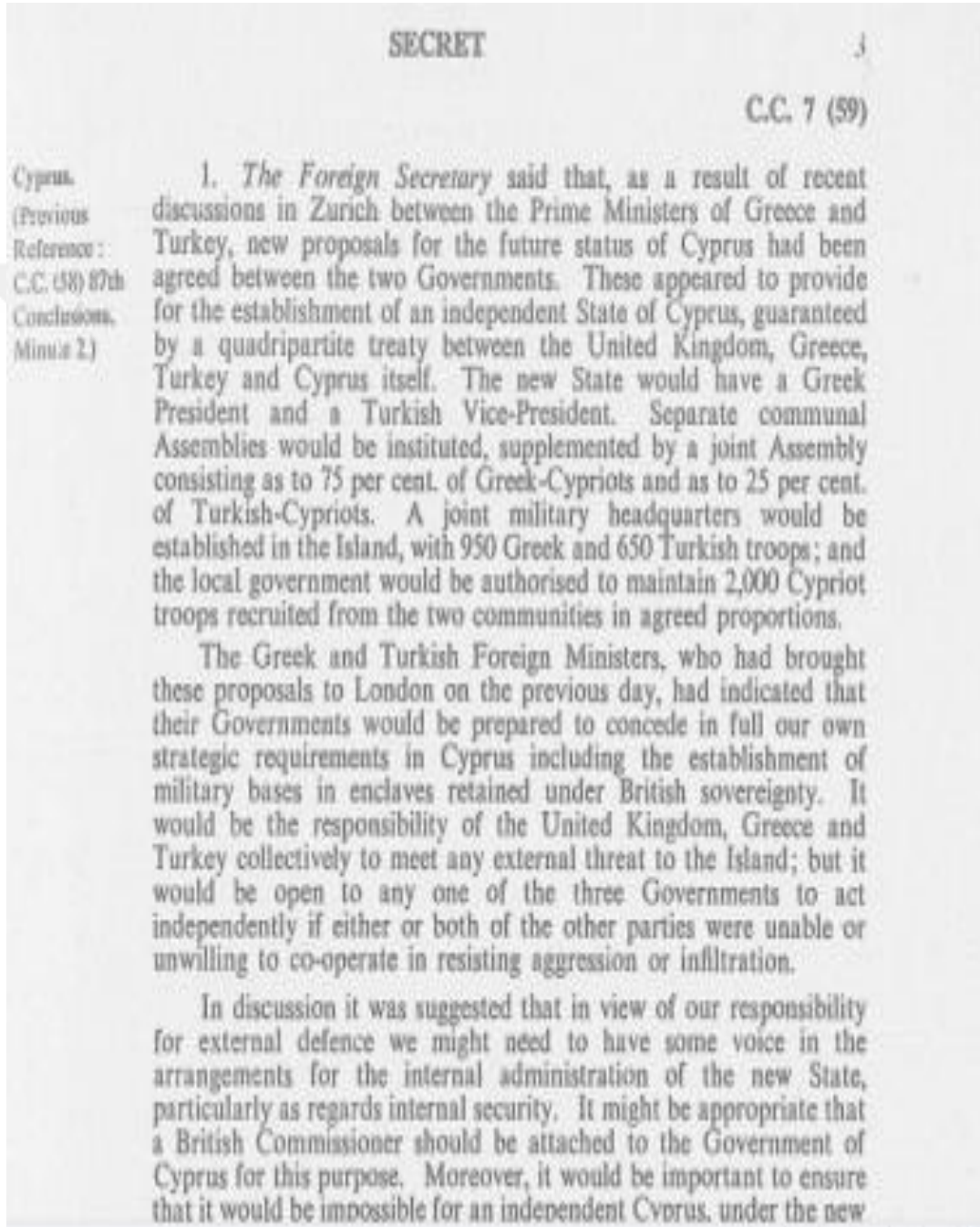
Dışişleri Bakanlığı, Genel Müdürlük.

409/341/6

EK 11- Türk Direniş Örgütünün Yasaklanarak kapatılmasını talep eden muhtıra, Gizli Belgedir, 28 Mayıs 1958. Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, FCO, 1424408- 3, Turkish Underground Organisations

EK 12- Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinden 12 Şubat 1959, Zürih Anlaşmaları Hakkında İngiliz Parlamentosundaki Değerlendirmeleri ele alan Belge

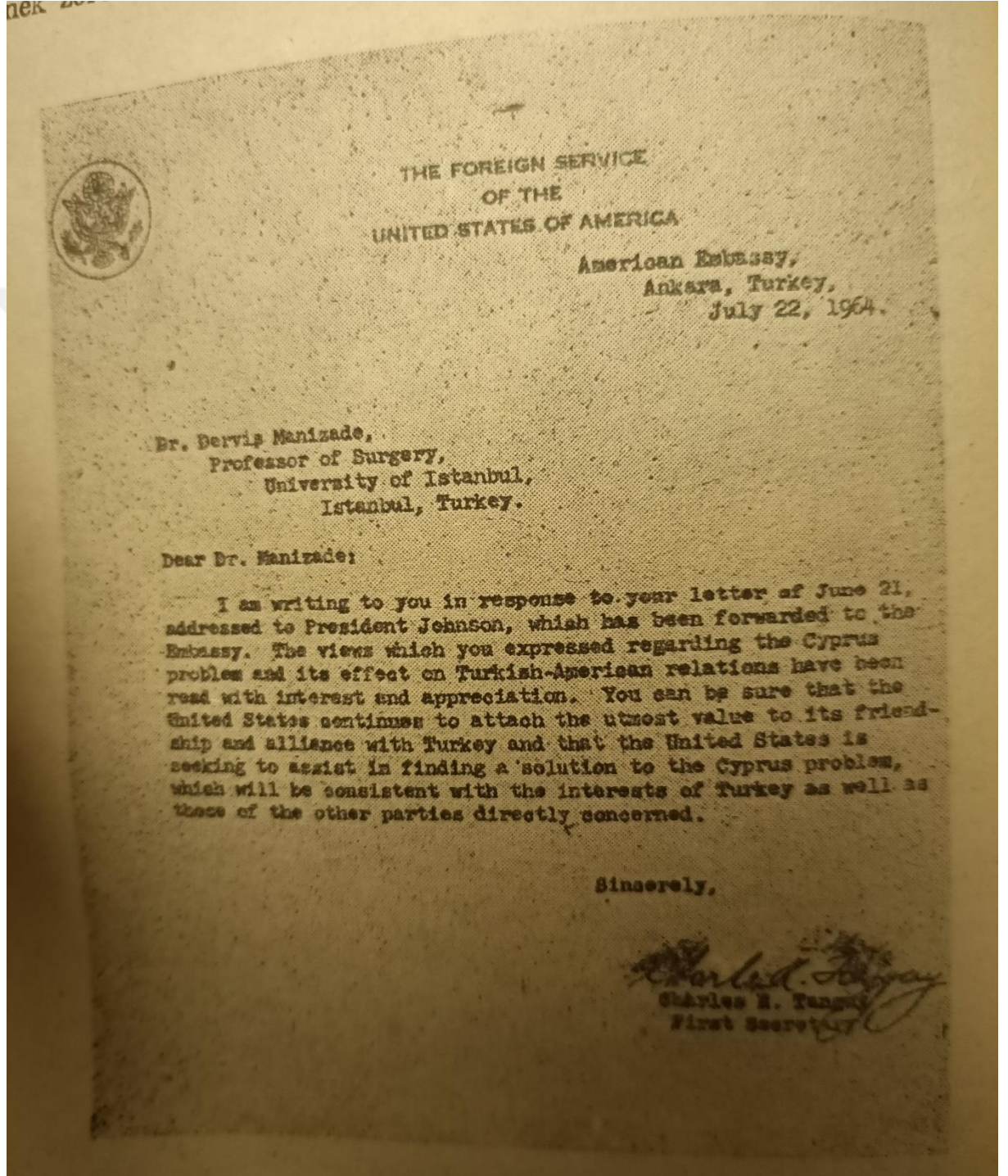
Constitution, to enter into a treaty relationship with an unfriendly Power which might affect our defence interests or to agree, without our consent, to the establishment of a foreign base in the Island. The exact delimitation of our own bases would also need more detailed examination.

In further discussion the Cabinet were informed that it had been suggested by the Greek and Turkish Governments that, if their proposals were acceptable to the United Kingdom Government in principle, a conference of the three Governments should be convened in London during the following week, to which Archbishop Makarios and Dr. Kutchuk, the leaders of the Greek- and Turkish-Cypriot communities, should be invited. It would be preferable that definitive heads of agreement between the three Governments should have been initialled before the discussions were widened to include the representatives of the local Cypriot communities, who might otherwise endeavour to bring pressure to bear on the Governments to modify the substance of the proposals. Any interim statement about our current negotiations with the Greek and Turkish Foreign Ministers should take account of this consideration and should avoid, as far as possible, embarrassing the Greek and Turkish Governments in relation to their respective communities in Cyprus. Certain sections of the Press had already adopted a critical attitude to an agreement, which they regarded as having been reached by Greece and Turkey without prior consultation with ourselves. There might therefore be advantage in allowing it to be known that we ourselves had originally prompted the initiative which the two Governments had taken: that we welcomed an agreement which they accepted as satisfying their requirements; and that we were now discussing with them the necessary provisions to ensure that essential British interests would be fully safeguarded. In addition, if it could be confirmed that the new proposals assured us of the strategic facilities which we had

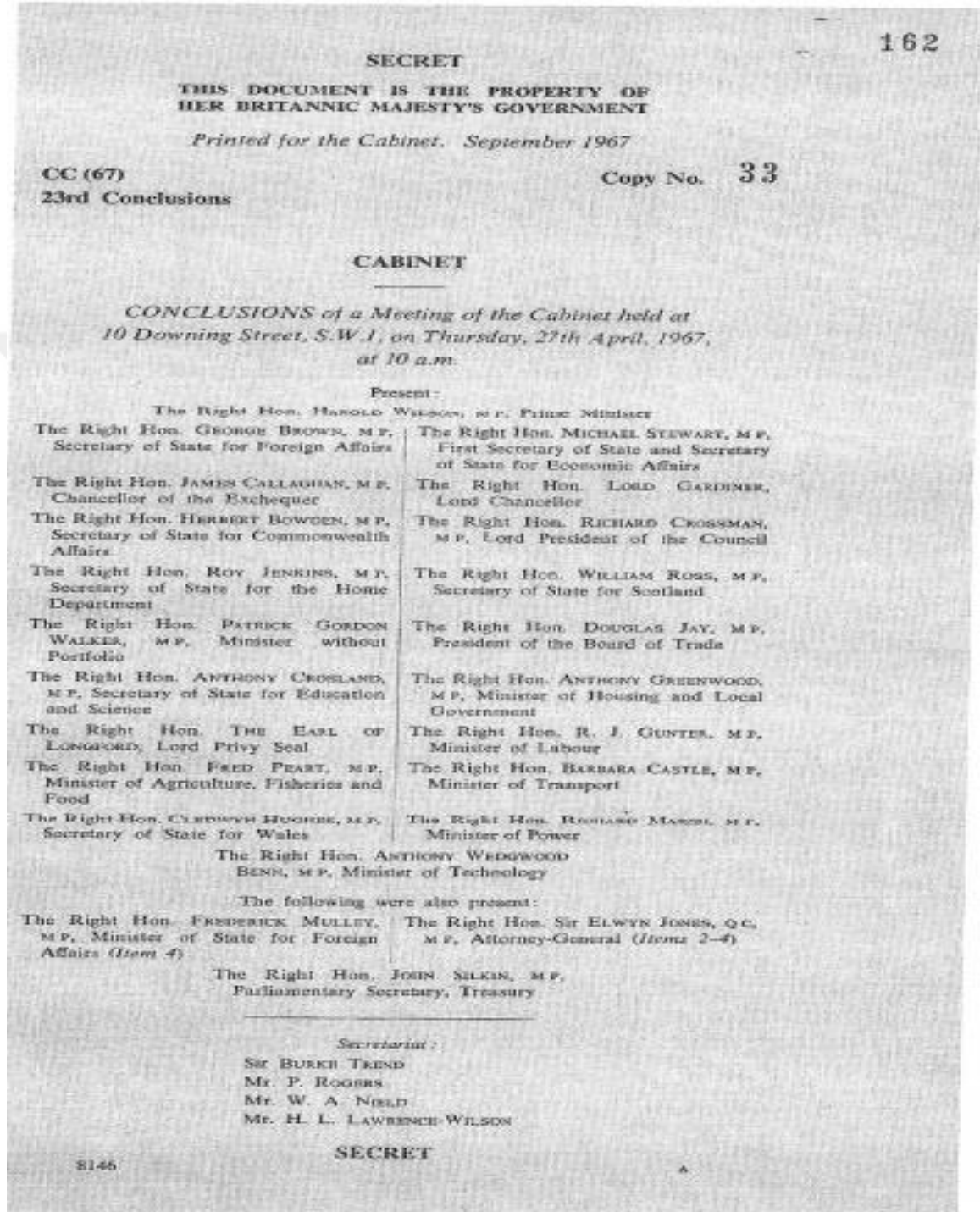
SECRET

B 2

EK- 13 Başkan Johnson'ın Konsolosluk aracılığıyla Prof. Dr. Derviş Manizade'ye gönderdiği 22 Haziran 1964 tarihli mektubun örnek nüshasından Lefkoşa Milli Arşiv Özel Belgeler bölümü

EK- 14 CAB 128/42 - Yunanistan'daki gelişmelere ilişkin 27 Nisan 1967 tarihli İngiliz Bakanlar Kurulu raporu.

SECRET

164

CC 23 (67)

South-East
Asia Treaty
Organisation
Council Meeting

The Foreign Secretary said that the SEATO Council meeting in Washington during the previous week had been dominated by representatives of the countries providing troops for the Vietnam war and these had attacked ourselves and other signatories of the SEATO Treaty for not doing so. There was no obligation on us under the Treaty to provide troops for Vietnam and he had strongly maintained the view that the most valuable contribution that we could make lay in continuing our diplomatic efforts to stop the fighting. The first draft of the communiqué of the conference had been belligerent in tone but he had succeeded in obtaining agreement to substantial amendments which made it acceptable to us.

Vietnam
(Previous
Reference:
CC (67) 15th
Conclusions,
Minute 2)

The Foreign Secretary said that he had discussed the situation in Vietnam at length with several members of the United States Administration, including the President, during his visit to Washington the previous week. It had been suggested that we might consider a fresh initiative in seeking a settlement as co-Chairmen with the Soviet Union of the Geneva Conference; if such diplomatic activity were taking place it would be easier for the United States Administration to resist internal pressures to increase the intensity of the fighting in Vietnam. A further direct approach to the Soviet Government on Vietnam at this stage would raise difficulties for them in view of the recent failure in Vietnam to extend the Tet truce, but it might be possible to approach the problem indirectly through a meeting of the Geneva Conference on the associated problem of Laos. There was as yet no firm information about the alleged damage through American bombing to the British cargo ship *Dartford* in Haiphong Harbour, and our Consul-General had so far been unable to obtain permission from the North Vietnamese Government to investigate the incident. Although the ship was technically British, it had a Chinese crew, apart possibly from two officers, was under charter to the Government of the People's Republic of China and was part of the fleet which they were using to supply Vietnam.

Greece
(Previous
Reference:
CC (65) 40th
Conclusions,
Minute 2)

The Foreign Secretary said that it was now clear that the group of middle ranking Service officers who had succeeded in taking over power in Greece had done so with the support of the Greek Armed Forces as a whole. King Constantine had not been a party to the revolt and had shown great courage in his dealings with its leaders; he had succeeded in imposing a civilian Prime Minister on them and had expressed the hope that there would soon be a return to parliamentary government. We had coordinated our actions during the crisis with that of the Governments of the United States and Turkey and were continuing to do so. A letter had been received from the Foreign Minister of the new Greek Government: we must decide whether or not to reply to this. To refuse to have dealings with the new Greek Government would mean breaking off diplomatic relations with Greece and we could avoid any question of recognition of the new régime, or of approval for it, if we took the line that we were merely continuing relations with a Government whose Head of State was unchanged. He proposed therefore to authorise an acknowledgment of the letter from the Greek Foreign Minister.

SECRET

CAS 128/42

In discussion it was argued that a distinction must be drawn between our having continuing relations with the new Greek Government, which had overthrown parliamentary government, and any action which could be construed as signifying approval; the fact that King Constantine had indicated his acceptance of the new Government by presiding over a meeting was not relevant to this point. On the other hand it was our normal practice to have diplomatic relations with Governments which were effectively in power whether or not we approved of them. The fact that in this instance King Constantine, to whom our Ambassador was accredited, remained on the throne meant that no new act of recognition was involved but merely a continuance of existing relations. The situation in Sierra Leone was in many respects a parallel, in that a military coup had overthrown the previous parliamentary government but the Queen continued to be recognised as Head of State.

It was not yet clear whether recent events in Greece would have repercussions in Cyprus. It was not thought that General Grivas was in any way involved, but the existence in the island of large quantities of Czech arms which might be issued to Greek Cypriot troops and police posed a problem. The Foreign Secretary was in touch with the Secretary-General of the United Nations with a view to ensuring the closest possible control of these arms by the United Nations troops in Cyprus in the period immediately ahead.

South Arabia
(Previous
Reference
CC (67) 21st
Conclusions,
Minute 1)

The Foreign Secretary said that he had had a very lengthy and difficult meeting on 16th April with members of the United Nations Mission to South Arabia. He had eventually succeeded in agreeing with them a joint statement covering the situation in South Arabia and the part which the United Nations might play in finding a solution there. It had been essential to do this as a basis on which we could reply to any report which the Mission might make to the United Nations, since this was likely to be hostile to us. The situation in Aden had been relatively quiet since the Mission had left and the Minister without Portfolio (Lord Shackleton) would be returning that day for discussions with him. He would report further to the Cabinet in the following week on our plans for South Arabia.

Visit of the
Prime Minister
to Bonn

The Prime Minister said that during his visit to Bonn earlier that week for the funeral of the former Federal German Chancellor, Dr. Adenauer, he had met a large number of Heads of Government, including those of the United States and members of the European Economic Community and the European Free Trade Association. He had also met the South African Foreign Minister, Dr. Muller, and had discussed the Rhodesian situation with him. The hope of the South African Government appeared to be that a peaceful settlement of the Rhodesian problem would be reached and they did not appear to be willing to sustain the illegal régime. The Cabinet should consider a report on the current situation in Rhodesia in the near future.

Nigeria
(Previous
Reference
CC (67) 17th
Conclusions,
Minute 3)

The Commonwealth Secretary said that, as a result of actions by the Government of the Eastern Region of Nigeria the situation in the country was extremely tense and hostilities might break out there in the near future.

EK- 15 Başbakan Süleyman Demirel'in 1967 yılında Kıbrıs'ta Meydana gelen hâdiselere ilişkin beyanı.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yunanlıların; Enosis fikri etrafında görüşmeleri geliştirmek isteyebilecekleri hususu üzerinde dikkat ve itina ile durulmuştur. Görüşmelerden menfaatinizi ve dileklerinizi karşılayabilecek bir sonuç alınmaması ihtimali de gözönünde bulundurulmuştur. Ancak 1963 yılı sonunda Kıbrıs'ta hâdiselerin patlak verdiği günlerden bu yana, daima barişçi müzakereler tarafıısı olduğunu dünyaya ilân etmiş bulunan Türkiye'nin, Yunanistan'dan gelen ve reddolunması takdirinde dünya kamu oyu huzurunda istisnar konusu yapılacağı muhtemel olan ısrarlı müzakere taleplerini kabulden ilâfihaye kaçınmamasının müşkülâtı da hasaba katılmıştır. Böyle bir ret halinde, yeni görüşme imkânının Türkiye'nin isteğine bağlı kalacağı dikkate alınmıştır.

Bu hesap sonucunda Yunanlıların devamlı ve ısrarlı teklif ve taleplerine uyularak Başbakanlar seviyesindeki görüşmenin yapılmasının, reddedilmesinden daha çok menfaatinize olduğu kanaatine varılmıştır.

Görüşmelerde fiilhakika Yunan idarecileri mektubunuzda belirtmiş olduğunuz veçhile ve bizim de tahminimize uygun olarak karşınıza Enosis tezi ile çıkmışlardır. Bunun karşısındaki tutumumuz, hiçbir şüpheye ve tereddüde mahal bırakmayacak şekilde, Enosis tezinin asla kabul edilemeyeceğinin açıkça ifadesi ve kesinlikle reddedilmesi olmuştur.

030 01 110161 22

2

Bu bakımdan "son hudut görüşmesi ile Enosis'in Yunanlılarca değişmez bir gaye olduğu bir kere daha anlaşılmış" ancak böyle bir gayenin tahakkukuna imkân bulunmadığı da bir kere daha ve değişmez bir tutum olarak kat'î bir lisanla tarafımızdan Yunan Hükûmetine anlatılmıştır.

Esasen kanaatimizce Keşan ve Dedeoğlu görüşmelerinin birer önemli sonucu da bu olmuştur. Yunanlıların Başbakanlar seviyesinde Türkiye'nin kat'î tutumunu tesbit edip siyasetlerini ve plânlarını buna göre hesaplayıp ayarlamaları imkânı kendilerine verilmiştir. Bu muhasebeyi yaptıktan sonra bizimle yine müzakereye tâlip olurlarsa bu yeni taleplerini; üzerine vaz'edecekleri zemini iyice düşünüp taşıdıktan sonra teklif etmeleri zaruretini duyacakları aşikârdır.

Bu vesile ile şu hususların da belirtilmesinde fayda mülâhaza etmekteyim: Kıbrıs konusunun milletlerarası bir ihtilâf mahiyetini almasının; beynelmîlî çerçevede içinde devamına yardımcı alâka ve destek aramasını zarurî bir hale getireceği aşikârdır. Nitekim Hükûmetimiz bu yönde giriştiği devamlı gayretlerinin semerelerini büyük ölçüde elde edebilmişti. Ancak devamızı şu veya bu devlet veya devletler topluluğu sayesinde arzu edilen sonuca ulaştırabileceğimizi ümit ve iddia etmek de

doğru olmas. Bu faaliyetimiz milletimizin ve Kıbrıs Türk Cemastinin menfaatlerinin ve kanunî haklarının dünya halk efkârına tanıtılması ve Yunanistan ile Kıbrıs Rumlarının iddia ve taleplerinin masnetsizliğinin anlatılması istikametine yürütülmegelmıştır.

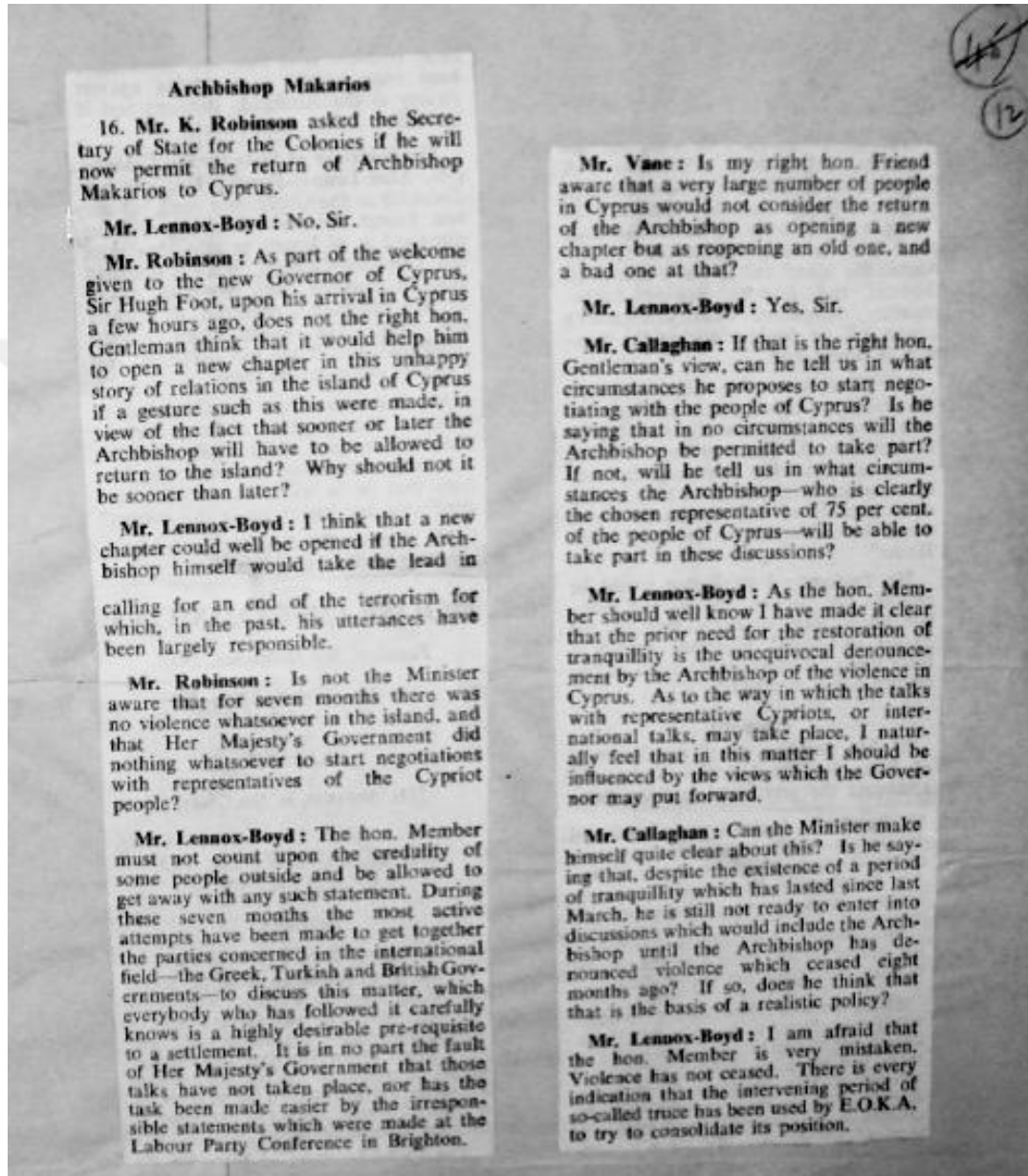
İşte bu vakıalar ve ihtimaller mektubunuzda hem endişe hem temenni mahiyetinde temas buyrulan Kıbrıs siyasetimizin çerçevesinin tayininde bizim için bir ölçü teşkil etmektedir. Nitekim sınır görüşmelerinden önce 12 Eylül tarihinde Basın mensuplarına yaptığım açıklamada belirtmiş olduğum veçhile, bizim Kıbrıs siyasetimizin temelini Kıbrıs'ın statüsünü tayin eden antlaşmalar teşkil eder. Bu antlaşmalar Kıbrıs meselesine taraf olan devletlerin ve Kıbrıs'taki cemastlerin hak ve vecibelerini açıkça belirtmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti de esasen bu temel üzerinde ve cemastlerin hak ve vecibelerinin bir muvazene dahilinde tanınması suretiyle kurulmuştur.

1963 sonunda bağlatılmış olan hâdiseler hem bu temelın yıkılmasını, hem de bu temele dayanan muvazenenin bozulmasını istihdâf etmektedir. Bu gaye Yunanistan yönünden ise için Enosis ile sona erdirilmesi umidine bağlanmıştır.

Biz son görüşmelerde, yukarıda arz edildiği veçhile, bu gayenin ve bu umidin tahakkukuna imkân

030 01 10 61 122

EK- 16 Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinde bulunan Makarios'un Kıbrıs'a Dönmesi ile ilgili İngiliz Parlemantosunda Konuya İlişkin Tartışmaları ele alan Belge

EK - 17 CAB 128/49/52 - Kıbrıs'taki gelişmelere ilişkin 28 Ekim 1971 tarihli İngiliz Bakanlar Kurulu raporu.

SECRET CAB 128/49/52

THIS DOCUMENT IS THE PROPERTY OF
HER BRITANNIC MAJESTY'S GOVERNMENT

Printed for the Cabinet, January 1973.

CM (71) 52nd Copy No. 11
Conclusions

CABINET

*CONCLUSIONS of a Meeting of the Cabinet held at
10 Downing Street, S.W.1, on Thursday, 28 October, 1971,
at 11.00 a.m.*

Present:

The Right Hon. EDWARD HEATH, M.P., Prime Minister

The Right Hon. RONALD MARSHALL, M.P., Secretary of State for the Home Department	The Right Hon. SIR ALAN DOUGLAS- HOMES, M.P., Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs
The Right Hon. LORD HALSHAM OF ST. MARVELL, Lord Chancellor	The Right Hon. ANTHONY BARNES, M.P., Chancellor of the Exchequer
The Right Hon. WILLIAM WHITELAW, M.P., Lord President of the Council	The Right Hon. LORD CARRINGTON, Secretary of State for Defence
The Right Hon. SIR KEITH JOSEPH, M.P., Secretary of State for Social Services	The Right Hon. GREGORY RIPPON, Q.C., M.P., Chancellor of the Duchy of Lancaster
The Right Hon. ROBERT CAIRN, M.P., Secretary of State for Employment	The Right Hon. MARGARET THATCHER, M.P., Secretary of State for Education and Science
The Right Hon. GORDON CAMPBELL, M.P., Secretary of State for Scotland	The Right Hon. THE EARL JELlicoe, Lord Privy Seal
The Right Hon. PETER WALKER, M.P., Secretary of State for the Environ- ment	The Right Hon. PETER THORP, Q.C., M.P., Secretary of State for Wales
The Right Hon. JAMES PRIOR, M.P., Minister of Agriculture, Fisheries and Food	The Right Hon. JOHN DAVIES, M.P., Secretary of State for Trade and Industry and President of the Board of Trade

Also present:

The Right Hon. FRANCIS PYM, M.P.,
Parliamentary Secretary, Treasury

Secretariat:

SIR BURKE TREND
Mr. N. F. CAIRNCROSS
Mr. T. D. O'LEARY

SECRET

136638-3 A

SECRET

3

SECRET

Parliamentary
Affairs

1. *The Prime Minister* expressed his appreciation of the contribution which his colleagues had made to the high level of the debate on our accession to the European Communities.

The Lord President said that he would inform the Ministers concerned as soon as the arrangements for the Debate on the Address in the House of Commons had been agreed.

SECRET

Overseas
Affairs
Turkey

2. *The Foreign and Commonwealth Secretary* said that The Queen's recent visit to Turkey had been an outstanding success, marked especially by the warmth of the welcome which the Turkish people had given Her Majesty.

The Cabinet—

(1) Took note, with great pleasure, of the statement by the Foreign and Commonwealth Secretary about The Queen's visit to Turkey.

China
Previous
References :
CM (71) 40th
Conclusions,
Minute 2

The Foreign and Commonwealth Secretary said that the United States Government had clearly resented the decision of the United Nations General Assembly to recognise the Peking régime as the rightful and sole Government of China and to exclude Taiwan from the Organisation; and they were momentarily inclined to blame some of their friends and allies for giving them insufficient support in their efforts to prevent this outcome. We must hope that any adverse effect on our own relations with the United States would be only temporary. In the process of negotiations on the status of our Diplomatic Mission the Peking Government might now ask us to concede that Taiwan was a province of the People's Republic. Our answer would require careful thought. In fact it must remain our view that the precise status of Taiwan was undecided. We had never in the past recognised the Taiwan Government as such or conceded that it represented the Government of China; and our consular officers there were accredited only to the municipal authorities, not to the Government.

Cyprus

The Foreign and Commonwealth Secretary said that General Grivas was now reported to have returned to Cyprus and to be disseminating propaganda attacking President Makarios' Government. Renewed strife in Cyprus seemed likely. A deterioration in the situation might have serious implications for our installations there, both inside and outside the Sovereign Base Areas, which were of very considerable importance to us.

The Cabinet—

(2) Took note of the statements by the Foreign and Commonwealth Secretary.

SECRET

136639-3

B*

CA 6128/49/52

EK 18- CAB 128/50/11 - Kıbrıs'taki gelişmelere ilişkin 24 Şubat 1972 tarihli İngiliz Bakanlar Kurulu kararları.

SECRET CAB 128/50/11

THIS DOCUMENT IS THE PROPERTY OF
HER BRITANNIC MAJESTY'S GOVERNMENT

Printed for the Cabinet. September 1973

CM (72) Copy No. 07
10th Conclusions

CABINET

*CONCLUSIONS of a Meeting of the Cabinet held at
10 Downing Street on Thursday, 24 February, 1972
at 10.30 a.m.*

Present:

The Right Hon. EDWARD HEATH, M.P., Prime Minister	The Right Hon. SIR ALEC DOUGLAS- HOSKIN, M.P., Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs
The Right Hon. REGINALD MADDEN, M.P., Secretary of State for the Home Department	The Right Hon. ANTHONY BARRER, M.P., Chancellor of the Exchequer
The Right Hon. LORD HAILSHAM OF ST. MARYLEBONE, Lord Chancellor	The Right Hon. LORD CARRINGTON, Secretary of State for Defence
The Right Hon. WILLIAM WHITELAW, M.P., Lord President of the Council	The Right Hon. GEOFFREY RIPPON, Q.C., M.P., Chancellor of the Duchy of Lancaster
The Right Hon. SIR KEITH JOSEPH, M.P., Secretary of State for Social Services	The Right Hon. MARGARET THATCHER, M.P., Secretary of State for Education and Science
The Right Hon. ROBERT CARR, M.P., Secretary of State for Employment	The Right Hon. THE EARL JELLCOTE, Lord Privy Seal (<i>Items 1-3</i>)
The Right Hon. GORDON CAMPBELL, M.P., Secretary of State for Scotland	The Right Hon. PETER THOMAS, Q.C., M.P., Secretary of State for Wales
The Right Hon. PETER WALKER, M.P., Secretary of State for the Environ- ment	The Right Hon. JOHN DAVIES, M.P., Secretary of State for Trade and Industry and President of the Board of Trade
The Right Hon. JAMES PRIOR, M.P., Minister of Agriculture, Fisheries and Food	

The following were also present:

The Right Hon. MAURICE MACMILLAN, M.P., Chief Secretary, Treasury (<i>Items 5-6</i>)	The Right Hon. FRANCIS PYM, M.P., Parliamentary Secretary, Treasury
---	--

The Right Hon. SIR PETER RAWLINSON,
Q.C., M.P., Attorney General

SECRET

141569-7 A

to be involved, since the previous Administration's Commission for Industry and Manpower Bill, which had lapsed at the General Election, would have amalgamated the Monopolies Commission and the National Board for Prices and Incomes.

The Bill could be introduced in the House of Lords, but with little prospect that time could subsequently be found for it in the House of Commons, a consideration which in itself would create difficulties for the Government's supporters in the Upper House and would cast doubt on the Government's ability to manage their legislative programme.

The Prime Minister, summing up the discussion, said that the Cabinet were reluctant to set the Bill aside for a later Session. But to attempt to enforce its passage would be liable to have a damaging impact on the Government's other legislation and would adversely affect a number of major Bills of critical importance. The Cabinet therefore agreed that the Bill should not be introduced in the current Session.

The Cabinet—

Agreed that the Monopolies, Mergers and Restrictive Practices Bill should not be introduced in the current Session.

SECRET

Overseas
Affairs
Cyprus
Previous
Reference :
CM (72) 7th
Conclusions,
Minute 5

4. *The Foreign and Commonwealth Secretary* informed the Cabinet that the recent importation of arms from Czechoslovakia by the President of Cyprus, Archbishop Makarios, continued to cause concern to both the Greek and Turkish Governments. The Greek Government had pressed the Archbishop to surrender the arms to the United Nations Force in Cyprus; but he had refused to do so. Although the tension now appeared to be rather less, the Turkish Government were still expressing misgivings.

Visit of the
President of
the United
States to
China

The Foreign and Commonwealth Secretary said that the visit of the President of the United States to the People's Republic of China appeared to be proceeding satisfactorily and would probably be of considerable assistance to the President in his forthcoming electoral campaign. A second consequence of the visit might be increasing anxiety on the part of the Government of the Soviet Union about Chinese intentions in the short term, particularly if it seemed likely that United States policy towards the People's Republic might become less hostile.

Spain

The Foreign and Commonwealth Secretary said that he proposed to visit Spain during the following week in response to an invitation from the Spanish Foreign Minister that they should "think together" about the future of Gibraltar. It might be to the general advantage to try to direct these exploratory discussions towards an arrangement similar to that which we had reached with the Argentine Government about the Falkland Islands, whereby the question of sovereignty was set aside while efforts were made to develop co-operative measures in such matters as trade. It was not clear, however, how far this would be feasible in the case of Gibraltar.

SECRET

EK – 19 Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a fiili müdahalesine ilişkin kararname.

T. C.
B A Ş B A K A N L I K
K A N U N L A R V E K A R A R L A R T E T K İ N D A İ R E S İ B A Ş K A N L I Ğ I

KARARNAME

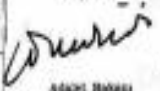
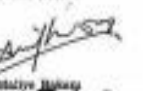
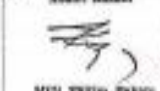
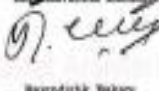
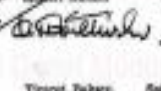
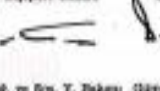
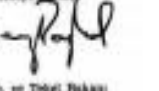
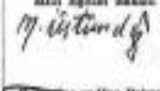
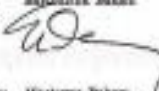
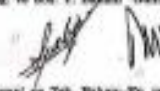
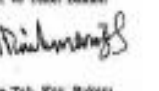
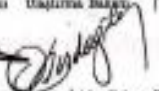
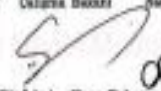
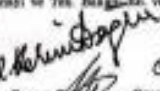
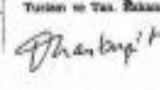
Sayı: T/ 8613

T. C.
B A Ş B A K A N L I K
M E V K İ Y E T A R S İ V İ

Kıbrıs'ta son gelişmeler nedeniyle, Büyük Millet Meclisinin 17/11/1967 tarihli ve 148 sayılı kararında verilen müsaade ile Garanti Andlaşmasının 3 üncü maddesi ve Birleşik Milletler Yasasının 51 inci maddesi gereğince mevrû savunma hakkını kullanmak üzere Türk Silâhlı Kuvvetleri tarafından Kıbrıs'a karşı fiilî müdahalede bulunulmasına ve Yunanistan'ın bir tecavüzü halinde bu Devlete karşı da harekâta geçilmesine emir verme konusunda Başbakanın yetkili kılınması; Bakanlar Kurulunca 19 Temmuz 1974 günü kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

8	24	317	02	91	13	0	18	2
---	----	-----	----	----	----	---	----	---

Başbakan	Devlet Bakanı Başbakan Yrd.	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
				
Adami Bakan	MİT Müvessit Bakan	İçişleri Bakan	Dışişleri Bakan	Millîye Bakan
				
MİT Müvessit Bakan	Başbakanlık Bakan	Ticaret Bakan	Sağ. ve Bn. Y. Bakan	Genç. ve Tekel Bakan
				
Ulaştırma ve Hay. Bakan	Ulaştırma Bakan	Devlet Bakan	Genç. ve Tek. Bakanlar ve Tek. Hay. Bakan	
				
Ticaret ve Tek. Bakan	Ulaştırma Bakan	Kırsal İktisat ve Köy. Bakan	Orman Bakan	Genç. ve Spor Bakan
				

Dozda No: 100-51
1250

EK- 20 KKTC II. Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ile 23 Ağustos 2016 Günü Lefkoşa’da Yapılan Söyleşi

–KKTC kuruluş aşaması ve devlet olma aşamasını değerlendirir misiniz?

–Kıbrıslı Türklerin devletleşme süreci 1950’lere dayanmaktadır. 1958 yılında başlayan taksim mücadelesi “ya taksim ya ölüm kavgaları, sloganları” sonra Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulması ile artık Kıbrıslı Türkler adanın artık ortak bir paydası haline gelmiştir. Kıbrıslı Türkler 1960 yılında ilk defa bir devlet haline gelmiştir. Daha sonra bu devlet yıkılmıştır biliyorsunuz. 1963’te Kıbrıslı Rumların ülkeyi tek başlarına yönetme arzuları nedeniyle 1963 yılında Kıbrıslı Türkler devlet kurumlarından uzaklaştırılmışlardır. Devlet kurumlarından uzaklaştırılan Kıbrıslı Türkler çok da üzülmemişlerdir. Çünkü onlara göre ayrı bir devlet hatta Türkiye’ye bağlı bir toprak parçası daha fazla tercih edilirdi. Bakanlar bakanlıklarından, milletvekilleri meclisten, memurlar ve işçilerde devletin işyerlerinden, hem uzaklaştırıldılar. Kıbrıslı Türklerin devlet kurumlarından uzaklaştırılması ile birlikte “ayrı devletleşme süreci” de başlamış oldu. Yani esas olarak bugünkü noktaya gelişimizin başlangıcı 1963 yıllarında başlamıştır. 1963 yılında Geçici Kıbrıs Türk Yönetimi kurulmuştur. KKTC’nin ilk adımı o zaman atılmıştır. Daha sonrasında bu yönetimin adı Otonom Türk Yönetimi olmuştur. Ada da yaşayan Kıbrıslı Türkler Lefkoşa’yı kendilerine merkez olarak belirlemişlerdir.

1974 Barış Harekâtından sonra Kıbrıs Türk Devleti ilk defa bir toprak parçasına sahip olmuştur. 1974 yılından sonra devletin kurumsal birimlerinde gelişmeler olmuştur. Devletin uluslararası tanınması hariç diğer alanlarda gelişmeler başlamıştır. Demokrasi, çok partili sistem, kurumlaşma, mahkemelerin hukuka daha uygun bir noktaya gelmesi, polis teşkilatının ve iç- dış güvenliğinin sağlanması bu dönem içinde olmuştur.

EK- 21 KKTC üçüncü Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ile 06 Haziran 2016 Günü Lefkoşa’da Yapılan Görüşme ve ayrıca Sayın Derviş Eroğlu’nun Cumhurbaşkanı olduğu sürede de Yüksek lisans tezim içinde yaklaşık 2 saatlik bir görüşme kaydım bulunmaktadır. Bu görüşmede de 2004 Annan Planına kadar yapılan görüşmeler – antlaşmalar da konu alınmıştır. Bu konuşma da Doktora tezim için tarihleri içermediği için ele alınmamıştır ancak yüksek lisans tezimin detaylarında o konuşmaya da yer verilmiştir.

–KKTC’nin kuruluş aşamasına kadar ki süreci kısaca değerlendirir misiniz?

–1963 yılından sonra zirve apan Rumların adada saldırılarına karşı Kıbrıslı Türkler de kendini TMT Derneği adı altındaki faaliyet daha da yoğunlaştırmıştır. Tabi ki o günlerde, biliyorsunuz, Rumların baskısıyla birçok Kıbrıslı Türk göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye’nin bir gün anlaşmalardan doğan haklarını kullanacağını ve adaya müdahale edeceği inancı ile yaşadık. Anavatan Türkiye bu zor durumdan halkımızı kurtaracağı düşüncesi halkımıza hep moral vermiştir. 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan’ın adsada yapmış olduğu darbeden hemen sonra Türkiye’nin yavry vatanına müdahalesiyle bir coğrafya doğmuştur. Bu coğrafya üzerinde devletimizi, Kıbrıs Türk Federe Devleti’ni kurduk. Sizlerinde bildiği üzere 1931 isyanlarını doğuran İngiltere olmuştur. Dönemde adada bir pay elde edebilmek için önceleri Rumlara size bağımsız bir devlet kurmanızı sağlayacağım umuduyla bir siyaset çizmiştir. Sonra birçok Kıbrıslı Türk’ü Devlet dairelerinden alarak zorla ya İngiltere vatandaşlığına yada göç edeceksiniz seçenekleriyle nüfus sayısını ada üzerinde düşmesine sebep olmuştur. Sonra Rumlar’ın Yunanistan desteği ile birçok defa BM başvurusu ile karşı karşıya gelinmiştir. 1960 Kıbrıs Cumhuriyet’inin ilanı bile ne Yunanistan’ın ne de Rumların hedeflerine hizmet etmiştir. 1963 sonrası bu topraklarda çok zulüm edilmiştir. Türk liderler özellikle Ecevit’in çözüme yönelik politikası sayesinde KKTC kurulmuştur. Tabi cumhuriyete gelene kadar Geçici Türk Yönetimi sonra Türk Yönetimi, Otonom Türk Yönetimi, Federe Devleti ve en sonunda KKTC ilan edildiğini biliyoruz. Yunanistan ve Rum Yönetiminin asla ve asla Enosis fikrinden biran vazgeçemediklerini biliyoruz. Cumhurbaşkanı olduğum günden bu yana her görüşmenin sonuçsuz kalması kesinlikle Rum tarafının istekleri yüzünden olmuştur. KKTC’nin kurulmasıyla bizim için Kıbrıs meselesi diye bir problem kalmamıştır. Sadece çözümsüz kalan tek şey uluslararası alandaki tanınmamamızdır. Uluslararası arenada adayı ekonomik çıkmazda bırakarak bizleri zor duruma sokmak istemişlerdir.

EK- 22 Kıbrıs Türkleri hakkında Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'nin Karar Defterinden Görüntü (Dr. Fazıl Küçük Vakfı Arşivi)

23. Nisan 1944 Tarihinde Lefkoşa'da toplanan «Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi» müesseseler umumî heyeti partinin kurulmasını ve anayasasının tasdiki mütâakib «şeymiş olduğ» ve partiyi temsil edecek olan beş kişilik idare meclisi heyetine, Dr. Fazıl Küçük, Ahmed Fırtın, Ahmed Faiz Paçamat, M. Emin, Siret Bahçelî partinin resmî hükümet tarafından tasdiğini müteakib parti namına Kıbrıs Türk Cemaatini ehemmiyetle alakadar eden aşağıdaki hususlar hakkında hükümete marazatta bulunan mesele için salâhiyete tam vâkıf.

- 1- Türk cemaatinin öteden beri hukukana ve menfaatlerine mügayir olduğu için daima aleyhinde bulunmuş devletle idare edilmekte olduğu Kıbrıs İspanyolistanına itikâfı veya her hangi bir muhtâsiyeti idare şekline şiddetle muhalîf bulunduğumuz;
- 2- Muhtelif derecelerde yüksek memuriyetlere ekseriyet mensup olan vuku bulan tayinler tevsi salâhiyeti doğan alimler bir adam olduğu ve bu gibi tayinlerin ahalîyet hususlarının zayıf olmasına intâc ettiği hâli bulunmuş olduğumuzdan tevsi salâhiyete müteakib olduğumuz;
- 3- Rum cemaatinin resmi ismi olmak «Yunan - sâdeh» adı kabul edildiği gibi Türk cemaati için de «sâdeh» - luman yerine «Türk - istiklâl» adının resmi muameleatta tanınması;
- 4- Aynı memlekette ve aynı idare altına giren Rum cemaati gibi Türk cemaatinin de müstakil bir devlet reisi ne sahip olması için lâzım gelen kanun ve tüzimlerin yapılması;
- 5- Dünyevi muameleat ve münasebatla alakadar kanunların zamana göre değiştirilebileceği esasını kabul etmiş olan İslâm dinine salâh bulunan Kıbrıs Türk cemaatinin de Türkiye'deki ırkdaşları ve din dağları gibi aile hukuku ve münasebatını tanzim

EK -23 14 Ağustos 1974 Yılından Yunanistandaki Cunta yönetiminin adaya müdahalesi ile Rumların saldırılarını yaşayan bir görgü tanığının yaşadıkları

Διευθετήσαμε τη συνέντευξη για την επόμενη μέρα το πρωί και επιστρέψαμε δριμύτεροι. Ο Χουσεήν μας περίμενε με το ζεστό του χαμόγελο και χωρίς χρονοτριβές μας αφηγήθηκε με κάθε λεπτομέρεια την τσάρκα του με το χάρο.

Ο Σουάτ, που ήταν τότε 17 ετών, είναι ο μοναδικός Τουρκοκύπριος που διέφυγε της σφαγής και μας αφηγείται παραστατικά πως επέστρεψε από το θάνατο στη ζωή. «Στις 14 Αυγούστου 1974 οπλισμένοι Ελληνοκύπριοι συγχωριανοί μας μαζί με αστυνομικούς ήρθαν και μάζεψαν όλους τους άντρες του χωριού. Μας μετέφεραν στο ελληνικό δημοτικό σχολείο και μας κράτησαν εκεί όλο το βράδυ. Μαζί μας ήταν και άλλοι Τουρκοκύπριοι από το Μαρί και το Ζύγι. Είμαστε περισσότεροι από εκατό άτομα, αλλά μετά ελευθέρωσαν τους πολύ ηλικιωμένους και τα παιδιά, μείναμε περίπου 80 άτομα.

Την επόμενη μέρα, λίγο πριν το μεσημέρι, ήρθαν λεωφορεία στα οποία μας επιβίβασαν. Μαζί μου ήταν και ο πατέρας μου, ο αδελφός μου, ο θείος μου και ξαδέλφια μου.

Κατευθυνθήκαμε προς την Λεμεσό με τη συνοδεία τεσσάρων ενόπλων που κρατούσαν αυτόματα τσέχικα όπλα. Δεν τους γνώριζα, δεν ήταν χωριανοί μας. Η ηλικία και η εμφάνιση τους έδειχνε ότι δεν ήταν μισθωτοί στρατιώτες. Στην περιοχή Γερμασόγειας υπήρχε έλεγχος και μας σταμάτησαν. Ο αστυνομικός ρώτησε ποιοι ήμασταν και ένας από τους οπλοφόρους του απάντησε σαρκαστικά, «είναι τουρίστες».

Από τη Λεμεσό κάναμε στροφή αριστερά και συνεχίσαμε προς την Αγία Φύλα. Μέχρι την Αγία Φύλα γνώριζα την περιοχή γιατί εργαζόμουν εκεί. Αφού περάσαμε το χωριό προς την Παλώδια θυμάμαι υπήρχαν απότομες στροφές και σταματήσαμε στην άκρη του δρόμου. Μας κατέβασαν σε παράταξη τον ένα πίσω από τον άλλο και προχωρήσαμε με τα πόδια σε ένα χωματόδρομο που βρισκόταν αριστερά του δρόμου. Στα εκατό μέτρα υπήρχαν δύο όχτοι και μας μάζεψαν εκεί. Υπήρχε ένας όχτος μπροστά μας και ένας πίσω μας. Απέναντι υπήρχαν αντίσκηνα και μας είπαν ότι είναι στρατόπεδο αιχμαλώτων, αλλά δεν είδαμε καμία κίνηση εκεί. Οι τρεις οπλοφόροι έμειναν στην πάνω πλευρά του όχτου και ο ένας κατέβηκε κάτω από τον όχτο που ήταν μπροστά μας. Μας διέταξαν να πηγαίνουμε ένας-ένας και να παραδώσουμε τις ταυτότητες μας. Σε δέκα περίπου λεπτά η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε.

Ξαφνικά ο οπλοφόρος που ήταν κάτω από τον όχτο έριξε μία ριπή. Ήταν το σύνθημα. Άρχισαν να μας πυροβολούν με μανία. Εγώ τραυματίστηκα ελαφρά στο πλευρό και έπεσα κάτω. Πάνω μου έπεσε νεκρός ένας φίλος μου. Έμεινα ακίνητος και κρατούσα την αναπνοή μου. Όταν σταμάτησαν οι ριπές ακούγονταν κάποια βογκητά. Ένας από τους οπλοφόρους είπε, «αμάν τούτοι εν ψοφούσιν». Έψαξαν μέσα στα πτώματα να δουν αν υπήρχαν ζωντανοί. Άκουσα

ακόμα 1-2 πυροβολισμούς και τα βογκητά σταμάτησαν. Δεν κατάλαβαν ότι ήμουν ζωντανός επειδή τα μυαλά του φίλου μου είχαν απλωθεί στο κεφάλι μου και φαινόταν πως ήταν δικά μου. Για λίγο συζητούσαν αν θα έπρεπε να πάρουν και τα ρολόγια μας, αλλά τελικά φοβήθηκαν ότι θα ήταν ενοχοποιητικό στοιχείο και άλλαξαν γνώμη. Έφυγαν λέγοντας ότι θα φέρουν την μπουλντόζα.

Όταν σηκώθηκα το θέαμα ήτα φρικτό, δεν μπορώ να το περιγράψω. Υπήρχαν ακόμα δύο ζωντανοί αλλά ήταν βαριά τραυματισμένοι. Ο ένας μου είπε να τον πάρω μαζί μου αλλά το πόδι του είχε κοπεί και ήταν αδύνατο να τον μεταφέρω. Ο άλλος με παρότρυνε να τρέξω να γλιτώσω και να διηγηθώ στον κόσμο τι έγινε. Απέναντι από το σημείο του εγκλήματος υπήρχε βλάστηση και κρύφθηκα εκεί μέχρι το βράδυ. Όταν ο ήλιος έδυσε και δεν ήρθε κανείς να θάψει τα πτώματα, έφυγα. Για τέσσερις μέρες κρυβόμουν την ημέρα και περπατούσα το βράδυ. Τελικά κατάφερα να φτάσω στην Μουταγιάκα και με έκρυσαν εκεί. Ειδοποιήθηκε η ιατρός Αϊτέν, στο τουρκοκυπριακό νοσοκομείο Λεμεσού και με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού μεταφέρθηκα στις βάσεις Επισκοπής. Αργότερα με ελικόπτερο μεταφέρθηκα στο βορρά».

Yukarıda bulunan belgenin Türkçesi

O zamanlar 17 yaşında olan Suat, katliamdan sağ kurtulan tek Kıbrıslı Türktür. Bize, ölümden hayata nasıl döndüğünü anlatıyor: “14 Ağustos 1974'te, silahlı Rum köylülerimizle polisler gelerek köyün tüm erkeklerini topladılar. Bizleri Rum ilkokuluna götürdüler ve orada akşama kadar tuttular. Bizimle beraber Mari'den ve Zigi'den başka Kıbrıslı Türkler de vardı. Yüz kişinin üzerindeydik ama daha sonra çok yaşlıları ve çocukları serbest bıraktılar ve sayımız seksen civarında oldu.

Ertesi gün, öğlen vaktine yakın otobüsler geldi. Bizleri bunlara bindirdiler. Babam, kardeşim, yeğenlerimde benimle birlikteydiler. Otomatik Çek silah taşıyan dört silahlı kişinin eşliğinde Limasol'a doğru yol aldık. Onları tanımıyordum, köylümüz değillerdi. Yaşları ve görünüşleri paralı asker olmadıklarını gösteriyordu. Yermasoya bölgesinde kontrol vardı. Bizi durdurdular. Polis kim olduğumuzu sordu. Silahlı Rumlardan biri alaylı bir şekilde "Turisttirler" dedi.

Limasol'dan sola döndük ve Aya Fila'ya doğru devam ettik. Aya Fila'ya kadar olan bölgeyi tanıyordum çünkü sonra ani virajların olduğunu hatırlıyorum. Yolun kenarında orada çalışıyordum. Palodya'ya doğru köyü geçtikten durduk. Bizi siraya soktular ve biri birinin ardında indirdiler. Yolun solundaki toprak bir yoldan yürüyerek ilerledik. Yüz metre ileride iki set vardı. Bizi orada topladılar. Birset önümüzde bir tane de arkamızda vardı. Karşıda çadırlar vardı. Bize esir kampı olduğunu söylediler ama biz hiçbir hareketlilik gömedik. Silahlı adamlardan üçü setin üst tarafında kaldılar. Bir tanesi de önümüzdeki setten aşağı söylediler. Bu işlem 10 dakika kadar sürdü.

Birden setin dibinde olan silahlı adam bir el ateş attı. Bu işaretti. Deli gibi ateş etmeye başladılar. Ben böğrümde hafifçe yaralandım ve yere düştüm. Üstüme bir arkadaşımın cesedi düştü. Hareket etmeden yerimde kaldım. Nefesimi tutuyordum. Atışlar durduğunda inleme sesleri geliyordu. Silahlı adamlardan biri "aman bunlar ölmedi" dedi. Cesetlerin arasında canlı kalan var mı diye kontrol ettiler.

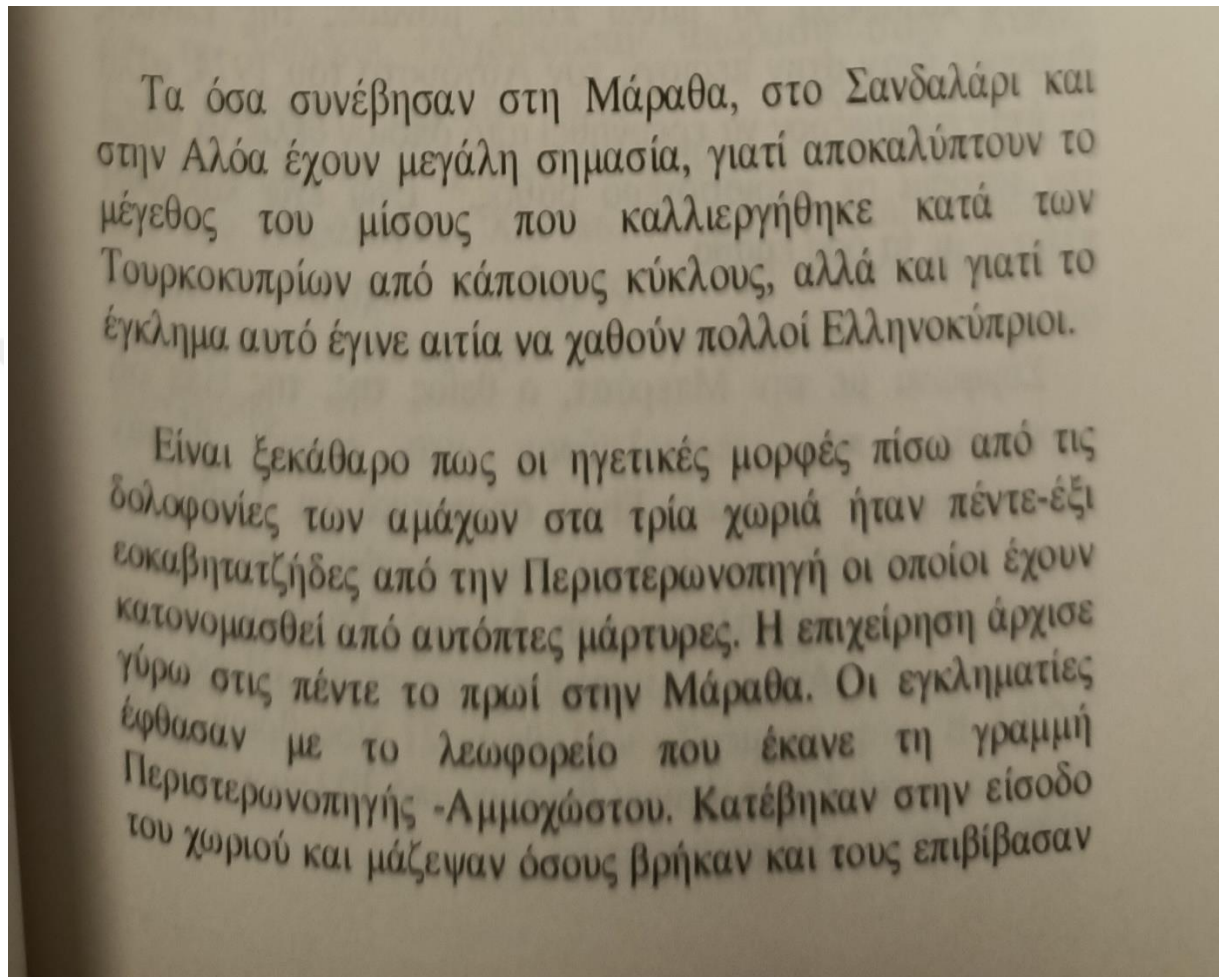
1-2 atış sesi daha duydum ve inlemeler durdu. Benim canlı olduğumu anlayamadılar çünkü arkadaşımın beyni kafamın üstüne akmıştı. Benim olduğunu düşündüler. Bir

süre, saatlerimizi alıp almama konusunu tartıştılar. Daha sonra aleyhlerine delil olarak kullanılabilir düşüncesiyle bundan vazgeçtiler. Dozeri getireceklerini söyleyerek ayrıldılar oradan kalktığım zaman gördüğüm manzara feciydi. Tarif etmem mümkün değil. İki canlı insan daha vardı ama çok ağır bir şekilde yaralıydılar. Bunlardan biri bana onu da beraberimde götürmemi söyledi ama ayağı kopmuştu ve onu taşımam mümkün değildi.

Diğeri beni bir an evvel oradan kaçarak kurtulmamı ve orada olanları dünyaya anlatmamı istedi. Katliamın yapıldığı yerin ilerisinde ağaçlık bir alan vardı. Akşama kadar orada saklandım. Güneş batıpta ölüleri gömmeye hala kimsenin gelmediğini görünce kaçtım. Dört gün boyunca gündüz saklandım gece yürüdüm. Sonunda Mutayaka'ya varmayı başardım. Beni orada sakladılar.

Limasol Türk hastanesinde Doktor olan Ayten hanıma haber verildi. Kızıl haç aracılığıyla Episkopi üssüne götürüldüm. Daha sonra helikopterle Kuzeye geçirildim.”

EK- 24 EOKA- B örgütünün Atlılar- Sandallar- Muratağa da gerçekleştirdikleri Saldırlara dair Rum Araştırmacı Tony Angastiniotis'ın belgelerinden

στο λεωφορείο. Μόνο ένα βοσκό εκτέλεσαν μέσα στο χωριό, λίγα μέτρα από εκεί που κρυβόταν ο ανιψιός του Χότζα ο οποίος επέζησε και μου διηγήθηκε την ιστορία στη δεύτερη έκδοση.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Κασίμ Ερές και άλλων Τουρκοκυπρίων, υπήρχαν στρατιώτες της Εθνικής Φρουράς στην περιοχή που περιπολούσαν συνεχώς τα χωριά. Δεν υπάρχει μαρτυρία ότι έλαβαν μέρος στη σφαγή, αλλά υπάρχει και το ερωτηματικό: πώς έγινε η σφαγή τριών χωριών και δεν αντιλήφθηκαν τίποτα; Τουρκοκύπριοι που ξέφυγαν της σφαγής, αλλά δεν είναι πλέον εν ζωή, ισχυρίστηκαν στις μαρτυρίες που έδωσαν πως ακούστηκαν και ομιλίες με ελλαδική προφορά, πράγμα που αν αληθεύει αποδεικνύει την παρουσία τουλάχιστον ενός Έλληνα, πιθανόν αξιωματικού.

Δεν κατάφερα να μάθω ποιες μονάδες της Εθνικής Φρουράς ήταν στην περιοχή τον Αύγουστο του 1974, αλλά θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί από όποιον θέλει να ψάξει την ιστορία σε περισσότερο βάθος. Εγώ έχω καλυφθεί πλήρως με τα όσα έμαθα.

Σύμφωνα με την Μπεράατ, ο θείος της, της είπε ότι στρατιώτες που περιπολούσαν στα χωριά βίασαν επανειλημμένα γυναίκες. Είναι σημαντικό να λεχθεί ότι αυτή την περίοδο οι άνδρες των χωριών αυτών είχαν μεταφερθεί ως αιχμάλωτοι στη Λεμεσό. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Αντρέα Δημητρίου, γνωστού μέλους της ΕΟΚΑ Β' στην εφημερίδα «Αλήθεια» 21 Νοεμβρίου 2004, και στο χωριό Τόχνη έγιναν βιασμοί από Ελληνοκύπριους φαντάρους.

Ένα σημαντικό ερώτημα που εγείρεται από τα γεγονότα είναι αν το όλο έγκλημα είχε προσχεδιαστεί ή αν ήταν μια στιγμιαία έκφραση εθνικού φανατισμού. Το παράξενο είναι ότι ενώ διαπράττονταν αυτά τα εγκλήματα στην επαρχία Αμμοχώστου, την ίδια στιγμή συνέβαινε το ίδιο στην επαρχία Λεμεσού με τους άνδρες της Τόχνης. Ήταν άραγε χρονική σύμπτωση ή πίσω από όλα αυτά κρυβόταν ένα καλά προσχεδιασμένο σατανικό έγκλημα; Για ποιό λόγο Ελληνοκύπριοι πολιτικοί αρνήθηκαν να μου μιλήσουν στην κάμερα όταν ετοίμαζα την δεύτερη έκδοση και όσοι προσέγγισα μου είπαν: «Ποιός έδωσε τη διαταγή;» Αν έχετε τα κότσια πείτε μας, γιατί από την στάση σας δίνετε την εντύπωση ότι κάτι ξέρετε.

Σύμφωνα με το πραξικοπηματικό σχέδιο της χούντας με την επωνυμία «Ηφαιστος», που ήταν χωρισμένο σε τρία μέρη, Αφροδίτη Α, Β και Γ, υπήρχε σχέδιο εξόντωσης των τουρκοκυπριακών θυλάκων σε περίπτωση που οι Τούρκοι επιχειρούσαν απόβαση στην Κύπρο. Έχω διαβάσει μερικά αυθεντικά αποσπάσματα από τις διαταγές του σχεδίου «Ηφαιστος» υπογεγραμμένες από τον Χαράλαμπο Χίο και τον Γιωργίτη. Μεταξύ άλλων υπήρχαν οδηγίες να προετοιμαστούν ψυχολογικά πολίτες για να βοηθήσουν στο σχέδιο εξόντωσης.

"Εάν δεν είχε επέμβει η Τουρκία θα είχα διακηρύξει την Ένωση και θα είχα εξοντώσει όλους τους Τούρκους της Κύπρου".

**Ν.Σαμψών
(ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 26 Φεβ 1981)**

Yukarıda bulunan belgenin Türkçesi

Hikayeme devam etmeden önce, bu noktada, ya daha sonra verildiği için ya da o an için önemli bulmadığım belgeselde olmayan bazı önemli bilgiler vermek isterim. Muratağa, Sandallar ve Atlılar'da olanlar çok önemlidirler çünkü bazı çevreler tarafından Kıbrıslı Türklere karşı beslenen nefretin büyüklüğünü ortaya koymakla beraber bir çok Kıbrıslı Rumun da kaybolmasına sebep olmuşlardır. Üç köyün çocuk-kadın-yaşlılarının katlini planlayanların isimleri şahitler tarafından belirlenen Peristeronopigi'li 5-6 EOKA B'ci olduğu kesin. Muratağa'da operasyon sabah saat beş civarında başladı. Katiller Peristeronopigi- Mağusa güzergahında seyreden bir otobüsle geldiler. Köyün girişinde inip bulabildikleri herkesi toplayıp otobüse bindirdiler. Köyün içinde sadece bir çobanı öldürdüler. Çobanın öldürüldüğü yerin az ötesinde, katliamdan kurtulan ve bana olanları anlatan hocanın yeğeni saklanmaktaydı. Kazım Ereş'in ve başka Kıbrıslı Türklerin ifadelerine göre, Rum Milli Muhafız Ordusunun askerleri bu köylerde sürekli devriye geziyorlardı. Katliama fiilen katıldıklarına ilişkin herhangi bir ifade yok ancak akla şu soru geliyor: Nasıl oluyor da üç köy katlediliyor ve hiç bir şey farketmiyorlar? Katliamdan kurtulan ancak bugün hayatta olmayan bazı kişilerin verdikleri ifadelerde şivesiyle konuşmaların duyulduğu iddia edilmektedir. Eğer bu doğruysa, en az bir Yunanlı'nın, büyük bir ihtimalle subay, oradaki varlığını kanıtlamaktadır.

1974 Ağustosunda o bölgede hangi RMMO birliklerinin bulunduklarını öğrenmeyi başaramadım tarihi derinlemesine araştırmayı edenler tarafından araştırılması ilginç olurdu. Ben öğrendiklerimle tatmin oldum.

Beraat'ın amcasından duyduklarını anlattığı üzere, köylerde devriye gezen askerler kadınlara tekrar tekrar tecavüz ediyorlarmış. Bu arada, şunu da belirtmek önem arz etmektedir: o dönemde bu köylerin erkekleri esir olarak Limasol'a götürülmüşlerdi. EOKA B'nin bilinen üyelerinden Andreas Dimitriu'nun 21 Kasım 2004 tarihli Alithia gazetesine verdiği demecine göre Tohni köyünde de askerler tecavüz etmişlerdi.

Tüm olanlardan sonra akla Şu önemli soru geliyor: Tüm bunlar önceden mi planlanmıştı yoksa milliyetçilik fanatizminin anlık tepkilerimiydi? İlginç olan Mağusa ilinde işlenen suçların aynıları Limasol ilinde Tohni'li erkeklere karşı işleniyordu. Bu tesadüfi bir zamanlamamıydı yoksa tüm bunların arkasında iyi planlanmış şeytani bir suç mu yatmaktaydı? Niçin, belgeselin geliştirilmiş versiyonunu hazırladığım sırada, "Emri kimin verdiğini" sormak için yanaştığım Rum siyasiler kamera önünde konuşmayı kabul etmediler. Cesaretiniz varsa söyleyin çünkü bu tavrınızdan bir şeyler bildiğiniz sonucu çıkıyor.

Cuntanın Afroditi A,B, ve C olmak üzere üç bölümden oluşan "İfaistos" kodlu darbe planına göre, Türkiye'nin adaya çıkması halinde Kıbrıslı Türklere ait mevzilerin yok edilmesine ilişkin bir plan vardı. "İfaistos" planından Haralambo Hio ve Yorgaci imzalarını taşıyan bazı orijinal emir alıntıları okudum. Başka şeylerin yanı sıra, yok etme planına destek vermeleri için vatandaşların psikolojik olarak hazırlanmaları konusunda talimat veriliyordu.

"Eğer Türkiye müdahale etmemiş olsaydı Enosis 'i gerçekleştirip Kıbrıs'taki Türklerin hepsini yok edecektim"

N. Sampson
(Eleftherotipia 26 Şubat 1981)

Αν η Τουρκία δεν επενέβαινε και η χούντα παρέμενε στην εξουσία, ποιό θα ήταν το μέλλον των Τουρκοκυπρίων; Σύμφωνα με την πιο πάνω δήλωση του Σαμψών, αλλά και με το σχέδιο «Ηφαιστος», αυτό που έγινε στην περιοχή της Μάραθας ήταν ένα μικρό δείγμα. Για τους Τουρκοκύπριους ο Σαμψών ήταν ο σφαγέας της Ομορφίτας και τα αντιτουρκικά του αισθήματα ήταν γνωστά σε όλους. Το να ζητούσες από ένα Τουρκοκύπριο να αποδεχτεί στην εξουσία τον Σαμψών ήταν σα να ζητούσες από τους Εβραίους να δεχθούν να διοικούνται από τον Χίτλερ.

Yukarıda bulunan belgenin Türkçesi

Eğer Türkiye müdahale etmeseydi Cunta da idareyi ele geçirseydi, Kıbrıslı Türkleri nasıl bir gelecek bekleyecekti? Sampson'un yukarıdaki açıklamasına göre ve "İfaistos" planına göre Muratağa'da olanlar sadece küçük bir Kıbrıslı Türkler için Sampson Omorfita Türklere duyduğu düşmanlık herkes tarafından bilinmekteydi. Kıbrıslı Türklerden Sampsonun idaresini kabul etmelerini istemek Yahudilerden Hitlerin adaletine sığınmalarını istemeğe benziyor.

**EK – 25 Rumların saldırısı sonucu Κιβρίσι Türklerin toplu mezarlarına dair
Rum Araştırmacı Tony Angastiniyis Belgeleri**

...... σκούπισαν «σκυλιά».
Στη Αλόα εκτελέστηκαν 37 γυναικόπαιδα και ρίχτηκαν
σε ομαδικό τάφο πίσω από το χωριό. Στη Μάραθα και το
Σανδαλάρι εκτελέστηκαν 89 γυναικόπαιδα και ηλικιωμένοι.
Ο χώρος που επέλεξαν να τους εκτελέσουν ήταν ο
σκουπιδότοπος. Αφού τους εκτέλεσαν, τους έκαψαν και
μετά με μπουλντόζα τους ανακάτεψαν μέσα τα σκουπίδια.

«...εοκαβητατζίδες με εκσκαφείς άνοιγαν λάκκους και έθαβαν τους γέρους και τα μωρά που σκότωσαν σε αυτά τα χωριά. Μάλιστα ένας από αυτούς κομπάζοντας μας είπε: Εμείς εκάναμε τη δουλειά μας...!»

Τα σώματα διαμελίστηκαν κατά τη διαδικασία και για να
μπορέσουν τα Ηνωμένα Έθνη να καταγράψουν τον ακριβή
αριθμό, μάζεψαν και μέτρησαν τα κεφάλια.

Yukarıda ki Belgenin Türkçesi

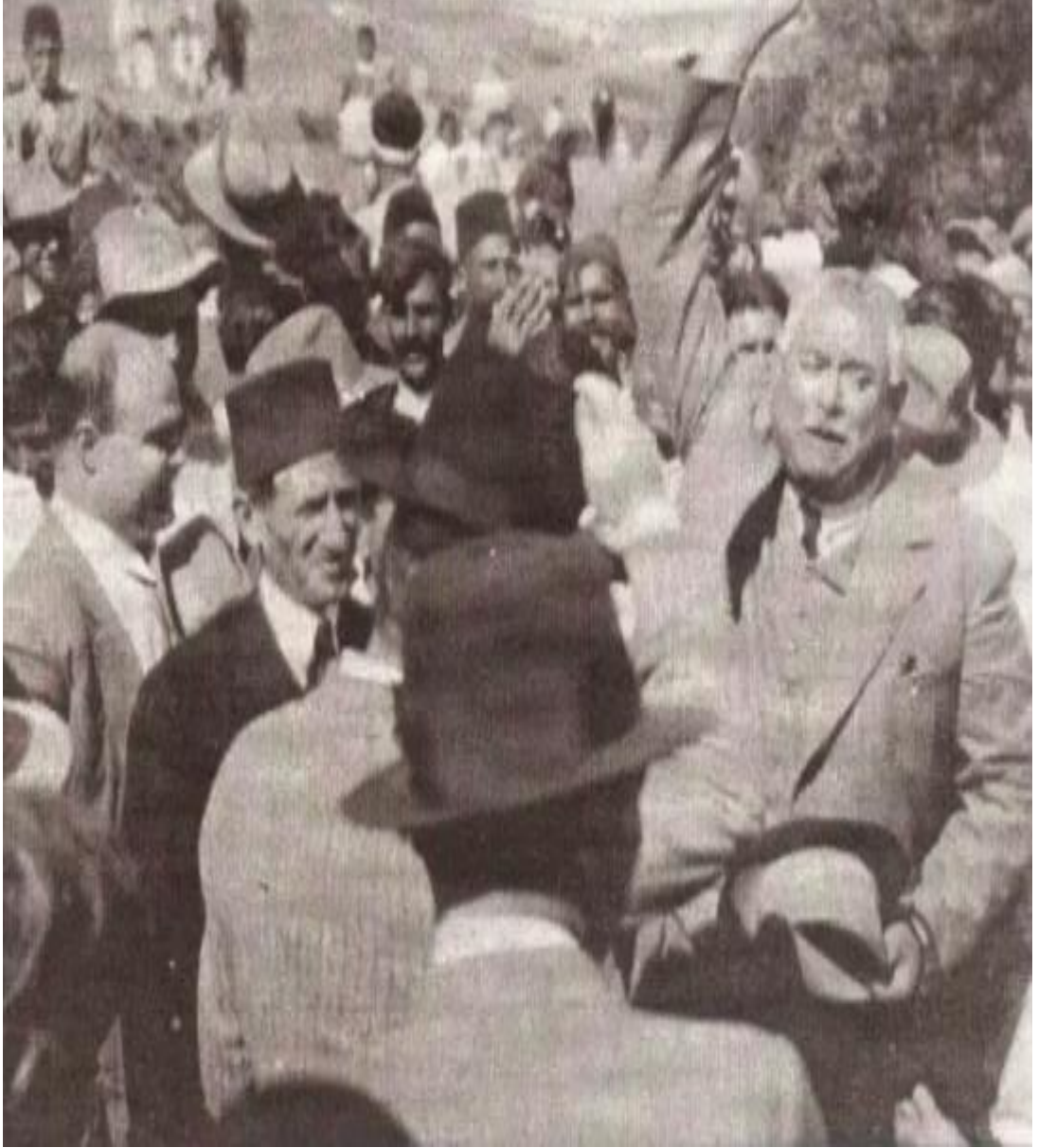
Atlılar'da 37 kadın arkasında açılan toplu mezara gömüldüler. Muratağa ve Sandallar'da 89 kadın, çocuk ve yaşlı katledildi. Onları öldürmeyi seçtikleri yer çöplüktü. İnfaz ettikten sonra onları yaktılar ve buldozerleriyle çöplerin arasına karıştırdılar. Bu işlem sırasında cesetler parçalandı. Birleşmiş Milletler ceset sayısını kayda geçirebilmek için topladıkları kafaları saymak zorunda kaldılar.

Bu cinayetlerle ilgili bulabildiğim tek Rum şahitlik 20 Temmuz 1998'de Haravgi gazetesinde Nikos Genia tarafından aktarılıyordu. Genias, Beşparmaklardan çekilmiş, tam da canilerin son sözlerini yazmakta oldukları bir sırada

Sandallar ve Muratağa köylerinden geçiyordu. Şunları anlatıyor: ...EOKA B'ciler buldozerlerle çukur açıp içine bu köylerde öldürdükleri yaşlıları, bebekleri gömüyorlardı. Hatta bunlardan biri böbürlenerek “Biz görevimizi yaptık...” dedi.

GAZETE VE FOTOĞRAFLAR

- 1932 yılında İngiliz Sömürge Yönetimi Valisi Sir Ronald Storrs'un Lefke'deki fotoğrafı (Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesimden Naim Pınar Özel Arşivi)

- 1958 yılında Kıbrıslı Türklerin gerçekleştirdikleri mitingten bir kare
(Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi)

- Kıbrıslı Rum öğrencilerinin Enosis mitingi (Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi)

- 1950 yılında Güzelyurt'ta Kıbrıslı Rumların yaptıkları miting (Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi)

- 1950 yılında Lefkoşa’da Kıbrıslı Rumların yaptıkları mitingden bir görüntü (Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi)

- 1931 yılında Lefkoşa'da Rumların yaptığı mitingten bir görüntü (Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi)

- Kıbrıs Antlaşmasını konu alan Milliyet Gazetesi Arşivinden 24 Şubat 1959

- Ulus Gazetesi 14 Eylül 1955 6-7 Eylül Olayları İle İlgili Meclis Toplantıları ile ilgili haber

- Milliyet Gazetesi 17 Haziran 1958 Tarihli, TaksimTezini konu alan haber

- **Κίπρις Κυμυρβαςκάνι Βαςπισκοπος Μακάριος Ατίνα'δα Υνάνισταν Βαςβανί Γ. Παπαδοπουλος νε Κρλ Ναιβι Κοργενεράλ Γ. Ζοιτάκις ιλε γορύσυρκεν. Το Vima, 4 Εγυλöl 1968**

- **Κίβρις Cυμhυρbαşıkanı Başıpiskopos Makarios'un Atina'yi ziyaretι. To Vima, 3 Eylöl 1968**

- Koinonia, Ideologia, Oikonomia, 3. Basım, Ekdoseis Papazisi, Athina, 2008. Albaylar Cuntası'nın üç lideri: Kıdemli Albay Stylianos Pattakos, Albay Georgios Papadopoulos ve Albay Nikolaos Makarezos. Meletis Meletopoulos, H Diktatoria ton Syntagmatarkhon.

- Konstantinos Svolopoulos, *H Elliniki Eksoteriki Politiki 1945-1981*, 8. Basım, Estia, Athina, 2008. 1959 yılının Şubat ayında Kıbrıs'ın bağımsızlık anlaşmaları imzalanırken. Soldan: Başpiskopos Makarios, Sir Hugh Foot, Dr. Fazıl Küçük.

- Meletis Meletopoulos, *H Diktatoria ton Syntagmatarkhon: Koinonia, Ideologia, Oikonomia*, 3. Basım, Ekdoseis Papazisi, Athina, 2008. 21 Nisan 1967 gecesi devrilen Kanellopoulos Hükümeti.

Η Κεβέζωμος Παναγιώτης Κανελλόπουλος, που ανατράπηκε την νύχτα της 21ης Απριλίου 1967. (Αρχείο Επιτελείου Φύλων Παναγιώτη Κανελλόπουλου)

- Konstantinos Svolopoulos, *H Elliniki Eksoteriki Politiki 1945-1981*, 8. Basım, Estia, Athina, 2008. 1964'te Yunan Başbakanı Georgios Papandreou'nun ABD Başkanı Lyndon Johnson ile görüşmesi.

- Tercüman Gazetesinde Yer Alan Makarios'un Kıbrıs Adasını terk etmesine ilişkin haber.

- Türkiye'nin Adaya Müdahale Kararını konu alan Halkın Sesi Gazetesi Haberi

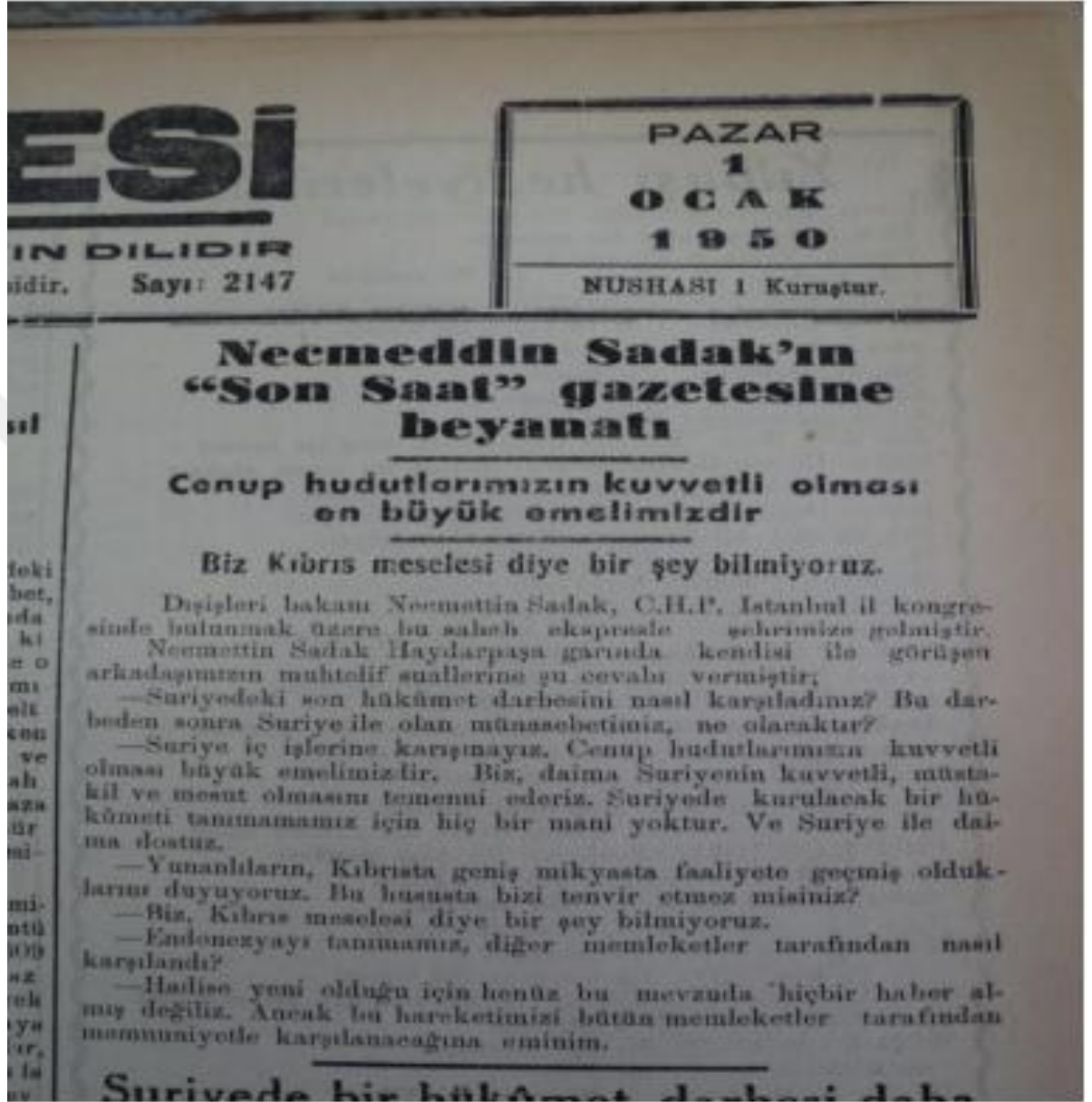
- 29 Kasım 1963 Yılında Kıbrıs Anayasasını Değiştirmek İsteyen Rum tarafına Karşı Haber

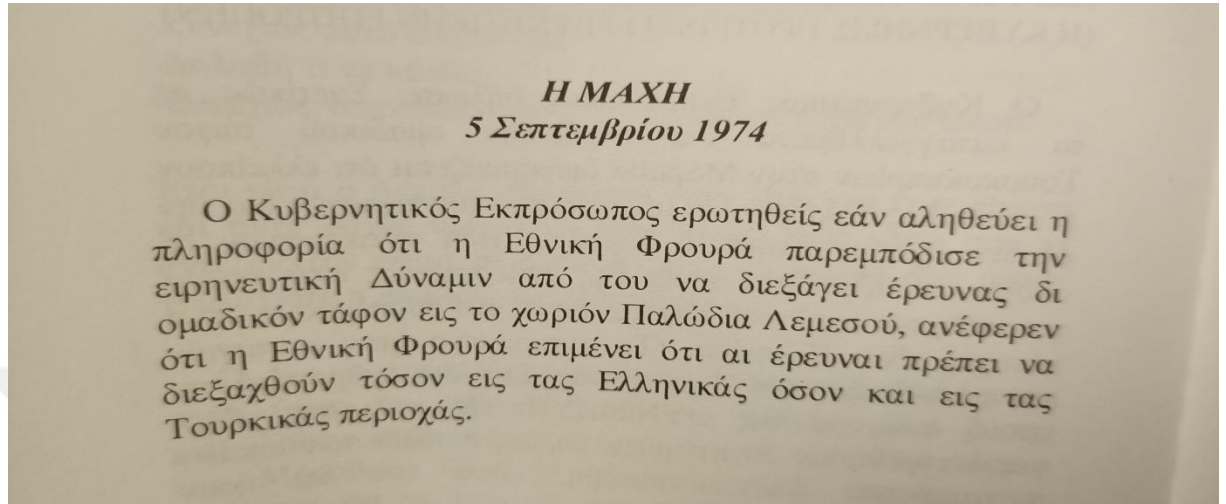
- Kıbrıs Cumhuriyetini İlan Haberini Konu alan Halkın Sesi Gazetesi Haberi

- 1 Ocak 1950 Tarihli Halkın Sesi Gazetesi Necmeddin Sadak'ın Kıbrıs hakkında görüşünü anlatan haber

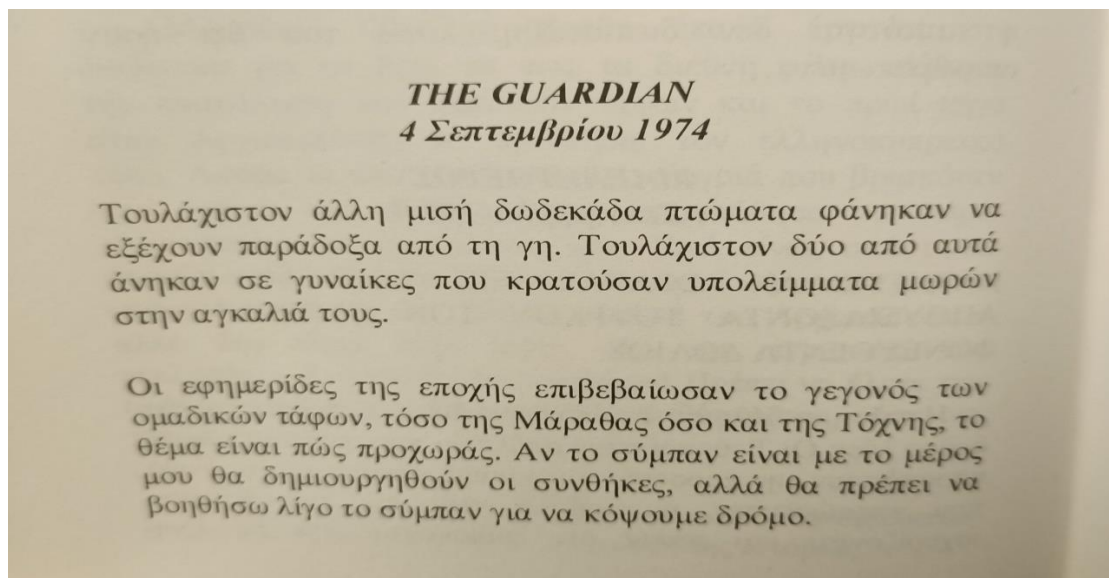

- 1974 yılında Rum ve yunan gazetelerine yansıyan saldırılara dair yazılanlar

MAHİ
5 Eylül 1974

Hükümet Sözcüsü, RMMO'nun Limassol'un Palodia köyünde Barış gücünün, toplu mezar araştırmasını engellediği yönündeki bilgilerin doğru olup olmadığı konusunda, sorulan bir soruya verdiği cevapda RMMO, araştırmaların Rum bölgelerinde olduğu kadar, Türk bölgelerinde de yürütülmesi gerektiği konusunda ısrar etmektedir dedi.

THE GUARDIAN

4 Eylül 1974

"En az yarım düzine kadar daha ceset, toprakta, acayip bir şekilde atılı vaziyette bulundu. Bunlardan en az ikisi, kucaklarında bebek artıkları tutan kadınlara aitti." Ve Dönemin gazeteleri, Muratağa Tohni'de toplu mezarların olduğunu teyit ediyorlardı. Peki şimdi ne yapacaktım, nasıl ilerleyecektim.

THE GAZETTE 4 Σεπτεμβρίου 1974

Τα πτώματα στην Μάραθα, 12 μίλια βορειοδυτικά της Αμμοχώστου ήταν τόσο διαλυμένα και αποσυνθεμένα

που ήταν αδύνατο να αριθμηθούν. Ο Σουηδός επιθεωρητής, κύριος Lars Hakannson της ειρηνευτικής δύναμης των Ηνωμένων Εθνών είπε: «Μετρώ τα κεφάλια. Μέχρι τώρα έχω δει 72 και υπάρχουν περισσότερα στη γη. Υπάρχουν τουλάχιστον 7 κεφάλια που σίγουρα ανήκουν σε παιδιά».

THE GAZETTE

4 Eylül 1974

Mağusa'nın 12 mil Kuzeyindeki Muratağa'da bulunan cesetler, o kadar parçalanmış ve çürümüş vaziyetteydiler ki, sayılmaları mümkün olmadı. Birleşmiş Milletler Barış Gücü Denetçisi İsveçli Lars Hakannson: "Kafaları sayıyorum. Şu ana kadar 72 tane gördüm. Toprağın altında daha var. Çocuklara ait oldukları anlaşılan en az 7 kafa var."

- 12 Eylül 1941 yılında Hürriyet Gazetesi Yunanista'a Yardım Haberi

Yunanistana yardım

Hükûmetimizin teşebbüsü ile Kızılay ve Kızılhaç elele verdiler

İki muhasım taraf ablukasının kaldırılması da temin edildi

Kızılayın Yunanistana yardım etmeye karar verdiğini ve bu kararın tatbikatına ait hazırlıklarla meşgul olduğunu evvelce yazmıştık. Haber aldığımız göre, Kızılayın yapacağı bu yardımdan başka merkezi Cenevrede olan beynelmilel Kızılhaç cemiyetinin Yunanistana büyük mikyasta yardım faaliyeti takarrür etmiştir. Bu faaliyete ait hazırlıklarda müteşebbis rolünü hükümetimiz ifa etmiş, ve gerek İngilterenin ve gerek Almanya ve İtalyanın muvafakatlerini alarak her iki taraf ablukasının bu maksatla refedilmesini temin etmiştir.

Yardım için lazım gelen para Amerikadaki hususi yardım cemiyetleriyle Amerikan Kızılhaç cemiyeti tarafından temin edilecek, lazım gelen gıda maddelerinin memleketimizin ihracına müsaade ettiği maddeler meyânında olanları memleketimizden mübayaa olunacaktır.

✱

Türkiyeden alınan beş bin ton erzak ve eczayı Yunanistana Adana vaparunun götüreceği ve diğer tafsilâtı havi Londra telgrafı üçüncü sayfamızdadır.

- Το Vima Gazetesi, 21 Temmuz 1974, Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

- Ta Nea Gazetesi, 23 Temmuz 1974, Girne Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

- Ta Nea Gazetesi, 8 Ağustos 1974, Girne Milli Arşivve Araştırma Dairesi

GRİVAS'A ABD DESTEĞİ BELGELERE YANSIDI

Kıbrıs Gazetesi 02 Haziran 2019 Pazar

<https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/grivasa-abd-destegi-belgelere-yansidi-h67709.html>

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İçişleri ve Savunma Bakanı Polikarpos Yorgacis, 21 Haziran 1964 tarihli "ÇOK GİZLİ" belgede EOKA lideri Grivas ile ilgili çarpıcı bilgiler verdi. ABD, GRİVAS'IN ADADA BULUNMASINDAN MEMNUNDU... Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1964 yılındaki İçişleri ve Savunma Bakanı Polikarpos Yorgacis Yunanistan'a gönderdiği "çok gizli" belgede, görüştüğü ABD'li yetkililerin EOKA lideri Grivas'ın Kıbrıs'ta bulunduğunu Atina'dan öğrendikleri ve kendisinden memnun olduklarının kendisine bildirildiğini vurguladı TÜRKİYE'NİN TEPKİSİNİ ÖNLEMEK İÇİN BİZE HABER VERİN... Amerikalıların kendisine Grivas'ın Kıbrıs'ta bulunmasının kamufle edilmesinin istendiği durumda ABD Ankara Büyükelçisi'ne bilgi verilmesinin yeterli olduğu söylemini Yunanistan'a ileten Yorgacis, "Türk hükümetinin göstereceği herhangi bir tepkiyi önlemesini sağlamaları

için zaman tanımak amacıyla 24 saat önce haber vermemizi rica ettiler” şeklinde ABD’nin son mesajını ilettiler. 1964 yılında Yunanistan’daki yetkililere EOKA lideri Grivas’ın Kıbrıs’ta bulunmasından rahatsızlık duyan 2 mektup gönderilir. Biri dönemin İçişleri ve Savunma Bakanı Polikarpos Yorgacis, diğeri de General Grivas ile anlaşmazlığa düşüp istifa eden Milli Muhafız Ordusu Komutanı General Karayannis olmuştu. İçişleri ve Savunma Bakanı Polikarpos Yorgacis, Yunanistan’a gönderdiği gizli ibareli mektupta hem EOKA lideri Grivas’ın adadaki faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlığı aktardı hem de adadaki ABD yetkilileriyle ilgili yaptığı görüşmenin ayrıntılarıyla ilgili bilgi verdi. 1964 – 1974 “KRİTİK BELGELER” başlığıyla yazı dizisi şeklinde 1982 yılında Agon gazetesinde yayınlanan gizli belgeler. Kıbrıs Türk basınında o dönemlerde yayınlanmamış ancak KKTC’nin I. Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş’ın danışmalarından Said Terzioğlu’nun arşiviyle bugünlere gelen belgelerde 1964 yılında Kıbrıs’ta, Yunan ve Kıbrıslı Rum askeri yetkililer arasındaki çatışma ve anlaşmazlıklar net olarak görülebiliyor. Yorgacis: Kıbrıs’a Yunan askeri geliyor, haberimiz yok Agon gazetesinde 27 mart 1981 tarihinde yayınlanan belgede ise bu kez, Yorgacis Grivas’ı şikayet eden bir mektubu Yunan yetkililere gönderdi. Gazete belgenin, Grivas’ın 20 Haziran 1964 tarihinde Yunanistan Başbakanı, Milli Savunma Bakanı, Dışişleri Bakanı ve suretini de Kral’a gönderdiği rapor olduğu ve bunun, AGON’da diziyi tanıma sırasında yayınlandığını belirtiyor. Gazeteye göre bu rapor, Yunanistan’a geri dönmesi için Andreas Papas’ın Kıbrıs’a gönderilmesiyle ilgili. 25 sayılı belge, “Kıbrıs İçişleri ve Savunma Bakanı Polikarpos Yorgacis’in 21 Haziran 1964 tarihinde “ÇOK GİZLİ” kaydıyla Yunanistan Savunma Bakanı Petros Garufalyas’a gönderdiği mektuptur. Yorgacis’in mektubu şöyle: ÇOK GİZLİ-KİŞİYE ÖZEL: “Çok iyi bilmiş olacaksınız ki, Komutan Yorgo Grivas – Digenis Kıbrıs’ta bulunmaktadır. Onun Atina’ya geri dönmesi için yapılan gayretleri de bildiğinize inanıyorum. Papas’ın buraya gönderilmesi ve ona verilen somut görev de, muhakkak ki sizce bilinmektedir. Bu konuda görüşlerimizi belirtecek değilim. Fakat üzülerek belirtmek isterim ki, başka tehlikesi olmasa bile, Komutanın Kıbrıs’a hareketi iyi etüd edilmiş bir davranış olmamıştır. Dün akşam Amerikalılarla görüştim. Komutan Yorgo – Grivas Digenis’i Kıbrıs’a geldiğini Atina’dan öğrenmişler. Bu konuda daha önceki olumlu tutumlarını devam ettirip ettirmediklerine ilişkin sorularıma müspet cevap verdiler. Konuyu Güvenlik Konseyi’nde ve beklenmekte

olan Papandreu – Johnson görüşmesinde ortaya koymayacakları konusunda bana güvence verdiler... Çünkü General’in burada bulunmasının Kıbrıs’a birçok avantaj sağlayacağına inanıyorlar. Ancak, buradaki varlığını kamufle etmeyi istememiz halinde, kendilerine Ankara’daki Büyükelçiliklerine bilgi vermeleri ve Türk hükümetinin göstereceği herhangi bir tepkiyi önlemesini sağlamaları için zaman tanımak amacıyla 24 saat önce haber vermemizi rica ettiler. Bu gelişmeler ışığında, Komutan Yorgo Grivas – Digenis’in Kıbrıs’tan uzaklaştırılması nedenleri – ki bunlar bana Papas tarafından bildirilmişti – ortadan kalkmış oluyor sanıyorum. Hükümetinizin ve Bakanlığınızın Kıbrıs’a Yunan askeri birlikleri gönderme kararı aldığı anlaşılıyor. Bunun büyük bir bölümü zaten adaya gelmiş bulunuyor. Maalesef bu konuda bize kimse bilgi vermemiştir. Burada büyük bir yetki uyuşmazlığı bulunduğu için, bu birliklerin gelişi bizi çok güç duruma düşürmüştür. Benim kanaatime göre bu birlikler Kıbrıs Askeri Komutanlığı emrine verilmelidir. Kıbrıs Askeri Komutanlığı’nda Yunanlı üç general görev yaparken, gizlice buraya gönderilen birliklerin Kıbrıs’taki yasal Yunan kuvvetlerinin emrine verilmesi, özellikle bir Türk istilâsı halinde bunların Kıbrıs Askeri Komutanlığı emrine geçeceği için anlaşılacak bir hareket değildir. Bu birliklerden bir bölümü bugün Kıbrıs’ın Kuzeyi’ndeki sıradağlarda bulunan Bufavento Kalesi’ne gönderilmiştir. Ancak bunların komutanı Tuğgeneral Perides bana bu konuda bilgi vermek gereğini duymamıştır. Kıbrıs’taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü’ndeki Kanada kontenjanı kaleyi ziyaret etmek isteğinde bulununca Tuğgeneral oldukça zor durumda kalmış, o zaman benimle temasa geçip, yasa dışı birliklerin kamufle edilmesi için oraya polis göndermemi istemek zorunda kalmıştır. Yukarıda belirtilen nedenlerle, bu birliklerin Kıbrıs Askeri Komutanlığı’nın emrine verilmesi konusunda derhal açık ve kesin emir verilmesi gerekmektedir. Bugünkü yetki uyuşmazlığının yarattığı karışıklığın bertaraf edilmesi, bu askerlerin taktik ihtiyaçlara göre dağıtılması ve muhtemel bir istilaya karşı koyabilecek biçimde kullanılabilmeleri için bu gereklidir. Şunu belirtmeliyim ki, bize kimse bir şey sormadığı için Lefkoşa’da yetersiz sayıda asker bulunmaktadır. Bu yazdıklarımın Ulusal Merkeze karşı bir itaatsizlik olarak alınmamasını isterim. Fakat, düzenli çalışan bir askeri örgüt kurabilmemiz için karşılaştığımız güçlükleri ve Yunanistan’dan askerlerin bu biçimde gönderilmesi komuta ve taktik bakımından çıkan anlaşmazlıkları belirtmekte yarar vardır. Yanlış anlaşılmayacağımı umar, daima

işbirliğine hazır olduğumu bildiririm.” İstifa eden General Grivas’ı şikayet etti AGON gazetesi, “KRİTİK BELGELER – 1964-1974” seri yazısının 7 Mart 1981 tarihli bölümü özetle şöyle diyor: 1964 Ağustos ayında General Grivas ile anlaşmazlığa düşen Milli Muhafız Ordusu Komutanı General Karayannis istifa etmişti. General Karayannis, Kıbrıs’taki durum hakkında Yunanistan’a bir muhtıra gönderir. Muhtıra Yorgo Papandreu ile Garufalyas’a gönderilir. Kıbrıs hükümetine saldırır, ancak özellikle General Grivas’ı eleştirir ve Kıbrıs’tan geri çekilmesini önerir. Güney Kıbrıs’ta NATO’ya geniş bir üs verilerek ENOSİS’in derhâl ve dinamik bir şekilde ilân edilmesini ister. Bu muhtıranın amacı, Kıbrıs sorununun içinde bulunduğu kritik noktayı Yunan hükümetine hatırlatmaktır. 1. Kıbrıs’a anavatan Yunanistan’ın kolları arasında özgürlük sağlamak toplumun arzusu ve Kıbrıs ve Yunanistan hükümetlerinin isteği olmakla birlikte, girişimleri sadece koordinesiz olmakla kalmamakta, yön verici önemli meselelerde birbirine ters düşmektedir. 2. Kıbrıs sorununun yürütülmesinde şu iki olumsuz unsur karşılanmalıdır: - Kıbrıs ve Yunanistan hükümetleri arasındaki koordinasyon ve sıkı işbirliği yokluğu. - General Grivas-Diğenis’in kasıtlı ve yersiz girişimleri. Bunlar, kararlı biçimde şu şekilde karşılanabilir: a) Makarios’un yanında, bütün sorunları bilecek, her iki hükümete de bilgi verecek ve aralarında işbirliğini sağlayacak bir sivil, bir de askeri kurmay heyeti yerleştirilmelidir. Bu suretle sadece yanlış anlaşmalar değil, kasıtlı girişimler de önlenmiş olacaktır. b) General Grivas-Diğenis’in ASDAK Komutanlığı görevinden alınması ve Kıbrıs’tan uzaklaştırılması. Yunanistan Milli Savunma Bakanlığı’nın bu konuda bir emir çıkarması bu işi daha kolay halledecektir. Çünkü Kıbrıs’ta Grivas’ın prestiji çok düşmüştür ve Yunanistan Milli Savunma Bakanlığı’nın böyle bir emrine itaat etmeme cesaretini göstermeyecektir. 3. Dış ülkelere, dünya kamuoyunu aydınlatmak için gönderilmesinin daha yararlı olabileceği gerekçesiyle de Kıbrıs’tan uzaklaştırılması da mümkündür. Yunan hükümetinin, General Grivas-Diğenis’in yeteneklerini ve ihtilâlciliğini gereğinden fazla değerlendirdiği ve keyfi hareket etme arzusunun üstüne çıkarttığı kanısındayım. Gerek Makarios’un, gerekse General Grivas’ın hatalarının bütün sorumluluğu Yunan Hükümeti’nin omuzlarına yüklenecektir. Çünkü Yunanistan halkı, Kıbrıs sorununun mutlu bir sonuca ulaştırılmasını Yunanistan hükümetinden beklemektedir. 4. Bugünkü koşullar altında, ulusal çıkarlarımızın tamamen tatmin edilebilmesi için aşağıdaki çözüm yollarını olası görüyorum:

Kıbrıs'ın Yunanistan'a derhal ilhakı. Buna paralel olarak, Güney Kıbrıs'ta NATO'ya, İngiliz üsleri de dahil olmak üzere geniş askeri üs verilmesi; bu üslere Birleşik Amerika, Büyük Britanya, Yunanistan ve Türkiye'nin de katılması. Bu çözüm Makarios tarafından kabul edilmemesi halinde, Kıbrıs'taki askeri liderliğin tarafından dinamik biçimde, ancak beceri ile empoze edilmelidir. Şu veya bu nedenle bu çözüm mümkün olmazsa, üçüncü tarafların müdahalesine ve Türk tehditlerine aldırış etmeden, adayı, Kıbrıs halkının verdiği kararın sonucu olan bugünkü hükümetin idare etmesi kesin ve kararlı biçimde sağlanmalıdır. Bu şekilde Kıbrıs'ta yaratılmış egemen durum, görüşlerini empoze edebilecektir. Bu durumda en büyük tehlike, ulusal birliğin, özellikle Makarios'la Grivas'ın karşıt tutum içine girmeleri sonucu bozulması tehlikesidir. Fakat General Grivas'ın Kıbrıs'tan uzaklaştırılması halinde, Cumhurbaşkanı Makarios'un birliği koruyacağı konusunda esaslı ümitler vardır. Bu çok ciddi mesele Yunan Hükümeti'ni meşgul etmelidir. 4. Kıbrıs sorununun Kıbrıs'ın temelsiz politikası ve General Grivas'ın hayalleri doğrultusunda sürüklenmesine fırsat verirse, korkarım ki, vatanımız Yunanistan'ın var olduğu bölgeler zayıf ve güçsüz duruma düşecektir.

- [illegible]

- Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilk Kabinesine ait Fotoğraf

KTFD'nin İlk kabinesi. Nail Asafhan, Kenan Atakol, Mehmet Altınay, İrsen Küçük, Erol Kazım, Derviş Eroğlu, Hakkı Atun, Vedat Çelik, Nejat Konuk, Orhan Zihni Bilgehan

ÖZGEÇMİŞ

2006 yılında girdiği Doğu Akdeniz Üniversitesi İngilizce dilinde okuduğu Tarih Bölümü'nden 2011 yılında yüksek şeref belgesi ile mezun olan Büşra Üzehan, lisans eğitimi sürecinde Prof. Dr. Slobadan Ilıc'ın asistanlığını yapmıştır. Aynı yıl, Yeditepe Üniversitesi'nde Yüksek Lisans eğitimine başlayan Üzehan, Bölüm Başkanı Prof. Dr. Tülay Alim Baran danışmanlığında, “Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Yönleri ile Kıbrıs (1974- 2004)” başlıklı tezi ile 2013 yılında mezun olmuştur. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Anabilim dalında doktora eğitimine başlamıştır. Doktora çalışması sırasında, 2016 yılında Kıbrıs Karpaz Üniversitesi'nde düzenlenen Tarihte Kıbrıs adlı sempozyumda “Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi ve Yapılan Çözüm Planları başlığı ile sunum yapmış ve 2017 yılında da kitap olarak basılmıştır. 10.06.2014 tarihinde Kanal T Ana Haberde Kıbrıs'ın Son Müzakere Sürecini ele alan konuşma yapmış ve 01.11.2016 tarihinde NTV Kanalında Mete Çubukçu ile Pasaport adlı programda Kıbrıs Müzakereleri üzerine konuk olmuştur. Doktora eğitimini Prof. Dr. Halil Bal danışmanlığında “Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Genişleme Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1931-1974)” başlığı üzerine çalışmaktadır. 2011 yılında başladığı Halkın Sesi adlı gazetede köşe yazarlığı yapmaya devam etmektedir. Üzehan evli ve bir çocuk annesidir.